MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE
BRAȘOV

CUMIDAVA

XXV

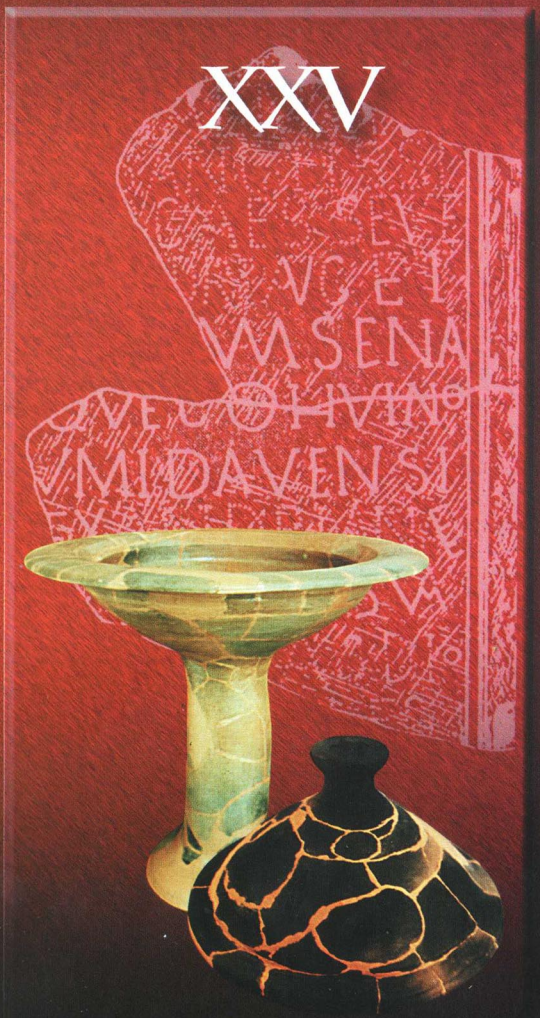

editura
c2design

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE
BRAȘOV

CUMIDAVA

XXV

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

CVMIDAVA
Fondat 1967

Colegiul de redacție:
Radu Ştefănescu - redactor responsabil

Florea Costea - secretar de redacție

Stelian Coşuleț - membru
George Mitran - membru
Măriuca Radu - membru

CVMIDAVA

Anuarul Muzeului de Istorie Braşov.
Orice corespondență se va adresa:
Muzeul de Istorie Braşov,
Str. N. Bălcescu 67, 2200 Braşov.
Tel./Fax:472350

CVMIDAVA

Annuaire de Musée d'Historie de Brasov.
Toute correspondence
sera envoyée a l'adresse:
Musee d'Historie de Brasov,
Str. N. Bălcescu 67, 2200 Braşov.
Tel./Fax:472350

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale
CUMIDAVA XXV
Braşov: Editura C2 design, 2002
520 p; il.; 24 cm.
ISBN 973-8424-05-0

*Coperta:**Alin Dumitrescu**,*
*Machetarea: **Alin Dumitrescu***
*Editura **C2design, Braşov,** tel./fax: 0268-410612*
*Tipografia **BRASTAR print***
str. Dorobanților nr.6, 2200 Braşov, tel. 0268-475737
Comanda nr. 1063/ 30. 08. 2002

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Zsolt Székely

Contribuţii la dezvoltarea culturii Boian în sud-estul Transilvaniei în lumina noilor cercetări arheologice efectuate la Turia şi Brăduţ (jud. Covasna)

Până la începutul secolului al XX-lea – când Francisc László a efectuat primele săpături arheologice sistematice la aşezarea neolitică de la Ariuşd – neoliticul din sud-estul Transilvaniei a fost cunoscut numai din descoperiri întâmplătoare. Cultura dezvelită de László, denumită Cultura Cucuteni-Ariuşd, a fost considerată timp îndelungat ca fiind cea mai veche cultură din neolitic, în această regiune (Roska 1929. 262-266.). În afara descoperirilor aparţinând Culturii Cucuteni-Ariuşd, au mai fost găsite, în mod întâmplător şi alte materiale ceramice din neolitic, în valea Oltului, la Sf. Gheorghe, denumite de H. Schroller Sf. Gheorghe I şi Sf. Gheorghe II, care iniţial au fost atribuite culturii Boian (Schroller 1933. 24, 78. Fig. 18-20; Comşa 1965, 634; Nestor 1933, 4.), iar ulterior au fost considerate ca aparţinând unei faze mai târzii şi încadrate just în cultura Precucuteni-faza Zăneşti (Zaharia 1967, 29, Fig. 13, 34, n. 83; Székely Z. 1970, 19-23.).

În cursul campaniei de săpături arheologice din vara anului 1949, conform planului de cercetări al Academiei Române, s-a urmărit cercetarea graniţei de răsărit a Daciei romane. Cu această ocazie s-a făcut un sondaj de verificare lângă Leţ (jud. Covasna), pe o movilă situată pe malul drept al Râului Negru, denumită "Várhegy", cu scopul localizării a unui presupus castru roman (Daicoviciu 1950, 115-117.). În cursul săpăturilor, sub humus şi stratul de dărâmături cu moloz şi ţigle, dintr-o cetate medievală, a fost găsit un strat de cultură, cu multe fragmente ceramice din diferite culturi ale neoliticului (Starčevo-Criş, Boian, Cucuteni-Ariuşd). Conform planului urmărit, nu s-a acordat atenţie acestui strat şi nu s-a stabilit stratigrafic situaţia cronologică a acestor culturi în cadrul stratului gros de 1-2 m. Pe baza observaţiilor făcute în cursul cercetărilor, în Raportul de săpătură s-a menţionat că fragmentele ceramice ale culturii Criş se află la baza stratului, după care urmează cele din cultura Boian, iar peste acestea se situau cele din cultura Cucuteni-Ariuşd (Székely Z. 1951, 19-20.). În urma acestor descoperiri, cercetările sistematice au fost reluate la Leţ în anii 1954-55 de Academia Română, în colaborare cu Muzeul din Sf. Gheorghe, sub conducerea profesorului Ion Nestor, care a stabilit stratigrafic raportul cronologic între culturile Starčevo-Criş, Boian şi Cucuteni-Ariuşd (Nestor 1957, 59 şi urm.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Materialul culturii Boian, descoperit în cursul acestor campanii, a fost prelucrat şi publicat de Eugenia Zaharia, care a făcut parte din acest colectiv (Zaharia 1967, 5-38.).

În afara acestei aşezări, vestigii ale culturii Boian au mai fost cercetate sistematic la Reci-Telek (Székely Z. 1959 196-199; idem 1960 557), Turia (Székely Zs. 1995 127-133; Ciută 1997 12.) şi necropola tumulară din epoca bronzului timpuriu de la Brăduț (Székely Zs. 1995 106-114; idem 1997 147-156.). Restul materialului de tip Boian, semnalat la Cernat (Comşa 1965 634.), Covasna (Schroller; Roska 1940; Comşa 1957), Comolău (com. Reci) (Schroller; Roska 1940; 1941 63; Horedt 1960; Comşa 1957; 1965), Petriceni (com. Sânzieni), (Schroller ; Roska 1940; Prox ; Popescu ; Bichir 1962) şi Vâlcele (Comşa), provin din puncte neprecizabile. Aşezarea preistorică, săpată la Moacşa – Eresteghin (jud. Covasna), aparține culturii Precucuteni, faza Zăneşti (Székely Z. 1967, 75-84.).

Săpăturile sistematice efectuate în vara anului 1989 de colectivul Muzeului din Sf. Gheorghe la Turia (jud. Covasna) au adus noi date privind dezvoltarea culturii Boian în sud-estul Transilvaniei.

Istoricul cercetărilor:

Între anii 1981-1990, pe teritoriul comunei Turia au fost efectuate săpături arheologice sistematice şi au fost descoperite mai multe aşezări aparținând culturilor Starčevo-Criş, cultura ceramicii liniare, Boian, Precucuteni şi Ariuşd, din neolitic, cultura Coțofeni, din epoca de tranziție, cultura Schneckenberg din bronzul timpuriu, un bordei din bronzul mijlociu, cultura Wietenberg, din prima vârstă a fierului (*Hallstatt*), din a doua vârstă a fierului, *La Téne*-ul dacic şi o aşezare din feudalismul timpuriu, sec. XII-XIII.(Székely Zs. 1995 127).

Cadrul geografic:

Aşezarea se află la marginea nord-estică a comunei Turia, pe un teren plat, traversat de un pârâu, cu maluri înalte şi abrupte, care a oferit condiții favorabile pentru stabilirea omului în aceste locuri, din cele mai vechi timpuri. Ambele maluri ale pârâului Turia, care traversează comuna, au fost locuite din neolitic. Malul stâng al pârâului, care este mai ridicat şi formează un platou vast, cu orientare sudică, a fost mai bogat în aşezări. Pe această terasă ridicată, care poartă toponimul de "Județ – Vármegye", folosită ca teren agricol, a fost descoperită în anul 1988 o aşezare a culturii Boian şi o necropolă de incinerație în urne, aparținând culturii Wietenberg. Malul ridicat al pârâului Turia este traversat în direcția est-vest de un drum de țară, care duce la Sânzieni. Cu ocazia cercetărilor de suprafață, pe partea stângă a drumului au fost adunate, din arătură, mai multe fragmente ceramice aparținând culturii Boian.

Descrierea săpăturilor:

La 10 m nord de drum, paralel cu pârâul, în direcția est-vest, a fost săpat un şanț de verificare, lung de 8 m (S. I.), în care au fost descoperite resturile unei

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

locuințe de suprafață şi o groapă. Sub humusul gros de 0,20 – 0,30 m a fost un strat de cultură de culoare brun-închis, gros de 0,30 m, urmat de stratul de tuf vulcanic şi lutul galben.

Dimensiunile locuinței au fost stabilite de suprafața acoperită de fragmente de vase şi de culoarea diferită a umpluturii locuinței. În colțul nord-vestic al locuinței a fost descoperită vatra rotundă, cu suprafața lutuită şi cu gardină de lut. Forma locuinței a fost dreptunghiulară, cu axa lungă în direcția est-vest, având dimensiunile de 5 x 3 m. Pe latura sudică a locuinței a fost găsită o urmă de par. Inventarului locuinței aparțin topoare de piatră plate, de diferite dimensiuni, o râşniță de mână fragmentară, o piatră de frecat grăunțele pe râşniță, multe fragmente de vase şi figurine de lut.

Lângă latura nordică a locuinței a fost găsită o groapă în formă de sac, cu gura largă şi cu fund plat. Diametrul gropii era de 2,10 m, iar adâncimea de 1,12 m, săpată în tuful vulcanic. La mijlocul gropii a fost un vas dreptunghiular, prevăzut cu picioare plate (Fig. I.).

Descrierea ceramicii:

Ceramica recoltată este foarte bogată şi variată. După pastă, formă şi decor, se poate împărți în mai multe grupe. Materialul este fragmentar, doar patru vase au putut fi întregite. Ceramica a fost arsă în culorile cărămizie-brună, cenuşie şi neagră. Vasele au fost confecționate din pastă amestecată cu pleavă şi paie, cu pietricele mici şi cioburi pisate, sau din pastă fină, curată. Ceramica cu caneluri sau cu benzi de împunsături, este lucrată din pastă curată, fină; cea excizată din pastă cu paie şi pleavă. Vasele cu barbotină sunt confecționate din pastă cu pleavă, cu pietricele şi cu cioburi pisate, în proporții variabile.

După forme se pot distinge următoarele tipuri de vase:

a. castroane,
b. amfore,
c. vase tronconice, cu umăr şi gât scurt, cilindric,
d. pahare,
e. cupe,
f. capace,
g. vase de formă dreptunghiulară,
h. tigaie,
i. vas-biberon,
j. vase-strecurătoare,
k. vas în miniatură, farfurie cu picior înalt, de tip fructieră.

O grupă variată şi bogată o formează figurinele de lut.

Castroanele au peretele îndoit la mijloc, sau marginea îndoită. Amforele s-au păstrat fragmentar. Vasele tronconice, cu umăr şi gât scurt, cilindric, au fost modelate din pastă pură, arsă în culoarea cărămizie şi au fost decorate cu linii incizate. Paharele sunt cu marginea retrasă, iar cupele au peretele îndoit, formă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

uşor bitronconică.

Capacele sunt de trei tipuri :

1. în formă de tigaie, fără apucătoare, cu fundul uşor bombat, cu marginea dreaptă şi decorat cu linii incizate;
2. capac cu marginea dreaptă, cu fund plat, decorat cu benzi formate cu linii incizate, vopsite alternativ cu roşu şi negru, sau numai cu negru;
3. capac de formă conică, cu marginea dreaptă, cu apucătoare (Fig. II/2).

Vasele de formă dreptunghiulară, sunt de diferite dimensiuni. Un fragment de vas de acest gen, este făcut din pastă pură, arsă cărămiziu şi decorat cu triunghiuri incizate. Vasul mare, găsit în groapă şi cele mici, sunt confecționate din pastă cu pleavă şi arse în negru. Sunt decorate cu excizii. Din aceste vase mici s-au păstrat numai fragmente. Tigaia este făcută din pastă cu pietricele, arsă în cărămiziu, de formă ovală, la capăt perforată cu două găuri. Vasul-biberon este făcut din pastă curată, arsă cărămiziu şi are o țeavă de scurgere. Au mai fost găsite două vase miniaturale: farfurii cu picior înalt, tip fructieră. Una este fragmentară, iar cealaltă aproape întreagă. Are piciorul perforat, iar pe interiorul farfuriei este un decor cu dungi cruțate din pastă.

Vasele întregibile sunt următoarele:

1. Vas confecționat din pastă amestecată cu pleavă, ars mediocru, în culoare neagră. Are formă dreptunghiulară, marginea dreaptă, gura largă. Pe buză, sub margine, jur-împrejur este decorat cu triunghiuri cu vârful în sus, adâncite în pastă, apoi alternează benzi lustruite şi benzi umplute cu pătrățele excizate şi cruțate din pastă, (tablă de şah). Pe mijlocul corpului este o bandă cu excizie în formă de meandre, formate cu dungi late. În jurul fundului sunt triunghiuri adâncite cu vârful în jos. Pe fund, pe laturile lungi, sunt câte trei picioruşe plate, la cele scurte, un picioraş plat. Dimensiunile vasului: înălțimea : 19 cm, lățimea corpului: 22,5 cm, laturile gurii: 19 x 15 cm. (Fig. I.)
2. Vas ars în culoarea brună, din pastă cu pietricele, cu gura largă, marginea dreaptă, decorată cu linii incizate orizontal, iar pe umăr cu triunghiuri umplute cu puncte între benzi meandrice şi linii orizontale. Corpul este tronconic, la umăr arcuit. Dimensiunile: înălțimea: 33 cm ; diametrul gurii: 27 cm ; diametrul fundului: 8 cm.
3. Cupă din pastă cu cioburi pisate şi cu pietricele, arsă brun, cu marginea uşor răsfrântă în afară, corpul uşor încovoiat spre fundul plat, decorat cu barbotină trasă cu degetul în direcția verticală. Dimensiunile: înălțimea: 12,5 cm; diametrul gurii: 8 cm; diametrul fundului: 8 cm.
4. Cupă confecționată din pastă amestecată cu pleavă arsă în culoarea neagră, decorată cu dungi late, excizate şi benzi lustruite, incrustate cu o materie albă (var ?). Pe partea de jos al corpului sunt alveole, câte două şi câte trei, aşezate vertical. Dimensiunile: înălțimea: 16 cm. ; diametrul gurii: 8 cm. ; al fundului: 6 cm.

Ceramica după decor:

A. Cele mai numeroase sunt vasele de uz casnic. Cele în formă de borcan sunt ornamentate cu barbotină, cu brâuri alveolare în relief şi cu proeminențe. Un fragment dintr-un vas decorat cu barbotină, la margine este lustruit şi pictat negru.

B. Vasele decorate cu caneluri sau cu pliseuri sunt puține şi fragmentare. Sunt fragmente din cupe şi pahare.

C. Ceramica incizată are decor spiralo-meandric. Decorul este compus din spirale şi din meandre, cu capăt terminat printr-o mică alveolă sau crestătură. Decorul incizat de multe ori este însoțit de triunghiuri punctate. Un pahar confecționat din pastă bună, arsă cărămiziu, este decorat cu linii oblice, trasate cu grijă, care se întretaie, formând o plasă. Un fragment de vas, făcut din pastă fină, este decorat cu linii incizate şi cu "Buckel".

D. Materialul ceramic cu decor excizat formează o treime din întregul material descoperit. Dungile cruțate din pasta vaselor sunt groase şi lustruite, dungile scobite sunt înguste şi dese. Printre motivele de decor folosite figurează pătrățelele cruțate, aşezate în trepte, crestăturile triunghiulare, aşezate pe marginea vaselor, benzile largi, excizate, şiruri de triunghiuri, făcute în jurul buzei, tabla de şah şi decorul în formă de fagure. Un fragment de vas este decorat cu excizie şi cu incizie.

E. Folosirea picturii pe ceramică a fost observată pe următoarele fragmente de vase:

1. cupă, la care, pe fond roşu, au fost pictate cu negru benzi verticale;
2. fundul unui vas pictat cu negru şi corpul fragmentar păstrat a fost tot pictat;
3. fragment de buză, decorat pe fond brun-roşu cu dungi albe;
4. fragment din corpul unui vas făcut din pastă cruțată, arsă cărămiziu, decorat cu pătrate mari, formate cu dungi gălbui;
5. capace decorate cu benzi formate cu linii incizate, vopsite cu roşu şi negru. Întâlnim şi decorul încrustat cu o materie albă. Pe unele vase au fost făcute şi proeminențe vertical perforate, care sunt de fapt toarte rudimentare. Un fragment de vas făcut din pastă fină, arsă cărămizie, a avut o urechiuşă.

Arta plastică

Arta plastică este reprezentată prin idoli şi vase de cult, toate făcute din lut. Figurinele sunt antropomorfe şi, după tip, pot fi împărțite în următoarele grupe:

a. figurine cu corp cilindric;
b. figurine cu corp plat şi cu brațele întinse orizontal;
c. figurine cu steatopigie pronunțată şi cu picioarele în formă de soclu.

Au mai fost găsite două figurine fragmentare, cu corp cilindric, una este o bucată din corpul cilindric al figurinei, lungă de 3 cm. confecționată din pastă cu pleavă, arsă brun-negru. Din cealaltă figurină s-a păstrat numai partea de sus a

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

corpului, lungă de 6 cm. Capul este stilizat.

Figurinele cu corp plat, cu brațele întinse orizontal sunt făcute din pastă cu nisip fin, arsă brun-negru, partea de jos, picioarele sunt reprezentate în formă de soclu, cu capăt lat, sau îngust. Capul lipseşte din antichitate. Dimensiunile lor sunt între 6 – 7 cm. Dintr-o figurină de acest gen, numai partea de sus a corpului s-a păstrat.

Au fost găsite două figurine cu steatopigie pronunțată şi cu picioarele în formă de soclu, tot fără cap, confecționate din pastă cu pleavă arsă brun-negru. Sexul este indicat prin stilizare. Lungimea lor : 5-7,5 cm. Tot acestei grupe aparține şi un picior de figurină decorat cu excizie. Este făcut din pastă cu pleavă, arsă brun închis.

Un fragment de figurină, partea superioară a corpului, este făcut din pastă cu nisip, arsă brun-cenuşie, fără cap, sexul indicat prin stilizare, iar ca decor, un şir de triunghiuri incizate cu vârful prelungit şi minat in puncte. Acest decor este probabil înfățişarea îmbrăcămintei.

Inventarului locuinței îi mai aparțin vase mici, dreptunghiulare, confecționate din pastă cu pleavă, arsă negru, ornamentate cu decor excizat, sau făcute din pastă cu pietricele, arsă cărămiziu, decorate cu linii triunghiulare. Un alt fragment de vas de acest tip, făcut din pastă fină, arsă brun-închis, din care s-a păstrat numai o parte dintr-un colț, partea de sus, marginea este perforată orizontal şi este decorat cu benzi formate din linii incizate. Benzile late, verticale, umplute cu cerculețe, alternează cu cele înguste, fără decor. Pe partea de sus o bandă orizontală, umplută cu cerculețe, este cuprinsă de benzi paralele înguste (Fig. II/1).

S-au mai păstrat şi un picior dintr-un vas cu patru picioare şi două fragmente de altar.

Grupa uneltelor de uz casnic constă din topoare de piatră plate, făcute din rocă dură, de culoare galbenă şi râşnițe de mână de formă ovală. Râşnița este făcută din gresie, iar piatra de frecat de formă rotundă, cu două suprafețe plate, din rocă dură.

Ceramica culturii Boian de la Brăduț (jud. Covasna)

În cursul campaniilor de săpături arheologice sistematice efectuate între anii 1997-98 la complexul tumular din epoca bronzului timpuriu de la Brăduț (jud. Covasna), sub mantaua tumulilor nr. 14, 15 şi 16, pe laturile nord-est şi nord-vest, s-a descoperit un strat de cultură de culoare neagră, gros de 80 cm. la mijlocul tumulului, care se subțiază spre exterior, cu un bogat material ceramic, aparținând culturii Boian (Fig. III.), (Székely Zs. 2001 151-160).

Materialul ceramic descoperit în acest strat este deosebit de bogat, nu numai cantitativ, dar şi în forme şi decor. Vasele confecționate din pastă amestecată cu pleavă şi pietricele, sunt arse în culoarea neagră şi cărămizie-brună şi fac parte din categoria ceramicii de uz comun (Fig. IV/1-4, 6.). Ceramica arsă cărămiziu-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

deschis, cu pereții subțiri, formează categoria confecționată din pastă fină.

Nu ne-am propus să facem analiza detaliată a acestui material ceramic, datorită faptului că această ceramică a constituit deja subiectul unei lucrări ştiințifice (Székely Zs. 2001 151-160). În cadrul prezentei lucrări ne vom referii numai la aspectul cronologic al acestui material.

Unele vase fragmentare sunt decorate cu spirale mărginite de linii incizate, iar suprafața benzilor este acoperită cu mici adâncituri rotunde. Acest decor este prezent atât în faza I. Bolintineanu, cât şi în faza Giuleşti a culturii Boian (Fig. IV/5.). Decorul incizat, caracteristic pentru primele două faze ale culturii Boian, predomină în cadrul acestui material.

Datorită faptului că materialul ceramic este foarte fragmentar şi marea majoritate a lui poartă urme de ardere secundară, presupunem că acest strat de culoare neagră, aflat la baza celor trei tumuli aparține unui complex ritual, de sacrificiu, care se leagă de viața spirituală a acestor comunități. Vasele au fost sparte ritual şi poartă urme de ardere secundară.

Acest material arheologic reprezintă prima atestare a fazei I. Bolintineanu a culturii Boian în sud-estul Transilvaniei. Până-n prezent, în afara acestei descoperiri, toate celelalte puncte semnalate şi aşezările cercetate ale acestei culturi aparțin fazei Giuleşti.

Concluzii

Problema originii şi dezvoltării culturii Boian, în neoliticul mijlociu în sud-estul Transilvaniei a format şi preocuparea cercetătorilor care s-au ocupat de această cultură atestată cu mai multe faze în Muntenia (Zaharia 1967 5-38; Székely Z. 1970 19-23.) Cercetările efectuate la Leț (jud. Covasna) au atestat nu numai existența unei aşezări de cultura Boian, faza Giuleşti în această regiune, dar au stabilit şi poziția cronologică a acestei culturi față de celelalte culturi neolitice, cunoscute pe aceste meleaguri (culturile Criş, Cucuteni-Ariuşd). În afară de acestea a mai făcut cunoscut şi aspectul culturii materiale al culturii Boian din acest areal geografic.

Prin scurta prezentare a inventarului unei locuințe dintr-o altă aşezare a culturii Boian, din această regiune, urmărim scopul de a completa informațiile obținute la Leț şi Reci-Telek şi să reluăm problemele legate de această cultură în această regiune.

Purtătorii culturii Boian s-au aşezat pe aceste meleaguri pe movile joase, cum este cazul aşezării de la Leț, dar au avut aşezări şi pe terasele apelor, după cum arată situarea aşezării de la Turia. Drept locuințe au avut bordeie săpate în pământ (Leț) şi locuințe de suprafață (Turia).

Cultura materială, ceramica descoperită în interiorul locuinței şi în groapă, în general este identică cu cea descoperită la Leț; întâlnim însă şi alte tipuri de vase, care nu sunt cunoscute de la Leț. Materialul ceramic este mai bogat şi mai variat şi ne permite să emitem unele păreri în legătură cu originea şi dezvoltarea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

acestei culturi în această regiune.

În cadrul materialului ceramic, grupa vaselor decorate cu excizie formează mai puțin de o pătrime, care deşi sunt fragmentare, totuşi formele lor pot fi stabilite. Acestea sunt identice cu cele cunoscute din aşezările de cultură Boian, faza Giuleşti din Muntenia. O formă aparte o constituie vasul dreptunghiular, care este reprezentat în diferite dimensiuni, confecționat din pastă cu pleavă, ars negru şi decorat cu excizie şi vasul făcut din pastă cu pietricele, arsă cărămiziu şi decorat cu linii incizate. Această formă de vas nu este cunoscută din cultura Boian, faza Giuleşti, însă este o formă frecvent întâlnită în cultura Vinča (Comşa 1954 380, 384, 389-91; idem 1965 629; Nestor 1957 59; Berciu 1960 49-50; Ecsedy 1975 fig. 4-4a.), în Transilvania în aşezarea de cultura Turdaş - Vinča (Roska 1941). Tot ariei culturii Vinča aparțin şi figurinele din lut cu brațele întinse orizontal (Ecsedy 1975 fig. 4-4a), precum şi fragmentul de altar (Szénászky 5 fig. 4-5.). Decorul exciziei este cunoscut şi din cultura Turdaş-Vinča (Roska 1941 Pl. CXV, 1-25) şi Starčevo-Criş (Kutzián 1944, Pl. XLVI, 2 ab), ca şi brâul alveolar (Roska 1941 Pl. CXV, 1-25.).

Vasele decorate cu barbotină şi cu proeminențe sunt transmise din cultura Criş (Kutzián 1944 Pl. X. 2.) iar figurina cu corp cilindric, precum şi cea cu steatopigie sunt cunoscute de la Turdaş (Roska 1941 Pl. XXXVII. 10, 12-14; CXXXIII, 7.) şi din aşezarea de la Leț (Székely Z. 1972 fig. 1/1-1c, 2-2b.) Tot de tradiție de cultura Criş sunt şi unele elemente de decor, ca crestăturile, alveolele, suprafețele lustruite, liniile incizate în formă de plasă (Kutzián 1944 Pl. X. 10, XII. 8, XV. 6.).

Materialul ceramic incizat formează o parte considerabilă din inventarul locuinței. Acest material are decor spiralo-meandric, atât motivele, cât şi apexurile îşi au originea în decorul ceramicii liniare. Triunghiurile umplute cu liniuțe incizate sunt de tradiție Turdaş-Vinča (Roska 1941 Pl.CVI. 6, 14.). La unele vase decorul excizat este asociat cu decorul incizat. Excizia în materialul de la Leț şi la Turia este lucrată pe decor liniar.

Un număr foarte mic de vase mici sunt decorate cu caneluri şi cu pliseuri, acestea reprezintă importuri sudice. Pentru vasul de formă ovală, tigaia, analogii bune se găsesc în materialul ceramic de la Turdaş (Roska 1941 Pl. XCVII, 12.). Vasul miniatură, cu picior înalt, perforat, cu farfurie (fructieră), precum şi vasul-biberon, nu sunt cunoscute în materialul ceramic din neoliticul mijlociu. Acestea însă se găsesc în ceramica culturii Cucuteni-Ariuşd. Un vas-biberon identic a fost găsit la Turia, într-o locuință de cultura Cucuteni-Ariuşd, descoperită pe locul denumit "Telek", tot în valea pârâului Turia.

Pictura pe vase cu galben, roşu, alb şi negru are originea în culturile Turdaş-Vinča şi Starčevo-Criş.

E. Zaharia, cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate la Leț, pe baza observațiilor făcute, a constatat că în sud-estul Transilvaniei lipsesc principalele

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

elemente componente ale culturii Boian, adică elementele culturii Dudeşti şi exclude această regiune ca loc de formare a culturii Boian, faza Giuleşti (Zaharia 1967 5-38.). Consideră, ca o problemă încă nerezolvată şi originea ceramicii excizate în această regiune. Prin apariția materialului ceramic cu decor caracteristic pentru primele două faze ale culturii Boian la Brăduți, această problemă devine mai nuanțată şi mai bine elucidată (Székely Zs. 2001 151-161.).

Pe baza materialului ceramic excizat şi a altor elemente de decor, care apar la Turdaş, la aşezările Starčevo-Criş şi la Turia, nu putem să nu luăm în considerare rolul lor în formarea şi dezvoltarea culturii Boian, în sud-estul Transilvaniei. Considerăm că această cultură s-a format pe un fond Vinča şi Starčevo-Criş, având de asemenea un rol important în dezvoltarea ei şi purtătorii culturii ceramicii liniare, semnalați în mai multe puncte, mai ales în bazinul Râului Negru, (Székely Zs. 2000 125-130), cu care au intrat în contact în faza I Bolintineanu. La acest fond de dezvoltare locală au mai contribuit şi alte curente culturale din sud şi est. Este un proces de dezvoltare prin care a trecut cultura Boian, în formarea ei, în faza de început şi în Muntenia. Prezența în cantitate mare a elementelor culturii ceramicii liniare, arată o legătură strânsă cu această cultură, fiind un element de bază în formarea şi dezvoltarea ei. Iar vasul cu picior înalt şi pictura pe vase sunt semne care duc spre formarea culturii Cucuteni-Ariuşd.

Literatură

Berciu 1960, Berciu Dumitru, în *Istoria României I.*, Bucureşti, 1960, 49-50,

Comşa 1954, Comşa Eugen, *Considerații cu privire la evoluția Culturii Boian, SCIV*, V. nr. 3-4, Bucureşti, 1954, 380, 384, 389-391,

Comşa 1965, Comşa Eugen, *Cultura Boian în Transilvania, SCIV*, XVI, 4, Bucureşti, 1965, 629,

Ciută 1997, Ciută Marius, în *Apulum* XXXI, Alba Iulia 1997, 12,

Daicoviciu 1950, Daicoviciu Constantin, *Granița de est a Daciei şi triburile libere de la hotarele de Răsărit ale Daciei, SCIV*, I. 1950, 115-117. Bucureşti,

Ecsedy 1975, Ecsedy István, *Vinča finds in the Collection of the Hungarian National Museum, Folia Archaeologica*, XXVI, Sept. , Budapesta, 1975,

Kutzián 1944, Kutzián Ida, *A Kőrös Kultúra, Dissertationes Pannonicae*, Ser. III. 23, Budapesta, 1944,

Nestor 1933, Nestor Ion, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien, Ber. RGK 22*, Berlin, 1932 (1933), 11-181,

Nestor 1957, Nestor Ion, *Raport asupra sondajelor de la Leț-Várhegy, Materiale* III, Bucureşti, 1957, 61-65,

Roska 1929, Roska Márton, *A Székelyföld őskora, Emlékkönyv*... Cluj, 1929, 262-266,

Roska 1941, Roska Márton, *Die Sammlung Zsófia von Torma in der Numismatisch-*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Archaeologischen Abteilung des Siebenbürgischen Nationalmuseums, Cluj, 1941,

Schroller 1933, Schroller Herman, *Die Stein- und Kupferzeit in Siebenbürgen*, Berlin, 1933,

Székely Z. 1951, Székely Zoltán, *Săpăturile de la Leţ-Varheghiu (Trei Scaune)*, în *Materiale* I. Bucureşti, 1951, 3-20,

Székely Z. 1967, Székely Zoltán, *Contribuţii la studiul culturii Precucuteni în valea Oltului, În: Culegere de studii şi cercetări*, Muzeul Regional Braşov, Braşov, 1967, 5-38,

Székely Z. 1970, Székely Zoltán, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Boian în sud-estul Transilvaniei*, în *Memoria Antiquitatis*, Muzeul de Arheologie-Piatra-Neamţ, 1970, 19-23,

Székely Z. 1972, Székely Zoltán, *Câteva figurine interesante din România*, în *Apulum*, Alba Iulia, 1972,

Székely Z. 2000, Székely Zsolt, *Aşezarea neolitică de la Biborţeni (Baraolt, j. Covasna)*.în *Acta* 1999, Sf. Gheorghe, 2000, p. 125- 130.

Székely Z. 2001, Székely Zsolt, *Ceramica culturii Boian de la Brăduţ (j. Covasna)*, în *Acta* 2000, Sf. Gheorghe, 2001, 151-161,

Szénászky 5, Szénászky Goldmann Júlia, *Vinča-Find von Battonya, A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 5*, Békéscsaba,

Zaharia 1967, Zaharia Eugenia. *Angaben über die Boian-Giuleşti-Kultur die Sidlung von Leţ, Dacia* N. S. XI., Bucureşti, 1967

Contribution to the development of Boian culture, in the light of the new archaeological researches from Turia and Brăduţ (Covasna county) (Abstract)

The author present us the new results of the archaeological researches from Turia and Brăduţ, efectuated in the last years. At Turia during the regular digging session from 1988, on a bank of the Turia stream a Boian culture settlement was discovered. After the very rich pottery faund in the rectangular house, this settlement belongs to the Giuleşti phase of this culture.

At Brăduţ, during the regular digging from 1997/98, in the hillock/type Early Bronze Age cemetery from Brăduţ, under the Early Bronze Age stratum, an other very rich cultural level was discovered. In the composition of the pottery, besides the Giuleşti phase, a Bolintineanu development phase is also relevant. According to our knowledge, this is the first place where the 1st Bolintineanu phase of the Boian culture is revealed in South-Eastern Transylvania.

Lista Figurilor / List of Figure

I. Turia, cultura Boian, vas dreptunghiular/Turia, Boian Culture, rectangular pottery.

II. Turia, cultura Boian, ceramică/Turia, Boian Culture, pottery.

III. Brăduţ, cultura Boian, profilul tumulului nr. 14./Brăduţ, Boian Culture, profile of the Turnulus nr. 14.

IV. Brăduţ, cultura Boian, ceramică/Brăduţ, Boian Culture, pottery

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

I.

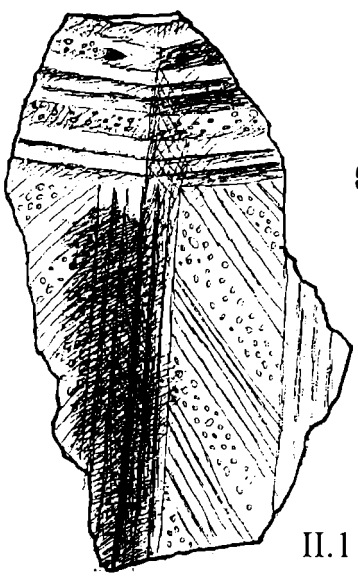

II.1

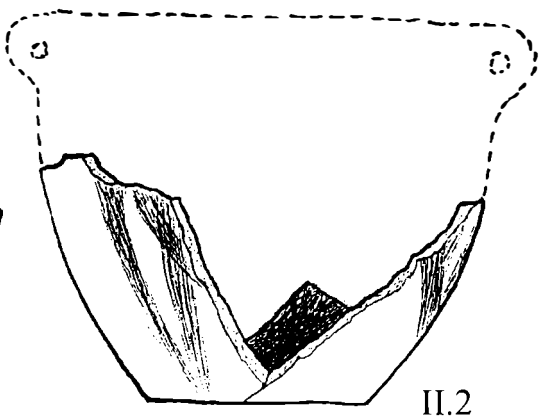

II.2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

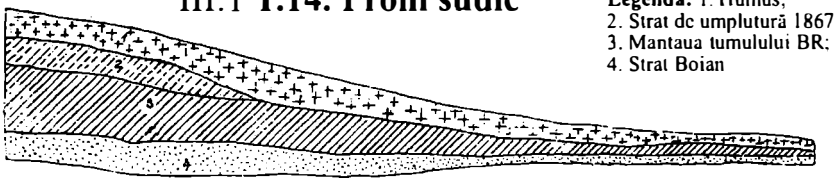

III.1 **T.14. Profil sudic**

Legendă: 1. Humus;
2. Strat de umplutură 1867;
3. Mantaua tumulului BR;
4. Strat Boian

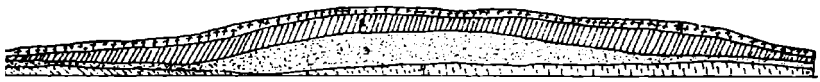

1 M III.1 **T.14. Profil nordic**

Legendă: 1. Humus;
2. Mantaua tumulului BR;
4. Strat Boian; 4. Lut galben

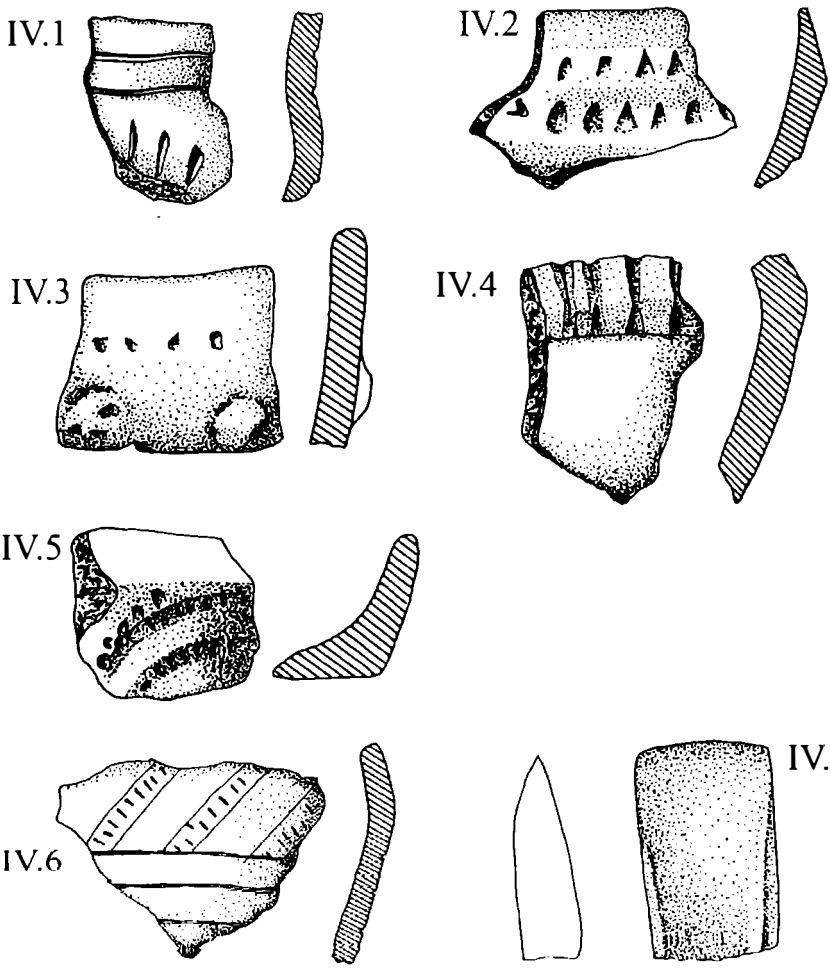

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Mihai Irimia, Marius Belc

O seceră de bronz de la Medgidia şi rezultatul analizelor spectrale efectuate asupra ei

Cu toate că în ultimile decenii în Dobrogea s-au întreprins importante cercetări pentru diferite perioade istorice, epoca bronzului continuă să rămână puțin cunoscută. Din această cauză, semnalarea tututror materialelor, apărute chiar izolat, este deosebit de utilă, permițând completarea tabloului istorico-arheologic al perioadei.

Totodată, în cazul obiectelor de metal cercetarea interdisciplinară (inclusiv analiza spectrală) este de o importanță deosebită pentru înțelegerea unor aspecte mai complexe ale preistoriei, cum ar fi identificarea zăcămintelor de minereuri, tehnologia utilizată la confecționarea acestora, originea unor piese, relațiile stabilite între comunități. Astăzi simpla prezentare a descoperirilor arheologice şi stabilirea doar pe baze tipologice a originii, circulației şi utilizării unui tip anume de obiect nu mai este suficientă, astfel încât colaborarea dintre arheologi, geologi, fizicieni, chimişti etc. este mai mult decât necesară.

Pentru epoca bronzului zona localității Medgidia este cunoscută de mai multe decenii, datorită unor descoperiri întâmplătoare intrate în literatura de specialitate. Astfel, din perimetrul localității, fără a i se cunoaşte cu exactitate locul descoperirii, provine un vas ceramic care aparține unui orizont cultural de la începutul epocii bronzului, evidențiat mai clar în partea de sud a regiunii. Acest orizont cultural corespunde cronologic uneia dintre fazele cunoscutei aşezări lacustre de la Ezerovo (de lângă Varna – Bulgaria). În spațiul central şi nord-dobrogean, el pare să fi intrat în contact cu grupurile comunităților umane care utilizau mormintele cu ocru, pătrunse din stepele nord-pontice (IRIMIA, 1982, p. 330, fig. 4/1).

Tot din perimetrul localității Medgidia provine un topor de granit brun-cenuşiu, care se poate data începând din Bronzul mijlociu, dar mai degrabă spre sfârşitul acestei epoci (HAŞOTTI, 1985, p. 10, nr.7).

În 1938 I. Nestor publica un depozit (?) format din trei piese, descoperit în anul 1933 în grohotişul unei cariere, aflată la 2 km nord-est de Medgidia. Depozitul (?) cuprindea un fragment de seceră de tip neprecizat, un ac de podoabă fragmentar cu capul din placă rombică şi vârful rulat, decorat în tehnică *au repoussé* şi o brățară cu capetele deschise subțiate, lucrată dintr-o bară cu secțiunea lenticulară (NESTOR, 1938, p. 175 – 189).

Dintre cele trei obiecte se remarcă acul cu placă rombică, care aparține unei serii specifice, ce datează de la începutul Bronzului târziu şi aparține unei zone largi, cu descoperiri similare, cuprinsă între Carpați şi Nipru. Acul are analogii în aşezarea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de la Ulmu (jud. Călăraşi), corespunzătoare fazei mai timpurii a culturii Coslogeni (MORINTZ, 1978, p. 126 – 136, fig. 74), ca şi în cultura Noua (FLORESCU, 1991, Repertoriu, nr. 244/O,7, Gârbovăţ, fig. 107/ A/5; nr. 246/ N/3, Glăvăneştii Vechi, fig. 99/8; nr.484/G, 7, Sebeş, fig 98/ A/6; nr.560/ N, 2, Truşeşti, fig. 100/ A/3 etc.). Pe baza analogiilor pentru piesele amintite, depozitul (?) de la Medgidia a fost atribuit, din punct de vedere cronologic, sfârşitului Bronzului mijlociu – circa 1700 – 1350 a.Chr. – sau începutului Bronzului târziu – circa 1350 – 1150 a.Chr. (PETRESCU-DÂMBOVIŢA, 1977, p. 50 – 51; idem, 1995, p. 46 – 48). Datorită prezenţei acului cu placă rombică şi a analogiilor lui, ca şi absenţei unor culturi specifice, bine individualizate, pentru Bronzul mijlociu din Dobrogea, nu excludem posibilitatea apartenenţei acestui depozit (?) unei faze timpurii a culturii Coslogeni.

Analiza spectrală a pieselor depozitului (?) de la Medgidia a dovedit următoarea compoziţie:

1. fragmentul de seceră: 98,816% Cu; 0,53% Sn; 0,09% Pb; 0,14% As şi 0,424% alte elemente (Sb; Ag; Ni; Bi; Au; Zn; Co; Fe);
2. acul cu placă rombică: 95,67% Cu; 3,4% Sn; 0,16% Pb; 0,22% As şi 0,55% alte elemente (ca la nr.1);
3. brăţara: 97,12% Cu; 2,2% Sn; 0,06% Pb; 0,15% As şi 0,47% alte elemente (ca la nr. 1) (PETRESCU-DÂMBOVIŢA, 1977, p. 51).

Datorită cantităţii reduse de staniu, plumb şi arsen, dar care nu pot fi, totuşi, neglijate în compoziţia finală a aliajului, piesele în cauză pot fi încadrate în categoria obiectelor "de cupru".

În cariera de lut fabricii de cărămizi din Medgidia s-a descoperit, în anul 1968 (probabil într-un mormânt cu scheletul uman înconjurat de pietre), o rapieră miceniană de tipul "cu cornițe" (*Hömchemschwert*), subtipul C I, care are cele mai bune analogii în descoperiri similare din Bulgaria (ulterior, T.Bader a realizat o altă tipologie a rapierelor "cu cornițe", tipul C I devenind C II; cf. BADER, 1990).

Datată în secolul XIV a.Chr., este greu de precizat dacă rapiera a aparţinut fazei timpurii a culturii Coslogeni, sau, eventual, perioadei anterioare, pre-Coslogeni, încă greu de definit din punct de vedere cultural. Ea dovedeşte, totodată, răspândirea în bazinul Dunării de Jos (inclusiv în Dobrogea) a elementelor de cultură ale marelui centru pe care-l reprezenta lumea miceniană.

Analiza spectrală a aliajului rapierei de la Medgidia a dat următoarea compoziţie: 91,419% Cu; 6% Sn; 1,5% Sb; 0,5% As şi 0,581% alte elemente. Aliajul de bază este cupru – staniu, caracteristic bronzurilor din bazinul carpato-balcanic. Analiza spectrală confirmă observaţiile mai vechi privind apartenenţa acestei piese unui subtip răspândit în diferite regiuni din Peninsula Balcanică, mai ales grupului de săbii asemănătoare apărute în Bulgaria. Compoziţia aliajului, ca şi forma săbiilor din acest grup (deosebită de prototipurile iniţiale miceniene) ridică, odată mai mult, problema producerii locale, în regiunile carpato-balcanice, a acestor arme.

Alte materiale specifice epocii bronzului, inclusiv depozite şi piese izolate de

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

bronz, s-au descoperit şi în localităţi aflate nu departe de Medgidia, dovedind, odată mai mult, importanţa acestei zone în perioada amintită.

Astfel, la Nicolae Bălcescu (jud. Constanţa), la circa 20 km nord-nord/est de Medgidia, s-a descoperit un depozit de 18 piese din Bronz D (sec. XIII a.Chr.), compus din 9 celturi, 7 seceri şi 2 fragmente de seceri. Obiectele care formează depozitul prezintă caracteristici specifice spaţiului extracarpatic, cu unele influenţe răsăritene (ARICESCU, 1970, p. 26-27).

Din perimetrul localităţii Poarta Albă (jud. Constanţa), aflată la circa 15 km est de Medgidia, au fost menţionate fragmente ceramice din Bronzul târziu, corespunzătoare culturii Coslogeni (FLORESCU, 1991, p. 151, nr. 634).

La Poarta Albă s-a descoperit şi un depozit alcătuit din 2 diademe de aur şi 37 de conuri de bronz, care datează din Bronz D (COMŞA, 1965, p. 149 – 158). Tot de pe teritoriul localităţii Poarta Albă provine şi un vârf de suliţă de bronz, care se datează la sfârşitul epocii bronzului sau în perioada de început a epocii fierului – sec. XIII – XII a.Chr. (COMŞA, 1968, p. 346 – 347).

Secera care face obiectul studiului de faţă a fost decoperită prin anii 1950 – 1955 în zona Fabricii de ciment II de la Medgidia şi a fost achiziţionată de Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie, Constanţa în 1997. Nu s-a putut stabili dacă reprezintă o descoperire izolată sau provine, eventual, dintr-un depozit. Piesa are secţiunea triunghiulară, spinarea puţin îngroşată şi lama arcuită lin. Partea dinspre mâner este mai groasă şi mai lată. În zona mânerului secera a fost pilită (probabil din vechime) şi crestată în câteva locuri, astfel încât ciotul de turnare nu se mai poate distinge. Tăişul este ştirbit în mai multe puncte; pe vârful lamei se observă un mic ciot, rămas de la turnare. Piesa a suferit deformări plastice la cald, prin martelare, după turnare. Dimensiuni: lungimea spinării pe coardă – 21,5 cm; lungimea lamei pe coardă – 19 cm; lăţimea maximă 3,5 cm; greutatea 135 gr. Nr. inventar 40 047.

Atât cât se mai poate observa, piesa pare să aparţină unui tip intermediar între secerile de tipul numit *à patte* şi secerile cu buton, deoarece spre mâner prezintă o îngroşare nodulară, care putea să evolueze spre butonul propriu-zis.

După elementele tipologice specifice, secera pare să aparţină perioadei Bronz D – Hallstatt A1 (sec XIII – XII a.Chr.), încadrându-se seriei de bronzuri Constanţa (Palas) – Nicolae Bălcescu – Gura Dobrogei.

Analizele spectrale au dat următoarea compoziţie: 98,49% Cu; 1,37%Sn; 0,0045% Pb; 0,022% Fe; 0,14% Ni;<0,0009% Mn; 0,011 Al;<0,0045% Zn;<0,0027% P; 0,13% Sb.

Analizele spectrale au fost efectuate în laboratoarele S.C.PETROMIDIA S.A., utilizându-se un spectrometru prin emisie optică ARC - MET 900. Zona supusă analizei a fost curăţată şi şlefuită pentru examinare metalografică. Analiza optică s-a făcut pe zona curăţată, care a fost apoi atacată chimic, folosindu-se lumină plan – polarizată şi normală. Imaginea optică (fig. 2) prezintă o structură dentritică; este de remarcat coroziunea avansată interdendritrică şi prezenţa Cu2O (sub formă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

globulară în fig. 2). Analiza microscopică de suprafață prezintă o granulație relativ uniformă, de aproximativ 50 μm, a cărei formă poliedrică certifică faptul că secera a suferit deformări plastice la cald după turnare. Lipsa structurii de entectoid în imaginea microscopică, alături de aspectul poliedric al granulelor, indică faptul că piesa a suferit acest proces de deformare plastică prin martelare la temperaturi de 300 – 400°C, urmată de răciri rapide în apă. Aceste răciri au prevenit apariția formelor entectoide.

Constatăm mai întâi, confecționarea secerei din cupru "curat" tehnologic, cu un procent scăzut de staniu, doar 1,37%. Este de observat absența arsenului, ca şi a plumbului (acesta aflat într-o cantitate neglijabilă, provenit din minereul inițial). Situația nu este singulară, deoarece şi în depozitul de la Constanța – Palas, datând din aceeaşi perioadă, unele piese sunt din cupru (IRIMIA, 1968, p. 89 – 105; IRIMIA, 1982, p. 342 – 345).

De asemenea, chiar în compoziția pieselor ce formează depozitul(?) de la Medgidia, descoperit în anul 1933, proporția de staniu, plumb şi arsen este foarte mică. Totuți, prezența staniului în secera aflată în discuție, ca şi în piesele depozitului (?) din 1933 (în cantități diferite de la un obiect la altul) nu este de neglijat. Deoarece staniul este într-o proporție redusă, este posibil ca secera să fi fost obținută în urma retopirii unor fragmente de cupru şi de bronz, refolosite pentru obținerea unor piese noi, procedeu obişnuit în atelierele de prelucrare a bronzului. Printr-un asemen ea procedeu tehnologic putea fi obținută compoziția din care a fost turnată secera, fără ca în materialul inițial (în cazul de față cuprul) să se fi introdus în mod deliberat staniul în cantitatea pe care ne-o relevă analiza spectrală efectuată.

BIBLIOGRAFIE

Aricescu, 1970 — A. Aricescu, *Depozitele de unelte, arme şi podoabe de bronz din Dobrogea*, Pontica, 3, 1970, p. 25 – 76

Bader, 1990 — T. Bader, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF, 1990, IV, 8, passim

Comşa, 1965 — E. Comşa, *Descoperirea de la Poarta Albă*, în Studii şi Cercetări de Istorie Veche, 16, 1965, 1, p. 149 – 158

Comşa, 1968 — E. Comşa, *Obiect de bronz descoperit lângă Medgidia*, Revista Muzeelor, V, 1968, 4, p. 346 – 347

Florescu, 1991 — A.C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Aşezări şi necropole*, în Cultură şi Civilizație la Dunărea de Jos, IX, Călăraşi, 1991

Haşotti, 1985 — Puiu Haşotti, *Topoare de piatră din epoca bronzului aflate în colecțiile Muzeului de Istorie Națională şi Arheologie Constanța*, Istros, 4, Brăila, 1985, p. 7 – 12

Irimia, 1968 — M. Irimia, *Un depozit de bronzuri la Constanța*, Pontice, 1, 1968, p. 89 – 105

Irimia, 1970 — M. Irimia, *Das mykenische Bronzeschwert aus Medgidia*, Dacia, NS, XIV, 1970, p. 389 – 395

Irimia, 1982 — M. Irimia, *Die Bronzezeit in der Dobrudscha in Lichte neuerer Entdeckungen*, Prähistorische Archäologie in Südosteuropa, Band 1, Berlin, 1982, p. 329 – 352

Morintz, 1978 — S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, Bucureşti, 1978

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Nestor, 1938 I. Nestor, *Dépôt (?) de bronzes de Medgidia (Dobrogea)*, Dacia, Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, V – VI, 1935 – 1936, Bucureşti, 1938, p. 175 – 189

Petrescu-Dâmboviţa, 1977 M. Petrescu-Dâmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România,* Bucureşti, 1977

Petrescu-Dâmboviţa,1995 M. Petrescu-Dâmboviţa, cap. *Metalurgia bronzului,* vol. *Comori ale epocii bronzului în România,* Ministerul Culturii – Muzeul Naţional de Istorie a României, Bucureşti, octombrie 1995, p. 45 - 62

Eine Bronzesichel von Medgidia und das Ergebnis der an ihr durchgeführten Spektral-Analyse

Die Verfasser besprechen im ersten Teil bündig die bisherigen, im Bereich der Ortschaft Medgidia und in deren Umgebung gemeldeten Funde, aufgrund der veröffentlichten Studien.

Die Sichel, die Gegenstand der vorliegenden Arbeit ist, wurde irgendwann in den Jahren 1950-1955 aufgefunden und wurde im Jahre 1975 vom Museum für Nationalgeschichte und Archäologie Constanta angekauft. Es konnte nicht festgestellt werden, ob sie ein Einzelfund oder eventuell Teil eines Horts darstellt.

Im Bereich des Griffs wurde die Sichel (wahrscheinlich im Altertum) abgefeilt und an einigen Stellen gekerbt, so dass die Giessform nicht mehr sichtbar ist. Das Stück scheint einem Zwischenstufentyp anzugehören, zwischen den Sicheln desTyps „a patte" und denjenigen mit Knopf, denn in Richtung des Griffs erscheint eine knotenförmige Verdickung, die sich zu einem eigentlichen Knopf entwickeln konnte. Von typologischem Standpunkt aus, scheint sie der Bronze D - Hallstatt A1 – Periode (13. – 12. Jh. v. Chr.) anzugehören, sich der Bronzehort-Serie Constanta (Pallas)-Nicolae Balcescu-Gura Dobrogei einfügend.

Die Ergebnisse der Spektral-Analyse: 98,49% Cu; 1,37% Sn; 0,0045% Pb; 0,022% Fe; 0,14% Ni; < 0,0009% Mn; 0,011% Al; <0,0045 Zn; <0,0027% P; 0,13% Sb. Es ist also ein technologisch „reines" Kupfer, mit einem niederen Prozentsatz Sn (nur 1,37%). Die Spektral-Analysen wurden im Laboratorium von S.C. Petromidia S.A. durchgeführt. Es wurde ein Spektrometer mit optischer Strahlung ARC-MET 900 vewendet. Anfänglich ist das Stück gegossen worden. Die Abwesenheit der Entektoid-Struktur im mikroskopischen Bild, nebst dem poliedrischen Aspekt der Körnchen, weisen darauf, dass das Stück einem plastischen Verformungsvorgang bei Temperaturen von 300-400° C unterzogen wurde, von einer plötzlichen Abkühlung mit Wasser gefolgt. Es kann die Abwesenheit des Arseniks und die übersehbare Bleimenge beobachtet werden, die aus dem Erz stammt. Diese Lage ist keine Ausnahme, da auch im Hort von Constanta (Pallas), aus derselben Periode, manche Stücke aus Kupfer sind. Ebenfalls ist in der Zusammensetzung der Stücke aus dem Hort(?) von Medgidia

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

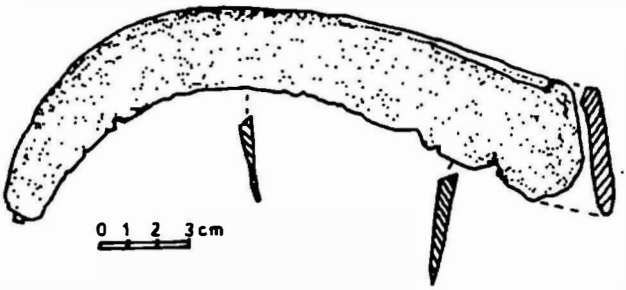

Fig. 1

Seceră de bronz de la Medgidia

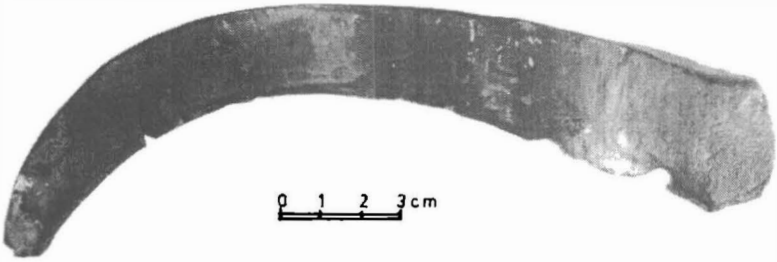

Fig. 2

Imaginea optică microscopică a structurii secerii de la Medgidia

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

V. Ursachi

O nouă descoperire legată de gropile de cult geto-dacice

Este bine cunoscut faptul că în marile aşezări dacice s-au descoperit numeroase gropi, de forme şi funcționalități diferite, care au dat un bogat material arheologic pe baza căruia s-au putut realiza numeroase studii referitoare la problemele de datare, sincronisme ale unor tipuri de obiecte sau alte elemente oferite de complexele închise.

Şi la Brad, în apropierea locuințelor sau în zone din afara lor, atât pe acropolă cât şi în aşezarea deschisă s-au descoperit, până în prezent, peste 600 de gropi, care din punct de vedere al funcționalității au fost împărțite în trei categorii: a) gropi de provizii; b) gropi pentru extragerea lutului sau depozitarea resturilor menajere şi c) cu caracter religios – de cult. Cele din a treia categorie, care fac obiectul lucrării de față, sunt mai bine lucrate, cu pereții bine fasonați, au formă de clopot sau pâlnie cu gura în jos şi conțin, de cele mai multe ori, un inventar bogat, din care nu lipsesc: crusta de vatră, cenuşa, vase – de obicei întregi sau întregibile şi diverse obiecte din ceramică, metal, os, piatră etc.

Dintre acestea remarcăm o groapă cu totul deosebită, descoperită în partea sud-estică a acropolei notată cu Gr. 18 din C1, care face notă aparte față de toate celelalte gropi cu caracter cultual descoperite la Brad. Groapa face parte din nivelul III dacic de la Brad, corespunzător sec. I î.H. şi are diametrul la gură de 3 – 3,50 m, de formă ovală, pentru ca după 2 m adâncime să devină circulară, cu diametrul de 2,50 m. Adâncimea ei, cu totul excepțională, este de 16,05 m. A fost îngrijit săpată şi netezită, mai ales în zona cu o depunere de loes, unde se păstrează şi acum foarte bine. După amenajare şi folosire umplerea a fost făcută într-un interval relativ scurt, dacă avem în vedere descoperirea unor fragmente de la acelaşi vas la –7,70m, 10,10m şi 10,60m sau fragmente de la aceeaşi fructieră, lucrată la mână, descoperite la –7,50m şi 13,35 m, deci pe o adâncime de aproape 6m.

Trebuie să remarcăm bogăția materialului ceramic şi osteologic, precum şi marea cantitate de cenuşă, pământ cenuşos, cărbune de lemn, pietre, chirpic ars şi crustă de vatră. Acest imens material constituia umplutura, de sus până jos, a gropii fără a exista pământ steril din punct de vedere arheologic pe toată adâncimea ei. Ceramica descoperită aparține celor trei categorii cunoscute pentru perioada sec. I î.H.: lucrată cu mâna, la roată şi de import. Cantitativ predomină cea lucrată cu mâna, care provine de la 766 vase şi fragmente lucrate la roată de la 468 vase, din care o parte ceramică pictată dacică. Nu lipsesc nici cele de import – 26 vase precum şi 24 unelte din os, piatră, fier,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

bronz, ceramică. Acest număr mare de tipuri şi variante într-un complex închis permite obţinerea unor corespondenţe cronologice importante, care se adaugă semnificaţiei aparte a acestei construcţii sau amenajări de cult.

Două etape în intervalul umplerii ei sunt marcate de amenajarea în umplutura acestei gropi a două alte gropi, în formă de clopot, una la adâncimea de 7,10 m şi cealaltă la 5 m, prima cu diametrul de 1,80m şi adâncimea de 1,70 m şi cealaltă cu diametrul de 1,10m şi adâncă de 1,80m, cu fundul plat, care conţineau doar cărbune de lemn şi cenuşă fină, precum şi un strat cu crustă de vatră.

Cu prilejul publicării acestei descoperiri[1] notam faptul că existau două posibilităţi de a analiza semnificaţia acestei gropi şi anume: - fie pentru a fi folosită ca fântână sau cisternă, fie o construcţie de cult, legată de practicile religioase ale dacilor din această perioadă. După analizarea tuturor aspectelor legate de semnificaţia ei, am ajuns la concluzia că a fost realizată pentru practicarea unor ritualuri religioase. Similitudini cu alte descoperiri din ţară, ca de pildă groapa de la Răcătău[2](Tamasidava) cercetată, de asemenea, în întregine, după cea de la Brad, Poiana[3], Piscu-Crăsani[4] sau Popeşti[5], care încă nu au fost săpate în întregime, dar care se află în aceeaşi zonă, pe acropolă, confirmă ipoteza noastră, că ele aparţin unor practici religioase. În sprijinul acestei ipoteze menţionăm şi existenţa unor gropi sau puţuri votive descoperite în diverse aşezări cum este cea de la Ciolăneşti[6], precum şi gropile mari, descoperite la Ocniţa[7], pe care prof. D. Berciu le pune pe seama religiei geto-dacilor, considerând ca verosimilă existenţa unor camere subterane simbolice în fiecare din davele acestora.

Renunţarea relativ rapidă la această groapă pentru scopuri religioase, deşi a reprezentat un volum imens de lucru în amenajarea ei, poate fi pusă în legătură cu schimbarea unor ritualuri în această vreme, respectiv legate de apariţia, la mijlocul sec. I î.H. a sanctuarului cu aliniamente, absidal sau rotund, cu stâlpi sau coloane de lemn, în cadrul aşezării de la Brad. Rămâne doar ca o ipoteză de lucru studierea existenţei unei faze cronologice în construcţiile religioase ale dacilor, în care puţurile votive sau gropile cu caracter religios să premeargă marilor sanctuare de mai târziu, având în vedere şi faptul că datarea lor – la sfârşitul sec. II şi începutul sec. I î.H. pledează pentru aceasta.

Continuarea cercetării unei zone de pe acropolă care mi s-a părut foarte interesantă, unde descopeream în anul 1974 această groapă de cult, ne-a oferit o altă surpriză, deosebit de importantă, legată de această construcţie. Astfel în imediata apropiere s-a descoperit o platformă de prundiş, amenajată pe o suprafaţă destul de mare, care era, probabil, folosită pentru diferite ritualuri religioase practicate la această groapă de cult.

Platforma are lungimea de 8,5 m şi lăţimea de 7 m şi era formată dintr-un prundiş mărunt cu nisip, bine bătut, cu o grosime de 10 – 15 cm. În unele locuri, datorită denivelării prilejuite de tasarea pământului din unele gropi anterioare,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

stratul de prundiş a fost refăcut de mai multe ori, ceea ce presupune un oarecare timp mai îndelungat de folosire. Acest lucru presupune şi folosirea, înainte de umplere, a gropii de cult, mai îndelungată.

Suprafața relativ mare a acestei platforme – de aproape 60 m^2, amenajată atât de solid, demonstrează participarea, la aceste ritualuri, a unui număr destul de mare de locuitori din aşezare sau din zonă, iar grija pentru menținerea stratului de prundiş în condiții bune, prin refacerea în două – trei etape, demonstrează importanța practicilor religioase legate de această groapă.

După umplerea gropii şi renunțarea la ritualurile legate de ea, platforma de prundiş a fost abandonată, pe locul ei construindu-se locuințe de suprafață sau alte complexe de locuire.

Nici o altă amenajare sau construcție nu a fost depistată pe această platformă, care să ne indice alte elemente legate de faptul dacă ar fi fost sau nu acoperită sau dacă ar fi fost unele amenajări legate de cult.

Descoperirea acestei platforme vine să confirme, încă odată, faptul că groapa descoperită în anul 1974 avea un caracter religios, prin aceasta adăugăm încă un fapt deosebit de important legat de practicile religioase ale dacilor în sec. I î.H., care premerg vestitele sanctuare de piatră sau din lemn din perioada clasică a culturii lor.

Note

1. V. Ursachi, *Zargidava*, Buc. 1995, pg. 80-83, fig. 24 .
2. Săpături V. Căpitanu şi V. Ursachi, Material inedit în colecțiile Muzeului Județean de Istorie "Iulian Antonescu", Bacău.
3. Informații primite de la Al. Vulpe.
4. Informații primite de la N. Conovici.
5. Informații primite de la Al. Vulpe.
6. M. Petrescu Dâmbovița, S. Sanie, *Cercetări arheologice în aşezarea geto-dacică de la Ciolăneştii din Deal (Jud. Teleorman), A. M.*, VII, p. 241 – 258.
7. D. Berciu, *Buridava dacică*, Bucureşti, 1981, p. 80.

Planşe

1. Planul şi profilul Casetei nr. II.
2. Brad – vedere generală (1), profilul peretelui de E al Casetei nr. II (2).

A new discovery about the geto-dacian ritual pits (Abstract)

The author is describing a 60-sq. metre dense foothold situated in the proximity of the 1976' ritual pit (16.15 metres deep). This ritual pit was published in 1995. The recent discovery confirms the ritual destination of the pit and, on this basis we can presume that some religious practices were performed here.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

BRAD 2001

„La stâncă"

C.II planul și profilele de E și N

0 4m

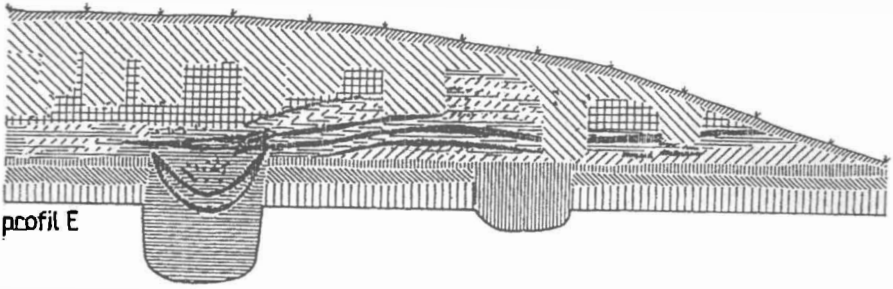

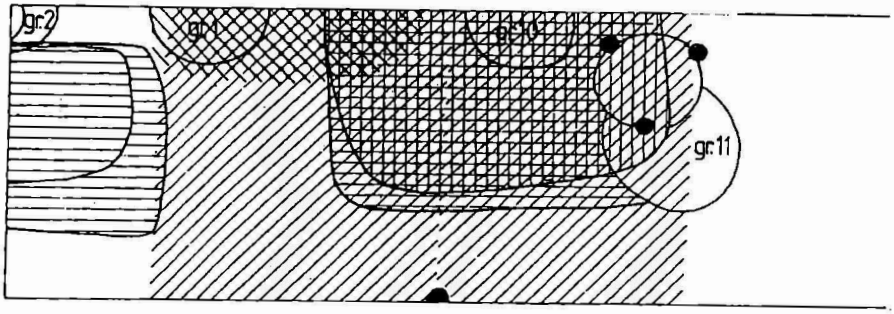

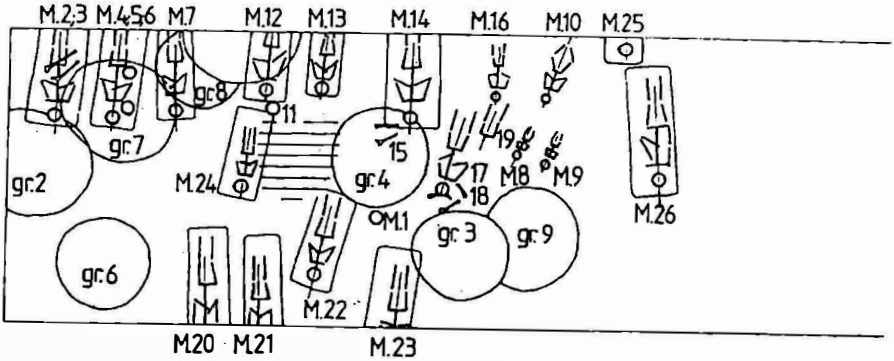

strat vegetal
daci (nivel IV)
daci (nivel III)
nivelare
daci (nivel I+II)
ep. bronzului + Hallstatt
strat neolitic

cenușă
groapă de par
cărbune
lutuială arsă
lutuială
pavaj (prundiș)
pavaj căzut

Planșa 1

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

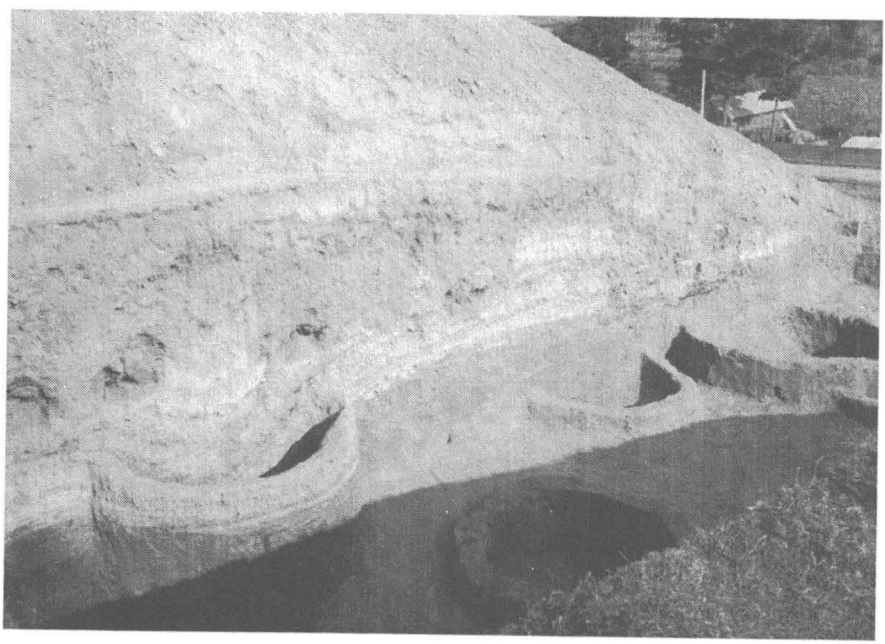

Planşa 2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Florea Costea

Construcțiile sacre de la Augustin-Tipia Ormenișului și câteva din posibilele lor interpretări

Despre religia dacilor s-a scris deosebit de mult, atât de către exegeți români, cât şi din străinătate. În ciuda numeroaselor încercări ale acestora, istorici, arheologi sau lingvişti, întregul ei este departe de a fi clarificat, deşi progresul în această privință nu poate fi neglijat. Lipsa de preciziuni cu care se încheie majoritatea studiilor dedicate problemei îşi găseşte explicația în natura larg interpretabilă a surselor oferite de antichitate. Deşi acestea nu sunt puține, ele sau se repetă, sau diluează informația primară, herodotiană, prin păreri şi adaosuri sincrone epocii în care au fost scrise.

Urmarea firească a neconjugării textelor antice cu suma şi diversitatea interpretărilor moderne, uneori nedisimulat subiective şi prețios postulative, se vede în inexistența încă a unei monografii complete asupra religiei daco-geților, deşi învățați ca Gr. Tocilescu, I. I. Russu, C. Daicoviciu, M. Eliade, L. Blaga, H. Daicoviciu, N. Gostar, V. Lica, I. H. Crişan, I. Glodariu, P. Alexandrescu, D. Sluşanschi, S. Olteanu, A. Bodor, Alex. Vulpe, M. Bărbulescu, S. Sanie, M. Babeş, V. Sârbu, pentru a aminti numai o parte dintre români, au adus contribuții apreciabile la cunoaşterea ansamblului şi la nuanțarea acestei componente a spiritualității daco-geților.

Nici noi nu ne facem iluzia că vom reuşi să aducem contribuții care să modifice esențial concluziile formulate până în prezent. Totuşi, convinşi fiind că fiecare nouă descoperire arheologică poate fi subsumată subiectului în discuție, în cele ce urmează ne propunem să dăm un răspuns, prin firea lucrurilor parțial, următoarelor întrebări: 1. A existat la daco-geți un singur Munte Sfânt şi, implicit, se poate vorbi de prezența în societatea acestora a mai multor centre de putere pe baza faptului că în ultima vreme au fost semnalate importante „centre" religioase? 2. Poate fi argumentată şi arheologic veridicitatea afirmațiilor lui Strabo referitoare la strânsa colaborare dintre regalitate şi religie? 3. Pot fi sanctuarele atribuite sigur unor zeități dacice?

În scopul propus vom apela în primul rând la descoperirile de la Augustin-Tipia Ormenişului, comuna Ormeniş, județul Braşov, fără a le neglija pe altele dar asupra cărora nu vom insista în mod deosebit*.

1. A existat la daco-geți doar un Munte Sfânt?

Strabo[1], ajungând cu descrierea la peştera în care se retrăgea Zalmoxis, spune: „Muntele (evident cel legat de peşteră, n. n.) a fost socotit sfânt şi s-a numit aşa. I se spunea Kogaionon şi la fel a fost şi numele râului care curgea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pe lângă el". Sorin Olteanu este convins că avem de-a face cu un termen a cărui rădăcină (Kaga) se poate traduce prin *sfânt (sacrum)* şi nu exclude posibilitatea ca el să fie luat de geograf din limba geților dobrogeni. Doar forma diferă: *kaga*, față de *koga*[2]. Dan Sluşanschi, analizând o altă inscripție dobrogeană, consideră că acesta este un ,,loc sacru" în care profanilor le era categoric interzis accesul. Evident era vorba de aceeaşi peşteră, pentru el ,,un loc cu peşteră" dar consacrat, sfânt. ,,Locul cu peşteră" nu putea fi decât un element topo-geografic ce poate fi asimilat, dacă nu unui munte, în cel mai rău caz unei ridicături oricât de modestă dar care putea fi luată ca atare prin comparare cu zona înconjurătoare. Concluzia sa este că, etimologic, putem să avem de-a face cu două cuvinte: kaga=*sacrum* şi Kogaionon=(Kagaionon), *consacratum,* primul echivalând cu altare închinate unui erou (în cazul de față celui trac), cel de al doilea reprezentând în egală măsură numele ,,muntelui sfânt" şi pe acela al râului care curgea pe la poalele lui, ambele închinate zeului Zalmoxis. ,,Localizarea acestui loc (sic!) de retragere a înțeleptului nu stă însă în putința filologului, ci în cea a arheologilor. De la C. Patsch şi C. Daicoviciu, aceştia vorbesc cel mai adesea despre Dealul Grădiştei, unde se va înălța peste vreme Sarmizegetusa Regia. Poate că viitoarele săpături vor arăta că măgura, peştera şi râul sacru pot să se fi aflat şi în altă parte[3]. N. Gostar şi V. Lica[4], acceptând localizarea propusă de C. Daicoviciu[5], H. Daicoviciu[6], I. H. Crişan[7] a Kogaiononului în Munții Orăştiei, precizează că numele muntelui este o coruptelă, conchizând că ,,trebuie părăsită ideea că avem de-a face cu un ,,munte sfânt" cu numele Kogaionon, deşi susțin *certitudinea* (s. n.) muntelui sfânt al daco-geților la Grădiştea Muncelului (cf. Lactantius, *De mortibus persecutorum*, 23, 5). Ne interesează mai puțin afirmația celor doi referitoare la coruptela Katagaios=Kagaionon, reținând însă convingerea lor că nu avem de-a face cu un ,,munte sfânt" cu oricare dintre aceste nume. Precizarea abia făcută sugerează o parte a răspunsului nostru la prima întrebare. Excludem, ca şi ei, o peşteră ca *sacrum* sau *consacratum* drept edificii sau locuri (ansambluri) sfinte ale dacilor, descoperirile arheologice de până acum fiind clare în această privință. D. M. Pippidi crede că este vorba de o confuzie între un substantiv comun şi un toponim, datorată lui Strabo însuşi sau unui copist. De reținut că autorul acceptă existența unui ,,Munte Sfânt" şi la începutul erei creştine, având încredere în sursa herodotiană a lui Strabo, chiar dacă acesta nu a cunoscut-o nemijlocit, ca şi a observației că numele Kogaionon este purtat şi de un râu[8]. I. I. Russu nu este de acord că numele Muntelui Sfânt al daco-geților face parte din lexiconul traco-dac[9]. În ceea ce îl priveşte pe M. Eliade, acesta nu insistă asupra etimologiei şi nici a existenței Kogaionon-ului, afirmând doar că ,,nu avem un motiv plauzibil să ne îndoim de autenticitatea afirmației privind locuința marelui preot[10], apelând la situații din alte zone ale lumii antice. Termenul este luat în discuție şi de către I. H. Crişan, fără formularea unei opinii tranşante[11].

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

O notă aparte, în sensul că afirmația sa este foarte categorică, face H. Daicoviciu când vorbeşte despre anterioritatea *sanctuarelor celor mai vechi* de la Sarmizegetusa față de cetățile, respectiv față de capitala politică a dacilor (Costeşti) din acea zonă[12]. Se desprinde că pentru el Kogaionon-ul erau *sanctuarele cele mai vechi* de la Grădiştea Muncelului, idee pe care o susține şi mai târziu[13], ceea ce, având în vedere etimologiile enumerate mai sus ar corespunde termenului consacratum (=Kogaionon, Kagaionon).

Mai recent, S. Sanie, fără a insista asupra etimologiei termenului, desprinde în mod corect din textul lui Strabo ideea existenței la daci a unui *cult al locurilor înalte*, respectiv a ,,muntelui sfânt", existență întărită şi de amplasarea celor mai multe lăcaşuri de cult descoperite până acum la mari înălțimi[14]. Pluralul folosit de cercetătorul ieşean nu exclude o capitală religioasă a tuturor dacilor în vremea statului, dar nici existența mai multor *locuri înalte*, atât înaintea, cât şi în epoca statului. Nici P. Alexandrescu nu se pronunță în vre-un fel asupra ,,muntelui sfânt" al daco-geților, insistând în schimb asupra naturii lui Zalmoxis în temeiul celor spuse de Herodot[15].

Există în literatura istorică românească şi alți autori, la fel de prestigioşi, care s-au oprit asupra religiei dacilor. Nemenționarea lor aici nu trebuie luată drept lipsă de respect față de contribuțiile aduse, cum nu trebuie condamnată absența din această enumerare a cercetătorilor străini. Dat fiind caracterul mai restrâns şi subiectiv punctual al acestor rânduri, ca şi similitudinea ori apropierea dintre părerile unora dintre autori, ne-am îngăduit o enumerare restrânsă, în speranța că ea oferă suficient suport demersului propus (a se vedea bibliografia noastră).

Departe de noi gândul de a respinge ideea existenței unui Munte Sfânt cu epitetul de ,,capitală religioasă" a dacilor, cum nu o fac nici textele literare de la Herodot la Iordanes. Dar, după cum se cunoaşte cu multă exactitate, geograful din Amaseia vorbeşte de un Munte Sfânt (Kogaionon) fără să pomenească şi o ,,capitală politică"[16], spre deosebire de Ptolemeu, care nu numai că menționează Sarmizegetusa, dar îi adaugă epitetul ,,basileion". Ni se pare puțin probabil ca în vremea statului la daco-geți cei doi poli ai puterii să fi funcționat în locuri diferite, textul strabonian fiind categoric în acest sens, în pofida amintitei omisiuni: viceregele, respectiv marele preot, nu era despărțit de curtea (reşedința) regală. Precizarea o face Strabo însuşi: ,,...petrecându-şi viața într-o peşteră (Zalmoxis) pe care a ocupat-o el si unde ceilalți nu puteau intra. Se întâlnea rar cu cei de afară, cu excepția regelui şi a slujitorilor acestuia. Regele lucra în înțelegere cu el...". Acelaşi înțeles îl au şi spusele lui Iordanes: ,,Primindu-l pe Deceneu, Burebista i-a dat o putere aproape regală..., iar după moartea lui ei (dacii) au avut aproape în aceeaşi venerație pe Comosicus... Acesta era considerat la ei şi ca rege, şi ca preot suprem, şi ca judecător..." Cu alte cuvinte, întreaga putere.

Urmare celor spuse, nu suntem convinşi că Muntele Sfânt al dacilor a fost de

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

la început Grădiştea Muncelului. Conlucrarea din vechime a puterii politice cu sacerdoții impunea amplasarea centrului politic în aceeaşi zonă, dacă nu chiar în aceeaşi aşezare. Or, în situația în care în Munții Orăştiei nu s-au semnalat locuiri cu îngăduință mai vechi de ultimele decenii ale secolului al II-lea î. Hr., în ciuda amplelor şi îndelungatelor cercetări de acolo[17], concluzia ni se pare limpede. Incertitudinea asupra localizării acesteia înainte de Burebista este amplificată de către Iordanes: ,,În cel de al doilea lăcaş al lor, adică în Dacia, Tracia şi Moesia, goții au avut drept rege pe Zamolxe...". Mai importată pentru subiectul în discuție ni se pare nu impreciziunea localizării, ci expresia ,,...al doilea lăcaş al lor". Suntem de acord cu N. Gostar şi V. Lica, în sensul că ,,trebuie părăsită ideea că avem un ,,munte sfânt" cu numele Kogaionon[18]. Adăugăm constatărilor celor doi că nici nu este sigur că avem de-a face cu un oronim Kogaionon atâta vreme cât în vecinătatea lui curgea un râu cu acelaşi nume (deci un hidronim). Coabitarea celor două elemente naturale sub acelaşi nume nu este deloc neobişnuită, situații similare fiind frecvente în tot cursul istoriei şi nu numai în regiunile noastre. Important ni se pare că, preluat tradițional şi fără atitudine critică, majoritatea cercetătorilor au asimilat Kogaionon-ul ,,muntelui sfânt". Devin foarte plauzibile în acest caz interpretările lui S. Olteanu şi D. Sluşanschi (*Kaga=sacrum*, sfânt; *Kogaionon, Kagaionon=consacratum*) drept loc, munte ,,cu altare", ceea ce, extinzând fie şi numai la situația bine cunoscută din Munții Orăştiei, trimite obligatoriu la pluralul Kogaionona. Ideea este susținută şi de către S. Sanie: ,,cultul *locurilor* înalte"[19] (s. n.).

Dacă textele antice nu sunt concludente, în schimb cercetările arheologice susțin existența în teritoriile locuite de daci a mai multor ,,locuri cu sanctuare", Kogaionona. Prin firea lucrurilor, toate locurile consacrate sunt ,,munți sfinți". Ar fi însă o eroare a se crede şi susține că de fiecare dată este obligatoriu să vedem în termen un oronim. Din extrem de bogata simbolistică a muntelui vom reține doar că el este ,,...punctul de întâlnire dintre cer şi pământ, *sălaş al zeilor şi capăt al ascensiunii omului*... Toate țările, toate popoarele, *mai toate oraşele* îşi au propriul lor munte sfânt"[20]. Nu trebuie neglijat că în mitologia multor popoare există un ,,munte sfânt central" cu o simbolistică neapărat cosmică, pe un asemenea drum mergând, spre exemplu, Nemuritorii chinezi[21]. La fel nu trebuie omis că în pluralitatea de simboluri ale muntelui există şi noțiunea de ,,urcuş spiritual", în fapt o ascensiune spre cunoaştere. Vom reține doar primul aspect, anume latura fizică a termenului. Faptul ne scuteşte ca de fiecare dată când este vorba de un ,,munte sfânt" să ne simțim obligați a condiționa un edificiu cu destinație sacră de un corespondent topografic. Importantă este ideea de sacralitate a locului ales, care ar putea explica aceeaşi denominare (Kogaionon în cazul de față) pentru un munte şi o apă curgătoare. Afirmația este pe deplin susținută de descoperirea unor sanctuare în locuri joase şi trimite la concluzia formulată de către N. Gostar, V. Lica şi S. Sanie. A se vedea în acest

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

sens situarea topografică a sanctuarelor de la Pecica, Dolinean, Brad, Butuceni, Barboşi-Galați, Popeşti-Giurgiu etc.

Cele mai multe sanctuare daco-getice se află însă pe forme de relief care, cu licență față de convenționalele norme topografice actuale, pot fi considerate munți. Situația este relevantă în primul rând pentru zona intracarpatică a Daciei unde *toate* sanctuarele au fost construite pe înălțimi absolute care de regulă depăşesc 500 m. Oferim exemplele celor de la Căpâlna (610 m), Augustin-Tipia Ormenişului (755,9 m), Piatra Roşie-Luncani (823 m), Costeşti (550 m), Blidaru (703 m), Grădiştea Muncelului (1.220 m) etc.

Lăsând pentru moment în afara discuției totalitatea ,,munților sfinți" din imediata apropiere a capitalei statului, vom observa că există situații similare în localități mai apropiate sau mai depărtate de Grădiştea Muncelului. În prima categorie se înscrie cetatea de la Căpâlna, unde reluarea cercetărilor în anul 1982 s-a concretizat prin descoperirea ,,a două sanctuare patrulatere, cu coloane ce se sprijineau pe plinte de calcar", ambele demantelate de daci pentru a folosi plintele la consolidarea zidurilor sub amenințarea trupelor romane. Măsura radicală pe care dacii au fost obligați să o ia a fost urmată de ridicarea pe acelaşi loc a unui alt sanctuar, de data aceasta din lemn[22]. Este vorba, deci, de trei sanctuare.

O fortificație aflată la o depărtare apreciabilă de *Sarmizegetusa Regia* este cea de la Augustin-Tipia Ormenişului. Dintre descoperirile deosebite scoase la lumină aici până în prezent şi intrate în literatura arheologică reamintim sanctuarul circular complex situat *extra muros*, pe una din terasele sudice[23]. Fără a reveni asupra lui, reținem doar că este al doilea ca mărime din Dacia (D. exterior de 19,20-19,30 m). Ulterior, în incinta cetății a fost identificat un sanctuar patrulater, cu aliniamente din plinte de tuf vulcanic. Dată fiind diferența clară între dimensiunile plintelor credem că se poate vorbi de două sanctuare de acest tip pe acelaşi loc. Ambele fac parte din categoria celor de dimensiuni mici. Lipită de acesta (acestea) s-a dezvelit aproape în întregime o construcție identică în plan sanctuarului de pe terasă, doar diametrul fiind cu circa 2 m mai mic. Considerăm că este vorba tot de un sanctuar. După dezafectarea lui, deasupra a fost ridicată o construcție rectangulară cu temelia tot din piatră şi cu laturile lungi de peste 10 m. Este foarte probabil ca ea să fi fost locuința unui important conducător local.

În campania de cercetări din vara anului 2001, între edificiile enumerate şi ,,cazarmă" s-au găsit plinte şi suporturi de plinte de calcar dintr-un alt sanctuar cu aliniamente. Este delimitat de sanctuarul cu plinte din tuf vulcanic printr-un parapet înalt de cca 1 m, delimitare care lipseşte spre ,,cazarmă", față de care se află la mai puțin de 10 m. Şi aici întâlnim două dimensiuni ale suporturilor de plintă, constatare care trimite la existența a tot atâtea edificii din calcar alb, local (sau a unuia care a funcționat în două faze, fără ca acum să ne intereseze care au fost acestea). Şi acesta face parte din categoria sanctuarelor de dimensiuni

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

reduse.

Aşadar, în faza actuală a cercetărilor de la Augustin-Tipia Ormenişului se poate afirma că suntem în fața a două sanctuare circulare şi a patru (2) sanctuare cu aliniamente[24]. Nu am luat în discuție ,,cazarma", asupra căreia ne vom opri când vom încerca răspunsul la cea de a doua întrebare, construcție pe care, în urma discutării la fața locului a amplasării şi raportării la celelalte edificii de pe platou, academicianul Alexandru Vulpe a inclus-o fără ezitare în rândul sanctuarelor[25], încadrare de care şi noi am fost convinşi anterior şi pe care am reanalizat-o, fără a o exclude total din rândul edificiilor sacre (a se vedea mai jos). Şi fără aceasta ni se pare demonstrată prezența ,,muntelui sfânt" pe Tipia Ormenişului, ca si existența la daco-geți a mai multor ,,munți sfinți" ale căror monumente sacre sunt însoțite de construcții care, din punct de vedere arhitectural, nu se înscriu în nici-unul din tipurile de sanctuare cunoscute. Numărul mare de fortificații hallstattiene şi dacice din Defileul Oltului dintre Augustin şi Racoşul de Jos, dar mai ales acela al sanctuarelor de pe Tipia Ormenişului, l-au convins pe Alex. Vulpe de existența în Dacia a **două** centre religioase cvasiegale ca amploare, pe care le atribuie unor formațiuni politice cvasiegale ca prestigiu şi putere[26]. În ceea ce ne priveşte, încă în anul 1979 am afirmat că în această zonă trebuie plasată reşedința lui Oroles sau Rubobostes, bazați pe numărul şi amploarea fortificațiilor, ca şi, în primul rând, pe vechimea mai mare a locuirii dacilor față de cea din Munții Orăştiei[26a]. Este adevărat că înainte de Burebista au existat două formațiuni politice ,,cvasiegale ca prestigiu şi putere" şi nimic nu ne împiedică să credem că unul dintre acestea era sud-estul Transilvaniei. La fel de logică este existența a ,,**două** centre religioase, cvasiegale ca amploare", dar tot înainte de unificarea politică a dacilor. Or, argumentele folosite de academicianul Alex. Vulpe sunt primordial şi aproape exclusiv edificiile sacre, care nu pot fi datate înainte de domnia lui Burebista (poate cu excepția sanctuarului circular de pe Tipia Ormenişului, respectiv cel din incintă). În vremea statului coabitarea acestora ni se pare greu de explicat şi de acceptat ca realitate istorică (poate doar dacă ne aflăm în fața celei de a doua reşedințe a regilor daci).

O sugestie asupra succesiunii construcțiilor sacre este oferită de sanctuarul circular din cetatea de la Augustin, sigur anterior celor cu aliniamente. În pavajul acestuia s-a găsit ceramică databilă în secolele III-II î. Hr., fără a se putea susține că şi construcția a fost ridicată atunci. Acest tip nu a fost însă abandonat ci a rămas ,,în cult" până la cucerirea romană, în paralel cu tipul cu aliniamente, după cum demonstrează sanctuarul circular de pe terasa exterioară, ca şi cele de la Grădiştea Muncelului. Sigură este doar vechimea mai mare a dacilor în fortificațiile din Defileul Oltului racoşan, probabil, după cum s-a mai spus, centrul unei formațiuni politice preburebistane.

În consecință, ,,formațiunile politice cvasiegale ca prestigiu si putere" sunt realități istorice, dar de acceptat numai înainte de Burebista şi în perioada dintre

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

moartea acestuia şi reunificarea înfăptuită de către Decebal. În acelaşi chip înclinăm să credem că trebuie tratată existența celor două (sau mai multe!) centre religioase. Pentru vremea ,,statului centralizat", centre de amploarea celor de la Augustin şi din apropiere nu puteau fi decât reşedințe ale reprezentanților regalității şi ai clerului. Faptul că aici există 4 (6) sanctuare, în timp ce în alte aşezări sunt mai puține sau numai unul, câteodată modest, nu schimbă datele problemei. Esențială este difuziunea lor în teritoriile locuite de daco-geți, tocmai în scopul exercitării atributelor statale şi cu sprijinul religiei. Firesc, în perioadele de stat centralizat, ele erau dirijate din *Sarmizegetusa basileion*, totodată ,,Muntele Sfânt" Central.

2. Poate fi argumentată arheologic afirmația lui Strabo referitoare la strânsa şi permanenta conlucrare a regilor daci cu conducătorii religioşi?

Un răspuns parțial credem că s-a desprins din mai sus-amintita contemporaneitate a edificiilor sacre şi a celor specifice puterii politico-militare în majoritatea complexelor citate. În afara acestora, două descoperiri arheologice din Dacia sunt interpretabile în sensul celor spuse de Strabo.

Până nu demult se cunoştea doar un monument din cetatea dacică de la Luncani-Piatra Roşie, în care construcții specifice puterii politice stau alături de cele religioase. Intrată în literatura arheologică românească în anul 1923 pe baza unor cercetări mai vechi[27], ea s-a bucurat de o monografie la începutul anilor 50 ai secolului trecut[28], în care erau reluate şi în bună măsură corectate păreri anterioare ale autorului[29].

Din ansamblul de monumente de acolo ne vom opri succint la cele din interiorul şi din imediata apropiere a ,,incintei mici"[30] şi la o construcție din ,,incinta mare de pe coasta răsăriteană"[31]. În interiorul cetății se află construcția notată de către C. Daicoviciu *a, b, c*. Aceasta cuprinde ,,...clădirea patrulateră compusă din două încăperi *a* şi *b* (fig. 17), înconjurată pe trei părți de un vast deambulatoriu (portic), *c*, a cărui latură nordică este absidată... Clădirea închisă de acest deambulatoriu, *a-b*, are următoarele dimensiuni: lungimea (în exterior) 22,50 m, lărgimea (tot în exterior) 13,20 m. Încăperea *a* măsoară (în interior) 10,50 m lungime şi 12,60 m lățime, iar încăperea *b* 12,30 şi 12,60 m"[32]. Fundațiile amândorura sunt din piatră iar elevația din lemn.

C. Daicoviciu crede că ,,Avem de-a face cu o construcție de locuit, adăpost al plăieşilor şi apărătorilor cetății, servind totodată şi ca magazie de alimente. Cele două camere din centru nu erau lipsite de oarecare confort şi dichis, după cum atestă şi lipitura lustruită a pereților şi obiectele găsite acolo"[33]. În terenul (de) la nord de incintă s-au descoperit un sanctuar cu ,,tamburi" din piatră oolitică[34] şi alte două clădiri: *k-o* şi *f-i*, şi ele cu temelii din piatră. Nu se fac precizări asupra destinației acestora, nici dacă ele au vreo legătură cu sanctuarul din vecinătate sau cu cetatea.

În ,,Interiorul incintei celei mari[35] s-a descoperit o ,,construcție absidată" din

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

două încăperi: una mai mare rectangulară în față (*d*) și alta cu o absidă în dos (*e*). Dimensiunile clădirii sunt modeste: d) 7,50 m lungime și pe 7,80 m lățime, iar e) 7,80 m lățime pe o adâncime maximă a absidei de 3,20 m". Temelia este tot din piatră oolitică. ,,Asupra rostului acestei construcții de lemn este greu să ne pronunțăm. *Sărăcia vaselor sau a fragmentelor de vase ar fi o indicație că nu e vorba de o clădire cu scop de locuit"* (s. n.).

Intuiția învățatului clujan (,,...resturile unei plăci ovoidale de fier ornamentat în relief, probabil un scut de paradă sau un disc cu însemnătate de cult, religioasă")[36] a fost de curând pe deplin confirmată de către Gelu Florea și Liliana Suciu, cărora nu le-a scăpat nici precizarea descoperitorului, anume că el se afla *lipit de colț*[37], nici faptul că ne aflăm în fața unei piese ale cărei reprezentări zoomorfe au semnificație mitologică[38]. Trecând peste precauțiunile celor doi, mai mult decât fireşti în absența unor piese analoage în Dacia preromană, suntem de acord cu încheierile lor: ,,Descoperirile ulterioare, dintre care cea mai importantă a fost cea de la Lupu, par să confirme varianta implicării sale în sfera religioasă"[39]. Este concluzia firească a înțelegerii și corelării locului descoperirii (,,nu e vorba de o clădire cu scop de locuit"[40]) cu iconografia scutului[41]. Încheierea logică este că și ,,clădirea absidată" cu ,,dimensiuni modeste"[42] este un edificiu de cult. În sprijinul afirmației vin analogiile perfecte ca plan (diferite fiind dimensiunile, dar nesemnificativ) ale ,,construcțiilor centrale" din sanctuarele circulare de la Augustin. Și acestea sunt lipsite de un inventar bogat, caracteristic construcțiilor laice și destinate locuirii.

Rezumând, se poate spune că la Luncani-Piatra Roșie există un sistem de fortificații (două incinte, turnuri) și construcții laice (*k-o* și *f-i*), dar și două edificii de cult: sanctuarul cu ,,tamburi" de la nord de incinta mică și clădirea în care a fost descoperit scutul.

Cealaltă fortificație dacică în care s-au descoperit monumente asemănătoare este cea de la Augustin-Tipia Ormenișului. În capătul de S-SE al cetății s-a dezvelit o construcție, singura până în prezent identică prin componente și plan "adăpostului plăieșilor și apărătorilor cetății" de la Luncani-Piatra Roșie. Deosebirile privesc dimensiunile construcției centrale (cu circa 1 m mai reduse ale celei de la Augustin) și în faptul că în încăperea dinspre N-NV a celei din urmă se află o vatră circulară înaltă de 1 m și cu diametrul de 1,60 m, absentă la Piatra Roșie. Cu alte cuvinte ambele construcții urmează aceeași concepție arhitecturală și comunică aceeași funcționalitate, susceptibil a fi apreciate ca nelipsite ,,de oarecare confort și dichis", beneficiind și de importante rezerve de alimente. La Augustin, de exemplu, între peretele nordic al construcției centrale și ringul ,,deambulatoriului" din aceeași parte s-au găsit numeroase vase de provizii, toate lucrate la roată, unul plin cu grâu iar altul cu mei carbonizat. Asemănător este și ringul care le înconjoară, cu precizarea că în partea de N-NV cel de la Augustin are două rânduri de lespezi, aici putând fi intrarea. Axa lungă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

a ringului (,,deambulatoriului") este practic aceeaşi[43].

Fără a intra acum în detalii, credem că forma acoperişului propusă de către C. Daicoviciu pentru construcția de la Piatra Roşie este improbabilă. Pe toată lungimea ringului de la Augustin nu s-a găsit nici o urmă care să indice o elevație. Adăugăm că lespezile ringului au o cotă sinuoasă, urcând şi coborând în funcție de morfologia pietroasă a terenului. Precizările făcute ne îndreptățesc să afirmăm că sporadica lipitură de perete arsă din jur şi de pe ring (numai bulgări) provine doar de la construcția centrală. Rostul ringului, ca şi în cazul edificiilor cu destinație neîndoielnic sacră, era de a delimita spații cu destinații pe care nu le ştim în totalitate (doar depozitul de cereale este sigur, în ambele cetăți). Restul suprafeței platoului de pe Tipia Ormenişului este ocupat de cele 3 (5) construcții de cult.

În stadiul actual al cercetărilor, neexistând măcar a treia descoperire în măsură să aducă o lumină în plus în privința includerii sigure a construcțiilor de la Piatra Roşie şi de pe Tipia Ormenişului în categoria laicului sau a sacrului, dar neuitând nici un moment că fac parte din ansambluri în care ambele componente ale societății dacice sunt ilustrate prin *construcții deosebite*, respectiv prin sanctuare, devine evident că afirmația lui Strabo referitoare la strânsa conlucrare a regalității cu preoțimea poate fi argumentată şi arheologic, în primul rând de descoperirile de la Piatra Roşie şi de la Augustin. Revenind la planul lor trebuie să recunoaştem că el ridică o întrebare complexă: sunt ele ,,adăposturi ale plăieşilor", respectiv ,,cazărmi" (şi atunci de ce numai două în toată Dacia preromană?), sunt edificii sacre (şi atunci *de ce nu se înscriu perfect* în tipologia cunoscută?), sau (după cum sugerează planul: construcții rectangulare dar cu câte *un ring absidat în exact aceeaşi parte şi în aceeaşi direcție, N-NV*, ca absidele sanctuarelor) sunt edificii ce însumează *conceptual* elemente din ambele categorii şi atunci obligă la o altă atribuire?

În ceea ce ne priveşte suntem înclinați să credem că răspunsul vizează ultima parte a întrebării, ocupantul lor fiind, *mutatis mutandis*, personajul care pentru sud-estul Transilvaniei avea aceleaşi puteri pe care le exercita Comosicus asupra întregii Dacii. Riscăm chiar afirmația că el era un sacerdot care avea şi prerogative administrative şi militare, din următoarele considerente, inegale ca putere de argumentare: *a*.,,Cazarma" de aici (,,adăpostul plăieşilor") însumează componente constructive specifice atât construcțiilor civile, cât şi celor sacre. *b*. În afara depozitului de cereale, în perimetrul ei nu s-a descoperit un inventar prea bogat caracteristic laicului. *c*. Este sigur contemporană edificiilor de cult din incintă, de care nu este delimitată prin nici-un element constructiv. *d*. Platoul nu are ziduri de incintă în anumite sectoare (şi nici nu sunt indicii că acestea ar fi existat şi ar fi fost demantelate ulterior), ceea ce poate să însemne că el a fost *conceput* ca o incintă sacră şi nu ca o cetate. *e*. Exterior incintei există un alt sanctuar, şi nu unul oarecare, ci al doilea ca mărime din Dacia, dintre cele

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

circulare complexe.

În temeiul celor spuse ni se pare indubitabil că Tipia Ormenişului întruneşte toate atributele unui ,,Munte Sfânt" al dacilor, al doilea ca importanță după numărul de sanctuare, obligația de a-l proteja revenind celorlalte fortificații din defileu. De unde se poate încheia şi cu concluzia că diriguitorul de pe Tipia Ormenişului avea numai funcții sacerdotale, conducătorul administrativ avându-şi sediul în alt loc, foarte probabil în fortificația de pe Piatra Detunată, situată la mai puțin de 1 km depărtare, mult mai puternică din punct de vedere defensiv.

Şi într-un caz şi în altul considerăm că afirmația lui Strabo este suficient argumentată şi prin descoperirile arheologice analizate mai sus.

3. **Pot fi sanctuarele de la Augustin-Tipia Ormenişului atribuite unor anume zeități dacice?**

Mărturisim că răspunsul la această întrebare este nu doar secundar discuției, ci şi foarte greu de dat. Întrebarea ne-a fost sugerată în mod deosebit de unele însemnări de şantier de la *Sarmizegetusa Regia* referitoare la Sanctuarul Mare circular şi de cele de la Augustin-Tipia Ormenişului, sanctuarul circular de pe terasă. În ambele monumente s-au descoperit numeroase piroane cu capete în formă de cap de lebădă, în fond nişte cârlige foarte rezistente, în care se atârnau ofrande[44]. Poeții Ovidiu şi Vergiliu, dar şi cronicarii antichității, ştiau că dacii se închinau şi îi aduceau jertfe lui Marte. Primul, în una din epistulele pontice spune:

,,Tu n-ai rămas în patrie, ci ai venit până la Strimonul plin
De zăpadă şi de getul care se închină lui Marte"[45].

Vergiliu, fără a nominaliza zeul dac, afirmă, tot în versuri:

,,Cu gânduri multe frământându-mi mintea
De zânele câmpene-am prins atunce
A mă ruga şi de Gradivus tatăl,
Cel ce veghează geticele țarini"[46].

O însemnare mai detaliată, poate că dezvoltată şi din cauza înclinațiilor belicoase ale ,,conaționalilor" săi (ca şi ale dacilor dealtfel), găsim la Iordanes: ,,Şi întratât au fost de lăudați goții, încât se spune că la ei s-a născut Marte, pe care prin înşelăciunea poeților l-au făcut zeu al războiului. De aceea spune şi Vergilius: ,,Neobositul părinte, care stăpâneşte câmpiile geților". Pe acest Marte, goții totdeauna l-au înduplecat printr-un cult sălbatic (căci victimele lui erau prizonierii ucişi), socotind că şeful războaielor trebuie împăcat prin vărsare de sânge omenesc. Lui i se jertfeau primele prăzi, *lui i se atârnau pe trunchiurile copacilor prăzile de război cele dintâi* (s. n.) şi exista un simțământ religios adânc în comparație cu ceilalți zei, deoarece se părea că *invocația spiritului său era adresată unui părinte"*[47] (s. n.).

Herodot însuşi, enumerând zeii adorați de traci, începe cu Ares, după care îi numeşte pe Dyonisos şi pe Artemis[48]. Reconsiderând afirmația lui Vergiliu[49], M.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Eliade spune că „tradiția (cea grecească, n. n.) considera Tracia ca fiind patria lui Ares, zeul războiului. În acelaşi timp, aceiaşi traci erau vestiți pentru însuşirile lor războinice şi indiferența în fața morții; prin urmare, se poate admite că un zeu de tip „Ares" era în panteonul lor... Este deci cu putință ca „Ares" trac să fi fost la origine un zeu al cerului, devenit apoi zeu al furtunii şi al războiului"[50].

Însemnările potrivit cărora Tracia era considerată patria lui Ares se datorează de fapt lui Homer[51]. G. Sauer[52] nu contestă că Ares ar fi fost preluat de către greci de la traci. Dacă luăm în considerare că romanii au fost convinşi că la început şi înainte de toate Marte le apăra roadele pământului şi după aceea le era sprijin în războaie ni se pare firesc ca într-o Dacie cu popor sedentar şi preponderent agricultor şi crescător de animale, Ovidiu şi Vergiliu să nu apeleze la licențe poetice pentru a-l înzestra pe Marte cu atribute identice în Peninsulă şi în Dacia. Spusele lui Iordanes nu fac decât să reitereze peste secole împământenirea originei şi conservarea atributelor deja universale ale lui Mars traco-dacul. Ni se pare lipsit de importanță că nu cunoaştem numele dacic al acestuia. Zeu al cerului la început, devenit apoi şi zeu al furtunii şi al războiului[53], Marte rămâne ocrotitor deopotrivă al roadelor pământului şi al celor victorioşi în războaie, care la rândul-le îi aduceau prinos în modul înfățişat de antici. Includerea lui de către latini între primii patru mari zei ai lor, cu atributele ştiute, demonstrează că Marte al traco-dacilor, ca şi cel greco-latin, îşi asuma şi responsabilități paşnice, ca acelea cântate de către Ovidiu şi Vergiliu. Faptul că el este comparat cu Heracles[54] sau cu Cronos[55] nu face decât să sublinieze pluralitatea de ipostaze ale acestui zeu, între care şi cea de strămoş religios al traco-dacilor. Edificator în acest sens este îndemnul pe care îl făcea legendara Cato de a i se aduce lui Marte jertfe ca prinos pentru ocrotirea cirezilor, ca şi epitetele egiptene ale zeității (Rusticus, Silvanus), care trimit spre conchiderea că jertfele respective nu pot fi restrânse la sacrificii umane, frecvente altfel la daci[56], ci se pot extinde şi la cele agrar-pastorale, Marte fiind în egală măsură zeul care îngăduie renaşterea periodică a naturii.

Oricare dintre aceste însuşiri i-ar fi fost onorate, poate chiar toate la un loc, nu este exclus ca ritualuri cu asemenea conținut să se fi desfăşurat în Marele Sanctuar de la Sarmizegetusa Regia şi în cel de pe terasă de la Augustin-Tipia Ormenişului. O altă explicație mai potrivită pentru piroanele terminate în formă de cap de lebădă din ambele monumente nu întrevedem. Faptul că ele erau înfipte în bârne din sanctuar, cum s-a înregistrat clar în cel de pe Tipia Ormenişului, şi nu „pe trunchiurile copacilor" (vezi *supra*) accentuază că odată cu reforma religioasă inițiată de Deceneu jertfa nu se mai aducea „în aer liber", în pădure etc., ci într-un lăcaş construit special pentru acest zeu, fără ca acum să ne intereseze natura ofrandei.

Piroanele de forma amintită lipsesc din celelalte sanctuare de la Augustin. Explicația poate fi dublă: sau ele nu au existat, sau au existat dar au fost

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

recuperate de către cuceritori ca material de construcție sau ca materie primă, explicația păstrării celor din sanctuarul de pe terasă constând în prăbuşirea peste ele a terasei superioare, cuvertura formată atunci păstrându-le acolo până la data dezvelirii construcției. De aceea ezităm în a propune o atribuire şi pentru acestea, în baza informațiilor de care dispunem rezumându-ne a susține că Sanctuarul Mare de la Grădiştea Muncelului şi cel *extra muros* de la Augustin-Tipia Ormenişului îi erau dedicate lui ,,Marte" al dacilor ca şi cumulard de atribute, nu neapărat în ordinea enumerată acum: zeu al războiului, ocrotitor al recoltelor şi al animalelor, înnoitor al naturii şi responsabil al fenomenelor acesteia (vezi similitudinea procesului acumulării în decursul timpului de către Zalmoxis a atributelor lui Gebeleizis), cu alte cuvinte Zeului Suprem.

Dar Marte nu era nici pe departe singurul din panteonul daco-geților căruia aceştia îi aduceau jertfe. Începând cu regii, zeul elitelor era Hermes. Faptul rezultă clar din acelaşi paragraf al lui Herodot în care sunt înşiruiți Marte, Dyonisos şi Artemis: ,,Dar regii lor, fără ceilalți cetățeni, cinstesc între zei pe Hermes şi jură numai pe el, susținînd că se trag din acesta"[57]. Este limpede că ne aflăm în fața lui Hermes Thrimegistos, zeul cunoaşterii secretelor divine, izvor al inițierilor sacre şi profet, educator al preoțimii, astronom şi legislator[58]. Şi el este considerat strămoş al dacilor, dar nu al poporului de rând, ci al regilor.

Informații literare, niciodată pe deplin explicite, avem şi despre alte zeități daco-getice. Meritul lor principal este acela de a înlătura suspiciunile asupra politeismului religiei strămoşilor noştri *de loc*, fără a permite vreo apropiere cât de cât plauzibilă între forma sanctuarelor şi patronul religios. De aceea suntem convinşi că progrese în această direcție sunt de aşteptat, în primul rând, tot de la cercetările arheologice.

The Dacian constructions from Augustin-Tipia Ormenisului and some of their possible interpretations

Analysing some of the anthic literary sources and recent archaeological discoveries, the author reaches at the following conclusions:

1. There were many "Sacred Mountains" in Dacia, not only the one that the written sources are mentioning under the name of "Kogaionon";

2. The archaeological discoveries, especially the ones from Luncani-Piatra Rosie and Augustin-Tipia Ormenisului, are deeply confirming the co-operation between the Dacian kings and the priests, in exertising the statal power;

3. Based on the inventories from The Great Sanctuary in Gradistea Muncelului and the Sanctuary located on the Southern terraces from Augustin-Tipia Ormenisului, the Sanctuaries may be attributed to the Dacian God that gathered the attributes of Marte-Ares.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Bibliografie selectivă

P. Alexandrescu, *Natura lui Zalmoxe potrivit relatărilor lui Herodot*, în *SCIVA*, 31, 3, 1980.

M. Babeş, *Descoperirile funerare şi semnificația lor în contextul culturii geto-dacice clasice*, în *SCIVA*, 39, 1, 1988.

I. (J) Coman, *L'immortalite chez les Thraco-Daces*, în *Actes du lie Congres International de Thracologie*, Bucarest, III, 1976, (apărut Bucureşti, 1980), p. 241-270; *Zalmoxis. Une grand probleme gete*, în *Zalmoxis*, II, 1, 1939; *Decene*, în *Zalmoxis*, III, 1942.

E. Comşa, *Contribuție la riturile funerare din secolele II-I î. e. n. din sud-estul Olteniei*, în *Apulum*, 10, 1972.

Fl. Costea, *O depunere rituală de vase la Racoşul de Jos, jud. Braşov*, în *Angustia*, 4, Sf. Gheorghe, 1999; *Dacii din sud-estul Transilvaniei înaintea şi în timpul stăpânirii romane*, Braşov, 2002.

I. H. Crişan, *Burebista şi epoca sa*, Bucureşti, 1975; *Spiritualitatea geto-dacilor*, Bucureşti, 1986.

C. Daicoviciu, *Herodot şi pretinsul monoteism al dacilor*, în *Apulum*, 2, 1945; *Cetatea dacică de la Piatra Roşie*, Bucureşti, 1954.

H. Daicoviciu, *Dacii*, Bucureşti, 1965; *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972; *Steaua*, 12, Cluj, 1967 etc.

V. Dupoi,
V. Sârbu, *Pietroasele-Gruiu Dării. Incinta dacică fortificată (I)*, Buzău, 2001.

M. Eliade, *Istoria credințelor şi ideilor religioase*, Bucureşti, 1981; *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Bucureşti, 1980.

G. Florea,
L. Suciu, *Observații cu privire la scutul de la Piatra Roşie*, în *Ephemeris Napocensis*, 5, 1995.

I. Glodariu,
V. Moga, *Tezaurul dacic de la Lupu*, în *Ephemeris Napocensis*, 4, 1994; I. Glodariu, Fl. Costea, *Sanctuarul circular al cetății dacice de la Racoş*, în *Ephemeris Napocensis*, 1, 1991.

N. Gostar, în *Cercetări Istorice*, 12-13, Iaşi, 1981-1982.

N. Gostar,
V. Lica, *Societatea geto-dacică de la Burebista la Decebal*, Iaşi, 1984.

V. Lica, *Observații asupra „nemuririi getice"*, în *Analele ştiințifice ale Universității Al. I. Cuza*, Iaşi,1976; *Reforma sacerdotal-religioasă a lui Deceneu*, în *Istros*, I, 1980; *Scripta Dacica*, Brăila, 1999.

S. Olteanu, *KAGA şi KOGAIONON. Datele problemei*, în *Thraco-Dacica*, 10, 1989.

D. M. Pippidi, *Studii de istorie a religiei antice*, Bucureşti, 1969 (reeditare 1998, Teora); *Studii Clasice*, 14, 1972 etc.

C. Poghirc, *Numele şi caracterul vechii divinități a geto-dacilor*, în *Studia indoeuropaea ad Dacoromanos pertinentia*, 1, 1976.

I. I. Russu, *Religia geto-dacilor. Zei, credințe, practici religioase*, în *AISC*, Cluj-Sibiu, 1944-1948.

S. Sanie, *Din istoria culturii şi religiei geto-dace*, Iaşi, 1995; *Plastica şi unele aspecte ale cultelor şi credințelor geto-dacice*, în *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1981.

V. Sârbu,
G. Florea, *Imaginar şi imagine în Dacia preromană*, Brăila, 1997.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

D. Sluşanschi, *KAGA şi KOGAINON. Analiza filologică şi lingvistică*, în *Thraco-Dacica*, 10, 1989.
Alex. Vulpe, E. Popescu, în *Thraco-Dacica*, 1976.
Alex. Vulpe în *CICSA* (*Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice*), Bucureşti, 1-2, 1998; *Istoria României*, I, Bucureşti, 2001 etc.

Note

Localitatea pe teritoriul căreia se află Tipia Ormenişului este Augustin, com. Ormeniş, şi nu Racos, aşa cum chiar noi am scris mai demult. Valea Tipiei (Racilor), a cărei apă curge pe la poalele dealului, desparte extravilanul celor două aşezări, amănunt necunoscut de noi la începutul cercetărilir arheologice de acolo.

• Prezenta lucrare a constituit comunicarea noastră la Symposionul Religie şi cultură, Deva, 2.000, căreia i-au fost adăugate descoperirile ulterioare de la Augustin, efectuate împreună cu Angelica Bălos.

[1] .Strabon, VII, 3, 5. Cf. *Izvoare*, p. 297.
[2].Sorin Olteanu, *KAGA şi KAGAIONON.Datele problemei,* în *Thraco-Dacica*, 10, 1989.
[3].Dan Sluşanschi, *KAGA şi KOGAINON. Analiza filologică şi lingvistică*, în *Thraco-Dacica*, 10, 1989.
[4].În *AIIA*, XVII, Iaşi, 1980.
[5].In *Istoria României*, I, Bucureşti, 1960, p. 332.
[6].*Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 53-54. Despre religia daco-geților vezi şi lucrarea sa mai veche, *Dacii*, 1965, p. 166 şi urm.
[7].*Burebista şi epoca sa*, Bucureşti, 1975, p. 416 şi urm., dar mai ales *Spiritualitatea geto-dacilor*,Bucureşti, 1986, pp. 314-449.
[8].*Op. cit.*, p. 179.
[9].*Religia geto-dacilor. Zei, credințe, practici religioase*, în *AISC*, Cluj-Sibiu, I-IV, p. 61-136 (pentru afirmația anterioară vezi p. 94, note).
[10].*De la Zalmoxis la Genghis-Kan, Bucureşti,* 1995, p. 69 şi urm. Vezi în egală măsură edițiile franceză şi engleză ale aceleiaşi cărți, Capitolil Zalmoxis (II).
[11].*Burebista şi epoca sa*, p. 108 şi 356; *Spiritualitatea geto-dacilor*, p. 381 şi urm.
[12].*Dacii*, Bucureşti, 1965, p. 92; *Steaua*, Cluj, 1967, 12, p. 53.
[13].*Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 53-54.
[14].*Din istoria culturii şi religiei geto-dace*, Iaşi, 1995 (pentru etimologia Zalmoxis/Gebeleizis vezi în special p. 193 şi urm.).
[15].*Natura lui Zalmoxis potrivit relatării lui Horodot*, în *SCIVA*, 31, 3, 1980, p. 343 şi urm.
[16].Vezi discuția, în principal, la H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, p. 46 şi urm.
[17].C. Daicoviciu, M. Roska, *Cercetări arheologice în Munții Hunedoarei*, Cluj, 1923; C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, *Aşezări dacice din Munții Orăştiei*, Bucureşti, 1955; C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roşie*, Bucureşti, 1954; H. Daicoviciu, Al. Ferenczi, I. Glodariu, *Cetăți şi aşezări dacice în sud-vestul Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1989 etc.
[18].Vezi nota 4.
[19].Vezi nota 14.
[20].J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, 2, p. 321 şi urm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[21].*Ibidem*, p. 322. Vezi în special M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, 1986, p. 41 și urm.

[22].I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București, 1989, p. 56 și urm.

[23].I. Glodariu, Fl. Costea, *Sanctuarul circular al cetății dacice de la Racoș*, în *Ephemeris Napocensis*, 1, 1991, p. 21 și urm.

[24].Cercetări recente Florea Costea, Angelica Bălos (la care au participat, cu intermitențe, I. Bauman, Anca Zamfir, P. Pavel, Dan Dana, Lucica Scurtu, Voica Istrate, Ovidiu Savu).

[25] In *CICSA*, 1-2, 1998, p. 7.

[26].*Ibidem*.

[26a].*Cultura meterială a dacilor din Bazinul Oltului transilvan* (teză de doctorat), apărută Brașov 2002 sub titlul *Dacii din sud-estul Transilvaniei înaintea și în timpul stăpânirii romane. Contribuții la etnogeneza românilor*, p.

[27].Vezi nota 17.

[28].C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roșie*, București, 1954.

[29].C. Daicoviciu, Al. Ferenczi, *op. cit.*

[30].*Ibidem*, p. 50.

[31].*Ibidem*, p. 60 și urm.

[32].*Ibidem*, p. 52.

[33].*Ibidem*, p. 53/54.

[34].*Ibidem*, p. 55 și fig. 21.

[35]. *Ibidem*, p. 64.

[36]. *Ibidem*, p. 65.

[37]. *Ibidem*. Gelu Florea, Liliana Suciu, *Observații privitoare la scutul de la Piatra Roșie*, în *Ephemeris Napocensis*, 5 p. 57.

[38]. G. Florea, L. Suciu, *op. cit.*, p. 60.

[39]. Idem, eadem, *op. cit.*, p. 60.

[40] . C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 65.

[41]. G. Florea, L. Suciu, *op. cit.*, p. 51 și urm.

[42]. C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 64.

[43]. Cea mai mare parte a clădirii centrale și a depozitului de cereale a fost descoperită de către I. Glodariu, Fl. Costea la începutul cercetărilor arheologice de aici, în timp ce porțiunea cu vatra interioară și ringul au fost dezvelite ulterior de către Fl. Costea și A. Bălos.

[44]. Pentru cele de la Augustin-Tipia Ormenișului vezi I. Glodariu, Fl. Costea, *op. cit.*

[45] *Tristae*, V, 3, 21-22.

[46]. *Eneida*, III, 34/35.

[47]. *Getica*, 41, în *Izvoare*, II, p. 413.

[48]. *Istorii*, V, 7.

[49]. *Eneida*, III, 357.

[50]. *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, p. 65.

[51]. *Iliada*, XIII, 301 și urm.

[52]. In *RE*, I, p. 642 și urm.

[53]. M. Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, 1981, p. 169.

[54]. Porphirios, *Viața lui Pithagoras*, 14.

[55]. Heisichios din Alexandria, în *Culegere de cuvinte de tot felul*, în *Izvoare*, II. P. 391; Mnaseas, la Photius, sec. IX, unde se afirmă că „geții cinstesc pe Cronos, numindu-l Zalmoxis").

[56]. Vezi cu precădere V. Sârbu, *Credințe și practici fuberare, religioase și magice în lumea*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

geto-dacilor, Brăila-Galați, 1993, cu bibliografia problemei.

[57].V, 7, cf. *Izvoare*, I. p. 67.

[58].V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, p. 265 etc.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Valeriu Sîrbu, Aurel Rustoiu

Practici funerare la GETO-dacii din sec. II a. Chr – I d. Chr. *

I. *Introducere.* Deşi vestigiile funerare din ultimele trei secole dinaintea cuceririi romane au mai fost prezentate, în ansamblu[1] sau pe tipuri[2], o nouă analiză se impune, pentru a prezenta atât noile descoperiri, cât şi o altă viziune asupra fenomenului în ansamblul lui. Nu ne vom referi în analiza noastră la grupul Lipica, decât într-un comentariu final, întrucât el ar necesita un studiu separat datorită numeroaselor probleme pe care le impune (număr şi tipuri de morminte, prezenţa mormintelor de tip Prževorsk etc.)[3].

Am împărţit vestigiile funerare din această perioadă în următoarele categorii: grupul Padea - Panaghiuski Kolonii - Spahii, morminte tumulare dacice timpurii şi târzii, morminte dacice plane şi necropola de la Zemplin, atât datorită caracteristicilor lor proprii, cât şi pentru a face posibilă analiza lor comparativă.

II. *Topografia şi structura internă.* Datele privind situarea necropolelor şi raportul lor faţă de aşezare sunt extrem de puţine încât nu permit concluzii de ordin general, ci doar câteva observaţii. Astfel, aşezarea şi necropola de la Turburea - Spahii[4] erau apropiate, tumulii de la Brad[5], Răcătău[6], Poiana[7] şi Popeşti[8] etc. se aflau la distanţe variabile de aşezări, de la 0,3 - 1,5 km.

Întrucât dispunem de extrem de puţine date privind aşezările de la Zemplin şi Zimnicea nu se pot face comparaţii între inventarul din cele cele două tipuri de monumente. În cazul tumulilor de pe valea Siretului, mobilierul funerar fie lipseşte, fie este extrem de sărac, încât comparaţiile cu aşezările ar fi irelevante.

Numărul mic de descoperiri sau caracterul lor fortuit (Spahii) nu permit nici un fel de aprecieri privind structura internă a necropolelor. Doar la Zemplin[9] se poate observa că mormintele dacice tumulare şi plane se concentrează în zona vestică, plus un nucleu de morminte plane în partea sud-estică. (*Fig. 3*)

III. *Amenajări.* Cu excepţia mormintelor tumulare avem extrem de puţine informaţii privind amenajările funerare, atât datorită numărului mic de morminte, cât şi caracterului fortuit a majorităţii descoperirilor.

Şi în cazul mormintelor tumulare ne vom rezuma doar la câteva observaţii, întrucât ele au fost destul de minuţios analizate în câteva studii de sinteză[10]. Faţă de impresionantele construcţii din piatră (camere, *dromoi,* uneori din piatră fasonată, cu basoreliefuri şi scene pictate etc.)[11], acum este vorba de tumuli modeşti, fără camere funerare, rareori găsindu-se platforme, ringuri din piatră, şanţuri etc. Doar la tumulii de pe valea Siretului s-au găsit vetre şi cuptoare (de ex. în T_2 de la Răcătău - 3 vetre şi un cuptor), ceea ce sugerează complicate

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ritualuri de înmormântare, şi gropi imense, uneori fără oseminte umane şi fără/ sau cu un mobilier funerar extrem de sărac (de ex., sub T_4 de la Răcătău era o groapă de 4,60 x 4,40 m, adâncă de 6,00 m!).[12]

În cadrul grupului Padea-Panaghiuski-Kolonii-Spahii datele sunt irelevante întrucât marea majoritate a mormintelor au fost descoperite fortuit; oricum, în puținele cazuri cercetate este vorba de gropi aproape rotunde, cu adâncimea de maximum 0,70 m, rareori arse, fără alte amenajări[13].

IV. *Rituri şi ritualuri*. Ritul funerar a fost, practic, exclusiv inicinerația.

Toate mormintele tumulare, cu o posibilă excepție, au fost numai de incinerație, indiferent de zonă şi pe tot parcursul sec. II a. Chr. - I d. Chr.[14] Posibila excepție ar putea s-o reprezinte cele două schelete aflate la periferia Tumulului 3 de la Brad[15] - dar aici ar putea fi vorba fie de sacrificii umane, fie de înmormântări mai târzii. Faptul că în necropola de la Zemplin, nici sub tumuli şi nici în mormintele plane, nu s-au găsit morminte de înhumație, ni se pare relevant[16].

În aria Padea-Panaghiurski-Kolonii-Spahii toate mormintele sunt exclusiv de incinerație[17]. De asemenea, toate mormintele din necropola de la Zimnicea, datate în sec. II a. Chr., sunt doar de incinerație[18]. În restul lumii geto-dacice, numărul mormintelor certe (circa 10 cazuri) din sec. II a. Chr. – I d. Chr. este atât de redus încât orice generalizări sunt aleatorii. Doar în Dobrogea (Tulcea [19] şi Făgăraşul Nou[20]) s-au identificat 4 morminte de înhumație, toate datate în [1/1] sec. II a. Chr., dar întrucât este vorba de descoperiri fortuite nu se pot face multe observații.

În cazul mormintelor tumulare, incinerarea s-a făcut fie sub movilă, oasele fiind lăsate pe rug sau depuse în alt loc – pe sol sau în gropi, fie arderea defunctului s-a efectuat în altă parte. Există şi un număr ridicat de cenotafuri – 7 cazuri din 31 de descoperiri. Se poate concluziona că dacă incinerarea este exclusivă, varietatea ritualurilor este destul de mare, deşi numărul descoperirilor este redus; acolo unde s-au săpat peste trei tumuli se întâlnesc majoritatea situațiilor – rugul sub movilă sau nu, oasele depuse pe sol sau în gropi, lipsa osemintelor umane, absența sau prezența mobilierului funerar etc[21].

Rugul funerar este cunoscut, cu certitudine, doar în cazul câtorva morminte tumulare, anume când el s-a aflat sub manta. În aria Padea-Panaghiurski Kolonii-Spahii doar la Turburea – Spahii[22] e posibil să fi fost identificat, dar lipsa osemintelor umane poate indica şi folosirea amenajării pentru arderea mobilierului funerar sau a altor acte rituale. La Tilişca e posibil să nu fie vorba de morminte, ci de o depunere de ofrande, întrucât nu avem certitudinea că au fost oseminte umane, iar modul de amenajare şi structura inventarului ar putea sugera acest lucru; oricum, pe presupusul rug funerar nu s-au găsit oseminte umane[23].

În lipsa unor informații numeroase şi a puținelor analize antropologice se pot face doar câteva observații asupra intensității şi tipului de incinerare, ca şi a

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

selecției şi modului de depunere a oaselor incinerate.

Astfel, în cazul mormintelor tumulare s-a observat, uneori, că defunctul a fost depus pe rug împreună cu toate sau doar cu o parte din mobilier (de ex., Cugir – T_2, Popeşti – T_4). Cantitatea de oase rămasă pe rug sau depusă în altă parte (pe sol sau în gropi, în urne sau nu) este extrem de mică dar, de obicei, din toate părțile corpului. De obicei, o parte din oase rămâne pe rug, iar alta este depusă în gropi (de ex., Răcătău – T_2, T_3).

În cazul grupului Padea-Panaghiurski-Kolonii-Spahii s-a observat că incinerarea a fost puternică dar s-au depus extrem de puține oase umane, în gropi sau urne. Aceeaşi situație s-a observat şi la mormintele din necropola de la Zimnicea sau la cele izolate (Brad, Gropşani). În cazul necropolei de la Zemplin, cantitatea de oase depusă variază enorm – de la câteva oscioare la 2,5 kg!; tot aici s-a constatat, din analiza cărbunilor, că stejarul s-a folosit în 35 de cazuri, din 39 de morminte analizate![24]

V. *Sexul* şi *vârsta* defuncților sunt în puține cazuri cunoscute, datorită atât faptului că incinerarea a fost cvasigeneală, cât şi numărului mic de analize antropologice.

În mormintele tumulare, în toate cazurile unde s-au făcut analize antropologice este vorba numai de bărbați maturi (Cugir - T_2, Lăceni, Orbeasca, Popeşti)[25]; oricum, mobilierul funerar n-a conținut garnituri tipice feminine[26].

Analiza a 161 de morminte incinerate prezervate din necropola de la Zemplin a permis date doar despre 127 din ele: 10 femei, 5 bărbați, 7 copii şi 105 de adulți cu sex nedeterminat[27]; este evident că numărul mic al mormintelor de copii este anormal, iar dacă datele antropologice obținute au fost corecte, înseamnă că acestora li s-a aplicat un tratament diferit.

Analiza mobilierului funerar din grupul Padea-Panaghiurski-Kolonii-Spahii - îndeosebi piesele de armament ofensiv şi defensiv, de harnaşament, ca şi lipsa garniturilor tipic feminine, părea să indice că este vorba doar de bărbați maturi, posibil cavaleri[28].

Însă analiza a două morminte, de altfel singurele din acest grup, a dus la rezultate surprinzătoare: la Blandiana - *Infans I*, iar la Tărtăria - *Infans II* sau adolescent! (Analize şi informații Alexandru Comşa), deşi inventarul era format din piese de armament şi harnaşament! Aceste analize pot fi relevante pentru tentativele de a deduce vârsta, sexul, ocupația şi statutul defuncților doar după structura mobilierului funerar!

Întrucât numărul mormintelor plane este nesemnificativ şi se plasează în arii diferite, observațiile au doar o valoare circumstanțială: a) în necropola de la Zimnicea doar 15 morminte pot fi datate în sec. II a. Chr., b) cele 6 morminte din Dobrogea (5 de la Tulcea şi unul de la Făgăraşul Nou) se datează în sec. II a. Chr.; d) mormântul de la Brad este din $^{2/2}$ sec. I d. Chr., e) mormântul de la Gropşani este din $^{2/2}$ sec. II – începutul sec. I a. Chr.[29],

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

f) mormintele de la Zemplin sunt din 2/2 sec. I a. Chr. – sec. I d. Chr. (*Fig. 14*). Chiar dacă am adăuga posibilele 6 morminte de la Chirnogi, jud. Călăraşi, din sec. II – I a. Chr.[30], şi pe cele 9 de la Dumbrava, jud. Iaşi, din sec. I d. Chr.[31], situaţia nu s-ar schimba; dar, după opinia noastră, caracterul de morminte şi încadrarea lor cronologică poate fi luată în discuţie doar după publicare. N-am luat în calcul nici aşa-zisele morminte de la Cetăţeni, jud. Argeş[32], întrucât nu există date certe privitoare la existenţa lor, iar presupusa construcţie de acolo este cu totul străină mediului geto-dacic, asemenea amenajări neavând antecedente sau continuări în lumea autohtonă.

VI. *Mobilierul funerar*

1. Urna. Observaţiile privind elementele de ritual funerar în cazul *complexelor de tip Padea-Panaghiurski-Kolonii* din Oltenia şi sud-vestul Transilvaniei sunt, în general, sumare. Este vorba, în special, de descoperiri fortuite, atenţia descoperitorilor fiind atrasă de inventarele metalice ale mormintelor respective. Deşi se pare că în majoritatea cazurilor a fost vorba de depunerea resturilor incinerate în gropi circulare, există unele situaţii în care s-a observat şi utilizarea urnelor. Astfel, la Padea, din trei morminte, au fost recuperate urne reprezentate de borcane, modelate cu mâna şi ornamentate cu butoni[33]. În necropola de la Spahii oasele incinerate ale unuia dintre defuncţi au fost depuse într-o cană lucrată cu mâna[34], iar la Corcova oasele arse au fost găsite într-o cană realizată la roată[35]. Probabil că tot de o cană realizată la roată este vorba şi în cazul mormântului de la Slatina[36]. În sfârşit, la Teleac nu se cunosc cu exactitate condiţiile de descoperire, dar cănile provenite din acele complexe funerare au putut fi utilizate ca urne, dar totuşi nu ar fi exclus ca ele să fi fost ofrande[37].

În ciuda datelor sumare de care dispunem, se poate remarca faptul că atunci când au fost utilizate urne, acestea au fost vase locale. De asemenea, se observă, în cazuri suficient de numeroase, folosirea ca urne a cănilor. Situaţia respectivă este specifică şi unor morminte din necropola getică de la Zimnicea[38]. Faptul menţionat ar putea indica o practică rituală locală, a cărei semnificaţie, deocamdată, ne scapă.

În mormintele tumulare dacice din II – I a. Chr., ca şi în cele din sec. I p. Chr., nu a fost constatată folosirea urnelor, resturile incinerate fiind depuse în alte moduri. Remarcăm, totuşi, că în tumulul nr. IV de la Popeşti o parte a oaselor umane incinerate au fost depuse în calota unui coif de bronz, care a aparţinut defunctului[39]. Această situaţie a fost sesizată şi pentru alte arii culturale (vezi, de exemplu, mormântul cu coif, *La Tène* timpuriu, de la Săvârşin, jud. Arad[40]). Depunerea oaselor calcinate în coif nu constituie, însă, o regulă.

În ceea ce priveşte *grupul de morminte dacice din necropola de la Zemplin*, în aproximativ 1/3 din complexele funerare menţionate, resturile incinerate ale defuncţilor au fost depuse în urnă[41]. Majoritatea urnelor erau constituite din borcane nedecorate sau ornamentate cu brâuri alveolare şi/sau butoni. În cazuri

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

rare, urna a fost o strachină sau un *kantharos* de tip local. De regulă, urnele nu erau prevăzute cu capace, acestea fiind reprezentate de lespezi de piatră şi, foarte rar, din capace propriu-zise.

2. *Inventarul.* Mormintele aparţinând *grupului Padea-Panaghiurski-Kolonii* conţin un bogat inventar metalic. Piesele de armament şi harnaşament, care au atras cel mai adesea atenţia descoperitorilor, sunt esenţiale în tentativa de încadrare şi interpretare istorică a fenomenelor legate de complexele funerare menţionate.

Armamentul ofensiv este reprezentat de săbii lungi de tip *La Tène*, de vărfuri de lănci şi de pumnale curbe.

Pe teritoriul României se cunosc circa 27 de săbii de tip *La Tène*, provenind din 21 localităţi. Din punct de vedere tipologic, piesele în discuţie aparţin La Tène-ului C_2-D[42].

Vârfurile de lance din fier sunt cele mai numeroase şi doar în cazuri foarte rare au fost executate şi din bronz. Au fost descoperite peste 50 de piese, provenind din 27 localităţi. În mormintele din care inventarul funerar a fost recuperat complet s-a constatat existenţa a câte unei lănci. Există, însă, şi cazuri în care acelaşi mormânt conţine două lănci (Călăraşi, Plosca, Siseştii de Jos)[43]. Din punct de vedere morfologic, vârfurile de lance au fost prevăzute cu nervuri mediane plate, unghiulare sau rotunjite, lungimea lor variind între 25-60 cm. Într-un singur caz – Gruia – lancea era rectangulară în secţiune[44].

Cele 22 de pumnale curbe (*sica*) cunoscute provin din 18 localităţi; uneori s-a păstrat şi teaca. Mânerele sunt simple sau cu "butoni" în partea exterioară şi la gardă, în timp ce lama este prevăzută cu unul sau mai multe canale longitudinale. Există cazuri în care lamele sunt ornamentate cu motive zoomorfe, vegetale sau geometrice. Trebuie menţionat, în mod special, pumnalul de la Corcova, al cărui mâner, lamă şi teacă prezintă un decor complex care exprimă interferenţa unor elemente artistice locale cu cele celtice[45].

Originea pumnalelor curbe se găseşte în piesele mai vechi, specifice ariei tracice[46]. În întreaga arie a grupului Padea-Panaghiurski-Kolonii (atât cea nordică, cât şi în cea sud-dunăreană) au fost descoperite un mare număr de astfel de pumnale, care se datează pe tot parcursul sec. III – I a. Chr.[47].

De asemenea, piesele de acest fel sunt prezente în mormintele tumulare dacice (vezi *infra*) şi în aşezările şi cetăţile dacice din sec. I a. Chr. – I d. Chr., fiind utilizate până la cucerirea Daciei de către romani[48]. Foarte rar, pumnalele curbe se regăsesc într-o serie de morminte scordisce (Karaburma – M.112, 145; Ajmana; Sotin – M3; Vajuga – Pesak)[49].

Armamentul defensiv este constituit din scuturi, de la care s-au păstrat părţile metalice centrale; (*umbo*) descoperite în 6 localităţi. Morfologic, piesele respective au fost realizate sub formă de benzi (Corlate, Plosca), sau – cel mai adesea – în formă de calotă semisferică (Corneşti, Dobrosloveni, Spahii,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dubova), trăsătură specifică exemplarelor din *La Tène*-ul târziu[50].

Deşi în nici unul din complexele funerare nord-dunărene nu au fost cămăşi de zale, este de menționat prezența unor exemplare în morminte tumulare sud-dunărene aparținând aceluiaşi grup de la Târnovo şi Doirentzi, în Bulgaria[51].

Piesele de harnaşament sunt reprezentate, în special, de zăbale. Exemplarele cele mai caracteristice descoperite în aria grupului Padea – Panaghiurski Kolonii sunt cele de tip tracic[52]. Dar, astfel de piese se reîntâlnesc şi în mediul dacic din centrul şi nord-vestul Transilvaniei.

Obiectele de podoabă şi de vestimentație sunt mai puțin numeroase, dar ocupă un loc important în tentativa de conturare a unor cronologii fine. Piesele cele mai cunoscute sunt fibulele. Acestea sunt specifice *La Tène*-ului C_2 – D. Este de remarcat apariția în aria grupului Padea-Panaghiurski Kolonii (în complexe de pe ambele maluri ale Dunării) a unor artefacte specifice doar acestei regiuni. Este vorba de o serie de fibule *La Tène* mijlociu din fier, de tip Gura – Padinei sau din bronz de tip Orlea – Maglavit[53]. Aceeaşi observație trebuie făcută şi în legătură cu centurile din fier de tip Corlate[54]. În sfârşit, mai trebuie amintite o serie de mărgele şi o brățară de sticlă care au fost datate la sfârşitul *La Tène*-ului mijlociu şi în *La Tène*-ul târziu[55].

Mormintele tumulare dacice. Armamentul ofensiv este constituit de săbii lungi de tip La Tène, vârfuri de lănci, pumnale curbe şi vârfuri de săgeți (*Fig. 2*).

Săbiile, tipologic similare celor aflate în complexele funerare ale grupului Padea – Panaghiurski Kolonii, provin din tumulii de la Cugir (T. II) şi Popeşti (T. II şi T. IV). Ele se asociază, întotdeauna, cu vârfuri de lănci şi umbo-uri de scut, iar în două cazuri cu pumnale curbe.

În alte două cazuri întâlnim asocierea între pumnale curbe şi vârfuri de lănci (Cugir – T. IV şi Radovanu.

Vârfurile de săgeți apar, în câte un exemplar, la Popeşti (T. IV), Lăceni şi Poiana, jud. Galați (T II)[56].

Armamentul defensiv este mai variat decât cel descoperit în cadrul mormintelor de tip Padea – Panaghiurski Kolonii.

Scuturi (umbo-uri de scut sau părți din ramele metalice ale scuturilor) au fost descoperite în cinci cazuri (câte unul la Cugir – T. II, şi Lăceni şi trei la Popeşti – T. II, III, IV). Ele aparțin unui tip răspândit în mediul local dunărean, dar şi în aşezările dacice din sec I a. Chr. – I d. Chr.[57]

Cămăşile de zale sunt foarte frecvente. Exemplare întregi sau numai fragmentare au fost descoperite la Cugir (T. II), Poiana (jud. Gorj), Popeşti (trei exemplare) şi Radoveanu, toate datate în sec. I a. Chr. În aceeaşi perioadă sunt plasate cămăşile de zale provenind dintr-un mormânt plan (bastarnic?) de la Răcătău şi din complexul (funerar?) de la Cetățeni[58].

În sfârşit, sunt de menționat fragmentele de platoşă descoperite în unul din tumulii de la Răcătău. Este vorba de trei plăcuțe de bronz de *lorica squamata* şi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de fragmentele unor zale din fier. Atât plăcuțele de bronz, cât şi cele de fier, au constituit o singură platoşă. Piese asemănătoare se cunosc în mediul sarmatic nord-pontic la sfârşitul sec. I a. Chr. şi pe parcursul sec. I d. Chr. Analogiile indică şi zona de proveniență a cuirasei de la Răcătău[59].

În patru cazuri au fost descoperite şi fragmente de coifuri; exemplarele de la Piscu Crăsani, Poiana (jud. Gorj) şi Popeşti sunt din bronz, iar cel de la Cugir este din fier. Piesele de bronz îşi au originea îndepărtată în coifurile de tip attic din sec. IV – III a. Chr. Unele dintre acestea au cunoscut o evoluție specifică în zona nord-balcanică şi în bazinul Mării Negre, ultimele "manifestări" ale evoluției coifurilor în discuție fiind reprezentate de piesa de la Popeşti şi, probabil, de cele de la Piscu Crăsani şi Poiana (jud. Gorj)[60]. În ceea ce priveşte exemplarul de la Cugir, prototipurile pot fi căutate în zona italo-adriatică[61]. Toate coifurile la care ne-am referit se datează la sfârşitul sec. II a. Chr. şi pe parcursul sec. I a. Chr. Ele constituie ultimul orizont de coifuri din Dacia preromană, dispărând complet pe parcursul sec. I d. Chr.[62].

Piesele de harnaşament sunt reprezentate de zăbale de tip tracic[63] şi de tip traco-getic[64]. La Cugir (T. II) a fost descoperit şi un car ceremonial, care ale cărui analogii din aria sud-dunăreană îi indică şi provenienţa[65]. De asemenea, la Radovanu au fost găsite câteva piese care au putut să aparţină tot unui car[66]. În ambele cazuri nu este vorba de care de luptă.

Obiectele de podoabă şi de vestimentație nu sunt, în ansamblu, prea variate. Este vorba de fibule specifice ariei daco-getice (fibule de tip *La Tène* mijlociu, fibule – linguriță, fibule cu scut rombic); există însă şi excepții: o fibulă romană cu şarnieră la Popeşti şi o fibulă de piele cu aplici metalice, brățări, inele şi verigi, mărgele de sticlă etc.[67]. Este de remarcat apariția unor podoabe de argint (Cugir – T. II şi T. III) şi, mai ales, a unor piese din aur. Acestea din urmă sunt reprezentate fie de aplicații ornamentale pe curele de piele, fie de piese care au decorat cămăşi de zale. Cu excepția aplicii de pe platoşa de la Răcătău (a cărei origine – cum s-a văzut – se află în spațiul sarmatic), celelalte piese de aur se datează pe parcursul sec. II – I a. Chr. şi sunt specifice zonei nord – balcanice[68].

Necropola de la Zemplin. Inventarul necropolei de la Zemplin este foarte variat din punct de vedere "etnic", piesele de echipament militar, ca şi cele de podoabă şi de vestimentație, provenind din zone geo-culturale diferite (*Fig. 2*). De asemenea, ele exprimă amestecul comunităților care au utilizat necropola respectivă.

Armamentul ofensiv din mormintele dacice este reprezentat de săbii, pumnale curbe, lănci şi vârfuri de săgeți.

Săbii au fost descoperite în două morminte (M.78 şi 128), în alte complexe funerare fiind identificate fragmentele unor teci. Săbiile de la Zemplin îşi găsesc analogii atât în mediul cultural vestic (celto-roman), cât şi în aria culturii

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Prześeworsk, fiind datate în prima jumătate a sec. I d. Chr. Pe lama uneia dintre piese a fost identificată o inscripție, dispusă pe două rânduri, din care se mai păstrează o porțiune (VTILICI), presupunându-se că este numele fabricantului roman. Inscripția respectivă indică şi zona de proveniență[69]. Tot din mediul vestic (probabil din spațiul nordic) este posibil să provină şi un ornament de teacă realizat în *opus interrasile*, deşi astfel de piese se întâlnesc şi în zona germanică[70].

Pumnalele curbe sunt reprezentate de un exemplar fragmentar descoperit într-un "depozit" din tumulul I[71]. Este vorba de un exemplar similar celor din aria grupului Padea – Panaghiurski Kolonii şi din mormintele tumulare dacice mai timpurii. În acelaşi depozit se afla o fibulă de tip Nauheim şi o garnitură de curea, care indică o datare spre jumătatea sec. I a. Chr. Alte două pumnale provin din M.108 şi M.128 şi sunt de tip illiric.

Vârfuri de lance au fost descoperite în două morminte dacice[72], dar majoritatea pieselor de acest fel provenind din morminte germanice; toate aparțin tipului I b în clasificarea lui I. Glodariu şi E. Iaroslavschi[73].

În sfârşit, vârfurile de săgeți provin din cinci morminte dacice, în unul dintre ele (M 106) fiind desceperite nu mai puțin de 19 exemplare. Toate aceste piese aparțin tipurilor I c şi II la Glodariu – Iaroslavschi[74].

Armamentul defensiv este constituit de scuturi şi cămăşi de zale. Elemente ale părților metalice ale scruturilor au fost identificate în două morminte dacice. Unul dintre ele este de tip *La Tène*, iar celălalt îşi găseşte analogii în aria culturii Prześeworsk, fiind datat, la fel ca restul inventarului, în prima jumătate a sec. I d. Chr.[75].

Cămaşa de zale din M.78, din prima jumătate a sec. I d. Chr., îşi găseşte analogii în exemplarele din zona nord-balcanică; datorită acestui fapt, s-a presupun că piesa de la Zemplin are aceeaşi origine[76].

Piesele de harnaşament sunt reprezentate de pinteni şi de o faleră. Pintenii au fost recuperați din trei morminte dacice şi sunt de tip *La Tène* târziu. Falera, realizată din bronz, provine din M.128[77].

Obiectele de podoabă şi de vestimentație din necropola de la Zemplin au fost analizate pe larg. Ele sunt numeroase şi reflectă, la fel ca şi armamentul, mixtura etnică şi legăturile cu spațiile învecinate. Astfel, se remarcă prezența unor accesorii de origine celtică (fibule de schemă *La Tène* mijlociu, fibule de tip Nuheim etc.), dacică (fibule cu noduri, fibule cu resort bilateral mare şi coarda înfăşurată de arc, unele garnituri de curea etc.), romană din aria est-alpină (fibule puternic profilate, fibule cu două noduri pe arc şi fibule cu aripioare şi centuri de tip norico-pannonic etc.) şi de origine germanică.

*

După trecerea în revistă a inventarelor funerare din aria daco-getică se impun câteva concluzii preliminare.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În mormintele din aria grupului Padea - Panaghiurscki Kolonii se remarcă o standardizare a echipamentului militar. Chiar dacă asocierile de piese nu sunt identice în fiecare complex funerar, luat în parte, se observă, în general, prezența săbiilor lungi de tip *La Tène*, a vârfurilor de lănci, a pumnalelor curbe, a scuturilor şi a pieselor de harnaşament (în special zăbale de tip tracic)[78].

Acelaşi armament se reîntâlneşte în mormintele tumulare dacice timpurii din sud-vestul Transilvaniei, nordul Olteniei şi Muntenia. "Repertoriul" echipamentului militar este, însă, mai variat, în mormintele tumulare făcându-şi apariția coifurile şi cămăşile de zale, uneori şi vârfurile de săgeți[79]. De asemenea, în unele cazuri (Cugir, Radovanu?) defuncții au fost îngropați împreună cu care ceremoniale. Aceste asocieri denotă o tehnică şi procedee militare asemănătoare cu acelea ale aristocrației războinice din aria grupului Padea – Panaghiurski Kolonii.

În ceea ce priveşte tumulii dacici din sec. I d. Chr., a căror arie se reduce la valea Siretului, armamentul dispare aproape total. Se mențin, în cazuri rare, vârfurile de săgeți. Îşi fac apariția, însă, o serie de piese avându-şi originea în mediul sarmatic nord-pontic, cum este cazul platoşei din T. I de la Răcătău.

Necropola de la Zemplin ocupă o poziție aparte în catalogul fenomenelor funerare din Dacia. Se remarcă prezența unor piese întâlnite frecvent în mediul dacic, cum sunt săgețile, vârfurile de lance şi pintenii, dar cămaşa de zale din M. 78 pare a avea o origine nord-balcanică. O serie de elemente (săbiile, tecile de săbii ornamentate în *opus interrasile*) indică legături cu aria alpină ori cu cea germanică. Contactele cu regiunile estice şi cu cele nordice sunt sezizabile şi în urma analizei pieselor de podoabă şi de vestimentație.

Toate aceste observații sunt importante în tentativa de a sesiza evoluția cronologică şi geografică a complexelor funerare dacice. Asupra acestor aspecte vom reveni însă după analizarea ofrandelor funerare.

3. Ofrande

Vasele ceramice din *complexele funerare ale grupului Padea - Panaghiurski Kolonii* sunt puțin cunoscute, majoritatea descoperirilor fiind fortuite. În unele cazuri se menționează prezența fragmentelor ceramice (Băbeni – Olteț, Corlate, Vîrț etc.), ele nefiind însă recuperate. Vasele, atâtea câte se cunosc până în prezent, sunt reprezentate, în general, de recipiente lucrate cu mâna, din pastă grosieră sau semifină, tipice repertoriului dacic. Este vorba de borcane ornamentate cu butoni (Spahii, Blandiana), căni bitronconice cu toarte crestate sau cu nervuri în relief la bază (Blandiana, Teleac), vase bitronconice cu două toarte (Blandiana)[80].

Vasele ceramice lucrate la roată sunt reprezentate de recipiente realizate din pastă fină, cum sunt cănile de la Padea şi Gruia, precum şi străchinile din mormintele de la Gruia[81]. Toate aceste vase îşi găsesc analogii în mediul scordisc[82]. Kantharoi cu două toarte şi ornamente lustruite, de felul exemplarului de la Ciupercenii Vechi, sunt documentați atât în mediul scordisc, cât şi în cel

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

dacic, fiind cunoscute atât exemplare lucrate la roată, cât şi cu mâna[83]. Vasele de acest tip au fost descoperite, deocamdată, numai în complexe din dreapta Dunării, documentând legăturile dintre comunitățile de pe cele două maluri ale fluviului.

Repertoriul vaselor ceramice descoperite în *tumulii dacici* este relativ variat, cele mai frecvente fiind fructierele. Ele au fost modelate cu mâna (Cugir – T. IV, Lăceni, Popeşti –T. II)[84]. În alte cazuri nu se precizează modul de confecționare (Poiana, jud. Galați –T. I, Răcătău – T. I şi II). Trebuie precizat şi faptul că în T. II de la Cugir a fost descoperită o fructieră având diametrul de 0,70 m, iar aceste dimensiuni impresionante ridică o serie de probleme de funcționalitate.

Străchinile sunt reprezentate de un număr redus de exemplare, între care menționăm un fragment lucrat la roată din T. I de la Popeşti. Mai amintim un platou roman de import cu firnis roşu provenind din T. II de la Răcătău, precum şi un vas "globular" (?) pictat, descoperit în T. III din aceeaşi necropolă.

Borcanele dacice, modelate cu mâna, sunt prezente în tumulul II de la Cugir şi în T. I – III de la Răcătău, dar numărul lor ar putea fi mai mare, având în vedere că în numeroase cazuri se menționează existența în tumuli a unor vase fragmentare cărora nu li se precizează forma.

Cănile, lucrate cu mâna sau la roată, provin de la Popeşti (T. I, II şi IV) şi Lăceni.

Kantharoii sunt, de asemenea, rari, ca cele două exemplare găsite în T. II de la Popeşti. În ceea ce priveşte bolurile, acestea provin din tumuli situați în zona de maximă utilizare a recipientelor respective, exemplarul neornamentat de la Orbeasca de Sus şi piesele din T. I (două piese), II (opt piese) şi IV (trei piese) de la Popeşti.

Într-o serie de tumuli au fost descoperite amfore locale sau de import, ca exemplarele de la Poiana – Galați (T. I şi II), Popeşti (T. I – IV) şi Răcătău (T. I – III).

Ceştile dacice, utilizate probabil ca opaițe, au fost descoperite în T. I – III de la Răcătău şi în T. III de la Popeşti.

În sfârşit, în unii tumuli dacici au fost depuse ca ofrande vase romane de bronz. Din tumulul II de la Cugir provine o *situlă* italică (tip Eggers 20), iar în T. III de la Brad este semnalată o toartă de cană (astăzi pierdută).

Din punct de vedere funcțional, vasele descoperite în mormintele tumulare din Dacia pot fi împărțite în două grupe. Prima grupă este constituită de recipientele care formează aşa-numitul "serviciu pentru mâncat". Este vorba de fructiere, străchini şi borcane. A doua grupă o constituie aşa-numitul "serviciu pentru băut", reprezentat de căni, kantharoi, boluri, amfore, la care se adaugă vasele de bronz de import. Dar, aşa cum s-a mai remarcat şi cu altă ocazie, "nu tot inventarul şi toate ofrandele se aflau împreună cu defunctul... încât trebuie să ne întrebăm în ce măsură este vorba de depuneri pentru defunct, de resturi ale ceremoniilor

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

funerare sau de daruri către zei ale participanților"[85]. Banchetul funerar în lumea tracilor este consemnat de o serie de autori antici[86]. Vetrele ori cuptoarele "de bucătărie" sesizate sub mantaua unor tumuli de la Răcătău ar putea fi puse în legătură cu aceleaşi practici. În sfârşit, fructierele de dimensiuni foarte mari, cum este cazul exemplarului din T. II de la Cugir, sugerează utilizarea lor de mai mulți indivizi, concomitent, în timpul ceremoniei funerare.

În ceea ce priveşte modul şi momentul de depunere a vaselor în morminte, acesta diferă de la o zonă la alta şi chiar în cadrul aceleiaşi necropole. În tumulul II de la Cugir, vasele ceramice şi *situla* de bronz au fost depuse pe rug, în timpul incinerării. La Lăceni, au fost depuse pe rug, în timpul incinerării o fructieră şi un vas lucrat la roată (probabil o cană), iar după încheierea arderii defunctului, dar înainte de ridicarea tumulului, în apropierea rugului a fost aşezată o fructieră fragmentară. La Orbeasca de Sus s-a constatat depunerea unui bol pe rug tot în timpul incinerării. În sfârşit, în tumulul II de la Popeşti s-a constatat, de asemenea, depunerea unor vase atât în timpul incinerării, cât şi după terminarea acelui moment. În unele cazuri au fost descoperite fragmente ceramice şi în mantaua tumulilor. Există situații în care se poate presupune că vasele respective provin de la banchetul funerar (T. II de la Popeşti). În alte cazuri, însă, pământul necesar ridicării movilelor a fost adus din alte locuri, fragmentele ceramice fiind antrenate accidental (Orbeasca de Sus, Brad, Răcătău).

Vasele din necropola de la Zemplin sunt cele mai semnificative din punctul de vedere al idetificării etnice a defuncților, întrucât ele au fost atent analizate de V. Budinskú - Krička şi M. Lamiová – Schmiedlová[87], şi, de aceea, ne vom rezuma la a menționa principalele tipuri de vase din mormintele dacice.

Borcanele, ornamentate cu butoni şi/sau brâuri alveolare, realizate cu mâna, sunt cele mai frecvente. În multe cazuri ele au fost utilizate ca urne, dar există şi situații în care în ele au fost depuse cu ofrande. Într-un singur mormânt a fost descoperită o ceaşcă dacică modelată cu mâna.

Din patru morminte şi din mantaua T. I au fost recuperați kantharoi, unii prezentând ornamente lustruite. Fructierele sunt reprezentate de două piese, iar străchinile de exemplare cu buza invazată, evazată sau îngroşată. Cănile şi urcioarele din M.8 şi M.128, realizate la roată, constituie, probabil, importuri romane.

În ansamblu, vasele ceramice din mormintele dacice de la Zemplin se individualizează clar de recipientele aflate în complexele funerare specifice culturii Prževorsk din aceeaşi necropolă.

VII. Aria de răspândire (Fig. 1). Complexele funerare ale grupului Padea - Panaghiurski Kolonii se întâlnesc pe o arie vastă, care cuprinde nordul şi, mai ales, nord-vestul Bugariei (în special regiunea Vraca), teritoriul de pe malul drept al Dunării în aval de Porțile de Fier, Oltenia (cu concentrări semnificative în partea de sud şi de sud-vest), nord-vestul Munteniei (descoperite de la Cepari,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

jud. Argeş) şi sud-vestul Transilvaniei. Este de subliniat faptul că mormintele din Bulgaria sunt tumulare, cele din zona sudică a Porților de Fier prezintă elemente de rit şi ritualuri funerare specifice scordiscilor, în timp ce complexele funerare de la nord de Dunăre au caracteristici dacice[88]. Câteodată, acestea din urmă au fost descoperite în apropierea aşezărilor dacice.

Mormintele tumulare dacice timpurii (sec. II – I a. Chr.) se întâlnesc în sud-vestul Transilvaniei, în nordul Olteniei, şi mai ales, în Muntenia (în special în partea sudică), plus câțiva tumuli de la Poiana, (jud. Galați). Tumulii din sec. I d. Chr. sunt răspândiți numai pe valea Siretului (Brad, Răcătău, Poiana), la Poiana fiind prezente, astfel, monumente funerare din ambele perioade. În majoritatea cazurilor necropolele tumulare se află în apropierea unor mari aşezări dacice, vasele ceramice regăsindu-se şi în complexele de locuire ale acestor situri.

În sfârşit, necropola de la Zemplin constituie, deocamdată, o apariție unică şi ea exprimă manifestările culturale specifice bazinului Tisei Superioare.

VIII. Cronologia. În urma analizei inventarelor funerare din aria grupului Padea-Panaghiurski Kolonii, putem data complexele respective pe parcursul *La Tène*-ului C_2 – D_1, cu observația că unele morminte de la sud de Dunăre sunt ceva mai timpurii. Descoperirile din sud-vestul Transilvaniei sunt ulterioare orizontului celtic din zona respectivă, iar ultimele morminte celtice se situează la sfârşitul *La Tène*-ului C_1 şi începutul subfazei C_2. În aceste condiții, complexele de la Teleac, Tărtăria şi Blandiana pot fi datate între mijlocul sec. II şi mijlocul sec. I a. Chr., fiind contemporane cu cele din Oltenia[89].

Mormintele tumulare pot fi încadrate în trei grupe, ele aflându-se şi în arii diferite: a) sec. I a. Chr. – tumulii din sud-vestul Transilvaniei şi Muntenia, b) sec. I d. Chr. – tumulii de pe Siret şi c) tumulii de la Zemplin – mijlocul sec. I a. Chr. – sec. I d. Chr. Tumulii de la Poiana pot fi încadrați în a doua jumătate a sec. I a. Chr. – prima jumătate a sec. I d. Chr., ei fiind "liantul", geografic şi cronologic, dintre mormintele de la sud şi est de Carpați (*Fig.2*). Desigur, actuala situație poate reflecta doar un stadiu al cunoaşterii, dar şi o realitate istorică - o "migrare" a obiceiurilor funerare de acest tip de la vest spre est şi de la sud spre nord.

IX. Considerații finale

În spațiul carpato-dunărean, din sec. V a. Chr. – I d.Chr., se cunosc aproape 200 de descoperiri cu oseminte umane de la peste 2300 de indivizi, care, însă, trebuie apreciate diferențiat, atât din punctul de vedere al semnificației, cât şi pe etape cronologice şi zone geografice, întrucât diferențele sunt enorme.

În primul rând, în domeniul funerar pot fi incluse peste 150 de necropole şi morminte izolate, cu circa 2050 de morminte, iar circa 45 de descoperiri, cu circa 210 - 220 de indivizi, pot fi incluse în categoria oseminte umane în contexte nefunerare[90].

În al doilea rând, cele şase secole cu descoperiri funerare se împart în două perioade diferite, ambele de câte treci veacuri, ce se disting nu numai prin

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

diferența enormă a numărului de morminte, ci şi prin impresionantele diferențe dintre rituri, ritualuri şi mobilier funerar.

Astfel, dacă din sec. V – III a. Chr. se cunosc circa 110 descoperiri cu circa 1900 de morminte, din care peste 1600 sunt de incinerație, din sec. II a. Chr. – I d. Chr. se cunosc aproape 50 de descoperiri cu doar 173 de morminte, din care doar 6 sunt de înhumație![91]

Descoperirile arheologice ne atestă, fără dubiu, că în prima jumătate a sec. II a. Chr. s-a petrecut o schimbare fundamentală în ideologia funerară a geto-dacilor, şi în consecință, în modul cum s-a procedat cu defuncții[92]. Mai mult decât atât, aceste ultime trei secole înaintea cuceririi romane (106 d. Chr.) pot fi împărțite, la rândul lor, în două etape distincte: a) – 200 – –50 a. Chr., cu 45 de descoperiri şi circa 165 de morminte, şi b) – 50 a. Chr. – 106 d. Chr., cu doar 3 descoperiri şi 9 morminte, din care 8 sunt tumulare (Brad – 3, Răcătău – 4, Poaiana – 1 (T_1), şi doar unul plan (la Brad)!

În concluzie, se poate observa că în epoca Burebista – Decebal, deci în epoca de maximă dezvoltare a civilizației daco-getice, de când se cunosc peste 50 de cetăți şi sute de aşezări[93], noi nu cunoaştem decât câteva morminte tumulare şi doar unul plan, toate situate pe malul Siretului! Chiar dacă se vor mai adăuga câteva descoperiri, incerte sau inedite, situația generală nu suferă nici o schimbare.

N-am inclus în calcul necropola de la Zemplin, de pe Tisa Superioară, şi nici grupul Lipica, din bazinul superior al Nistrului, din mai multe motive: ele se află în zone periferice, care n-au făcut parte din regatul dacic, include, morminte şi a altor etnii – celți şi germani, în primul caz, şi doar germani în al doilea caz etc. Desigur, n-am luat în calcul nici necropola de la Enisala, jud. Tulcea, din $^{2/2}$ sec. I – sec. II d. Chr.[94], întrucât aici revenirea la practici funerare normale a dacilor se datorează influenței romane.

Lipsa sau extrema raritate a vestigiilor funerare din sec. II a. Chr. – I d. Chr., şi în special din perioada Burebista – Decebal, impun câteva întrebări importante: a)cum s-a procedat cu cele câteva milioane de defuncți, în special, cu populația de rând? b) ce cauze au declanşat acest fenomen? când a început şi când încetează el? ce arie geografică a cuprins? Această bulversare a practicilor funerare poate fi asociată şi cu alte fenomene spirituale? f) este el un fenomen local sau unul european? [95]

Credințele eschatologice şi "proiecția" despre postexistență a unui popor/ comunități impun o anume ideologie funerară, dar modul concret cum se procedează cu defuncții depinde şi de categoria socială, vârsta, sexul şi de felul cum s-a produs decesul[96].

După cum se observă *(Fig. 1)* zona fără morminte, pentru toate cele trei secole înaintea cuceririi romane sau numai pentru o anume secvență cronologică, a cuprins toată aria locuită de geto-daci, din nord-estul Balcanilor până la Nistru

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi Munții Apuseni. Nedescoperirea de vestigii funerare nu mai poate fi pusă pe lipsa cercetărilor după o jumătate de secol de săpături intense în toată aria locuită de geto-daci.

În mod indubitabil, scăderea drastică a numărului de morminte începe din prima jumătate a sec. II a. Chr., iar din sec. I a. Chr. ocultarea lor devine generală, îndeosebi pentru populația de rând.

Practicile funerare normale vor reveni în lumea geto-dacică doar pe măsura impunerii puterii romane, mai întâi în Dobrogea şi, apoi, în Provincia Dacia. De asemenea, de la mijlocul sec. II d. Chr. necropolele obişnuite reapar şi la dacii liberi din estul, sudul şi vestul Munților Carpați[97]. Aşadar, ocultarea la geto-daci şi reapariția mormintelor la daco-romani şi dacii liberi se petrece pe parcursul unei generații.

Cauzele care au determinat aceste prefaceri profunde din ideologia şi practicile funerare ale daco-geților sunt, deocamdată, greu de descifrat.

Putem presupune că ele au cunoscut o fază "populară", *de facto*, pentru ca după constituirea regatului dac sub Burebista, cândva în al doilea sfert al sec. I a. Chr., ele să se impună *de jure*[98].

Fără o autoritate religioasă centrală, puternică şi ierarhizată, ar fi greu să ne imaginăm impunerea şi respectarea unei anume ideologii funerare, practic pe toată aria locuită de daco-geți, şi reapariția mormintelor tradiționale numai după cucerirea romană, deci după distrugerea statului şi a clerului dacic[99].

Doar la extremitățile nord-vestice (Zemplin) şi nord-estice (grupul Lipica) ale lumii dacice şi doar în anumite perioade autohtonii au continuat să-şi înmormânteze defuncții după criterii normale, fenomenul explicându-se atât prin poziția lor periferică, cât şi prin prezența celților şi bastarnilor.

Scăderea drastică a numărului de morminte nu este specifică numai daco-geților, ci şi unei întinse zone locuite de celți în Europa Centrală[100], cu extinderi până în sud-vestul Angliei[101]. A fost vorba de fenomene independente sau unul dintre neamuri l-a influențat pe celălalt? Dificil de răspuns categoric în acest moment. Vrem doar să sugerăm o "prioritate", cel puțin cronologică, pentru geto-daci, întrucât fenomenul dispariției necropolelelor tradiționale se observă, cândva la pragul sec. III – II a. Chr., şi la Dunărea de Jos, unde nu putem vorbi de o prezență celtică[102]. În al doilea rând, nu se cunosc încă necropole exclusiv dacice din sec. IV-III a. Chr. din Transilvania pentru a presupune renunțarea autohtonilor la normele funerare tradiționale sub influența celților.

După cum se cunoaşte, practicile funerare reprezintă unul din cele mai conservatoare domenii, iar schimbarea sau bulversarea lor se petrece numai din cauze profunde, iar perpetuarea unor anumite tradiții continuă o anume vreme chiar după reformele religioase.

De asemenea, practicile funerare reprezintă un set de norme precise, bazate pe o anume ideologie funerară, privind locul şi modul de depunere,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ritul şi ritualurile de îndeplinit, structura şi starea mobilierului funerar etc.[103] Bunurile găsite în mormânt, atâtea şi aşa cum s-au mai păstrat, nu au ajuns acolo ocazional, ci ele sunt rezultatul unei selecţii şi poară anumite mesaje. Ele exprimă, astfel, nu numai identitatea defunctului, ci şi o parte din valorile morale şi religioase ale comunităţii din care provine defunctul[104].

Din aceste motive nu se pot considera drept morminte anumite complexe unde nu se pot depista aceste norme funerare. Mai mult decât atât, nici chiar toate descoperirile de oseminte umane nu pot fi considerate doar morminte, dacă nu reflectă o anume ideologie funerară şi normele concrete ale acesteia, întrucât s-ar putea să fie vorba de sacrificii umane sau, pur şi simplu, comunitatea s-a debarasat de anumiţi defuncţi (paria societăţii, străini etc.).

Concomintent cu fenomenul de ocultare a mormintelor normale are loc şi o creştere însemnată a cazurilor de oseminte umane neincinerate în contexte nefunerare, numai din sec. II a. Chr. – I d. Chr. cunoscându-se 35 de descoperiri cu peste 180 de indivizi, deci un număr mai mare decât al mormintelor tradiţionale![105]

În mod categoric nu este vorba de morminte obişnuite întrucât: a) provin din contexte nefunerare: - aşezări (locuinţe, gropi "menajere", strat), gropi izolate din afara aşezărilor sau din incinte sacre, b) în majoritatea cazurilor este vorba de schelete găsite în poziţii neanatomice, părţi de schelete sau vase izolate, c) n-au existat norme de depunere şi orientare a defuncţilor, d) majoritatea sunt copii şi lipsesc persoanele de vârstă înaintată, e) există gropi cu mulţi indivizi, deseori depuşi după criterii diferite, f) se observă urme de violenţă (secţionări, lovituri) pe circa o treime din defuncţi, g) lipseşte mobilierul funerar normal, îndeosebi piesele de armament şi echipament militar, vasele cu ofrande etc.[106]

Doar analizele antropologice pe un număr mare de indivizi pot contribui la a-i consideracafiindrezultatulunor:a)sacrificiiumane(menţionateşidesurselescrise), b) practici de expunere/descompunere a defuncţilor, c) operaţiuni de tranşare/ dezmembrare a cadavrelor şi c) debarasări de anumiţi indivizi (indezirabili, prizonieri, străini de comunitate)[107].

Bulversarea practicilor funerare tradiţională este asociată şi cu o serie de alte procese profunde prin care trece societatea autohtonă, de la cele economico-sociale şi politice, la cele spirituale – generalizarea unor anumite tipuri de sanctuare şi de incinte sacre cu ofrande, creşterea numărului îngropărilor de tezaure, amplificarea reprezentărilor figurative.[108]

Prin analiza tuturor vestigiilor de oseminte umane din sec. II a. Chr. – I d. Chr. am ajuns la următoarele concluzii: a) înhumaţia în necropole şi morminte obişnuite nu este documentată pentru aproape toată perioada şi toată aria locuită de geto-daci; b) aristocraţia practică exclusiv incineraţia în morminte tumulare, cu o degradare continuă a normelor funerare obişnuite şi o sărăcire, până la dispariţie, a mobilierului funerar depus defuncţilor; c) necropole se cunosc numai

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

la periferiile nord-estice şi nord-vestice ale arealului loc de daco-geți, în anume perioade şi acolo unde mai locuiesc şi alte etinii; d) pentru anumiți indivizi este probabilă practica expunerii (descompunerii cadavrelor; e) sacrificiile umane sunt atestate atât de sursele scrise, cât şi de cele arheologice[109]; f) dacă incinerația a fost ritul obişnuit, atunci resturile rugului s-au depus în locuri "discrete" (ape, mlaştini, grote etc.)[110].

Desigur, depistarea relațiilor dintre "societatea celor vii (aşezarea) şi "comunitatea celor morți" (necropola) este o întreprindere dificilă[111], atât datorită dificultății fenomenului în sine, cât şi aşa-numitei "opacități" a pieselor arheologice. Efortul este şi mai dificil pentru această epocă întrucât ne confruntăm cu lipsa unor surse scrise şi o penurie de informații arheologice.

Îndiferent, însă, de interpretările posibile este indubitabil că în această perioadă s-au petrecut schimbări importante în ideologia şi practicile funerare ale geto-dacilor, iar modurile cum s-a procedat cu cele câteva milioane de defuncți nu pot fi desluşite întrucât vestigiile acestora n-au putut fi detectate prin mijloacele clasice ale cercetării arheologice. Nu este cazul să emitem ipoteze fără o bază documentară serioasă, dar predilecția pentru moduri şi locuri "discrete" de depunere a defuncților sau a osemintelor umane incinerate pot fi presupuse, altfel neexplicându-se nedescoperirea lor.

Funerary Practices at the Geto-Dacians of the II century BC – I century AD (Abstract)

Almost 200 hundred discoveries with human bones are known in the Carpathian – Danubian space, between the V century BC and I century AD, from over 2300 individuals, discoveries that must be considered separately, both insofar the significance is concerned and separated by chronological periods and geographical areas as well, as the differences are huge. Firstly, over 150 necropolis and isolated tombs can be included in the funerary domain, with around 2050 tombs, and approximately 45 discoveries, with around 210-220 individuals, can be included in the category of human bones in non-funerary contexts.

Secondly, the six centuries of funerary discoveries split in two different periods, both three centuries long, differentiated not only by the huge dissimilarity in the number of tombs, but also because of the impressive differences between the rites, rituals and funerary inventory.

Thus, whereas approximately 110 discoveries from the V – III centuries BC are known, with around 1900 tombs, out of which 1600 are cremation tombs, from the II century BC to I century AD, some 50 discoveries are known, with only 173 tombs, out of which only 6 are inhumation tombs!

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

The archaeological discoveries prove, beyond doubt, that in the first half of the II century BC, a fundamental change took place in the funerary ideology of the Geto-Dacians and, consequently, in the manner of handling the dead. Furthermore, these three last centuries before the Roman conquest (106 AD) can also be split in two distinct periods: a) ± 200 – 50 BC, with 45 discoveries and around 165 tombs and b) ± 50 BC – 106 AD, with only 3 discoveries and 9 tombs, out of which 8 are tumular (Brad – 3, Răcătău – 4, Poiana – 1 (T_1)) and only one flat (at Brad) .

In conclusion, one can notice that from the Burebista – Decebal period, that is, from the period of maximum development of the Dacian – Getae civilisation, a period from which 50 fortresses and hundreds of settlements are known, we only know a few tumular tombs and only a flat one, all placed on the bank of Siret! Even if a few discoveries will add to this, may they be uncertain or novelties, the general situation will not be affected.

For several reasons, we did not include either the necropolis of Zemplin, on the Upper Tisa, or the Lipica group, from Nistre's upper basin: they are in peripheral areas, which were not a part of the Dacian kingdom, they include tombs of other ethnics – Celts and Germans, in the former case and Germans only in the latter etc. Surely, we did not take into consideration the necropolis at Enisala (Tulcea county) either, from the 2/2 I – II centuries AD as, in this case, the return of the Dacians to normal funerary practices is due to the Roman influence.

The lack or extreme scarcity of funerary vestiges from II century BC – I century AD, especially in the Burebista – Decebal period, raises some serious questions: a) how were the several millions of dead handled, the common people especially?; b) what caused this phenomenon?; c) when does it start and when does it end?; d) what geographical span did it have?; e) can this unsettling of the funerary practices be associated with other spiritual phenomena?

Normal funerary practices return in the Geto - Dacian world only as the Roman power was imposed, first in Dobrudja, and than the Province of Dacia. Also, starting with mid-second century AD, the usual necropolises reappear at the free Dacians too, east, south and west of the Carpathians. Thus, the occultation and reappearance of the tombs at the Dacian – Romans and the free Dacians take place in the time of one generation.

It is only at the north-western (Zemplin) and north-eastern extremities of the Dacian world and only in certain periods, that the locals continued to bury their dead following normal customs, a phenomenon explained not only by their peripheral position, but also by the presence of the Celts and the Bastarns.

The drastic decrease in the number of tombs is specific not only to the Dacian – Getae, but also to a large area inhabited by Celts in Central Europe, with expansions up to south-western England. Were they independent phenomena or one of the peoples influenced the other? It is difficult to give a categorical answer

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

at the present. We would only like to suggest a "priority", at least a chronological one, for the Geto – Dacians, as the disappearance of the traditional necropolis is noticed to happen sometimes during the threshold between the III – II centuries BC, and at the Lower Danube, where we cannot speak of a Celtic presence. Secondly, one doesn't know yet Dacian necropolises from IV - III centuries BC from Transylvania, in order for one to assume the locals giving up their traditional funerary norms under the influence of the Celts.

It is because of these reasons that certain complexes, where these norms could not be traced, cannot be considered tombs. Furthermore, not even all the discoveries of human bones can be considered only tombs, namely, they do not reflect a certain funerary ideology and its actual norms, as they might be human sacrifices or the community' simply got rid of certain dead (undesirables, foreigners etc.). At the same time of the phenomenon of occultation of the normal tombs, a significant increase in the cases of non-cremated human bones in non-funerary contexts takes place. 35 discoveries with 180 individuals are known from the II century BC – I century AD only, that is, a number higher than the one of traditional tombs!

We are definitely not dealing with usual tombs because: a) they come from non-funerary contexts: settlements (dwellings, "household" pits, layer), isolated pits outside the settlements or from sacred precincts, b) in most cases, we are dealing with skeletons found in non-anatomic positions, skeleton parts or isolated vessels, c) there weren't any norms for deposing and orienting the dead, d) most of them are children and the elders are missing, e) there are pits with several individuals, often deposed following different criteria, f) traces of violence are observed (chunkings, strikes) on about a third of the dead, g) the normal funerary furniture is missing, especially the weaponry and military gear items, the offerings vessels etc.

Only the analysis of a large number of individuals can contribute to considering them the results of: a) human sacrifices (also mentioned by the written sources), b) practices of exposing/decomposing the dead, c) chunking/dismembering of the corpses and c) getting rid of certain individuals (undesirables, prisoners, foreigners).

By analysing all the human bones vestiges from the II century BC – I century AD, we have reached the following conclusions: a) inhumation in usual necropolises and tombs is not documented for the entire chronological and geographical span of the Geto – Dacians; b) the aristocracy practices exclusively cremation in tumular tombs, with a continuous degradation of the usual funerary norms and an impoverishment going as far as the disappearance of the funerary furniture deposed for the dead; c) necropolises are known only at the north-eastern and north-western peripheries of the area inhabited by the Dacian – Getae, in certain periods and where there are other ethnies; d) the practice of

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

exposure (corpse decomposing) is possible in the case of some individuals; e) human sacrifices are proved both the written and the archaeological sources.

Still, regardless of the possible interpretations, it is beyond doubt that important changes took place in this period in the funerary practices and ideology of the Geto-Dacians, and the manner of handling the few million dead cannot be elucidated, as their vestiges could not be detected by the classical means of the archaeological research. One should not launch hypothesis without a serious documentary foundation, but the predilection for "discrete" places and ways of deposing the dead or the cremated human bones can be assumed, as there is no other explanation for their not being discovered.

Note

* O versiune în limba engleză a studiului, cu o ilustrație mult mai bogată, va apare în "Actes du IVe Colloque International d'Archéologie Funéraire", Tulcea, 2002.

[1] D. Protase, *Riturile funerare la daci şi daco-romani,* Bucureşti, 1971; V. Sîrbu, *Ritualuri şi practici funerare la geto-daci,* în Istros, IV, 1985, p.89-126; idem, *Credințe şi practici funerare, religioase şi magice în lumea geto-dacilor,* Brăila-Galați, 1993, p. 21-40; idem, *Credințe şi practici funerare şi sacrificiale la geto-daci (sec. V a. Chr.-I p. Chr),* în Istros, X, 2000, p. 159-189; M. Babeş, *Descoperirile funerare şi semnificația lor în contextul culturii geto-dacice clasice,* în SCIVA, 39, 1988, 1, p. 3-32.

[2] Al. Vulpe, *La nécropole tumulaire gète de Popeşti,* în Thraco-Dacica, 1, 1976, p.193-215; V. Sîrbu, *Morminte tumulare din zona carpato-dunăreană,* în Istros, VIII, 1994, p.123-159; A. Rustoiu, *Observații privind înmormântările tumulare din Dacia preromană,* în Studii de Istorie a Transilvaniei, 1, Cluj, 1994, p.33-37; V. Sîrbu, A. Rustoiu, *Découvertes funéraire Géto-Daces du sud-ouest de la Roumanie (–150 - –50 av. J. –C.),* în *Djerdap/ les Portes de Fer à la deuxième moitié du premier mill. av. J.-C. jusqu'aux guerres daciques,* Beograd, 1999, p.77-91.

[3] V.M.Čigilik, *Naselennja Verh'ogo Podnistrovja persvh stoilit'ncevoy ery,* Kiev, 1975; I.K. Svešnikov, *Mogilniki lipickoj Kul'tury v I'vovskoj oblasti. Raskopki u ss. Svenigorod e Bolotnoe,* în KS, 68, 1957, p.63, 74.

[4] P. Gherghe, *Cercetările arheologice de salvare efectuate în necropola şi aşezarea geto-dacică de la Turburea-Spahii,* în Litua, Studii şi comunicări, 1, 1978, p.15-31.

[5] V. Ursachi, *Rituri şi ritualuri de înmormântare la populația dacică din cetatea de la Brad, comuna Negri, județul Bacău,* în MemAntiq, XII-XIV (1983-1985), 1986, p.105-152.

[6] V. Căpitanu, *Raport privind cercetările de la Răcătău, jud. Bacău,* în MCA, 16, 1986, p.109-120.

[7] Alex. Vulpe, *op. cit.*, 1976, p.208-210.

[8] *Ibidem,* p.193-207.

[9] V. Budinský-Krička, M.Lamiová-Schmiedlová , *A Late 1st Century BC- 2nd Century AD. Cemetery at Zemplin,* SlovArh, 38, 1990, 2, p.245-354.

[10] Al. Vulpe, *op. cit.*, p.193-215; V. Sîrbu, *op. cit.*, p.83-124; A. Rustoiu, *op. cit.*, p.33-37.

[11] D. Gergova, *Obredăt na obezsmărtiavaneto v drevna Trakija,* Sofia, 1996; M. Russeva,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Thracian Cult Arhitecture in Bulgaria, Jambol, 2000.

[12] V. Căpitanu, *op. cit.,* p.119-120.

[13] V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p.79.

[14] V. Sîrbu, *op. cit.*, p.131.

[15] V. Ursachi, *op. cit.*, p.108.

[16] V.Budinsky-Krička, M. Lamiová-Schmiedlová, *op. cit.*, p.245-354.

[17] V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p.79.

[18] A.D. Alexandrescu, *La nécropole gète de Zimnicea*, în Dacia, N.S., 24, 1980, p.19-126; M. Babeş, *op. cit.,* p.8, notele 15-16.

[19] V. Lungu, *Aegyssus-documentare arheologică preromană,* în Peuce, XII, 1996, p. 53-63.

[20] Fl. Topoleanu, *Un mormânt de epocă elenistică descoperit la Făgăraşu Nou*, în Pontica, 18, 1985, p.99-105.

[21] V. Sîrbu, *op. cit.*, p.131-132.

[22] P. Gherghe, *op. cit.*, p.17.

[23] N. Lupu, *Două morminte dacice descoperite la Tilişca*, în Thraco-Dacica, 2, 1981, p.197-207.

[24] V. Budinský-Krička, M. Laimová-Schmiedlová, *op. cit.*, p.307-309.

[25] D. Botezatu, *Expertise anthropologique des restes osseux trouvés dans les tombes à incineration de Lăceni et d'Orbeasca de Sus (com. d'Orbeasca, dép. de Teleorman)*, în Dacia, N.S., 20, 1977, p.341.

[26] M. Babeş, *op. cit.*, p.6, nota 16.

[27] V. Budinský-Krička, M. Laimová-Schmiedlová, *op. cit.*, p.307-308.

[28] C.S.Nicolăescu-Plopşor, *Antiquités celtiques en Oltenie. Répertoire,* în Dacia, 11-12, 1948, p. 17-33; V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p.73.

[29] Gh. Popilian, M. Nica, *Gropşani. Monografie arheologică,* Bucureşti, 1998, p.69.

[30] D. Şerbănescu, *Contribuţii arheologice la civilizaţia geto-dacilor din centrul Câmpiei Române. Rezumatul Tezei de doctorat,* Bucureşti, 2000, p.35.

[31] S. Sanie, Ş. Sanie, *Cercetările arheologice de la Dumbrava (com. Ciurea, jud. Iaşi),* în CercetIst, 4, 1973, p.61-92.

[32] M. Babeş, *Staţiunea geto-dacică de la Cetăţeni. Descoperiri şi informaţii recuperate*, în SCIVA, 50, 1999, 1-2, p.11-31.

[33] V. Zirra, *Beiträge zur Kenntnis des Keltischen Latène in Rumänien*, în Dacia, N.S., XV, 1971, p.171-238.

[34] P. Gherghe, *op. cit.,* p. 16, fig. 3.

[35] V. Sîrbu, A. Rustoiu, G. Crăciunescu, *Descoperiri funerare din La Tène-ul târziu din zona Porţilor de Fier,* în Thraco-Dacica, XX, 1999, p.217-229.

[36] M. Butoi, *Mormânt de incinerație din epoca fierului descoperit la Slatina,* în Oltenia, 1,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1974, p. 29-32.

[37] V. Moga, *Mormintele dacice de incinerație de la Teleac*, în Apulum, XX, 1982, p.87-91; M. Babeş, SCIVA, 39, 1988, 1, p.9, nota 22.

[38] A.D. Alexandrescu, *p. cit.*, fig. 26/1-2,4.

[39] Alex. Vulpe, *op. cit.*, p.203.

[40] M. Barbu, P. Hügel, *Repertoriul arheologic al Mureşului inferior. Județul Arad, sub voce, Săvârşin,* Timişoara, 1999, p.106-109.

[41] V. Budinský-Krička, M. Laimová-Schmiedlová, *op. cit.*, p.306.

[42] Z. Wozniak, *Wschodnie pogranicze kultury Latènskej,* Wroclaw –Warszawa-Krakow-Gdansk, 1974, p.87-94; V. Zirra, *op. cit.*, p.235; M. Domaradzki, *Les épées en Thrace de la deuxième moitié du Ier millénaire av. n.é.*, în Revue Aquitania, Supplément 1, 1986, p.227-231; M. Tačeva, *Au sujet d'epées celtique trouvées en Bulgarie*, în *Studia in honorem Veselini Beševliev*, Sofia, 1978, p.325-337; V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p. 80.

[43] *Ibidem.*, p.88-89.

[44] *Ibidem*, p.80.

[45] V. Sîrbu, A. Rustoiu, G. Crăciunescu, *op. cit.*, p. 218-219, fig. 2.

[46] M. Domaradzki, *op. cit.*, p.227.

[47] Z. Wozniak, *op. cit.*, p.98-104; idem, *Die ostliche Randzone der Latène Kultur,* în Germania, 54, 1976, 2, p.382-402.

[48] I. Glodariu, E. Iaroslavski, *Civilizația fierului la daci (sec. I î.e.n. – I e.n.),* Cluj-Napoca, 1979, p.139.

[49] I. Todorovič, *Praistorijska Karaburma*, I, Beograd, 1972, pl. XXXIV/6, XXXVI/1; D. Božić, *Relativna Kronologija mlajše železne dobe v Jugoslavanskem Podanavju*, Arhedoški vestnik, 32, 1981, p.315-347.

[50] V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p.81.

[51] A. Rustoiu, *Metalurgia bronzului la daci (sec. II î.e.n.-sec. I e.n.). Tehnici, ateliere şi produse de bronz*, Bucureşti, 1996, p.36.

[52] W. M. Werner, *Eisenzeitliche Trensen au der unteren und mittleren Donau*, în PBF, XVI/4, München, 1988, tipul XVI şi XVII.

[53] A. Rustoiu, *Fibulele din Dacia preromană*, Bucureşti, 1997, tipul 2b2 şi 4.

[54] A. Rustoiu, *Metalurgia bronzului la daci*, p. 113-114, fig. 72.

[55] V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p.84.

[56] V. Sîrbu, în Istros, VIII, 1994, p.133; A. Rustoiu, în Studiu de istorie a Transilvaniei, 1994, p.35.

[57] I. Glodariu, E. Iaroslavski, *op. cit.*, p.129-131.

[58] V. Sîrbu, *Credințe şi practici...*, p.23; idem, în Istros, VIII, 1994, p.133; A. Rustoiu, *op. cit.*, p.34; M. Babeş, în SCIVA, 50, 1999, 1-2, p.14-19.

[59] A. Rustoiu, *Metalurgia bronzului...*, p. 150-151; V. Bârcă, *Die sarmatische Verteindigungs – ausrüstung und – Bewaffnung*, în ActaMP, XXI, 1997, p.911.

[60] A. Rustoiu, *op. cit.*, p.147-150.

[61] *Ibidem*, p.150.

[62] M. Gumă, *Câteva precizări asupra unor tipuri de coifuri de la sfârşitul primei epoci a*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

fierului şi începutul celei de a doua, descoperite în sud-vestul României, în Thraco-Dacica, XII, 1991, p.85-103.

[63] W.M.Werner, *op. cit.*, tipul XVI.

[64] *Ibidem*, tipul VIII.

[65] I.H.Crişan, *Necropola dacică de la Cugir (jud. Alba). Considerații preliminare*, în Apulum, 18, 1980, p.81-87.

[66] Al. Vulpe, *op. cit.*, p.208.

[67] V. Sîrbu, *op. cit.*, p.124, 128, 134.

[68] Al. Rustoiu, *op. cit.*, p.36-37.

[69] V. Budinský-Krička, M. Laimová-Schmiedlová, *op. cit.*, p.279-280.

[70] R. Bockins, *Fremdimpulse am Ende der Latènezeit im Rhein-Main-Mosel-Gebiet*, în *Studien zur Eisenzeit im Husrück-Nahe-Raum.* Symposium Rirkenfeld 1987 (Ed. A. Haffner, A. Miron), Trier, 1991, p.289-291, fig.7; A. Böhme – Schönberger, *Das Grab eines vornehmen Kriegers der Spätlatènezeit aus Badenheim. Neue Forschungen zu den Schwertscheiden vnet opus interrasile – Zierblechen*, în Germania, 76, 1998, 1, p.217-256, fig.6.

[71] V. Budinský-Krička, M. Laimová-Schmiedlová, *op. cit.*, pl. I/3.

[72] *Ibidem*, p.281-282.

[73] I. Glodariu, E. Iaroslavschi, *op. cit.*, p.133.

[74] *Ibidem*, p.135-136.

[75] V. Budinský-Krička, M. Laimová-Schmiedlová, *op. cit.*, p.282-283.

[76] *Ibidem*, p.283-286.

[77] *Ibidem*, p.286.

[78] V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p.80-81.

[79] Al. Vulpe, *op. cit.*, p.212-213; E. Moscalu, *Sur les rites funéraires des Géto-Daces de la Plaine du Danube*, în Dacia, N.S., 21, 1977, p.329-340; V. Sîrbu, *op. cit.*, p.133-134; A. Rustoiu, în *Studii de istorie a Transilvaniei*, 1, 1994, p.33-37.

[80] V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, p.84, fig. 14, 16.

[81] V. Zirra, *Les problèmes des Celtes dans l'espace du Bas-Danube*, în Thraco-Dacica, 1, 1976, p.175-182; V. Sîrbu, A. Rustoiu, *op. cit.*, fig. 11, 17; V. Sîrbu, A. Rustoiu, G. Crăciunescu, *op. cit.*, p.219, fig. 4/1; 5/1-2.

[82] M. Sladič, *Keramika Skordiskla*, Beograd, 1986.

[83] I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică. Cu specială privire la Transilvania,* Bucureşti, 1965, p.140, 178.

[84] V. Sîrbu, *op. cit.*, p.124-130.

[85] V. Sîrbu, *Credințe şi practici funerare...*, 1993, p.23.

[86] Herodot, V, 8; Hellanicos, fr. 73.

[87] V. Budinský-Krička, M. Laimová-Schmiedlová, *op. cit.*, p.301-302.

[88] V. Sîrbu A. Rustoiu, *op. cit.*, p.85-88.

[89] *Ibidem*, p.85.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[90] V. Sîrbu, *Sacrifices humains et pratiques funéraires insolites dans l'areal thrace du Hallstatt et du La Tène,* în *Prémier Âge du Fer au Bouches du Danube et dans les regions autour de la Mer Noire, Actes du Colloque International,* Septembre, 1995, Tulcea (Tulcea, 1997), p.197, fig. 1; idem, în Istros, X, 2000, p.162-164.

[91] *Ibidem,* p.165.

[92] idem, *Credințe şi practici...*, 1993, p.39-40.

[93] H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană,* Cluj, 1972; I.H.Crişan, *Burebista şi epoca sa*, Bucureşti, 1975; I. Glodariu, *Arhitectura dacilor. Civilă şi militară (sec. II î.e.n. –I e.n.),* Cluj, 1983.

[94] M. Babeş, *Necropola daco-romană de la Enisala,* în SCIV, 22, 1971, 1, p.19-45.

[95] V. Sîrbu, *op. cit.*, p.129-130.

[96] J.-P. Breuiller, *Organisation sociale/ Organisation spatiale. Societé et nécropole*, Université de Paris I-Panthéon/ Sorbonne, 1991-1992; *La mort, les morts dans les sociétés anciennes* (ed. G. Gnoli, J.-P. Vernant), Cambridge, 1982; V. Sîrbu, *op. cit.*, p.130.

[97] *Ibidem,* p.42-44, 129.

[98] V. Sîrbu, în Istros, IV, 1985, p.112; idem, *Credințe şi practici...*, 1993, p.127.

[99] *Ibidem,* p.127.

[100] I. Filip, *Die Keltische Zivilisation und ihr Erbe. Neue Horizonte,* Prag, 1961; I.Waldhauser, *Beitrag zum studium der Keltischen Siedlung oppida und Gräbefelder in Böhmen,* în *Les mouvements celtiques du Ve au Ier siècles avant notre ère*, Paris, 1979, p.117-156; M. Babeş, în SCIVA, 39, 1988, p.23-27; V. Sîrbu, L. Sîrbu, *Coutumes funéraires et sacrifice humains dans la monde des Géto-Daces*, în *Thrace Ancienne, 2e Symposium International des Études Thraciennes*, I, Komotini, 1997, p.356-357.

[101] C.E. Wilson, *Burials within Settlements in Southern Britain during the Pre-Roman Iron Age*, Bulletin, Institutee of Archaeology, 18, London, 1981, p.127-169.

[102] V. Sîrbu, *op. cit.*, p.37.

[103] *La mort, les morts.....* 1982; J. –P. Breuiller, *op. cit.*; V. Sîrbu, *op. cit.*, p.252-253; idem, 2000, p. 160-161.

[104] I. Gledhill, *Introduction.* în *State and Society,* 1995.

[105] V. Sîrbu, în *Premier Âge du fer au Bouches du Danube et dans les regions autour de la Mer Noire*, 1997, p.196-201.

[106] idem, *Credințe şi practici...*, 1993, p.31-37; idem, în *Premier Âge du Fer...*, 1997, p.196-198.

[107] *Ibidem,* p.196-198; idem, în Istros, X, 2000, p.170-171.

[108] M. Babeş, *op. cit.*, p.20-21; V. Sîrbu, *Credințe şi practici...*, 1993, p.129-130.

[109] *Ibidem,* p.39-40.

[110] M. Babeş, *op. cit.*, p. 18; V. Sîrbu, *op. cit.*, p. 40.

[111] B. d'Agostino, *Società dei vivi, comunita dei morti: un rapporto difficile*, în *Contribut i di preistoria de archaeologia classica*, 1982; V. Sîrbu, în Istros, X, 2000, p.171-173.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

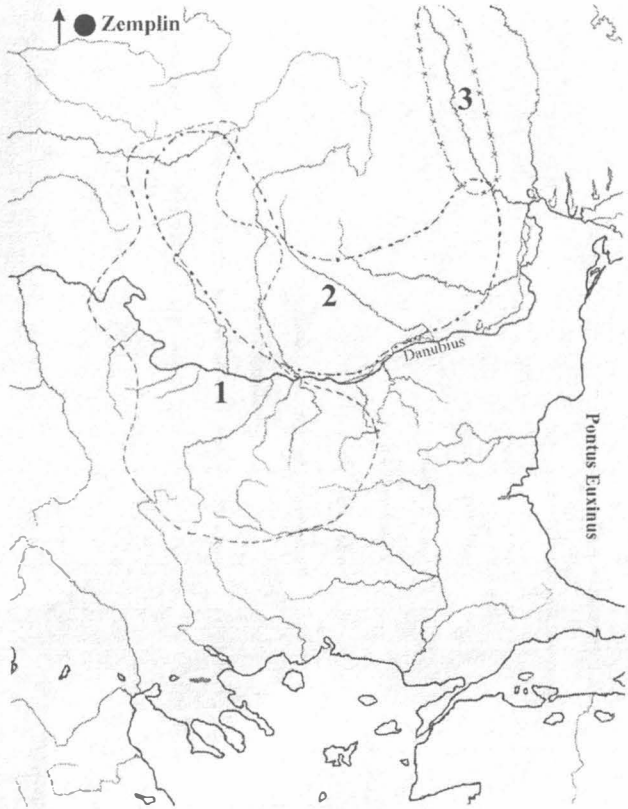

Fig. 1. Hartă cu răspîndirea mormintelor la dacii din secolele II a.Chr. - I p.Chr.
1. Grupul Padea-Panaghiurski Kolonii-Spahii; 2. Morminte tumulare timpurii (sec. II-I a.Chr.; 3. Morminte tumulare târzii (sec I p.Chr.).
Map of the tombs at the Dacians in the 2nd century BC - 1st century AD.
1. Group Padea-Panaghiurski Kolonii-Spahii; 2. Early tumular tombs (2nd-1st centuries BC); 3. Late tumular tombs (1st century AD).

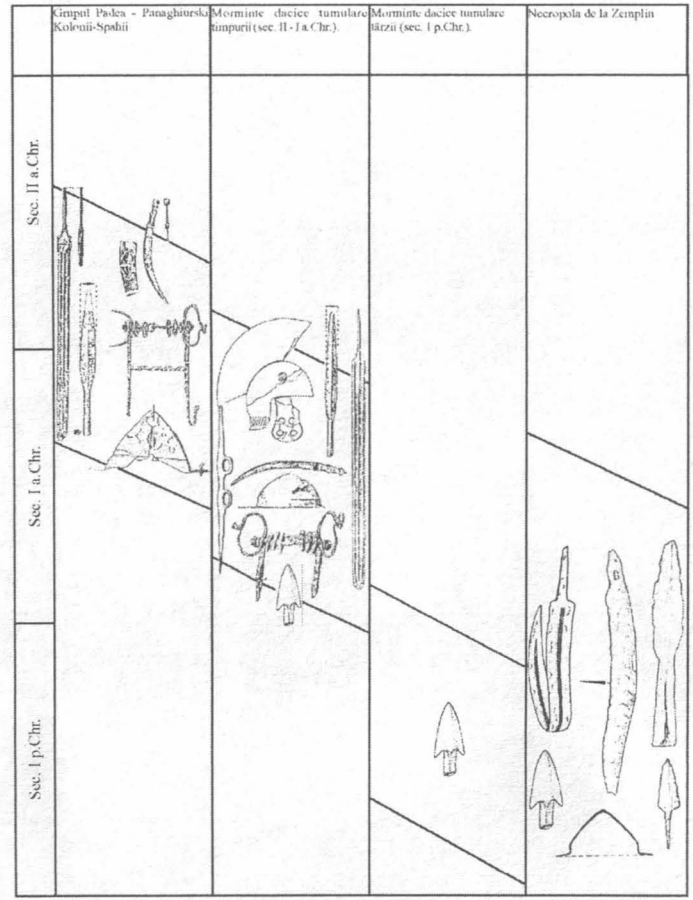

Fig. 2. Inventarul metalic din mormintele secolelor II a.Chr. - I p.Chr.
Iron and bronze inventory in the tombs of the 2nd century BC - 1st century AD.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

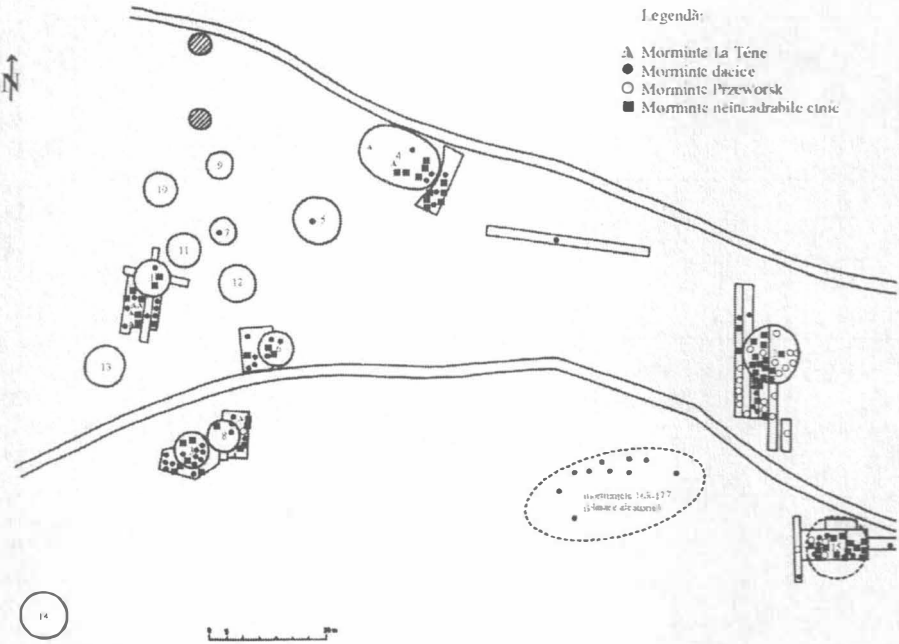

Fig. 3. Necropola de la Zemplin (sec I a.Chr. - sec. II p.Chr.).
Necropolis of Zemplin (1st century BC - 2nd century AD) (după/*from* Budinský-Krička, Lamiová-Schmiedlová).

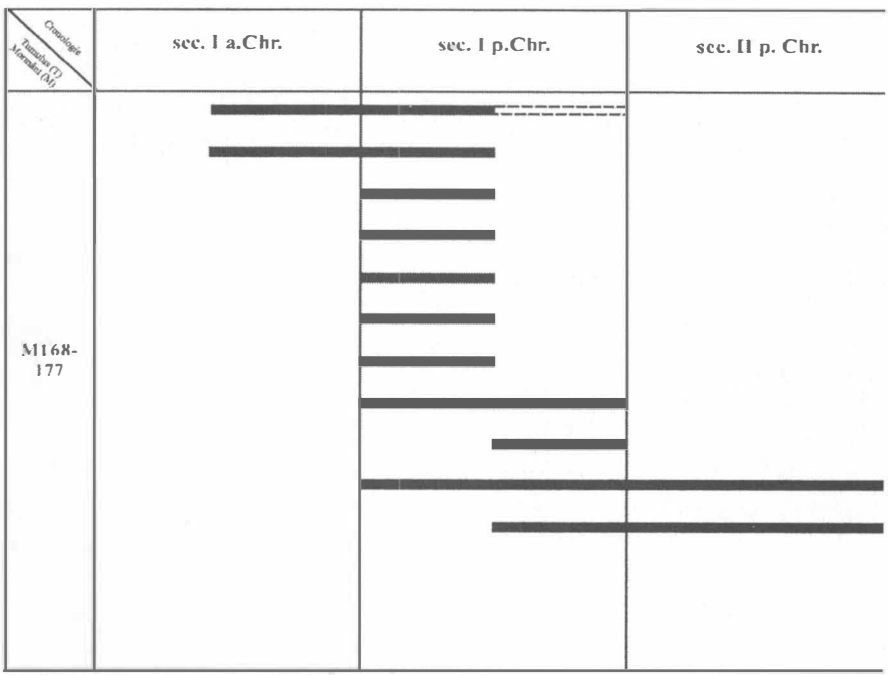

Fig. 4. Necropola de la Zemplin - cronologia mormintelor tumulare.
Necropolis of Zemplin - chronology of the tumular tombs.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Adriana Ardeu, Angelica Bălos

Cercetări arheologice la Măgura Uroiului (jud. Hunedoara)

În luna ianuarie 2001 s-a efectuat o săpătură arheologică de salvare pe păşunea de la Măgura Uroiului. Anterior, sondajele şi fotografiile aeriene au semnalat existența unei fortificații pe platoul de pe Măgură[1].

Cercetările din iarna anului 2001 au vizat sondarea unui alt platou aflat la baza Măgurii Uroiului. Terenul în discuție se situează în dreapta Mureşului, constituindu-se în a II-a terasă a acestui râu, în imediata apropiere a confluenței sale cu Streiul.

A fost efectuată o ridicare topo şi trasată o secțiune (26 x 3 m), care a avut drept obiectiv precizarea naturii valului existent pe teren. În urma secționării acestuia, s-a observat că nu este o denivelare naturală, ci aparține unui tip de fortificație (val-şanț-val) cunoscut încă din epoca bronzului şi evoluând până în epoca dacică.

Încă de la primele rânduri decopertate au apărut fragmente ceramice aparținând unei game largi de tipuri mai ales din *Hallstatt*-ul timpuriu precum şi dacice. Pe coama valului, între metri 14-17 şi la –0,25 m adâncime în profilul stâng şi –0,32 m în cel drept, a apărut o aglomerare de pietre (andezit - augit) care sugerează o placare a coamei valului în scopul consolidării. Acest tip de placare a mai fost înregistrat şi la aşezările fortificate de la Ciceu-Corabia, Tuşnad şi Racoş. Între metri 14 - 15,5, sub nivelul de piatră, s-a constatat prezența unei lentile de pământ lutos de consistență foarte tare. Sub aceasta se află pământ negru amestecat cu fragmente ceramice şi resturi osteologice, constituind umplutura valului. La –1,50 m în apropierea profilului drept a fost descoperită o vatră bine păstrată în jurul căreia s-au găsit numeroase fragmente hallstattiene. Cercetarea valului s-a întrerupt la –1,80m.

În spatele valului şi perpendicular pe acesta a mai fost trasată o casetă C1 = 2,5 x 3 m în care nu a fost înregistrată nici o urmă de locuire. Au mai fost trasate aleatoriu încă 3 casete de aceleaşi dimensiuni. În C3 au fost descoperite fragmente ceramice aparținând celor două epoci fără a se putea înregistra prezența unui complex. În C4 au fost descoperite resturile unei locuințe incendiate precum şi ceramică, fragmente osteologice şi un număr mare de scoici.

Materialul.

Materialul preponderent este ceramica fragmentară. În mare cantitate ea a fost găsită în val. Precizăm că nu a fost prelucrat integral materialul, prezentând doar o parte din acesta.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ceramica descoperită aparține începutului epocii fierului şi epocii dacice. Au fost înregistrate câteva tipuri ceramice care prezintă analogii cu ceramica descoperită în aşezările hallstattiene (Teleac, Subcetate, Ciceu-Corabia, Şona, Bozna, Sighetul Marmației, Grăniceşti, Racoş)[2]. Majoritatea se încadrează ca formă şi decor în categoria ceramicii canelate (alternanța roşu/negru).

Prezentare

Pl. I. Fragmentele 1 şi 2 aparțin tipului de vas mare bitronconic, roşu/negru, cu decor canelat în ghirlandă. Acest tip considerat urnă directoare pentru epoca în discuție, este prezent în cantitate mai mare sau mai mică în toate aşezările hallstattiene. Fragmentele în discuție prezintă bune analogii cu tipul urnă bitronconică de tip A de la Grăniceşti, Ic de la Teleac, aflat în nivelele II-III, precum şi la Mediaş şi la Cernatu.

Pl.II. Fragment de vas de mari dimensiuni, bitronconic, cu alternanțe roşu-negru , nedecorat. Tipul este întâlnit atât la Grăniceşti cât şi la Teleac.

Pl.III. Fragment de vas (Fig. 2) bitronconic de culoare roşu-cărămiziu, nedecorat, grosolan, şi vas de tip sac (Fig. 1), tipuri frecvente în aşezările hallstattiene,

Pl.IV-V. Fragmente de buze foarte evazate, de culoare roşu-negru cu lustru, canelate pe interior, aparținând probabil unor vase de mari dimensiuni.

Pl.VI. Fragmente aparținând ceramicii fine de culoare neagră, cu lustru. Fig.1 – fragment de farfurie din pastă foarte fină cu canelură pe circumferință, fig.2 – fragment negru lucios cu decor canelat pe interior (farfurie?).

Pl.VII. Fragmente ceramice aparținând unor vase de mici dimensiuni lucrate dintr-o pastă foarte fină, negru lucios la exterior şi decorate cu motive canelate. Vase miniaturale au fost găsite în număr mare în toate nivelele de la Teleac.

Pl.VIII-IX. Fragmente de torți de tip apucătoare şi una tubulară. Aceste tipuri de apucători de diferite mărimi nu pot fi atribuite unor forme precise, ele subliniind doar folosirea cu precădere a acestui element decorativ în epoca din care datează şi aşezarea de la Uroi.

Pl.X. Fig.1. Fragment de toartă neagră aparținând unui vas miniatural. Fig.2. Fragment de toartă aparținând unei căni bitronconice care se integrează în numeroasele variante de ceşti bitronconice cu toarta uşor supraînălțată, lipsită de decor, bine reprezentată numeric în nivelul III de la Teleac.

Plastica

Pl.XI. Am inclus în această categorie două rotițe de lut ars descoperite în val. A. Laszlo consideră că piesele similare care au figurate şi bucşa sunt "modele de roți de car". Piese există şi la Cernatu[3] precum şi la Teleac[4].

Pl.XII. O lingură de lut ars cu coada rotundă în secțiune (păstrată fragmentar) a cărei destinație nu o cunoaştem. O lingură similară a fost descoperită în

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

aşezarea de la Grăniceşti[5], precum şi la Cernatu[6].

Pl.XIII. O piesă de lut ars roşu–cărămizie, din pastă fină şi foarte plată, decorată cu linii oblice incizate pe una din părţi şi pe ambele laterale. Inițial am crezut că este o apucătoare, dar piese asemănătoare au fost descoperite la Grăniceşti[7] (o bucată) şi la Teleac[8] unde au fost descoperite patru asemenea fragmente. Ambii autori le consideră fragmente de statuete antropomorfe.

Pl.XIV. Printre materialele descoperite la Uroi sunt şi patru figurine zoomorfe. Două din ele reprezintă cai, o figurină fiind întreagă. O a treia figurină reprezintă, probabil, un taur iar ultima are pe corp un decor incizat şi, de asemenea, este reprezentat sexul. Ultima figurină este decorată pe tot corpul şi deocamdată, este singura de acest fel; doar o figurină de la Teleac mai are decor realizat în aceeaşi manieră, numai că se limitează la regiunea pieptului. Cele patru figurile de la Măgura Uroiului se încadrează în seria celorlalte descoperiri, având un stil unitar (Teleac 38, Grăniceşti 35, Lechința de Mureş 11, Căuaş 5, Remetea Mare 5, Cuci 2, Râpa 2, Reci 1)[9]. Toate figurinele descoperite sunt din lut ars, au aproximativ aceleaşi dimensiuni şi reprezintă animale domestice, având bine reliefate trăsăturile de bază ale speciei (coarne, blană, coamă) şi sexului. Cu siguranță fabricarea lor se leagă de obiceiurile cultice de fertilitate şi creşterea animalelor, logice la o populație sedentară. Datarea lor este orientativă deoarece majoritatea au fost descoperite în val, în poziție secundară. Nu se poate spune decât că aparțin *Hallstatt*-ului timpuriu, orizontului ceramicii canelate.

Pl.XV. Fig.1. Fragment de fructieră lucrată cu mâna, de culoare roşie. Are buza dreaptă şi corpul profilat fiind realizată din pastă semifină. Fig.2. Fund şi perete de borcan, modelat cu mâna, din pastă grosieră cu pietricele şi nisip folosite ca degresant. Are culoarea brun-cărămizie, iar după cum porneşte peretele, pare a fi un borcan cu profilul bombat.

Pl.XVI. Fig.1. Buze de vas cu profilul aproape drept, lucrat cu mâna, din pastă grosieră, de culoare brun-cărămizie, arsă inegal. Buza este orizontală, cu o mică profilatură la exterior (val, -1,80 m). Fig.2. Buză de vas puțin evazată, tăiată drept şi profilată la exterior. Este lucrată cu mâna, din pastă grosieră de culoare cărămizie la exterior şi cenuşie la interior. Fig.3. Fragment de vas cu corpul bombat, modelat cu mâna, din pastă semifină, de culoare cărămizie. Este ornamentat imediat sub buză cu o proeminență semicirculară.

Pl.XVIII. Ca ornamente, au mai fost întâlnite brâurile alveolate: sub buza unui vas de culoare brun-cenuşie (Fig.1), modelat cu mâna şi pe un perete de vas (Fig.2) de culoare cărămizie. În ambele cazuri brâul nu a fost aplicat, el fiind tras din peretele vasului.

Pl.XIX. În periegheza făcută înainte de începerea cercetării sistematice, la baza fortificației a fost descoperit un fragment de vas lobat aparținând culturii Wietenberg împreună cu oase şi multă cenuşă.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Concluzii

Având în vedere că sondajele şi fotografiile aeriene au semnalat prezenţa unei fortificaţii, în urma săpăturii de salvare şi a prelucrării incomplete a materialului ceramic putem data cu rezerve impuse de stadiul cercetării aşezarea de la Măgura Uroiului ca aparţinând atât unor comunităţi hallstattiene cât şi unora dacice. Raportul dintre aceste două locuiri nu poate fi precizat în acest moment având în vedere unica secţiune realizată şi încă nefinalizată.

Luând în considerare materialul ceramic, acesta indică perioada de început a epocii fierului, majoritatea fragmentelor fiind similare cu cele descoperite în nivelele II şi III de la Teleac, nivele datate de V. Vasiliev la sfârşitul *Ha* B1 – *Ha* C. Pentru repere cronologice în perioada dacică pot fi luate în discuţie puţine fragmente ceramice. Este vorba de fragmentul de fructieră[10] şi de borcan, care sunt mai elocvente şi pot fi încadrate în sec II-I a. Hr.

Note:

1. W. S. Hanson, I. A. Oltean, *A Multi-Period Site on Uroi Hill, Hunedoara: an Aerial Perspective*, in *Acta Musei Napocensis*, 37/I, 2000, p. 43-49 (cu bibliografia)

2. Tipurile ceramice prezintă analogii cu descoperirile din aşezări ce se încadrează în aria culturii Gáva: V. Vasiliev, I. Al. Aldea, H. Ciugudeanu, *Civilizaţia dacică timpurie în aria intracarpatică a României*, ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1001, p. 80-92; A. László, *Începuturile epocii fierului la est de Carpaţi*, Bibliotheca Thracologica, VI, Bucureşti, 1994, p. 65-81; E. Zaharia, *Remarques sur le Hallstatt ancien de Transylvanie. Fouilles et trouvailles de Mediaş 1958*, în Dacia N.S., IX, 1965, p. 87; Z. Székely, *Rezultatul ultimelor cercetări din jud. Covasna în aşezări din epoca bronzului şi prima vârstă a fierului*, în *MCA*, XV, Bucureşti, 1983, fig. 2/6; V. Vasiliev, *Fortifications de refuge et étlabissements fortifiés du premier âge du fer en Transylvanie*, Bibliotheca Thracologica, XII, Bucureşti, 1995, p. 40-42, 65-67, 98-101, 128 *Fl. Costea, A. Bălos, Cercetările arheologice de la Racoş "Piatra Detunata", Campania 1995, in Cumidava, xx, Braşov, 1996, p. 27 şi urm.; Cronica cercetărilor arheologice începând din 1994, sub voce?*

3. Z. Székely, *Aşezări din prima vârstă a fierului în sud-estul Transilvaniei*, Sfântu-Gheorghe, 1960, pl. VII/5

4. V. Vasiliev, I.Al.Aldea, H.Ciugudeanu, *op. cit.*, p. 74, fig. 25/13-15

5. A. László, *op. cit.*, fig. 13/1

6. Z. Székely, în *MCA*, p. 147

7. A. László, *op. cit.*, p. 64

8. V. Vasiliev, I.Al.Aldea, *op. cit.*, p. 69-70

9. K. Horedt, *Hallstattische tierfiguren aus Lechinţa de Mureş (rayon Luduş)*, Dacia NS, VII, 1963, p. 534, fig.2; A. László, *op. cit.*, fig. 46-49; V. Vasiliev, *Descoperiri arheologice cu semnificaţie cultică în aşezarea din prima epocă a fierului de*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

la Teleac (jud. Alba), în *ActaMN*, XXII-XXIII, 1985-1986, pp. 80, 83, fig. 1, 2; V. Sîrbu, *Figurinele antropomorfe şi zoomorfe traco-geto-dacice din prima şi a doua epocă a fierului*, în *Istros*, V, 1987, p. 92-94; D. Berciu, I. Berciu, *Cercetări şi săpături arheologice în judeţele Turda şi Alba*, în *Apulum*, II, 1943-1945, p. 21, fig. 6/2; Z. Székely, op. cit., pl. VII/6; I. Nemeti, *Descoperiri de la începutul Hallstattului în zona Careiului*, în *Studii şi comunicări Satu – Mare*, V - VI, 1981-1982, p. 49.

10. I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică*, ed. Stiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 129

Les recherches archéologiques de Magura Uroiului (dep.Hunedoara) (Résumé)

Les recherches archélogiques de Magura Uroiului de l'année 2001 ont été fait sur une surface qui se trouve á la base de la colline.

Par la section contouré (26 x 3 m) perpendiculaire sur le repli de terraine fortifié s'est prouvé qu'il appartient au type de la fortification vallum – bondier – vallum connu de l'époque du bronze qui a evolué jusqu'á l'époque dace.

Les fragments de vases découverts appartienent a une grande gamme de types, nottament, de *Hallstatt*, la période du commencement et quelques fragments sont daces.

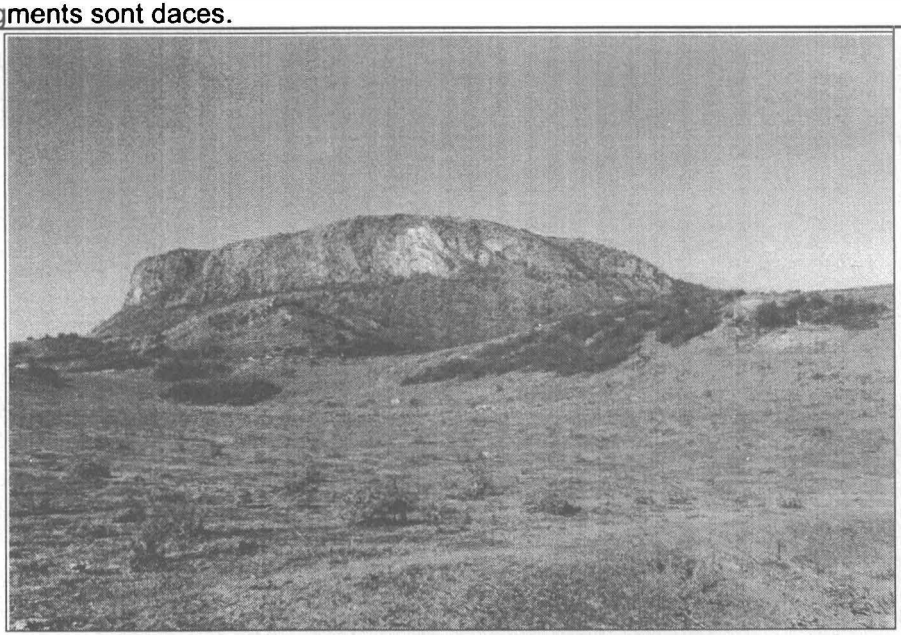

Foto 1
Măgura Uroiului
Vedere generală

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

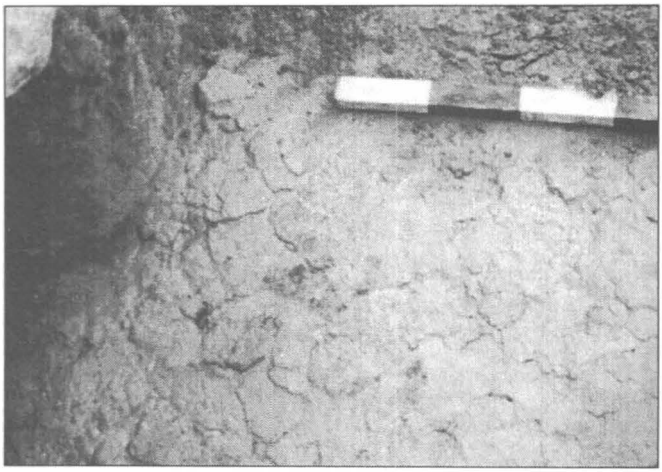

Foto 2
Vatră

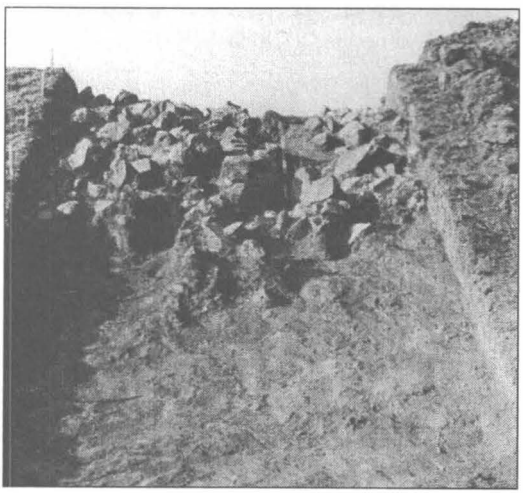

Foto 3
Vedere
de la bază
a valului

Foto 4
Vedere
de pe val
spre râul
Mureş

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

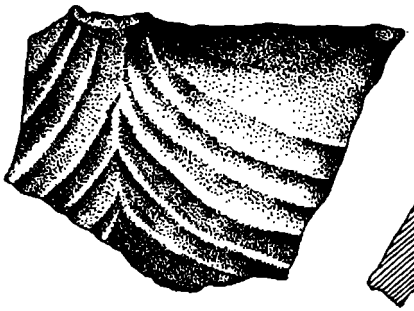

Fig. 1

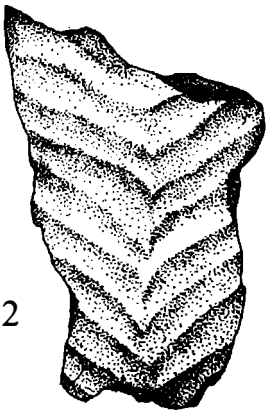

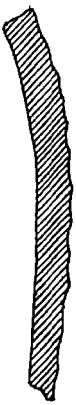

Fig. 2

Planşa I

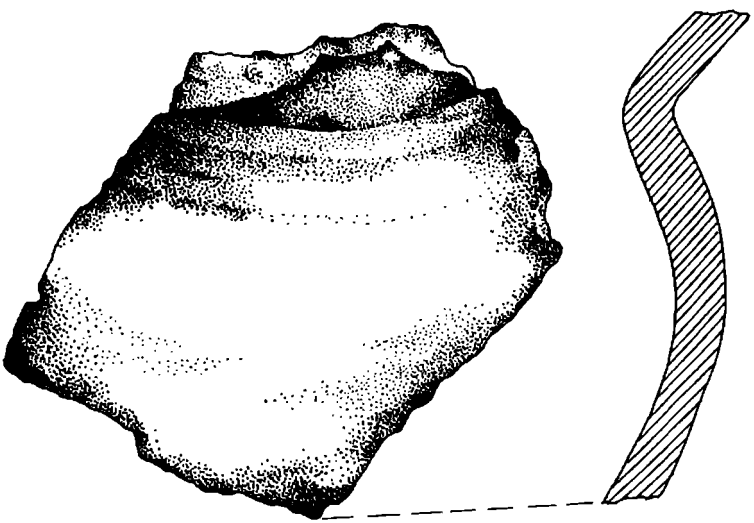

Planşa II

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

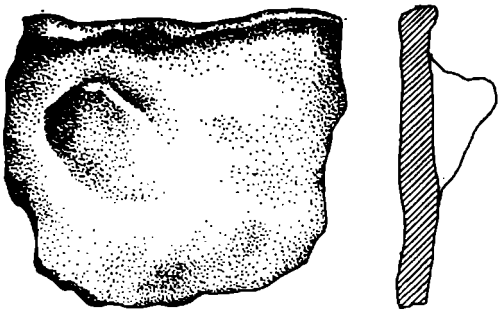

Fig. 1

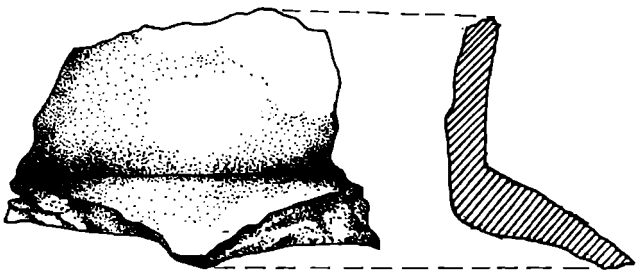

Fig. 2

Planşa III

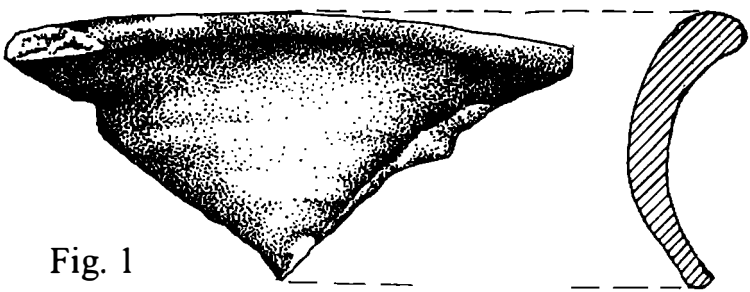

Fig. 1

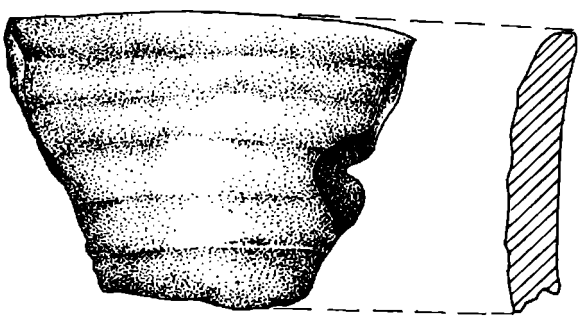

Fig. 2

Planşa IV

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

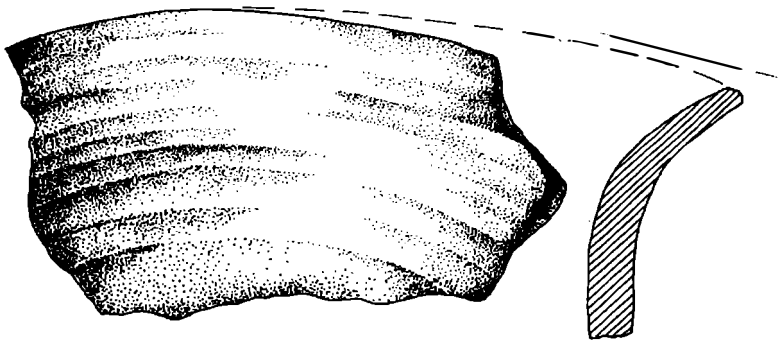

Planşa V

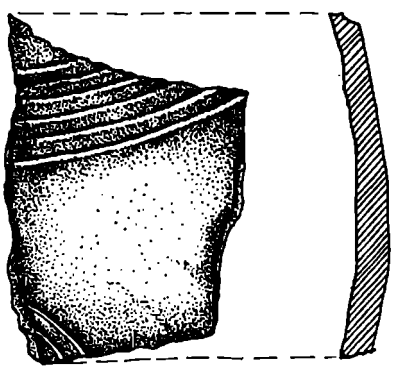

Fig. 1

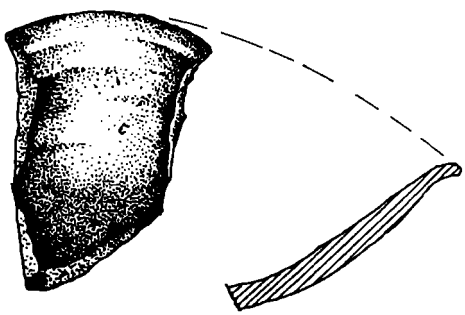

Fig. 2

Planşa VI

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

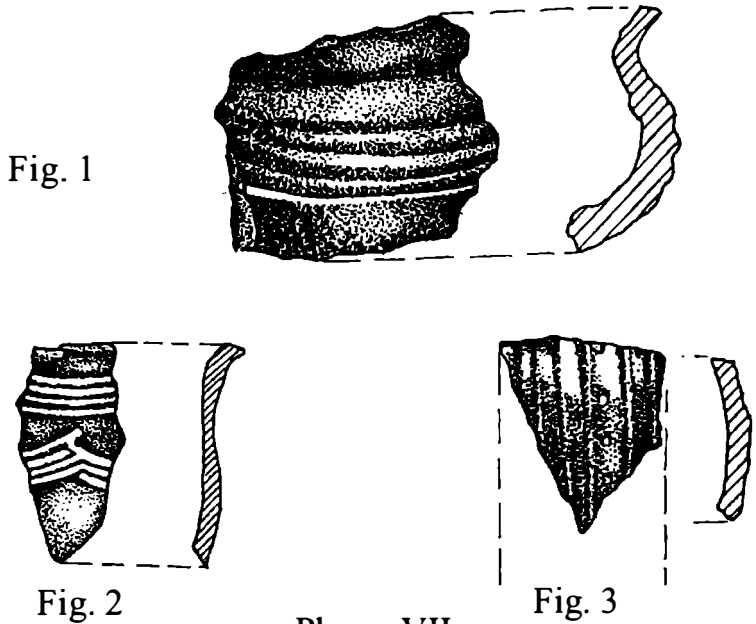

Planşa VII

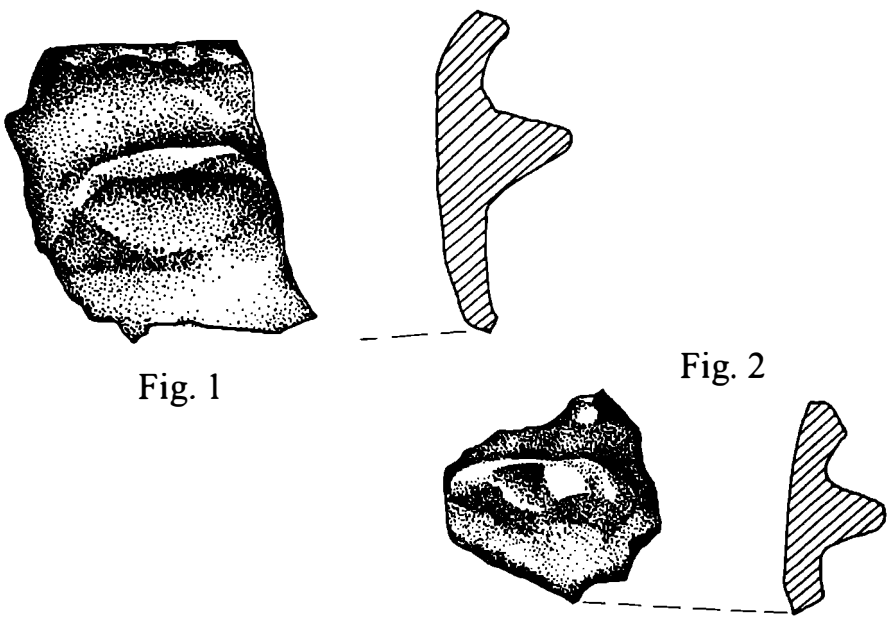

Planşa VIII

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

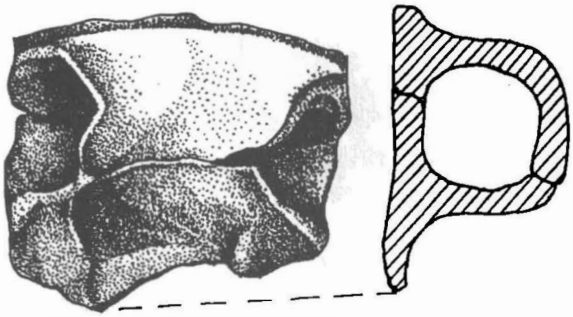

Fig. 1

Fig. 2

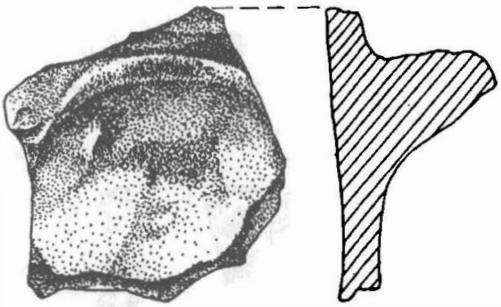

Planşa IX

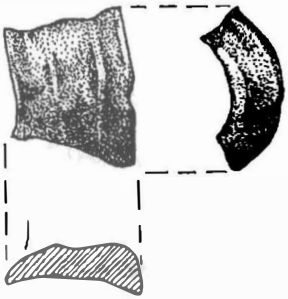

Fig. 1

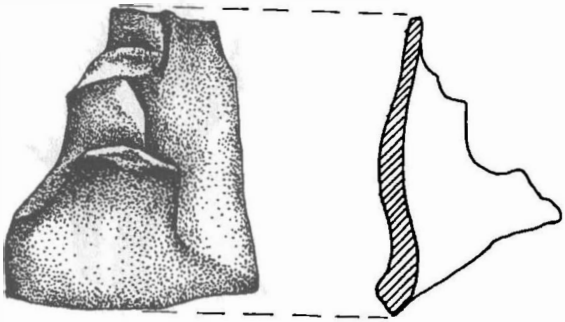

Fig. 2

Planşa X

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

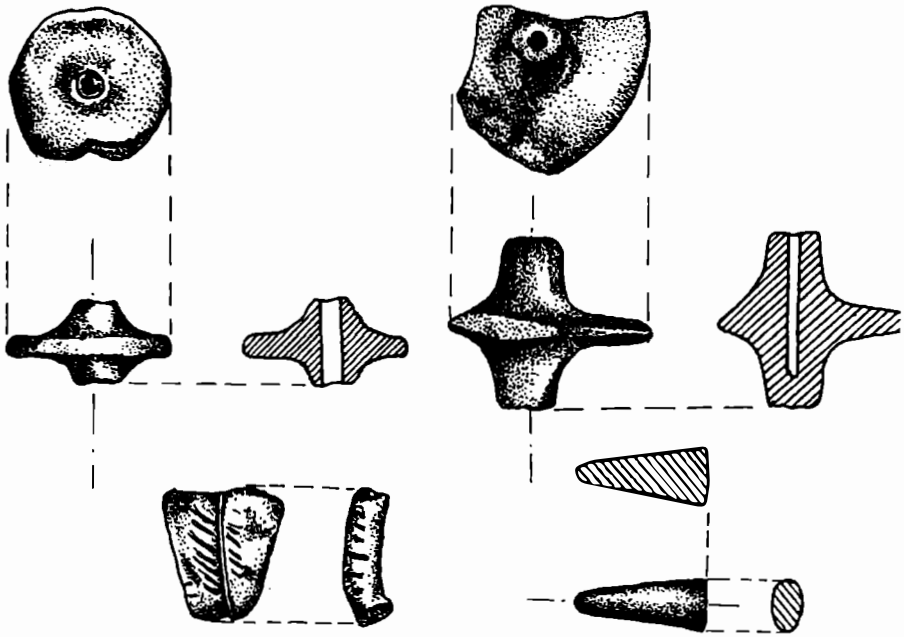

Planşa XI

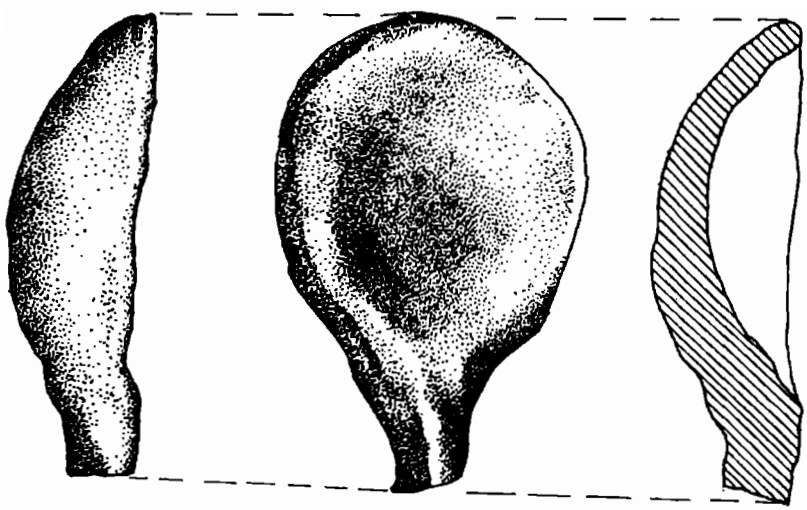

Planşa XII

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

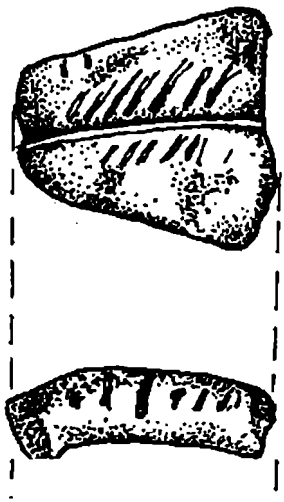

Planşa XIII

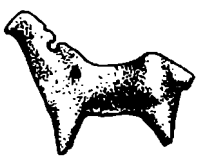

Fig. 1

Fig. 2

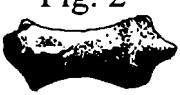

Fig. 3

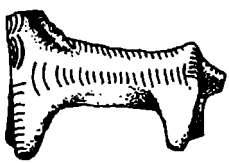

Fig. 4

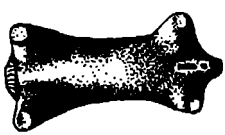

Planşa XIV

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

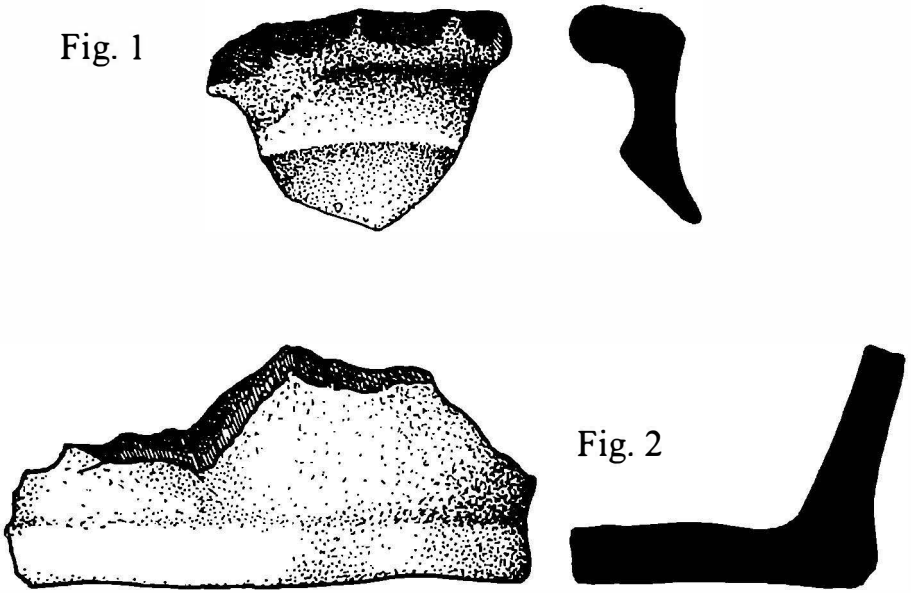

Planşa XV

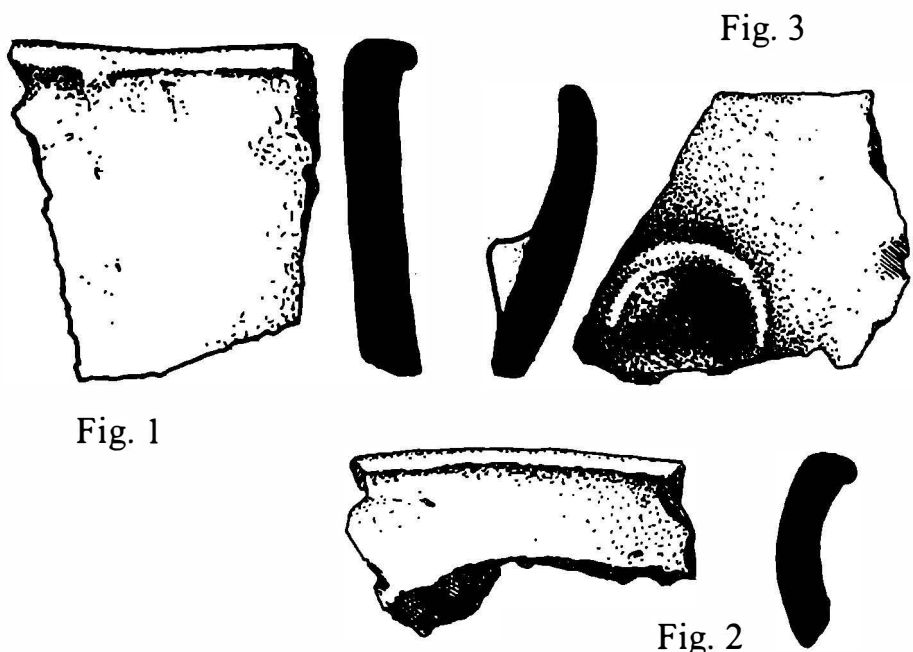

Planşa XVI

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

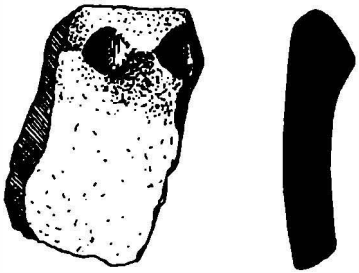

Fig. 1

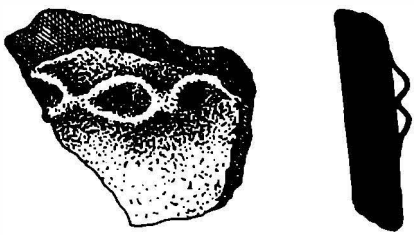

Fig. 2

Planşa XVII

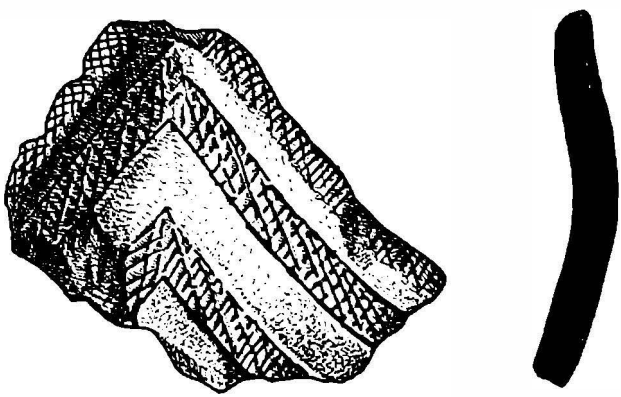

Planşa XVIII

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Mihai Petică

Habitatul roman pe limesul de nord-est al Daciei, sectorul Gurghiu-Călugăreni

9.**Gurghiu** (jud. Mureş) (pl. I)

Pe ,,Dealul Cetății" (506 m), sub temeliile cetății lui Rakoczi Gy. I şi II, care se înalță ca o insulă în mijlocul văii, I. Marțian a presupus ,,o importantă cetate dacică, precum şi un castru roman, nedovedite de materialele arheologice. Nu au fost identificate nici măcar urmele vreunei aşezări cu caracter civil roman. Localizarea aici, de către I. Paulovics, bazată pe informațiile mai vechi ale lui Neigebaur, a anticului *Ruconium*, menționat de Ptolemeu în Dacia, nu se susține.

La Gurghiu este menționată o aşezare rurală, un ulcior de lut, ceramică şi o necropolă romană, precum şi un posibil castru roman[1].

J. F. Neigebaur pomeneşte de un *oblongum*, care ar fi situat pe ,,Dealul Cetății", Paulovics I. îl identifică la marginea sudică a ,,Râului Sărat", în coasta ,,Dealului Sărat", valurile respective situându-se la sud de terasamentul fostei linii de cale ferată forestieră, unde există o coastă domoală în fața unui teren mocirlos, ce formează un zăvoi, la circa 1 km vest-nord-vest de ,,Dealul Sărat". Fortificația care există aici are valul în sectorul nordic orientat aproape identic cu terasamentul fostei linii de cale ferată. Spre est-nord-est valul îşi pierde treptat din înălțime, după 250 m dispărând cu totul. Pe latura scurtă, vestică, aflată într-un unghi drept cu cea lungă, valul este mai puternic marcat. Se poate vedea şi o deschizătură, asemenea unei porți. Datarea fortificației ca fiind de epocă romană este improbabilă, putând deci accepta constatarea lui C. Daicovociu: ,,nici o urmă nu ne indică existența unui castru sau aşezări romane"[2]. A existat şi o modestă aşezare romană dovedită prin descoperiri de vase şi alte obiecte[3].

24.**Voivodeni** (jud. Mureş) (pl. I)

a). În punctul ,,La Şcoală" a fost descoperită o aşezare cu mai multe orizonturi de locuire, printre care şi roman. Acesta este documentat prin ceramică în general cărămizie[4].

b). În locul ,,La Comoară" – posibilă aşezare romană în care s-au descoperit şase monede din argint de la Augustus, Vespasian, Domițian, Traian, Hadrian şi Faustina Iunior[5].

c). În câteva sectoare s-a identificat drumul roman care venea pe valea Mureşului, urcând spre castrul de la Brâncoveneşti[6].

26. **Petelea** (jud. Mureş) (pl. I)

În stânga râului Mureş s-au descoperit urmele drumului roman, care trecea prin Reghin, spre Brâncoveneşti[7].

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

27. **Reghin** (jud. Mureş) (pl. I)

a). Tezaur monetar compus din peste 600 de piese romane din argint, din care un număr de 301 monede au fost identificate de către C. Gooss[8].

b). Aşezare rurală, ceramică, arme, piese ornamentate din bronz. Tezaur monetar ce se eşalonează din secolul I până la Commodus[9].

28. **Apalina** (mun. Reghin, jud. Mureş) (pl. I)

În Muzeul Județean Mureş sunt păstrate 32 monede romane din bronz şi 39 din argint (inv. 4882), împreună cu vestigii romane (inv. 4881).

25. **Toldal** (com. Voivodeni, jud. Mureş) (pl. I)

De aici provine imnventarul unei necropole romane de incinerație, constând dintr-o oală-urnă cenuşie, prevăzută cu trei toarte canelate şi cu inel de susținere la bază, un fund de oală, o farfurie, o fibulă din bronz etc., piese ce pot fi puse în legătură cu o aşezare rurală independentă, cu caracter agricol-pastoral, sau cu una legată de vreo *villa rustica*[10].

23. **Moşuni** (com. Miercurea Nirajului, jud. Mureş) (pl. I)

Urmele drumului roman care venea de la Veța şi se îndrepta spre Călugăreni au fost identificate în hotarul satului. Acesta continua spre Vărgata-Mitreşti-Grâuşor[11]. De asemenea, a fost descoperită o aşezare daco-romană.

10. **Hodac** (jud. Mureş) (pl. I)

La est de albia pârâului Orşovei, în plină câmpie se află o colină insulară numită de localnici ,,Cetățeaua". Ea are formă elipsoidală, cu diametrul mare de 42 m, diametrul mic de 25 m şi înălțimea de 5 m. Nu s-a descoperit nimic deosebit, această formațiune geologică fiind de fapt o rămăşiță de terasă holocenă. Numai pe baza toponimiei se poate presupune existența aici a unei întărituri, astfel că şi noi, eventual, o identificăm cu ,,castrul" menționat de M. J. Ackner[12].

11. **Ibăneşti** (jud. Mureş) (pl. I)

În punctul ,,Cetățuia Mică" se poate observa o întăritură cu plan regulat, latura vestică fiind de circa 25 m şi cea sudică de 17 m, consolidată cu un val de apărare construit din rocă locală nefasonată. Cercetată în iunie şi octombrie 1979, materialele arheologice constau din numeroase fragmente ceramice de factură provincială romană, chirpici, cărbune şi oase[13].

12. **Beica de Jos** (jud. Mureş) (pl. I)

Pe terasa ,,Pădurea Mociar" dezvoltată în sarmațianul superior, aflată la 2,2 km vest-nord-vest de centrul comunal, se observă o ridicătură tumuliformă chiar la marginea pădurii de stejari. Se prezintă sub forma unui segment de glob, înconjurată de un şanț puțin adânc, cu un diametru de 14 m. Aici a existat, probabil, un turn roman de veghe şi semnalizare, având şi o construcție din lemn[14].

13. **Nădaşa** (com. Beica de Jos, jud. Mureş) (pl. I)

În vârful ,,Dealului Jidovilor" (602 m) se vede o mică ridicătură, de 70-80 cm, având un diametru de 15 m. Se pare că aici a existat un turn de pază roman construit din lemn, care asigura o bună vizibilitate în jur, cu presupusul turn de la

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Beica de Jos-,,Pădurea Mociar", cu ,,Dealul Cetății" de la Ideciu de Jos şi, probabil, cu turnul de observație ce la Monor-,,Dealul Branişte"[15].

14. **Sămbriaş** (com. Hodoşa, jud. Mureş) (pl. I)

Pe dealul ,,Chişhed" (675 m), în pădurea de stejari, se poate observa un segment aplatizat, cu un diametru de circa 16 m. Aici ar fi putut exista un turn de semnalizare roman[16].

15. **Eremitu** (jud. Mureş) (pl. I)

a). La 5 km nord-est de centrul comunei se ridică ,,Dealul Tompa", pe culmea sud-vestică observându-se o întăritură cu plan pătrat, având colțurile rotunjite şi dimensiunile de 15 x 15 m. Este înconjurată de şanț şi val de apărare, ridicat din blocuri locale de andezit nefasonate. Diferența de nivel dintre baza şanțului şi coama valului este de 1-1,5 m, mai mare pe latura sud-vestică. La vest de prima ridicătură se află o a doua fortificație, asemănătoare cu prima, tot pătrată, cu colțurile rotunjite şi orientările identice. Şanțul de apărare dinspre vest (al primei fortificații) constituie totodată şanțul de apărare estic al celei de a doua fortificații. Valul acestei întărituri a fost ridicat mai mult din pământ decât din blocuri de piatră. Dimensiunile sunt ceva mai mari decât ale primei fortificații: 22 x 22 m.

Ambele fortificații reprezintă resturile unor *burgus*-uri, strategic amplasate pe limesul de est al Dacie romane. Ele nu au fost utilizate concomitent, ci, după părăsirea sau distrugerea uneia dintre fortificații a fost construită cealaltă[17].

b). Pe întăritura ,,Cetatea Săcădat" (760 m), care are un plan pătrat, cu val puternic, având dimensiunile de 17 x 31 m, se poate presupune existența unui *burgus* roman, fortificație avansată a castrului de la Călugăreni, distanța în linie dreaptă dintre cele două obiective fiind de aproximativ 10 km[18].

38. **Solovăstru** (jud. Mureş) (pl. I)

Unde s-au identificat exploarări de sare, probabil şi din epoca romană.

39. **Gorneşti** (jud. Mureş) (pl. I)

Aşezare romană rurală, pe malul Mureşului, din secolul II p. Chr.[20].

16. **Călugăreni** (com. Eremitu, jud. Mureş) (pl. I)

Aşezat în partea stângă a râului Niraj, la capătul de sud-vest al satului, pe locul numit ,,Terenul Cetății" sau ,,Cetatea Veche" (Ovar), în stânga drumului ce duce spre Dămieni, castrul roman pentru trupe auxiliare de aici proteja Pasul Nirajului, între Dacia şi *barbaricum*. Astăzi terenul castrului este aproape în întregime nivelat, în afară de laturile dinspre vest şi nord, care se pot distinge datorită *agger*-ului mai bine păstrat, de asemenea colțurile de nord-vest marcate mai proeminent printr-o oarecare curbură şi bombare a liniei de incintă. Locul *praetoriu*-lui se situează în mijlocul castrului, puțin retras spre poarta de vest.

În afara castrului, la circa 100 m de colțul nord-vestic, între drumul spre Dămieni şi apa Nirajului au fost descoperite urmele băii (*balneum*) castrului. În anul 1961 s-au executat (D. Protase) 8 secțiuni, urmărindu-se în primul rând stabilirea dimensiunilor, a planului şi elementele de fortificație[21].

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Orientat cu laturile lungi pe direcția est-vest, castrul are o formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, dimensiunile, în medie, fiind de 162 x 140 m (2,25 ha). *Porta praetoria* era situată pe latura estică, *principalis dextra* şi *sinistra* spre sud şi, respectiv, spre nord. Materialul descoperit se reduce la olărie romană provincială, o râşniță şi fragmente de olane, cărămizi şi țigle. Se cunosc şi două monede, una de la Augustus şi alta de la Antoninus Pius, precum şi un *umbo* de scut[22].

33. **Dumbrăvioara** (jud. Mureş) (pl. I)

Tezaur monetar roman descoperit în anul 1868, constând din 299 denari şi o drahmă, astăzi pierdută[23].

8. **Jabenița** (com. Solovăstru, jud. Mureş) (pl. I)

Din locuri neprecizate provin 2 monede imperiale romane, de la Elagabal (218-222) şi un sesterțius de la Filip Arabul (244-249), cu legenda PROVINCIA DACIA AN II, emis între 218-220 în Orient[24]. MIM Sighişoara, inv. 540-541.

Der romische Habitat an den nord-ostlichen Limes von Dakien.Der Sektor Gurghiu-Călugăreni (Zusammenfassung)

In dieser Mitteilung wird den Limessektor Gurghiu-Călugăreni, mit allen seinen Bestandteilen: Kastellen, bauerlichen Siedlungen, vorhandenen, oder vermutenen Burgen, Wahrwallen, dargestellt. Der Zweck dieses Schrittes ist, die Einrichtung dieser Limesteil, sowie den Beitrag ostlicher teil des Reiches zum Romanisierungsvorfahren darzustellen.

Note:

[1] Paulovics I., XXVII-XXXI; I. Winkler, în *Apulum*, V, 1965, p. 206-207.

[2] I. Ferenczi, I. Petică, în *ActaMN*, XIX, 1982, p. 572-574, nr. 4, fig. 11, cu bibliografia; I. Winkler, în *Apulum*, V, 1965, p. 206-207, fig. 5.

[3] C. Gooss, *Chronik*, 82; C. Daicoviciu, în *Dacia*, VII-VIII, p. 32; I. Winkler, în *Apulum*, V, p. 206 şi *Rep.Arh*; *TIR, L. 35*, 44.

[4] M. Petică, în *Marisia*, VIII, 1978, p. 81-88 (il.); idem, în *Marisia*, IX, 1979, p. 127-133.

[5] D. Protase, *Probl.cont.*, p. 26, nr. 59.

[6] *Geografia României*, III, 1987, p. 109; *TIR, L. 35*, 79.

[7] J. F. Neigebaur, *Dacien*, p. 249-250.

[8] În *AVSL*, IX, 1870, p. 51-52; idem, XIII, 1976, p. 301; C. Găzdac, în *EN*, IV, 1994, p.179-191.

[9] D. Protase, *Probl.cont.*, p. 25, nr. 38; *TIR*, L. 35, 61.

[10] D. Protase, în *Marisia*, VII, 1977, p. 85-90, pl. XXXVIII-XLI.

[11] V. Christescu, *Istoria militară*, p. 109.

[12] Cf. Nota 9, p. 575, nr. 4/b, fig. 12.

[13] Idem, p. 582, nr. 11, fig. 17-19, cu bibliografia.

[14] Idem, p. 572, nr. 3, fig. 10.

[15] Idem, p. 576, nr. 5.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[16] *Ibidem*, nr. 6.

[17] *Ibidem*, nr. 7a, fig. 13.

[18] *Ibidem*, p. 578-579, nr. 7b, fig. 14, 15.

[20] M. Petică, A. Zrinyi, în *Marisia*, XXIII-XXIV, 1994, p. 601-602, pl. CCLIX...

[21] D. Protase, *Castrul roman de la Călugăreni (r. Tg. Mureş). Săpăturile din anul 1961*, în *ActaMN*, II, 1965, p. 209-214; *TIR, L 35*, 31.

[22] *Catalogul Expoziției Naționale*..., nr. 58.

[23] C. Găzdac, *Le tresor monetaire imperial de Dumbrăvioara (Reghin II) Reetudie*, în *EN*, IV, 1994, p. 179-191; *TIR, L. 35*, 39.

[24] E. Chirilă, N. Gudea, Gh. Moldovan, *Munzen aus der Sammlung des Museums der Stadt Sighişoara*, Sibiu, 1972, p. 14, nr. 12, 13; E. Chirilă, N. Gudea, V. Lazăr, A. Zrinyi, *Tezaure monetare*, 1980, p. 25, nr. 30.

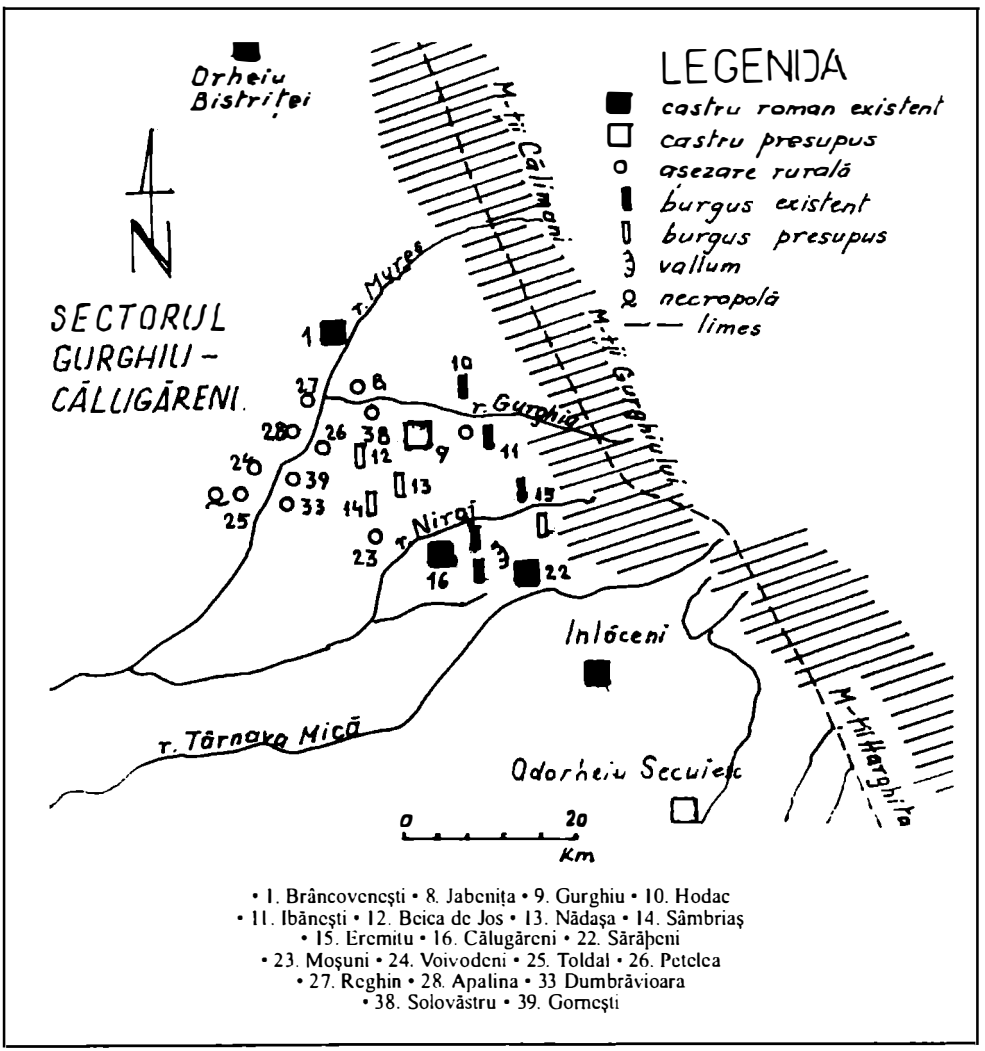

• 1. Brâncovenești • 8. Jabenița • 9. Gurghiu • 10. Hodac • 11. Ibănești • 12. Beica de Jos • 13. Nădașa • 14. Sâmbriaș • 15. Eremitu • 16. Călugăreni • 22. Sărăbeni • 23. Moșuni • 24. Voivodeni • 25. Toldal • 26. Petelea • 27. Reghin • 28. Apalina • 33 Dumbrăvioara • 38. Solovăstru • 39. Gorneşti

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Florin Moței

Necropole ale culturii Poienești – Vârteşcoiu. Analiză statistică.

În lucrarea sa din 1973 (Bichir, 1973), Gh., Bichir sistematizează sub formă monografică rezultatele cercetărilor privind civilizația dacilor liberi de la răsărit de Carpați, cunoscută sub denumirea de "cultura carpică" (după atribuirea etnică a purtătorilor acestei culturi) sau cultura Poieneşti – Vârteşcoiu (după numele celor două localități unde au fost făcute primele descoperiri).

Principalul inconvenient al acestei lucrări îl constituie lipsa unui repertoriu al descoperirilor. Totuşi, este prezentată o hartă (Bichir, 1973, pl. I, harta nr.1) cu descoperirile din sec. II-III p. Ch. din Moldova, în număr de 190. Dintre acestea 41 sunt descoperiri funerare repertoriate în capitolul dedicat necropolelor (Bichir, 1973, p. 43, tabel nr.1). Şi în alte lucrări (Ioniță , 1982; Ignat, 1999) dedicate civilizației dacilor liberi din Moldova lipsesc repertoriile descoperirilor, autorii rezumându-se la câte o hartă în care sunt prezentate descoperirile arheologice sau numismatice.

La nivelul anului 2002 au fost repertoriate 528 descoperiri arheologice din sec. II-III p. Ch., situate în 430 localități dispuse pe teritoriul Moldovei, dar şi în Muntenia şi Transilvania. Din aceeaşi perioadă datează şi cele 114 tezaure monetare, precum şi cele 151 descoperiri monetare izolate. Dintre descoperirile arheologice, în 40 puncte (7,57%) au fost cercetate aşezări, în 74 puncte (13,83%) au fost făcute descoperiri cu caracter funerar, cea mai mare parte, 415(78,60%) reprezentând-o descoperiri de materiale arheologice (în special ceramică) datate în sec.II-III p. Ch. (aceste cifre sunt rezultatul cercetărilor proprii, materializate în lucrarea de licență "Monumentele culturii carpice. Repertoriu arheologic şi numismatic", Bucureşti, 1999, coordonator prof. univ dr. Mircea Babeş).

În prezentul articol se va încerca realizarea doar a unei analize statistice asupra fenomenului funerar din cultura carpică. Discutarea acestui fenomen în detaliu nu face obiectul acestui articol, urmând ca în viitoarele studii să se încerce clarificarea "la zi" a acestei importante probleme a arheologiei româneşti.

După cum s-a precizat, au fost identificate 74 puncte în care au fost descoperite necropole sau morminte izolate. Având în vedere că în oricare din tre aceste puncte în care au fost efectuate cercetări sistematice a fost descoperit un număr de cel puțin 10-15 morminte, s-a considerat că punctele în care sunt semnalate morminte izolate trebuie considerate necropole. Dealtfel, cercetările arheologice au demonstrat că dacii liberi din Moldova, ca populație sedentară,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

se înmormântau în necropole, în timp ce populaţiile nomade sau seminomade (sarmaţii) care vieţuiesc în acelaşi spaţiu geografic, preferau înmormântări izolate sau grupuri mici de morminte: Broscăuţi, Băcani, Ciorani, Dângeni, Epureni, Iveşti, Leţcani, Pogorăşti, Suseni, Ştefăneşti, Şendreni(Bichir, 1977, p. 168, harta nr. 1).

Au fost efectuate săpături arheologice şi sondaje în 27 necropole: Poieneşti (R. Vulpe – în anul 1949; M. Babeş - 1979-2000), Pădureni (S. Morintz - 1957), Moldoveni – Gabăra (I. Antonescu – 1957/1958), Văleni (I. Ioniţă, V. Ursachi – 1959-1963), Butnăreşti (Gh. Bichir - 1961), Suceava (Gh. Foit - 1962), Dumitreştii – Gălăţii (I. Ioniţă - 1961), Dochia (C. Scorpan – 1966 şi 1996), Săbăoani (V. Ursachi – 1967/1968), Bărboasa (V. Căpitanu – 1968), Sohodor (V. Căpitanu - 1968), Onceşti – *Cioara* (V. Căpitanu - 1974), Podeni – Budeşti (M. Ignat - 1974), Săuceşti (V. Căpitanu - 1975), Gura Nişcovului (M.Tzony - 1978), Stânca (I. Ioniţă - 1978), Şopteriu (Gh. Marinescu - 1984), Onceşti – *Canton* (I. Mitrea – 1984-1990), Poiana – Negri (V. Căpitanu - 1991), Zvoriştea (M. Ignat).

Se constată o cercetare şi publicare mulţumitoare a problemei. Totuşi unele necropole (Călineşti, Săbăoani II), deşi au fost efectuate cercetări arheologice, materialele au rămas inedite. La Băleni şi Ţibăneşti, informaţiile privind existenţa unor morminte de incineraţie în urnă au fost obţinute de la localnici, care, fie că le-au îngropat în cimitirul satului (Băleni), fie le-au distrus în întregime (Ţibăneşti).

În următorul tabel vor fi prezentate descoperirile funerare carpice, în ordine alfabetică, pentru fiecare dintre acestea menţionându-se numărul de morminte, ritul funerar, precum şi bibliografia aferentă.

Nr.	Necropolă	Nr. morminte	Incineraţie				Înhumaţie	Bibliografie
			Urnă	Groapă	Casetă piatră	Total incineraţie		
1.	Bacău - Holt	2	1	1	-	2	-	Căpitanu, 1969,
								p. 222
2.	Baraţi	1	1	-	-	1	-	Moscalu, 1969,
								p.214-217
3.	Băiceni	1	1	-	-	1	-	Chirica, 1985,
								p. 402, LXXVI, 2.a
4.	Băleni	2	2	-	-	2	-	Bichir, 1973, p. 43
								tabel I, nr. 2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

5.	Bălteni	1	1	-	-	1	-	Chirica, 1985,
								p. 332, LX, 2.b
6.	Bărboasa	291	193	98	-	291	-	Căpitanu, 1975, 1
								p. 63-69
7.	Bîrseşti	2	2	-	-	2	-	Bichir, 1967, 2
								p. 117
8.	Beneşti	1	1	-	-	1	-	Coman, 1980,
								p. 238, LX, 1
9.	Bogdăneşti	x	x	x	x	x	x	Coman, 1980,
								p. 84, XI,.7
10.	Butnăreşti	18	18	-	-	18	-	Bichir, 1967, 1
								p. 176-224
11.	Broşteni	2	2	-	-	2	-	Coman, 1980,
								p.161, XXXVII, 14
12.	Căbeşti	x	x	x	x	x	x	Bichir, 1973, p. 43
								tabel I, nr. 38
13.	Călineşti	x	x	x	x	x	x	Căpitanu, 1992,
								p. 143, nota nr.2
14.	Ciohăran	x	x	x	x	x	x	Chirica, 1985,
								p. 241, XLVII, 2.c
15.	Ciurbeşti	x	x	x	x	x	x	Zaharia N., 1970,
								p. 176, 16.c
16.	Comarna	x	x	x	x	x	x	SCIV 3, 1952, p.44
17.	Conţeşti	1	1	-	-	1	-	Zaharia E., 1964,
								p. 491-494
18.	Costeşti	9	9	-	-	9	-	Chirica, 1985,
								p. 418, CXXIX, 6.e
19.	Dămieneşti	69	63	5	-	68	1	Mitrea, 1989,
								p. 149-192; 1997
								p. 28-30
20.	Dăneşti	2	1	-	-	1	1	Zaharia N., 1970,
								p. 320, 335.c.
21.	Dochia	9	8	1	-	9	-	Bolohan, 1958,
								p. 117-137
22.	Dragomireşti	9	9	-	-	9	-	Coman, 1980,
								p. 115, XXV, 4

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

23.	Dumeştii Vechi	8	8	-	-	8	-	Coman, 1980,
								p. 125, XXVII, 7
24.	Dumitreştii							Ioniță, 1967,
	Gălății	3	3	-	-	3	-	p. 123-135
25.	Filipeni	x	x	x	x	x	x	Căpitanu, 1992,
								p. 144
26.	Golofta	5	5	-	-	5	-	Petrescu-Dâmbovița,
								1958, p. 1 şi urm.
27.	Gura Nişcovului	11	6	5	-	11	-	Tzony, 1978, 1,
								p. 289-298; 2,
								p. 147-163
28.	Gura Văii	2	2	-	-	2	-	Mitrea, 1989, p. 168
29.	Hălăreşti	2	2	-	-	2	-	Bichir, 1973, p. 43
								tabel I, nr. 12
30.	Horodiştea	7	7	-	-	7	-	Chirica, 1985,
								p. 198-200
31.	Huruieşti	x	x	x	x	x	x	Căpitanu, 1992,
								p. 146
32.	Iana	x	x	x	x	x	x	Bichir, 1973, p. 43
								tabel I, nr. 14
33.	Izvoare	1	1	-	-	1	-	Bichir, 1973, p. 43
								tabel I, nr. 15
34.	Lieşti	1	1	-	-	1	-	Bichir, 1973, p. 141,
								nota 374
35.	Măluşteni	x	x	x	x	x	x	Coman, 1980,
								p. 173-175, XLII, 10
36.	Măgura	x	x	x	x	x	x	Căpitanu, 1982,
								p. 139-148
37.	Moldoveni	101	64	-	1	65	36	Antonescu, 1959,
								p. 473-483;
								1961, p. 449-465
38.	Mogoşeşti	x	x	x	x	x	x	Chirica, 1980,
								p. 248, XLIX, 1 b
39.	Onceşti - Cioara	16	16	-	-	16	-	Căpitanu, 1975,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

								p. 293-335
40.	Onceşti - Canton	100	84	16	-	100	-	Mitrea, 1985,
								p. 81-92;
								1997. P. 63-64
41.	Paşcani	1	-	-	1	1	-	Bichir, 1973, p. 43,
								tabel I, nr.20
42.	Pecani	1	1	-	-	1	-	Coman, 1980,
								p. 144, XXX, 13
43.	Podeni	34	29	5	-	34	-	Ignat, 1999
44.	Poiana Negri	11	7	4	-	11	-	Căpitanu ,1982,
								p. 143-149
45.	Popeşti - Vrancea	1	1	-	-	1	-	Bichir, 1973, p. 43,
								tabel I, nr. 24
46.	Popeşti - Iaşi	1	1	-	-	1	-	Chirica, 1985,
								p. 314, LVII, 1. E
47.	Pocreaca	x	x	x	x	x	x	Bichir, 1973, p. 43,
								tabel I, nr. 26
48.	Pădureni	77	73	4	-	77	-	Morintz, 1959,
								p. 487-497;
								Bichir, 1967, 1,
								p. 177-224
49.	Poieneşti	220	126	12	-	138	82	Cihodaru, 1937,
								p. 30-59;
								Vulpe, 1953,
								p. 214-506;
								Babeş M., Materiale
								inedite
50.	Răcătău	x	x	x	x	x	x	Căpitanu, 1982, p.146
51.	Războieni	x	x	x	x	x	x	Bichir, 1973, p. 43,
								tabel I, nr. 41
52.	Recea	x	x	x	x	x	x	Coman, 1980,
								p. 157, XXVI, 3
53.	Rogojeni	1	1	-	-	1	-	Zaharia, 1970,
								p. 353, nr.439 b
54.	Săbăoani I	105	42	-	-	42	63	Ursachi, 1969,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

								p. 156-167
55.	Săbăoani II	x	x	x	x	x	x	Ursachi, 1992, p. 148
56.	Sărățeni	1	1	-	-	1	-	Bichir, 1973, p. 43,
57.	Săuceşti	48	41	-	-	41	7	Căpitanu, 1976,
								p.151-182
								tabel I, nr. 28
58.	Schitu Duca	x	x	x	x	x	x	Chirica, 1985,
								p. 356, LVII, 4 a
59.	Sighişoara	1	1	-	-	1	-	Harhoiu, Material
								inedit
60.	Stânca	40	26	14	-	40	-	Ioniță, 1983, p.89-122
61.	Sohodor	38	31	7	-	38	-	Căpitanu, 1975, 2,
								p. 293-335
62.	Şopteriu	27	21	6	-	27	-	Marinescu, 1987,
								p. 107-118
63.	Suceava	9	9	-	-	9	-	Foit, 1973, p.257-265
64.	Şuletea	x	x	x	x	x	x	Coman, 1980,
								p. 233, LX, 4
65.	Tanacu I	1	1	-	-	1	-	Bichir, 1973, p. 43,
								tabel I, nr. 35
66.	Tanacu II	1	1	-	-	1	-	Bichir, 1973, p. 43,
								tabel I, nr. 36
67.	Țibăneşti	20	20	-	-	20	-	Chirica, 1985,
								p. 427, LXXXI, 1. E
68.	Țifeşti	50	50	-	-	50	-	Morintz, , 1962,
								p. 521-526
69.	Valea Ursului	x	x	x	x	x	x	Chirica, 1984,
								p. 239, XLVI, 12
70.	Valea Lupului	x	x	x	x	x	x	Coman, 1980,
								p. 146, XXXI, 9
71.	Vârteşcoiu	50	50	-	-	50	-	Neagu, 1930, p. 45-51
72.	Văleni	606	265	219	-	484	122	Ioniță, 1988
73.	Vidra	x	x	x	x	x	x	Bichir, 1973, p. 43,
								tabel I, nr. 33

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

74.	Zvoriştea	93	63	30	-	93	-	Ignat, 1999
TOTAL:		2114	1373	427	2	1802	312	
%			64,9	20,2	0,09	85,3	14,7	

* S-a folosit semnul x pentru a preciza un număr necunoscut de morminte dintr-o necropolă semnalată şi semnul - pentru a marca inexistenţa unui tip de înmormântare.

Carpii se înmormântau, în exclusivitate, în necropole plane situate deobicei în apropierea aşezărilor. Ca rit funerar era practicată, în special, incineraţia (1802 morminte, adică 85,3%). În cadrul ritului funerar al incineraţiei se disting trei variante: •1. morminte de incineraţie cu resturile funerare depuse în urnă; cele mai numeroase (1373, adică 64,9%) •2. morminte de incineraţie cu resturile funerare depuse direct în groapă, fără urnă (427, adică 20,2) •3. morminte de incineraţie cu resturile funerare depuse într-o casetă de piatră (2, adică 0,09%).

Inhumaţia este folosită mai rar, în special în cazul copiilor (312 morminte, adică 14,7%).

Cercetarea necropolelor aparţinând culturii Poieneşti – Vârteşcoiu constituie un segment important al arheologiei româneşti, aşteptându-se ca în viitor să se aprofundeze studiul acestei probleme, constând în deschiderea unor noi şantiere, dar şi în publicarea materialelor rămase inedite.

Notă: Aduc pe această cale mulţumiri prof. univ. dr. Mircea Babeş, pentru furnizarea materialului inedit rezultat în urma cercetărilor efectuate la Poieneşti, între anii 1979-2000.

Résumé

Les Carpes sont les créateurs d'une trés développée civilisation et ils ont léqué un riche héritage a la période du début de la migration des peuples. Les nécropoles carpiques (74 nécropoles, 2114 tombes), sont planes et situées a la proximité des établissements. Les Carpes practiquaient de régle générale le rite funéraire de l'incineration (1802 tombes, 85,3%). Dans le cadre du rite funéraire de l'incinération, plusieurs variantes pouvant etre distinguées:

1. tombes d'incinération avec urne (1373; 64,9%)
2. tombes d'incinération sans urne, les restes de la cremation étant deposés a la meme fosse (427; 20,2%)
3. tombes d'incinéra tion sans urne, les restes de la cremation étant deposés dans une sorte de casette de pierre (2; 0,09%).

Les Carpes utilissaient en général les prémieres deux variantes. L'inhumation ne se rencontre que rarement chez eux et le plus souvent pour les enfants (312; 14,7%).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Bibliografie:

Antonescu, I., 1959, *Săpăturile de la Moldoveni Dealul Gabăra* (jud. Neamț), în *Materiale*, VI, p. 437-483; idem. *Materiale*, VII, 1960, p. 449-465.

Bichir, Gh. 1961, *Butnăreşti*, în *Fasti Arheologici*, XVI, nr. 3566, p. 246.

1967, 1, *La civilization des carpes a la lumiere des fouilles archeologies des Poiana Dulceşti, de Butnăreşti et de Pădureni*, în *Dacia*, N.S., XI, 1967, p. 176-224.

1967, 2, *Descoperiri carpice în regiunea Galați*, în *Danubius*, I, p. 115-127.

1973, *Cultura carpică*, Ed. Academiei Bucureşti, 1973.

1977, *Les Sarmates au Bas Danube*, în *Dacia* N.S., XXI, p. 167-198.

Bolohan, Gh. 1958, *The carpic Cemetery from Dochia. Preliminary Notes,.in Studia Antiqua et Arheologica*,V, I 1998, Iasi, p.117-137.

Capitanu, V. 1969,*Cercetări de suprafață în jud. Bacău*, în *Arheologia Moldovei*,VI, p. 213-275.

1975,1, Necropola daco–carpică de incinerație din sec.III p.Ch. de la Gălăneşti - Bărboasa, com. Onceşti, in Carpica ,VII, p. 63-117.

1975, 2, Contribuții la cunoaşterea populației autohtone în sec III p. Ch. în jud. Bacău, în *Muzeul National*, II, p. 293-335.

1976, Necropola carpică de la Săuceşti, în *Carpica*, VIII, p.151-181.

1982, *Cercetări de suprafață pe teritoriul jud. Bacău*, în *Carpica*,XIV,139-158.

Căpitanu, V.; V., Ursachi 1992, *Necropola de la Poiana Negri*, jud. Bacău, în *Carpica*, XXIII, p.143-150.

Chirica, V., Tanasachi, M. *Repertoriul arheologic al județului Iaşi*, vol. I, Bucureşti, 1984, vol. II, Bucureşti 1985.

Cihodaru, C. 1937, *Poieneşti – Tamasidava. O aşezare carpică în Moldova Centrală*, în *Arta şi arheologia*, Iaşi, III, 1937-1938, 13-14, p. 30-59.

Coman, Gh. 1980, *Stăruință şi continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Ed. Litera, Bucureşti.

Foit, Gr. 1973, *Cimitirul de incinerație dacic din sec. II-III de la Suceava*, în *Suceava*, III, p. 257-265.

Ignat, M. 1980, *Un cimitir dacic de epocă romană la Podeni – Buneşti (județul Suceava)*, în *Suceava*, VI-VII, p. 61-76.

1999, *Dacii liberi din Moldova. Contribuții arheologice. Necropolele de la Podeni şi Zvorâştea*, Ed. Helios, Iaşi.

Ioniță, I. 1967, *Necropola dacică de la Dumitreştii – Gălății*, în *Arheologia Moldovei*, VI, p. 123-135.

Ioniță, I.; Şovan, O. 1983, *Necropola dacică de la Stânca, com. Ştefăneşti, jud. Botoşani*, în *Hierasus*, V, p. 89-122.

Ioniță, I.; Ursachi, V. 1988, *Văleni. O mare necropolă a dacilor liberi*, Iaşi, Ed. Junimea.

Marinescu, Gh.; Miriționu, N. 1987, *Die Karpische Necropole von Şopteriu, Urmeniş, Kreis Bistrița – Năsăud*, în *Dacia*, N.S., XXXI, 1-2, p. 107-118.

Mitrea, I. 1989, *Noi contribuții la cunoaşterea istoriei şi civilizației dacilor liberi de la est de Carpați*, în *Carpica*, XX, p. 149-191.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1985, *Necropola dacică de la Onceşti*, în *Carpica*, XVII, p. 81-92.
1997, *Cronica cercetărilor arheologice 1983-1992*, Bucureşti, p. 63-64.

Morintz, S.; Bichir, Gh. 1959, *Săpăturile de la Pădureni*, în *Materiale*, VI, p. 487-497.

Morintz, S.; Harțuche, N. 1962, *Săpăturile de la Țifeşti*, în *Materiale*, VIII, p. 521-526.

Moscalu, E. 1969, *Mormântul carpic de la Barați*, în *Carpica*, II, p. 214-217.

Neagu, I. L. 1930, *Noi achiziții ale Muzeului de Antichități din Iaşi. Stațiunea barbară de la Vârteşcoiu*, în *Arta şi arheologia*, III, 3-6, p. 45-51.

Păunescu, Al. ; Şadurschi, P.; Chirica, V. 1974, *Repertoriul arheologic al jud. Botoşani*, Bucureşti.

Petrescu – Dâmbovița, M.; Dinu, M. 1955, *Cercetări arheologice în Podişul Central Moldovenesc, I*, în *Analele Ştiințifice ale Universității "A. I. Cuza" Iaşi*, Secția a III-a, I, 1-2, p. 1 şi urm.

Scorpan, C. 1967, *Necropola dacică de la Dochia*, în *Arheologia Moldovei*, V, p. 331-335.

Tzony, M. 1978, 1, *Descoperirile carpice de la Gura Nişcovului*, în *Carpica*, X, p. 147-168.
1978, 2, *Les carpes de Muntenie a la lumiere des decouvertes de Gura Nişcovului*, în *Dacia*, N.S., p. 289-298.

Ursachi, V. 1969, *Contribuții la problema ritului de înmormântare la carpo-daci*, în *Carpica*, II, p. 199-201.
1992, *Cercetări arheologice de supraffață pe Valea Siretului, la nord de municipiul Roman*, în *Memoria Antiqvitates*, XVIII, p. 145-172.

Vulpe, R. 1953, *Săpăturile de la Poieneşti din 1949*, în *Materiale*, I, 1953, p. 213-506.

Zaharia, E. 1964, *Săpăturile arheologice de la Conțeşti*, în *Arheologia Moldovei*, II-III, p. 491-494.

Zaharia, N.; Zaharia, E.; Petrescu – Dâmbovița M. 970, *Aşezări din Moldova din paleolitic până în secolul XVIII*, Ed. Academiei, Bucureşti.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

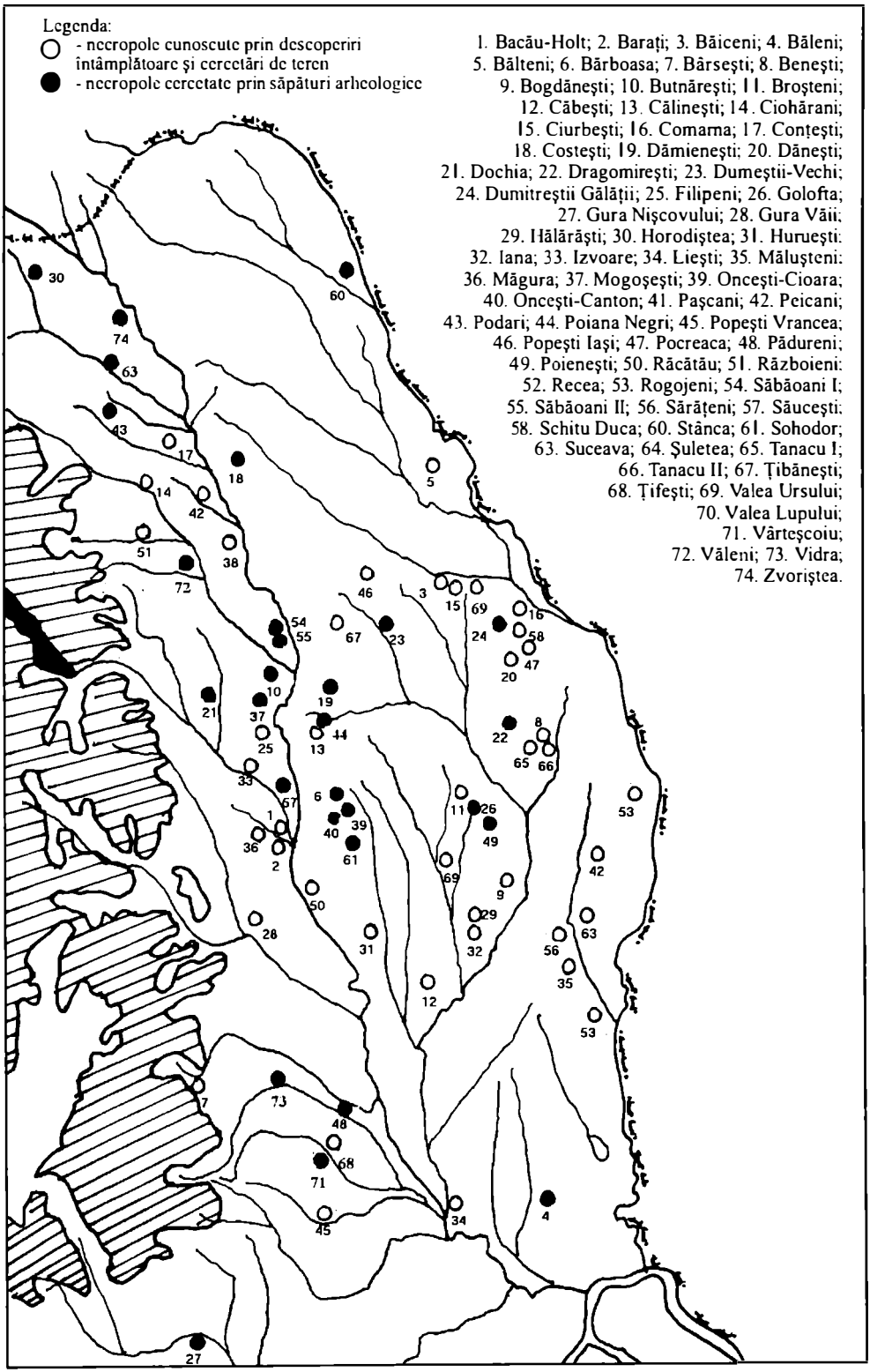

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Petre Munteanu Beşliu

Spitalul din Sibiu în secolul al XIII-lea

Cercetările arheologice desfăşurate începând din 1987 la Biserica Azilului din Sibiu au pornit de la o bază de date istorice şi menţiuni bibliografice suficiente[1] pentru a evidenţia atât problematica evoluţiei monumentului aflat în curs de restaurare cât şi aspecte discutabile ale evoluţiei spitalului în primele secole de dezvoltare ale societăţii sibiene.

Din documentul de concesionare către călugării din ordinul Sfântul Spirit a unei clădiri *(domus*) spre a fi folosită drept spital aflăm că aceasta fusese folosită de mult timp (*iam dudum)*, ca spital (*pro hospitali)*. În al doilea rând, reţinem afirmaţia *administrării civile (per nos manu saeculari) a* spitalului din Sibiu.[2]

În 1856, Friedrich Müller a analizat corectitudinea documentului amintit, a cărui referire la administrarea de către comunitate a fost just explicată prin patronajul bisericii.[3]

Cercetarea arheologică de la Biserica Azilului din Sibiu trebuia să dezvolte discuţia istorică, complicată cu ipoteza existenţei în acel loc a primei biserici de comunitate.[4] Precaritatea fundamentării ipotezei[5] şi superficialitatea sondajului arheologic din 1987[6] au demonstrat necesitatea cercetării temeinice a monumentului istoric.

Raporturile stratigrafice între nivelele de călcare - pavare ale bisericii-spital, cimitirul adiacent şi construcţiile anterioare sunt clare. Straturi consistente de pământ au separat pe de o parte prima construcţia din lemn ridicată pe acest loc şi cea mai veche clădire din material durabil şi, pe de altă parte, între ultima pomenită şi biserica al cărei plan s-a păstrat, în linii mari, până astăzi. (Planşa a III-a)

Urme disparate ale unor amenajări din lemn au fost evidenţiate, firesc, pe o suprafaţă mai mare decât cele ale unei construcţii din care s-a păstrat *in situ* podeaua din lemn şi o bârnă masivă din stejar, adânc îngropată în pământ. Reconstituirea formei şi dimensiunilor construcţiei din lemn este dificilă. Spaţiul probabil de locuit avea mai mult de 13 m lungime, cifră avansată pe baza evidenţelor arheologice. Volumetria interiorului poate fi sugerat de bârna din stejar deja amintită cu diametrul de 40 cm, îngropată 1,15 m în pământ.

Materialul arheologic este, aşa cum este cazul multor rapoarte de cercetare arheologică, în cantitate mică. Cantitatea nu împiedică însă câteva evaluări istorice. Analiza comparativă a fragmentelor ceramice medievale descoperite în nivelele construcţiei din lemn şi al primelor amenajări din material durabil evidenţiază trăsăturile generale (arderea oxidantă, pasta omogenă, folosirea nisipului în amestec cu mică, forme cunoscute, între care unele oale au şănţuirea pentru capac iar altele nu au, ornamentele cu linii şerpuite, alveole

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

realizate cu unghia, striații fine), dar şi aspecte particulare. Între fragmentele ceramice aparținând clădirii din lemn, unul singur are buza lățită (Planşa a IV-a, 3), trăsătură ce va domina oalele din perioadele ulterioare. Categoria analizată cuprinde fragmente deosebite, arse reducător sau oxido-reducător, cu peretele nefinisat. Utilă analizei istorice este evidențierea majoritară a cănilor, între care una pentru turnat. (Planşa a IV-a, 7) Menționarea fragmentului de olan (?), produs din lut ars reducător şi a fragmentelor de oase de animale, domestice şi sălbatice aduc suport faptic concluziilor istorice.

Cercetarea arheologică a adeverit existența anterioară anului 1292 a construcției cu fundații din piatră ce a fost folosită drept spital.[7] Zidurile vechiului spital se recunosc, asemenea altor construcții din Sibiul celei de-a doua jumătăți a secolului al XIII-lea, între altele, prin culoarea galbenă a nisipului folosit în compoziția mortarului.[8] Fundațiile spitalului din Sibiu erau late de 1,30 m, în elevație reducându-se cu 10 cm.

Clădirea era de plan dreptunghiular cu laturile de 20x9 m. (Planşa a II-a) Planul include mai multe intrări, cele două surprinse în săpătura arheologică fiind dispuse, din rațiuni practice, în extremitatea vestică a laturii de sud şi în extremitatea de nord a laturii de vest. Pragul intrării dinspre sud a fost amenajat cu cărămizi. Şi în structura zidului au fost folosite sporadic cărămizi. Nu au fost surprinse urme de pavaj sau de compartimentări interioare.

Rareori şi numai fragmentar s-au păstrat până astăzi în Europa construcții ale spitalelor din secolul al XIII-lea, astfel că posibilitatea comparației este redusă. Cercetările arheologice din Elveția oferă însă câteva exemple. Clădirea spitalului din Burgdorf (cantonul Berna), dezvoltată de-a lungul zidului de apărare a aşezării s-a întins pe o suprafață mai mare decât cel de la Sibiu (Planşa a V-a) Comparația este cu atât mai utilă cu cât spitalul din Burgdorf, inițial cu capelă la nord, a fost datat în ultimul sfert al secolului al XIII-lea.[9]

Spre deosebire de spitalul din Elveția, pus în legătură cu aşezarea la periferia comunelor medievale a ordinelor de călugări-cerşetori, celui din Sibiu i-a fost găsit un loc în vecinătatea centrului religios al comunității. Relația spațială cu terasa de sus unde se afla, probabil, prepozitura este ilustrată de deschiderile de pe această latură (existența unei a doua deschideri în extremitatea de est a laturii nu este destul de clară, spațiul sacristiei nefiind prielnic cercetării arheologice) dar şi de treptele formate din lespezi mari de piatră suprapuse de încăperile adosate ulterior spitalului călugăresc.

Revenind la conținutul documentului din 1292 prin care comunitatea preciza statutul şi administrarea laică a spitalului comunal, sunt necesare câteva precizări asupra caracterului şi funcțiilor spitalelor în evul mediu ca instituții sociale ce deserveau, în spiritul ideilor creştine, pe cei neajutorați.[10]

Instituțiile de ajutorare a creştinilor în suferință, aşa cum spune documentul sibian din 1292 - *pauperis, debilis, advenis* - erau deosebite în funcție de ctitori,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

administratori şi natura handicapului celor internaţi. În comunităţile medievale occidentale sub genericul de *hospital* (casă pentru oaspeţi) se regăsesc instituţii specializate: azile (Sichehause), leprozerii, case pentru bolnavii de pestă (Pesthäuser), ospicii. În afara aşezămintelor spitaliceşti ce funcţionau pe lângă mănăstiri, episcopate, confrerii, dezvoltarea vieţii comunitare de tip urban[11] a impus înfiinţarea unor spitale administrate de călugării ordinului Sfântul Spirit, cum a fost cel din Konstanz, ridicat cu puţin după 1225[12] şi din Buda[13] sau de călugării din ordinele de călugări-cerşetori, ca de exemplu spitalul din Freiburg.[14]

În Transilvania, procesul trecerii pentru scurte perioade de timp a spitalelor din administrarea bisericească în cea laică a fost consemnat în secolul al XIV-lea. Comunitatea din Bistriţa administra spitalul în 1366 printr-un procurator[15]. Cei dintâi îngrijitori ai bolnavilor au fost însă şi aici călugării cruciferi ai ordinului hospitalierilor.[16]

Pendularea spitalului din Sibiu în secolul al XIV-lea între administraţia călugărilor din ordinul Sf. Spirit, patronul spiritual şi cea civilă, ce asigura resurse materiale (cum a fost donaţia făcută pentru amenajările din 1383)[17], se regăseşte cu greu în realităţi dinainte de 1292.

Metoda arheologică de cercetare a scos la lumină construcţia din lemn a cărei mărime sugerează o utilitate socială. Afirmaţia categorică a lui Kimakowicz despre existenţa aici a primului cimitir de comunitate nu a fost susţinută de cercetarea arheologică: mormintele cele mai vechi sunt ulterioare distrugerii clădirii din lemn iar oaselor de animale şi fragmentele de vase din lut în stratul de arsură sunt urme neîndoielnice ale unei activităţi gospodăreşti.

Rămâne în discuţie ipoteza identificării clădiri din lemn cu un spital, aflat în administrarea comunităţii şi sub patronajul spiritual al prepoziturii. Verosimilă este în această perspectivă distrugerea, în 1241, a clădirii aflate în afara protecţiei fortificaţiilor. Timpul scurs de atunci i-a făcut pe redactorii documentului din 1292 să folosească expresia *iam dudum* (*de mult timp*).[18]

În afara notelor sociale ale administrării spitalului în secolul al XIII-lea, evidenţierea arheologică a succesiunii clădirii din lemn / clădire din piatră stimulează discuţia asupra evoluţiei arhitecturii oraşelor din Transilvania la mijlocul şi în a doua jumătate a secolului menţionat.

Anexe:

Buletin de analiză

Materialul osos descoperit în nivelul de arsură, deasupra construcţiei din lemn cuprinde: cervid, 2 bucăţi de mandibulă, cap destal cervid (humerus), colţ de fenză (mistreţ), astragal (cervid).
Popescu Cornel,
Muzeul Brukenthal Sibiu
Februarie, 2000

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Buletin de analiză

În urma analizei fragmentelor osoase descoperite în Biserica Azilului - construcția din lemn am constatat prezența a 18 fragmente de oase provenind de trei specii de animale domestice: oaie, 13 fragmente, porc, 4 fragmente, rumegătoare mare, un fragment cep de corn de 31 cm.
Alexandru Dobrescu, biolog
Muzeul Brukenthal
17.11.2001

The 13th century hospital from Sibiu (Abstract)

Basically, the study is based upon the results of archaeological excavations from the Hospital Church in Sibiu.

The traces of a big wooden construction, probably, the first hospital in Sibiu, was uncovered. Tartars burned the hospital in 1241. After that, the community built a 20x9 m stone/brick building. The administration of hospital was a civil one, but a patronage of the church can be suggested. In 1292, the community offered the old hospital to the order of Holly Spirit; they constructed on the same place a huge hospital church.

Lista ilustrațiilor

Planşa I: Planul oraşului Sibiu, amplasarea Bisericii Azilului
Planşa a II-a: Planul spitalului din Sibiu în a doua jumătate a secolului al XIII-lea
Planşa a III-a: Profilul de est a casetei 5 cu urmele construcției din lemn
Planşa a IV-a: Fragmente ceramice aparținând construcției din lemn (prima jumătate a secolului al XIII-lea)
Planşa a V-a: Planul capelei şi al spitalului din Burgdorf (Elveția), după *Stadtluft*, p. 440

Note:

[1] Menționăm cele mai noi referiri bibliografice cu toate că volumele aparțin literaturii de popularizare: Al. Avram *Sibiu - History and Monuments*, Sibiu, 2001, p. 70-73; H., A., Fabini, *Hermannstadt. Porträt einer Stadt in Siebenbürgen*, Heidelberg, 2000, p. 61.

[2] *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, Hermannstadt, I, 1882, nr. 260; mai departe, *Urkundenbuch*.

[3] Fr. Müller, *Geschichte der Siebenbürgischen Hospitäler bis zum Jahre 1625* în *Programm des evangelischen Gimnasiums in Schässburg*, Wien, 1856, p. 15.

[4] P. Niedermaier, *Siebenbürgische Städte*, Bucureşti,1979, p.113; Idem *Die mittelalterlche Städtebau*, Heidelberg, 1996, p. 187.

[5] Ipoteza a fost lansată în urma unor săpături pentru canalizare efectuate la începutul secolului; cf. M. Kimakowicz, *Alt-Hermannstadt. Eine entwicklungsgeschichtliche*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Studie, în *Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde*, XXXVII, 2, 1911, p. 242.

[6] Raportul a fost cuprins în Al. Avram, M. Rill, *Betrachtungen zum Gebaude der ersten Spitals in Hermannstadt*, în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, 1, 1990, p. 62-74. Al. Avram a susținut ipoteza unui prim spital din lemn; cf. Avram, *op. cit.*, p. 72.

[7] Ipoteza unui spital din lemn la Avram, *op. cit*, p. 72.

[8] Analize de mortar provenind din structuri de zidărie din perioade diferite au dat acelaşi raport de 1:5 între var şi nisip. Rezervele față de eventualitatea folosirii aceleiaşi proporții într-o perioadă de 500 de ani a determinat repetarea analizei unor probe provenind din zidurile târzii ale bisericii.

[9] Planul spitalului şi al capelei se află în: *Stadtluft, Hirsebrei und Bettelmönch. Die Stadt um 1300*, Stuttgart, 1993, p. 440, (mai departe, *Stadtluft*); note despre acesta în D. Leistikow, *Hospitalbauten in Europa aus zehn Jahrhunderten. Ein Beitrag zur Geschichte des Krankenhausbaues*, Ingelheim, 1967, p. 109.

[10] Despre funcțiile şi tipologia spitalelor în evul mediu în F. Blezu, *Tipologia spitalelor în evul mediu*, în *Transilvania*, 6, 2001, în curs de apariție.

[11] Mai multe informații despre spitalele orăşeneşti în: Leistikow, *op. cit.*, p. 51-53.

[12] M. Dumitrache, *Konstanz*, Baden-Wurtenberg, 2000, p. 115.

[13] Müller, *op. cit.*, p. 12.

[14] *Stadtluft*, p. 439.

[15] Müller, *op. cit.*, p. 23

[16] *Ibidem*, p. 16.

[17] *Urkundenbuch*, II, nr. 1207.

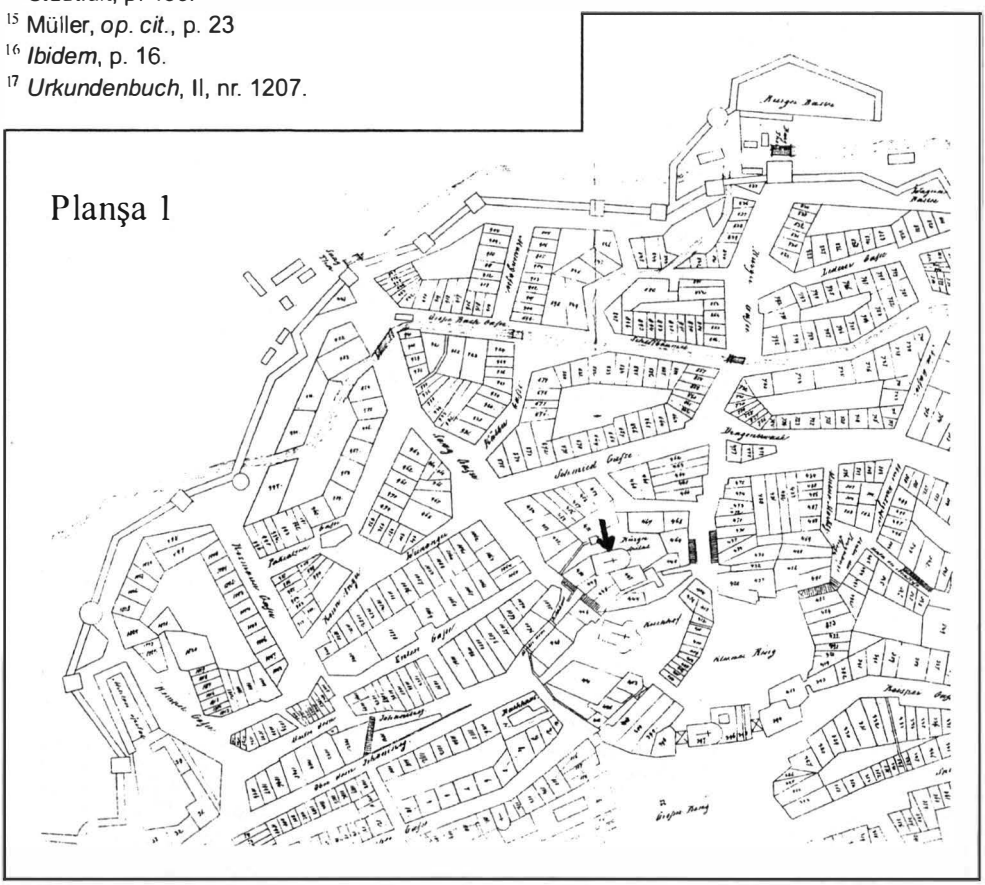

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

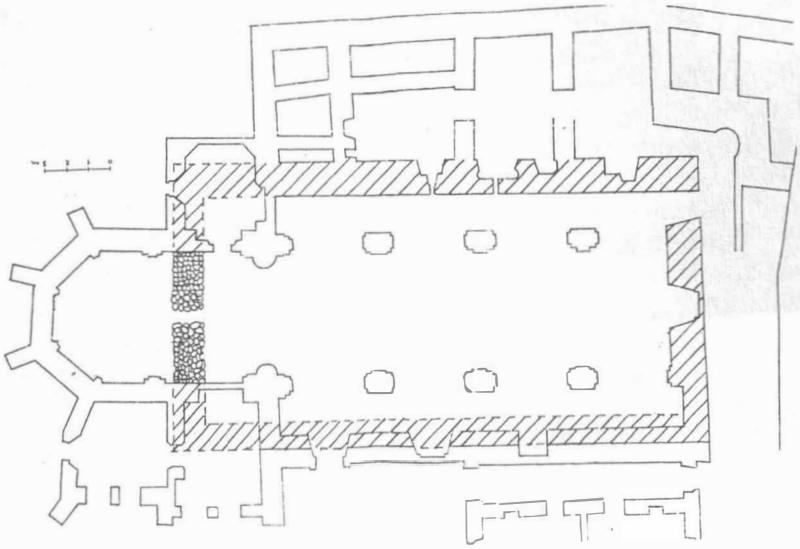

Planşa II

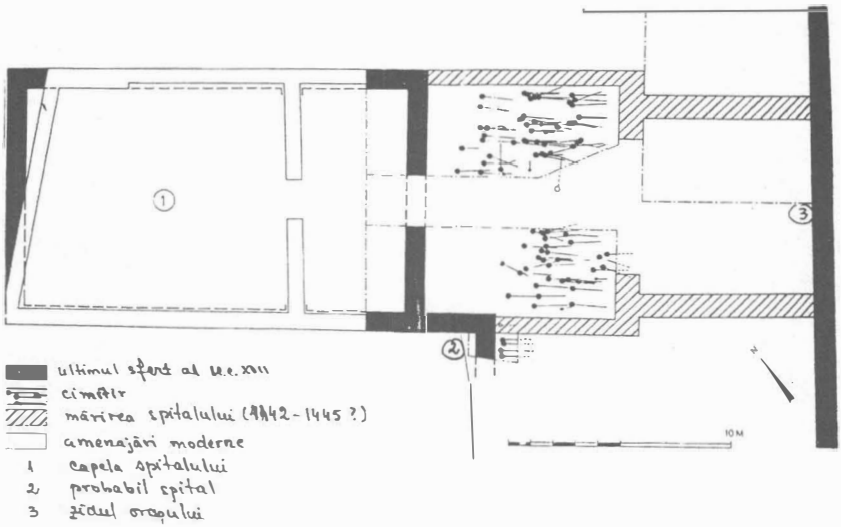

Planşa III

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

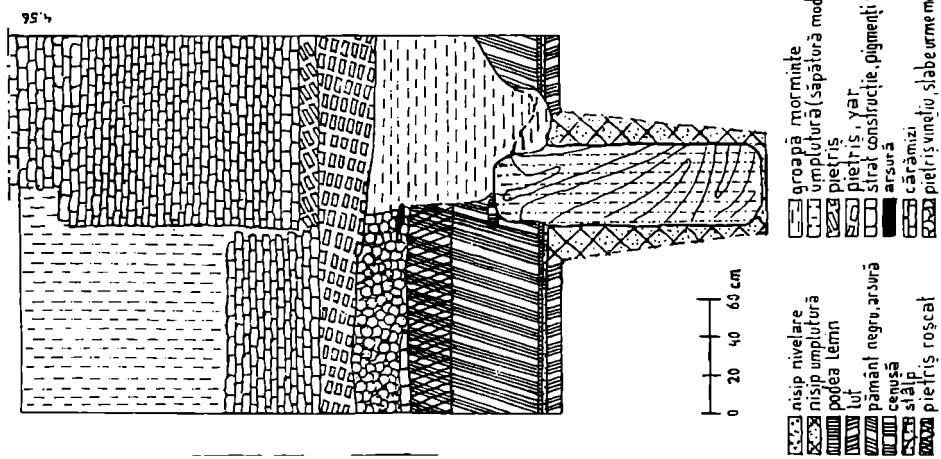

Planşa IV

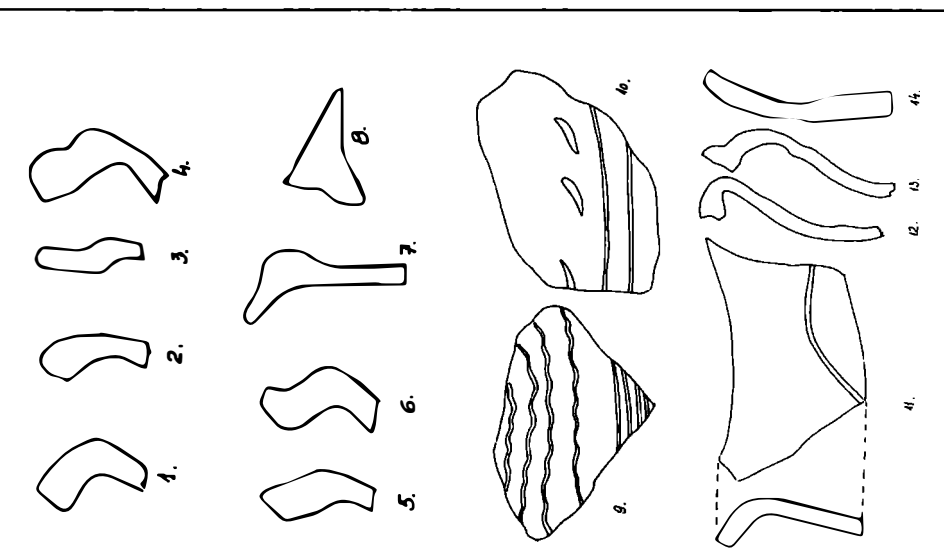

Planşa V

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Stelian D. Coşuleţ

Săpături arheologice de salvare în Braşov: strada Mihail Sadoveanu nr.4

Săpăturile arheologice de salvare în zona fortificaţiilor medievale situate în apropierea Bastionului Aurarilor , într-un perimetru delimitat astăzi de strada Mihail Sadoveanu, corpul "T" al Universităţii "Transilvania" din Braşov şi vechiul Palat al Telefoanelor s-au desfăşurat în perioada 20.11. – 15.12.1990[1]. Ele au fost impuse de ridicarea unui nou corp de clădire de către Romtelecom. Scopul săpăturii a fost identificarea fortificaţiilor medievale aflate în perimetrul zwigerului aurarilor situat în continuarea Bastionului Aurarilor, către nord-vest, complex demolat în anul 1886 şi înlocuit de o clădire de şcoală, actualul corp "T" al Universităţii braşovene.

Pornind de la acestea s-au trasat şi cercetat trei secţiuni numite convenţional S I, S II si S III situate în colţurile estic, nordic şi vestic al perimetrului, secţiuni care au documentat atât existenţa zidurilor de incintă, cât şi a unor clădiri şi amenajări realizate pe parcursul secolelor XVII-XIX.

Descrierea secţiunilor

I.Secţiunea I, trasată pe latura estică a perimetrului, a avut dimensiunile de 8 x 4 metri. În această secţiune s-a descoperit o fundaţie şi resturi ale elevaţiei unei clădiri, adosată unuia dintre zidurile de incintă, dar nelegată de acesta. Datarea clădirii este greu de făcut, întrucât lipseşte total materialul arheologic. Totuşi, luând în considerare tehnica de construcţie, dimensiunile şi forma cărămizilor din elevaţie, ea pare a fi realizată în secolul al XIX-lea.

La această concluzie poate duce şi observaţia potrivit căreia elevaţia din cărămida se găseşte situată numai pe fundaţia clădirii şi pe porţiunea corespunzătoare acesteia de pe zidul de incintă. Construcţia nu pare a prezenta o importanţă deosebită întrucât fundaţia ei are o adâncime mică, situată între - 0,70 m şi -1,25 m, deci de maximum 0,60 m. Realizată din piatră de calcar uşor fasonată legată cu mortar, aşezată pe pământ de culoare galbenă, este continuată de două rânduri de cărămidă având dimensiunile de 25 x 15 x 7 centimetri legate, de asemenea, cu mortar. Din clădire s-au surprins două laturi, una cu lungimea de 7 metri, cealaltă având dimensiunea de 2,75 metri. Sunt laturile propriu-zise ale construcţiei, o a treia latură fiind constituită de traseul zidului de incintă. Lăţimea clădirii este cea reală, în timp ce lungimea este numai parţială, ea continuând şi în afara secţiunii trasată pe teren.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Stratrigrafia secţiunii

1.Strat de asfalt, teren de sport, 0, - 0,20 m.

2.Strat de nisip, zgură şi pietris, fundaţia terenului de sport, - 0,20 m, - 0,60 m

3.Strat de pământ de culoare neagră în amestec cu rădăcini şi pietre de mici dimensiuni. În acest strat, la - 0,60, - 0,70 m apar urmele elevaţiei de cărămidă, ce au o grosime de aproximativ 0,20 m şi care corespund la două, trei rânduri de cărămizi, sub care, la adâncimea de -0,90 m, se găseşte fundaţia din piatră ce continuă până la adâncimea maximă de -1,25 m.

4.Pamânt galben in amestec cu pietre de râu.

II.Secţiunea II, trasată în colţul nordic al perimetrului, are dimensiunile de 5 x 4 metri. În această secţiune a fost descoperit unul din din zidurile de apărare şi anume cel de-al doilea zid, situat în continuarea Bastionului Aurarilor, către colţul nord-vestic al incintei fortificate. Partea superioară a zidului apare la o adâncime ce variază între -0,70 m, pe latura vestică a secţiunii, şi -1,25 m pe latura estică a acesteia. Zidul are secţiune trapezoidală, cu baza mare de 1,40 m şi se îngustează către partea superioară până la lăţimea de 0,70 – 0,80 m, aşa cum a fost el măsurat în porţiunile cert nederanjate, prăbuşite sau demantelate. Să observăm, de asemenea, că zidul este puternic înclinat spre exterior, probabil cu ocazia amenajărilor făcute în secolul al XIX-lea. Fundaţia zidului, săpată în pământ lutos, are o adâncime de 1,15 m, elevaţia propriu-zisă continuând după ce se operează o retragere de soclu, ce variază ca lăţime între 0,10 - 0,20 m. Zidul este realizat din piatră de calcar uşor fasonată, cu precădere înspre partea ce ramânea către exterior, legată cu mortar.

Stratigrafia secţiunii

1.Strat de asfalt, teren de sport, -0,20 m

2.Strat de zgură şi pietriş, fundaţia terenului de sport, -0,20 m -0,30 m

3.Strat de nisip, partea inferioară a fundaţiei terenului de sport. În acest strat la adâncimea de -0,30 m - 0,40 m s-a surprins partea superioară a zidului de incintă, reprezentată de câteva pietre fasonate, aliniate, dar nu în poziţie primară. Acest lucru este indicat şi de observaţia că pietrele nu sunt legate cu mortar.

4.Strat de pământ galben.

5.Strat de pământ argilos în care se plasează zidul de incintă nederanjat, în poziţia primară. Partea superioară a zidului apare la adâncimea de -1,10 m, continuă pâna la 3,20 m, după care urmează porţiunea de fundaţie ce coboară până la adâncimea de -4,10m. Construit din piatră de calcar exploatată din carieră cu urme de fasonare uşoară, zidul are o înălţime păstrată de aproximativ 3 metri. Nivelul de călcare medieval trebuie să se fi situat undeva în jurul cotei

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de -3 metri față de nivelul actual, straturile suprapuse reprezentând adausuri din perioade ulterioare construirii.

6.Strat de pamânt galben în amestec cu pietre de râu.

III.Secțiunea III, cu dimensiunile de 4 x 5 metri a fost trasată în partea vestică a perimetrului unde s-a surprins un al doilea zid de incintă. Partea superioară a zidului apare la adâncimea de -0,32 m, lățimea lui oscilând între 0,70 - 0,80 m. Zidul a fost decopertat până la adâcimea de -1,62 m unde, în imediata lui apropiere, se află o porțiune cu piatră de carieră nelegată cu mortar în amestec cu resturi de cărămidă şi lentile de mortar. Această zonă, ce se continuă până către metrul 2,50 al secțiunii, este ocupată de un cămin de alimentare cu apă construit la sfârşitul secolului al XIX-lea, fapt confirmat şi de identificarea unui tub de ceramică ce străpunge zidul de incintă. Complexul astfel conturat coboară până la adâncimea de -2,50 m.

Nu am putut surprinde adâncimea de fundare a zidului datorită condițiilor meteorologice nefavorabile. El are însă un aspect continuu, paralel cu primul zid şi este realizat, ca şi acesta, din piatră de calcar de carieră, uşor fasonată, legată cu mortar.

Stratigrafia secțiunii

1.Strat de asfalt, teren de sport, 0 -0,20 m

2.Strat de pietriş şi zgură, fundația terenului de sport, -0,20 m -0,30 m

3.Zidul de incintă, -0,32 m -1,62 m

4.Strat cu pietre de carieră, cărămizi fragmentare şi lentile de moloz, -1,62 m -2,50 m

5.Strat de pământ de culoare neagră surprins la adâncimea de -1,50 metri. Este singura zonă în care s-a descoperit material arheologic ce constă în mici fragmente ceramice şi de sticlă. Ceramica este lucrată la roată, are smalț de culoare verde închis, în timp ce fragmentele din sticlă aparțin unor piese fabricate industrial. Oricum, ambele tipuri de artefacte, nu indică o datare mai veche de mijlocul secolului al XVIII-lea.

Relevarea celor două incinte face posibilă, totuşi, încadrarea lor în context istoric prin coroborarea datelor tehnice furnizate de săpătura arheologică cu documentele de arhivă, chiar şi în împrejurarea în care materialul artefactual care să susțină o datare mai exactă a complexelor este, aşa cum arătam, în cantitate mică, fragmentar, de factură comună, deci nesemnificativ din acest punct de vedere.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Până la începutul secolului al XVII-lea, latura nord-vestică a incintei fortificate, în această porțiune, consta dintr-un singur val de pământ pe care se montau, în caz de necesitate, tunuri[2]. Imperativul amplificării incintei este susținut de judele Braşovului Michael Weiss în conjunctura acțiunilor militare purtate de principele Transilvaniei Gabriel Bathory împotriva oraşului, care nu-l va putea pune, însă, în aplicare. Ulterior, oferta construirii de noi fortificații în zonă este făcută de breasla aurarilor, una din cele mai bogate din Braşov, în anul 1632, fiind pusă în operă câțiva ani mai târziu, între 1639 - 1641[3]. Aurarii vor construi nu numai un nou bastion de secțiune pentagonală, ultimul dintre bastioanele Braşovului medieval, ci şi un zwinger situat în continuarea bastionului, către nord-vest, şi care este denumit în documentele vremii cu numele acestora. Coroborând datele obținute în teren cu cele oferite de documente este foarte probabil ca cele două rânduri de ziduri paralele descoperite cu prilejul cercetării arheologice să aparțină zwingerului aurarilor. Sunt zidurile laturii lungi a fortificației, cele transversale putând fi descoperite, poate, cu ocazia unei cercetari viitoare.

Dacă în privința bastionului şi a zwigerului lucrurile par a se contura destul de clar, ele sunt mai complicate în privința numărului de ziduri de incintă din perimetrul studiat. Giovani Morandi Visconti figurează în al său "Pianta di Kronstat" din anul 1699 două rânduri de ziduri, deşi unii autori susțin existența a trei rânduri de ziduri[4]. Un alt autor consemnează aici chiar patru rânduri de ziduri. În timpul săpăturii nu am avut posibilitatea elucidării problemei din motive lesne de imaginat: cercetarea ar fi trebuit extinsă în perimetre astăzi inaccesibile, pe Bulevardul Eroilor şi sub strada Mihail Sadoveanu.[5]

Oricum cercetarea arheologică a pus în evidență două din cele trei sau patru ziduri de incintă din apropierera Bastionului Aurarilor.

Prima incintă este masivă, adânc fundată, cu o lățime la bază apreciabilă. Compararea ei cu alte incinte sau ziduri de fortificații păstrate ar indica faptul că aceasta era una din principalele incinte a Braşovului în zonă şi aceasta cu atât mai mult cu cât ea se prelungeşte, către nord-vest, pornind de la unul din colțurile Bastionului Aurarilor.

Cea de-a doua incintă este mai puțin masivă, are o cotă de fundare mai redusă, luând în calcul lățimea ei. Unii autori susțin că, din loc în loc, ea era prevazută cu turnuri, deci s-a pus întrebarea dacă fundația descoperită ar putea fi fundația unuia dintre turnurile atestate de documente.[6] Planul fundației şi conexiunile ce se stabilesc cu zidul de incintă indică mai degrabă faptul că ne aflăm în fața unei construcții ulterioare edificării acesteia, folosită cu scop deosebit de cel militar, de apărare.[7]

În sfârşit, să menționăm că distanța măsurată pe teren între cele două incinte este de 21 de metri, mai mare decât cea indicată de planul din anul 1890 şi care este de numai 8 metri.

Concluzionând, săpăturile de salvare din zona Bastionului Aurarilor au permis

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

evidențierea şi cercetarea arheologică a incintei fortificate a Braşovului medieval din acest perimetru, precum şi a unor relații ce se pot stabili între elementele componente ale acesteia.

Interpretarea datelor obținute în contextul mărturiilor documentare este de natură să aducă noi contribuții la un subiect care, până în prezent, a fost abordat numai din perspectiva documentului de arhivă.

Note

1. Cercetarea a făcut obiectul unui contract încheiat între D.M.A.S.I Bucureşti şi Muzeul Județean de Istorie Braşov. A fost coordonată de dr. Florea Costea şi la cercetare a participat şi domnul Ionel Bauman.
2. Gernot Nussbacher, *Din cronici şi hrisoave*, Bucureşti, 1987, p. 113
3. *Ibidem,* p. 114
4. Minerva Nistor, *Braşovul în izvoare cartografice şi iconografice*, în *Cumidava*, IX-1, Braşov, 1976, p. 41
5. Friederich Hermann, *Die Befestigung Werke der Stadt Kronstadt am Ende des 19. Jahrhundert*, Direcția Județeană Braşov a Arhivelor Naționale, colecția " *Planuri şi hărți*", nr. 479
6. Minerva Nistor, *op. cit.*
7. Friederich Hermann, *op.cit.*

Lista ilustrațiilor

1. Primul zid de incintă, secolul al XVII-lea.
2. Al doilea zid de incintă, secolul al XVII-lea.
3. Fundație de clădire, prima jumatate a secolului al XIX-lea.
4. Plan general al săpăturii, sc. 1 : 200
5. S II, profil latura vestică, sc. 1 : 20
6. S II, plan săpătură cu zid de incintă, sc. 1 : 50
7. S III, plan săpătură cu zid de incintă şi cămin canalizare, sc. 1 : 50
8. S I, plan săpătură cu fundație şi zid de incintă, sc. 1 : 50
9. S I, profil perete sudic, sc. 1 : 50
10. S I, profil perete estic, sc. 1 : 50
11. S III, profil perete vestic, sc. 1 : 50

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Archeologischerettungs Ausgrabungen in Brasov – Kronstadt,
Mihail Sadoveanu Str., nr.4

Im Jahre 1990, als für Romtelecom ein neues Gebäude im Bau stand, wurden archeologische Forschungen im Gebit der gewesenen Goldschmiedebestei und deren Zwinger durgeührt, Befestigungen des mittelalterlichen Brasov – Kronstadt, die sich im nordwestlichen Teil befanden. Gebaut zwischen 1639 - 1641, wurdwn die Bastei und der Zwinger 1886 abgerissen.

Die archeologischen Grabungen befreiten zwei von den drei oder vier Wehrmauern, welche in den Urkunden der Zeit aufgezeichnet wurden, sowie auch ein anliegender Bau an eine Mauern.

Gleichzeitig konnten eine Anzahl von historischen Feststellungen gemacht werden, die sich aus den technischen daten der archeologischen Grabungen mit den Uurkunden ergaben. Die freigelegten Mauern gehörten dem Goldschmiedezwinger, dieser befand sich zur nordwestlischen Seite in der Fortsetzung der Bastei und stellten die Lägsseiten des Zwingers dar.

Der anliegende Bau am der zweiten Mauer archeologisch freigestellt, scheint eher ein Fundament eines Baues mit einen anderen Zweck als der militärische zu sein, vielleicht ein Abstellraum. Dieser Bau gehört einer spater liegenden Zeitspanne, der erste Hälfte des 19.Jh., als das Datum des Bastei - und Zwingerbaus, also den 17.Jh.

Abbildungsliste

1. Die erste Wehrmauer, XVII. Jh.
2. Die zweite Wehrmauer, XVII. Jh.
3. Gebaudefundament, erste halfte des 19. Jh.
4. Plan der Ausgrabungen, Maßstab 1:200
5. Querschnitt II, Profil Westseite, Maßstab 1:20
6. Querschnitt II, Plan der Ausgrabungen mit Wehrmauer, Maßstab 1:50
7. Querschnitt III, Plan der Ausgrabungen mit Wehrmauer und Kanalizatios Schacht aus 19 Jh., Maßstab 1:50
8. Querschnitt I, Plan der Ausgrabungen mit Baufundament und Wehrmauer, Maßstab 1:50
9. Querschnitt I, Profil Südseite, Maßstab 1:50
10. Querschnitt I, Profil Ostseite, Maßstab 1:50
11. Querschnitt III, Profil Westseite, Maßstab 1:50.

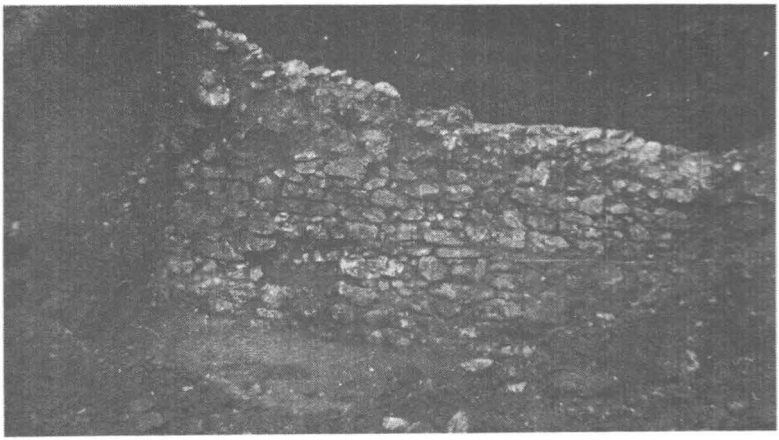

Planşa 1

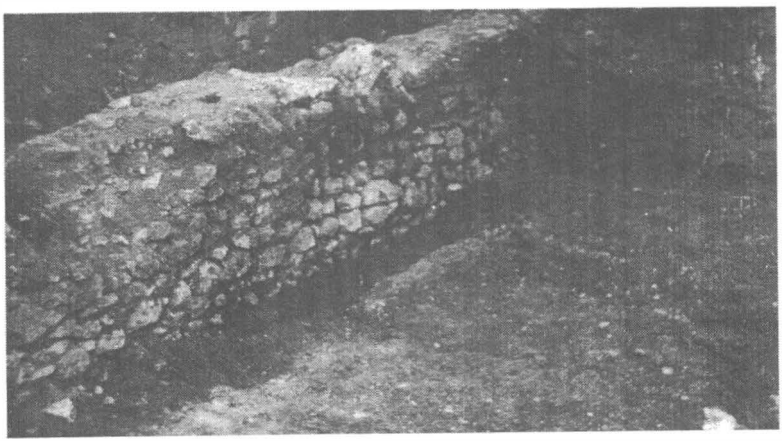

Planşa 2

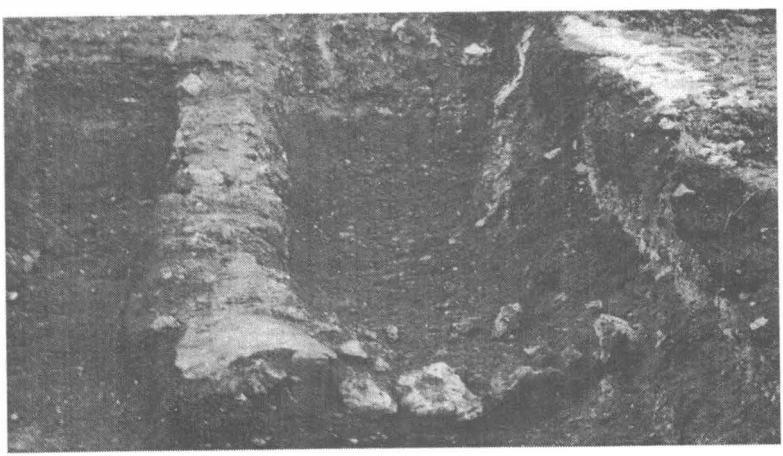

Planşa 3

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

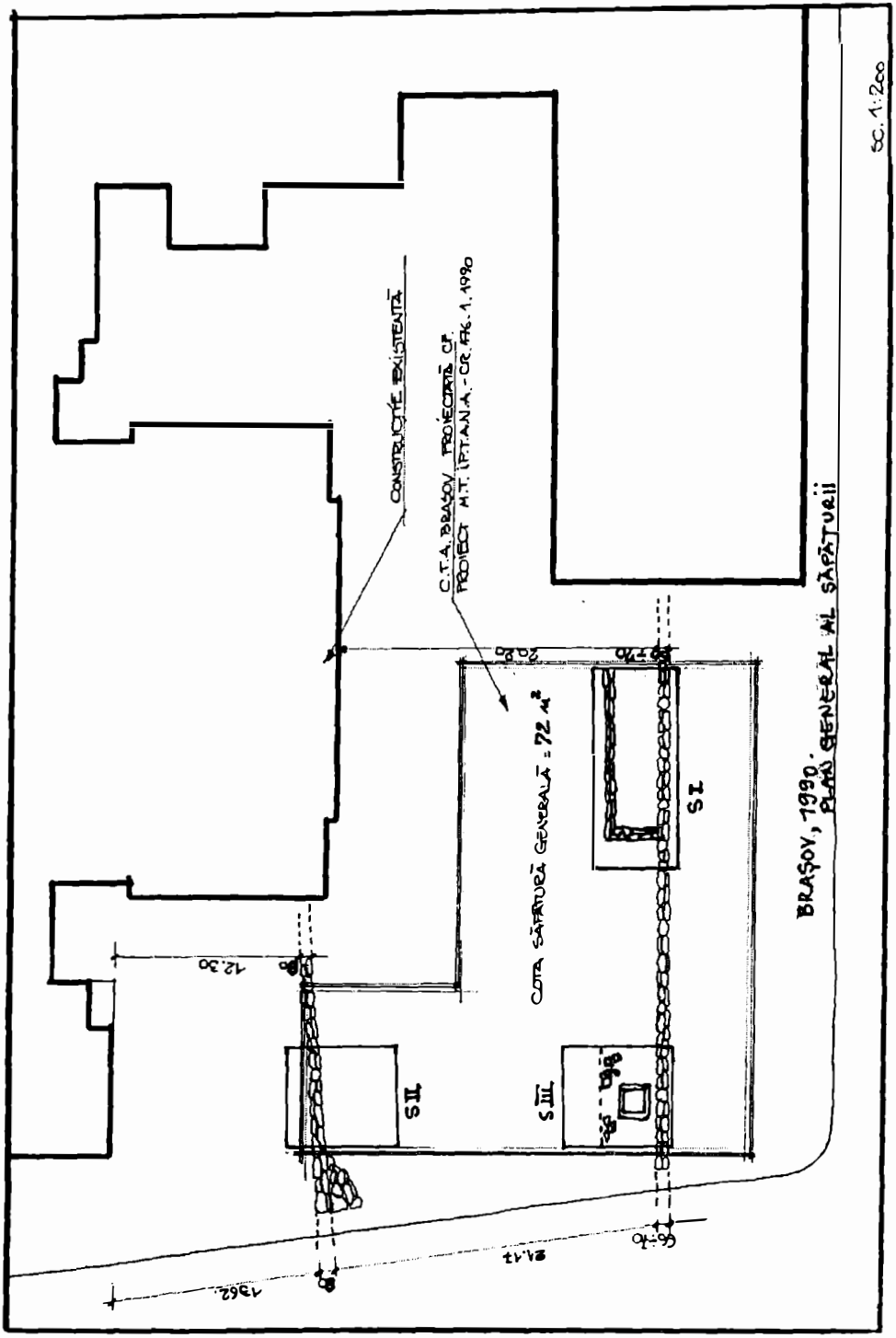

Planşa 4

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

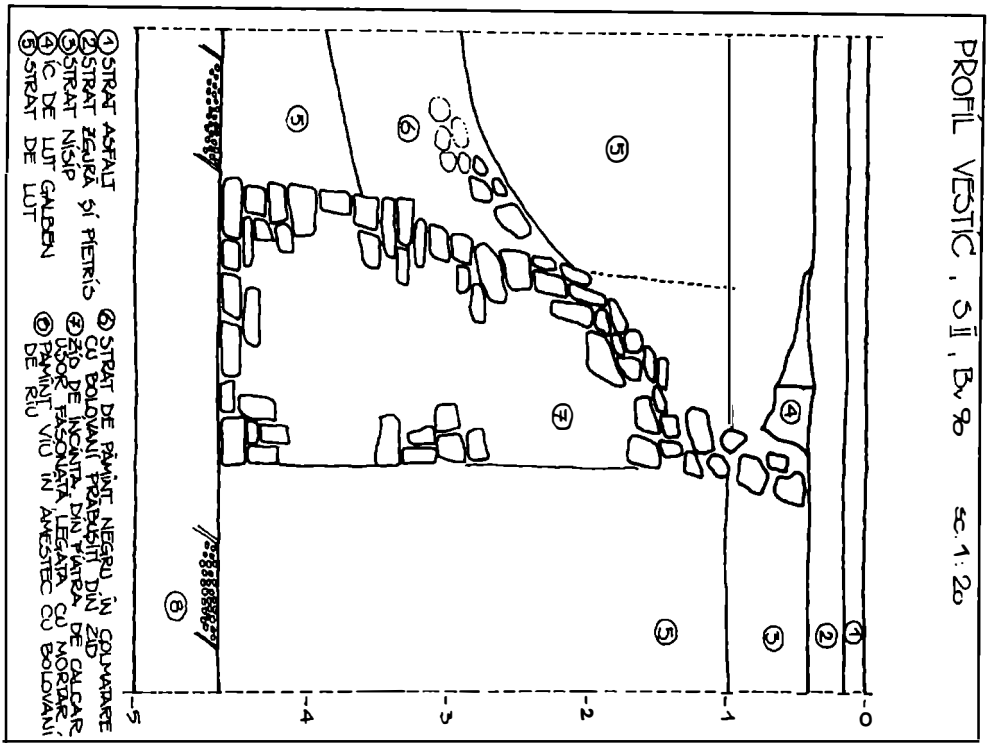

Planşa 5

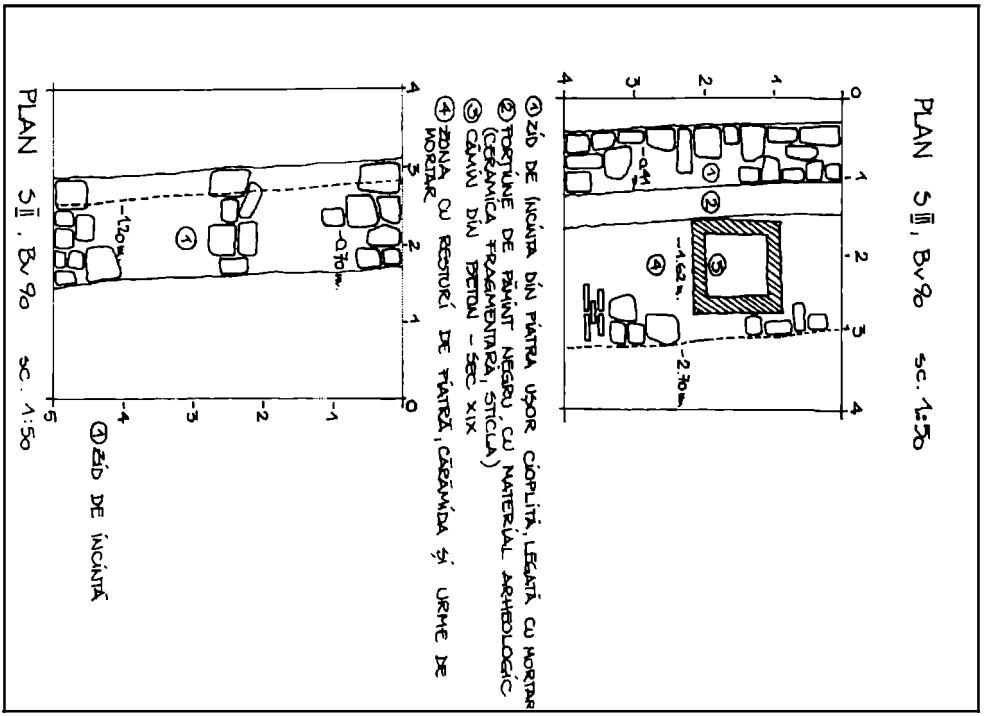

Planşa 6 Planşa 7

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

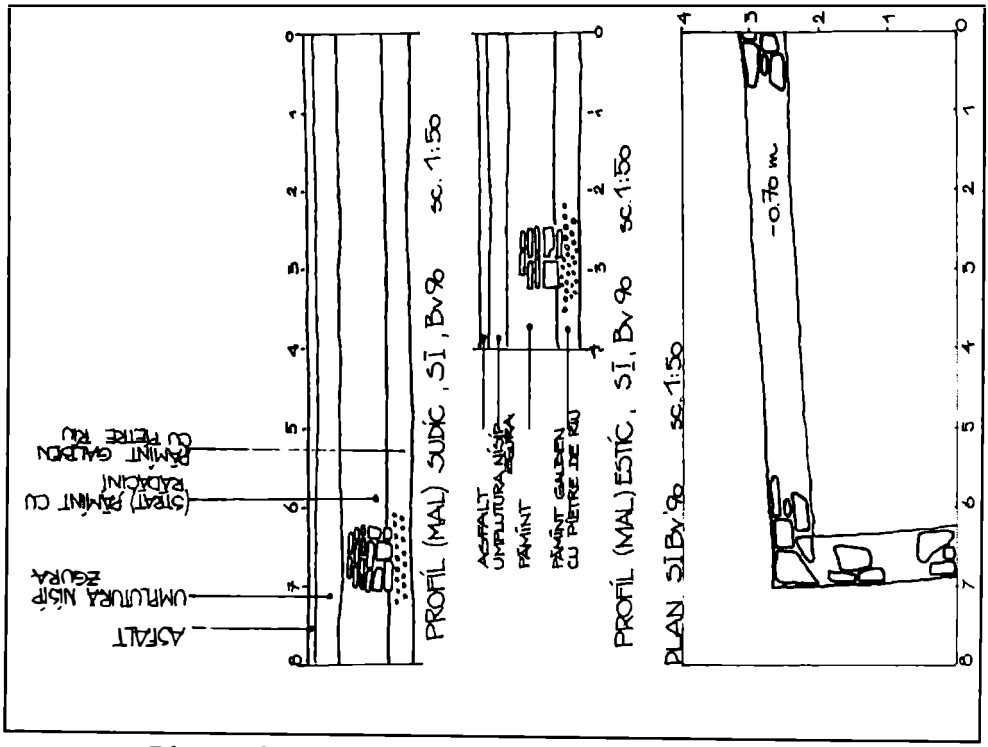

Planşa 9 Planşa 10 Planşa 8

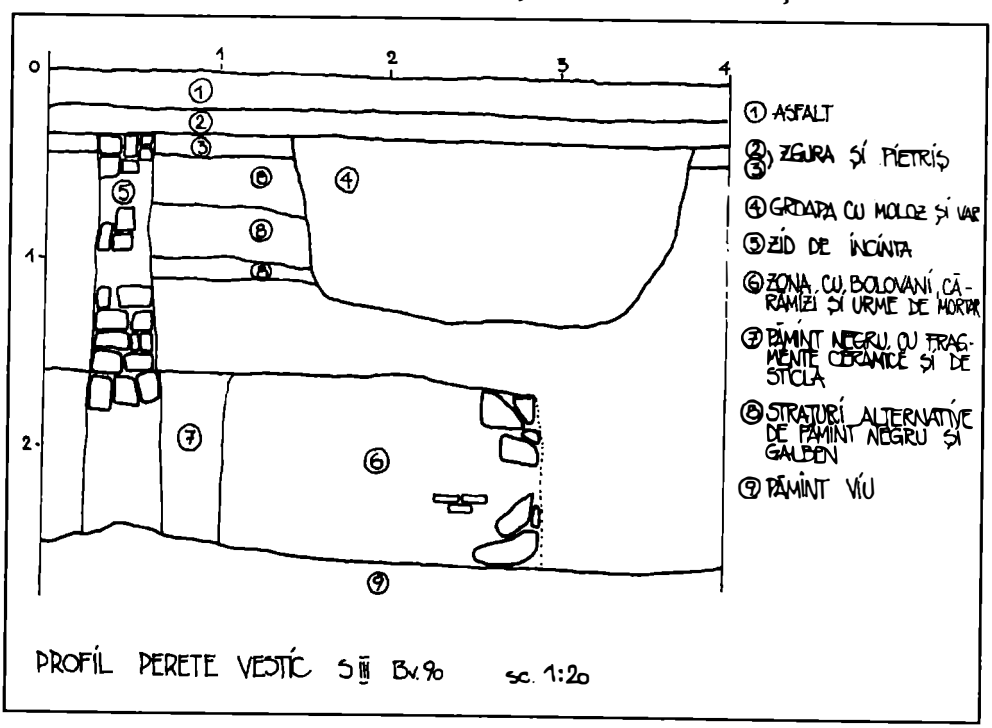

Planşa 11

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ionel Bauman

SĂPĂTURILE ARHEOLOGICE DE LA BRAN – VAMĂ ŞI VALORIFICAREA LOR DIN PUNCT DE VEDERE MUZEISTIC

În perioadele cuprinse între 30 septembrie – 29 noiembrie 1991, 14 septembrie – 16 octombrie 1992 şi 1-30 septembrie 1994 s-au efectuat cercetări arheologice în perimetrul Muzeului Bran, respectiv în sectorul „Vama". Scopul acestor cercetări l-a constituit necesitatea de a cunoaşte cât mai exact, din punct de vedere arheologic, zona vămii medievale. De asemenea, s-a avut în vedere intenția Muzeului Bran de a restaura sau, de a conserva „in situ", monumentele din perimetrul său, precum şi posibilitatea ca, în afara construcțiilor vizibile astăzi, să mai existe şi altele, dispărute de-a lungul vremurilor.

În prima fază a cerecetărilor, săpăturile arheologice au avut ca obiectiv zona din imediata vecinătate (*intra* şi *extra muros*) a sectorului de zid din incintă cuprins între actuala şosea Braşov-Câmpulung (respectiv, drumul medieval) şi promontoriul pe care este amplasat castelul.

Descrierea zidului şi a săpăturilor

Zidul medieval, care constituie limita primei linii defensive dinspre sud, este format din două tronsoane dispuse simetric, pe malurile pârâului Turcu şi traversate perpendicular de acstea. Tronsonul în discuție are lungimea de 24,20 m şi grosimea, la bază, de 1,30 m, şi este construit astfel:

-O asiză care pătrunde în solul viu până la adâncimea de 1,43 m; grosimea acesteia depăşeşte cu câte 40 cm lățimea zidului.

-Asiza este construită din piatră de râu, piatră de carieră şi cărămidă, precum şi câteva fragmente de țiglă, toate legate cu mortar cald.

-De la partea superioară a asizei se înalță zidul de apărare, care a fost făcut din aceleaşi materiale şi lucrat în aceeaşi tehnică, singura deosebire față de asiză constând în cantitatea mai mare de cărămizi şi țigle în amestec cu piatra.

-La înălțimea de 2,95 m față de partea superioară a asizei grosimea zidului se reduce cu 0,40 m, continuarea sa pe verticală făcându-se pe o lățime de 0,90 m. Diferența de cotă (0,40 m) reprezintă pragul suport al platformei de lemn folosită de străjeri şi luptători.

-Partea superioară a zidului nu se păstrează, ceea ce nu permite măsurarea exactă a înălțimii lui.

-Ambele niveluri ale zidului au practicate guri de tragere pentru tunuri şi arme

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

uşoare (muschete).

-Spre actualul drum modernizat zidul are la partea inferioară elemente constructive care demonstrează că de aici spre pârâul Turcu începe poarta mare de acces. Dimensiunile şi forma exactă a acesteia sunt greu de reconstituit.

-La distanța de 6,80 m, spre deal, se află o uşă cu înălțimea de 1,90 m şi lățimea de 1 m. Atât pragul uşii cât şi treptele (în număr de 4), la care se adaugă arcul de la partea superioară, sunt descendente spre exterior. Treptele pragului sunt realizate din piatră fasonată iar arcul boltit din cărămidă roşie, foarte bine arsă şi rezistentă.

-Nivelul de călcare „extra muros" este mai coborât cu 0,65 m față de cel „intra muros".

-Segmentul de zid dintre portiță şi deal este lung de 17,40 m (Pl. 1)

În continuare vom descrie cele cinci secțiuni direcționate pe zidul descris mai sus.

Secțiunea I A

Are dimensiunile: lungimea de 9 m, lățimea de 2 m şi adâncimea de 1,60 m. A fost trasată la distanța de 4,10 m de capătul dinspre pârâul Turcu al zidului de incintă şi perpendicular pe acesta.

Inventarul arheologic descoperit în această secțiune nu este prea bogat. La 2,20 m depărtare de zid şi la adâncimea de 0,80 m s-a descoperit un pavaj cu lățimea de 0,80 m. A fost făcut din lespezi de gresie, cu dimensiunea maximă de 0,40 m, grosimea lor nedepăşind 5 cm. Pavajul era delimitat de alte lespezi, tot din gresie, dispuse vertical în sol. Este sigur că acest pavaj pornea din fața uşii descrise anterior şi ajungea la vechiul drum de care.

Fragmentele ceramice descoperite până la adâncime de 0,30 m datează din epoca modernă. Între 0,40 m – 0,80 m adâncime solul este nisipos şi are în amestec fragmente ceramice, destul de puține, în mod sigur mai vechi decât cele din stratul superior. În acelaşi strat au mai fost descoperite resturi de cărbune, mortar şi ceramică.

În acest stadiu al cercetării am presupus:

a) Zidul de incintă este contemporan cu castelul.

b) Zidul de incintă este contemporan cu castelul, dar a fost modificat în altă perioadă.

c) Zidul a fost construit mai târziu decât castelul.

Dintre cele trei ipoteze, cea de-a treia mi se pare cea mai plauzibilă deoarece:

a) Ceramica descoperită aparține secolelor XIV-XV. (Pl. 4/1-4)

b) Cărămida din asiză şi cea din zid nu aparține secolelor amintite.

c) Modul de dispunere şi de construcție a gurilor de tragere este specifc secolelor XVI - XVII.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

De la adâncimea de 0,80 m până la 1,60 m (adâncimea maximă a secțiunii) nu au mai fost descoperite decât sporadic fragmente ceramice şi bolovani de râu, toate aflate în poziție secundară. Faptul că lentilele de mortar cuprinse în profilul secțiunii urmează o linie descendentă pornind de la zid, constituie o dovadă că la data acestuia, suprafața terenului „extra muros" era mai înclinată în comparație cu cea actuală. În acelaşi timp, această secțiune a dovedit că zidul nu era precedat de un şanț de apărare. Acest tronson de zid este identic cu cel din stânga pârâului Turcu, ceea ce dovedeşte că ele sunt contemporane şi făceau parte din acelaşi sistem defensiv.

Având în vedere cele de mai sus am apreciat că Secțiunea I A nu a fost relevantă decât într-o mică măsură, motiv pentru care am considerat utilă prelungirea ei „intra muros" pe care am denumit-o Secțiunea I B.

Secțunea I B (Pl. 1)

Noua secțiune are lungimea de 15 m iar în profilul ei sud-estic a apărut partea superioară a fundației unui zid construit din pietre legate cu mortar de var şi nisip. Pornind de la zidul de incintă acesta continuă până în dreptul metrului 8 unde, perpendicular pe acesta şi organic legat de el, porneşte spre vest un alt zid care se continua spre actuala şosea Bran-Braşov. Ambele ziduri au lățimea de 0,50 m, iar sub poarta lui superioară se afla cu 0,32 m sub actualul nivel de călcare.

La îmbinarea celor două ziduri, în interior, la circa 0,30 m adâncime s-a conturat un patrulater format din cărămizi prinse cu mortar în patru straturi suprapuse. În această fază a cercetării nu am putut preciza destinația acestei mici construcții, presupunând doar că poate fi vorba de partea inferioară a unui cuptor sau a unei sobe. Dimensiunile în plan ale acestei „construcții" sunt de 0,98X0,86 m.

Între metrul 4,25 şi 5,45 se află o construcție similară şi are aceleaşi dimensiuni. Pe mijocul ei, perpendiculară pe zidul lung, s-a găsit o fondație de piatră a cărei cotă superioară este cu 0,50 m sub actuala suparafață a zidului (planşa 1). Presupunem că este vorba de un perete median al unei sobe (cuptor?) care împarte suprafața acesteia în două spații aproximativ egale.

Între metrul 1,70-2,50, perpendicular pe zidul lung de 8 m, s-a găsit un altul, gros de circa 0, 80 m, legat constructiv de primul (planşa 1). În spațiul delimitat de acesta şi cărămizile amintite mai sus s-au găsit o mare cantitate de cenuşă, cărbune şi cuie forjate.

În porțiunea dintre zidul de incintă şi cel mai apropiat zid paralel cu el (spre vale) se aflau o cantitate apreciabilă de cărbune de lemn, cenuşă şi cuie forjate, ceea ce poate duce la concluzia că respectiva porțiune coincide cu lățimea platformei de lemn folosită de personalul de pază şi de soldați, care la un moment dat a fost incendiată. Afirmația poate fi susținută şi de constatarea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

conform căreia, zidul lung de 8 m are la distanța de 1,50 m de zidul de incintă un prag sensibil mai coborât, la a cărui cotă se afla şi stratul de arsură menționat. Acesta poate marca suprafața pe care circulau apărătorii de la nivelul inferior al forificației

Concluzia asupra celor descoperite în această secțiune este că avem elemente dintr-o construcție care urma să fie mai bine conturată prin extinderea cercetării, scop în care a fost trasată secțiunea II.

Secțiunea II (Pl. 1)

Este paralelă cu secțiunea precedentă (S. I B) şi despărțită de aceasta printr-un „martor" lat de 0,40 m. Au fost descoperite alte trei segmente de zid, perpendiculare pe secțiune, care reprezintă continuări spre pârâul Turcu ale celor din Secțiunea I B. Modul lor de dispunere indică faptul că toate fac parte din aceeaşi construcție. În porțiunea cuprinsă între aceste ziduri, la adâncimea de 0,70 m a fost descoperită o suprafață de lut ars, compactă, care pare a indica podeaua unei încăperi. În spațiul descris s-au găsit fragmente de cahle nesmălțuite (planşa 5/1,2) ornamentate cu un bogat decor fitomorf.

Presupunem că toate provin de la o sobă care a funcționat la sfârşitul secolului al-XVI-lea sau prima parte a secolului următor.

Secțiunea III (Pl. 1)

Şi aceasta are aceleaşi dimensiuni ca S. I B şi este despărțită de ea printr-un „martor" lat de 0,40 m, precizare din care se poate deduce că era amplasată spre deal de aceasta.

Scopul trasării ei în această zonă a fost acela de a vedea dacă amintitele ziduri descrise mai sus se continuau şi în această parte a căii de acces dinspre sud. Faptul nu s-a confirmat, în schimb, în perimetrul ei au fost găsite o serie de vestigii a căror importanță se cuvine a fi menționată. Astfel, în profilul estic, la adâncimea de 0,15 m, a apărut partea superioară a unui zid construit numai din cărămidă, perfect vertical şi legat cu mortar de var şi nisip. Porneşte de la zidul fortificației şi are o lungime de 2,00 m; baza sa a fost surprinsă la adâncimea de 1,10 m. Cu toate că el nu se continuă de-a lungul acestei secțiuni (pentru a se integra, eventual, construcției din secțiunile IB şi II) prin forma de L pe care o are poate fi pus în relație cu un pandant rămas necercetat chiar în „martorul" care desparte S.II de S.IB, ambele putând forma partea inferioară a unei mici încăperi legate, probabil, de serviciul militar care se exercită aici.

Şi, pentru că tot ne aflăm în această porțiune a săpăturii, să consemnăm că la adâncimea de 0,70 m s-au constatat urmele unui foc puternic peste un şir de bolovani de calcar până la cota de –2,00 m. Este clar că groapa în discuție a fost săpată pentru producerea varului (prin arderea bolovanilor de calcar) necesar la construcția zidului de apărare. De la adâncimea de 0,20 m au început să

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

apară numeroase fragmente de cahle (majoritatea acoperite cu smalț verde), ceramică, de asemenea smălțuită, de regulă, în interior. Existența numeroaselor fragmente de cahle pe o suprafață relativ restrânsă trebuie pusă în legătură cu o sobă existentă pe acest loc. În sprijinul acestei afirmații mai aducem ca argument şi descoperirea unui mare număr de oase de animale provenind de la ovidee şi bovidee.

Dintre celelalte obiecte mai deosebite amintim:

- Două monede din argint datate 1696 şi, respectiv, 1697, cu valoarea de 3 groşi. Una din ele, cea datată 1696, prezintă o perforație la margine, făcând parte dintr-o salbă.

- Un număr mare de pipe fragmentare, făcute din pastă neagră, roşcată, gălbuie sau albă. Decorul lor geometric este foarte bogat (planşa 6/7-8/1-4); de remarcat în acest sens şi mărcile de meşter şanțate pe unele dinte aceste pipe: SLI, S, EI, FI (planşa 7,8/1-4)

- Numeroşi nasturi de diferite forme şi dimensiuni, inclusiv fragmentele de oase din care au fost decupați prin ştanțare. Tot la acest capitil se adaugă un zar confecționat, de asemenea, din os.

- Un sigiliu din plumb, care trebiue pus în legătură cu activitățile vamale care se desfăşurau în acea zonă

- Un număr destul de mare de fragmente de sticlă provenind de la recipiente de dimensiuni mici.

- Numeroase cuie din fier forjat, ceea ce arată că această clădire a fost acoperită, inițial, cu şindrilă.

Secțiunea IV (Pl. 1)

Această secțiune a fost trasată pentru a cerceta şi ultima porțiune rămasă neexplorată, de la baza dealului. Şi în această secțiune cercetată până la solul viu (-1,00 m) s-au descoperit, în linii mari. aceleaşi tipuri de obiecte ca şi în cele precedente (fragmente ceramice, mai ales cele aparținând secolelor XVII-XVIII, cuie, fragmente de pipe etc.) Am acordat o atenție deosebită acelei mici construcții (2X2 m) de la baza zidului, surprinsă încă din secțiunea anterioară. Are forma pătrată şi construită din 2 rânduri de cărămizi prinse cu mortar. După ce a fost golită, pe fundul acesteia (la –1,20 m) a fost descoperit un strat de nisip fin, în care au fost descoperite şapte gloanțe de muschetă (planşa 5/4). Acestă descoperire indică faptul că încăperea a fost făcută pentru păstrarea prafului de puşcă şi a gloanțelor utilizate de cei care apărau cetatea.

Având în vedere descoperirile arheologice făcute la Bran – Vamă punem în discuție o serie de aspecte legate de construcția formată din trei încăperi de lângă zidul de apărare, pe de o parte, iar pe de altă parte cele legate de această fortificație şi rolul ei în istoria castelului (cetății) Bran.

Documentele şi literatura de specialitate care se referă la castelul (cetatea)

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Bran[1] nu fac nici o referire la vreo fortificație care să fi fost făcută în momentul construirii acestuia (1377-1382). De altfel, acesta avea propriul său sistem defensiv, în condițiile în care la sfârşitul secolului al XIV-lea şi în prima parte a celui următor nu se utilizau armele de foc şi, în principal, tunurile. Cetatea era apărată în această perioadă de un număr de 7-12 trabanți (arcaşi şi balistari)[2]. După cum este cunoscut, castelul avea o dublă funcție: militară (pentru a apăra culoarul Rucăr-Bran de o eventuală invazie) şi economică, pentru a percepe vama (tricesima), ştiut fiind intensul trafic comercial care se făcea dinspre şi spre Transilvania. Acestea constituie, de altfel, principalele argumente care conferă castelului Bran rolul de important punct strategic.

În anul 1498 regele Ungariei, Vladislav Iagello, zălogea Braşovului castelul Bran, pe timp de zece ani[3], act reînnoit în 1508 pentru o perioadă de 20 de ani[4], cu obligația ca braşovenii să execute o serie de lucrări de fortificație. Cel puțin până la 1530 ele n-au fost făcute, pentru că, de pildă, un document datat 27 ianuarie 1530 precizează că „de asemenea la 24 trabanți (s-a plătit) salariul de florini 29, aspri 40, care au servit la cetatea Bran când Moise domnul Țării Româneşti a împresurat acea cetate"[5]. Dcă ar fi existat vreo fortificație cu siguranță că documentul ar fi făcut referire la ea. Pentru problemele puse în discuție alte două documente ni se par interesante: unul datat 1536 şi care spune că „de asemenea pentru 162 bârne pentru construcție şi pentru laiță şi podea, de asemenea când s-au pregătit camerele slujitorilor, florini 4, aspri 43"[6], (castelan la Bran fiind în acea perioadă, Georgius Blesch), iar celălalt datat 1538 „pentru slujitorul vamal găzduit la cetate în socoteala cheltuielilor făcute în cursul anului, 12 florini[7]. Este pentru prima dată când tricesimatorul apare menționat într-un document legat de Bran. Un alt document, datat 1600, menționează faptul că Nicolae Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul, în încercarea de a-i pedepsi pe braşoveni, care se revoltaseră împotriva domnului muntean, a încercat să intre – pe la Bran – în Țara Bârsei. Dar, neputând cuceri fortificațiile castelului Bran, au fost nevoiți să se retragă[8]. De aici rezultă că zidul dinspre sud a fost construit într-un intreval cuprins între 1536-1600. Chiar dacă acest intreval se măreşte cu 20 de ani, nu putem omite documentul datat 1620, mai 24: „să se ştie că atunci cand s-a clădit camera nouă şi s-a împrejmuit grădina au fost trimise cantități de vin ce s-au dat zidarilor şi dulgherilor, timp de 18 săptămâni câte 18 optimi"[9]. După toate probabilitățile, zidarii şi dulgherii (în număr neprecizat) care au lucrat la Bran în acea perioadă. Proveneau din rândul meşterilor braşoveni, deoarece construirea unor monumente mai mari (turnuri, ziduri şi cetăți) pretindea o tehnică superioară pe care nu o putea avea un meşter sătesc ce îşi însuşise meseria în mod empiric[10]. De altfel nu întâmplător domnii Țării Româneşti solicitau de la sibieni, braşoveni şi bistrițeni „zidari buni"[11]. Necesitatea ridicării la Bran a unei astfel de fortificații a fost determinată şi de alți factori. Primul dintre aceştia se referă la puternica ofensivă otomană din secolul al XVI-lea, coroborată

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cu instabilitatea politică din Țara Românească. Al doilea factor îl constituie utilizarea şi perfecționarea continuă a armelor de foc, îndeosebi a tunurilor, în strategia militară. Judecând din acest punct de vedere, ridicarea unui zid „scut"[12], care să țină – indeosebi – artileria la distanță este justificabilă. Fortificația în discuție era prevăzută cu un etaj. La partea inferioară erau amplasate piesele de artilerie, iar la partea superioară, prevăzută cu o podină de lemn lată de 1 – 1,50 m, existau guri de tragere dispuse într-un anumit unghi, pentru armamentul individual. Într-un inventar datat 1549 apar menționate la castelul Bran „sânețe de Praga, puşti de fier cu furcă (22), două chintale de plumb, 11 tone de praf de puşcă, 2 mortiere"[13]. Aceste arme proveneau – după toate probabilitățile – din Braşov, cunoscut fiind faptul că acest oraş ocupa în secolul al XVI-lea locul I în Transilvania în privința producerii armelor (puşti, tunuri, ghiulele, praf de puşcă). În acest sens, descoperirea acelei încăperi pentru depozitarea prafului de puşcă şi a muniției este cu atât mai interesantă. Un alt element asupra căruia ne vom opri atenția îl constituie modul în care sunt orientate deschiderile practicate în zid, cele de la partea superioară, pentru armamentul individual. Ele nu sunt drepte, ci oblice, pentru ca unghiul format de traiectoria proiectilului tras din partea stângă a zidului cu cel tras din partea dreaptă să fie cuprins între 45-60 de grade. În felul acesta eventualii atacatori puteau fi ținuți mai uşor la distanță, fiind prinşi în foc încrucişat.

În ceea de priveşte construcția, ale cărei fundații au fost descoperite cu ocazia săpăturilor arheologice efectuate în perioada 1991-1994, ea îndeplinea – după toate probabilitățile – un dublu rol: pe de o parte sediul oficiului vamal pentru o perioadă de aproape două secole (sec. XVI-XVIII), iar pe de altă parte sediul gărzii care apăra această fortificație. Dacă anul în care a fost ridicată construcția, aşa cum s-a văzut, nu este cunoscut cu exactitate, în schimb ştim când îşi încetează activitatea. Astfel, în 1758, oraşul Braşov a fost obligat să refacă din temelii clădirea oficiului vamal, dar nu pe acelaşi loc, ci pe locul unde se află astăzi clădirile legate de fosta vamă[14]. Noul oficiu vamal va funcționa până în 1836, când granița Transilvaniei va fi mutată, iar odată cu ea şi vama[15].

În ceea ce priveşte valorificarea muzeistică a cercetărilor de la Bran – Vamă, aceasta se poate face în două etape: o primă etapă, în care să fie luate în considerare principalele rezultate obținute pe baza cercetărilor făcute până în prezent şi, o a doua etapă, care ar urma să se bazeze pe nişte cercetări viitoare efectuate pe platoul din stânga pârâului Turcu.

Referitor la prima etapă se pot amenaja, cu investiții relativ reduse două obiective:

Primul l-ar putea constitui zidul prevăzut cu galeria de lemn, pentru strajă, reconstituită şi, evident, protejată cu o copertină; pe gurile de tragere ar urma să fie amplasate arme specifice secolelor XVII-XVIII (pl. 19)

Al doilea obiectiv, de tip pavilionar, l-ar putea constitui porțiunea care

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

păstrează fundațiile vechii vămi, cu atât mai mult cu cât, în momentul încheierii cercetărilor le-am protejat acoperindu-le cu carton asfaltat şi folii de polietilenă. Tot aici ar urma să fie expuse obiectele rezultate în urma săpăturilor arheologice efectuate în această zonă.

NOTE

* Cercetările au fost efectuate împreună cu colegii Fl. Costea şi St. Coşuleț, cărora le mulțumesc pentru încredințarea întregului material spre publicare.

1. N. Al. Grecu, Socoteli alodiale, fond Primăria Braşov, vol I-V, Braşov, 198.
2. T. Haşdeu, *Atribute de castel cetății Bran (secolul al XVI-lea*, în *Aluta*, I, 1970, p. 134.
3. Emil Micu, *Castelul Bran*, Buc., 1957, p. 18, Ioan Moşoiu, *Branul şi cetatea Branului*, Buc., 1930.
4. Radu Manolescu, *Comerțul Țării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul*, Buc., 1965, p.51.
5. N. Al. Grecu, *op. cit.*, vol. I, p. 87.
6. *ibidem*, p. 144.
7. *ibidem*, p. 152.
8. Emil Micu, *op. cit.*, p. 23.
9. N. Al. Grecu, *op. cit.*, vol. III, p. 61.
10. Stefan Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, p. 196.
11. *ibidem.*
12. Radu Heitel, *În legătură cu unele probleme ale arheologiei cetăților de piatră, medievale, din Transilvania*, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, anul XXXIX, nr. 2, 1970, p. 29.
13. N. Al. Grecu, *op. cit.*, p. 22.
14. Ana Maria Henegariu, *Cetatea Bran*, Buc., 1963, p. 27.
15. *ibidem*, p. 34.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Planşa 1: (planul săpăturilor de la Bran-Vamă);
Planşa 2/1-2: (secțiunile IB şi III);
Planşa 3/1-2: (secțiunile II şi III);
Planşa 4/1-4: (ceramică descoperită la Bran-Vamă);
Planşa 5/1-4: (cahle şi diferite obiecte);
Planşa 6/1-4: (pipe şi monede);
Planşa 7/1-4: (pipe cu marcă de meşter);
Planşa 8/1-4: (pipe cu marcă de meşter).

Summary

The excavations were performed in Bran – Vama between 1991 – 1994

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

followed up a better knowledge of the historical realities from this area. The scientific researches established about right the moment when to the South of the Castle, the walls girdle were built. With this occasion, the archaelogical materials were discovered (ceramics, coins, store tiles, pipes) and reavealed us the fact that the walls were built at the end of the XVth century and the turn of the XVIth century.

In this context were discovered also the foundations of one construction which had a double function: guard room's headquarters for defence the castle and the custom house (until 1758).

Rezumatul în limba engleză, Dinu Crăciun

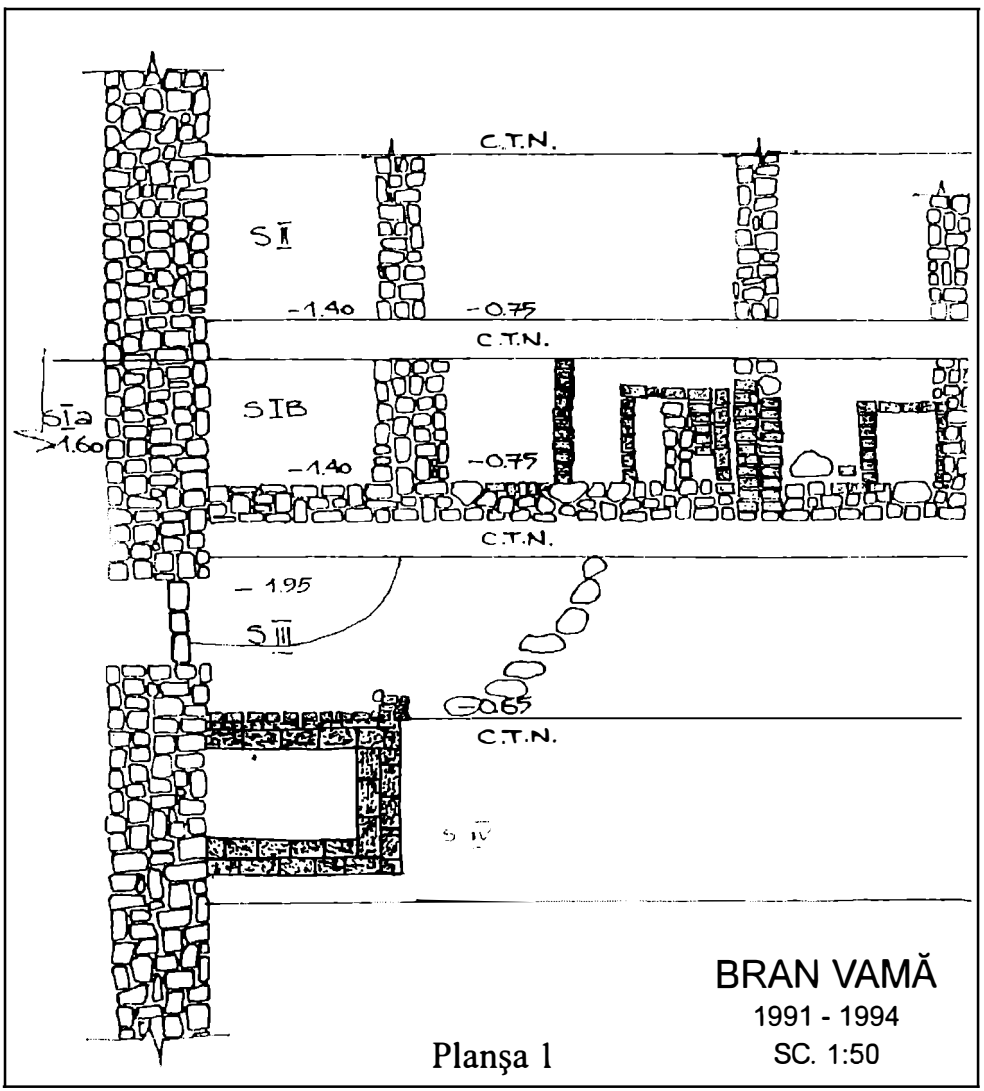

Planşa 1

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

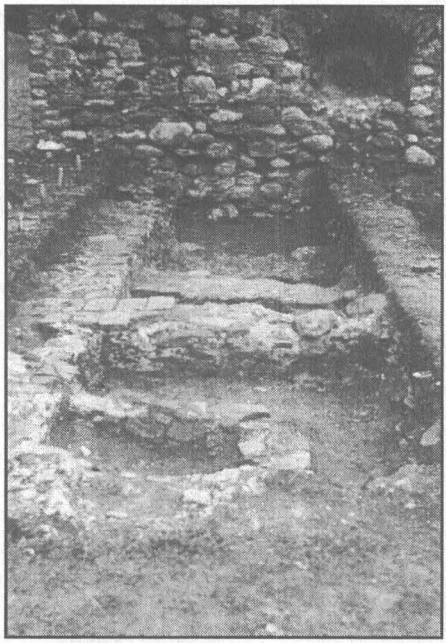

Planşa 2

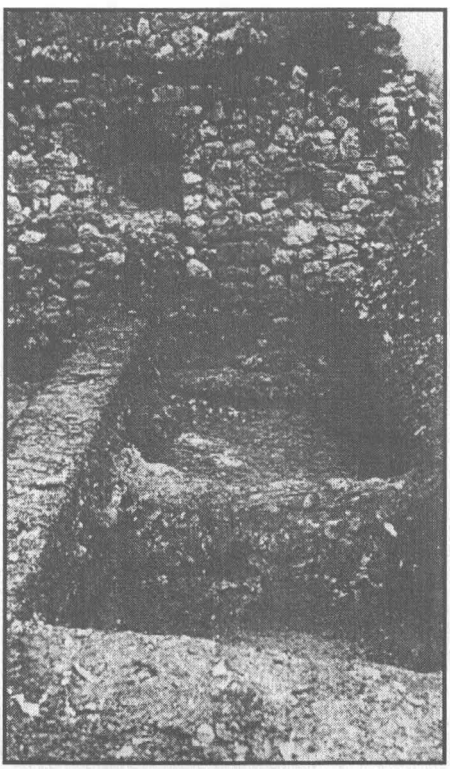

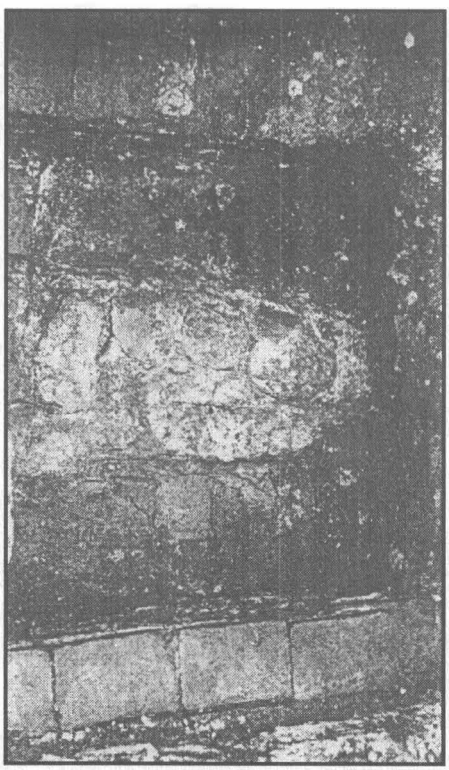

Planşa 3

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

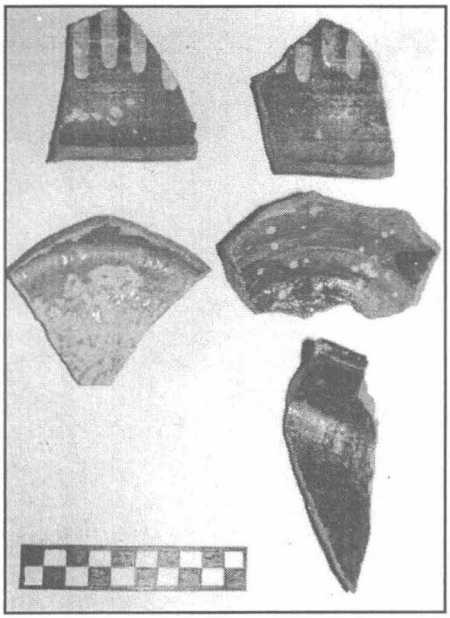

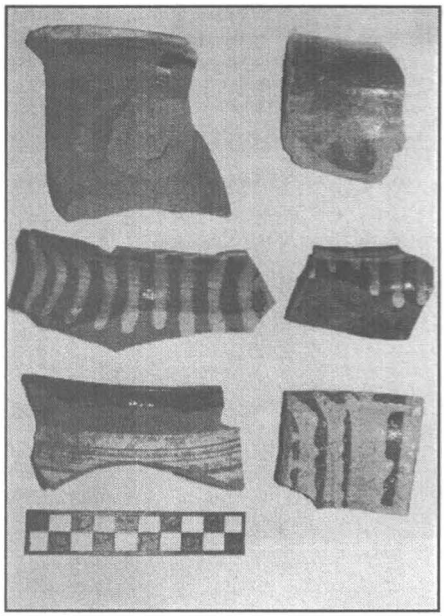

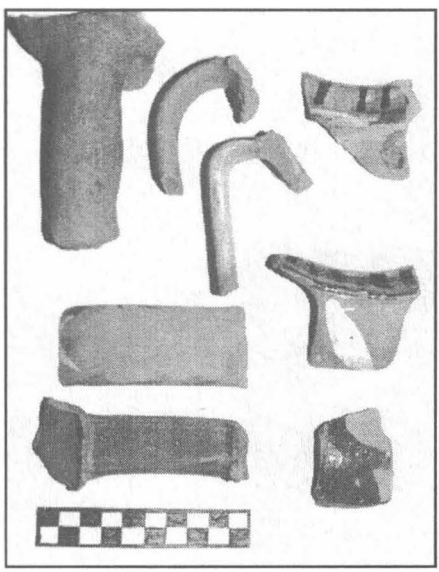

Planşa 4

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

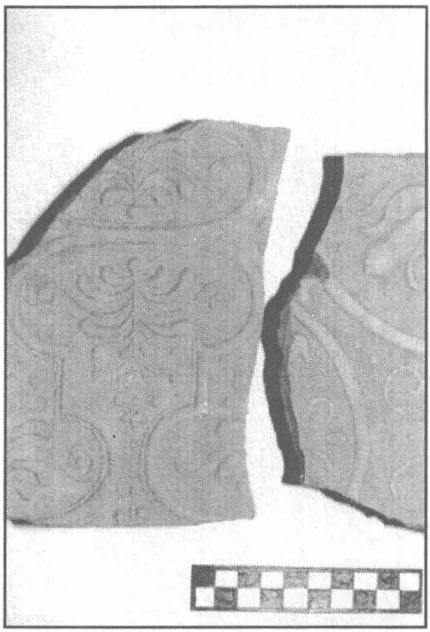

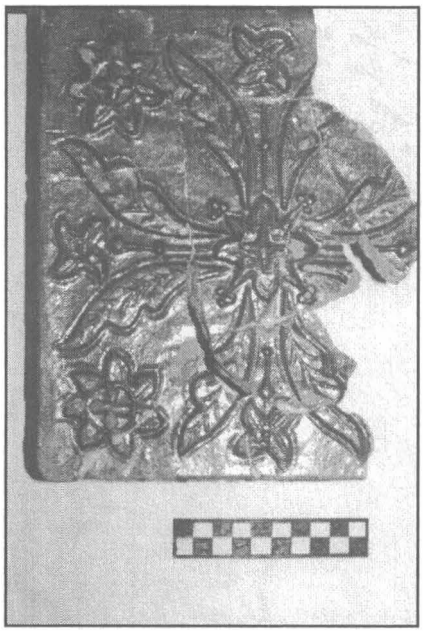

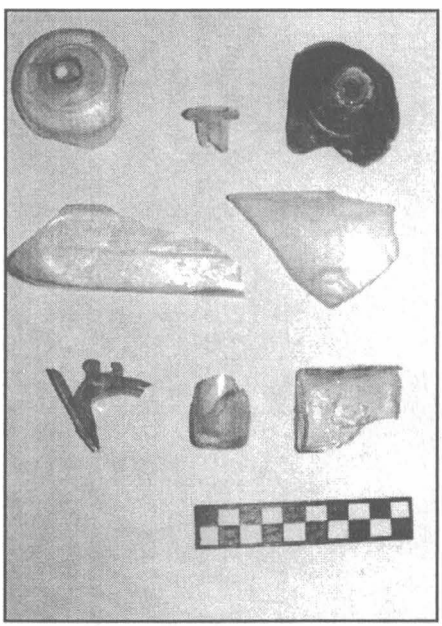

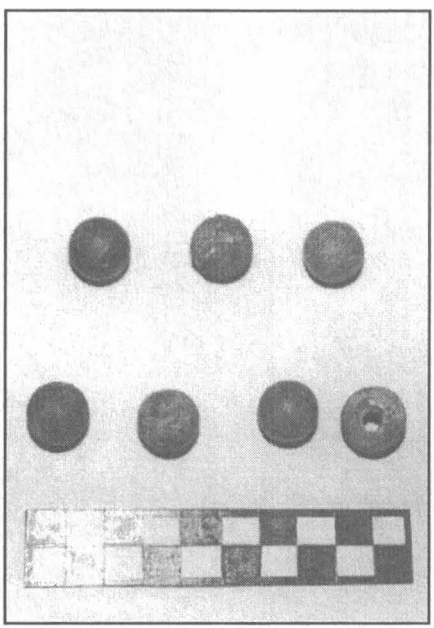

Planşa 5

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

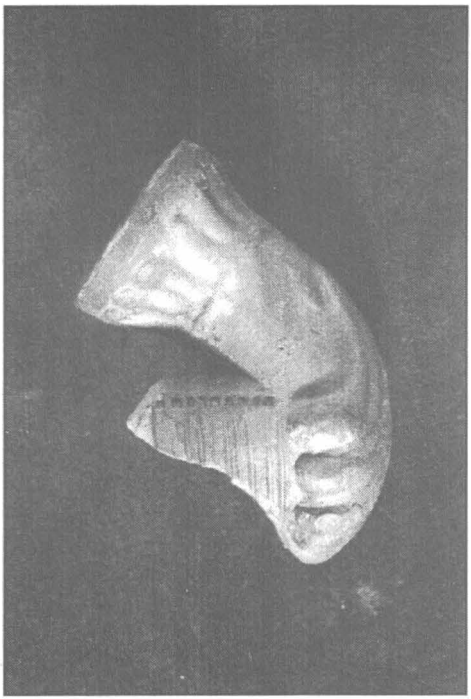

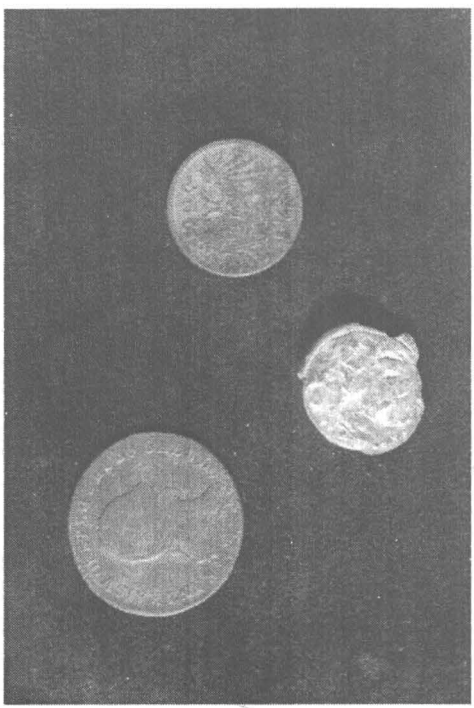

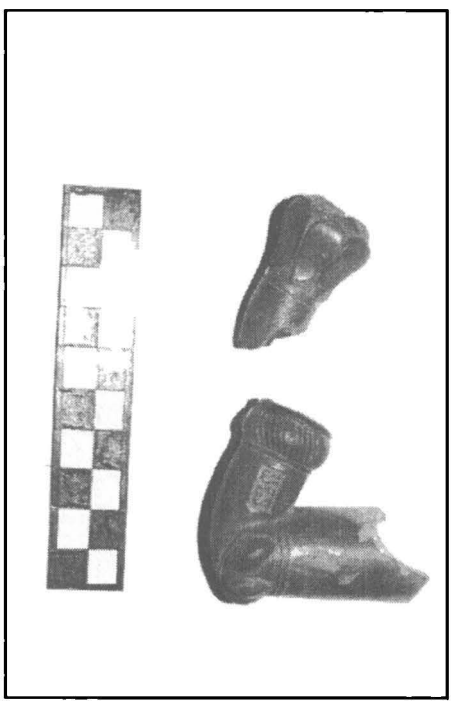

Planşa 6

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

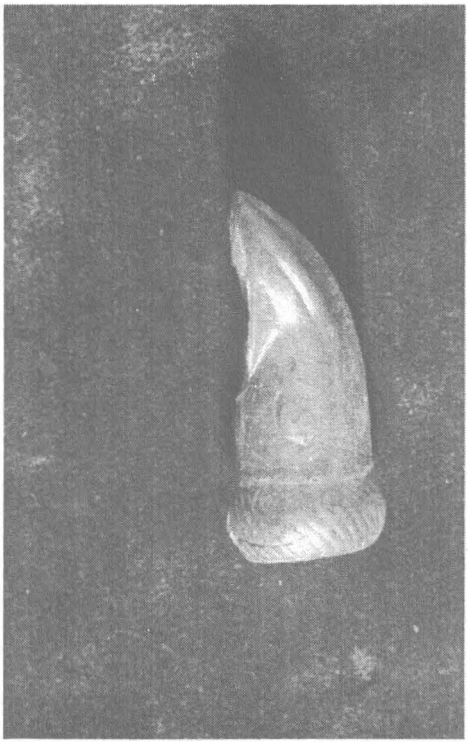

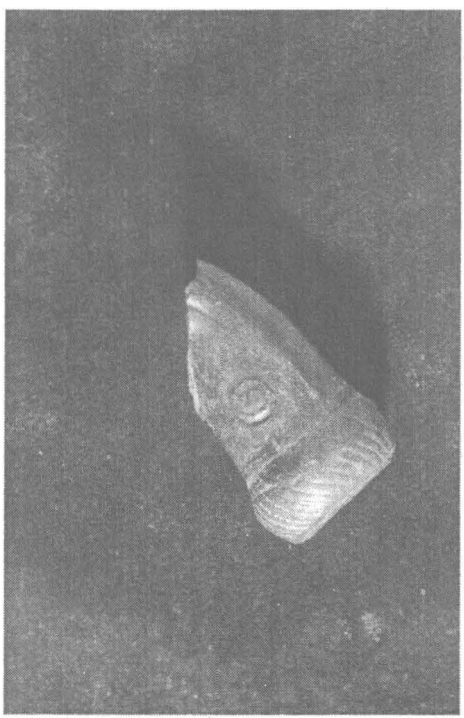

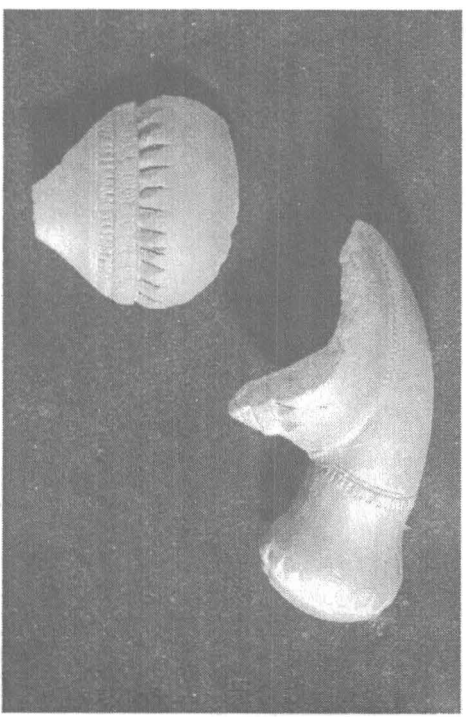

Planşa 7

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

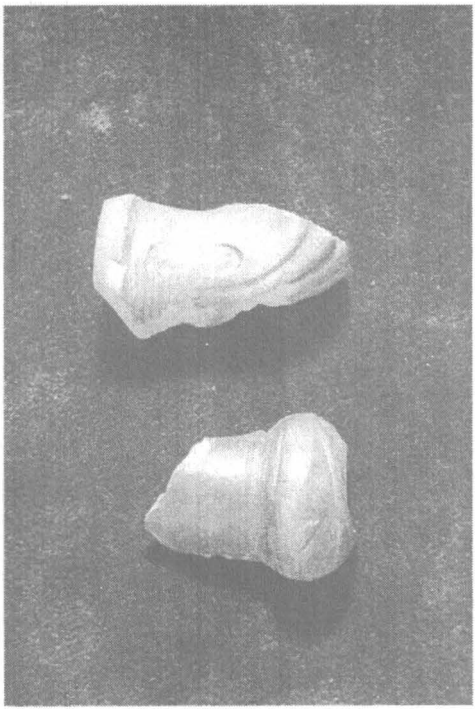

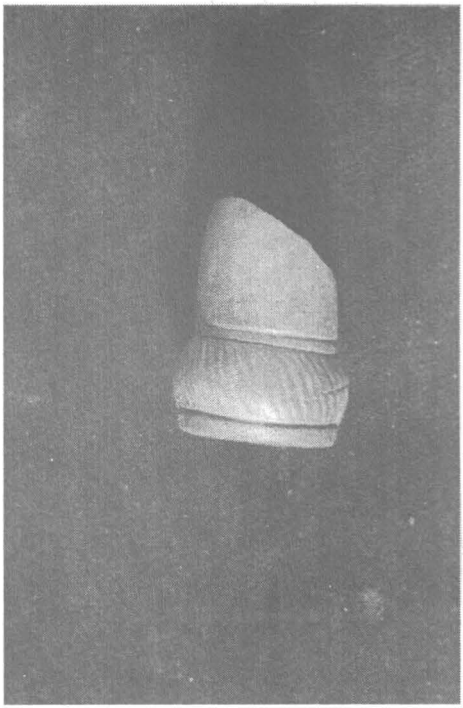

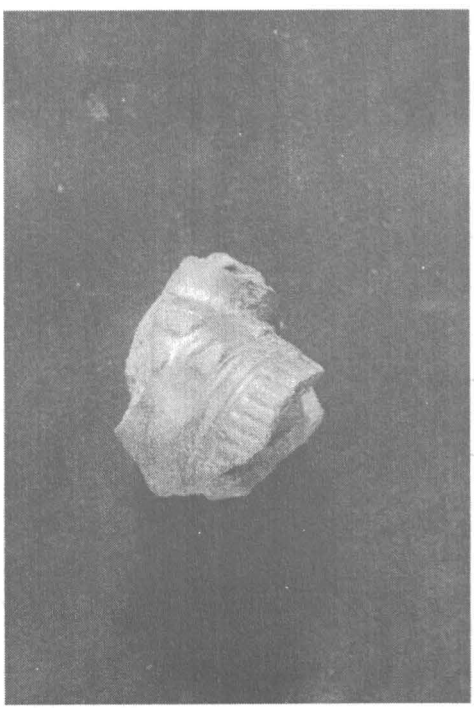

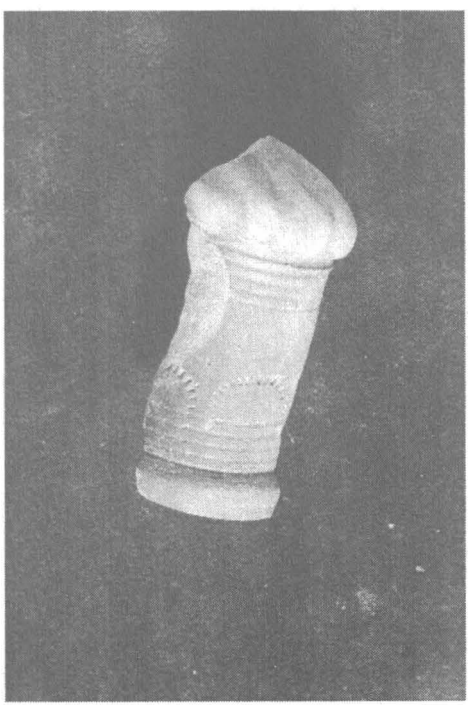

Planşa 8

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Gudrun Liane Ittu

Fonduri epistolare în colecția de manuscrise a Bibliotecii Brukenthal

Biblioteca Brukenthal, păstrătoare a unor tezaure inestimabile de manuscrise, incunabule şi carte rară, adăposteşte în cadrul colecției de manuscrise şi numeroase fonduri epistolare, necercetate, până în prezent, în marea lor majoritate.

Scrisorile nu pot fi, desigur, comparate cu marile valori ale bibliotecii baronului von Brukenthal, dar importanța lor rezidă, pe de-o parte, în faptul că aparțin unor personalități importante, străine sau autohtone, iar pe de altă parte, în faptul că oferă posibilitatea clarificării unor aspecte particulare privind constituirea, cercetarea sau îmbogățirea colecțiilor muzeale.

În cele ce urmează ne vom referi, succint, la epistolele a şase personalități, dintre care patru străine, respectiv istoricii de artă Theodor von Frimmel (1853-1928) din Viena, Abraham Bredius (1855-1927) din Haga, Hofstede de Groot (1863-1930) din Amsterdam, Karl Voll (1876-1918) din München; cele două personalități autohtone sunt istoricul de artă din Cluj, Coriolan Petranu (1893-1945) şi prințul moldav, Constantin Caragea din Grumăzeşti/Neamț. Cu excepția a trei scrisori ale lui Theodor von Frimmel, datând din 1883 şi 1889 şi adresate custozilor Martin Schuster şi Heinrich Müller, toate epistolele ulterioare îl au ca adresant pe Michael Csaki (1858-1927). Cel din urmă a fost custode al instituției sibiene din 1892 până la moartea sa, survenită în 1927. Odată cu preluarea acestei funcții de către Csaki, a început procesul de investigare ştiințifică a galeriei sibiene, proces facilitat de vizitele la Sibiu ale celor patru reputați istorici de artă străini. Deşi pasionat de studiul pinacotecii, Michael Csaki n-a neglijat celelalte colecții muzeale. Cercetătorul arhivei de manuscrise va fi impresionat de vasta corespondență întreținută de Csaki cu numeroase personalități din țară şi din străinătate, regretând totodată că nu s-au păstrat, decât cu mici excepții, şi scrisorile custodelui.

Cel mai voluminos fond epistolar este cel expediat de Theodor von Frimmel (1853-1928). Este format din 87 de documente, din care 48 de scrisori şi 37 de cărți poştale şi desfăşurat de-a lungul unui arc temporal de 41 de ani, din 1883 până în anul 1924. Conaisseurului austriac îi revin mari merite în studierea Galeriei Brukenthal, în atribuirea de tablouri şi în editarea celor şase ediții ale catalogului rționat, editat în intervalul 1901-1909. Cu ocazia primei sale vizite la Sibiu, în anul 1894, von Frimmel a atribuit tabloul *Omul cu tichia albastră*, care pe atunci purta semnătura falsificată a lui Albrecht Dürer, lui Jan van Eyck,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

o descoperire care a contribuit la sporirea prestigiului internațional al Galeriei Brukenthal. În urma acestui eveniment de excepție, colecția baronului von Brukenthal a fost vizitată şi de istoricii de artă olandezi Abraham Bredius şi Cornelius Hofstede de Groot precum şi de germanul Karl Voll, specialişti care, la rândul lor, au sprijinit cercetarea ştiințifică a galeriei. Deşi extrem de ocupat cu scrierea propriei opere, Theodor von Frimmel a fost ani de-a rândul consilierul ştiințific al lui Csaki, fapt extrem de bine ilustrat de scrisorile pe care sperăm să le publicăm într-un viitor apropiat în volum.

De la Abraham Bredius s-au păstrat 13 scrisori din perioada 23 august 1901 - 3 iulie 1923, o corespondență începută după vizita sa la Sibiu, care avusese loc între 12 şi 14 august 1901. Bredius s-a referit la multiple aspecte privind instituția sibiană, de la calitatea restaurării unor lucrări (operațiune efectuată de profesorul Eduard Gerisch de la Academia de Artă din Viena) la probleme de identificări în general.

De la Hofstede de Groot, care s-a aflat la Sibiu între 6 şi 8 iunie 1902, ne-au parvenit doar două scrisori, una din toamna anului 1902, iar cealaltă din 26 aprilie 1903. Prima se referă la expoziția primitivilor flamanzi de la Bruges, unde fusese prezent şi muzeul sibian cu lucrarea lui Jan van Eyck şi cu cele două ale lui Hans Memling, iar cea de-a doua la albumul editat de Csaki, în 1903, cu prilejul centenarului morții baronului von Brukenthal.

Profesorul Karl Voll, care a vizitat pinacoteca Brukenthal în perioada 13-16 septembrie 1901, este prezent în arhiva de manuscrise cu 4 scrisori şi 9 cărți poştale. Istoricul de artă münchenez abordează probleme privind atribuiri, furnizează custodelui date referitoare la viața şi activitatea unor artişti şi comentează problema tabloului sibian al lui Jan van Eyck, refuzându-i flamandului paternitatea acestei opere.

După 1918 s-a extins aria epistolierilor, incluzând şi personalități din provinciile extracarpatice, cum a fost biobliofilul prinț moldav, Constantin Caragea din Grumăzeşti/Neamț sau persoane oficiale, reprezentând noile autorități statale, cum a fost profesorul Coriolan Petranu, inspector al muzeelor din Transilvania.

În continuare ne vom referi la fondul epistolar Constantin Caragea – Michael Csaki. Această corespondență s-a dovedit a fi în avantajul ambelor părți, contribuind la îmbogățirea, deopotrivă, a Bibliotecii Brukenthal şi a bibliotecii particulare a prințului. Ne permitem o scurtă paranteză pentru a arăta importanța acordată bibliotecii sibiene de la crearea ei şi până în perioada în discuție.

Este cunoscut faptul că locul preferat al fondatorului Muzeului Brukenthal, baronul Samuel von Brukenthal (1721-1803), un reprezentant de seamă al iluminismului transilvănean, l-a constituit biblioteca, considerată de acesta creierul instituției. Merită, de asemenea, subliniat faptul că pentru redactarea testamentului[1], baronul a ales o formă juridică nespecifică dreptului săsesc, anume *fidei-comiss*-ul, constând în formarea unei fundații care să permită

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

păstrarea integrității colecțiilor şi transmiterea acestora din generație în generație unui singur aşa-zis *moştenitor universal*. În vederea întreținerii şi extinderii colecțiilor era prevăzută, de asemenea, constituirea unui capital de 36.000 de florini renani, un capital din dobânzile căruia „se va putea plăti un bibliotecar şi personal de întreținere"[2].

După moartea fondatorului muzeului, instituția a funcționat cu un număr redus de angajați, îndeobşte cu un custode şi un custode adjunct. Custozii erau mai degrabă interesați de conservarea colecțiilor decât de extinderea acestora după un plan bine stabilit. Excepție făcea biblioteca, considerată, în continuare, cea mai valoroasă dintre colecții. Astfel, ea s-a bucurat de cea mai mare atenție din partea custozilor, îmbogățirea ei fiind o preocupare continuă, susținută şi de personalități transilvănene aflate temporar sau stabilite definitiv în străinătate. Michael Csaki, asemenea precursorilor săi, a continuat această tradiție.

Fondul epistolar în discuție conține 16 documente - respectiv 10 scrisori şi 6 cărți poştale – ale prințului moldovean adresate custodelui şi 4 cópii ale scrisorilor de răspuns ale celui din urmă. Corespondența dintre cei doi, purtată în limba germană (cu excepția a două cărți poştale ale prințului, scrise în franceză) s-a desfăşurat în intervalul 24 noiembrie 1919 - 1 mai 1926 (în trei faze succesive 1919, 1922 şi 1926). Dacă în 1919, prințul Caragea părea a fi unul dintre numeroasele personaje interesate doar de publicațiile proprii ale Muzeului Brukenthal, situația s-a modificat în timp, interesul epistolierului moldovean pentru muzeu în general şi pentru bibliotecă în particular, accentuându-se treptat. Din 1922 prințul s-a transformat din solicitant în ofertant, permițându-ne totodată să aruncăm o privire în vasta sa bibliotecă. Cu această ocazie el menționează câteva titluri de carte veche de călătorie în care sunt cuprinse pasaje despre Transilvania sau despre Muzeul Brukenthal[3]. Deoarece deținea câteva dintre acestea în dublu exemplar, le-a oferit Bibliotecii Brukenthal, solicitând în schimb alte cărți rare din care aceasta avea dublete. Corespondența pe această temă a continuat şi pe parcursul anului 1926, când prințul îi atrage atenția lui Csaki asupra cărții călătorului englez E. D. Clarke "Travels in Various Countries in Europe, Asia and Africa by E. D. Clarke", apărută la Londra în 1818 şi îi trimite copia pasajului despre Sibiu, respectiv paginile 286-293. Clarke vizitase Sibiul şi Muzeul Brukenthal în 1802 şi a fost oaspetele vârstnicului baron. Întrucât descrierea lui Clarke a fost considerată foarte interesantă, custodele a redactat un articol pe care l-a publicat în *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* din 1926[4].

Prințul s-a hotărât ca în schimbul celor două cărți rare – Andreas Wolf, "Beiträge zu einer statistisch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau", Sibiu, 1805 şi Johann Molnar, "Deutsch-Walachische Sprachlehre", Viena, Kurzbek, 1788 Sibiu, 1810 – să ofere muzeului, pe lângă cele deja promise ("The Letters of John B. S. Morritt of Rokeby. Descriptive of Journeys

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

in Europe and Asia Minor in the Years 1794-1796", Londra 1914; Thomas Thronton, "Das türkische Reich in allen seinen Beziehungen", Hamburg 1808) şi opera Elenei Văcărescu "Kings and Queens I have Known", Londra, New York, 1904, subliniind că nu doreşte ca instituția sibiană să iasă în pierdere[5].

Din scrisori nu putem reconstitui, cu exactitate, câte titluri ale bibliotecii Caragea au provenit din Biblioteca Brukenthal, dar cunoaştem, cu certitudine, că biblioteca sibiană s-a îmbogățit cu trei titluri, aparținând lui Morritt of Rokeby, Elenei Văcărescu şi lui Thomas Thronton.

Ultimul fond, la care ne vom referi, provine de la profesorul Coriolan Petranu, devenit, în 1920, inspector al muzeelor din Transilvania. De la istoricul de artă din Cluj s-au păstrat 22 de scrisori şi 2 cărți poştale, scrise în intervalul 5 iunie 1920–15 martie 1926. Inspectorul, atunci când i se adresează custodelui în calitate de persoană oficială, scrie în limba română, iar când îi scrie ca persoană particulară, scrisorile sunt redactate în limba germană. În momentul preluării de către profesor a funcției de inspector al muzeelor din Transilvania, urmele primului război mondial nu erau pe deplin înlăturate, multe dintre obiectele muzeale, evacuate la Budapesta, aflându-se încă departe de instituțiile posesoare. La izbucnirea conflagrației, în iarna 1914/5, Muzeul Brukenthal a întreprins o serie de acțiuni în vederea salvării obiectelor sale de mare valoare. Primele evacuate au fost tablourile lui van Eyck, Memlimg, Tizian ş. a., piese de orfevrerie, monede şi medalii din aur precum şi Breviariul Brukenthal. Toate acestea au fost transportate la Viena, iar după intervenția Budapestei, la Muzeul Național din capitala Ungariei. După intrarea României în război au mai fost evacuate 48 de lăzi cu obiecte muzeale şi depuse, de asemenea, la Budapesta. Cea mai mare parte a acestora a fost recuperată în 1919, în timpul ocupării acestui oraş de către armata română. O ladă, conținând 25 de covoare orientale, rămăsese însă la Budapesta, din 1913, când acestea au participat la o expoziție de artă decorativă[6]. Cum era şi firesc, Muzeul Brukenthal a întreprins la guvernul român diligențele necesare recuperării obiectelor lipsă, intervenție care a fost bine apreciată de reprezentanții autorității statale. La 20 septembrie 1920, inspectorul se adresează custodelui Csaki după cum urmează:

„avem onoare a-Vă aduce la cunoştință, că am transpus în persoana domnului Ministru al Cultelor şi Artelor spre a fi prezentată Consiliului de Miniştrii cestiunea readucerii obiectelor depozitate la Budapesta din muzeul de sub conducerea D-voastră. Atât faptul, că D-voastră Vă adresați prin Inspectorat Înaltului Guvern Român, cerând intervenție, - cât şi încrederea exprimată față cu Înaltul Guvern Român, - a făcut impresie bună domnului Ministru. Sunt autorizat a-Vă încunoştința, că Înaltul Guvern Român va satisface interesele muzeelor din Transilvania, pentrucă ele fac parte şi din interesele Statului, ear Inspectoratul Muzeelor din Transilvania va lucra cu energie pentru readucerea şi redarea obiectelor pe seama muzeelor proprietare, cât şi pentru prosperarea muzeelor

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

în general. Un reprezentant al muzeului de sub conducerea D-Voastră va fi rugat la timpul său pentru a fi de față la Budapesta la identificarea şi luarea în primire a obiectelor.

Pentru a satisface necesitățile primordiale şi pentru pecetluirea încrederii reciproce Ministerul Vă invită prin Inspectorat să trimiteți un tablou specificat despre ajutorul de stat de care are nevoe muzeul pe anul bugetar 1920-21. Rugăm însă a ține seama de împrejurările financiare în care se găseşte Statul".

În scrisoarea din 8 octombrie 1920 o altă hotărâre a conducerii Muzeului Brukenthal este apreciată drept semn de încredere în noile autorități, care, la rândul lor, se arată binevoitoare față de minorități:

„*...hotărârea D-voastră de a face inscripțiile şi catalogul şi în limba română, deoarece prin această operă patriotică muzeul îşi va îndeplini misiunea sa culturală față de majoritatea populației Țării noastre. Mulțumind D-voastră şi Curatoriului pentru nobila intenție* ş...ț *Inspectoratul va raporta despre aceasta domnului Ministru şi va face publicului cunoscută hotărârea D-voastră.*

Cu această ocazie am onoare a-Vă ruga, domnule Custode, dacă sunteți dispus a primi numirea onorifică de membru în Comisia Regională a Monumentelor istorice, în care dorim să fie şi națiunea săsească reprezintată".

În anii următori, în scrisorile oficiale se solicită, de cele mai multe ori diferite date despre colecțiile, posibilitățile materiale şi obiectele „de interes românesc" ale muzeului şi despre eforturile de recuperare a celor aflate, până în 1923, la Budapesta. În cele particulare, profesorul Petranu solicită sprijin pentru studentul său, Bianu, care va vizita Muzeul Brukenthal în vederea prezentării unui referat la seminarul de istoria artei, solicită fotografii a mai multor obiecte muzeale[7] sau i se adresează lui Csaki cu rugămintea de a recenza unele dintre lucrările sale.

Fondurile prezentate, chiar dacă am face abstracție de valoarea lor istorică şi de bogăția informațională, produc cercetătorului momente de desfătare spirituală, dacă are în vedere frumusețea stilului, caligrafia îngrijită şi fair play-ul în relațiile umane, chiar şi atunci când se susțin păreri contrare.

Brieffonds in der Handschriftensammlung der Brukenthalbibliothek

In der Handschriftensammlung der Brukenthalbibliothek werden auch zahlreiche Briefe von bedeutenden Persönlichkeiten aus dem In- und Ausland aufbewahrt, Fonds, die bislang sehr wenig oder gar nicht erforscht worden sind. Die Verfasserin obiger Studie stellt die Briefe, die der Kustos des Brukenthalmuseums, Michael Csaki, Angestellter dieser Institution zwischen den Jahren 1894 und 1927, von sechs Persönlichkeiten erhalten hat. Es handelt sich dabei um die Korrespondenz mit den Kunstgelehrten Theodor von Frimmel (1853-1928), Abraham Bredius (1855-1927) Hofstede de Groot (1863-1930) und Karl Voll (1876-1945), die alle eine bedeutende Rolle in der

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

wissenschaftlichen Ergründung der Brukenthalschen Pinakothek und in der Abfassung des ersten catalogue raisonné (sechs Auflagen zwischen 1901 und 1909) gespielt haben. Von den zahlreichen rumänischen Persönlichkeiten, mit denen Csaki im Briefwechsel stand, sind in der Arbeit zwei erwähnt, der Kunsthistoriker Coriolan Petranu und der Moldauer Prinz Constantin Caragea. Petranu war nach der Vereinigung Transilvaniens mit Rumänien zum Inspektor der siebenbürgischen Museen ernannt worden und war bestrebt, ein gutes Verhältnis zu den Minderheiten herzustellen, während der bibliophile Prinz mit der Brukenthalbibliothek seltene Schriften ausgetauscht hat.

Note

[1]Testamentul baronului von Brukenthal redactat la 3 ianuarie 1802, Arhivele Statului Sibiu, Colecția de documente Brukenthal CD 1-51, nr. 28; traducerea în limba română este inclusă în Gudrun-Liane Ittu, *Muzeul Brukenthal. De la constituirea colecțiilor până în zilele noastre*, în *Convergențe Transilvane*, vol 9, Forumul Democrat al Germanilor din România, , 2000, pp. 82-91.

[2] Gudrun-Liane Ittu, *op. cit*, p. 88.

[3]Lista prințului cuprinde următoarele titluri: Morritt of Rokeby, *Diary* (manuscris aflat în bibliotecasa personală; Comte de Lagarde, *Voyage de Moscou a Vienne*, Paris 1824, 8°; D. Sestini, *Viaggio Curioso Scientifico-Antiquario*, Firenze 1815, 8°; Comte de Lagarde, *Journey of a Nobleman*, London 1831, 8°; Walsh, *Narrative of a Journey*, London 1828, 8°.

[4] În prima parte a lucrării, Csaki a reprodus fragmentul despre Muzeul Brukenthal, iar în cea de-a doua parte s-a referit la lucrările comentate de Clarke, corectând o serie de erori privind atribuirea unor picturi, erori datorate stadiului incipient în care se afla istoria artelor atunci când englezul a vizitat meleagurile sibiene. Clarke vorbeşte, de asemenea, despre nume necunoscute de artişti precum Liebens, Van Ouas, Bourbas care, citite corect, trebuie scrise Livens, Quast şi Pourbus, erori corectate de Csaki.

[5]Atât cartea lui John B. S. Morritt of Rokeby, *Descriptive of a Journey in Europe and Asia Minor in the Years 1794-1796*, London 1914 cât şi Helene Vacaresco, *Kings and Queens I have Known*, London, New York 1904 poartă ştampila Muzeului Brukenthal cu data de 21 aprilie 1926, iar cea a lui Thomas Thronton, *Das türkische Reich in allen seinen Beziehungen*, Hamburg 1808 data de 15 mai 1926.

[6] Michael Csaki, *Aus der Geschichte des Brukenthalmuseums seit Ausbruch des Krieges (1914-1922)*, MS 351, Biblioteca Brukenthal.

[7] Mult stimate domn, Cluj la 18 febr. 1925

După cum probabil ați aflat anul acesta voi preda cursul de „Artă săsească şi maghiară în Transilvania". În acest scop vă rog să-mi trimiteți câteva fotografii de bună calitate ale Palatului Brukenthal pentru a le putea reproduce. 1./ partea interioară 2/ 1-2 interioare 3./ câteva detalii caracteristice ale Barocului şi Rococoului (curtea, portalul, sobele, mobilier de epocă) 4./planul clădirii 5./ casa Brukenthal din Avrig.... Totodată îmi permit să vă informez cu această ocazie că am fost avansat la gradul de profesor extraordinar.

Cu sincere salutări Petranu

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Bonis Johanna

Din istoria primelor colecţii şi începuturile instituţiei muzeale la Târgu Mureş

Apariţia şi evoluţia conceptului de muzeu, fazele de organizare ca instituţie specializată, precum şi istoricul diferitelor colecţii, se bucură azi de un larg interes din partea specialiştilor. La cunoaştrerea acestui domeniu de activitate - ale cărei începuturi coboară în timp cu peste două veacuri în ţara noastră[1] şi care astfel se încadrează cu cinste în ansamblul celei europene - dorim să aducem o modestă completare, prin prezentarea primelor încercări pentru alcătuirea unei colecţii de tipul celei muzeale la Târgu Mureş, încă în sec. al XVIII-lea şi prin parcurgerea realizărilor materializate odată cu înfiinţarea Muzeului Secuiesc de Artă Industrială la finele secolului al XIX-lea şi deschiderea Muzeului de arheologie şi etnografie din Târgu Mureş, la etajul II, al Palatului Culturii, în vara anului 1934.

Primele preocupări pentru înfiinţarea unui muzeu la Târgu-Mureş datează din anul 1763 şi se leagă de numele asesorului Teleki József.[2] Datele despre muzeul înfiinţat de acest tânăr, reprezentant tipic al aristocraţiei epocii luminilor din Transilvania, discipol al lui Bod Péter, sunt foarte vagi şi incomplete. În călătoriile sale de studii, străbătând Europa însoţit de renumitul savant Cornides Daniel, contele Teleki a adunat, pe lângă volume de cărţi şi bibliofilie şi o impresionantă colecţie de rarităţi. Materialul expus în trei săli ale celei mai vechi clădiri civile din oraş,[3] avea o compoziţie eterogenă. Ştirile documentare menţionează foarte laconic existenţa unei biblioteci, a unei colecţii de rarităţi şi a unei colecţii de tipul celor de ştiinţele naturale.[4] Istoria acestei colecţii, care prin caracterul ei ne duce cu gândul la aşa-zisele "cabinete de curiozităţi" - tipice epocii Baroce, precum şi soarta pieselor - ajunse fragmentar în proprietatea fostului Liceu Reformat din oraşul Târgu Mureş - rămâne o întrebare deschisă clarificată sperăm în cursul cercetărilor ce vor urma.

Prima instituţie muzeală, de data acesta larg deschisă publicului târgumureşan, era Muzeul Secuiesc de Artă Industrială, inaugurat la 27 iunie 1886.[5] Acest muzeu, spre deosebire de altele înfiinţate în Transilvania secolului al XIX-lea, se remarcă în primul rând prin profilul lui cu totul aparte, izvorâtă din necesitatea de a scoate această parte a Transilvaniei din starea de înapoiere, de a crea aici o industrie capabilă să se ridice la nivelul celei europene.[6]

Ideea unui astfel de muzeu, sau cel puţin a unei expoziţii industriale nu era nouă la Târgu Mureş. Încă cu ani în urmă Asociaţia de Autoeducare şi Întrajutorare a Muncitorilor din Târgu Mureş propune organizarea unei expoziţii cu scopul promovării produselor industriei locale.[7] Propunerea s-a materializat în

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

expoziția temporară deschisă în toamna anului 1884.[8]

În mijlocul deceniului al 8-lea al secolului al XIX-lea, datorită înrăutățirii relațiilor economice între România şi Austro-Ungaria ce au culminat cu dezlănțuirea războiului vamal, în condițiile în care mii de secui au emigrat fiind atraşi de posibiltățile de muncă oferite de tânărul stat românesc[9] înființarea Muzeului de Artă Industrială având profilul şi rostul schițat cu ani în urmă, devine o necesitate ce nu mai poate fi amânată. Prin prezentarea gravelor neajunsuri cauzate economiei transilvănene, războiul vamal devine acum pe paginile ziarelor locale adăvărata motivație pentru un muzeu de artă industrială.[10] Cităm spre exemplificare doar unul din numeroasele articole redactate în acest sens. *"Muzeul de artă industrială va avea destinația să ridice la un nivel superior industria Secuimii (....) lucru inevitabil în condițiile actuale. (....) lată exemplul acelor părți ale Secuimii, ale căror produse industriale erau livrate spre piețele din România; de când granițele s-au închis, majoritatea producătorilor se zbat în foamete, fiind azi, în înțelesul strict al cuvântului, condamnați la cerşit."*[11]

Primele măsuri concrete pentru înființarea Muzeului Secuiesc de Artă Industrială sunt luate de reprezentanții "Societății culturale şi economice a secuilor"[12] în anul 1885.[13] În acest sens un rol deosebit îi revine lui Ráth Károly, membru în comisia centrală a societății. Situându-se cu energie şi perseverență în fruntea tuturor strădaniilor, încă în anul 1885 întocmeşte un concept de proiect de funcționare. Prezentat în fața Adunării Generale a Societății la data de 1 august 1885, "Proiectul programului de organizare" - cum s-a denumit conceptul, era de fapt documentul de bază, Statutul de organizare şi funcționare a viitorului muzeu.[14]

Cele şapte puncte ale proiectului, reluate ulterior şi în prefața Catalogului tipărit cu ocazia inaugurării muzeului, schițează scopul şi profilul instituției, domeniile pe care le vor îmbrățişa exponatele, precum şi resursele şi mijloacele educaționale disponibile.[15]

Printr-o susținută muncă de popularizare şi mobilizare, urmată de achiziționarea prin cumpărare sau donație a celor mai reprezentative piese şi modele dorite, în mai puțin de un an de la prezentatrea proiectului se deschide la Târgu-Mureş, în clădirea Teatrului de vară noua instituție.[16] Studiul succint al Catalogului muzeului ne permite trecerea în revistă a întregului patrimoniu de care dispunea Muzeul de Artă Industrială în momentul înaugurării.[17]

Grupate tematic în treisprezece categorii, colecțiile muzeului, însumând o valoare de 20 mii de florini, erau constituite dintr-o gamă variată de mostre de materii prime şi produse reprezentative, provenite de la 360 de intreprinderi şi firme industriale din Europa întregă. Bogat şi variat reprezentate erau ramurile industriei prelucrării fierului şi a metalelor cu 81 expozanți, industria prelucrării lemnului şi cea a mobilei cu 51 expozanți, industria faianței şi a sticlăriei cu 27 expozanți, industria extractivă şi chimică cu 18 expozanți.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Apar în catalog şi, desigur îşi găsesc locul de cinste şi în expoziție produsele tehnicii moderne din Europa Occidentală, accentul se punea însă pe acele modele, căutate pe piețele vremii, a căror producție era posibilă în condițiile şi la nivelul industriei autohtone, în primul rând în condițiile industriei casnice.

Un loc aparte se rezervă în catalog colecției de albume cu modele de desen, a cărților şi a lucrărilor de specialitate şi colecțiilor de cataloage ilustrate cu imaginea şi prețul informativ al diferitelor produse ale firmelor industriale din Europa întreagă.

Departe de a se mulțumi cu înjghebarea unei expoziții de produse etalon, reprezentând industria modernă, noua instituție şi-a propus să devină un centru de studiu pentru tineri, viitorii meseriaşi, unde aceştia "(...) vor găsi la un loc cele mai moderne mostre de competiție a diferitelor ramuri industriale."[18] Se ofereau aşadar spre vizionare, studiere şi chiar copiere modelele colecției, care - oglindind nivelul tehnic al vremii - serveau la "lărgirea orizontului şi înnobilarea gustului tinerei genarații de meseriaşi".[19] În acest sens se prevedea şi funcționarea pe lângă muzeu a unei biblioteci de specialitate cu o sală de lectură, şi a unei săli de desen înzestrată cu albume de modele şi rechizite de desen. În incinta muzeului se preconiza organizarea unor cursuri de desen tehnic, a unor lectorate, conferințe cu timpul chiar a unor cursuri de specialitate.[20] Într-un viitor apropiat se prevedea inființarea pe lângă muzeu a unor ateliere şcolare menite să accentueze legătura indisolubilă între această instituție şi viitorii meseriaşi, beneficiarii ei primordiali.[21] În scopul valorificării cât mai largi a colecției se prevedea organizarea unor expoziții temporare, itinerante în diferite oraşe ale Transilvaniei.[22] Apreciind scopurile propuse de muzeu, ziarul "Maros-Torda" sublinia: "Şi dacă, doar pe zece dintre meseriaşi îi va indemna muzeul la progres, meditație şi creație, deja şi-a adus din plin roadele muncii şi a sacrificiului depus."[23]

Încă din momentul deschiderii expoziției s-a pus problema spațiului neadecvat în care funcționa muzeul.[24] Se lansează ideea construirii unui lăcaş corespunzător din punct de vedere al securității colecțiilor, al scopurilor şi funcțiilor asumate de acesta.[25] Deşi activitatea de adunare a fondurilor s-a derulat încă din acel an, întocmirea proiectului şi estimarea cheltuielilor necesare construcției s-au efectuat abea în 1890.[26] Inaugurat în ziua de 2 iulie 1893,[27] noul lăcaş al Muzeului Secuiesc de Artă Industrială din Târgu Mureş, construit în stil neoclasicist cu elemente de Renaştere italiană[28] - opera arhitectului Kiss István - a devenit, pe bună dreptate: "una dintre atracțiunile oraşului, putându-se alinia printre cele demne de văzut în oraş, îndată după Biblioteca Teleki".[29]

De mare valoare istorică şi documentară, colecția Muzeului Secuiesc de Artă Industrială din Târgu Mureş a suferit mari pagube în timpul celor două războaie mondiale.[30] Un număr neînsemnat de exponate au întrat în colecția

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Muzeului de Arheologie şi Etnografie, redeschis la Palatul Culturii în anul 1949.[31] S-a salvat în schimb valoroasa colecție de ceramică şi faianță, piese ce constituie azi bunuri de valoare ale colecției Muzeului de Istorie a Transilvaniei din Cluj-Napoca.

Mişcarea pentru înființarea unei instituții muzeale la Târgu Mureş, având profilul de etnografie şi istorie, datează din anul 1924, dată la care cîțiva intelectuali români, oameni de seamă din județ, au hotărât înființarea unei societăți de arheologie. În urma acestei hotărâri a luat ființă în anul 1928 "Societatea de istorie, arheologie şi etnografie a județului Mureş", cu scopul "... să adune la un loc şi să conserve tot ce prezintă interes sub raportul arheologic şi etnografic" şi să înființeze un muzeu cu profil asemănător.[32] La punere bazelor muzeului din Târgu Mureş joacă un rol importnt Nicolae Iorga. Marele istoric de seamă, în timp ce îndeplinea funcția de prim-ministru, în repetate rânduri şi-a exprimat dorința de a se organiza la Târgu Mureş un muzeu. Vizitele repetate ale savantului au determinat Comisia Interimară Județeană, ca în adunarea din 19 ianuarie 1932 să ia hotărârea înființării instituției muzeale la Târgu Mureş.

Sarcina colecționării materialului muzeistic, efectuarea săpăturilor arheologice şi păstrarea materialului, i-a fost încredințată muzeografului mureşean, Aurel Filimon. Cu cei 160.000 lei, adunați din "contribuțiile date de Județul Mureş şi Municipiului Târgu-Mureş",[33] Aurel Filimon începe săpăturile arheologice în comuna Cristeşti. Pentru lucrările de identificare şi prelucrarea materialului adunat, Societatea a solicitat ajutorul conferențiarului universitar C. Daicoviciu şi cel al lui Octavian Floca, custodele muzeului din Deva. Colecția de etnografie a muzeului a fost cumpărată de către Societatea de Arheologie, Istorie şi Etnografie cu suma de 54.000 lei, de la Aurel Filimon, iar localul de care avea nevoie tânăra instituție, a fost pus la dispoziție de către municipiul Târgu-Mureş. Inaugurarea festivă a muzeului a avut loc în ziua de 22 aprilie 1934, în sala mare a Palatului culturii.[34] Noul muzeu a fost amplasat în patru săli ale etajului II al Palatului culturii, Aurel Filimon fiind numit director al instituției.

În vara anului 1935, la numai un an după festivitățile de inaugurare a muzeului, se înființează "Muzeul de Arheologie şi Etnografie al Palatului Cultural din Târgu Mureş."[35] Instalată în trei încăperi la etajul II al Palatului culturii, colecția secției de arheologie se compunea din arheologie preistorică, arheologie romană şi colecția de monede: "Într'un mic antreu sunt aşezate monumentele din piatră, cărămizile şi țiglele, într'o sală mai mică preistoria, iar într'o sală mai mare, luminoasă materialul roman."[36] Secția de arheologie comunica direct cu secția de etnografie, amplasată într-o cameră alăturată. Colecția era deosebit de bogată şi variată. Spre exemplificare amintesc doar piesele renumitului depozit de bronzuri de la Suseni, printre care "fibula cu pandantive de la Suseni", datând din jurul anului 900 in. Ch., piesă de referință din "colecția preistorică" a muzeului, sau bogatul şi interesantul material de la Cristeşti, compus din

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

obiecte de podoabă (ace de păr etc.) şi obiecte de uz (ace de cusut) din os, obiecte, vase de sticlă, la care se adaugă poate cea mai interesantă ceramică romană provincială din colecțiile muzeelor din România, ceramica de Cristeşti, "terra sigillata" şi ceramică obişnuită, mai fină sau mai dură, de culoare roşie sau cenuşie. Colecția romană cuprindea un număr de şase statuete printre care şi vestita statuetă "Capul zeiței Iunona" executată din alabastru cu un gust desăvârșit.

Materialul arheologic şi etnografic moştenit de către Muzeul Județean Mureş din vechea colecție a "Muzeului de Arheologie şi Etnografie al Palatului Cultural din Târgu Mureş", în ciuda daunelor provocate de cel de-al doilea război mondial, reprezintă un material de o rară frumusețe, reprezentând o adevărată valoare excepțională. Este de fapt nucleul inițial al actualei colecții.

Aus der Geschichte der ersten Sammlungen und die Anfänge des Museums in Târgu-Mureş

-Zusammenfassung-

In diesem Artikel, stellt die Verfasserin den Anfang und die Entwicklung des „Museum" Begriffes, die Einrichtungsetappen dessen als Fachinstitution, sowie die Geschichte verschiedener Sammulngen seit 18. Jahrhundert, als das „Szeklerische Museum für industrielle Kunst" gegründet wurde, bis zur Eröffnung des Museums für Archäeologie und Etnographie im Jahr 1934, dar.

[1] Pentru istoria muzeelor şi a muzeologiei universale şi a celei româneşti vezi: Bazin Germain, *Le temps des Musées,* Paris, 1967.; Corina Niculescu, *Muzeologie generală,* Buc. 1979; Coriolan Petranu *"Muzeele din Transilvania, Banat, Crişana şi Maramureş. Trecutul, prezentul şi administrarea lor."* Buc. "Cartea românească" 1922. *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, Buc. 1908 -1945. *Buletinul monimentelor istorice*, devenit *Buletinul monumentelor şi muzeelor,* Buc. 1970 - 1973. *Erdélyi Lexikon* (Lexicon transilvănean),red. Osváth Kálmán, Oradea, Tip. Presa Liberă, 1929. *Erdélyi Monográfia* (Monografie transilvăneană), red. Váradi Aladár, Berey Géza, Satu Mare, Tip. Gloria, 1934 etc.

[2] Josephus Benkő, *Transilvania specialis*, Ms, Liber II, cap. XIII. pag. 443.

[3] Vigh Károly, *Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak."* ( ) Miercurea Ciuc, 1995, p. 78, 213.

[4] Idem; Benkő Károly, "*Marosvásárhely sz. kir. város leirása*", Târgu-Mureş, 1862. p. 139.

[5] Ráth Károly (szerk.), *Az 1886 június hó 27-én M. Vásárhelytt megnyitott Székelyföldi Iparmúzeum ideiglenes katalógusa.*(Ráth Károly, Red. *Catalogul provizoriu al Muzeului de Artă Industrială din Secuime, deschis în ziua de 27 iunie 1886 la Târgu Mureş)*, Budapesta, 1886. (În continuare: *Catalogul*).

[6] *Ghidul expoziției de istorie al Muzeului județean Mureş din Târgu-Mureş Mureş.* Târgu-Mureş, 1970, p. 2. (În continuare: *Ghidul.)*

[7] *Marosvidék*, nr. 23 din 4 mai 1884; *Erdélyi értesitő,* anul 4, nr. 17 din 29 aprl. 1884.

[8] *Erdélyi értesitő,* nr. 33 din 29 oct. 1884.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[9] Szádeczky Kardoss Lajos, *"A székely nemzet története és alkotmánya", Bp. 1927*, p. 377. *Istoria României, Compendiu.* P. 366 - 379.

[10] *Maros Torda*, anul 2, nr. 23 din 5 iunie 1886; nr. 26 din 19 iunie 1886.

[11] Idem, anul 2, nr. 26 din 3 iulie 1886.

[12] Istoricul, orgaizarea şi funcționarea "Societății culturale şi economice a secuilor" vezi: Gerlóczi Károly,*"A magyarországi közmüvelődési egyesületek élete" (Viața societăților culturale din Ungaria)*, Bp. 1887, pp. 95 - 96. *Ghidul*, p.2.

[13] *Marosvidék*, nr. 34 din 8 aug. 1885.

[14] *Marosvidék*, anul 15, nr. 33 din 1 august 1885; *Maros - Torda*, anul 1, nr. 1 din 3 oct. 1885.

[15] *Marosvidék*, anul 15, nr. 47, 1 noiembrie 1885; *Catalogul*, p. 4-5

[16] Gazeta *Marosvidék* deschide o rublică permanentă pentru a-şi ține la curent ciitorii cu stadiul lucrărilor şi pentru popularizarea donatorilor.

[17] *Catalogul*, pp.1-52

[18] *Maros-Torda*, anul 12, nr. 3 din 16 ianuarie 1886

[19] *Catalogul*, punctul nr. 1 al Programului de organizare

[20] *Idem*, punctul nr. 6 al Programului de organizare

[21] *Marosvidék*, anul 23, nr. 36 din 17 iulie 1892

[22] *Catalogul*, punctul nr. 3 al Programului de organizare

[23] *Maros-Torda*, anul 12, nr. 3 din 16 ianuarie 1886

[24] *Marosvidék*, anul 16, nr.32 din 4 iulie 1886

[25] *Idem*, anul 18, nr. 9 din 19 februarie 1888

[26] *Idem*, anul 20, numărul 47 din 12 octombrie 1890

[27] Descrierea festivităților organizate cu ocazia înaugurării Muzeului de artă industrială în: *Marosvidék*, anul 23, numerele: 32, 33, 36, din 9, 14, 30 iulie 1893

[28] Detalii privind noua clădire a Muzeului de artă industrială

[29] *Marosvidék*, anul 23, nr. 31 din 6 iulie 1893

[30] *Idem*, p. 163, ; *Erdélyi Székely Lexikon, p.276.; Ghidul*, p. 2-3

[31] Muzeul județean Mureş, secția istorie modernă şi contemporană, nr. inv: 8056/ 1 - 31.

[32] *Buletinul Muzeului arheologic al Societății de istorie, arheologie şi etnografie din Târgu Mureş*, Extras din revista "*Gazeta ilustrată*" nr. 6-7, Cluj, 1937, p. 3. (în continuare: *Buletinul...*)

[33] Idem, *Prefață.*

[34] *Gazeta Mureşului*, 22 aprilie 1934; 29 aprilie 1934.

[35] *Buletinul...*, p. 3.

[36] Idem.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Valer Rus

Români şi maghiari în Braşovul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea. Aspecte sociale

Componenţa etnică a Transilvaniei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea a cunoscut modificări însemnate în ceea ce îi priveşte pe maghiari şi români. A treia etnie importantă, cea germană, şi-a păstrat în limite relative procentul reprezentat în rândul populaţiei regiunii, precum şi coeficientul de creştere ,,istoric", fapt pentru care nu va face obiectul studiului nostru.

În cele ce urmează vom prezenta evoluţia raportului dintre maghiari şi români în Braşov între 1850 şi 1900, asta şi pentru că perioada de până la 1849 a fost analizată înaintea noastră[1].

La nivelul întregii Transilvanii în perioada 1869-1910 s-au constatat următoarele tendinţe de evoluţie: românii au scăzut de la 59,7% (1869) la 55,3% (1910), maghiarii au crescut de la 30,7% la 34,6% în acelaşi interval de timp, germanii scăzând doar un procent în perioadă[2]. Explicaţiile oferite de Ioan Bolovan merg de la sporul natural mărit al maghiarilor, rata scăzută a emigrărilor în rândul aceleiaşi etnii, la asimilarea membrilor altor etnii (maghiarizare)[3].

Acelaşi specialist identifică însă o evoluţie radical diferită la nivelul oraşelor transilvane unde între 1850 şi 1910 se constată creşterea explozivă a maghiarilor de la 36,4% la 60,8%, direct proporţional cu scăderea procentuală a românilor (de la 30,1% la 23%) şi a germanilor (de la 29,8% la 15,6%)[4].

La Braşov, raportul maghiari-români în perioada 1850-1900 a urmat relativ acelaşi trend general al provinciei, prezentat mai sus. În cifre absolute la mijlocul veacului XIX se înregistrează următoarea situaţie[5]:

Etnie	Număr
Români	8.747
Germani	8.233
Maghiari	3.022
Total	20.002

În anul 1881 are loc o conscripţie în urma căreia rezultă o nouă stare de fapt, consemnată din punctul de vedere al limbii vorbite (!). De aceea, din numărul total de locuitori ai Braşovului, 955 dintre aceştia sunt trecuţi la rubrica ,,nu pot vorbi"[6] (sic!). Nu în ultimul rând se constată echilibrarea în mod evident a raportului dintre români, maghiari şi germani.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Etnie	Număr
Români	9.079
Germani	9.599
Maghiari	9.508
Alte naționalități	443 (1.398)[7]
Nu pot vorbi	955
Total	29.584

Recensământul maghiar din 1900 va consemna preluarea statutului de majoritate relativă de către comunitatea maghiară, românii şi germanii cunoscând o creştere nesemnificativă, situație datorată crizei economice (vezi mai jos), migrării în Regatul României (în cifre necunoscute) şi Statele Unite ale Americii, şi nu în ultimul rând maghiarizării (deşi s-a spus că ,,românii şi saşii au dat cel mai mic contingent de populație maghiarizată din Ungaria dualistă, mult mai redus decât evreii, slovacii etc."[8]).

Etnie	Număr
Maghiari	14.115
Români	11.248
Germani	10.644
Alții	639
Total	36.666

În ceea ce îi priveşte pe românii braşoveni, a doua jumătate a secolului al XIX-lea consemnează perioada de maximă înflorire economică şi în acelaşi timp începutul unei crize economice profunde şi de durată care va duce şi la modificarea structurii etnice a oraşului în favoarea maghiarilor.

În 1837-1838 ,,cifra comerțului Braşovului cu Țările Române şi Orientul este de 2.560.900 florini pe an"[9], din care românii derulează 94,7% din capital, saşii doar 5,3% (adică jumătate din cei 11,09% deținuți de frații Rudolf şi Gheorghe Orghidan[10]). Nu este de mirare deci că la mijlocul secolului al XIX-lea românii dețineau nu mai puțin de 136 de case comerciale.

Între 1850 şi 1870 se arată însă semnele crizei economice care va afecta oraşul spre sfârşitul secolului XIX. Concurența produselor britanice, transportate mult mai rapid după apariția căilor ferate, pierderea piețelor orientale, subminarea puterii economice a românilor prin politici segregaționiste în anii dualismului austro-ungar şi mai ales împovărătorul război vamal dintre România şi Austro-Ungaria dintre 1886 şi 1891 vor duce la regresul economic al

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

comunității româneşti din Braşov şi, în ultimă instanță, la pierderea poziției din ecuația etnică.

În anul 1871 din 46 mari case de comerț româneşti 30 dau faliment[11].

În acelaşi timp, a doua jumătate a secolului XIX consemnează dezvoltarea fără precedent a comunității româneşti din punct de vedere cultural şi social. În 1850 apare Reuniunea Femeilor Române (singura organizație publică românească din greii ani post-revoluționari); în 1853 prima Casină Românească din Transilvania îşi deschide porțile pentru inteligența oraşului; în 1862 se deschide Gimnaziul superior, alte organizații (precum Reuniunea de gimnastică şi cântări, Asociația pentru sprijinirea meseriaşilor) româneşti dovedind cu prisosință trecerea comunității româneşti de la stadiul copilăriei la cel al maturității sociale[12].

Scăderea capacității economiei de a absorbi forța de lucru excedentară (sporul natural rămânând în limite normale) a dus inevitabil la apariția unor tensiuni sociale, aplanate în cazul comunității maghiare prin sprijinul acordat de organizația statală, defulate în cazul celei româneşti prin emigrare, în Regatul României în majoritatea cazurilor, sau chiar mai grav uneori, în Statele Unite ale Americii[13].

Încheiem prin a ne ralia concluziilor lui Ioan Bolovan[14] care observă că deşi în perioada cuprinsă între 1850-1910 compoziția etnică a populației Transilvaniei a trecut prin unele schimbări care nu au afectat însă caracterul românesc al provinciei, totuşi, în perioada dualismului, mai ales în mediul urban, se constată creşterea rapidă şi vizibilă a populației maghiare. Rămâne în continuare de studiat raportul exact între foştii nemaghiari asimilați pe cale naturală şi nemaghiarii maghiarizați prin intermediul aparatului de stat.

Romanians and Hungarians in the Second Half of the 19-th Century's Braşov. Social Aspects

In the second half of the 19-th century the ethnical structure of population in Braşov changed. Germans lost their medieval dominance in favour of Romanians and Hungarians. After 1867 Hungarians were sustained by authorities, in every big towns of Transsilvania they achieved a new position in ethnical ecuation.

[1] Florin Salvan, *Numărul şi componența națională a populației din Țara Bârsei în secolul al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Cumidava*, XX, p. 141 şi urm.

[2] Ioan Bolovan, *Transilvania între revoluția de la 1848 şi Unirea din 1918. Contribuții demografice*, Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2000, p. 199.

[3] Idem, p. 201.

[4] Idem, p. 207.

[5] Emil Micu, *Scurtă privire asupra luptelor de afirmare economică ale românilor braşoveni*, Tip.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

„Astra", Braşov, 1945, p. 15.

[6] Nicolae Pop, *Schiță din istoria populării Braşovului*, extras din „Revista geografică română", an III, fasc. II-III, 1940, Tipografia ziarului „Universul", Bucureşti, p. 3; (Istoria Braşovului), f.a., p. 2.

[7] La Nicolae Pop, *op. cit.*, rubricile „alte naționalități" şi „nu pot vorbi" sunt comasate.

[8] Bolovan, *op.cit.*, p. 213.

[9] Micu, *op. cit.*, p. 14.

[10] *Ibidem.*

[11] Idem, p. 17.

[12] N. Pop, *op. cit.*, p. 18.

[13] I. Bolovan, *op. cit.*

[14] Idem, p. 213

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Bogdan-Florin Popovici

Evaluarea evoluției etnice în satele săcelene (Baciu, Turcheş, Cernatu şi Satulung)[1]

- până la 1839 –

Metodă şi izvoare

Până la nivelul secolului al XVIII-lea nu au fost realizate lucrări cu caracter statistic, cu preocupare specială asupra aspectului etnic. Ca urmare, pentru perioada anterioară secolului al XVIII-lea, există posibilități diferite de estimare a componenței etnice a populației săcelene. În general, vom utiliza ca izvoare listele de impozite, şi, dintre acestea, pe cele care îi prezintă nominal pe contribuabili. Posibilitățile de eroare provin din cel puțin două aspecte:

a). posibilitatea neînscrierii tuturor contribuabililor în aceste liste;

b). realitatea etnică sugerată de numele contribuabililor nu poate fi considerată decât ca un element orientativ, în ceea ce priveşte etnia reală a purtătorului acelui nume.

Ca urmare, estimările etnice care urmează, bazate pe listele nominale de impozite, trebuie considerate relative, unele erori nefiind doar posibile, ci chiar probabile. Pe de altă parte, această modalitate de analiză este singura cu oarecare legătură cu realitatea de fapt[2]; alte variante (toponimie, relatări ale unor personaje istorice etc.) sunt de departe cu mult mai puțin credibile, prezentând un grad mult mai ridicat de relativitate.

Secolele XIV–XV

Primele mențiuni documentare referitoare la satele săcelene apar în secolul al XIV-lea. Cronologic, primul izvor istoric este documentul din 16 mai 1366, când, printr-un privilegiu, Ludovic I cel Mare, regele Ungariei, dăruieşte comitelui Stanislau şi urmaşilor săi „nişte (posesiuni) (possesio) numite Satulung (Huzyufalu), Cernatu (Charnadfalua), Turcheş (Turchfalua) şi Slon (Zlanfalua), avute şi aşezate între două râuri, numite Timiş (Temes) şi Tărlung (Tortlont), în provincia Braşovului…".Se acordă aceste posesiuni „cu titlul de nouă danie a noastră şi adevărată noblețe, cu toate pământurile, lucrate şi nelucrate, sau câmpurile, dealurile, munții, păşunile, cu râurile şi cursurile apelor, cu morile şi locurile de mori ce țin din vechime de acestea (posesiuni), precum şi cu toate celelalte folosințe, drepturi sau cele ce țin de ele, oricum s-ar numi, aflătoare între marginile hotarelor lor, sub adevăratele şi vecinele lor semne de hotar şi după mersul acestora, precum şi cu vama obişnuită a se lua în acel loc, ca să le stăpânească pe veci"[3].

Referitor la noul posesor al satelor, s-a considerat că o eventuală identificare ar permite, după unii cercetători[4], anumite concluzii legate chiar de aspectele etnice

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ale regiunii. Despre comitele Stanislau s-a afirmat că ar fi fost român, concluzie la care Aurel A. Mureşianu ajunge printr-o logică destul de alambicată[5]. Ioan Podea îl consideră un curtean al regelui Ungariei, care răpeşte românilor unele libertăți[6]. Într-o logică asemănătoare, Nicolae Iorga susține însă că Stanislau ar fi fost un boier muntean aflat în conflict cu Vladislav Vlaicu, domnitorul Țării Româneşti şi împroprietărit de Ludovic I[7]. O opinie exact contrară o are A. A. Mureşianu[8]. Ulterior, pe baza unor asocieri onomastice, Pavel Binder vorbeşte despre „cneazul român Stanislau din Maramureş"[9], afirmație respinsă recent de Ştefan Casapu, pe baza unor argumente toponimice[10]. Totuşi, dat fiind că sunt documente care atestă o stăpânire comună a Maramureşului, Bistriței, Țării Secuilor şi a Țării Bârsei de către un nobil („magister Andreas")[11], opinia lui Pavel Binder poate fi argumentă. Pe de altă parte, personajul Stanislau este unul „misterios", deoarece nu mai apare menționat în nici un alt document care se referă la dregătorii regelui maghiar[12]. Opinia noastră este că, în lipsa unor documente care să susțină una sau alta dintre ipoteze, nu se poate afirma cu precizie originea etnică a celui care primea prin donație regală cele patru sate din regiunea săceleană. Totul rămâne sub semnul incertitudinii, şi cu atât mai mult o posibilă „legătură" între etnia noului posesor şi locuitorii satelor.

Referitor la acest din urmă aspect - al evaluării etnice a regiunii săcelene la momentul 1366 - este la fel de greu de făcut considerații certe. Anton Horger susținea că ungurii (ceangăii) au venit în Țara Bârsei după saşi, dar înainte de 1366[13]. O altă informație provine de la Iosif Szeli, care, pe baza unei «tradiții locale», susținea la 1763 că ceangăii ar fi fost colonizați în Săcele „pe timpul clădirii cetății de piatră a Branului"[14], deci în intervalul 1377–1380. Bazându-se tot pe documentul de la 1456 şi datând construirea cetății Bran, «pe baza tradiției», la 1225, Eugen von Trauschenfels susține că „dacă aceste comune (care formau ulterior domeniul cetății Bran) atunci într-adevăr deja existau şi țineau de cetatea Branului, atunci locuitorii - care numai români puteau fi - erau deja țărani iobagi supuşi cetății..."[15]. Pe baza «tradițiilor locale», Orbán Balázs susține că satele săcelene au fost de la începuturi sate maghiare[16]. A. A. Mureşianu susține că în satele săcelene erau români, deoarece „aşezarea ceangăilor pe locurile românilor alungați din Săcele s-a întâmplat după anul 1366..."[17]. Ioan Podea susținea în 1938 că prin acest document de la 1366 s-ar atesta deposedarea românilor de unele drepturi, aducându-se comiți străini, precum şi unguri în Săcele[18]. Géza Bakó nu se exprimă concret în această problemă, dar lasă să se înțeleagă că grupuri de ceangăi[19] au sosit treptat în Țara Bârsei[20]. O poziție asemănătoare au şi autorii monografiei Țara Bârsei: „... compoziția etnică a Țării Bârsei s-a profilat încă din epoca feudalismului timpuriu. După anul 1211, elementului băştinaş românesc i s-a adăugat un contingent de saşi. Apoi, la sfârşitul secolului, au venit şi ceangăii, numărul acestora sporind în secolul al XV-lea"[21]. Florin Salvan consideră că în Țara Bârsei se aflau doar

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

români şi germani, populația maghiară venind aici în a doua jumătate a secolului al XIV-lea–sec. XV-lea[22]. Bazându-se pe informația din 1456, despre alungarea românilor din unele sate săcelene, Ştefan Casapu consideră că „originea românească a Săcelelor este indiscutabilă"[23].

Aşa cum se poate remarca, există o gamă largă de interpretări. Dincolo de opinii bazate pe surse nesigure, neverificabile[24] - «tradiții locale» sau «tradiții orale» precum şi opinii istorice «romantice» - se conturează trei perspective: au fost numai români în satele săcelene sau au fost numai ceangăi (secui), sau au fost români şi ceangăi (secui). Pe de o parte, în măsura în care acceptăm prezența masivă a românilor în Țara Bârsei, ar fi firesc ca populația acestor sate să fie românească. Anticipând, putem spune că mențiunii de la 1456[25] despre „românii" din Săcele nu i se poate opune - după cunoştința noastră - nici un document cert care să ateste o schimbare masivă şi radicală la nivel etno-demografic (în favoarea maghiarofonilor) în aceste sate, în intervalul 1366–1456. Pe de altă parte, nu avem nici un fel de informație că în aceste sate ar fi existat numai români. Oricum, în lipsa unor dovezi concrete, a unor informații documentare concludente, orice concluzie rămâne doar una probabilă.

Alte afirmații se referă la o imigrare din regiunea sud-dunăreană în Țara Bârsei pe la anul 1392[26]. Recent, cu o documentație bogată, Ştefan Casapu încearcă să argumenteze această afirmație, şi conturează de aici o serie întreagă de concluzii, despre modificarea denumirii satului Baciu, despre asimilarea megleno/macedo-românilor etc. O opinie asemănătoare o au şi autorii monografiei Țara Bârsei, care susțin că „un număr destul de mare de macedoromâni s-au statornicit în Tara Bârsei..."[27].

Există trei elemente principale în argumentații: cronicile româneşti din Şchei, tradiția locală din Săcele şi demonstrația filologică a lui G. Ivănescu[28].

Aproape toate argumentațiile pornesc de la cronica preotului Vasilie şi a lui Radu Tempea din Şcheii Braşovului. Analiza critică permite însă constatarea faptului că avem de-a face cu un izvor nesigur[29]! El nu se întemeiază pe documente concrete, ci pe o «tradiție locală», ca de altfel şi o serie de lucrări despre bisericile săcelene[30]. Or, tradițiile şi «istoriile orale» sunt izvoare relativ nesigure; ele pot fi alterate în acuratețea informației de numeroşi factori, de la subiectivitatea involuntară şi până la interesele concrete ale unuia sau altuia dintre cei care transmit acea informație. Considerăm că «istoriile orale», pentru a-şi putea aduce în mod eficient contribuția la cunoaşterea ştiințifică a unei realități trecute, au nevoie de coroborare cu alte izvoare, verificabile, care să provină din surse diferite[31]. În lipsa îndeplinirii acestor condiții, o legendă nu rămâne altceva decât o poveste şi poveştile nu sunt principalul obiect de studiu al istoriei...

Cât despre argumentația lui George Ivănescu, conform căreia săcelenii sunt meglenoromâni, ea nu poate fi folosită în legătură cu perioada secolului al XIV-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lea, din motive pe care le vom arăta ulterior, la analiza situației demografice a secolului al XVI-lea.

Următorul document aduce noi date, care vor clarifica o serie întreagă de aspecte. Este vorba despre porunca din 6 mai 1456 a regelui Ladislau al V-lea al Ungariei, adresat comiților şi vicecomiților secuilor: „Ne-a spus credinciosul nostru foarte venerabil părinte în Christos, cardinalul Dionisius arhiepiscop de Strigoniu, cancelarul nostru suprem, că odinioară satele Sfântul Mihail (Zent Mihali), Satumare (Nagyfalw) (Satulung[32]), Turcheş (Turkester) şi Baciu (Bachfalw) au fost locuite de anumiți valahi schismatici, totuşi după aceea, după ce au fost alungați acei valahi, acele sate au ajuns în mâinile creştinilor (catolici), care anume creştini trebuie să plătească de drept dijmele lor bisericii parohiale Sfântul Mihail din sus numita posesiune Sfântul Mihail, care dijme voi le-ați însuşit acum pentru cetatea noastră numită Bran şi după ce le-ați însuşit, se folosesc de ele chiar şi acum castelanii voştri care locuiesc în numita cetate, în prejudiciul şi în dauna acelei biserici parohiale întrucât dijmele, după dreptul divin, se cuvin ecleziasticilor şi nu laicilor, vă poruncim... să faceți ca aceste dijme... începând de acum încolo să fie administrate de acea biserică"[33].

Importanța documentului constă în aceea că permite înțelegerea unor modificări demografice: satele Baciu, Turcheş, Cernatu şi Satulung au fost locuite de români ortodocşi („schismatici"[34]). Aceştia au fost alungați din aşezările lor, fiind înlocuiți de altă populație - după cum vom vedea, de origine maghiară – de confesiune catolică.

Acest document îşi are «celebritatea» sa, orice lucrare referitoare la satele săcelene menționându-l, pe bună dreptate. Disputate au fost data şi motivele pentru care au fost îndepărtați românii din sate. Orbán Balázs considera că motivul izgonirii l-a reprezentat ura preoțimii catolice[35], pe la 1400[36]. A. A. Mureşianu susținea că alungarea românilor din Săcele s-a produs în perioada 1366–1456, datorită răzvrătirii acestora împotriva „tendințelor de aservire şi deznaționalizare (sic!)"[37]. Walter Horvath susținea că alungarea românilor s-ar fi produs la 1288, prin fanatismul catolic[38]. Ioan Podea considera că alungarea săcelenilor s-a făcut din cauze politice, la 1434: fiind regiune de graniță, nu putea fi lăsată paza pasurilor în seama lor, mai ales că avusese loc şi revolta din Țara Făgăraşului[39]. Un punct de vedere similar exprimă Florin Salvan, susținând că la 1456 soseşte primul val de unguri în Țara Bârsei, aşezați în Săcele ca plăieşi[40].

Diversitatea mare a interpretărilor se datorează unei cauze evidente: lipsa unui document care să precizeze data şi cauzele alungării românilor. Din acest punct de vedere, opiniile prezentate mai sus rămân, până la o eventuală ulterioară confirmare documentară, simple teorii. O dată „sigură" apare la Adolf Armbruster, care citează o cronică săsească[41]. Conform acestei cronici, ulterioară secolului al XV-lea, alungarea românilor din satele săcelene („Siebendörfer/Bleschdörfer") pe la 1443[42]. Problema, în acest caz, constă în

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

faptul că, după cunoştinţele noastre, în prezent nu există nici un document mai apropiat de momentul presupus al evenimentelor care să confirme o astfel de dată. Deci, această dată trebuie acceptată cu prudență[43]. Dar alți autori nu identifică documente care să ateste vreo modificare la nivelul populației în zonă în perioada menționată; ne referim în special la lucrarea lui Joseph Trausch, care tratează probleme ale organizării religioase din Țara Bârsei[44]. În orice caz, formula «odinioară» din documentul de la 1456 nu trebuie, după opinia noastră, să fie interpretată ca desemnând o dată foarte îndepărtată de momentul emiterii documentului din 1456. Este posibil, opinăm noi, că alungarea românilor să nu se fi făcut anterior secolului al XV-lea.

Nu sunt mai clare lucrurile nici cu motivele alungării românilor săceleni. La 1439, în condițiile pericolului turcesc, s-a desfăşurat Conciliul de la Florența, care a proclamat uniunea religioasă dintre ortodoxie şi catolicism. „Indiferent de atitudinile ortodoxe, ulterioare unirii religioase proclamate, autoritățile catolice au trecut efectiv la transpunerea ei în practică"[45]. Chiar dacă nu s-ar putea vorbi, poate, de o „ocrotire" imediată a ortodocşilor, pe măsura hotărârilor Conciliului, opinăm că o măsură atât de radicală ca o deplasare forțată a populației pare mai puțin probabilă în contextul noilor relații. Mutarea de populație nu era, după cunoştinţele noastre, un lucru obişnuit în acea perioadă. Iar mutarea de pe un domeniu al unei cetăți regale, considerăm că nu s-ar fi putut face fără o autorizare de la un nivel mai înalt. La acest nivel, acordul de la Florența era cunoscut[46]. Iată de ce considerăm mai puțin probabilă mutarea românilor din considerente religioase, în măsura în care acest eveniment s-ar fi petrecut după 1439. Rămâne însă de analizat şi în ce măsură prevederile Conciliului de la Florența au fost aplicate şi în sud-estul Transilvaniei.

Răzvrătirea românilor din Tara Făgăraşului de la 1434 ar fi putut eventual servi drept precedent care să justifice o îndepărtare a românilor. Totuşi, această interpretare poate fi hazardată, din cauza lipsei de documente .

Pentru considerentele militare ale mutării a optat David Prodan: „înlocuirea românilor nu e fără tâlc: satele deserveau cetatea Branului, trebuiau să facă paza trecătorii spre Tara Românească"[47]. Se poate însă remarca faptul că din părțile stăpânite de cetatea Bran din posesiunile Zărneşti şi Tohan[48] nu există mențiuni despre alungarea românilor, deşi acestea erau şi mai apropiate de trecătoare; iar în secolul următor prezența românilor în aceste sate este incontestabilă[49]. Aşadar, nici acest argument nu pare a oferi o explicație acceptabilă pentru cauzele evenimentelor.

Revenind la ansamblul datelor cuprinse în documentul de la 1456, considerăm că documentul mai permite şi unele estimări asupra situației etnice a satelor înainte de alungarea românilor. Astfel, deşi este evidentă prezența acestora din urmă anterior momentului semnalat în 1456, documentele cunoscute până acum nu permit stabilirea unei imagini etnice clare asupra populației. Mențiunea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

din acest document - „după ce au fost alungați acei valahi, acele satele au ajuns în mâinile creştinilor" – poate fi interpretată diferit: locuitorii români au fost alungați, iar locul lor a fost luat de populația catolică sau românii fiind alungați, a rămas dominantă populația maghiară. Dat fiind faptul că satele au fost numite ulterior «sate româneşti»[50], considerăm că se poate stabili cu mare probabilitate faptul că în satele săcelene, în perioada alungării românilor, nu se afla populație catolică (maghiară) sau se găsea într-un număr foarte mic; am putea vorbi, în acest caz, de o colonizare a satelor săcelene după alungarea românilor.

În legătură cu originea populației colonizată în satele săcelene, s-a spus că erau maghiari[51], secui[52] sau ceangăi[53]. Constatăm faptul că s-a făcut o delimitare între o grupă de populație ce vorbea un dialect ceangăiesc şi populația numită «ceangăi»[54]. Bako Géza vorbeşte despre dialect ceangăiesc în Săcele. Alți autori consideră că ar fi vorba despre o populație secuiască, pornind de la etnonim (< magh. vb. elcsángalni = a pleca, a roi)[55]. Dată fiind reconstituirea pe care am propus-o anterior, pare probabil că afirmația lui Bako să fie inexactă şi să vorbim despre unguri din enclava răsăriteană a comitatului Alba – vecină nemijlocită a zonei Săcelelor (Budila, Teliu etc.)[56] sau despre secui ca populație colonizată în satele săcelene[57]. Considerăm că ultima variantă pare mai probabilă, dat fiind că acelaşi termen (ceangău) apare şi în Moldova, definind populația considerată (controversat!) de origine secuiască.

Desigur, aceste reconstituiri au un grad semnificativ de probabilitate. Ceea ce este sigur este că această alungare a românilor a avut loc şi, se pare, a lăsat o puternică amprentă în mentalul colectiv al locuitorilor Țării Bârsei: mult timp de atunci înainte satele săcelene au fost pomenite ca „satele româneşti", în ciuda faptului că la momentul acelor însemnări realitatea etno-demografică contrazicea flagrant această formulă. Remarcăm, de asemenea, că dacă în acest document sunt menționate doar cele patru sate care formează astăzi municipiul Săcele, în documentele ulterioare momentului 1456 apar ca sate româneşti toate cele şapte sate; este de presupus deci, că alungarea românilor s-a petrecut din toate cele şapte aşezări. Nu avem date despre locurile spre care au fost alungați locuitorii. Interpretări de genul „au fost alungați doar conducătorilor români ai satelor" sau „românii săceleni s-au retras înspre zonele numite «pajişte»"[58] sunt însă hazardate: documentația existentă - pe care o vom analiza în continuare - arată că o populație maghiarofonă s-a instalat stabil şi durabil în acest teritoriu, fără ca documentele să mai înregistreze prezența semnificativă a românilor pentru mult timp.

Secolul al XVI-lea

Numărul populației din satele Baciu, Turcheş, Cernatu şi Satulung a evoluat ascendent în perioada secolului XVI. Vom utiliza ca sursă de documentare listele de impozite ale perioadei.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fără a intra în detalii privind numărul total al populației, considerăm important de subliniat o caracteristică a populației din regiune în perioada menționată: dinamica populației este, uneori, destul de accentuată. Iată un studiu de caz pentru perioada 1538–1547[59]:

Nr. fam. în sat	1538	1539	1540	1541	1542	1544	1545	1546	1547
Baciu	22	– 2 +1	– 2 + 5	– 5 + 4	– 3 + 2	– 1 + 2	+ 6	– 2 + 3	– 2 + 5
Turcheş	47	– 2 +4	– 11 + 10	– 7 + 6	– 8 + 10	– 3 + 8	+ 3 + 6	– 2 + 6	– 1 + 5
Cernatu	30	+2	– 8 + 7	– 3 + 4	– 7 + 5	– 6 + 7	+ 3	+ 1	+ 3
Satulung	76	– 3 +7	– 10 + 8	– 19 + 12	– 7 + 9	– 3 + 9	– 3 + 5	– 1 + 5	– 7 + 9

Aşa cum se poate remarca, sporul natural nu contribuie decât într-un singur caz la creşterea efectivă a populației (Turcheş, 1545). În majoritatea celorlalte cazuri, creşterea este realizată pe baza sporului migratoriu. Fie prin dispariție naturală, fie prin emigrare, scăderile de populație ating în unii ani procente semnificative: 22% în Turcheş în 1540, 24% în Satulung în 1542. Creşterile mai mari înregistrate sunt de 20% (1545) în Baciu; 20% (1540), 21% (1542) în Turcheş, respectiv 15% (1540) sau 12% (1542) în Satulung. Analiza de mai sus urmăreşte strict statistic dinamica demografică. Aspecte interesante se pot obține însă din analiza nominală a familiilor. Această analiză a fost realizată de Florin Salvan, şi o redăm în continuare[60], ca exemplu:

Aşezare	Capi de familie la 1514	Dintre aceştia apar şi la 1526	Diferența față de 1514	Număr total în 1526	Veniți până în 1526
Baciu	11	2	– 9	12	+ 10
Turcheş	36	16	– 20	41	+ 25
Cernatu	27	8	– 19	27	+ 19
Satulung	50	10	–40	56	+ 46

Se poate remarca, aşadar, că au rămas stabile într-un interval de 12 ani doar 2 familii (Baciu), 16 (Turcheş), 8 (Cernatu) şi 10 (Satulung).

În concluzie, cel puțin pe intervalul studiat, populația nu pare a prezenta o stabilitate prea pronunțată, fapt care poate avea influențe asupra structurii etnice.

În lipsa unor documente elocvente, este greu de stabilit de unde sosea această populație care se aşeza în cele patru sate. Aşa cum remarca şi David Prodan, „noii aşezați de aci poartă nume ungureşti"[61]. Există mențiuni care susțin, de exemplu, sosirea din Secuime a unui preot în cele 7 sate, înainte de 1541[62]. De asemenea,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

sunt o serie de documente şi despre unele imigrări din Țara Românească, cum este cazul lui Barbu vornic, „împreună cu valahii săi", care a fugit în Transilvania la 1547, respectiv în cele 7 sate. După un timp, însă, acesta a părăsit zona[63].

În stabilirea mai precisă a structurii etnice a regiunii, remarcăm mențiunile documentare referitoare la „satele româneşti"[64]. În majoritatea lucrărilor referitoare la istoria satelor săcelene, identificarea acestora din urmă cu „satele româneşti" se face imediat, dar fără o justificare documentară menționată. Iată de ce considerăm necesar să subliniem faptul că apare în documente o expresie „septem villes walachalibus"[65], cu referire la posesiunile oraşului Braşov din domeniul Bran. Satele de pe domeniul Bran sunt aşezările săcelene (Baciu, Turcheş, Cernatu, Satulung) plus cele trei sate situate în nord-est (Purcăreni, Zizin, Tălrungeni). Iată de ce considerăm că expresia citată mai sus face referire la aceste şapte sate, definindu-le drept „sate româneşti".

Deşi după această denumire unii autori s-au grăbit să facă încadrări etnice, singurul criteriu de evaluare rămâne până în prezent urmărirea numelor locuitorilor, acolo unde listele de impozite îi prezintă nominal pe contribuabili. Desigur, criteriul nu este cel mai sigur: lipsa unor reguli ortografice clare determină o scriere fonetică, influențată de etnia celui care scrie (maghiară sau germană); deci, se pot ascunde vorbitorii diferitelor limbi sub forme grafice străine de acea limbă. Acceptând însă riscurile unei astfel de evaluări, se constată că prima astfel de înregistrare datează din 1514[66]. După această listă, se poate constata că, în integralitatea ei, populația consemnată a celor patru sate era maghiarofonă. Cu puține excepții, această realitate se păstrează de-a lungul întregului secol al XVI-lea. David Prodan remarca: „Numele nu sunt un indiciu sigur şi mai ales nu sunt un indiciu precis al naționalității locuitorilor, în masa lor însă ne indică o populație ungurească cu oarecari amestecuri săseşti sau româneşti. Numele de români sau calificativul de român care să indice precis această origine sau calitatea omului, Valchus, Olach, Blesch, Bloch etc., nu sunt multe în sec. al XVI-lea, ele sunt însă în creştere"[67]. Aşadar, în ciuda unor opinii, prezentate anterior, despre „aşezarea românilor la marginea satelor" sau despre „alungarea conducătorilor, în timp ce masa românilor a rămas pe loc" anterior lui 1456, realitatea documentară demonstrează că românii au fost efectiv alungați din Săcele, locul lor fiind luat de o populație maghiară. De asemenea, referitor la legăturile făcute de filologul G. Ivănescu, între presupusa imigrație sud-dunăreană de la 1299/1399 care a afectat graiul săcelean, se constată că nu se pot susține: între populația românească din sec. XII–XIV şi cea din sec. XX locuitoare a Săcelelor nu există continuitate.

În egală măsură, există mențiuni despre o serie de nume care par a avea rezonanțe româneşti: Olach Andoryas (1539) din Satulung[68], Cozma de Tyrches (1529)[69], Antonius Walach (1533)[70], Dragos Benedik, Olah Miklos (1538), Radul (1545), Opre (1547) din Turcheş[71], Walach Ianos, Valah Demeter (1538), Opre

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Walachus (1544), Kozma Antal (1545) din Satulung[72]. Chiar dacă unele nume par, cu mare probabilitate, a desemna persoane de origine etnică română, este greu de stabilit cu certitudine apartenența etnică în toate cazurile.

Secolul al XVII-lea

Însemnările castelanilor de Bran – administratorii inclusiv ai satelor săcelene – din secolul al XVII-lea nu mai conțin, în general, liste nominale, impozitele fiind înregistrate după alte criterii. Am identificat o singură înregistrare, în 1673, care cuprinde şi numele locuitorilor. Avem motive să considerăm că această înregistrare este completă, dat fiind că sunt înregistrați nu doar plătitorii de impozite, ci locuitorii, în ansamblul lor, inclusiv cei scutiți, cu precizarea, în multe cazuri, a ocupației acestora. În urma analizei numelor, ar rezulta următorul tablou al satelor săcelene[73]:

Aşezarea	Total locuitori	Maghiarofoni		Români	
		Număr	Procent	Număr	Procent
Baciu	88	53	61%	35	39%
Turcheş	146	119	82%	27	18%
Cernatu	82	66	81%	16	19%
Satulung	182	137	76%	45	24%

După cum se poate remarca, secolul al XVII-lea înregistrează un trend ascendent al populației etnice româneşti. În ciuda erorilor posibile, considerăm că linia generală de evoluție este surprinsă corect, fapt ce va fi confirmat de înregistrările secolului următor.

Secolul al XVIII-lea–sec. XIX

În secolul al XVII-lea şi în prima jumătate a celui următor, autoritățile pun un accent din ce în ce mai mare pe determinarea aspectelor etnice ale populației. Din acest motiv, alături de identificarea nominală, pe care o vom mai utiliza pentru unele date demografice din acest secol, vom beneficia şi de date statistice, cu determinări clare ale etniei locuitorilor.

La 1713, conscripția nu înregistrează date etnice pentru satele săcelene[74].
La 1761, conscripția urbarială de pe domeniul Branului înregistrează nominal locuitorii; după analiza numelor, prezența românilor este prezentată în tabelul de mai jos, restul populației fiind, în măsura în care este detectabil, maghiarofonă (este prezentat numărul capilor de familie)[75]:

Aşezări	Total	Români	
		Număr	Procent
Baciu	218	101	46.3%
Turcheş	396	118	29.7%
Cernatu	252	83	32.9%
Satulung	461	136	29.5%

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Pe intervalul 1760–1765, Florin Salvan oferă următoarele date etnice[76]; de precizat că autorul, probabil, înregistrează numărul total al locuitorilor, şi nu doar capii de familie[77])[78]:

Aşezări	Total	Români	Maghiari	Germani	Țigani
Baciu	995	375	365		35
Turcheş	1572	680	877		13
Cernatu	988	455	513		20
Satulung	1761	715	956		90

Pentru anul 1799, acelaşi autor a stabilit următoarea distribuție etnică a populației[79]:

Aşezări	Total	Români	Maghiari	Germani	Țigani
Baciu	1481	738	698		45
Turcheş	5594	4170	1259		165
Cernatu	1627	696	876		55
Satulung	3075	1579	1301		195

La 1819, conscripția Cziraky înregistrează un număr de familii care, analizat nominal, ar permite stabilirea următoarelor date etnice[80]:

Aşezări	Total	Maghiari	Români
Baciu	484	257	227
Turcheş	942	603	339
Cernatu	570	341	229
Satulung	1371	537	834

Pentru anul 1827, Florin Salvan a determinat următoarele date demografice (este înregistrat „numărul de suflete"[81]):

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Aşezări	Total	Români	Maghiari
Baciu	1928	1119	809
Turcheş	3325	1800	1525
Cernatu	2460	1337	1123
Satulung	4956	2456	1498

În fine, recensământul de la 1838–1839 oferă următoarea imagine etnică, bazată pe înregistrările directe (se înregistrează capii de familie)[82]:

Aşezări	Total	Români	Maghiari	Germani	Țigani	Străini
Baciu	1984	981	916	5	81	1
Turcheş	2871	1398	1370	16	87	0
Cernatu	3753	1831	1591	10	301	20
Satulung	6860	4444	2052	20	344	0

Concluzii

Dincolo de riscurile inerente unei reconstituiri etnice în lipsa, de cele mai multe ori, a înregistrărilor statistice specifice, considerăm că estimările pot permite o imagine de ansamblu asupra evoluțiilor din spațiul săcelean.

Astfel, anterior anului 1456, populația românească locuitoare a satelor săcelene a fost alungată, din motive necunoscute încă, cu precizie, din cele patru sate. În locul lor au fost aduşi locuitori maghiarofoni, din zona secuiască, probabil. Pe parcursul secolului al XVI-lea, populația, în ciuda unei dinamici destul de accentuate, pare a-şi conserva un caracter etnic predominant maghiar. În secolul al XVII-lea, se înregistrează o tendință de aşezare a etnicilor români în zona săceleană. Această tendință este continuată pe parcursul secolului al XVIII-lea, care înregistrează creşterea continuă şi semnificativă a prezenței românilor în sate. Spre sfârşitul secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a secolului al XIX-lea, românii devin majoritari în cele patru sate săcelene. Din secolul al XVIII-lea, este înregistrată şi apariția țiganilor în satele săcelene.

[1] Mulțumim doamnei Ligia Fulga şi Asociației cultural-sportive „Izvorul" – Săcele, pentru sprijinul acordat în realizarea prezentului material.

[2] Vezi, în acest sens, faptul că cercetătorii perioadei (D. Prodan, FL. Salvan) au adoptat această metodă de a face estimări etnice.

[3] *DRH.C*, XIII, Cluj Napoca, 1994, p. 101-102.

[4] Vezi concluzia implicită din textul lui A. A. MUREŞIANU, *Vechimea şi importanța Săcelelor*, în „Viața săceleană", I (1930), nr. 1. p. 3-4.

[5] A. A. MUREŞIANU, *Originea ceangăilor din Săcelele Braşovului*, Săcele, 1937, p. 11; idem,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Vechimea, p. 3-4.

[6] I. PODEA, *Monografia județului Braşov*, Braşov, 1938, p. 52-53.

[7] Nicolae IORGA, *Studii asupra Evului Mediu românesc*, Bucureşti, 1984, p. 125 *apud* Ştefan CASAPU, *Istoria bisericii ortodoxe române din Săcele*, Săcele, 2000 (ms.), p. 10. Vezi şi N. IORGA, *Istoria românilor din Ardeal şi Ungaria*, Bucureşti, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1989, p. 63, n. 32-63.

[8] A. A. MUREŞIANU, *Originea*, p. 12.

[9] Pavel BINDER, *Etimologia, sensul inițial şi evoluția numelui topic „Braşov"*, în „Limbă şi literatură", vol. VIII, Bucureşti, 1964, p. 417. Afirmația reluată cu „siguranță" în *Țara Bârsei*, I, p. 50. Pentru contra-argumentare vezi CASAPU, p. 10.

[10] CASAPU, *loc. cit.*

[11] *Ub*, II, doc. 654, din 1349.

[12] De consultat arhondologia regatului maghiar, pe internet, la www.arcanum.hu

[13] Citat de MUREŞIANU, *Originile*, p. 9.

[14] Citat de MUREŞIANU, *Originile*, p. 9.

[15] ‹Eugen von TRAUSCHELFELS› *Brassó sz. kir. város urbéri tulajdonát képező hajdani Törcsvári uradalom jogi álapota*, Braşov, 1882, p. 9.

[16] O. BALÁZS, *A szekelyfold leirasa,* vol. VI, p. 91. Susține că saşii numesc chiar cele 7 sate „Zeikelische dörfernek" (= sate secuieşti).

[17] A. A. MUREŞIANU, *Originile*, p. 12.

[18] I. PODEA, *Monografie*, p. 54.

[19] Autorul face distincție între «etnicii ceangăi» - cei care vorbeau dialectul ceangăiesc şi la care se referă în studiu - şi cei care au fost numiți *ceangăi*

[20] Géza BAKO, *Contribuții la problema originii ceangăilor*, în SAI, IV (1962), p. 9-10.

[21] *Țara Bârsei*, I, p. 50.

[22] Florin SALVAN, *Viața satelor din Țara Bârsei în Evul mediu (sec. XIII–XVI)*, Bucureşti, Edit. Academiei, 1996, p. 64–68.

[23] Şt. CASAPU, op. ct., p. 15.

[24] Vezi, de exemplu, şi afirmația lui W. Horvath despre alungarea românilor din Şapte Sate în 1233 (discuția la CASAPU, *op. cit.*, p. 10).

[25] Vezi mai jos.

[26] Vezi I. PODEA, *Monografia*, p. 40,

[27] *Țara Bârsei*, I, p. 50, şi n. 141.

[28] Şt. CASAPU, *op. cit* p. 14-15.

[29] Vezi o critică a izvorului la Seraphinus, în *Quellen*, V, p. 2-5 şi C. C. MUŞLEA, *Biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului*, I, 1943, p.15–18

[30] Vezi Şt. CASAPU, *op. cit*, p.15.

[31] Vezi, ca exemplu de abordare, Gernot NUSSBÄCHER, *Contribuții privitoare la mişcările sociale din sud-estul Transilvaniei la începutul secolului al XVI-lea*, în RdI, t. 32, (1979), nr. 7, p.1315.

[32] Dat fiind că această formă apare doar în acest document, precum şi sinonimia relativă a termenului (sat mare, sat lung), considerăm că este vorba, de fapt, despre Satulung, forma din document fiind o greşeală a cancelariei.

[33] După traducerea în româneşte efectuată de Gernot NUSSBÄCHER în Şt. CASAPU, *op. cit.*, p. 15-16. Textul în *Ub*, V, doc. 3019.

[34] În 1054 Biserica creştină se divizează între Biserica catolică (apostolică), condusă de Papa de la Roma şi Biserica ortodoxă (drept-credincioasă), condusă de Patriarhul de la Constantinopol. Modificări în politica regatului maghiar față

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de ortodoxie se produc după 1204. Pentru aceste probleme vezi referințe la Ş. PAPCOSTEA, *Românii în secolul al XIII-lea. Între cruciadă şi Imperiu mongol*, Bucureşti, 1993, p 49-55; 70-83.

[35] *O.* BALÁZS, *op. cit.*, p. 90.

[36] Apud I. PODEA, *Monografia*, p. 57.

[37] A. A. MUREŞIANU, *Originile*, p. 12.

[38] Apud Şt. CASAPU, *op. cit.*, p. 10.

[39] I. PODEA, *Monografa*, p. 57. Pentru răscoală, vezi detalii la A. LUKÁCS, *Ţara Făgăraşului*, p. 184 sqq.

[40] Fl. SALVAN, *Viata satelor*, p. 69.

[41] Adolf ARMBRUSTER, *Dacoromano-saxonica*, Bucureşti, 1981, p. 313-314.

[42] ABN Bv, T.f. 16, p. 21 (Joseph Teutsch, *Historische Zugabe*). Mulțumim dlui Gernot Nussbächer pentru sprijinul acordat în identificarea informației originale.

[43] Ştefan Casapu nu este de aceeaşi părere, (*op. cit.*, p. 16.).

[44] Joseph TRAUSCH, *Geschichte des Burzenländer Capituls*, în „Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgen", Braşov, III_1, 1852, p. 3–4, 53–54.

[45] Andrei Adrian RUSU, *Ctitori şi biserici din Ţara Haţegului*, Satu Mare, Edit. Muzeului sătmărean, 1997, p. 34; pe larg în idem, *Ioan de Hunedoara şi românii din vremea lui*, Cluj-Napoca, PUC, 1999, p. 77-128.

[46] A. A. RUSU, *Ioan de Hunedoara*, p. 96.

[47] D. PRODAN, *op. cit.*, p. 625.

[48] G. NUSSBÄCHER, *Posesiunile*, ..., p. 4.

[49] Vezi şi D. PRODAN, *Iobăgia*, II, p. 676.

[50] *Quellen*, I, p. 91, 95, 277, 356, 583; II: p. 84 etc. Vezi şi D. *Prodan*, *Iobăgia în secolul al XVI-lea*, vol. II, Bucureşti, 1968, p. 625.

[51] I. PODEA, *Monografia*, p, 50 sq.

[52] De exemplu, *Catalogul documentelor româneşti din arhiva oraşului Stalin (Braşov)*, I, Bucureşti, 1957, doc. 2: „au ucis un secui din Săcele".(1587).

[53] Opinia cea mai larg răspândită. Vezi, de exemplu, A. A. MUREŞIANU, *Originea ceangăilor*... , G. Nussbächer, *Posesiunile oraşului Braşov,* Cap. II, n. 4.

[54] BAKO Géza, *Contribuții la problema originii ceangăilor*, în SAI, IV (1962), p. 4. Desigur, există şi opinia lui Dumitru Mărtinaş, conform căreia ceangăii sunt o populație românească (vezi, cu nuanțări, prezentarea punctului de vedere la Fl. Salvan, *Viața*..., p. 65.

[55] Vezi *Ţara Bârsei*, I, p. 49.

[56] I. PODEA, *Monografia*, p. 51; opinie împărtăşită şi de Fl. SALVAN, *Viața satelor*..., p. 69.

[57] *Tara Bârsei*, *loc. cit.* Florin Salvan consideră însă că o aşezare a secuilor s-ar produce după 1562 (*loc. cit.*).

[58] Opinie susținută şi de Fl. SALVAN, *loc. cit*.. Alte opinii ale diverşilor autori, reproduse la Şt. CASAPU, *op. cit.*, p. 16.

[59] *Quellen*, 3,p.43–52.Am notat cu „+" imigrările, în timp ce „–" marchează diferența (calculată de noi) dintre cei prezenți (în anul anterior) plus cei sosiți (în anul curent) şi cei efectiv înregistrați ca plătind impozit în anul curent.

[60] După Florin SALVAN, *Viața satelor*, , p. 182.

[61] D. PRODAN, *Iobăgia*, II, p.626.

[62] *Quellen*, 3, p.97,102.

[63] *Quellen*, 3, p.403–404.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[64] *Quellen*, I,p.91,95,356,583,121,133,145,164;II:84;IV:449;V:466,491,294;VI:46,600 etc.

[65] *Quellen*, 1, p. 168, 356. Vezi şi comentariul lui Florin SALVAN, *Viața satelor*, p. 133.

[66] *Quellen*, 2, p.5–9. Vezi şi T. HAŞDEU, J. NOAGHEA, *Domeniul cetății Bran în sec. XIV–XVI*, în *Cumidava*, IV (1970), p.82–86.

[67] D. PRODAN, *Iobăgia*, p.624. Remarcăm însă şi faptul că Georg Blesch, castelan de Bran, deşi are atributul de „român", era indiscutabil sas!!

[68] *Quellen*, 3, p. 4.

[69] *Quellen*, 2, p. 172.

[70] *Quellen*, 2, p. 472.

[71] *Quellen*, 3, p. 49–50.

[72] *Quellen*, 3, p.45–47.

[73] DJAN Bv., Socoteli alodiale, Registre, III/9, p. 18–40.

[74] Vezi datele de sinteză din *Magyarorszag népessége a Pragmatica Sanctio korában*, Budapesta., 1896, p. 223.

[75] DJAN Bv. Fond primăria Braşov, seria Conscripții şi urbarii, pach. 97. În lipsa unor criterii clare, nu am putut stabili în ce măsură se regăsesc şi țigani între locuitori.

[76] Florin SALVAN, *Numărul şi componența națională a populației din Țara Bârsei*, în *Cumidava*, Braşov, t. XX, 1996, p. 164.

[77] *Ibidem*, p. 154, autorul declară că „sunt înregistrați capii de familie; dată fiind diferența mult prea mare față de conscripția de la 1761, este de bănuit să autorul a calculat numărul populației, aplicând multiplicatorul 5; în această situație apare inexplicabilă prezența unor cifre care nu sunt multiplu de 5!...

[78] Precizare ni se pare relativ neclară. Vezi Fl. Salvan, *op. cit.*, p. 142.

[79] *Ibidem*, p. 165.

[80] Alexandru PAL ANTAL, I. RANCA, *Conscripția Cziraky*, Bucureşti, 1972 , ms..

[81] DJAN Bv., Recensăminte, I, 56/1827.

[82] DJAN Bv., Recensăminte, 1839, sub voce.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ovidiu Savu

Fragmente inedite din corespondența lui Iacob Mureşianu Jr. (1857-1917)

Activitatea cultural-publicistică a Mureşenilor de-a lungul a circa 100 de ani a fost studiată de către cercetători braşoveni sau din țară. Această familie, o adevărată "dinastie culturală", a avut un rol important în viața cultural-politică a Transilvaniei, mai ales după jumătatea secolului al XIX-lea.

Iacob Mureşianu, alături de Ghe. Barițiu şi poetul Andrei Mureşanu au fost cei care au pus bazele publicisticii din Ardeal, fiind şi profesori la primele şcoli gimnaziale în limba română de la Braşov. Activitatea ziaristică a lui Iacob Mureşianu a fost continuată după 1878 de dr. Aurel Mureşianu, care a fost primul ziarist profesionist din Transilvania.

Cel de al patrulea copil a lui Iacob Mureşianu a fost Iacob Mureşianu Jr., născut în Braşov la data de 17/ 29 iunie 1857.

Studiul de față se vrea o punere în lumină a unor documente aparținând "Arhivei Mureşenilor", publicate parțial acum aproape 20 de ani de către regretatul Mircea Gherman în volumul I, din *Opere - Iacob Mureşianu*', închinat bunicului său, compozitorul Iacob Mureşianu Jr. în anul 1983. Concret, vom enumera câteva scrisori dintre Iacob şi fratele său Aurel Mureşianu, şi dintre Iacob Jr. şi tatăl său, care au apărut parțial transcrise în volumul *Opere*.

Iacob Mureşianu urmează cursurile gimnaziale la Braşov, având o pasiune pentru muzică încă din anii copilăriei petrecută în Casa Mureşenilor, care era o adevărată "şcoală şi vatră de cultură"[1]. La vârsta de 6 ani, Iacob participă la un concert organizat de ASTRA la Braşov, alături de violonista Eliza Circa[2]. Timp de 4 ani Iacob a fost elev al profesorului Fr. Novotny, studiind compoziția, pianul şi canto, iar în anul 1877 obține un certificat de studii acordat de profesorul mai sus amintit[3]. La vârsta de 17 ani execută cadrilul ,,Aurora" şi valsul ,,O noapte pe Tâmpa", având un reputat succes în rândul publicului braşovean.

Talentul muzical înnăscut nu-l va putea valorifica după terminarea studiilor medii deoarece părinții, mai ales tatăl său, doreau ca Iacob să urmeze o carieră sigură şi pragmatică, ingineria, care în acele vremuri era căutată pentru o viitoare carieră în domeniu. Între anii 1875-1877 urmează Politehnica la Viena şi intră în societatea studenților români, ,,România jună".

Într-o scrisoare trimisă din Viena fratelui său, Aurel Mureşianu, în data de 13 mai 1876, Iacob prezintă ,,inventarul" cheltuielilor pe care le-a avut de făcut timp de două săptămâni. În transcrierea făcută de Mircea Gherman în volumul ,*Opere* apare doar o parte din această epistolă[4]. În această scrisoare sunt relatate greutățile financiare prin care trece Iacob, invitat la Mödling de către

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

tinerii studenți români de la Viena pe 3/15 mai 1876. Cel care îl ajută pe Iacob este Nicoale Teclu[5], despre care se relatează în scrisoare: ,,La despărțire mi-a datu unu zlotu ca se amu pentru cina şi pe ziua urmatore pentru cafea (dim). Aicea ți-amu descrisu totu cumu seu intemplatu şi totu ce n'amu cheltuitu. Azi Joi amu primitu iubitati epistola improorata cu miculu tesauru a bancei nationale in valore de 8 fr, zeu ca se me decidu ca se facu cu si amu trebuitu se meditezu forte multu, punendumi diferite intrebari: Se'mi platescu datoriele care consta din 4 fr. seu se me abonezu la cina."

Datorită vocației sale pentru muzică, Iacob va renunța la Politehnică şi între anii 1877-1879 este profesor de muzică la Năsăud, fiind animatorul unei vieți culturale şi muzicale în acest oraş. Tot el introduce în corul bisericesc pentru prima dată femeile[6].

Între anii 1880-1883 urmează cursurile Conservatorului din Leipzig, avându-i profesori pe vestiții muzicieni Reinecke şi Jadassohn. La aceste studii a fost ajutat financiar printr-o bursă oferită de Mitropolia din Blaj. Într-o scrisoare din 30 noiembrie 1882, trimisă din Lipsca de Iacob către Dr. Aurel Mureşianu, primul se căieşte pentru faptul că a trecut peste cuvântul tatălui său. În rândurile ce urmează vom prezenta unele părți lipsă din această scrisoare transcrisă, apărută în volumul *Opere* în anul 1983, la pagina 172[7]: ,,Iubite Aurel, la necazu rumegi tota vietia, Der multiumirea numai o gusti. Asia si eu dupa ce me caiescu in fiecare zi de neghiobului si nesocotitulu pasu ce l'amu facutu, mai vine si scrisorea Ta ca o sageata ascutita si deschide mai tare rana avuta. Me intrebi ca de ce nu te-amu insciintiatu. De l-asi fi rumegatu inainte ideea acesta fi siguru ca nu me decideamu la astfelu de pasu. Si dupa ce amu facutu pasulu, mai multu ilu doriamu ca nefacutu, decatu se ti-lu mai si comunicu.

Motivulu care ma sedusu la pasulu acesta a fostu starea actuala a mea si eato: M'ati transmisu cu 160 fl. la Lipsca din acestia 60 fl se platescu didactrulu restantu, 65 sei intrebuintiesu pentru drumu mai remanu 35 fl (cu cari dupa cumu mati si lasatu) se imu platescu cevasi din datorii si se si traiesc 35 de zile dela 27 Oct. pena la 1 Decembre. Asta mie imposibilu, caci amu remasu cu noua datorii la inceputul anului, - din acei 53 de marci cu cari am ajunsu aici amu platitu odaia 24 marci pianu 25 marci cu transportu cu totu, ca intotdeauna, 3 marci pentru servitoriulu conservatoriului, amu mai remasu cu o marca. Pe datorii mamu abonatu la Musikalimformoliny la pranziu, si mamu imprumutatu."

Din scrisoarea din 14 decembrie 1882 trimisă de Iacob Mureşianu Jr. tatălui său lipseşte prima parte, în care sunt relatate cheltuielile efectuate timp de o lună la Lipsca. Reproducem mai jos transcrierea scrisorii ,,lipsă" din *Opere*[8]: ,,Iubitul meu tata! Mandatulu postalu cu 100 fl l-amu primitu, semenea si epistola Dtale pentru ambele iti multiamescu.

Ce doresci ca se scii, ti-o scriu aici detailatu postu de postu. Chieltuielele lunare cumu le amu avutu si pena acuma se urca la 64 fl. o. a. eaca pe ce se ducu:

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1. odaia cu incalditulu luminarea si cafe	marci, pf.
dimineata in marci si fenici.....	36, 50
2. Pianulu pe fiecare luna.....	15.-
3. Abonamentu pentru note pe luna.....	1.-
4. Prandiulu abonamentu.....	30.-
5. Ca membru alu societ. musicale	
solvescu la luna.....	1.50
6. Mai remanu pentru cina, tutunu etc.	
si bani de buzunari.....	23.60
La olaltă	107,60

Adeca: 107 marci si 60 fenci face dupa banii austriaci, cumu le capatu dela posta: 64 fl. o.a. Merge dupa cursu, dece se scrie cursulu capatu si mai multu asia amu acapatatu odata 109 si 80.

Asta e ce imu trebuie lunariu. Mai suntu pena la 1-ma Mai inca 4 luni adeca januarie, Februarie, Martie si Aprilie fiecare luna cate 64 fl. face: 256 fl. o.a. pentru taxa scolara care e se o platescu in doua rate a 60 fl si anume 60 fl care e egala la 100 marci inaintea craciunului si 60 fl inaintea pasciloru la olalta 120 fl cu totulu face 376 fl. o.a. Mai multu nici unu cruceriu. Eaca intreaga socoteala pena la crucierulu celu din urma."

După terminarea studiilor de la Leipzig, ajunge profesor de muzică la ,,Şcolile centrale române gr. or." din Braşov şi dirijor al corului ,,Reuniunii române de gimnastică şi cântări". Paralel cu aceste activități conduce corul Bisericii Sf. Nicolae din Scheii Braşovului.

Deşi ar fi meritat mai mult, în anul 1885 este numit profesor de muzică la liceul şi institutul teologic din Blaj, acolo unde îşi va desfăşura activitatea până la sfârşitul vieții. În ,,Mica Romă", vechea cetate culturală a românilor ardeleni, va avea o muncă asiduă, ajungând să aibă 46 de ore săptămânal. Conduce corul mixt şi corul ,,Asociației meseriaşilor", având de predat şi ore particulare.

În domeniul muzicii instrumentale, Iacob va compune la Leipzig o ,,Fantezie pentru pian" şi uvertura festivă ,,Ştefan cel Mare". Balada ,,Mânăstirii Argeşului" este concepută în anul 1883, înainte de terminarea Conservatorului. Dealtfel, cu balada amintită mai sus va avea succese răsunătoare la Bucureşti în anul 1906 şi la Blaj în 1911, cu ocazia serbărilor organizate de ASTRA. După serbările de la Blaj este invitat la castelul Peleş de la Sinaia, unde îl cunoaşte pe George Enescu.

În anul 1888 înființează revista muzicală ,,Musa română".

Datorită muncii întreprinse de Iacob Mureşianu la Blaj, oraşul de la confluența Târnavelor devine un important centru muzical.

Referindu-se la personalitatea compozitorului şi profesorului Iacob Mureşianu, Tiberiu Brediceanu relata în perioada interbelică: ,,Dar de sufletul

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

său altruist n-am profitat numai noi, cei din nemijlocita apropiere a maestrului, ci şi alţi elevi din şcolile Blajului, care arătau chiar şi cea mai mică înclinare spre muzică... La Blaj fiecare al doilea şcolar cânta la un instrument muzical... Astfel, asupra învăţăceilor săi, printre care am avut cinstea şi norocul să mă număr şi eu, inima sa largă a avut cea mai hotărâtoare înrâurire".[9]

Prin întreaga sa activitate de profesor, compozitor şi chiar interpret, Iacob Mureşianu rămâne unul dintre precursorii muzicii culte de la noi, fiind unul dintre primii compozitori români care se inspiră din melosul popular. Demersul nostru s-a dorit o restituire a corespondenţei lui Iacob cu familia, publicată parţial, din motive necunoscute, înainte de 1989.

Abstract

Present study represent an recovery of unpublished parts from Jacob Mureşianu Jr. (1857-1917) letters to his family. Also, there are bringt in memory elements of the romanian's composer biography.

[1] Ghe. Merişescu, *Iacob Mureşianu-Viaţa şi opera*, Bucureşti, 1966, p. 35.
[2] Mircea Gherman, *Iacob Mureşianu-Opere,* vol. I, Bucureşti,1983, p. 5.
[3] Arhiva Mureşenilor, doc. nr. 16353, dos. 582
[4] Idem, doc. nr. 20, dos. 582
[5] Fizician şi chimist român.
[6] Arhiva Mureşenilor, doc. nr. 4, dos. 582
[7] Arhiva Mureşenilor, doc. 622, dos. 582
[8] Arhiva Mureşenilor, doc. nr. 12, dos. 582
[9] Tiberiu Brediceanu, *Profesorul Iacob Mureşianu - Amintiri*, în ,,Cultura creştină", nr. 4-5, 1937

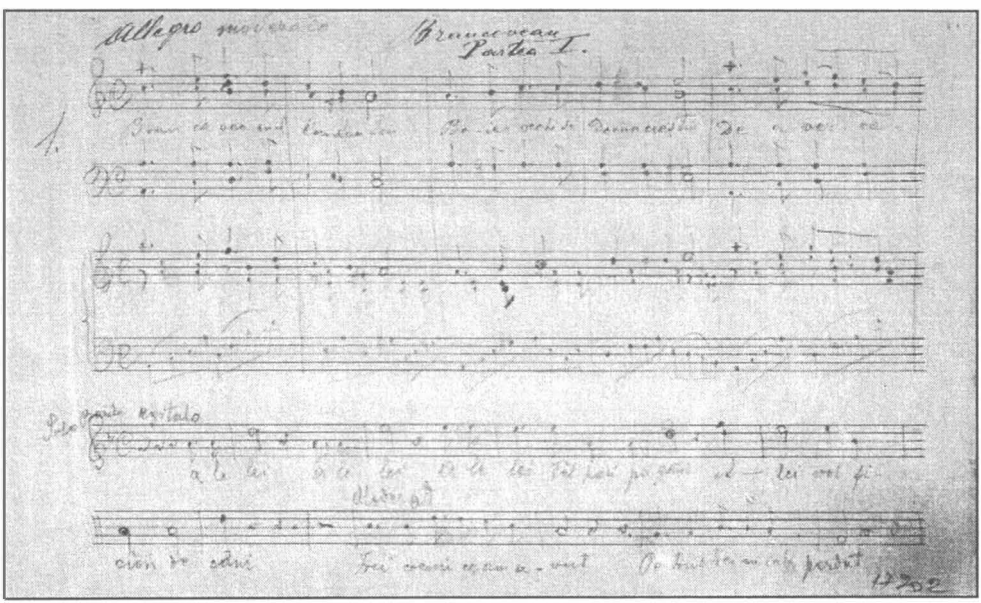

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

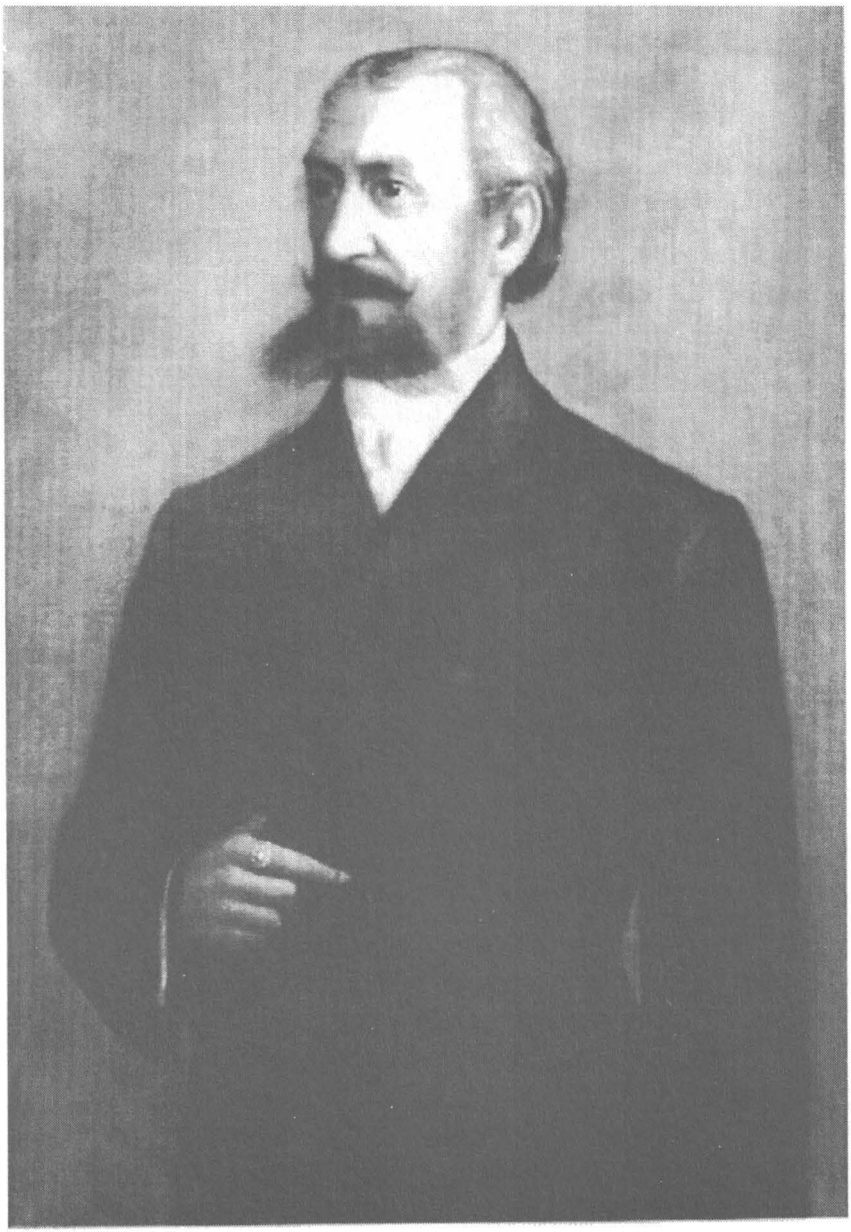

Iacob Mureşianu Jr.(1857-1917)

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Mariana Daneş

Consideraţiuni cu privire la activitatea femeilor române din Sibiu

Bazată pe documentele existente şi păstrate peste timpuri, o analiză retrospectivă a existenţei şi activităţii femeilor române din Transilvania, lasă cu foarte multă uşurinţă să se întrevadă faptul că acestea nu au trecut uşor şi afirmativ, ţinând cont de mentalităţile şi vicisitudinile veacului. Este bine cunoscut faptul că se perpetuase şi se păstra ideea preconcepută că "femeia" şi numai prin simpla definiţie a ei, avea sarcinile dinainte şi bine stabilite, iar când veacurile au rupt cătuşele retrogradismului de gândire, diversitatea activităţilor prestate de ele părea cel puţin ciudată.

Nu le-a fost deloc uşor femeilor române să lupte pentru a-şi căpăta un loc recunoscut şi pentru a se afirma deci în diferite domenii existenţiale. Ele au realizat cele dintâi că restricţiile şi îngrădirile accesului spre cunoaştere erau haotic impuse.

Contrariate de o realitate pe care o socoteau strâmbă, au pornit cu multă hotărâre lupta cu anumite mentalităţi, luptă pentru a deveni ele însele cunoscătoare şi apoi transmiţătoare de idei novatoare în toate domeniile existenţiale. Atunci, în acele timpuri ale jumătăţii veacului al XIX-lea şi-au făcut simţită activitatea destul de timidă şi restrânsă la început, femeile dornice de multă carte, cultură, civilizaţie şi dreptate în marile oraşe transilvane printre care şi Sibiul.

Au pornit la luptă încercând să câştige bătălie după bătălie cu o lozincă de toată lauda: "suntem mândre că suntem române" şi dorim să contribuim la schimbări esenţiale pentru viaţa noastră şi în general a oricui, în toate domeniile: social, economic, naţional, cultural.

Din aproape în aproape, anulând toate barierele, gest ce era socotit deseori blasfemie ele au reuşit ajungând să activeze chiar în domenii care veacuri de-a rândul erau strict repartizate doar bărbaţilor.

Pentru binele ei, femeia româncă a încălcat încă o dată aceste reguli, gest recunoscut peste mulţi ani ca fiind benefic.

Mai concret, în viaţa politică din România mişcarea pentru emanciparea femeilor îşi are începutul în programul revoluţionar de la 1848.

Consecinţele revoluţiei de la 1848/49 pe diverse planuri şi în toate straturile sociale, au provocat ascuţirea spiritului de asociere a femeilor române din Transilvania în scopul implicării lor în evenimentele social-politice ale vremii. Astfel, la 12/24 martie 1850, la Braşov, ia fiinţă Reuniunea Femeilor Române creată cu scopul de a ridica conştiinţa femeilor române, de a le atrage în viaţa

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

naţională şi politică, pe de-o parte, şi filantropică, de a sprijini învăţământul în limba română, pe de altă parte. Ea a fost prima asociaţie de acest gen din ţara noastră.

Unele dintre mijloacele de concretizare ale acestor idei le-au constituit asociaţiile sau reuniunile culturale pentru a căror înfiinţare şi funcţionare se cerea aprobarea Guvernului de la Budapesta, întrucât în Ungaria nu existau legi speciale pentru reuniuni şi asociaţii. [1]

Înfiinţarea acesteia a declanşat în deceniile ce au urmat organizarea femeilor în reuniuni, societăţi sau comitete în numeroase oraşe ale ţării ca -Sibiu, Blaj, Iaşi, Arad, Sălaj, - şi a însemnat totodată începutul afirmării femeilor române pe tărâm politic, social, cultural şi artistic.

Se consideră că despre rolul femeilor din oraşul Sibiu nu s-a scris niciodată destul şi cu suficientă pertinenţă.

Incontestabil, o interpretare extrem de generoasă se cuvine a fi selectată cu precădere în temeiul unei surse, a unei documentaţii minuţioase.

De curând, în patrimoniul Muzeului de Istorie, printr-o donaţie [2], a intrat un material documentar din perioada 1880-1918 cu referire la activitatea Reuniunii Femeilor Române din Sibiu.

Între scopurile urmărite de mişcarea femeilor române, educaţia prin şcoală şi familie a tinerelor fete a constituit unul din principalele şi permanentele obiective ale acesteia.

Din iniţiativa "24 dame române" din Sibiu, soţii de cărturari şi mame minunate, active, cu convingeri patriotice însufleţite de prosperarea culturii şi educarea tinerei generaţii lansează pentru 7 noiembrie 1880 un apel şi propun înfiinţarea Reuniunii Femeilor Române din Sibiu.[3] Pentru cel ce urmăreşte evoluţia familiilor româneşti din Sibiul secolului al XIX-lea, aceste nume nu sunt necunoscute.

1. Ioana Bădilă - soţia judelui de tribunal Ioan Bădilă.

2. Caliope Boiu - soţia lui Zaharia Boiu, preot, profesor, poet, membru corespondent al Academiei Române.

3. Maria Bologa - soţia compozitorului, dirijorului, profesorului, Gheorghe Dima, fiica Consilierului aulic Iacob Bologa.

4. Minerva Brote - soţia lui Aurel Brote dirctorul Societăţii Translivania din Sibiu.

5. Sabina Brote - soţia directorului în studii agricole Eugen Brote, preşedintele Reuniunii române de agricultură Sibiu.

6. Maria Cosma - soţia lui Partenie Cosma, jurist, cărturar, publicist şi bărbat politic de seamă, directorul Băncii Albina.

7. Eleftera Cristea - soţia preotului, profesorului şi memorandistului Nicolae Cristea, asesor consistorial.

8. Maria Hannia - soţia lui Ion Hannia, directorul seminarului Andreian.

9.Iudita Măcelariu - soţia lui Ilie Măcelariu, primul preşedinte al Partidului

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Național Român din Transilvania.

10. Anghelina Moga - soția protopresbiteriului (protopopului) Moise Fulea, director al Şcolilor naționale ortodoxe române din Transilvania.

11. Agnes Popa - soția avocatului Calicul Popa.

Pentru cei interesați să cunoască şi să urmărească felul în care au trăit şi evoluat familiile din care proveneau cele "24 dame române" lucrurile sunt net simplificate, dată fiind existența donației mai înainte amintite. Pentru eliminarea suspansului de la 11 la 24 trebuie făcută mențiunea că documentele sunt studiate cu minuțiozitate în continuare.

Aceste mari doamne ale timpului, alături de soții lor s-au străduit să-şi aducă contribuția în cele mai variate domenii, de la cel politic şi social-cultural până la cel de gospodină casnică. Sunt doamne, mame devotate şi vrednice soții de militanți şi participanți activi în mişcările politice şi naționale ale românilor din Transilvania. Ele ştiau printr-o muncă de albină să fie mame duioase dar şi severe; să imprime în căsnicia lor atmosferă de reculegere, sprijin moral şi material de care soții lor aveau atâta nevoie.

Aceste soții şi mame, hărțuite în munca lor casnică, active şi creatoare în cadrul reuniunii, au ştiut să-şi formeze o cultură proprie, să-şi dezvolte aptitudinile artistice şi literare, având întotdeauna timp pentru o lectură exhaustivă, vorbind curent franceza, germana, maghiara.

Nivelul înalt al culturii lor le-au impus în societatea compatrioților din Sibiu şi le-a permis să joace un important rol în manifestările culturale, sociale şi politice ale vremii, numele lor fiind strâns legat de activitatea reuniunii sibiene timp de mai multe decenii.

Inițiativa formării Reuniunii de femei din Sibiu aparține lui Maria Cosma, cunoscută publicului alături de Iudita Măcelariu încă din 1877 când mobilizează femeile din Sibiu şi împrejurimi la redactarea "Apelului către românce" în care solicitau şi chemau toate româncele să participe la adunarea de ofrande materiale şi bani pentru răniții români în Războiul pentru Independență.[4]

Conştientă de rolul pe care tebuie să-l joace femeia în factorul educațional aceeaşi Maria Cosma declara: "rosturile femeii sunt în familie, dar ele se extind dincolo de interesele domestice, îmbrățişând interesele societății ale colectivității, ale neamului, ale bisericii şi ale omenirii".[5]

Conform acestor principii şi opinii timp de 35 de ani a fost preşedinta Reuniunii de femei, găsind destule puteri, convingeri şi resurse spirituale pentru propăşirea culturii româneşti, mențiune făcută de altfel şi în necrologul său: "a trăit într-o tradiție ortodoxă şi națională, n-a fost inițiativă mai de folos, n-a fost activitate mai rodnică pe teren cultural şi educativ în Ardeal decât acelea ale Mariei Cosma născută Romanul 1885-1944)".[6]

Sub preşedenția sa are loc prima adunare generală a reuniunii unde se prezintă şi statutul. Imediat statutele sunt înaintate spre aprobare Ministerului de

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Interne. În data de 9 mai 1881, revin la Sibiu cu modificări nesemnificative dar cu mențiunea de a se păstra scopul inițial al reuniunii.

La 8 iunie 1881 se deschide prima adunare generală constituantă a reuniunii formată din 59 de membre. Preşedinta anunță că "deşi reuniunea există de 4 luni, n-a obținut rezultate extraordinare deoarece publicul românesc atât din punct de vedere moral cât şi financiar a fost angajat la deschiderea expoziției etnografice din 1881".[7]

Scopul inițial al Reuniunii femeilor române din Sibiu subliniat în statut era acela de a înființa o şcoală primară de fete şi un internat cu săli spațioase în Sibiu. Este prima reuniune cu acest obiectiv, deoarece instituțiile de cultură create anterior " erau menite pentru sexul bărbătesc şi nimic pentru creşterea femeii".[8]

Propunerea şi dorința Reuniunii femeilor din anul 1881 este reluată cu multă insistență în anul 1889 când, prin emiterea unei circulare se accentuează şi motivează din nou că "înființarea unie şcoli pentru economia şi industria de casă şi a unei preparandii pentru sexul femeiesc împreunate cu internat este o chestiune culturală de primă ordine pentru poporul nostru, a cărei norocoasă şi grabnică rezolvare, credem, că o doreşte fiecare român de bun simț" (anexa 2).

Documentul oficial de întemeiere şi funcționare este Statutul sau Statutele alcătuite din 32 articole, scris pe 9 pagini, nedatat, textul fiind publicat pe capitole în periodicile "Telegraful Român", "Observatorul", "Transilvania", dar şi cu un apel de participare cu sprijin material şi înscrieri de noi membri.

Statutul reuniunii stipula scopul, structura, modul de funcționare şi administrare a mijloacelor financiare, educarea patriotică a tinerelor fete şi răspândirea cunoştințelor practice.[9]

Concomitent este sugerat ca locul pentru înființarea şi desfăşurarea actvității ei să fie Sibiul "deoarece aici se află un număr considerabil de familii româneşti, aici se află reprezentanții bisericii greco-ortodoxe care dispun de mijloacele necesare şi tot aici este comitetul Asociațiunii care este înființat pentru cultura poporului român".[10]

În baza statutului, reuniunea era formată din membrii fondatori, pe viață, ordinari, ajutători şi onorari proveniți din toate categoriile sociale. Din rândul membrilor fondatori fac parte toate femeile de români care contribuiau cu un capital de 50 fl.; ele formând organizația propriuzisă, ceilalți achitând o taxă între 20 şi 2 fl.

Calitatea de membru al reuniunii poate înceta prin deces, excludere prin neparticiparea frecventă la adunări sau neachitarea taxei de contribuție. Întrucât organizația, pentru împlinirea scopurilor sale avea nevoie de mijloace materiale pe care nu le putea procura din venituri proprii, s-a admis şi primirea unor membrii voluntari, sprijinitori numiți onorari,aprobați în prealabil de Ministerul

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de Interne. Aceştia puteau să provină din orice categorie socială cu condiția să acorde ajutoare financiare.

Fondul Reuniunii femeilor române se formează din contribuția membrilor, venituri proprii, donații şi colecte.

Rolul de a conduce Reuniunea femeilor române conform articolului nr.12 îl avea Comitetul format din 12 femei şi 4 bărbați domiciliați în Sibiu, aleşi pe o perioadă de 3 ani. Adunarea generală era convocată de preşedintă şi anunțată într-o publicație locală cu cel puțin 8-15 zile înainte.

Conducerea comitetului era formată din preşedinte, vicepreşedinte, secretar şi casier aleşi prin vot secret. Modificarea statutelor dar şi desființarea Reuniunii femeilor române se putea face cu concursul tuturor membrilor acesteia anunțată cu 15 zile înainte.

În articolul 30 al statutului se mai preciza ca în afara evenimentelor extraordinare şi neprevăzute, Reuniunea femeilor române se poate desființa prin nerespectarea statutelor şi dacă numărul membrelor a scăzut sub 12. În această situație, întreg patrimoniul trece în administrarea Mitropoliei ortodoxe cu dreptul să-l folosească tot în scopuri cultural educative pentru tânara generație.[11]

Reuniunea va folosi toate mijloacele materiale, morale, cultural educative şi economice în vederea realizării acestor scopuri. Legat de acest aspect, încă de la început preşedinta Maria Cosma scria preşedinților asociațiilor financiare din Sibiu cu rugămintea de a face donații pentru dezvoltarea şcolii, procurarea de manuale şcolare şi formarea de cadre didactice proprii.

Activitatea culturală a Reuniunii femeilor române s-a lărgit, an de an, prin organizarea de reprezentații teatrale, conferințe cu tematică practică (creşterea şi îngrijirea copiilor, cultura legumelor pe lângă casă, creşterea şi îngrijirea animalelor şi păsărilor). Un alt mijloc de răspândire a acțiunilor în favoarea ei, se făcea şi prin intermediul expozițiilor anuale ori jubiliare, a balurilor mascate numite "calicar" ori a loteriilor. Fondurile adunate erau folosite pentru promovarea învățământului în şcoli, acordarea unor stipendii elevilor cu resurse materiale reduse, deoarece Reuniunea femeilor române nu este o instituție locală ci are să fie un aşezământ comun românesc.[12]

Un moment important în existența reuniunii îl reprezintă adunarea generală extraordinară din mai 1892 având ca scop sărbătorirea zilei de naştere a istoricului George Bariţiu pe 24 mai. Din procesul verbal rezultă că femeile decid să-l numească "membru de onoare pe ilustrul bărbat al Națiunii române, întemeietorul ziaristicii române, membru pe viață al mai multor reuniuni.[13]

Cu ocazia împlinirii vârstei de 80 de ani i se oferă din partea reuniunii o diplomă comandată "special" la Viena prin amabilitatea doctorului Sterie N. Ciurcu.

Inițiativele reuniunii s-au bucurat de o largă audiență atât din partea publicului cât şi a elitei sibiene. Amintim pe scurt doar câteva personalități: Mitropolitul

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Miron Romanul, episcopul evanghelic Teutsch, comitele suprem Fr. Wächter, abatele romano-catolic, generali din localitate şi comitatele superioare, iar din alte ţinuturi prezenţa cunoscutului luptător pentru drepturile românilor din comitatele Sălajului G. Pop de Băseşti şi a medicului român de origine franceză Carol Davila[14].

Participanţii şi invitaţii prin contribuţii financiare (cumpărări de bilete, lozuri, donaţii), au susţinut, sprijinit şi ajutat reuniunea să deschidă o şcoală primară, cu 17 eleve înscrise în clasele I-IV, în anul 1883.

De fapt ideea înfiinţării unei şcoli pentru fetiţe este susţinută de adunarea generală a Asociaţiunii din 1879 la Sighişoara, când avocatul Anania Trâmbiţaş a propus între alte prevederi înfiinţarea unui institut pentru creşterea fetiţelor române[15].

Apoi ideea a fost susţinută şi de George Bariţiu îndemnând " să nu ne mai ocupăm numai ca diletanţi pentru creşterea femeilor noastre, ca să nu plătim odată cu viaţa noastră naţională, egoismul nostru".[16]

În 1883, adunarea generală a Astrei hotărâse construirea unei şcoli superioare de fete (cu 4 clase gimnaziale). Aceasta îşi va inaugura cursurile în anul 1886[17] când se împlinea un sfert de veac de la fondarea aşezământului.

Într-un interval relativ scurt, şcoala şi-a mărit numărul elevilor, astfel că în anul şcolar 1886/87 erau înscrise 30 eleve în 7 clase. Pentru promovarea învăţământului în şcoală se numesc profesori de la Seminariul teologic din Sibiu (D. P. Barcianu, dr. Ioan Crişan, M. Voileanu) care au organizat învăţământul pe baza principiilor moderne ridicând prestigiul instituţiei la nivelul şcolilor asemănătoare din străinătate.

Pentru a ilustra mai bine activitatea Reuniunii femeilor române, amintim pe scurt şi alte preocupări.: înfiinţarea unei instituţii umanitare (cantina pentru săraci); organizează şi aranjează împreună cu Societatea Igienica din Sibiu în toamna anului 1890 o expoziţie de copii. Ia asupra sa conducerea economică şi culturală a Mesei studenţilor, dar la îndeplinirea cu succes a acesteia "face apel la toate damele din Sibiu să ajute să mănânce gratuit 50 de studenţi săraci, dar meritoşi ce studiază la Instituţiile de învăţământ din Sibiu.[18]

Tot Reuniunii femeilor române îi revine misiunea de a educa şi forma tinerele fete pentru industria economică şi culturală, unde prin creaţiile lor şi ale artiştilor din domeniul artei plastice sau infirmat în mod practic teoriile care susţineau lipsa totală de talent a românilor din aceste domenii.

Dăruieşte în 1905 Academiei Române, împreună cu Reuniunea Română de agricultură din Sibiu, albumul artistic de broderii cu ţesături şi cusături naţionale româneşti din Transilvania. La reuşita acestora un rol însemnat l-a avut presa locală precum şi o serie de lucrări publicate de conducătorii altor asociaţii culturale sibiene.

Pe lângă activităţile curente, tot Reuniunii femeilor române îi revenea şi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

organizarea adunărilor generale care erau adevărate sărbători naţionale. În mod special se comandau invitaţii tipărite, ordine de dans, sălile erau decorate cu cele mai frumoase flori de la grădinarul sibian Forsth, iar doamnele se îmbrăcau elegant, dar simplu din croitoria lui Hamradi din P-ţa Mare.[19]

O permanentă preocupare a lor era creşterea numărului membrilor şi implicit a fondurilor financiare. O statistică din 1892 ne redă creşterile anuale substanţiale:

1887 erau 225 membri
1888 erau 232 membri
1889 erau 250 membri
1890 erau 260 membri

Veniturile curente erau:

1886 - 7662 fl 78 cr
1887 - 8027 fl 63 cr
1888 - 8092 fl 74 cr
1889 - 8192 fl 32 cr

din aceste fonduri pentru şcoală au fost alocate 4713 fl 60 cr.[20]

Prin acţiunile culturale organizate membrii reuniunii şi-au asigurat un rol de seamă în viaţa culturală a publicului sibian lucru mărturisit de Maria Cosma în anul 1893: "progresul făcut de reuniunea noastră de la înfiinţarea ei până azi este constatat prin fapte, care zilnic ne conving că străduinţele şi jertfele prestate din partea onoraţilor membri pentru dezvoltarea culturii femeii române produc deja roade binefăcătoare în mai toate părţile locuite de români".[21]

Utilizând această gamă variată de mijloace, forme şi metode, comitetul de iniţiativă întâmpină şi unele greutăţi. Apelează la bănci şi fundaţii pentru alocarea unor fonduri financiare, deseori revin cu rugăminţi pentru reducerea taxelor şcolare şi acordarea de stipendii unor foşti elevi cu situaţie materială precară. Poartă o vastă corespondenţă cu Azilul Elena Doamna din Bucureşti pentru repartizarea unei profesoare care să predea la şcoala reuniunii lecţii de franceză şi pian. Din lipsă de spaţiu Maria Cosma se oferă să ajute profesoara cu întreţinere şi locuinţă, deoarece casa familiei Cosma "era deschisă pentru toţi oameni de bine.

Multe acţiuni culturale, politice, naţionale s-au plămădit în casa lor".[22] Devenise în oraşul Sibiu, foarte bine cunoscut faptul că, locuinţa familiei Cosma, era permanent deschisă tuturor oamenilor de bine".

Se succed rând pe rând diverse evenimente în respectabila familie Cosma: fiica acestora Hortensia - se va căsători cu poetul Octavian Goga. Pentru ca relaţiile să se extindă şi bunul renume să sporească printre marile familii româneşti cu nume de mare rezonanţă, naşii de cununie ai Hortensiei şi ai lui Octavian Goga, aveau să fie, scriitorul Alexandru Vlahuţă cu soţia sa Alexandrina.

De acum, parcă mai mult decât oricând, casa familiei Cosma din Bulevardul

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Victoriei nr. 25 (de azi) devine un şi mai important centru al vieții spirituale româneşti.

În liniştea familiei aveau să înceapă însă ca peste tot şi vremuri grele şi de mare durere.

La începutul primului Război Mondial, familia Cosma trece Carpații. Ei se opresc pentru puțin timp în Bucureşti, apoi în Iaşi, iar în februarie 1917 pornesc pribegind spre meleaguri străine.

Pelegrinările, drumurile fără popas cu obstacole pe care nu şi-ar fi imaginat niciodată că le-ar putea trece, peripețiile cu tot soiul tragismului lor au durat peste 5 luni.În acest timp, ei au călcat pământuri străine de la Odesa la Petersburg, apoi din Anglia în Franța, de unde, în Italia - Milano şi apoi în 1918 - Genova .

Activitatea lor pentru înfăptuirea idealului național a continuat şi în acele locuri şi în acele condiții fără osteneală.

În 1919, după devastatorul război, revin imediat în țară uitând tot răul ce le marcase adânc destinele, dar cu sufletele pline de bucuria unui vis prea mult aşteptat şi în sfârşit împlinit - se înfăptuise marele act al Unirii cu Țara la 1 Decembrie 1918.

Exemplul reuniunii sibiene va fi repede urmat şi, inițiative asemănătoare vor intreprinde şi alte femei din Ardeal care vor înființa alte reuniuni şi şcoli pentru creşterea şi educarea fetelor tinere.

Ecoul reuniunii sibiene ajunge şi în Vechiul regat. Din Râmnicu Vâlcea scria în 1900, "Ion Hanciu de la Fabrica de cherestea şi depozite de lemnărie de diferite esențe, ca pentru scopurile filantropice exprimate de unele doamne de aici să trimită un model de statut al reuniunii din Sibiu pentru a fi introdus şi aici"[23]. Acest lucru s-a finalizat la 28 decembrie 1900.

Simpatizanții Reuniunii femeilor române din Sibiu, cu multă plăcere şi cu un iz de simpatie şi răsfăț au denumit respectiva reuniune, drept soră mai mică a Astrei, creată pentru înaintarea culturii naționale pentru emanciparea femeii române şi păstrarea ființei naționale româneşti.

Prin programul şi activitatea sa, Reuniunea femeilor române din Sibiu a avut o benefică influență asupra întregii națiuni, asupra conştiinței şi manifestărilor forțelor progresiste din toată țara.

În aceeaşi măsură acelaşi organism, prin însăşi existența sa, a contribuit la sporirea rolului femeii (deja existent), a oraşului Sibiu, oraş cu vechi tradiții culturale.

Românii de oriunde se pot închina pios în fața amintirii tuturor celor care au activat şi susținut Reuniunea Femeilor din oraşul Sibiu.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Note

[1] *Enciclopedia Română*, publicată din însărcinarea şi sub auspiciile Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român, Forul III Sibiu, 1904, p. 759.

[2] Muzeul Naţional Brukenthal, Muzeul de Istorie,Fond Reuniunea femeilor din Sibiu, 1880-1918, donaţie din anul 1999, Mercurean Daniela descendentă prin alianţă a familiei Partenie Cosma (documente în curs de inventariere şi studiu).

[3] Idem, document 7 noiembrie 1880 (anexa 1).

[4] „Telegraful Român", an XCII nr.1 din 12 noiembrie 1944, p.1.

[5] Muzeul Naţional Brukenthal, Muzeul de Istorie, Fond Reuniunea femeilor din Sibiu, Proces verbal în adunarea femeilor române din Sibiu, document.

[6] „Transilvania", an 75, Sibiu 1944, p. 888.

[7] „Observatorul", anIV, nr. 86 din 12 noiembrie 1881, Sibiu, p. 348.

[8] „Observatorul", an IV, nr.86 din 13 februarie 1881, Sibiu,p.51.

[9] Muzeul Naţional Brukenthal, Muzeul de Istorie, Fond Reuniunea femeilor din Sibiu, Statutul Reuniunii 1880, document în manuscris.

[10] Idem, Proces verbal 25 februarie 1883, document.

[11] Idem.

[12] Idem.

[13] Idem, Adunarea generală extraordinară, mai 1892, document.

[14] „Observatorul", an IV, nr. 3 din 7 -19 ianuarie 1881, p. 12.

[15] Analele Asociaţiei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român , fascicola I, Sibiu, 1880, p. 79.

[16] „Observatorul", nr.18 din 1-13 mai 1880, p. 69.

[17] Lucian Boia, Eugen Brote, Bucureşti 1974, p.42. „Transilvania", nr.17-18 din 1-15 septembrie 1883, p.120.

[18] Muzeul Naţional Brukenthal, Muzeul de Istorie,Fond Reuniunea femeilor din Sibiu, Adunarea generală a reuniunii, 28 septembrie 1895, document.

[19] „Observatorul", nr. 3, an IV din 7-19 ianuarie 1881, p. 12.

[20] Adunarea generală din 7 noiembrie 1892, raport de activitate, Sibiu 1892.

[21] Muzeul Naţional Brukenthal, Muzeul de Istorie,Fond Reuniunea femeilor din Sibiu, Adunarea generală a Reuniunii Femeilor Române din Sibiu, 31 octombrie 1893, document.

[22] „Telegraful Român", an XCII, nr.1 din 12 noiembrie 1944, p.4.

[23] Scrisoare manuscris, Fond Muzeul de Istorie, 1900.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[illegible] I
[illegible]

Onorabila adunare generala!

In adunarea femeilor romane din Sibiu tienuta la 7 Novembre 1880, fiindu alésa de presiedinta interimala a reuniunei atunci in infiintiare, ca atare me sentiu datóre a ve subscerne despre momentele mai insemnate ce sau petrecutu in sinulu reuniunei - urmatoriulu

Raportu:

Statutele staverite in aceasi adunare prin damele romane enumerate in procesulu verbalu de sub /. s'au subscernutu in tecstulu alaturatu sub 2/. pe calea magistratului localu, la inaltulu ~~mag~~ ministeriu reg. ungaru de interne, cá sè le provéda cu clausulá de presentare.
Sciindu ca guvernulu pretinde dela tóte reuniunile cá in statute sè se provédia „ca in casulu, candu reuniunea s'ar abate dela scopulu ei precisatu in statute, incatu prin continuarea activitatii ulterióre s'ar periclitá statutu, séu interesele materiale ale membrilor ei, guvernulu se fie indreptatitu a suspinde

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

(1.)

Statutele Reuniunei femeilor române din Sibiiu.

Scopul

§. 1.

Scopul reuniunei este în puterea §-lui 10. din Art. de lege XXXVIII. din 1868., a înfiinţá după putinţă în Sibiiu institute de învăţământ poporal (§. 8. Art. XXXVIII. din 1868.) pentru sexul femeesc şi o şcólă pentru economia şi industria de casă, împreunate cu internat.

Începutul se póte face cu înfiinţarea unei şcóle elementare, apoi a unui internat cât de modest, care se va perfecţioná succesiv după puteri.

Cât timp reuniunea nu va avé institutele sale, şi va puté dá elevele la alte institute de acestea din loc.

Ear cât timp nu va avé nici institutele sale complete, nici internat, va puté dá stipendii la eleve, cari ori unde frecuenteză alte şcóle de categoria celor contemplate în alinea primă şi a sucurge cu ajutoriul seu material şi moral la susţinerea altor institute de asemenea natură din loc.

Membrii

§. 2.

Reuniunea stă din: membrii fundatori, pe viaţă, ordinari, ajutători şi onorari.

§. 3.

(seu bărbat) 1. Membru fundator este: fiecare femeiă romană, care contribue odată pentru tot deuna, un capital de 50 fl.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Reuniunea femeilor române din Sibiiu.

Nr. 24/1898.

APEL.

Acţiunea începută prin apelul nostru din 22 Februarie 1897 cu scopul de a aranja o sortitură (loterie) de obiecte, a ajuns într'un stadiu apropiat de realisare.

Publicul românesc din tóte ţinuturile patriei nóstre a manifestat faţă de acel apel un interes viu şi binevoitor, care din punct de vedere moral este o eclatantă dovadă, că prin realisarea scopului, ce'l urmărim, satisfacem unei necesităţi apreciate şi simţite de poporul nostru. Pe lângă acest sprijin moral ne-a mai donat şi vr'o 900 de obiecte, în valóre de circa 5000 coróne, din cari am compus 800 de câştiguri pentru sortitura, ce o aranjăm.

Prin ordinul Înaltului Ministeriu regesc ung. de finanţe dd.to 20 Martie 1898 Nr. 20754 ni-s'a dat concesiunea necesară pentru efectuirea loteriei, care are să urmeze negreşit în decursul acestui an.

Ajuns până aici comitetul reuniunei nóstre în conformitate cu planul, ce şi l'a fost stabilit şi observând dispositiunile concesiunei de loterie, emite 10.000 losuri cu preţul de câte 1 corónă.

Problema, a cărei resolvare ne preocupă acum, este vêndarea acestor 10.000 de losuri şi prin acésta asigurarea reuşitei loteriei nóstre.

În faţa acestei probleme accentuăm din nou, că **înfinţarea unei scóle pentru economia şi industria de casă şi a unei preparandii pentru sexul femeiesc împreunate cu internat** este o cestiune culturală de prima ordine pentru poporul nostru, a cărei norocósă şi grabnică resolvare, credem, că o doresce fie-care român de bun simţ.

Apelăm deci la toţi aceia, cărora le dă mâna şi au inimă pentru înaintarea culturală a poporului român şi în special la băncile românesci, ca să contribue la realisarea acestui scop măreţ prin cumpărarea losurilor emise de noi, éră pre D-Vóstră, al cărui zel şi interes în astfel de afaceri, este binecunoscut, Vă rugăm să binevoiţi a Vă da tótă silinţa, ca să vindeţi cele ..... bucăţi de losuri, pe care Vi le transpunem în acest scop.

Despre resultatul, ce 'l veţi obţiné prin vêndarea losurilor transpuse, să binevoiţi a raporta la adresa subscrisei preşedintă cel mult **până la 15 Iuniu n. 1898**, ca să ne putem orienta cu privire la fixarea dilei pentru tragerea la sorţi, carea să va efectui în presenţa unui comisar al autorităţi politice din loc.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ioachim Lazăr

O tânără braşoveancă în concert pe scenele europei: Elisa Circa

Generația română de la 1848, deşi în mare parte autodidactă, printr-o variată şi bogată lectură, prin stăruință şi călătorii, a reuşit să-şi însuşească o cultură generală remarcabilă[1]. Mai adânc ancorați în realitățile vieții ardelenii, au avut de făcut față numeroaselor sarcini, trebuind să pună umărul în numeroase şi diferite domenii de activitate. Conducătorii românilor ardeleni de la 1848 sunt în primul rând oameni de acțiune, aducându-şi un aport deosebit şi pe plan spiritual. În toate domeniile ei duc mai departe patrimoniul moştenit, îmbogățindu-l, iar în unele domenii, folclor, muzică, teatru, economie politică, sunt de-a dreptul înnoitori.

Sunt cu toții conştienți că viitorul poporului român depinde în primul rând de propriul efort, nu de ajutorul altora; numai el poate asigura realizări durabile, îndemnându-şi conaționalii să caute să se afirme cât mai mult, cerându-le hotărâre şi curaj[2]. O serie de tineri şi tinere, susținuți prin eforturi materiale deosebite de către părinți, îmbrățişează cariera muzicală. Este şi cazul surorilor Elisa şi Elena Circa din Săcele de lângă Braşov. Trebuie menționat că muzicii i se acordase, până la 1848 mai puțină importanță, deşi spectacolele teatrale erau însoțite adesea de cântece şi jocuri. Primele comentarii despre muzică le face "Gazeta Transilvaniei", cu prilejul concertului unei tinere violoniste străine, Eleonora Neumann, scriind următoarele: "Cine nu ştie sau mai bine nu simte cum că muzica este aceea care deşteaptă în piepturile noastre sentimentele cele zăpăcite, presimțirile, nădejdile, durerile şi bucuriile noastre, care ne face să simțim îndoit şi să ne înălțăm în minuturile acelea a farmecului ei pe deasupra lucrurilor pământeşti"[3].

O deschizătoare de drum în domeniul muzicii a fost Elisa Circa. S-a născut la 7 iulie 1847, în localitatea Săcele de lângă Braşov, având părinți pe George şi Maria Circa născută Moroianu[4]. Familia Circa îşi ilustra o descendență istorică în Săcele – sat cu vechi tradiții ale economiei păstoreşti – printr-un Oprea Circa, străbunic a lui Ovid Densuşianu[5].

Tatăl Elisei, George Circa învățase agronomia la Viena şi îndeplinise funcții de vază în mişcarea paşoptistă din Transilvania, lucrând pe lângă Cancelaria Aulică a Ardealului[6]. George Circa moare în floarea vârstei lăsându-şi soția văduvă cu două fete, Elisa şi Elena. Tânăra mamă, cultă şi deosebit de energică, se decide a sacrifica totul pentru educația fetelor, unica ei mângâiere. În anul 1851 îşi duse fiicele la Sibiu, la institutul Ursulinelor, dar după numai trei luni, neplăcându-i sistemul de educație de aici, se reîntoarce la Braşov, unde fetele frecventară

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şcolile protestante de 5 clase[7]. Elisa începând din anul 1854, ia lecții de vioară făcând în scurt timp progrese remarcabile. În anul 1859, Elisa Circa pleacă la Viena, însoțită de mama sa, pentru completarea şi perfecționarea studiilor, având ca profesor pe renumitul violonist Iosif Hellmesberger[8].

Reîntoarsă în țară Elisa Circa îşi începe seria de concerte, printr-un debut de excepție. Cu prilejul Adunării generale a Astrei, desfăşurată în anul 1862, la Braşov, tânăra violonistă încântă auditoriul. Iosif Vulcan are numai cuvinte de laudă la adresa ei, scriind: "Eu încă avui onoarea a fi de față la acel concert şi nu voi uita minutul acela, când juna artistă abia de 15 ani, cu păru-i rotund se ivi pe tribuna şi cu arcul tricolor scoase din violina-i tonuri atât de încântătoare, încât entuziasmul publicului nu se poate descrie, aplauzele nu mai încetau"[9].

Tânăra artistă pleacă din nou la Viena pentru continuarea studiilor. În anul 1863 susține un concert la Sibiu, unde are un succes deosebit. Anul următor întreprinde un turneu în capitala României, Bucureşti "unde fu primită atât de public, cât şi de întreaga presă cu cea mai mare bucurie"[10]. În timpul călătoriei mama sa Maria Circa contactă o răceală , în urma căreia cade grav bolnavă la pat. Elisa se întoarse în satul natal Săcele pentru îngrijirea ei. La rugămintea elitei intelectuale din Braşov susține încă un concert, în ianuarie 1865, în folosul gimnasticilor români din oraş. Concertul susținut a stârnit "sentimentele cele mai vii de plăcere în ascultătorii săi şi aplauzele nenumărate"[11] răsplăteau cultura muzicală a tinerei artiste. Drept răsplată Reuniunea de gimnastică din Braşov îi oferi un elegant orologiu spre suvenire şi recunoştință[12]. Dar bucuria succesului fu întunecată de moartea mamei sale, la 20 februarie 1865, în vârstă de numai 38 de ani[13]. Maria Circa lăsa îndoliate pe bătrâna sa mamă "Maria Moroianu şi pe fiicele sale Elena, cu soțul ei Aron Densuşianu şi pe Elisa, virtuoasa cunoscută cu violina"[14]. Trecând cu greu peste pierderea suferită Elisa îşi găseşte alinarea în muzică. În "Familia" din 5/17 iulie 1865, Iosif Vulcan scrie un articol elogios despre tânăra artistă. În toamna anului 1865 la redacția revistei se primea o ştire conform căreia "Elisa Circa de curând va pleca la Pesta, spre a da aici un concert"[15]. În drumul său spre Pesta tânăra artistă este solicitată să susțină concerte în oraşele Sibiu, Timişoara, Arad şi Oradea Mare.

În 5 octombrie 1865 ea susține un concert în oraşul de pe Cibin. În oraş domnea o "viață îmbucurătoare, nenumărați tineri studenți furnică pe străzi, dintre care vezi mai multe fețe pline de viață". Viața socială e destul de monotonă dar apariția tinerei artiste Elisa Circa a provocat una din cele mai plăcute surprize. Piesele muzicale au fost executate cu "precisiune de virtuozitate şi grație". "Fantasia romană", a fost de o frumusețe admirabilă, iar cele clasice precum "Concertul" de Kreutzer, "Melancolia" lui Hellmesberger, "Tarantela" de Vieuxtemps şi "Reîntoarcerea dela țară" a lui Prume, fără excepțiune au meritat aplauzele entuziaste şi nenumăratele buchete şi cununi de flori[16]. Momentul apariției pe scenă şi evoluția încântară publicul sibian. "Cu un surâs fermecător

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

începu a vrăji din lemnul uscat tonurile cele încântătoare, părea că suntem în o dumbravă plină de păsări cântătoare, prin sală părea că zburau nişte spirite tinere ce acuma au ieşit din mâna creatorului"[17].

În 22 octombrie 1865, Elisa Circa susținea, la Timişoara "un concert care a succes strălucit"[18]. Deschise spectacolul cu piesa "Concertul al 7-lea" de Beriot, în care tânăra artistă încântă spectatorii prin precizia, dexteritatea şi dibăcia execuției. A mai cântat "Melancolia" de Helmesberger şi "Yankee doodle" de Vieuxtemps, în care a înregistrat acelaşi succes. Opinia spectatorilor români din Timişoara a fost "părerea de rău că stimabila artistă n-a pus în program nici o piesă românească"[19].

Turneul Elisei Circa a continuat în oraşul Arad, unde a susținut două concerte. Al doilea concert s-a desfăşurat în după amiaza zilei de 5 noiembrie 1865, alături de Elisa evoluând şi două domnişoare din Arad[20]. Publicul numeros ascultă cu multă plăcere toate piesele. Continuându-şi drumul Elisa Circa susține alte două concerte la Oradea Mare. În primul concert, din 29 noiembrie 1865, desfăşurat în sala Vulturul Negru, Elisa Circa a cântat mai multe piese între care amintim "Concert" de Beriot, "La Melancolie" de Hellmesberger (profesorul său de la Viena n.n.), "Rapsodia maghiară" de H. Hauser, "Piesa Română" (compoziție proprie) şi "Yankee Doodle" de Vieuxtemps[21]. Măiestria execuției fiecărei piese "îi seceră aplauze dese şi exclamațiuni de plăcere"[22]. "Dar plăcerea cea mai mare – continua reporterul „Familiei" – a provocat-o Piesa Română, care a şi trebuit să o repete"[23]. "Mâna-i fragedă poartă arcul cu o prestație, cu o uşurătate, la care mulți din artiştii cei mai străluciți ai Europei au ajuns numai după ani plini de experiență"[24], scria entuziasmat corespondentul român al revistei. Succesul repurtat în primul concert a obligat-o să susțină un al doilea concert în 3 decembrie 1865. De astă dată a interpretat piesele "Concert" de Kreuzer, "Elegia" de Ernst, "Le retour a la vie" de Prume, "Potpouri" (piesă română compusă de însăşi violonista noastră) şi "Cântec maghiar" de Hauser[25]. Încă de la apariția pe scenă primi ropote de aplauze şi numeroase buchete de flori. Succesul concertului a fost extraordinar. La reuşita sa a contribuit şi pianista Rosalia Kirch şi orchestra militară din Oradea.

Majoritatea publicului au constituit-o românii, mulți veniți din alte localități ale comitatului. Înainte de execuția piesei compuse de tânăra artistă, trei tineri români au urcat pe scenă "care pe lângă o cuvântare scurtă, dar nimerită, ținută în limba română, întinseră grațioasei concertante o cunună frumoasă, atârnată pe o pernă de mătase albă, de pe care depindea tricolorul român, drept suvenire de la publicul român din Oradea Mare"[26].

În aceiaşi zi de 3 decembrie tânăra artistă plecă spre Viena, fiind însoțiă de sora sa Elena Densuşianu, unde va zăbovi mai mult timp, după care se va îndrepta spre Pesta, unde va da câteva concerte[27]. Corespondentul revistei "Familia" îşi exprima regretul pentru plecarea Elisei Circa, dar îi urează ca "gloria să o poarte

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pe aripile sale; geniul său blând să planeze asupra-i, nepărăsind-o pe această cale frumoasă, dar plină de spini, până ce nu o vom vedea în culmea cea mai înaltă a acestei arte, ce înalță spiritele şi îmblânzeşte moravurile"[28]. În drum spre Viena se opreşte şi la Zagreb în Croația. În seara Sfântului Ştefan, Elisa Circa aranjă un concert, cu sprijinul unor diletanți din oraş. Printre piesele executate amintim "Concert" de Beriot, "Yankee doodle" de Vieuxtemps şi "Melancolia" de Helmsberger. Domnişoara Elisa Circa, scrie corespondentul "Familiei", Titus Rufus, ne facu să înțelegem că muzica "e limba înțeleasă de toți"[29]. În acelaşi timp corespondentul mulțumeşte fraților croați pentru "sentimentele cu care întâmpinară pe această fiică română"[30]. La 12 februarie 1866 are loc la Pesta Concertul şi balul tinerimii române aflate aici. În cadrul acestei reuniuni artistice îşi făcu apariția şi tânăra Elisa Circa. Apăru pe scenă îmbrăcată în doliu şi se înclină grațios către public. Sala exaltă, aplauze furtunoase însoțiră apariția tinerei artiste. Se făcu linişte şi Elisa Circa luând în mână vioara, execută "Melancolia" de Prume. "Toți ascultarăm cu cea mai încordată curiozitate, ochii tuturora erau țintiți asupra virtuoasei române, care din acel simplu instrument ne scoase tonuri atât de frumoase şi încântătoare"[31]. "Geniala artistă - remarca Iosif Vulcan – ne mai încântă încă cu două piese executate cu bravură, dar cea mai mare furoare făcură cântecele româneşti. Senszațiunea publicului la auzul acestora nu se poate descrie, virtuosul european E. Reményi aplaudă mai întâi şi în toată sala n-a fost nici o mână oricât de delicată ca să nu fi aplaudat"[32]. Artista trebui să le repete şi la final primi o cunună de lauri legată cu tricolorul românesc. După concert începu balul tinerilor români. Se jucă Romana, privit cu mult interes de spectatorii care nu-l cunoşteau. Se mai jucară valsuri, polca tremurătoare şi polca mazurca, csardas-uri etc. În încheierea balului tineri români îmbrăcați în costume naționale jucară "Căluserul". Cu această ocazie se juca pentru prima dată Căluşerul "înaintea publicului neromân din Pesta"[33].

Succesul înregistrat de Elisa Circa a determinat-o să susțină un nou concert, care a avut loc, în 5 martie 1866, în sala hotelului Europa, la care au mai participat Juliu Stocker şi Ana Carina[34]. Elisa Circa a executat piesele "Concert" de Beriot, "Yankee doodle" de Vieuxtemps şi "Rapsodia maghiară" de Hauser şi "Fantesia" asupra cântecelor române compusă de către tânăra artistă.

În toamna anului 1866 revine în Bucureşti unde susține un concert în sala Ministerului Cultelor pentru ajutorarea celor crunt loviți de incendiul din oraşul Milieu[35]. În decembrie 1866 concertează din nou în sala Teatrului având concursul companiei dramatice[36]. Prin concertele susținute la Bucureşti şi în diferite oraşe ale imperiului, Elisa Circa a încântat auditoriul, contribuind la răspândirea muzicii româneşti şi europene şi la apropierea între românii din patria mamă şi cei aflați în provinciile aflate sub dominația Imperiului Habsburgic.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Une jeune de Braşov en concert en scènés de l'europe : Elisa Circa

Résumé

Elisa Circa s'est fait remarqué dans la musique roumaine à l'occasion de ses concert soutenues sous l'égide de l'Astra dans les villes Braşov, Sibiu, Bucureşti, Arad, Oradea, Timişoara, Viena et Pesta. Elle est née à 7 juillet, 1847, dans la localité Săcele prés de Braşov.

Aprés elle a commencé l'étude du violon à Braşov, elle est partie à Viena, où elle a appris avec le professeur Iosif Hellmesberger. Par ses concerts Elisa Circa a contribué à l'éducation des Roumains, par musique et à la promotion de la musique roumaine et européene.

[1] *Ideologia generației române de la 1848 din Transilvania*, Bucureşti, 1969, p. 13.
[2] *Ibidem*, p. 23.
[3] „Gazeta Transilvaniei", an. I, nr. 14/ 1838, p. 54.
[4] Familia, an. I, nr. 4 din 5/17 iulie 1865, p. 46.
[5] Marin Bucur, *Ovid Densuşianu*, Bucureşti, /1967/, p. 8.
[6] *Ibidem.*
[7] „Familia", an. I, nr. 4 din 5/17 iulie 1865, p. 46.
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem.*
[10] *Ibidem.*
[11] „Aurora română", an. III, nr. 3 din 1/13 februarie 1865, p. 36.
[12] „Familia", an. I, nr. 4 din 5/17 iulie 1865, p. 46.
[13] *Ibidem.*
[14] „Aurora română", an. III. nr.5 din 1/13 marie 1865, p. 59.
[15] „Familia", an. i, nr. 12 din 25 septembrie/ 7 octombrie 1865, p. 152.
[16] *Ibidem*, nr. 13 din 5/17 septembrie 1865, supliment.
[17] *Ibidem.*
[18] *Ibidem*, nr. 14 din 15/27 octombrie 1865, p. 176.
[19] *Ibidem.*
[20] *Ibidem,* nr. 16 din 5/17 noiembrie 1865, p. 200.
[21] *Ibidem*, nr. 18 din 25 noiembrie/7 decembrie 1865, p. 224.
[22] *Ibidem.*
[23] *Ibidem.*
[24] *Ibidem.*
[25] *Ibidem.*
[26] *Ibidem.*
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] Familia, an. II, nr. 1 din 5/17 ainuarie 1866. supliment

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[30] *Ibidem*, nr. 4 din 5/17 februarie 1866, p. 47.
[31] *Ibidem*.
[32] *Ibidem*
[33] *Ibidem*, nr. 6 din 25 februarie/9 martie 1866, p. 72.
[34] *Ibidem*, nr. 39 din 20 noiembrie/2 decembrie 1866, p.467.
[35] *Ibidem*, nr.43 din 18/30 decembrie 1866, p. 516.

Aron Densuşianu şi Elena Circa
în veşminte de miri

Maria Circa, născută Moroianu

Elena Circa

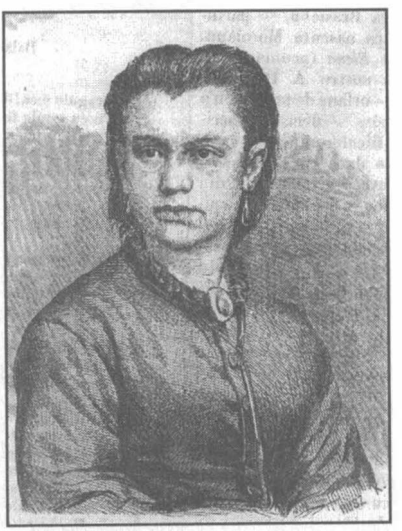

Elisa Circa

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Măriuca Radu, Gheorghe Conțu

"Sionul românesc" – într-o colecție particulară din Braşov

Satisfacția cercetătorului este deosebită atunci când depistează un document aflat într-o colecție particulară. Este cazul concret al domnului inginer Gheorghe Conțu, braşovean "adoptat" care, timp de mai multe decenii a adunat cu pasiune şi dăruire mărturii elocvente despre trecutul românilor, cu precădere al celor din Transilvania: hărți, atlase şi manuale şcolare, literatură bisericească, almanahuri, calendare, programe teatrale şi ale unor asociațiuni culturale, valoroase, pentru că multe s-au pierdut înainte de a ajunge într-o instituție specializată.

Un astfel de exemplu din colecția citată, pe care ne vom strădui să-l analizăm în cele ce urmează este "**Sionul românesc- foia beserice'scă, literaria şi scolastica"**[1], apărut la Viena sub redacția lui Grigore Silaşi[2]; este vorba de numerele din prima parte a existenței gazetei (1 iulie 1865-15 octombrie 1867), din care lipsesc doar 6 şi 7/1865. Deocamdată, nu putem face aprecieri asupra frecvenței sale, dar bănuim că în țara noastră este o publicație rară.

În ceea ce priveşte proveniența, o însemnare manuscrisă, datată 15 noiembrie 1866 are darul de a lămuri mai multe chestiuni: "Sionul românesc" a aparținut elevului Ioan Bârsan, care mărturisea (şi sinceritatea nu-i poate fi pusă la îndoială) că a învățat din el, deci nu l-a folosit pentru o simplă lectură; în altă ordine de idei, adolescentul era originar din Săcele, de lângă Braşov, zonă greco-ortodoxă, în timp ce prenumeranții erau în exclusivitate greco-catolici.

În primul rând se cuvine subliniată semnificația titlului, pe care o bănuim deloc întâmplătoare, explicată parțial de motto-ul de pe frontispiciu: "Că din Sion va ieşi legea şi cuvântul Domnului din Ierusalim", Isaia 2, 3; conceptului biblic i se adaugă şi cel național, de speranță, libertate şi afirmare a românilor din Transilvania, într-o perioadă care se anunța extrem de dificilă pentru aceştia.

Aşa cum reiese din articolul-program[3], publicația se adresa clerului greco-catolic din Transilvania, considerat "ca parte de căpetenie din corpul național", iar necesitatea apariției unui asemenea organ de presă era motivată de marile transformări în plan spiritual şi ştiințific, înregistrate de epocă, sub deviza: "ştiința-căci ştiința e putere", în fața cărora biserica nu putea rămâne pasivă; dimpotrivă aceasta avea obligația să militeze pentru emanciparea materială şi spirituală a celor ce-i păstorea, în respectul pentru adevăr, a păstrării nealterate a credinței şi purității moralei creştine.

Programul, moderat în esența sa, conținea câteva direcții prioritare: respectarea legilor; întărirea legăturilor cu biserica Romei; formarea unui cler luminat; îmbunătățirea sistemului educațional; aducerea la cunoştința cititorilor

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

a lucrurilor temporale ale bisericii; adoptarea unei atitudini deschise față de aspectele negative, dar şi depistarea cauzelor şi găsirea unor soluții prin care acestea puteau fi îndreptate[4].

Din lecturarea paginilor ziarului, pe lângă principiile enunțate reies şi unele opțiuni, care îi marchează personalitatea şi destinul ulterior al acestei personalități: ataşament pentru tronul imperial; dragoste nemărginită față de tot ce era românesc şi o simpatie deosebită pentru domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

"Sionul românesc", publicație de excepție în peisajul epocii, are meritul de a fi plecat de la Viena, important centru cultural, politic şi ştiințific al Europei şi de a fi purtat amprenta fondatorului său, dr. Grigore Silaşi, spirit enciclopedic, luminat, deopotrivă bun cunoscător al noțiunilor abstracte dar şi al realităților concrete, imediate, filosof dar, în acelaşi timp şi militant neobosit pe terenul afirmării naționale a românilor transilvăneni.

Spre deosebire de alte organe de presă, "Sionul românesc" era dominat de un orizont larg, ferit de micile intrigi şi meschinării provinciale, aspect reflectat din plin într-o ținută sobră, academică, europeană, fără a cădea în steril; chiar şi polemicile cu biserica greco-ortodoxă devin un instrument de reflexie şi nu unul de ură.

Lectura devenea plăcută şi pentru cei care nu aveau o pregătire de strictă specialitate, aceasta şi printr-o informație întotdeauna "la zi", diversificată şi pertinent comentată.

"Sionul românesc" se constituie într-un document prețios, de cunoaştere a epocii în care a fost creat, o fericită simbioză între religie, ştiință, cultură şi naționalitate, subliniată de altfel atât de plastic de Grigore Silaşi în articolul-program: "Asta e credința noastră, esta dorul nostru; asta credem că doreşte tot sufletul romanescu. Dați se lucramu dară in armonia cu toții, dupe cum semtim şi dorim! Eară Tu, Domne alu poterilor, fi cu noi!"

Se mai cuvine subliniat că gazeta umplea un mare gol în istoria presei "serioase" din Transilvania şi Principatele Române , în condițiile în care în perioada următoare vor apărea "Transilvania", ca organ al Asociațiunii transilvane şi Analele Academiei Române. Un asemenea mijloc specializat de informare era realmente necesar clerului român unit, cu atât mai mult cu cât ortodocşii aveau de mai mulți ani la dispoziție "Telegraful român".

"Sionul românesc" a ştiut încă de la început să capaciteze un număr însemnat de colaboratori[5], preoți, cadre didactice, studenți aflați la studii în diferite centre europene; alături de personalități deja consacrate întâlnim şi nume mai puțin cunoscute, aparținând generației tinere-dornică de afirmare. Pe cei mai mulți dintre ei îi întâlnim şi în documentele din Arhiva Mureşenilor din Braşov; era şi acesta un semn vizibil al nevoii de comunicare în marile probleme ce frământau societatea românească din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dar nu putem să trecem cu vederea contribuția personală a lui Grigore Silaşi în conceperea foii; pe lângă articolele care îi aparțin, adevărate modele de erudiție şi claritate, el redacta în întregime şi alte rubrici, ca : Varietăți, Ochire prin lumea politică, Poşta redacției, care astăzi, după 137 de ani de la apariție şi-au câştigat mult râvnitul statut de document.

Apariția "Sionului românesc" era bilunară, în 1 şi 15 ale fiecărei luni; un număr conținea 12 pagini; din rațiuni de păstrare, paginarea era consecutivă; între 1865 şi 1867 s-au tipărit în total 56 de numere. Rubricile, cărora le vom păstra titulatura originală pentru a nu altera atmosfera de epocă erau în număr de opt: Articli teologici, Articli scolastici, Articli de cuprinsu variu, Corespondențe, Poezii, Amvonul, Literatura, Revista politică şi Varietăți; deşi nu apare ca explicită, noi adăugăm şi Poşta redacției.

Cea dintâi rubrică, consacrată religiei, ocupa în mod firesc un spațiu însemnat în economia periodicului, fiind alcătuită din creații proprii (aparținând lui Grigore Silaşi şi colaboratorilor), traduceri şi adaptări. Tematica abordată era variată acoperind o paletă largă de domenii: dogmă, morală, educație religioasă, raportul ştiință-religie, istoria bisericii în general şi a bisericii unite cu Roma; se remarcă tendința de aplicare a principiilor enunțate la condiții istorice concrete, De exemplu, articolul Morala evangheliei şi învățătorii ei[6] era un apel direct adresat preoțimii de a lumina poporul: "Luminați poporul, asta este chemarea noastră, preoți români. Depărtați ignoranța şi superstițiunea din sânul vulgului, asta este misiunea noastră. Atunci şi numai atunci putem spera o fericire mai trainică, atunci şi numai atunci generațiunea tânără va împleti cunune de flori pre mormintele noastre!"[7].

O altă categorie de articole era dedicată unor probleme de ordin istoric şi statistic, fiind consemnată trecerea în timp a unor comunități ortodoxe la biserica unită cu Roma şi invers.

Deosebit ni s-a părut un articol referitor la pictarea bisericilor din ținutul Lăpuşului[8], unde, prin folosirea materialelor de proastă calitate şi amatorismul unor pictori se ajunsese la rezultate catastrofale şi chiar hilare care nu justificau marile sume investite. De aceea se recomanda ca pictura să se facă pe criterii estetice, de către pictori autorizați, specializați şi numai "după ce comuna va fi având mai întâi (subl. n.) casa corespunzătoare de şcoală".

Aniversarea naşterii Mântuitorului dădea prilejul autorului (I. R., probabil Ioan Rusu) de a raporta evenimentul la viața popoarelor[9]: "Numai câteva zile şi biserica noastră serbează memoria unui eveniment mare, mai mare decât toate evenimentele, câte s-au ivit din istoria omenirii... Căci cine a proclamat: libertatea, egalitatea, frățietatea (subl. I. R.), astea principii care prin seculi au aflat un răsunet viu in animile popoarelor?".

Traducerile şi adaptările din literatura străină: Doctorul Pusey şi noul său program de uniune cu biserica catolică, după Études réligieuses sau Reflectări

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

la viața lui Isus, scrisă de Renan aveau desigur rolul de a-i familiariza pe cititori cu noile curente în materie de religie şi filosofie.

Tot vieții religioase îi aparținea şi rubrica Amvonul, apărută ulterior şi alcătuită din: modele de predici, aspecte din viața Sf. Petru, sfaturi pentru credincioşi etc.

Şi rubrica dedicată şcolii, învățământului în general păstra o structură asemănătoare. Articolele teoretice erau axate pe educație, pedagogie şi rolul bisericii; o altă categorie de informații era alcătuită din rapoarte şi corespondențe care reflectau starea învățământului românesc din Transilvania; aspectele negative erau puse în balanță cu cele pozitive, astfel că în final reiese un tablou veridic în ceea ce priveşte acest domeniu.

Ceea ce este relevant, inclusiv pentru Grigore Silaşi, el însuşi pedagog şi exponent de seamă al unei generații al cărei crez principal era că o națiune neinstruită era sortită pieirii, sunt sforțările de a încuraja orice inițiativă care putea ridica nivelul învățământului: aproape în fiecare număr erau semnalate şi comentate manuale şcolare nou apărute făcându-se apeluri pentru continuarea acestei activități. Apariția fiecărei reviste de specialitate era încurajată şi salutată de către redacție; este cazul "Magazinului pedagogic" anunțat de năsăudeni, însoțită de un amplu şi moralizator comentariu: "Un popor învățat şi preceput totdeauna e mai moral şi mai diligent decât unul ignorant şi necult-zice Smith-cultura poporului însă este condiționată de la starea şi înflorirea şcolilor. Scopul Magazinului este de a contribui la dezvoltarea şi înflorirea şcolilor noastre naționale"[10].

În mod cu totul semnificativ apare ştirea conform căreia gimnaziul greco-ortodox (subl. n.) din Braşov tocmai căpătase dreptul de publicitate în anul 1866[11].

În lipsa unor instituții proprii de învățământ superior era încurajată inițiativa lui Iacob Mureşianu, de înființare a unei Academii juridice; pentru că un număr însemnat de români urma cursurile diferitelor institute de învățământ superior din Viena se propunea pentru început crearea la Universitatea din acest oraş a unei catedre de limbă şi literatură română[12].

Astfel, învățământul era privit ca un tot unitar, urmărindu-se ridicarea sa calitativă pe toate palierele (şcoli poporale, capitale, gimnazii, preparandii) şi prin toate mijloacele posibile.

Oglinda epocii se completează odată cu publicarea stării, numărului şi istoricului şcolilor din diferite dieceze şi vicariate transilvănene.

Paleta diversificată şi atrăgătoare a acestui capitol îi conferă substanță şi valoare documentară deosebită.

Articolele cu conținut divers ocupă un spațiu relativ mic, dar nu neînsemnat; se remarcă două, unul semnat de Silaşi şi altul de Gheorghe Bariț, care merită o analiză mai atentă.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Una dintre gravele probleme ale epocii, îndelung comentată de gânditorii români, era legată de necesitatea formării clasei mijlocii, situată în concepția vremii între agricultori şi intelectualitate; era vorba de meseriaşi; Grigore Silaşi era atât de cucerit de această idee, încât declara că este în stare "să părăsească dogmele şi canoanele un minut şi să se ocupe nițel cu realitatea vieții de toate zilele. Prin aceasta-continua autorul-nu dorim a dezerta în tabăra materialiştilor, care în timpul nostru şi aşa este destul de mare; nici credem a veni în oarecare coliziune cu deviza foii noastre, ceea ce e: reprezentarea intereselor atât spirituale cât şi materiale ale bisericii noastre româneşti, care a fost întotdeauna strâns unită cu interesele națiunii". Silaşi propunea premierea învățătorilor şi a preoților care reuşeau să-i determine pe copii să se aplece către meserii, lăudând în acest sens inițiativa pornită de Asociațiunea transilvană. Demersul autorului se opreşte însă în acest punct[13]. Cei care vor găsi soluțiile practice ale acestui deziderat vor fi sibienii şi braşovenii care vor înființa cele dintâi asociațiuni de meseriaşi din Transilvania, tocmai în scopul creării clasei de mijloc[14]. În finalul intervenției sale Gr. Silaşi sesizează perfect imperativele economice ale românilor, sub raportul sporirii avuției naționale: "A ne îngriji de păstrarea şi înulțirea averii noastre naționale e o datorință patriotică română"[15].

Domeniului economic, cu totul deficitar i se raportează şi un articol semnat de Vasile Vank din Oradea, intitulat: O meditație despre economia presinte a Românilor din imperiul austriac, în care recomanda tipărirea unor lucrări de specialitate[16].

Gheorghe Bariț semna un singur articol: Romanele[17]; cu verva-i caracteristică, Bariț atingea un aspect a cărui valabilitate nu s-a pierdut nici astăzi; este vorba de pericolul inundării pieței cu traduceri ale unor romane-maculatură. De altfel încă din introducere autorul îşi avertiza cititorii ca nu cumva să fie tentați a crede că sub titlul enunțat se ascundea personalitatea unor doamne contemporane, frumoase şi culte, inspirată din modelul femeii romane, ci va încerca să analizeze specia filologică a romanului, drept pentru care "se roagă de iertare de la domnii filologi, că ne mestecăm în meseria domniilor lor". În continuare Bariț combate vehement genul anunțat, dar şi pe traducătorii de ocazie care stricau limba în loc s-o înainteze într-o înşiruire atât de vie şi colorată cum numai marele om de presă o putea face: "Acei traducători, adecă dintre care unii nu cunoştea altă limbă decât pre cea din suburbiile Bucurescilor, în loc să curețe limba o îmcărcară din nou cu stenahorii greceşti, cu zarzavaturi şi zavere bulgăreşti, cu tacumuri, tuiumuri, şiretlicuri, hagialâcuri, vehileturi şi maidanuri turceşti, cum şi cu o mulțime de acest feluri de galicismi, a căror trebuințe nu o vom simți niciodată, în limba noastră, totodată şi cu idiotisme şi fraze traduse din cuvânt în cuvânt, ținându-se de original ca şi orbul de gard. De va prinde şi la noi rădăcină specula cu romanele – se sublinia în continuare – apoi acea lectură va fi pentru aşa-numitele clase civilizate aceea ce este vinarsul (pre căzăceşte rachiul -

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

subl. G. B) pentru poporul sătean. De aceea dorința mea fierbinte este ca critica (subl. G.B.) să înceapă odată a curăți şi la noi literatura de maculare, cum şi a preîntâmpina periculoasa lor înmulțire. Poporul nostru este serios din natura sa, cărturarii lui să se ferească foarte a-l deda la secături, frivolități şi câte alte scornituri ale fantasiei omeneşti, că romanele, cu a căror lectură ne îmbulzesc străinii, au de scop totodată a învenina partea noastră cea mai nobilă, a corupe tinerimea, a ne ruina şi trupeşte".

Poeziile erau puține, în exclusivitate cu caracter religios, originale, traduceri sau adaptări; semnalăm câteva titluri: Psalmul 136 de Justin Popfiu; Credința, speranța, iubirea (Imitațiune) de Petru Bran, Satu Mare, 1866; Psalmul 129 de Ioan Papiu, Christos a înviat de Laurențiu Pop, teolog, Pesta; Secerişul de Vasile Pop, Albina şi păianjenul-versuri – de acelaşi Petru Bran[18].

Rubrica Literatura, deşi anunțată de subtitlul "Sionului românesc", nu aduce noutăți. Singurul serial demn de atenție este alcătuit dintr-o replică[19] dată Istoriei bisericii ortodoxe răsăritene universale, de la întemeierea ei, până în zilele noastre, aparținând mitropolitului Andrei Şaguna. Polemica este liniştită, civilizată, iar studiul, bine şi amplu documentat. Nu trebuie uitat că gazeta era partizană, pusă în slujba bisericii unite. Ceea ce dorim să subliniem în continuare este lipsa atacurilor la adresa bisericii răsăritene, cu o singură excepție, unde, pe bună dreptate spiritul tolerant al redactorului îşi atinge limita şi aceasta în legătură cu limba folosită de reprezentanții bisericilor în corespondența cu autoritățile: "o ştire de necrezut publicată în "Gazeta Transilvaniei", cum că mitropolitul greco-ortodox poartă o corespondență cu oficialitățile în limba maghiară. O zicem necrezută pentru că noi ştim că mitropolitul greco-catolic poartă corespondența în limba română şi noi credem că noi aşa ținem că ambii noştri mitropoliți ca capii noştri totodată şi politici au să meargă în coînțelegere în respectul vehiculului principal al naționalității române, în respectul limbii"[20].

Şi totuşi, acest capitol are un merit la care redactorul poate că nici nu s-a gândit; este vorba de semnalarea cărților şi revistelor de specialitate apărute în Europa - cu caracter teologic - Bibel und Astronomie, Die Kirche und die Naturforschung..., Mainz, 1865; Theologisches Literamtturblatt; Gymnasial-Pedagogik, Anglicanismus und Katholicismus etc; altele – cu posibile referiri la trecutul istoric, cultural şi religios al românilor, pe care le şi comentează[21]. O a treia categorie era alcătuită de lucrările generale şi şcolare apărute în țară, în principal la Blaj. Cu multă căldură era recomandată Istoria Ardealului pentru şcoli poporale, scrisă de I. Moldovan, profesor gimnazial din Blaj: "de la daci, până în zilele noastre, una din cele mai bune cărți menite pentru şcolile poporale, ce ieşiră până acum la lumină. O limbă populară şi totuşi aleasă şi sentențioasă"[22].

O altă suită de articole: "Scurtă privire preste activitatea literară a românilor în presinte" (semnată I. R.) trecea în revistă întreaga presă şi asociațiunile literare ale românilor de dincolo şi dincoace de Carpați.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Între apariţiile de interes se înscria "Archivul pentru filologie şi istorie" a lui Timotei Cipariu, începând cu 1 ianuarie 1867. Poate că nu de o valoare comparabilă, dar redacţia îşi făcea conştiincios datoria era şi almanahul "Fenice" editat de Societatea de lectură a junimii române de la Academia şi arhigimnaziul din Oradea.

Corespondenţa era o rubrică necesară pentru că făcea legătura cu ţara, cu oamenii, cu problemele lor; fără a avea pretenţii academice, corespondenţii, numeroşi de altfel scriau despre: evenimente mai deosebite, oferte generoase – în favoarea şcolilor şi a bisericilor, stipendii acordate elevilor şi chiar depistarea de documente referitoare la perioada de început a bisericii unite din Transilvania. Astfel, Octavian Bariţiu, profesor gimnazial din Năsăud, anunţa descoperirea Diplomei lui Leopold privind libertatea religioasă a românilor: "Aflând io alăturatul document unde era supus totalei stericăciuni am crezut că după 164 de ani ar merita retipărirea lui"[23].

În sfârşit, ultimele trei rubrici pe care le supunem atenţiei (Cronica evenimentelor interne şi externe, Varietăţi şi Poşta redacţiei) completează în mod fericit imaginea "Sionului românesc".

Revista politică sau Ochire prin lumea politică, aşa cum se mai numea, era alcătuită din ştiri interne şi externe selectate şi comentate de Grigore Silaşi. Este uimitor să constaţi cu câtă vervă, putere de sinteză, realism şi umor erau abordate diferitele întâmplări de pe tot cuprinsul Pământului. Iată de pildă cum era prezentată aniversarea zilei Independenţei Statelor Unite: "În ziua a 4-a a lunei curgătoare se împlini al optzecişinouălea an de când cele 13 colonii britanice din America de Nord revoltând îşi proclamară în 1775 în casa magistratuală din Filadelfia, independenţa. Ziua aniversaria se serba prin toate cetăţile lumii vechi şi noi de către organele regimului de la Washington în mod oficial; iară de către fiii republicii nord-americane aceeaşi zi de bună seamă niciodată nu s-au serbat cu consecinţă mai superbă şi mai înălţată, decât est timp, după o luptă atât de crâncenă şi cerbicioasă care ameninţa cu apunere unica potere mare democratică din lume"(subl. n.)[24].Sau comentând conflictul diplomatic dintre Prusia şi Austria, tonul devenea fin ironic:"Pre scena politicei esterne aflăm înainte de toate pre cele două poteri mari germane încăierate - deşi încă numai diplomaticeşte una cu alta. Ducatele Schleswig şi Holstein au devenit a fi în înţeles deplin al cuvântului mărul Eridei aruncat între ele. Unele diurnale au şi început să sufle în trompetă de bătaie, după care începutul dramei sângeroase între Austria şi Prusia nu ar mai fi mai mult tare departe"[25].

Destul de vag şi ferită de comentarii proprii era privită situaţia românilor din Transilvania, în preajma Dualismului; se anunţa doar că românii vor participa la Dieta de încoronare de la Pesta "şi din supunere faţă de împăratul, dar cu rezerva ca acest pas al lor să nu prejudicieze întru nemica autonomia patriei lor"[26]. Iar evenimentul propriu-zis nu era decât o ştire seacă, preluată după

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

"Gazeta Transilvaniei" şi "Concordia": "Românii vor primi unirea ca pe o faptă violentă..."[27].

În schimb, Grigore Silaşi îşi revarsă întreaga admirație asupra domnitorului Alexandru Ioan Cuza, urmărindu-i pas cu pas guvernarea şi deplasările oficiale şi incognito în străinătate; implicit este prezentată şi situația din Principate, dar mai puțin elogios, fiind criticate adeseori "ambițiunea şi intrigile boierilor", care puteau face un mare rău țării. Nu erau iertate nici ezitările puterilor garante în chestiunea principelui străin. Cel mai amplu spațiu este ocupat de ştirea surprinzătoare pentru redactor, privind abdicarea lui Cuza, prilej folosit pentru punerea în pagină a principalelor merite ale domnitorului român în edificarea României moderne: "Din afara telegrafului ne surprinse cu ştirea că în România în 23 spre 24 februarie principele Alexandru Ioan I prin revoluțiune paşnică fu silit să abdice de domnie în favoarea unui principe străin pe care îl şi proclamă adunarea națională în persoana lui Filip comitele de Flandra, care însă nu primi alegerea căzută pre el. Într-aceea frânele gubernării le duce un regim interimar stătătoriu din dd. General Golescu, Lasc. Catargiu şi col. Haralambu. Deşi principele Cuza a promis încă la suirea sa pe tron sărbătoresc în fața țării, că e gata a abzice oricând în favoarea unui principe din vreo casă domnitoare europeană-totuşi considerând tendințele multe şi marile lui instituțiuni şi reforme patriotice (d.e. legea rurală şi încetarea boierescului, instruițiunea obligatorie şi gratuită a tuturor cetățenilor României, liberarea bisericii române de limba greacă şi de înrâurința veneticilor călugări greceşti, înarmarea şi disciplinarea armatei, încetarea postelor străine, ridicarea institutelor literare mai înalte, stăruința de a scăpa de darea de 40 de milioane de lei pre an la mănăstirile închinate, cum şi de a scăpa în țara proprie de tribunalele străine de pre la consulate, lățirea bazei legii electorale) care caută să stârnească recunoştința lu puțin în o parte a poporului român; ne vine a crede, cum că prin această catastrofă neaşteptată o oarecare mână lungă i-a jucat festa (subl.n.) Principele se află spre cale către Franța..."[28].

Ultimul eveniment, din ultimul număr pe 1867 se referea la luptele din Dealul Spirii, când "bravura extraordinară a unei mâini de oameni care s-a luptat cu armata de invaziune a turcilor a arătat lumei ce este în stare să facă virtutea romană reînviată" (subl. n.)[29].

Rubrica Varietăți permitea autorului (Gr. Silaşi) să se desfăşoare liber în conținut şi stil, pe terenul atât de fertil al culturii; este drept că anii de apariție ai "Sionului românesc" au coincis cu evenimente importante, cum a fost fondarea Academiei Române; astfel era salutată formarea Societății literare române insistându-se că în componența acesteia intrau şi români din provinciile înstrăinate: Transilvania, Banat şi Bucovina: "Tot românul salută cu bucurie această instituțiune, menită de a face epocă în istoria literaturii şi culturii române!"[30]; cu aceleaşi sentimente era prezentat momentul inaugurării

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Academiei: "Dumnezeul îndurărilor lase asupra capetelor lor răcoritoarea boare a binecuvântării sale şi încoroneze năzuințele lor literare cu succesul fericit ce Românul cu atâta sete şi-l doreşte"[31].

Atent observator al vieții culturale a românilor de peste Carpați, pentru Grigore Silaşi nu există moment mai important pe care să nu-l sesizeze; astfel se întâmplă cu: Ateneul român, Revista arheologică română şi o reuniune (nenominalizată n.n.) care îşi propunea a-i ajuta pe şcolarii români lipsiți de mijloace materiale. Nu întâmplător era dată publicității ştirea conform căreia municipalitatea din Brăila a votat trimiterea la studii în Italia a cinci tineri din: Transilvania, Banat, Bucovina, Basarabia şi Macedonia.

Aspectele din viața culturală a românilor din Transilvania, al cărei centru polarizator devenise Asociațiunea transilvană erau raportate la progresele înregistrate de această societate şi în comentarii asupra adunărilor generale anuale.

Fireşte că nu lipseau amănunte din viața personalităților epocii; astfel aflăm că renumitul pianist Franz Liszt a "păşit în statul preoțesc", iar Gheorghe Bariț "ale cărui svaturi probate ne sunt astăzi aşa de necesare spre a afla firul Ariadnei în labirintul încurcăturilor politice şi pentru a cărui viață îndelungată atâtea sincere anime de Români palpită s-a însănătoşit deplin"[32].

Deşi nu este prinsă în sumarul general, vom analiza pe scurt şi Poşta redacției, pentru că dincolo de sugestii, sfaturi şi încurajări adresate cititorilor răzbat accente ale personalității lui Grigore Silaşi; rubrica era semnată cu numele întreg şi funcția sa: "Editoru şi redactor respundetoriu". Cititorului I. M. din Blaj îi răspundea: "Pare că eşti din Sparta, aşa de laconic ne scrii!"; pe V. I. din localitatea O. îl avertiza că "de la programa de la care avem tare propus a nu ne abate nici cât e negru sub unghie", adăugând că, în ceea ce îl priveşte este călăuzit de două principii: "Pre urmă noi avem două regule de viață; una trasă din experiență, ne zice-cu animozitate nu vei scoate la căpătâi niciodată ceva lucru de doamne ajută; cealaltă ce o învățarăm de la Sf. Francisc-ne încredințează: că cu un picur de miere poți prinde o mulțime de musce, dară cu o butie de otietu nici una. De altminterea pace şi salutare frățească"[33].

Departe de a fi epuizat acest subiect vast, dens, cu implicații în multe domenii, încercăm totuşi satisfacția aducerii la lumină a "Sionului românesc" publicație periodică mai puțin cunoscută dar semnificativă în afirmarea conştiinței şi naționalității românilor transilvăneni.

The "Sionul românesc" in a private collection from Braşov

"Sionul românesc" appeared twice in a month, in romanian language at Viena, between 1865-1867 and 1872. It was published by Grigore Slilasi, who was doctor in theology and teacher at St Barbara's College from the capital of Austria. The magazine was written for grec-catholic priests from Transilvania. Near the religious articles we find also articles about culture, school, history etc.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[1] O a doua parte a "Sionului românesc" a apărut între 15 ianuarie şi 15 septembrie 1872; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, Bucureşti, 1979, p. 786-787 (în continuare: *DLR*).

[2] Grigore Silaşi (1836-l897), personalitate marcantă a culturii române, s-a născut la Beclean, ca fiu al protopopului Vasile Silaşi. A studiat la liceul grăniceresc din Năsăud, apoi la Dej şi Cluj. Urmează studii teologice la Blaj şi remarcat pentru înclinarea sa spre studiu i se acordă o bursă care îi înlesneşte înscrierea la Colegiul "Sf. Barbara" din Viena. În 1862, după ce îşi susține doctoratul în teologie este numit vicerector al colegiului. Încă de la Viena începe să se manifeste vocația sa de organizator pe tărâm obştesc şi cultural: conduce acum o societate literară a teologilor români din Viena, editează "Sionul românesc", participă la întemeierea şi întrunirile societății "România Jună". În cei zece ani petrecuți în capitala Austriei va fi făcut şi studii temeinice de limbă, literatură şi folclor, căci la 1872, la întoarcerea în țară devine profesor de limba şi literatura română la Universitatea din Cluj. De la catedră Silaşi propovăduia ideea descendenței nobile a românilor, insuflând discipolilor săi, printre care Petre Dulfu, Virgil Onițiu, Silvestru Moldovan sentimentul mândriei naționale. A fost şi director onorar al Despărțământului Cluj al Asociațiunii transilvane, iar din 1877 membru onorific al Academiei Române. Militantismul său a atras însă aversiunea autorităților, astfel că, în 1886 Silaşi este destituit din învățământ. Se retrage la Năsăud până la sfârşitul vieții; *DLR*, p. 781.

[3] *Programa noastră*, în "Sionul românesc", anul I, nr. 1 (în continuare: **SR**, I,1).

[4] *Ibidem.*

[5] Unii dintre colaboratori semnau cu inițiale, alții cu numele întreg. Îi semnalăm în continuare, în grafia originală, cu profesiunea şi locul unde îşi desfăşurau activitatea: Ignatu Balcu de la Bistra, paroh g. c., Oradea; Alimpiu Barboloviciu, Georgie Baritiu; Petru Birta, preot g. c., Teodor Bosiu; Petru Branu, Satu Mare; Samuel Aur. Cadariu, paroh g. c. din Cosnitiu-Ipu; St. Campianu, teolog, Viena; I. L.; Dr. A. Lauran, Roma; Gavriele Lazaru de Porcaretiu, prof. gimn.; Andrei Liviu, canonic; Dr. V. Lutiu; Gavriele Manu, jude, curator, inspector şcolar g. c. comit. Solnocul interior; St Moldovanu, V. Mihalyi de Apsia, G. Munteanu; M. P. ; I. Papiu, Năsăud; Dr. Iosif Papp-Szilagyi; Iustin Pofiu, G. Popu, canonic, Gavriele Popu, prof. de s. scriptură; Laurentiu Popu, Vasilie Popu, St. Popu, Praga; I. R.; Titu Rufu; Valeriu Rusu, protopop g. c.; T...iu; G. Traila, paroh g. c.; Vasiliu Vank, Oradea.

[6] **SR**, I, 3.

[7] *Ibidem.*

[8] **SR**, I, 5,

[9] **SR**, II, 1.

[10] **SR**, III, 1.

[11] **SR**, II, 13.

[12] **SR**, III, 5.

[13] **SR**, III, 7.

[14] Despre reuniunile de ucenici şi meseriaşi din Transilvania există o literatură bogată: Paul Abrudan, *Reuniunea sodalilor români din Sibiu-prima asociație profesională*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

a muncitorilor români din Transilvania, în *Muzeul Brukenthal-Studii şi comunicări, Arheologie-Istorie*, 19, Sibiu, 1975; Eugenia Glodariu, Nicolae Cordoş, *Reuniunea sodalilor români din Cluj*, în *Acta Musei Napocensis*, X, Cluj, 1973; Măriuca Radu, *Bartolomeu Baiulescu-iniţiator al învăţământului profesional românesc din Transilvania*, în *Acta Musei Napocensis*, Istorie, II, 1996, Cluj Napoca , 1997.

[15] **SR**, III, 7.

[16] **SR,** III, 9.

[17] **SR**, II, 17; *DLR*, 786-787.

[18] *DLR*, 786-787.

[19] **SR**, II, 14-21.

[20] **SR,** II, 20.

[21] „Bibliotheca transsilvanica der über Siebenbürgen erschienenen Bücher, Landkarten etc.etc, Prag bei Bredner-promite a fi de interes pentru istoria patriei noastre; Annus ecclesiasticus traco-slavicus, Bruxellis, 1863. E un sinacsariu alu santilor ce-i venerează biserica greacă, scris cu multă critică şi erudiţiune. Între nenumăratele funtane, care s-a folosit autorul, citează şi un meneiu manuscriptu, care se află în biblioteca osoliană şi cuprinde luna lui Fauru, şi care se află fie scris în Moldova sub vodă Ioan Stefan, fiul lui Bogdan în 1492 şi se mai aibe o pereche în Paris. Ore ştiu preastimaţii noştri filologi despre codicele acesta? Die römischen Inschriften in Dacien, gesammelt und bearabitet von Michael I. Ackner und Friedrich Müller, Wien 1865, Verlag von Tehdler u. Comp-sunt amintiţi toţi cei care s-au ocupat de strângerea inscripţiilor începând cu secolul al XVI-lea, Warda, Reichersdorffer, Michael Siegler şi Antonius Vararcics. Aceştia fură oameni patriotici-streini care se ocupară fură: 1534-Petrus Apianus, Marsili, 1726, 1775-Hohenhausen, Griselini, Sulzer, Kemeny 1844, la 1851-Neugebauer şi acum Ackner şi Müller." Din aceleaşi considerente, am găsit potrivit să reproducem întocmai aceste lucrări, cu comentariile originale ale autorului.

[22] **SR**, II, 4

[23] **SR,** II, 8

[24] **SR,** I, 2.

[25] **SR,** I, 4.

[26] **SR**, II, 5.

[27] **SR,** III, 11.

[28] **SR,** II, 5.

[29] **SR,** III, 20.

[30] **SR,** II, 10.

[31] **SR,** III, 17.

[32] **SR,** II, 8.

[33] **SR,** I, 2.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Gabriela Zsigmond

Ediția "Bell" în 109 volume a poeților Marii Britanii de la Chaucer la Churchill

Secolul al XVIII - lea debutează cu războiul de succesiune la tronul Spaniei şi se încheie cu dominanta figură a lui Napoleon asupra întregii Europe.

În 1707 are loc unirea definitivă a Scoției cu Anglia în Regatul Unit al Marii Britanii, care în urma războiului de 7 ani (1756 – 1763) dobândeşte coloniile franceze din Canada şi India şi începe colonizarea Australiei. Din războiul de independență al coloniilor americane va ieşi înfrântă. Marea Britanie va fi însă principala inițiatoare şi organizatoare a coalițiilor îndreptate împotriva Franței revoluționare şi napoleoniene, între 1789 – 1815. Pe tronul Angliei se vor succeda: William al III- lea (stathounder de Olanda) şi Maria (1689 – 1702, Maria până în 1694), regina Ann (1702 – 1714), şi cei trei regi George – George I (1714 – 1727), George al II- lea (1727 – 1760), George al III- lea (1760 – 1820).

Pentru a face trecerea de la datele pur istorice la cultura veacului al XVIII-lea trebuie să recunoaştem că: "funcția specifică a acestui veac a fost aceea de a răspândi bunul simț în viață şi în gândire, de a şlefui manierele şi de a umaniza comportamentul".[1]

Tot în acest secol se ajunge la desăvârşirea unui proces început în perioada Stuard, şi anume statornicirea obiceiului de a scrie în engleză în loc de latină. Şi tot aceasta este perioada când se manifestă interesul pentru tiparele străine. Conducerea aristocratică explică în mare parte acest lucru. "Patronii" erau "milorzi" obişnuiți să călătorească în toată Europa, frecventând buna societate a capitalelor europene şi a curților străine.[2]

Un reprezentant tipic al iluminismului a fost şi baronul Samuel von Brukenthal. El a fost numit guvernator al Transilvaniei la 16 iulie 1777, post pe care îl va ocupa până în 1787.

O amintire durabilă a activității lui Brukenthal este palatul clădit de el la Sibiu în stilul timpului.

De relevat activitatea sa de pasionat colecționar care izvora din interesul său multilateral. Palatul spațios i-a dat posibilitatea să-şi satisfacă această ambiție. Dintre colecțiile rămase, biblioteca se află în posesia unora dintre cele mai valoroase. Urmărind rezultatele ştiințifice în toate domeniile baronul îşi procura cărțile recente. Helmut Klima în lucrarea sa *Guvernatorii Transilvaniei* se hazardează chiar să facă afirmația "Aproape toate publicațiile importante din veacul al XVIII- lea se găsesc în biblioteca lui".[3] Şi tot Klima conchide "El a avut dintre toți guvernatorii Transilvaniei cea mai

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mare importanță politică şi culturală".[4]

În cadrul muncii de cercetare a colecțiilor Bibliotecii Brukenthal se include şi punerea în valoare a cărții tipărite în Anglia în secolul al XVIII- lea şi aflată în colecția de carte veche, rară şi prețioasă. În cazul lucrării de față ne ocupăm de ediția Bell, apărută între anii 1777 – 1792 la Edinburgh, în 109 volume, cuprinzând ediția completă a poeților Marii Britanii de la Chaucer la Churchill.

Ediția a fost tipărită în timpul domniei lui George al III- lea (1760 – 1820). Anul de început al tipăririi, 1777, este situat în plin război de independență al coloniilor americane. Războiul începuse în 1776 cu "Declarația de independență" de la 4 iulie şi avea să se încheie abia în 1783 cu Tratatul de la Versailles în care Anglia recunoaşte independența fostelor sale colonii.[5] Poate şi acesta să fi fost unul din motivele care au făcut ca tipărirea ediției să dureze 15 ani.

"THE POETS OF GREAT BRITAIN FROM CHAUCER TO CHURCHILL" editată de John Bell între 1777 – 1792 este menționată în catalogul Graesse, volumul V[6], şi în "ENCICLOPEDIA BRITANICĂ", vol. 2, ediția din 1994.[7]

John Bell (1745 – 1831), editorul acestei lucrări, a fost primul care a organizat o companie de editură de carte în Anglia. De asemenea, el a influențat tehnica publicării introducând ilustrații legate de text executate de artişti cunoscuți.[8]

Biblioteca Brukenthal deține toate cele 109 volume ale acestei ediții în stare bună de conservare.

Ediția cuprinde 50 de nume de poeți. Ordonarea acestora s-a făcut în ordinea cronologică, astfel se începe cu Chaucer (1328 – 1400) şi se încheie cu Churchill (m.1764). Nu fiecare autor este tratat în acelaşi număr de volume: lui Chaucer îi sunt dedicate 14 volume, lui Spenser 8, lui Milton 4, iar Garth este tratat numai într-un volum.

Primul volum dedicat unui autor are portretul poetului respectiv, iar foile de titlu au fiecare o ilustrație care face referire la conținutul lucrării. Dintre volumele care cuprind opera unui autor numai primul volum conține şi portretul autorului. Există însă şi autori cărora nu li s-a redat portretul, de exemplu: Wentworth Dillon, earl of Roscommon (vol. 43), John Pomfret (vol. 51), Fenton (vol. 72), Tickell (vol. 73), Somerville (vol. 174), Savage (vol. 88).

Ilustrațiile au fost realizate de către un grup de artişti, desenatori şi gravori, care s-au format şi au activat în a doua jumătate a secolului al XVIII- lea fiind influențați de şcoala de gravură franceză a ilustrației de carte care crease o adevărată modă în întreaga Europă şi care a introdus stilul rococo în ilustrația de carte. După cum am mai menționat ponderea ilustrațiilor o formează portretele şi paginile de titlu, unde întâlnim elementele specifice rococoului

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ca: draperii, grilande de flori, putti etc. Pentru realizarea portretelor se va fi întreprins o documentare, ținând cont de lunga perioadă de timp pe care se întinde conținutul ediției. Putem chiar afirma că portretele parcurg o istorie a artei engleze din Renaştere până în secolul al XVIII- lea.

Ca ilustratori menționăm pe gravorii: Thomas Cook,[9] Charles Grignion[10] Sharp,[11] şi John Hall [12] cunoscuți în epocă şi menționați în catalogul Benezit pentru contribuția lor la ediția Bell. De asemenea, menționăm câteva dintre cele mai importante nume de desenatori: Edward Edwards,[13] Thomas Stothard şi John Hamilton Mortimer.[14]

De asemenea, au fost folosite portrete de artişti celebri după care s-au gravat cele redate în ediția Bell. Astfel, portretul lui Garth (vol. 69) este pictat de Geofrey Kneller, cunoscut reprezentant al barocului englez, şi gravat de Cook. Portretul lui Amstrong (vol. 102) a fost gravat de Trotter după o pictură a lui Joshua Reynolds. Portretul lordului Lyttleton (vol. 96) a fost gravat de Cook după o pictură a lui West. Alteori au fost realizate desene pregătitoare de desenatorii mai sus menționați şi apoi puse la dispoziția gravorilor. Portretul lui Chaucer (vol. 1) a fost desenat de Stothard şi gravat de Cook. Portretele lui Milton (vol. 28), Butler (vol. 32), Swift (vol. 52) au fost desenate de Mortimer şi gravate de Cook. De asemenea în cazul foilor de titlu a existat aceeaşi colaborare între desenatori şi gravori.

Ediția de care ne ocupăm cuprinde reeditări ale autorilor cuprinşi în aceasta. În prefața cuprinsă în primul volum dedicat unui autor se fac referiri la edițiile precedente. Astfel la Geoffrey Chaucer se amintesc în respectiva prefață precedentele ediții: una a lui William Caxton, din 1475 – 1476 şi o reeditare din 1495. Apoi a doua ediție Pynson din 1526, edițiile din 1561, 1597 şi 1602 până la ediția Urry din 1721 după care sunt reproduse diferite lucrări în ediția de care ne ocupăm. "THE CANTEMBURY TALES" este reprodusă după ediția Tyrwhitt din 1775 după cum apare menționat şi pe foaia de titlu.

Prezentarea edițiilor precedente este făcută uneori chiar pe foaia de titlu: "THE / / POETICAL / / OF / / EDMUND WALLER / / IN TWO VOLUMES / / FROM MR. FENTON'S QUARTO EDITION, 1729" (Lucrările poetice ale lui Edmund Waller, în două volume, după ediția Fenton din 1729). Sau "THE / / POETICAL WORKS / / OF / / JOHN MILTON / / FROM THE TEXT OF DR. NEWTON", ediția Newton a apărut în 1773.

Datele biografice ale autorilor sunt prezentate în fiecare prim volum dedicat autorului respectiv, de exemplu: viața lui Chaucer este prezentată pe 76 de pagini, viața lui Jonathan Swift pe 156 de pagini.

Unele lucrări au prezentate şi prefețe critice, cum ar fi "O CRITICĂ A PARADISULUI PIERDUT" de Joseph Addison în volumul I dedicat lui Milton.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Primul volum al ediției conține după foaia de titlu indicații adresate legătorului de cărți. În aceste indicații se specifică cu scrupulozitate toți poeții care sunt prezentați cu datele lor de naştere şi moarte, câte volume şi numărul acestora în cadrul ediției.

Întreaga ediție apare valoroasă nu numai din punctul de vedere al vechimii şi conținutului, inclusiv gravurile, dar şi ca realizare tipografică şi de legătură. Volumele sunt în 12, copertate cu piele bună pe carton, având pe cotor pe lângă câteva elemente geometrice aurite, specificat numele autorului (pe fond roşu), numărul volumului seriei (tot pe fond roşu), şi numărul volumului dedicat aceluiaşi autor. Literele tiparului sunt mici şi foarte mici, numărul rândurilor pe pagină variind între 33-38, pe o lungime de 9,5 cm.

Cercetarea fondului de carte tipărită în Anglia în secolul al XVIII- lea şi care se află în colecțiile Bibliotecii Brukenthal are ca scop evidențierea circulației acestei cărți în Transilvania aceluiaşi veac. De asemenea, prin comunicările având acest subiect se doreşte atragerea atenției cercetătorilor nu numai asupra existenței acestui fond de carte ci şi a bogăției şi diversității lui.

[1] TREVELYAN, G.M. ,*Istoria ilustrată a Angliei*, Bucureşti, 1975, p. 586.
[2] *Ibidem*, p. 587.
[3] KLIMA, HELMUT, *Guvernatorii Transilvaniei 1774 – 1867*, Sibiu, 1943, p. 18.
[4] *Ibidem*, p. 19.
[5] MUREŞAN, CAMIL, *Imperiul Britanic*, Bucureşti, 1967, p. 129.
[6] GRAESSE, JEAN GEORGE THEODORE, *Tresor de livres rares et precieux*, Dresda, 1864, vol. 5, p. 381.
[7] *The new Encyclopaedia Britannica*, 15th edition, Chicago, Auckland, London, Madrid, Manila, Paris, Rome, Seoul, Sydney, Tokyo, Toronte, 1994, vol. 2, p. 69.
[8] *Ibidem*, p. 69
[9] BENEZIT, E. *DICTIONNAIRE CRITIQUE ET DOCUMENTAIRE DES PEINTRE, SCULPTEURS, DESSINATEURS ET GRAVERS*, 1956, vol. 2, p. 615.
[10] BENEZIT, E., *op. cit.*, vol. 4, p. 428.
[11] BENEZIT, E., *op. cit.*, vol. 7, p. 737.
[12] BENEZIT, E., *op. cit.*, vol. 4, p. 560
[13] *NEUES ALLGEMEINES KUNST'LER – LEXIKON ODER NACHRICHTEN VON DEM LEBEN UND DEM WERKEN DER MALER, BILDHAUER, BAUMEISTER, KUPFERSTECHER, LITHOGRAPHEN, FORMSCHNEIDER, ZEICHNER, MEDAILLEURE, ELFEMBEINARBEITER* ETC., BARBEITET VON DR. G.K. NAGLER, 3 AUFLAGE 1835 – 1852, SCHWARZENBERG & SCHUMANN, Leipzig, vol. IV, p. 274-5,
[14] *Op. cit.*, vol. XI, p. 24-26

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ABSTRACT

Samuel von Brukenthal who was the governor of Transylvania between 1777 – 1787 was a great collector of many things, not only paintings but also books. At his death, in 1803 his collection of books was about 16000. Among them there were also books printed in Englang during the 16-th to 18-th century. Their number is around 1000 volumes.

The work about the Bell's edition of the English poets of Great Britain from Chaucer to Churchill is part of our research regarding the books printed in England in the 18-th century that are to be found in the Brukenthal library.

"The Poets of Great Britain from Chaucer to Churchill" in 109 volumes was printed in Edinburgh between 1777 – 1792. All those 109 volumes are to be found in the Brukenthal library. They are in a very good shape. The edition contains 50 names of poets. The first volume dedicated to on author usually has the poet's portrait, but this is not a rule, there are authors without a portrait such as Wentworth Dillon, earl of Roscommon (vol. 43), John Pomfret (vol. 51), Fenton (vol. 72), Tikell (vol. 73), Somerville (vol. 74) and Savage (vol. 88).

The edition is to be mentioned not only because it is old and well preserved but also because it is a very nice one. The books are small, 12 cm in length and every volume, besides the author's portrait has an image, dealing generally with the subject of the book. The engravers that signed the images were: Thomas Cook, Charles Grignion, Sharp and John Hall that were well known during the époque and were mentioned in the Benezit catalogue for their contribution to the Bell's edition. Some portraits painted by well-known artists were used after which the engravings were made. So, the portrait of Garth (vol. 69) was painted by Geofrey Kneller and engraved by Cook. Amstrong's portrait (vol. 102) was engraved by Trotter after a painting by Joshua Reynolds. Chaucer's portrait was drawn by Stothard and engraved by Cook.

The biography of the author is to be found in the first volume dedicated to a poet. The numbers of volumes dealing with the same author is not equal. So, to Chaucer are dedicated 14 volumes, to Milton 4 volumes and Garth only one.

We wanted to draw the attention about this interesting and beautiful edition of the poets of Great Britain, as well as about the English books that are to be found in the Brukenthall library.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Aurelia Geantă

Consilii de Coroană în perioada domniei regelui Carol I

Când la 10 Mai 1866, convoiul de sărbătoare a plecat de la Baneasa să străbată Capitala, Principele Carol al Romaniei nu ştia că avea să cunoască domnia cea mai lungă din istoria românească (1866 – 1914).

La cuvântarea de la Mitropolie noul suveran avea să declare:

"*In clipa in care am pus piciorul pe acest pământ, cu sfințenie apărat, am devenit român. Cetățean azi, iar mâine soldat de va fi nevoie, eu voi împărtăşi cu Românii şi soarta cea bună şi soarta cea rea.*"[1]

Suveranul îşi va îndeplini îndatoririle de conducător cu "conştiinciozitatea şi rigoarea caracteristică spiritului prusac".[2]

Rolul lui în edificarea României moderne a fost considerabil pentru că, aşa cum scria I. G. Duca, "*el avea tocmai însuşirile care ne lipseau nouă românilor. Într-o țară care n-avea noțiunea timpului, regele Carol aducea simțul exactității matematice ...*"

Începutul domniei lui Carol stă sub semnul modelului belgian, Constituția din 1866 este în bună parte o copie a celei belgiene din 1831, era pe atunci cea mai liberală şi cea mai echilibrată din Europa. Pe această Constituție Carol a depus următorul jurământ: "*Jur a păzi Constituția şi legile poporului român, a menține drepturile lui naționale şi integritatea teritoriului.*"[3]

Constituția din 1866 (se va modifica în 1923, rămânând in vigoare până în 1938) este prima Constituție românească întocmită de reprezentanții legitimi ai națiunii române. Ea reprezenta baza juridică a regimului monarhiei constituționale, introducând cele 3 principii cunoscute: suveranitatea națională (toate puterile statului emană de la națiune); guvernarea reprezentativă (națiunea le exercita prin delegații); separarea puterilor în stat: legislativă, executivă şi judecătorească (titularii sunt independenți unii de alții). În litera şi spiritul Constituției, regele (1881) simboliza organul suprem care garanta principiul colaborării celor trei puteri, fiind şi un element ponderator între ele.

Pe aceste baze s-au putut convoca în momente politice importante Consiliile de Coroană la care au participat atât exponenții puterii, cât şi cei din opoziție.

Consiliile de Coroană au fost convocate de suveran, la cererea guvernului, având numai rol consultativ, decizia politică îi revenea executivului. Această situație a durat cât a dăinuit regimul monarhiei constituționale. După instaurarea dictaturii regale (1938), Consiliul de Coroană rămâne ca organ permanent consultativ cu menirea de a gira actele noului regim. Primul consiliu a fost convocat la 2 aprilie 1877, iar ultimul la 30 august 1940. Vom vorbi despre cele două consilii ținute în perioada domniei lui Carol I, din 2 aprilie 1877 şi 21 iulie 1914 de la Sinaia.

Vara anului 1875 debutează cu declanşarea răscoalei antiotomane în Bosnia şi Herțegovina, apoi în Bulgaria (1876), urmată de izbucnirea ostilităților dintre

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Serbia şi Muntenegru pe de o parte şi Turcia pe de alta (1876). Situația din Balcani creează cadrul prielnic Rusiei pentru o intervenție, având în vedere că Țarul Alexandru al II-lea dorea să recupereze tot ce pierduse în urma tratatului de la Paris (1856).

Datorită noii Cosntituții otomane, care o califica drept "provincie privilegiată"[4], România era hotărâtă să folosească acest prilej pentru a-şi dobândi independența.

După întrevederea lui I. C. Bratianu cu țarul Alexandru al II-lea şi cancelarul Gorceacov de la Livadia (sept.1876) rezulta că un război ruso-turc este inevitabil şi este bine să încheie o înțelegere cu Rusia referitoare la trecerea trupelor sale pe teritoriul românesc. Colaborarea cu Rusia în vederea obținerii independenței era asociată de problema sudului Basarabiei (județele Bolgrad, Cahul şi Ismail), restituit Moldovei prin tratatul de la Paris (1856) dar pe care Alexandru al II-lea voia să-l recupereze.

Convenția de la Livadia asigura armatei ruse libera trecere prin România, iar Rusia îşi asuma obligația "de a menține şi a face să se respecte drepturile politice ale statului român, cum rezulta din legile interioare şi tratatele existente, precum şi a menține şi apăra integritatea actuală a României".

Din această cauză Carol I îşi dă acordul pentru convocarea unui Consiliu de Coroană care să permită o decizie în această privința pe baza unei largi consultări politice.

"Sâmbătă, 2 aprilie, la una ora, dupa-amiaza, la Palatul din Bucureşti"[5], are loc Consiliul de Coroană.

Rezultatul final al consiliului, la care au participat, pe lângă miniştri şi foştii preşedinți de Consilii (de miniştri) şi C. A. Rosetti (preşedintele Adunării Deputaților), a fost acordul declarat pentru neutralitate; numai M. Kogălniceanu şi C. A. Rosetti au fost pentru o înțelegere cu Rusia.

Domnitorul era împotriva neutralității; intenția sa era de a intra în acțiune. Guvernul a acționat în sensul hotărârii deja luate.

La 4 aprilie convenția româno-rusă a fost semnată şi ratificată de corpurile legiuitoare convocate în sesiune extraordinară. A urmat proclamarea independenței țării şi implicarea în războiul antiotoman.

După recunoaşterea internațională a independenței (iulie 1878, Berlin), Parlamentul votează legea (1881) prin care România primeşte titlul de "*Regat*" iar Carol I capătă pentru sine şi moştenitorii săi, titlul de "*Rege al Romaniei*".

Începe astfel o nouă filă a istoriei României.

La 18 octombrie 1883 România a semnat tratatul de alianță cu Austro-Ungaria, tratat cu caracter pur defensiv care la art.2 prevedea:

"*Dacă România fără nici o provocare din partea sa ar fi atacată, Austro-Ungaria se obligă să-i dea în timp util ajutor şi asistență contra agresorului. Dacă este atacată Austro-Ungaria în aceleaşi împrejurări, în una din părțile statelor sale limitrofe cu România, casus foederis,* (clauza prin care un stat se obliga să intre în război alături de aliatul său*), se va prezenta numaidecât pentru aceasta din urmă*"[6].

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

La tratat vor adera Germania şi Italia. Acesta este reînnoit în câteva rânduri, ultima oară in 1913. Textul tratatului nu a fost supus spre ratificarea Parlamentului niciodată, de teama respingerii, deoarece opinia publică era ostilă Austro-Ungariei, imperiu ce avea în componența sa cea mai mare parte dintre românii aflați în afara granițelor țării.

În această situație ambiguă se afla România la izbucnirea primului război mondial, declanşat ca urmare a asasinării arhiducelui Franz Ferdinand şi a soției sale la Sarajevo (15 iunie 1914).

La 14 iulie 1914 împăratul Franz losif îi scria lui Carol I despre războiul pe care Austro-Ungaria era hotărâtă să-l declare împotriva Serbiei, exprimându-şi speranța că "*vechea ta prietenie şi legăturile noastre amicale sunt pentru mine tot atâtea garanții că tu vei avea o înțelegere sinceră a hotărârilor ce am luat în acest caz.*"[7]

La 18 iulie împăratul Wilhelm al II-lea îi scria lui Carol:

"*Gândurile mele se indreaptă către tine, care ai ridicat astfel un zăgaz în fața valului slav. Eu am încredere că, în calitate de Rege şi Hohenzollern, vei rămâne credincios prietenilor tăi şi că tu te vei conforma fără rezerve obligațiilor tale de aliat.*"[8]

La 16 iulie, ministrul de externe al Rusiei s-a adresat ministrului său de la Bucureşti pentru a-i transmite lui Brătianu *"avantajele pe care România ar putea conta, dacă ea va lua parte la război contra Antantei"* şi anume *"noi suntem gata să luăm în considerare alipirea Transilvaniei la România"*.[9]

La 21 iulie, cancelarul Germaniei, Bethman – Hollveg, telegrafia lui Carol I: "*Cerem mobilizarea imediată a armatei române şi îndreptarea ei împotriva Rusiei.*"[10]

În aceste condiții, la 19 iulie s-au făcut invitații pentru Consiliul de Coroană, convocat în ziua de 21 iulie 1914/3 august, orele 17, la Castelul Peleş în Sala de muzică.

La Consiliul de Coroană au luat parte, în prezența Regelui Carol I şi a Principelui moştenitor Ferdinand, I. C. Bratianu, preşedintele Consiliului de Miniştri şi toți membrii guvernului.

"În mijlocul sălii se aşezase o masă acoperită cu tradiționalul postav verde, masa era mai mult pătrată decât dreptunghiulară, iar în mijlocul ei stăteau suprapuse, legate în piele verde şi în marochin roşu, tratatele, vestitele şi misterioasele tratate."

Principele Ferdinand stătea în fața regelui, la dreapta îl avea pe Th. Rosetti şi la stânga pe P. P. Carp. Regele *"era congestionat şi vădit emoționat, făcea însă neascunse sforțări ca să nu trădeze zbuciumul sufletului său"*.[11]

A cerut în româneşte permisiunea de a se adresa în limba franceză ca fiind *"limba subtilităților diplomatice"*. Carol a declarat:

"Războiul s-a declarat. În fața acestei situații periculoase simt nevoia să mă consult cu bărbații de stat ai țării mele, care m-au susținut cu sfaturile lor binevenite în cursul domniei mele, pentru a cunoaşte părerea lor în aceste momente grele.

Se dă mare luptă în care pentru o întreagă perioadă istorică se va stabili harta

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi soarta popoarelor. Desigur în acest război vor fi învingători şi învinşi. Dar e neîndoielnic că cei dinainte şi irevocabil meniți să fie învinşi vor fi neutri. După matură chibzuință, convingerea mea adâncă e că datoria României e să execute tratatele ce o leagă de Tripla Alianță. Este o datorie de onoare pentru orice țară de a-şi respecta cuvântul dat.

La sfârşitul domniei mele şi la apusul vieții mele nu am decât o singură dorință: aceea de a asigura României un viitor strălucit, plasând-o în acelaşi rând cu Marile Puteri."[12]

Primul ministru I. C. Brătianu, căruia regele îi dăduse cuvântul, doreşte să vorbească ultimul. Ia cuvântul Theodor Rosetti, cel mai bătrân dintre foştii prim-miniştri în viață, care spune:

"Să stăm liniştiți la o parte, să ne vedem de nevoile şi de necazurile noastre şi să ne căznim să păstrăm ceea ce cu atâta trudă am agonisit."[13]

Aceste cuvinte l-au durut pe rege, el nu se aştepta ca unul dintre intimii lui Carp să-l părăsească, deşi era convins că apăra o cauză pierdută.

P. P. Carp, cel care va fi de partea regelui este foarte categoric: *"Fără nici o clipă de ezitare, cer să mergem cu Tripla Alianță şi să declarăm imediat război Rusiei. Ni se vorbeşte de opinia publică ... Nu mă preocupă. Datoria omului de stat este să conducă el opinia publică, nu să se lase târât de ea. Opinia publică se poate înşela. Omul de stat clarvăzător trebuie să-şi urmeze calea. Opinia publică îi va fi în urmă recunoscătoare că nu s-a luat după rătăcirile ei."*[14]

Iau cuvântul pe rând toți membrii consiliului care se pronunță pentru neutralitate. Sedința se sfârşeste la ora 20 cu hotărârea ca România să rămână neutră (18 la 20).

Carol se raliază cu P. P. Carp, declarând în încheiere:

"Constat că reprezentanții țării, aproape în unanimitate, au cerut neutralitatea. Ca rege constituțional, mă supun voinței dumneavoastră. Mi-e frică că prestigiul țării va ieşi micşorat din şedința de azi şi mă tem că ați luat o hotărâre de care România se va căi în viitor."[15]

I. G. Duca nota la miezul noptii:

"La Sinaia, în Consiliul de la 3 august 1914, am pus cu adevărat prin votul nostru piatra fundamentală a unității naționale a tuturor românilor."

În acest moment decisiv pentru soarta României, Regele Carol I nu şi-a putut impune punctul de vedere în problema politicii externe a României, fiind nevoit să țină seama de atitudinea oamenilor politici români. După 48 de ani de domnie se vede "*aproape singur*".

Neutralitatea nu a putut fi decât o perioadă de pregătire pentru război. România devine, la fel ca Italia şi Bulgaria, obiectul presiunilor celor două tabere beligerante.

Ambele au ce oferi: Puterile centrale promit Basarabia, Antanta promite teritoriile locuite de români în Austro-Ungaria. Hotărârea îi va reveni Regelui Ferdinand deoarece, la 27 septembrie 1914, Carol I se stinge la Sinaia. Este înmormântat la 2 octombrie 1914 la Curtea de Argeş, ctitorie a lui Neagoe Basarab, refăcută în timpul său.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

The Royal Council during the Reign of Carol I

Summary

The reign of Carol I in known as one of the longest reign in the history of Romania (1866 – 1914). During this period at the Royal Council from April 2nd 1878, is taken the decision to proclaim the Independence of the country and the implication into the anti-Ottoman war.

Following the international admission of Independence, Romania received the title of "Kingdom" and Carol I for himself and his heirs the title of "King of Romania".

In June 1914 starts The First World War. Even if Carol, had signed in 1883 a treaty of alliance with Austria to which will join Germany and Italy, he didn't submit to be ratifying to the Parliament, ever.

Now, he was in an ambiguous situation, following this events, so he is calling together at July 21st 1914 the Royal Council in which he decided the neutrality of Romania.

During this period, Romania is under pressure of both belligerent sides, both having things to give, but the final decision taken by Ferdinand, because on September 27th 1914 Carol I will die.

[1] Cezar Petrescu, *Cei trei regi*, Editura Rai, Bucuresti, 1997, p. 25.
[2] Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Ed. Universul Enciclopedic, Bucureşti, 1997, p. 237.
[3] I. Mamina, *Consilii de coroană*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 8.
[4] Fl. Constantiniu, *op.cit.*, p. 241
[5] I. Mamina, *op.cit.*, p. 14
[6] I. Mamina, *op.cit.*, p. 28
[7] I. Scurtu, *Monarhia în România (1866-1947)*, Editura Danubius, Bucureşti, 1991, p. 49
[8] I. Mamina, *op. cit.*, p. 29
[9] I. Mamina, *op.cit.*, p. 29
[10] I. Scurtu, *op.cit.*, p. 50
[11] I. Mamina, *op.cit.*, p. 39
[12] *Ibidem.*
[13] *Ibidem.*
[14] I. Mamina, *op.cit.*, p. 42
[15] *Ibidem*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Alin Ciupală

Francisc Ferdinand la Peleş în 1909.

Motto:
"Sunt fericit că am cunoscut aici pe cea mai frumoasă supusă a mea. Sper că am să te revăd curând la Viena ..."
Francisc Ferdinand, mesaj adresat pe 13 iulie, la plecarea din Gara Sinaia, Melaniei Ionescu

Veacul trecut a fost momentul de redeşteptare şi regenerare pentru amorțitul, sub povara necazurilor aduse de străinii cotropitori, a obiditului neam românesc.

Revoluția lui Tudor din Vladimiri, conjurații şi mişcări politice, programe de reforme şi constituții, marchează începutul acestui amplu program de schimbări, puternic influențat de ideile novatoare care circulau prin Europa. O serie de bărbați luminați care provin din familiile vechilor boieri, dar şi din rândul târgoveților sau al țărănimii, îşi dedică viața, opera şi uneori averea pentru propăşireaației.

Emblematice pentru năzuințele românilor sunt cântecele şi poeziile patriotice de atunci: "Marşul anului 1848" al lui Andrei Mureşanu, care începe cu celebrul vers "Deşteaptă-te române"; "Hora Unirii" a lui Alecsandri, "Imnul" bucovineanului Ciprian Poumbescu "Pe-al nostru steag e scris Unire" şi "Doina" de revoltă şi durere a celui mai român dintre români, poetul şi ziaristul luptător Eminescu.

O generație de aur a înfăptuit revoluțiile de la 1848 şi Unirea într-un stat național din 1859. Şcolită în universitățile europene, aduce de acolo o doctrină liberală, uneori cu elemente radicale şi chiar ideile socialismului utopic şi romantic de la mijlocul secolului al XIX–lea.

Formarea statului național era numai prima etapă din drumul anevoios spre independența şi unirea tuturor românilor. Iscusite mişcări politice pe plan intern şi bine conduse mişcări diplomatice în străinătate, sunt încununate de reuşita aducerii la conducerea țării, în 1866, a dinastiei străine, fundamentul făuririi României moderne. Ideea întronării unui principe străin a fost discutată şi în perioada Divanurilor ad-hoc şi numai opoziția furibundă a Rusiei țariste la Conferința de la Paris a blocat această pozitivă inițiativă. Alexandru Ioan Cuza a scris odată protectorului său de la Paris, Împăratul Napoleon al III-lea, că tot timpul cât a guvernat s-a considerat "înlocuitorul vremelnic al principelui străin".

Venirea la 10 Mai 1866 a unui prinț din familia regală a Prusiei, văr cu Împăratul Franței, Napoleon al III-lea, a eliminat amestecul Rusiei în politica Statului Român şi a oprit pasul pe care cancelaria țaristă urma să-l facă în

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Balcani, trecând de la statutul de putere protectoare a Principatelor Române la cel de putere suzerană, asigurându-şi pe vecie stăpânirea Dunării şi a Mării Negre.

Carol I, înzestrat cu alese calități, a fost omul providențial, venit la ceas de cumpănă să-şi asume răspunderea pentru destinul neamului românesc. 48 de ani a domnit, aşa cum s-a angajat:

"De cum am pus piciorul pe acest sfânt pământ nu mai sunt german, sunt român, cetățean astăzi, de va fi nevoie mâine, soldat, voi împărți cu poporul meu şi soarta cea bună şi soarta cea rea."

O domnie rodnică care a creat un climat de libertate personală, toleranță religioasă, prosperitate şi democrație. A construit mult în capitală, care devenise un frumos oraş european şi, la poalele Carpaților o splendidă reşedință pentru vacanțele familiei cu unul din cele mai frumoase palate europene. Nu a rezolvat toate problemele grave moştenite din trecut: chestiunea țărănească şi aspirațiile de unire ale tuturor românilor. A lucrat, însă neîncetat pentru îmbunătățirea vieții locuitorilor de la sate şi pentru protejarea românilor care trăiau atunci în afara hotarelor Regatului Român.

Episodul pe care îl evocăm vrea să ilustreze simpatia pe care Regele Carol a avut-o pentru românii din teritoriile monarhiei habsburgice.

Demnul şi sobrul Rege Carol I, numit de posteritate Carol cel Înțelept, a fost un om deschis şi extrem de sociabil. Încă de la venirea în țară şi-a format un grup de prieteni care i-au rămas fideli pe viață, între ei figurând şi acel om deosebit dr. Carol Davilla. Însoțit de acest prieten, în august 1866, fugind de căldura toridă a Bucureştiului, Carol I face o excursie în munți, oprindu-se un timp la Mânăstirea Sinaia.

În tinerețe fusese un adevărat alpinist, escaladând piscurile Alpilor, în timp ce-şi făcea studiile la un pension elvețian. A rămas toată viața un îndrăgostit de munte. Frumusețea Bucegilor l-a fascinat; şi-a făcut un mic apartament în chiliile Mânăstirii Sinaia. În fiecare vară împreună cu tânăra sa soție, romantica poetă Carmen Sylva, poposea la mânăstire însoțit de un numeros grup de prieteni. În fosta trapeză a mânăstirii mai sunt şi acum, degradate de vreme şi de umezeală, numeroase crochiuri ale însoțitorilor lor, schițate de tânăra şi talentata Principesa Elisabeta. Portretele care împodobesc un perete întreg, demonstrează calitățile de gazdă ospitalieră ale familiei princiare. După amenajarea la poalele munților a splendidei reşedințe de vacanță, amplasată pe moşia Piatra Arsă care aparținuse pe vremuri Mânăstirii Sinaia, tradițiile de ospitalitate s-au menținut.

Carol I a lăsat în anumite zile şi în anumite condiții accesul liber al publicului în castel pentru a putea fi admirate prețioasele colecții de pictură, arme şi sălile de recepții de la parter. Pentru a oferi posibilitatea vizitatorilor de a se odihni, parcul – amenajat în maniera celor englezeşti – era dotat cu bănci şi 40 km de poteci. Aşa a considerat Carol I că se va putea forma o legătură între familia

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

regală şi poporul român.

Castelul Peleş a fost vizitat şi de mari personalități ale epocii. Prinți, regi, împărați au venit să-şi aducă omagiile suveranilor noştri: Regele Angliei – Eduard al VII-lea, Regele Gustav al VI-lea al Suediei, viitorul împărat Wilhelm I şi aliatul Regelui Carol, Franz Josef, Împăratul Austro – Ungariei.

Franz Josef, ultimul vlăstar din moştenirea lui Carol cel Mare a venit la Sinaia în septembrie 1896, după inaugurarea canalului navigabil pe Dunăre, la Porțile de Fier. O fotografie de epocă din arhivele castelului îl prezintă la Peleş încadrat de Regele Carol I, Principele moştenitor, Regina Elisabeta, Principesa Maria şi Ducele Alfred de Edinburg, tatăl viitoarei regine. România, membră din 1883 în Tripla Alianță, avea un tratat secret cu Austro – Ungaria care garanta că în caz de conflict cu Rusia va primi înapoi Basarabia răpită de ruşi în 1812 şi din nou partea de sud în 1878. Bunele relații care s-au dezvoltat în cadrul acestei alianțe l-au adus în vizită la Peleş şi pe moştenitorul tronului imperial arhiducele Francisc – Ferdinand. Destinul ingrat al habsburgilor a modificat succesiunea la tron. Arhiducele Rudolf, născut la 21 august 1858, căsătorit la vârsta de 22 de ani cu Prințesa Ştefania, a doua fiică a Regelui leopold al II-lea al Belgiei, a avut un sfârşit tragic rămas în istorie cu numele de "Tragedia de la Mayerling". Sinuciderea lui Rudolf a fost mult comentată în epocă şi se pare că a avut şi implicații politice.

În această conjunctură, moştenitor al tronului a fost proclamat arhiducele Carol Ludovic, fratele Împăratului Francisc Josef I. Acesta, încetând din viață în anul 1896, prerogativele de moştenitor al coroanei habsburgice au trecut asupra fiului său mai mare, arhiducele Francisc Ferdinand d'Este. Tinerețea şi-o petrecuse în Italia şi în Dalmația. Se spune că moştenise de la strămoşii săi un suflet posomărât; pasiunea de a colecționa lucruri vechi, mania religioasă şi o voință neînduplecată.

În 1834 la o recepție din Praga, la care participa toată elita oraşului a făcut cunoştință cu contesa Sofia Chotek, a cincea fiică a contelui Chotek, ministru plenipotențiar în serviciul diplomatic al monarhiei. Nu era nici frumoasă, nici bogată, în schimb era de obârşie veche, o fată înaltă, subțire, ochi mari negri şi părul bogat. Dragoste la prima vedere ilustrând vechiul proverb român: "Amorul învinge toate piedicile" se va încheia cu o căsătorie sprijinită de soția lui Franz Josef, frumoasa împărătească Elisabeta.

În urma intervenției papale, împăratul se decide să-şi sacrifice principiile şi să admită căsătoria prințului moştenitor, punând însă o gravă condiție, prin care contesa Sofia nu va putea avea nici un rol la Curtea împărătească, iar copiii rezultați, eventual, din această căsătorie, nu vor avea nici un drept la moştenirea tronului imperial. Astfel, la 1 iulie 1900 s-a putut săvârşi căsătoria. De atunci o prăpastie s-a deschis între împărat şi noul moştenitor al tronului. Încet, încet arhiducele Franz Ferdinand încerca să construiască un nou sistem de guvernare

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

care să modernizeze retrogradul şi birocraticul Imperiu habsburgic. Atunci apare ideea deferalizării imperiului şi o nouă Constituție democrată, inspirată din cea a S.U.A. Ideea federalizării respinsă vehement de unguri, beneficiarii politicii dualiste a lui Franz Josef, l-a făcut pe moştenitorul tronului foarte popular între români. Unul din susținătorii lui, a fost Aurel C. Popovici, reprezentantul junimei academice din Transilvania şi Ungaria.

Partizan al principiului de federalizare a popoarelor din monarhia habsburgică, care să le dea posibilitatea de a se administra şi instrui singure în limba lor maternă, arhiducele Francisc Ferdinand, presimțind profundele nemulțumiri, mai ales printre unguri, a dus o politică de apropiere de românii din Transilvania. A avut strânse legături cu fruntaşii lor, dr. Alexandru Voievod, dr. Miron Cristea, viitorul patriarh al României Mari, dr. Augustin Bunea, canonic la Blaj şi membru al Academiei Române. O idee extravagantă, lansată de anturajul lui Franz Ferdinand era aceea ca Ardealul să se încorporeze sub steagul Habsburgilor ca stat vasal.

În cadrul acestei utopice realizări, Francisc Ferdinand va face o vizită familiei regale române la Sinaia, în vara anului 1900. Încercarea lui de a instaura trialismul în guvernarea imperiului prin polarizarea populației româneşti şi slave într-un factor de putere care să echilibreze tendințele de hegemonie ale maghiarilor l-a făcut să întreprindă o serie de călătorii în România şi în Balcani. Ultima, terminată cu tragicul atentat de la Sarajevo, organizat de patrioții sârbi despre care poliția secretă austriacă avea destule informații, dar pe care din motive politice nu l-a prevenit. Eliminarea lui Franz Ferdinand de la conducerea imperiului a fost dorită de cercurile cele mai reacționare ale imperiului, ostile ideii de federelizare.

Vizita din România a avut şi implicații mai romantice. La recepțiile organizate la Castelul Peleş, moştenitorul coroanei habsburgice a cunoscut o frumoasă româncă Melania Ionescu.

Francisc Ferdinand, un temperament năvalnic, s-a îndrăgostit la prima vedere de fermecătoarea Melania, fiica notarului G. Ionescu dintr-un sat ardelenesc, nepoata primarului din Sinaia. O tânără instruită şi inteligentă, plină de grație l-a captivat pe acest Habsburg, un incorigibil sentimental. Notarul George Ionescu se trage dintr-o veche familie de preoți din Comuna Semlac, Județul Arad. Soția notarului, Rosalia – Costina aparținea unei familii fruntaşe din Hălmagiu.

În ambele familii au fost mulți militanți pentru unirea românilor ardeleni cu Țara. George Ionescu a murit ca un martir în timpul intervenției militare româneşti, care a lichidat revoluția comunistă de la Budapesta. Sub pretext că notarul este spionul armatei române, hoardele bolşevicilor unguri în retragere îl arestează şi îl execută, împuşcându-l după ce mai întâi l-au pus să-şi sape singur groapa. Revenind la vizita de la Sinaia, amintim că frumoasele surori Melania şi Lucreția Ionescu au fost invitate de mătuşa lor, Marilena Bocu, fiica

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

primarului George Ionescu din Sinaia, în iunie 1909, într-o vacanță în frumoasa stațiune. Însoțit de soția sa, ducesa Sofia de Hohenberg, au petrecut o scurtă vacanță în Castelul Peleş; vizită de plăcere dar şi diplomatică, menită să atenueze asperitățile provocate de intensa politică de maghiarizare a românilor din Transilvania, promovată de curtea imperială.

Prietenia cu fruntaşii românilor din Ardeal i-a creat lui Franz Ferdinand o atmosferă favorabilă în vechiul regat. Chiar Nicolae Iorga, într-o scrisoare publicată, solicita sprijinul tinerimii universitare pentru a face o cât mai frumoasă primire arhiducelui la Sinaia. Iuliu Maniu, tânărul şef al Partidului Național a trimis prin intermediul lui I. C. Brătianu un memoriu cu plângerile românilor ardeleni, oaspetelui Curții regale.

Presa timpului, ziarul "Viitorul" a consemnat:

"El este un om, care va fi într-o zi mai mult decât un domnitor, un călăuzitor. Mai mult decât un călăuzitor, un îndreptator."

Aluzia era destul de transparentă. Vizita s-a desfăşurat în mijlocul interesului şi entuziasmului general.

Prezentată de mătuşa sa întregii familii regale cu ocazia festivităților ce aveau loc în onoarea lui Franz Ferdinand, pe platoul cazărmilor regale din Sinaia, frumoasa ardeleancă de pe Valea Crişului Alb a făcut o puternică impresie. Sensibila Regină Carmen Sylva ar fi exclamat:

"Dacă la voi la sate sunt fete atât de frumoase, ce trebuie să fie la oraşe !"

Ținând-o de mână, regina o conduse în fața arhiducelui, prezentând-o:

"Iată o frumoasă fată din imperiul Alteților Voastre, care a venit pe pământul Țării Româneşti."

Au schimbat câteva fraze de convenienţă şi falnicul habsburg a fost atras de frumusețea şi grația tinerei îmbrăcate în portul românesc de pădureancă. Pentru moştenitorul tronului imperial, aflat acum în plină maturitate, frumusețea deosebită a fetei a produs o puternică impresie. A fost poate un "coup de foudre".

În cele câteva zile petrecute la Sinaia, de la 10 la 13 iulie, aproape că nu s-au mai despărțit. Modesta fată de notar din Țara Crişurilor invitată zilnic la palat la toate festivitățile ce au avut loc la Sinaia şi prin împrejurimi a fost, zi de zi, obiectul celui mai viu interes. Inteligentă, plină de originalitate, tact şi bun simț, a făcut senzație în înalta societate de la Peleş. Vorbea perfect maghiara şi germana.

Cu multă diplomație a ştiut să apere interesele românilor din monarhia austro– ungară. În atmosfera romantică a saloanelor Castelului Peleş, protejată discret de Regina Carmen Sylva, se înfiripa o idilă.

Habsburgul, afemeiat ca toți strămoşii săi, se aprinsese în mod vizibil, captivat de excepționala frumusețe a românceі. Ziariştii unguri şi români se grăbeau s-o intervieveze pe această eroină a zilei. Pe 13 iulie, la plecarea din gara Sinaia,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Francisc Ferdinand s-a adresat în auzul tuturor:

"Sunt fericit că am cunoscut aici pe cea mai frumoasă supusă a mea. Sper că am să te revăd curând la Viena, unde te invit să vii !"

În presa maghiară, care a făcut un reportaj despre vizita de la Sinaia, s-a comentat nefavorabil că pe 12 iulie moştenitorul tronului a primit o delegaţie a românilor ardeleni, condusă de dr. Ion Scurtu şi că arhiducele le-a declarat că are cunoştinţă despre durerile lor şi a precizat:

"Ştiu de asemenea că românii au fost întotdeauna credincioşi Casei Habsburgilor şi fiţi siguri că veţi căpăta dreptate."

Gazetele ungureşti au consemnat şi declaraţia Melaniei Ionescu:

"Poporul român ştie că Alteţa Voastră iubeşte pe români !"

În Transilvania, Melania Ionescu, apărătoarea drepturilor românilor a devenit eroina zilei. Dr. Ion Scurtu, amintit înainte, a afirmat că domnişoara Melania a contribuit, prin cuvintele ei înţelepte şi prin asigurare atât de drăgălaşă rostită în faţa moştenitorului, înspre îmbunătăţirea sorţii românilor mai mult decât o ceată întreagă de fruntaşi politic."

Ziarul Tribuna din Arad, într-o corespondenţă trimisă din Sinaia pe data de 12 iulie 1909, îşi informa cititorii:

"Serbările de azi au avut o reuşită splendidă. Auguştii oaspeţi au rămas vădit impresionaţi de fastul original şi pitoresc al serbărilor populare de la Sinaia. Prinţesa Maria şi Principele Carol, Prinţesele Elisabeta, Marioara şi Prinţul Nicolae au apărut în costume naţionale la serbare. Ei au intrat şi în horă, prezentând un spectacol unic în felul său, care simboliza cât de mult dinastia română este unită cu poporul românesc. Auguştii oaspeţi s-au amestecat printre public întreţinându-se cu mai multe persoane."

Cu satisfacţie, ziaristul menţiona succesul d-rei Melania Ionescu. Datele despre această vizită şi despre ce a mai urmat le-am extras din arhivele Castelului Peleş şi din interesanta naraţiune istorică.

"Îndrăgostirea unui Habsburg de o frumoasă româncă din Ardeal", scrisă de deputatul de Alba, Ion Rusu Abrudeanu. Peleşul se pare că nu a purtat niciodată noroc îndrăgostiţilor, cum se întâmplase mai înainte şi cu Prinţul moştenitor Ferdinand şi Elena Văcărescu, şi această idilă înfiripată pe parcursul unei săptămâni de vacanţă a avut un sfârşit trist. În decembrie 1909 poşta a adus în casa notarului un pachet care avea imprimată stema Habsburgică. Cuprindea o fotografie cu autograf a lui Francisc Ferdinand încadrată în aur şi pietre preţioase. În mai 1910 Melania Ionescu încearcă să meargă în vizită la curtea arhiducelui, dar vigilentă, Ducesa de Hohenberg, cu diplomaţie, o anunţa că s-au stabilit la reşedinţa de la ţară şi că audienţa nu este posibilă. Soţia lui Francisc Ferdinand a făcut tot posibilul pentru a evita o nouă întâlnire între soţul ei şi frumoasa româncă.

În toamna anului 1911 un atac de meningită a curmat prea de timpuriu viaţa

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

acestei inimoase tinere de pe Valea Crişului Alb. Ziarul Tribuna îi făcea un amplu necrolog Melaniei Ionescu:

"A murit în vârstă de abia 22 de ani ! Cine îşi mai aduce aminte cum, acum doi ani, a fermecat chiar pe arhiducele nostru moştenitor, la Sinaia, unde în fața familiei regale române a spus despre românii ardeleni cuvinte inspirate de un curaj care ne-a făcut tuturor o atât de înălțătoare impresie."

Marilena Bocu, mătuşa ei, o talentată scriitoare i-a făcut următorul panegiric:

"Copila modestă de la poalele Muntelui Găina, în candoarea ei a cutezat să spuie moştenitorului tronului austro–ungar adevăruri pe care un diplomat ar fi stat la îndoială să le spună.

Melania a atras atenția suveranilor cu frumusețea ei, mai strălucitoare ca oricând la serbările de pe pământul României, la Curtea Regală, însuflețită de idealul național – a fost eroina zilei."

Speranțele puse de români în Franz Ferdinand în care vedeau un viitor cârmuitor luminat al învechitului imperiu, i-au creat moştenitorului tronului o mare simpatie între locuitorii Transilvaniei, țesându-se în jurul lui o întreagă legendă afirmându-se că Franz Ferdinand îi iubeşte pe români, citându-se mereu o frază pe care a spus-o în anul 1903 la Lipova când o mulțime în haine de sărbătoare l-a primit cu urale în gara oraşului. Atunci ar fi exclamat:

"Aceştia sunt bravii mei eroi !"

Această înclinare spre populația românească din Transilvania şi Banat se datorează poate şi faptului că între strămoşii acestui habsburg se găseau şi patru români.

Atracția față de frumoasa Melania Ionescu, mult mediatizată în presa timpului din regat şi Transilvania, se înscrie tot în această relație specială care ar avea precise scopuri politice. Porniri sentimentale care se suprapuneau pe încercările de a elabora o strategie ce avea drept scop reformarea şubredului imperiu.

Renunțarea la ideea federalistă înlocuită cu trialismul, formarea unui regat al Iliriei din Sarmația, Bosnia, Croația, care să înfrunte Budapesta, l-au făcut total nepopular între politicienii maghiari şi i-au diminuat simpatiile şi în rândul românilor. Trialismul cu slavii de sud nu putea fi de folos cauzei româneşti deoarece lăsa neştirbită stăpânirea ungurilor asupra românilor. Gazetarul Ion Grecu publica la 9 ianuarie 1915 în ziarul Adevărul, articolul "Distrugerea unei legende".

"Habsburgii întotdeauna au dezmințit nădejdile puse de ei şi poate, nici arhiducele Franz Ferdinand n-ar fi alcătuit o excepție. Poate nici domnia lui n-ar fi însemnat o eră nouă pentru românii de peste munți care, în presupusul lor prieten, au pierdut pe probabilul duşman de mâine. Nici acest habsburg n-a dat dovadă de recunoştință față de credinciosul popor român de peste munți ..."

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Franz Ferdinand, un ambițios izolat la curtea imperială, bărbat energic, a ştiut să trezească în milioanele cetățenilor monarhiei habsburgice, credință şi nădejde, într-o schimbare fără să aducă însă nimic pozitiv în situația românilor din România austro– ungară.

Cum scrie un contemporan, Hermann Wendel:

"Înțepenit cu credința grației divine, el resimțea dureros sfârşitul feudalismului şi absolutismului, se gândea zilnic la un mijloc de a înfrânge pofta de putere a castei dominante maghiare. Dar lui îi era de măreția casei arhiducale, nu de libertatea popoarelor".

ABSTRACT

In the year 1909, Carol I celebrated his 70th birthday. During the organised with this occasion, is included also the visit, at the Peles Castle, of the archiduke Francisc Ferdinand. At one reception, Queen Elisabeth, had presented a charming young woman. Melanie Ionescu from Transylvania, who had come to visit her aunt – Marilena Bocu, the wife of the mayor of Sinaia. The Habsburg, like the rest of this family, predisposed to intense passions for beautiful women, fallen in love with the young romanian.

The leaders of the Romanians from Transylvania, profited by this romantic love story, to turn the young Melanie into an ambasador able to represent their interests.

Francisc Ferdinand invited Melania to pay him a visit to Vienna.

In autumn of the year 1911, a stroke of meningitis killed so early the young Melanie and in the same time the romanian's expectations about Francisc Ferdinand, couse these never come to an end.

Bibliografie:

1. Ion Rusu Abrudeanu - Îndrăgostirea unui Habsburg de o frumoasă româncă din Ardeal, Ed. Cartea Românească, 1928.
2. Constantin Graur - Cu privire la Franz Ferdinand, Ed. Adevărul, 1935.
3. *Carte Unirii* – 1918-1928 - Editura Luceafărul, Bucureşti.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Alexandru Şerban

Două sincope în planificarea Reich-ului milenar

Germania nazistă şi al doilea război mondial sunt subiecte care au trezit şi continuă să trezească un interes deosebit istoricilor, dar şi publicului larg. De aceea nu poate surprinde faptul că literatura de specialitate este vastă şi variată, datorată unor autori, unii deja faimoşi, precum: A. Bullock, W. Churchill, D. Eisenhower, J. Fest, A. Nicholls, W. Shirer, A. J. P. Taylor, etc.

Abordarea diverselor aspecte ce țin de cele două chestiuni menționate anterior a fost de multe ori, însă, pătimaşă în istoriografia universală. La fel s-a întâmplat şi în cea românească, poate cu atât mai mult cu cât timp de decenii regimul comunist nu a agreat prezentarea obiectivă a respectivelor aspecte. Această realitate s-a constituit într-o premisă favorabilă culpabilizării național-socialiştilor care, pe deasupra, fuseseră şi învinşi în război, ceea ce făcea confortabilă învinovățirea lor şi doar a lor pentru toate ororile conflagrației. Tragic este în fond faptul că respectiva culpabilizare a servit, de multe ori, ca mobil al unor lucrări istorice, ajungându-se la situația ca autorii să utilizeze sursele chiar forțat, aproape exclusiv pentru a condamna. Credem că se impune, şi ne propunem ca, mai întâi să fie consultate sursele, în cazul de față relativ cunoscute, şi doar ulterior să se emită concluzii, nu în sensul strict de acuză, ci pentru înțelegerea realităților istorice. Desigur, într-o abordare mai "rece" a subiectelor în cauză ne ajută acum şi perspectiva trecerii a mai bine de o jumătate de secol de la evenimentele în discuție.

Este foarte bine ştiut că în 1933 Hitler, şeful partidului național-socialist din Germania, a devenit cancelar la Berlin, impunând un regim autoritar şi că în 1939 a izbucnit al doilea război mondial. Încă din 1938 teritoriul german începuse să fie într-adevăr extins, în sud-est (Austria şi regiunea sudetă), iar în timpul conflagrației granițele Germaniei au devenit şi mai cuprinzătoare.

În altă ordine de idei, binecunoscute sunt şi rigurozitatea, minuțiozitatea în planificări a germanilor, în general, iar naziştii nu constituiau în această privință o excepție. Aceste calități, împletite cu idealismul, se constatau şi în intențiile, continuate cu planurile autorităților național-socialiste de a realiza un Reich milenar[1]. Totuşi, au existat unele scăpări, unele sincope de proiectare, dintre care vom aborda două.

Este vorba, în primul rând, despre insuficiența numerică a populației germane pentru a da viață planurilor de a coloniza teritoriile poloneze şi, în general, cele estice incluse în Reich şi, astfel, de a-i înlocui pe autohtoni. Această chestiune va fi urmărită pornind de la unele referiri din ideologia nazistă, continuând cu

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

baza legală, cu unele organisme şi personalități implicate şi vom încheia cu problematica propriu-zisă a colonizării.

În al doilea rând ne vom referi la incapacitatea naziştilor de a prevedea până la capăt o variantă de eliminare a multor elemente indezirabile, mai precis un aspect, cel al rezolvării problemei cenuşei provenită de la arderea deținuților decedați de la Auschwitz-Birkenau. În cazul acestei a doua chestiuni vom aborda unele încercări de rezolvare de către național-socialişti a impedimentului cenuşei.

Referitor la extinderea granițelor germane, Adolf Hitler menționa în cartea de căpătâi a nazismului, *Mein Kampf*, în anii '20 : "Când teritoriul Reich-ului va conține pe toți germanii, dacă el se dovedeşte inapt să-i hrănească, din necesitățile acestui popor se va naşte dreptul său moral de a dobândi teritorii străine." Este vorba despre o frază conținută în chiar prima pagină a lucrării, prin care necesitatea era stabilită drept sursă a dreptului la expansiune. În aceeaşi ordine de idei, liderul nazist preconiza un stat german care să asigure "un raport sănătos, viabil (...) între numărul şi creşterea populației, pe de o parte, valoarea şi întindera teritoriului, pe de altă parte"[2]. Granițele nu ar fi trebuit să constituie o problemă în calea expansiunii germane, deoarece "frontierele statelor sunt făcute de oameni şi schimbate tot de ei"[3].

Cât priveşte teritoriile vizate pentru ocupare, Hitler specifica: "Vom opri veşnicul marş al germanilor către sudul şi către apusul Europei şi ne vom îndrepta privirile către Răsărit. Dar dacă vorbim astăzi de noi pământuri în Europa noi nu ne putem gândi decât la Rusia şi la țările limitrofe"[4].

Aşadar, se construia o bază ideologică expansiunii teritoriale germane. Acelaşi rol îl aveau şi termeni celebri în circulația de idei a timpului, precum "Grossraum" (spațiu extins) şi, mai ales, "Lebensraum" (spațiu vital). Ambele formulări se refereau, de fapt, la acelaşi lucru, şi anume la colonizarea teritoriilor est-europene de către germani, invocând numărul, puritatea rasială şi vitalitatea lor. Erau, în mare parte, idei al căror inițiator fusese Haushofer[5].

Odată cu ocuparea primelor teritorii estice, regimul Hitler a reglementat şi din punct de vedere legal colonizarea germană. În 7 octombrie 1939 a fost emis un "Erlass"(decret) semnat de Führer, dar menținut secret , în care se menționa că Reich-ul putea "stabili modul de aşezare a grupurilor etnice în interiorul granițelor sale de interes". Pentru aceasta, Reichsführerul SS, Himmler, trebuia să realizeze : "eliminarea influenței dăunătoare a acelor elemente populaționale străine, care constituiau un pericol pentru Reich şi pentru comunitatea de neam a germanilor..." Totodată, şeful SS urma să stabilească "pentru elementele populaționale în discuție spații de locuit precis delimitate"[6]. Prin urmare, se prevedea colonizarea şi purificarea etnică a teritoriilor de interes.

Pentru îndeplinirea acestor sarcini, Himmler a fost numit "Reichskomissar für die Festigung deutschen Volkstums"(Comisar al Reich-ului pentru Întărirea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Unității Poporului German). În consecință, în anii 1939-1940 etnici germani din țările baltice, din Basarabia, Bucovina, Tirolul de Sud şi chiar din landurile germane au fost dislocați în teritoriile poloneze anexate.

Pentru mai buna planificare şi administrare a teritoriilor mărite ale Reich-ului, în luna ianuarie 1941 a fost înființată şi Societatea pentru Planificare Economică Europeană şi de Organizare a Spațiului Extins, în fruntea căreia se afla Werner Daitz. În alte posturi de conducere a respectivului organism se situau înalți funcționari ai Germaniei din diverse domenii[7]. Însă rolul determinant în problemele colonizării şi în cele etnice din teritoriile poloneze reveneau, în continuare, Comisariatului pentru Întărirea Unității Poporului German, al cărui şef avea un cec în alb de la Hitler pentru a-şi îndeplini sarcinile. O altă facilitate importantă în realizarea respectivei misiuni încredințate lui Himmler o constituiau, bineînțeles, trupele SS, care îi erau subordonate.

Reichsführerul SS era persoana potrivită pentru acțiunea în cauză şi dacă avem în vedere că fusese şeful Uniunii Artamanilor, înglobate deja la începutul anilor '30 în partidul național-socialist. Între termenii vehiculați de artamani se numărau "Blutt und Boden"(sânge şi pământ), "Lebensraum" etc., iar ideile lor se refereau la germanul pur, legat de pământ, disciplinat, la nevoia de teritorii estice, teoria supraoamenilor germani, a suboamenilor slavi şi a neoamenilor evrei etc[8].

Argumentarea ideologică a politicii "Blutt und Boden", cum s-a numit rearanjarea etnică în est, era asigurată, pe lângă aserțiunile legate de spațiu vital, şi de o altă idee. Acelaşi Himmler afirma în 1941: "cine se stabileşte în est nu este un colonist, ci un urmaş al strămoşilor împinşi de foamea de pământ şi de dragostea de a călători, care doar temporar au trebuit să cedeze aceste teritorii"[9].

În mod asemănător se pronunța şi un alt nazist, dr. Friedrich Lange, care susținea că teritoriul mărit al Reich-ului corespundea spațiului străbunilor germani şi că reaşezarea urmaşilor acestora ca băştinaşi este legitimă[10].

În ceea ce priveşte soarta rezervată de naziști populațiilor estice negermane, aceasta nu era deloc dintre cele mai fericite. Evreii, în mare parte, urmau a trăi în ghetouri, pe când polonezii se preconiza a fi folosiți în activități de reconstrucție, conform profesorului de la Universitatea din Posen, dr. Walter Geisler[11].

În aceeaşi problemă se exprima şi Himmler care, într-un discurs ținut la Posen în 4 octombrie 1943 menționa: "îmi e absolut indiferent ce soartă îi aşteaptă pe ruşi sau pe polonezi; (destinul altor popoare) mă interesează numai în măsura în care avem nevoie de ele ca sclavi pentru dezvoltarea culturii noastre... Comportarea noastră față de aceşti oameni-animale (Menschentiere) va fi decentă. Dar ar fi o crimă față de sângele nostru să ne preocupăm de soarta lor..."[12].

Ideea nu trebuie să surprindă deloc, dacă avem în vedere în special teoria

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

supraoamenilor germani, anterior amintită. Era vorba despre poporul de stăpâni (Herrenvolk) a cărui superioritate îl îndreptățea pe acesta să domine efectiv.

În 1942 autoritățile naziste au încercat radicalizarea colonizării în Polonia ocupată. Acțiunea "Sabia-plugul-leagănul" prevedea golirea de teritorii, colonizarea germană, întemeierea, astfel, a numeroase sate şi oraşe mici, pentru polarizarea culturală. Dar realizarea populării cu germani a teritoriilor poloneze şi a purificării etnice s-a dovedit, în mare parte, un eşec, mai ales în ceea ce priveşte planul şi acțiunea din 1942. În primul rând deoarece etnicii germani rămaşi în țările baltice, în Bucovina, Basarabia etc. ajunseseră să fie considerați de către Himmler ca avanposturi prețioase ale germanității, aşadar nu se dorea strămutarea lor. Germanii din vechiul Reich erau fie în război, câți supraviețuiseră, fie indispensabili industriei de război[13].

Prin urmare, ideologia colonizării furnizase imboldul înaintării spre est, dar acel "spațiu vital" revendicat pentru poporul german nu putea fi într-adevăr acoperit. Eforturile naziste de transpunere în practică a planurilor de strămutări etnice au scos astfel în evidență carențele de proiectare.

Pentru ca Reich-ul milenar, rasial, să fie edificat, trebuiau de asemenea eliminați şi adversarii interni. O metodă radicală, eliminarea fizică în lagărul de la Oswiecim, se pare că a fost şi ea incomplet prevăzută. Cenuşei provenite din arderea deținuților decedați nu i s-a acordat inițial importanță.Dar cum cantitatea ei creştea, responsabilii de lagăr s-au străduit să-i găsească diverse întrebuințări. O parte era folosită în scopuri comerciale. Familiile unor decedați primeau înştiințare scrisă că pot recupera cenuşa respectivului achitând în schimb o taxă. Au fost persoane care au plătit şi au înmormântat solemn urna provenită din lagăr. Dar materia expediată de la Auschwitz era, de fapt, luată din grămezi, întrucât arderea nu era individuală. Această metodă, deşi avantajoasă material, s-a dovedit a nu fi de natură să diminueze decât neglijabil ritmul creşterii grămezilor de cenuşă.

Altă manieră de tratare a problemei era transportarea cenuşei la fermele din vecinătate şi utilizarea ei la fertilizarea solului[14]. Dar cenuşa rezultată de la groapa mare de incinerație de la Birkenau şi mai ales de la crematorii a fost folosită ca îngrăşământ şi pe loturile agricole ale lagărului de muncă Harmense. Aşadar, rămăşițele unor deținuți erau lucrate, odată cu pământul, de către alți internați în lagăre, ca şi de către fermieri germani[15].

În lupta cu mormanele de materie arsă, administrația lagărului de la Auschwitz s-a văzut chair nevoită să recurgă şi la o metodă poluantă şi deloc avantajoasă din punct de vedere economic. Este vorba despre deversarea cenuşei în Vistula, care curgea nu prea departe[16].

Prin urmare, abordarea comercială a problemei cenuşei nu atrăgea scăderea semnificativă a cantității depozitate în apropierea crematoriilor. Deversarea ei în râuri era o cale poluantă, dar şi constantă de a reduce din volumul materiei.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Transportarea materiei arse pentru fertilizarea pământului trebuia însă să se realizeze la distanțe tot mai mari. În acest timp grămezile de cenuşă din lagăr erau alimentate în mod continuu.

Asemenea încercări şi improvizații în tratarea situației erau, evident, rezultate ale lipsei de prevedere, din perspectiva planificării naziste.

Aşadar, planificarea Reich-ului milenar a fost marcată şi de sincope. În proiectata colonizare germană a estului au fost angrenate ideologia nazistă, legislația, organisme create în acest scop, personalități, acțiuni propriu-zise. Ideologia argumenta dorința național-socialistă de teritorii estice; legislația a fost ajustată în vederea colonizării din răsărit; au fost întemeiate organisme speciale; personalități naziste de prim rang şi-au adus contribuția la respectiva colonizare. Însă transpunerea în fapte a proiectului menționat a demonstrat carențele sale de alcătuire.

Tot de o sincopă de planificare până la capăt se poate vorbi şi în cazul unei metode de eliminare a adversarilor regimului național-socialist, şi anume chestiunea cenuşei rezultată de la arderea internaților decedați de la Auschwitz-Birkenau. Lipsa prevederii proporțiilor cantitative ale cenuşei a dus la situația ca diverse măsuri improvizate pentru rezolvarea acestei probleme să nu fie într-adevăr eficiente.

Oricum, credem că aspectele abordate în lucrarea de față îşi pot aduce contribuția la formarea unei imagini complexe asupra Germaniei naziste, care trebuie în primul rând înțeleasă şi nu condamnată din start de către istoric.

Zwei Fehlstellen des tausendjärigen Reiches Planifizierung

(Zusammenfassung)

Die Genauigkeit und der Strenge nazistische Planifizierungsgeist des tausendjährigen Reiches kennt jedoch einige Fehlstellen.Zwei von ihnen Stellen das Thema der hiesigen Arbeit dar.

Die erste bezieht sich auf die willkürliche deutsche Kolonisierung der polnischen Gebieten (ins besondere der östlichen), die von den Nazis besetzt waren.Diese Aktion ist wegen dem Mangel an Deutschen mißlungen, obwohl dabei die nationalsozialistische Ideologie, die Gesetzgebung, speziell gegründete Institutionen und bedeundete Persönlichkeiten des III-en Reiches zusammengearbeitet haben.

Der zweite Planifizierungsfehler bezieht sich auf die Asche, die von der Verbrennung der toten Häftlingen aus Auschwitz-Birkenau stammt.Dieser quantitative Überschuß ist nicht vorgesehen worden, und die verschiedenen Versuche, die Massen des jenen Stoffes zu verringen, sind nicht besonders günstig gewesen.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[1] Vezi *Documents on British Foreign Policy 1933-1939*, Her Majesty's Stationery Office, London, serie II, tom IV-XVII; William L. Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, Bantam Books,Greenwich, U.S.A.,1951; Allan Bullock, *Hitler.A Study in Tyranny*, Avon Publishing, London, 1959; Winston Churchill,*Al doilea război mondial,* Ed. Saeculum I.O., Bucureşti, 1997.

[2] Adolf Hitler, *Mein Kampf,* Ed. Beladi, Bucureşti,1997, vol.II, p. 230.

[3] *Ibidem,* p. 239.

[4] *Ibidem,* p. 240.

[5] Între alți autori ai unor idei asemănătoare îi menționăm pe : Lorenz Fritsch, Walter Geisler, Alfred Rosenberg, Hans-Joachim Voight etc.

[6] Apud Max Weinreich, *Universitățile lui Hitler.Contribuția intelectualilor la crimele Germaniei împotriva evreilor,* Ed.Polirom, Iaşi, 2000, p.115.

[7] *Ibidem,* p. 115,118.

[8] Marian Podkowinski, *Hitler şi clanul lui*, Ed. Colosseum, Bucureşti, 1991, p. 68-69.

[9] " SS - Zeit Hefte", 20 iun. 1941.

[10] Friedrich Lange, *Deutsche Volksgeschichte. Deutsches Raumdenken*, Eher Verlag, Berlin, p. 6-7.

[11] Walter Geisler, *Deutscher, der Osten ruft dich,* Volk und Reich Verlag, Berlin, 1941, p. 58.

[12] Apud Marian Podkowinski, *op. cit.*, p. 69.

[13] *Ibidem,* p.70.

[14] Max Weinreich, *op. cit.*, p.186.

[15] *** *SS în acțiune*, Ed. PACO - 2000, Bucureşti, 1993, p. 165-166.

[16] Mihai Stoian, *Îngerul morții. Dr. Mengele,* Ed. Albatros, Bucureşti, 1988, p. 436.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ANA – MARIA BAUMAN

Castelul Bran şi Dracula adevăr şi ficţiune

Trăim într-un nou mileniu şi alt secol; ar trebui să ne schimbăm concepţiile şi în privinţa scrierii istoriei? De multe ori nu s-au putut clarifica perioade din trecutul poporului român din cauza intervenţiei politicului care impunea o anumită interpretare.

Astfel, pentru istoria veche a castelului Bran, folosirea unor documente a dus la apariţia unor păreri diferite.

Numai data de 19 noiembrie 1377 pentru prima atestare documentară a Castelului Bran este acceptată de toţi istoricii şi cercetătorii (Actul privilegial dat la ALTSOHL de Ludovic, „prin mila lui Dumnezeu rege al Ungariei, Poloniei, Dalmaţiei etc.).

Existenţa unei cetăţi mai vechi de 1377 ridicată de cavalerii teutoni este o problemă discutată în rândul istoricilor români şi germani, şi care are un caracter mai mult romantic decât exact, ducând cu gândul la povestirile medievale.

Documentul din 19 noiembrie 1377 menţionează foarte clar că pădurea a fost „tăiată în lung şi în lat2 pentru a se putea ridica o nouă cetate (novum castrum in lapide Tydrici).

Cine a construit noua cetate Bran?

Cei care primeau privilegiul de la regele Ludovic erau „credincioşii...senatori, judeţi, juraţi şi toată comunitatea saxonilor din scaunul Braşovului" care trebuiau „cu propria lor cheltuială" să procure zidari, cioplitori în piatră şi dulgheri.

Al cui era castelul Bran?

Proprietarul era regele maghiar Ludovic I cel Mare (1342-1382).

Regii maghiari au păstrat până în 1526 cetatea Bran în proprietatea lor.

Interpretarea documentelor din jurul anului 1400 referitoare la cetatea Bran a dus la o multitudine de pareri ale diferiţlor autori şi la afirmaţia greşită privind „stăpânirea lui Mircea cel Bătrân asupra cetăţii Bran". (Aceasta afirmatie satisfacea şi politica P.C.R. care dorea ca totul să fie românesc, fiind evitate probleme legate de istotia saşilor sau maghiarilor.)

Câteva exemple:

Emil Micu: „ Pe timpul lui Mircea cel Bătrân (1386-1418) şi a urmaşilor săi Mihai, Radu Prasnaglava şi Dan II, Castelul Bran a fost sub stăpânirea domnilor români până în anul 1427"

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ana-Maria Henegariu: „Cu prilejul acestui tratat, [1395] încheiat pe picior de egalitate, regele Ungariei îi dăruieşte lui Mircea cetatea Bologa de lângă Cluj şi cetatea Bran în scopul fortificării ei pentru apărarea trecătorii de o invazie turcească."

„Stăpânirea Ţării Româneşti numai asupra cetăţii Bran (dar nu şi a domeniului) se plasează între anii 1412 şi 1419."

Ioan Praoveanu: „Primul document, însă, în care întâlnim menţiunea precisă că cetatea se afla în posesia lui Mircea datează din 1412."

Gernot Nussbächer: „propunem delimitarea stăpânirii Ţării Româneşti asupra cetăţii Bran pentru perioada 1407 – 1419."

Pentru a înţelege mai bine realitatea istorică trebuie să reamintim care era situaţia în Europa la sfârşitul sec. al XIV-lea şi începutul sec. al XV-lea.

Din punct de vedere politic, în a II-a jumătate a sec. al XIV-lea, regalitatea maghiară a atins apogeul puterii sale. În vremea lui Ludovic I cel Mare (d'Anjou) 1342 – 1382, Ungaria a ajuns o putere europeană. În anul 1348, după o intervenţie în sudul Italiei, Ludovic şi-a luat titlul de „Rege al celor două Sicilii". În anul 1365 a anexat Ţaratul de Vidin. Odată cu moartea regelui Poloniei, Cazimir al III-lea (1370), panii poloni au oferit coroana lui Ludovic, încât acesta, în titulatura sa, a putut să o adauge şi pe aceea de rege al Poloniei. Conflictul cu Veneţia din anul 1380 a dus la reconfirmarea dreptului de stăpânire a regelui maghiar asupra coastei dalmate şi la extinderea stăpânirilor în sud-estul Europei. Un prim conflict între unguri şi turci a avut loc în anul 1366, terminat cu victoria regelui ungar. De menţionat şi faptul că în timpul lui Ludovic I se stabilea capitala regatului la Buda.

Între 1382 – 1387 au loc lupte interne, deoarece Ludovic I lăsase tronul fiicei sale, Maria, care s-a căsătorit cu Sigismund de Luxemburg, încoronat rege al Ungariei în 1387.

Încercarea lui Sigismund de Luxemburg de a conduce lupta cruciată împotriva expansiunii otomane s-a soldat cu un eşec, prin înfrângerea de la Nicopole (1396). În 1410, Sigismund de Luxemburg a fost încoronat ca împărat al Germaniei, iar în 1419 a primit şi coroana Cehiei.

Agresiunea turcilor l-a determinat pe Mircea cel Bătrân, domnitorul Ţării Româneşti, să ceară protecţia şi sprijinul vecinului său din nord, Sigismund de Luxemburg. Era normal ca relaţiile dintre Mircea şi Sigismund să aibă la bază sistemul european al vremii, de relaţii vasalice. Astfel, în documentul din 7 martie 1395 se stabilesc condiţiile în care cei doi mai sus amintiţi îşi acordau sprijin militar reciproc, în cazul desfăşurării unor războaie.

Relaţiile dintre senior şi vasal erau perfectate prin concesiunea feudului, care putea fi funciar, sau un bun oarecare aducător de venit: o dregătorie, o vamă, un privilegiu oarecare.

Seniorul care acorda feudul păstra asupara lui un drept superior de proprietate

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

(dominium eminens, jus eminens), iar vasalul avea asupra lui numai un drept de posesiune şi de folosinţă (dominium utile, jus utile).

Obligaţiile vasalului faţă de senior erau bazate pe „credinţa" (fidelitas) sau „sfat şi ajutor" (consilium et auxilium). „Sfatul" însemna datoria vasalului de a participa la consfătuirile militare, iar „ajutorul" era militar, constând în participarea vasalului, însoţit de oamenii săi, la războaiele seniorului, la paza castelului şi bănesc, atunci când seniorul pleca în cruciadă. Seniorul avea, faţă de vasal, obligaţia de a-i ocroti persoana familia şi bunurile.

Parcurgând cu atenţie textul documentului data 7 martie 1395, dat la Braşov de voievodul Ţării Româneşti, Mircea cel Bătrân, constatăm că nu este făcută nici o referire la Cetatea Bran. Mircea a făcut „jurământul mai înainte, aşa cum se cuvine", faţă de Sigismund, iar scrisoarea de faţă precizează angajamentul de ajutor militar împotriva turcilor.

Într-o serie de documente din 1395, 1412, 1413 se fac precizări cu privire la libertatea vămii în Bran, sau taxele plătite în acest punct.

La sfârşitul anului 1406, regele Sigismund de Luxemburg şi Mircea cel Bătrân s-au întâlnit la Severin şi au alcătuit un plan de luptă împotriva turcilor otomani. Se presupune că s-a discutat şi necesitatea întăririi cetăţilor de apărare de pe linia munţilor Carpaţi, iar Mircea cel Bătrân a primit dreptul de posesiune şi de folosinţă (dominium utile) asupra cetăţii Bran, Sigismund - ca senior - păstrându-şi dreptul de proprietate (dominium eminens), asupra acesteia. Aşa ar trebui explicat şi înţeles documentul datat 7 iunie 1419, dat de Sigismund la Casovia, unde se notează foarte clar: „castri nostri Twrch", deci „cetatea noastră Bran" şi faptul că Mircea şi fiul său Mihail aveau dreptul de a numi castelanii de la Bran.

Castelanii numiţi de Mircea şi de fiul său, Mihail, comiteu abuzuri la plata vămii asupra orăşenilor din Braşov şi a celor din „satele noastre regeşti" (Cristian şi Codlea). În urma acestei plângeri regele Sigismund transferă drepturile asupra cetăţii Bran, comitelui secuilor, Mihail, fiul lui Solomon, care să ia „...cârma slujbei de castelan al pomenitei noastre cetăţi Bran...".

În concluzie, între anii 1377 – 1526 castelul Bran a fost al regilor maghiari.

Între anii 1541 şi 1651 castelul a fost al principilor Transilvaniei, iar între anii 1650 – 1920 Castelul Bran a fost în proprietatea oraşului Braşov.

Prin Actul de donaţie din 1 decembrie 1920 (semnat de primar şi primnotar) Consiliul orăşenesc al oraşului Braşov dăruieşte Reginei Maria Castelul Bran.

Între anii 1920 – 1938 castelul Bran a fost în proprietatea Reginei Maria (de multe ori se confundă cu „domenile familiei regale") care îl lasă prin testament fiicei sale Principesa Ileana, Arhiducesă de Habsburg.

După 1948, Castelul Bran intră în proprietatea statului român.

Istoria de 624 de ani a Castelului Bran este un adevăr uitat, mai ales de cei care vor să exploateze turistic ficţiunea contelui vampir Dracula. Reprezentarea falsă produsă de imaginaţia scriitorului Bram Stoker a creeat personajul „contele

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dracula", care era un „boyar secui din neamul lui Attila", care îşi avea castelul în pasul Bârgăului („Borgo Pass") din Transilvania.

Originea fantezistă pe care şi-o prezintă contele Dracula amestecă pe secui, unguri, huni şi „spiritul războinic insuflat de Thor şi Wodin". „Pe urmă, după bătălia de la Mohacs [29 august 1526], când am izbutit să scuturăm jugul maghiar, noi cei din sângele lui Dracula, am fost din nou printre conducătorii poporului căci cugetul nostru nu-şi găsea alianre, câtă vreme nu eram liberi. Ah, tinere domn, SECUII – iar Drăculeştii au fost inima, cugetul şi spada lor, se pot lăuda a fi înfăptuit ceea ce nişte parveniţi ca Habsburgii şi Romanovii n-au izbutit nicicând." (Bram Stoker, *Dracula,* Ed. Univers, Bucureşti, 1990, p. 70).

Nicăieri în romanul său Bram Stoker nu foloseşte pentru personajul contelui Dracula numele de VLAD.

Dezvoltarea tehnicii în ultimul sfert al secolului XX, apariţia pe lângă marele ecran a televizoarelor aproape în fiecare casă, a dus şi la nevoia diversificării temelor în filmele de lung metraj sau seriale S.F. sau horror. Diferiţi monştri pământeni sau extratereştri apar pe micile ecrane în paralel cu existenţa lor în cărţi.

În special industria cinematografică americană a preluat ideea de vampir şi de „Dracula", unele filme primind chiar premii cum este „Dracula" creeat de Francis Ford Coppola, care a primit premiul Oscar pentru costume.

Dar am văzut şi vampiri motociclişti care se transformau în extratereştri reptilieni!

Speculând interesul unei părţi a publicului pentru Dracula – vampirul, americanii Raymond T. McNally şi Radu Florescu, după o largă campanie publicitară, au publicat în 1972 cartea „In căutarea lui Dracula – istoria adevărată a lui Dracula şi legende despre vampiri" (In Search of Dracula. A True History and Vampire Legends). Cartea, tradusă apoi şi în alte limbi, lansează ideea că domnitorul român Vlad Ţepeş este contele vampir Dracula, iar imaginile tabloului de la castelul Ambras (lângă Innsbruck, Austria) şi gravura de pe coperta primei ediţii a „Povestirilor germane despre Dracula"(Nűrnberg, 1488) vor fi mereu folosite. Tot în această carte, apare şi imaginea castelului Bran cu „scara secretă, trecere spre un pasaj subteran" (sic!).

Gravura de Mathias Hupnuff din 1500 (Strasbourg), în care Vlad Ţepeş stă la masă înconjurat de ţepe – este mereu prezentată (apare chiar şi în filmul „Dracula 2000").

În concepţia lui Radu Florescu şi Raymond McNally, „Vlad Ţepeş îndeplinea cel puţin două condiţii să devină vampir după moarte: avea câteva crime pe conştiinţă, şi, convertindu-se la catolicismul roman, el s-a exclus din biserica ortodoxă orientală, renegându-şi adevărata credinţă" (p.163, ediţia în limba franceză).

După anul 1972, mulţi istorici români au scris cărţi valoroase despre viaţa şi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

faptele dominitorului Vlad Ţepeş, menţionez doar pe Nicolae Stoicescu, Ştefan Andreescu, Radu Ştefan Ciobanu. Şi persoane care nu au istoria ca meserie, ci doar ca pasiune, au scris despre Vlad Ţepeş. Amintesc cartea „Urmaşii lui Dracula" (1998) de Ştefan Brandeş-Lăţea şi Luminiţa Dimulescu sau „Vlad Ţepeş, mit şi realitate istorică" (1989) de Emil Stoian. Unele aşa numite „cărţi" apar în ultimul timp doar din dorinţa autorilor de a face bani.

Într-o broşură de 24 de pagini, dar tradusă în italiană, engleză, germană, franceză, intitulată „Dracula, legendă şi istorie, când timpul tace, fantomele vorbesc" (apărută la editura „Paralela 45"), autoarea Marilena Herţanu Chireţu confundă mereu termenii de fantomă şi vampir, scriind mereu de „celebra fantomă Dracula" (la pagina 27 scrie: „o fantomă care pare să fi ales să sălăşluiască între zidurile unuia dintre locurile cele mai importante şi poate cele mai dragi marelui domnitor: Castelul Bran"). I-aş spune doamnei de mai sus, dacă aş avea ocazia, că numai bibliografia cărţii lui Radu Florescu şi R. McNally are 34 de pagini!

În toate scrierile, cronicile vechi sau ale istoricilor secolelor XIX şi XX sau în tradiţia poporului român nu vom găsi nici o referire la transformarea lui Vlad Ţepeş în vampir după moarte. Acesta din cel mai simplu motiv: după ce a fost ucis i s-a tăiat capul. O persoană, dacă este decapitată poate deveni vampir? Antonio Bonfini (1436-1503), istoric şi cronicar italian al regelui Matei Corvin, scria: „capul voievodului Dracula a fost purtat de turci prin oraşe, ca semn al unei izbânzi". Sebastian Műnster (1489-1552) scria, la rândul său: „Pe acesta (Dracula) l-a reaşezat apoi Matei în vechea sa demnitate, dar a fost ucis în lupta cu turcii şi capul său trimis în dar lui Mahomed". Nicolae Stoicescu, în cartea sa „Vlad Ţepeş", apărută în 1976, scrie: „Mai amintim, în sfârşit, şi o ştire înregistrată de cronicarul austriac Unrest, după care Ţepeş a fost ucis prin trădare, dar de un turc... s-a întâmplat însă, aşa că el i-a tăiat capul pe la spate când călăreau împreună..." (p. 171). Acelaşi autor mai scria: „După unele izvoare, capul i-a fost trimis în dar sultanului (A. Bonfini). Trupul lui Ţepeş a fost îngropat la mănăstirea Snagov" (p. 172). Ştefan Andreescu scrie şi el în cartea sa „Vlad Ţepeş (Dracula)", apărută în 1976, la pagina 143: „Cronicarul austriac Jakob Unrest scria «el (Vlad) a fost omorât cu mare viclenie...un turc se băgase slugă la el, ca să-l ucidă...după ce i-a tăiat capul pe la spate când ei călăreau, el s-a refugiat îndată în oastea turcilor". La pagina 229, acelaşi autor scrie: „după ce a fost ucis, voievodul ar fi fost decapitat, iar capul «trimis în dar» lui Mehmet II Cuceritorul".

Radu Ştefan Ciobanu, în lucrarea menţionată „Pe urmele lui Dracula", apărută în 1979, scrie în legătură cu uciderea lui Vlad Ţepeş: „Locul unde s-a făptuit uciderea mişelească e situat în apropierea mănăstirii Snagov. După unele legende, îndată ce a fost asasinat, capul i-a fost desprins de trup şi trimis ca ofrandă de preţ sultanului" (p. 239). Chiar şi Radu Florescu şi R. McNally scriu la pagina 50 a cărţii lor despre Vlad Ţepeş: ..."în cursul bătăliei sau după, turcii l-au

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

decapitat şi i-au trimis capul la Constantinopol, unde acesta a fost expus într-un par, astfel ca nimeni să nu ignore, în Islam, că prin moartea lui Kazilku-Bei, Imperiul Otoman avea un duşman mai puțin."

Repet întrebarea: Vlad Țepeş mai putea deveni vampir după ce i-au tăiat capul? Ar fi mai bine ca firmele de turism să renunțe la imaginea domnitorului Vlad Țepeş din reclamele lor şi să găsesaca o altă înfățişare pentru „Contele Dracula"!

Prezentarea Castelului Bran ca fiind al domnitorului Vlad Țepeş, mai ales în tot felul de filme şi cărți poştale, este o dovadă a lipsei de cultură, mai ales la tânăra generație care foloseşte noile „manuale alternative" de istorie. Se ştie că încă nu a fost descoperit nici un document care să ateste trecerea lui Vlad Țepeş prin Castelul Bran.

Localizarea castelului Contelui Dracula în Pasul Bârgăului, lângă Bstrița, de către Bram Stoker este o ficțiune, pentru că în acea zonă nu a fost nici un castel. Pentru istorici lucrurile sunt clare, dar ce să faci cu turiştii care vin din toate colțurile lumii ca să vadă Castelul „lui Dracula"? Pentru că singurul castel care se aseamănă cu descrierea din romanul „Dracula" este Castelul Bran. În plus are şi avantajul de a fi aproape de stațiunea turistică Poiana Braşov sau de Valea Prahovei. Putem admite ca un castel să aibă un vampir cu numele Dracula cu o figură imaginară, mai mult sau mai puțin fioroasă, dar este total greşit să se continue cu afirmația „Castelul Bran al voievodului Vlad Țepeş (Dracula)".

Frumoasele cuvinte scrise de iubitul poet Eminescu sunt şi acum un îndemn pentru un mai mare respect pe care ar trebui să-l avem pentru istoria noastră, iar ficțiunea să fie o relaxare în timpul liber: „Dar lăsați măcar strămoşii ca să doarmă-n colb de cronici/ Din trecutul de mărire v-ar privi cel mult ironici".

SUMMARY

The first documentary mention of the Bran Castle was in 19th November 1377 through the Privilege Act, accorded at ALTSOHL by Ludovic I The Great (D'Anjoou). Respecting the European system at that time, of vassalic relations, the hungarian kings had the property right (dominium eminens) over the Bran Fortress until 1526.

Mircea cel Batran had just the possession and use rights (dominium utile) over the Bran Fortress, as a vasal of the King Sigismund of Luxembourg. In the document from 7 of June 1419 Sigismund reffered very clearely: „Our Bran Fortress" („Castri nostri Twrch").

Between 1541 – 1651 the castle belonged to the Transilvania princes, and between 1651 – 1920 Bran Castle was in Brasov property.

The history of 624 years of the Bran Castle is a forgotten truth, especially of those who want to exploit (especially for tourism) the fictional character of Dracula the vampire count, character created by Bram Stoker in his novel

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

„Dracula" (1897). Bram Stoker gives a fanciful origin to the Dracula Count, mixing up the Hungarian, Szecklers, Huns and „the warrior spirit induced by Thor and Wodin", and the castle was situated in Pasul Bargaului (Borgo Pass).

The appearance in the 1972 of the book written by Raymond T.Mc Nally and Radu Florescu: „Searching Dracula" lead to the ideea that romanian voevode Vlad Tepes was the Dracula vampire count.

But, in all the writings – old chronicles or monographs of the historians from 19th and 20 centuries – in the Romanian people history we won't find any reference of the transformation of Vlad Tepes turnig into a vampire after death.

This, from a very simple reason: after he was killed, Vlad Tepes was decapitated. The head of the voevode from Tara Romaneasca was sent as a gift for Mohamed sultan. In these conditions can Vlad Tepes became a vampire? It would be better that the tourism companies to give up at hte image of the voevod Vlad Tepes from their advertisements and to find another „image" for „Count Dracula".

Until present wasn't found any document that can certify that Vlad Tepes passed through the Bran Castle, so it is totally wrong presenting Bran Castle as belonging to Vlad Tepes.

The position of the Bran Castle nearby the touristic places Poiana Brasov and Valea Prahovei, made that the castle to be presented as „Dracula's Castle".

It can be admitted that a castle posses a vampire with the name of Dracula, with an imaginary figure, more or less scaring, but it is totally wrong that the face of Vlad Tepes Voevode to be used as a vampire.

In this way it would be accorded more respect to our history and to the fiction to became just a relaxation in the spare time or in tourism.

Versiune în limba engleză:
DINU CRĂCIUN

Lista ilustrațiilor:

1. Castelul Bran şi Dracula
2. Contele vampir Dracula

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Castelul Bran şi Dracula

Contele vampir Dracula

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

George Mitran

Colecţia de Artă Decorativă şi Artă Plastică Alfred Rösner

Pentru a înțelege cum s-au constituit astfel de colecții particulare trebuie să cunoaştem în linii generale principalele tendințe ce se manifestau în viața cotidiană a Braşovului, a locuitorilor cetății, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi prima jumătate a secolului XX.

În pragul secolului XX, cetățenii Braşovului manifestau tendița principală spre modernitate în privința progresului economic, evidențiat prin apariția şi dezvoltarea intreprinderilor mici, mijlocii şi mari, reorientarea comerțului de produse, aplicarea modernului program edilitar cu regândirea funcțiilor oraşului în raport cu necesitățile epocii. Apare o nouă față a oraşului. Oamenii capitalizează, devin întreprinzători, duc o viață mondenă, funcția culturală a oraşului este în ascensiune, beneficiind de o participare socială importantă.

Oraşul îşi păstrează structura tradițională interetnică, închegată în evul mediu, dezvoltată în perioada modernă şi restructurată la începutul secolului XX în raport cu noile forme şi mecanisme economice ale economiei de piață capitaliste locale şi internaționale. Se formează o nouă şi modernă protipendată economică, financiară, culturală, bazată pe vechea structură etnică, care începe să dirijeze în sens benefic funcțiile oraşului. Importante familii de români, germani, maghiari, greci, evrei, armeni, italieni, turci etc. dețin în proprietaea lor: ateliere, intreprinderi, fabrici, bănci, hoteluri, farmacii etc., importante structuri productive pentru viața oraşului. Efervescența culturală este generată de biserici, ziare, reviste, asociații culturale, şcoli, teatru, muzică etc. Tot acest spectru economic, social, cultural, care participă la prosperitatea oraşului a implicat personalități şi grupuri de diverse etnii care internaționalizează capitalul autohton, spiritul de inițiativă, generând o prosperitate comunitară pe baza intereselor generale, a diferențelor specifice de origine, limbă, educație, cultură, confesiune, mentalitate. În pofida diferendelor politce, de origini etc., membrii cetății au coexistat în acestă matrice istorică şi geografică pe baza intereselor, toleranței, instinctului la apartenența comunitară. Față de tendința generală de orientare şi deschidere spre modernitate a tuturor categoriilor sociale sau etnice, trecutul nu este abandonat. El se regăseşte în cultura, educația, viața confesională a comunităților etnice germane, maghiare, evreieşti, greceşti, italiene, armene, care participă alături de români la viața cetății. Familiile păstrează dar şi cumpără bunuri culturale specifice, unele dintre ele formând adevărate colecții.

În pragul secolului XX asistăm la revalorizarea potențialului patrimoniului cultural artistic şi istoric de drept privat, divarsificat pe etnii, în ideea regăsirii identității istorice familiale sau de grup etnic şi de afirmare pe baze capitaliste

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

a noilor valori morale, culturale, istorice. În această perioadă, deşi patrimoniul cultural este bogat şi valoros, totuşi translatarea lui din epoca modernă spre cea civilizatoare a secolului XX l-a surprins vulnerabil față de alte forțe dinamice moderne, capitaliste ale societății. Riscurile erau majore: pierderi insurmontabile, anonimatul colecțiilor particulare, pierderea semnificațiilor valorice, ale importanței lor pentru comunitate, degradarea stării de sănătate sub raportul conservării.

Intervenția reprezentanților comunității cetății a fost conştientizată, a intrat în acțiune rolul personalității culturale, al specialiştilor şi al intelectualității. Restructurarea funcțiilor colecțiilor pe baze moderne determină rearanjarea structurilor valorice din perspectiva prezentului şi viitorului pe termen mediu, a cercetării, valorificării, conservării şi restaurării în vederea activării funcției ştiințifice, educaționale, de cunoaştere istorică a trecutului şi transmiterii patrimoniului cultural generațiilor următoare. Impactul concepției de raționalitate în abordarea patrimoniului istoric a avut ca efect sistematizarea acestuia în colecții particulare mari, bisericeşti, ale asociațiilor culturale şi, mai ales, concentrarea şi valorizarea lor în cadrul unor unități publice specializate. Aceasta a fost ideea democratică de valorificare a funcțiilor patrimoniului istoric în circuitul public, muzeal al comunității interetnice braşovene.

La începutul secolului XX s-a format Muzeul Asociațiunii Colecționarilor braşoveni care s-a transformat în 1908 în Muzeul Săsesc al Țării Bârsei. El a fost organizat pe baza marilor colecții braşovene: Iulius Teutsch, Fr. Deubel, Iosef Gräf, Iulius Römer, Franz Podek, Alfred Jekelius, Adolf Resch (numismat), Gustav Theiss. Muzeul era structurat pe colecții de ştiințele naturii, petrografie, zoologie, botanică, etnografie, arheologie, materiale privitoare la monumente istorice şi de arhitectură – Gustav Treiber, arme, steaguri – Edward Lehmann, colecție de artă plastică compusă din 64 tablouri – portrete, personalități ale oraşului. În 1919, după război, Asociațiunea Colecționarilor braşoveni îşi reia activitatea. Colecția de tablouri este mărită în 1922 de pictori locali celebri care au emulat viața artistică a oraşului: E. Tamas, Hans Bulhardt, Hans Eder, Fr. Miess, Ed. Morres, Hermann Morres, W. Schachl, W. Kammer, Fritz Kim. Aceste colecții erau susținute prin subscripții publice particulare.

Asociația Culturală ASTRA înființează în 1926 Despărțământul ASTRA Braşov, care organizează în 1927 colecția de pictură, expoziții temporare de pictură, Olga Branişte, I. Teodorescu, M. Popa, V. Maximilian. În 1936 sunt înregistrate colecția de istorie, numismatică, etnografie, pictură. Colecția de pictură a avocatului Alessiu Constantin din Braila a fost donată în 1939 Liceului Andrei Şaguna, devenind prima secție de artă a Muzeului Regional Braşov de după război. Amintim, de asemenea, reorganizarea colecțiilor de carte veche-document, covoare, argintărie la Biserica Neagră, iconografie, argintărie, carte veche-document la Biserica ortodoxă Sf. Nicolae din Schei, Biserica grecească Sf. Treime din cetate. Apar societăți culturale româneşti, printre care: Reuniunea Gh. Dima, Reuniunea de Gimnastică şi Cântări, în 1928, sub egida Astrei,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

se înființează Conservatorul Astra condus de către Tiberiu Brediceanu, Paul Richter, Leon Blum, Ioan Hozan.

În această emulație culturală apare personalitatea colecționarului Alfred Rösner, născut la Braşov în 5 august 1898, ca fiu al anticarului austriac Alexander Rösner şi al Josephinei Rösner (născută Popper) în casa ,,Honterus" din Strada Neagră (actualmente N. Bălcescu). După absolvirea Liceului Honterus, A. Rösner efectuează stagiul militar în Tirolul de Sud (Bozen-Bozano), ca ofițer austriac între anii 1916-1918. După război urmează cursurile facultății de construcții de maşini din Berlin. Proaspătul inginer diplomat se întoarce la Braşov unde preia afacerile familiei. Se dedică cu pasiune instrucției şi prosperității magazinului de antichități din localitate, situat în Klostergasse. În perioada interbelică îşi extinde activitatea împreună cu fratele său Robert şi la Bucureşti, unde îşi deschid magazinul de antichități în strada Frumoasei nr. 5, devenind principalul furnizor al familiei regale. Alfred Rösner este printre primii colecționari de mobilă antică care se ocupă şi de restaurare artistică, având un atelier specializat în Schwarzgasse. După naționalizare, în ciuda asperităților sociale şi economice, rămâne în țară, renunță la preocupările comerciale, îşi protejează colecția în propriul ambient, fiind nevoit să se integreze social şi profesional în noile structuri. Este încadrat ca inginer de întreținere la întreprinderea de stat Timpuri Noi. Ulterior se transferă la fabrica de mobilă din Braşov, unde, datorită cunoştințelor în domeniul mobilierului artistic, activează ca expert pentru producția de export. La vârsta de 72 de ani este pensionat.

S-a căsătorit în 1962 cu Maria Rösner, care, după moartea acestuia în mai 1974, a păstrat colecția până în anul 2.000, când s-a stins din viață. Regretul general este că această valoroasă colecție s-a pierdut prin împărțirea între moştenitori.

Biografia sa a fost întocmită în formula prezentată ,,ad-hoc" de către fiica Andreea Brandsch (Baba), născută în 1955 la Braşov, absolventă a facultății de filologie a Universitții din Bucureşti. În confesiunile pe care le face, Baba relatează un moment pitoresc. Întrebat odată cărei naționalitrăți îi aparține, el a răspuns: ,,Sunt Braşovean (ich bin ein Kronstädter), un copil al unei lumi imperfecte, colecționând obiecte desăvârşite ale unei lumi în dispariție".

În anii 1977 şi 1979, o echipă de specialişti ai O. J. P. C. N. Braşov, compusă din autor, Anca Popp, Florin Butnaru şi Titus N. Haşdeu a expertizat, cu acordul Mariei Rösner, colecția de artă plastică şi artă decorativă, fotografiile fiind făcute de către Gh. Corcodel. Informația a fost clasată pe fişe, cu fotografii. După mai bine de 20 de ani am considerat că este oportun să restituim memoriei culturale această colecție şi de a o pune în circuitul ştiințific şi al iubitorilor de artă. Astăzi, doar acest studiu mai aminteşte de colecția Rösner şi de spiritul unei echipe de specialişti care s-au risipit aiurea, asemenea colecției.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Colecția Alfred Rosner

Cap. I COSITOARE

CĂNI

Fig. 1. Cană – maistru M.G. şi F.M., atelier sighişorean, sec.al XVII lea, ½, cositor tumat, gravat cu motive florale şi păsări cântătoare; frize de palmete ciocănite. Dimensiuni: h=29 cm.; Diam.bazei=13 cm.; Diam.gurii=8,5 cm.

Fig. 2. Cană, maistru M.K. şi F.D., atelier sighişorean, sec. al XVII lea, ½; cositor turnat, marcat, gravat cu portret feminin în veşminte de epocă. Dimensiuni: h=26 cm.; Db=13cm.; Dg=8 cm.

Fig. 3. Cană, nemarcată, atelier sighişorean, datată 1679. Cositor turnat, gravat.Dimensiuni: h=15 cm.; Db=7,5 cm.; Dg=6cm.

Fig. 4. Cană, maistru A.F., atelier sibian, datată 1684. Cositor marcat, turnat, gravat cu scene de vânătoare. Dimensiuni: h=19 cm.; Db=10cm.; Dg=7 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 5. Cană, maistru Michael Meldt sen.II, atelier braşovean, datată 1746. Cositor turnat, gravat cu emblema breslei croitorilor şi motiv floral baroc. Dimensiuni: h=28 cm.; Db=16 cm.; Dg= 10 cm.

Fig. 6. Cană, maistru Meldt Lukas, atelier braşovean, sec. al XVIII lea, ½ ; cositor turnat, marcat. Dimensiuni: h=21 cm.; Db=12 cm.; Dg=9 cm.

Fig. 7. Cană mică, maistru F.A., atelier sibian, datată 1697; cositor turnat, marcat. Dimensiuni: h=12 cm.; Db=8,5 cm.; Dg=5 cm.

Fig. 8. Cană, maistru Chrestel Gorgias, atelier braşovean, datată: 1717.Cositor marcat, turnat, gravat. Dimensiuni: h=27 cm.; Db=16 cm.; Dg=19 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 9. Cană cu cioc de turnare, maistru Michael Meldt sen.II, atelier braşovean, sec. al XVIII- lea, ½ . Cositor turnat, marcat. Dimensiuni: h=32 cm.; Db=13 cm.; Dg=8 cm.

Fig.10. Cană cu cioc de tumare, maistru Michael Meldt sen.II, atelier braşovean, datată: 1754.Cositor turnat, marcat, gravat cu emblema breslei tunzătorilor de postav, sub coroană. Dimensiuni: h=31 cm.; Db=13,5 cm.; Dg=8 cm.

Fig.11. Cană cu cioc din turnare, nemarcată, atelier braşovean, datată: 1790. Cositor turnat, marcat, gravat cu inscripție, 3 picioruşe baroc, turnate în formă de capete de putti înaripați. Dimensiuni: h=36 cm.; Db=13 cm.; Dg=8 cm.

Fig.12. Cană nemarcată, atelier braşovean, sec.al XVIII lea, ¼ . Cositor turnat, gravat, ciocănit cu motiv de fagure. Dimensiuni: h=16 cm.;Db=8 cm.; Dg=6 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig.13. Cană, maistru D.L.şi Lukas Meldt, atelier braşovean, sec. al XVIII lea. Cositor turnat, gravat, marcat. Dimensiuni: h=21 cm.; Db=17 cm.; Dg=9 cm.

Fig.14. Cană, maistru Michael Meldt sen.II, atelier braşovean, datată 1746. Cositor turnat, marcat, gravat cu emblema breslei curelarilor. Dimensiuni: h=28 cm.; Db=16 cm.; Dg=10 cm.

Fig.15. Cană, maistru Michael Meldt sen.II, atelier braşovean, datată 1758. Cositor marcat, turnat, gravat cu emblema breslei curelarilor, într-un medalion de lujeri stilizați sub coroană. Dimensiuni: h=28 cm.; Db=15 cm.; Dg=10 cm.

Fig.16. Cană mică rococo, atelier sibian, sec.al XVIII lea, 4/4. Cositor turnat, h=19 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig.17. Flacon, atelier clujean, datat 1730. Cositor turnat, marcat, gravat cu stema oraşului Cluj. Dimensiuni: h=25 cm.; l=11,5 cm.

Fig.18. Castron bol, maistru I.S.Braşov, sec. al XIX lea ½ . Cositor turnat, marcat. Dimensiuni: h=21 cm.; Db=22 cm.; Dg=22 cm.

FARFURII

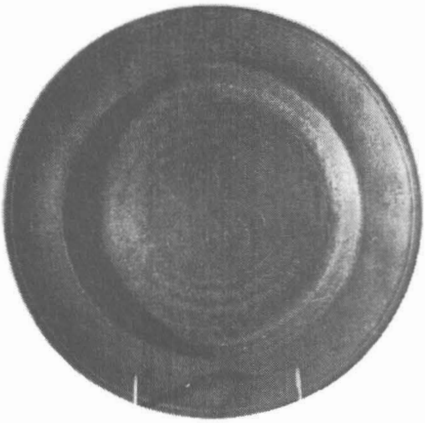

Fig.19. Taler, maistru Merten Miss, atelier braşovean, sec.al XVIII – lea,1/4. Cositor marcat, gravat cu o floare, D=25 cm.

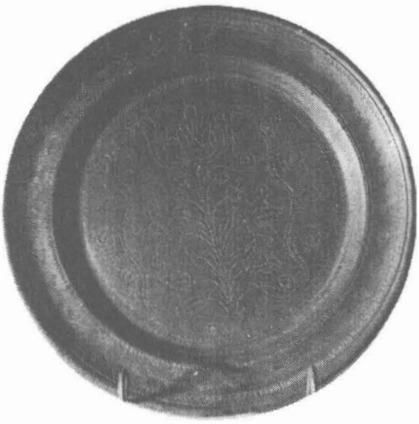

Fig.20. Taler, atelier braşovean, datat 1707.Cositor marcat, gravat cu lalele. D=28,5 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

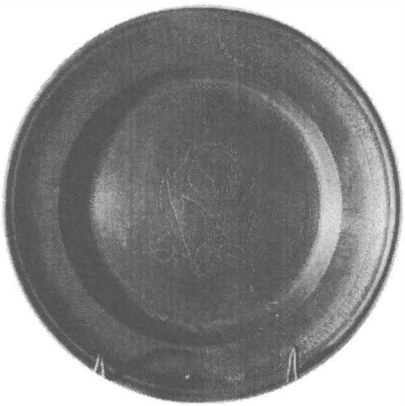

Fig.21. Taler maistru I.S., atelier braşovean, datat 1857. Cositor marcat, gravat cu trandafir. D=25,5 cm.

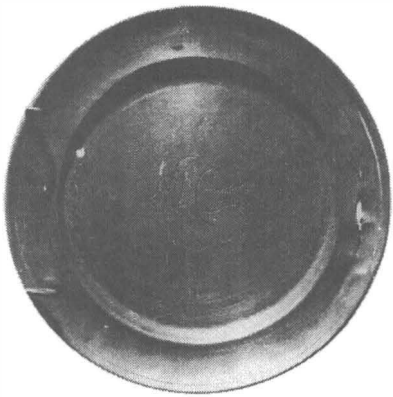

Fig.22. Taler, sec.al XVIII lea,3/4. Cositor nemarcat, gravat cu o lalea.D=24cm.

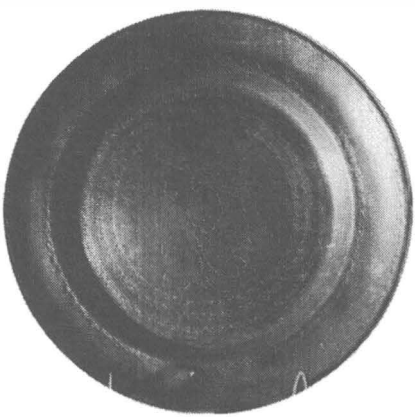

Fig.23. Taler, atelier braşovean, secolul al XVIII lea ½. Cositor marcat, gravat cu o floare. D=26,5 cm.

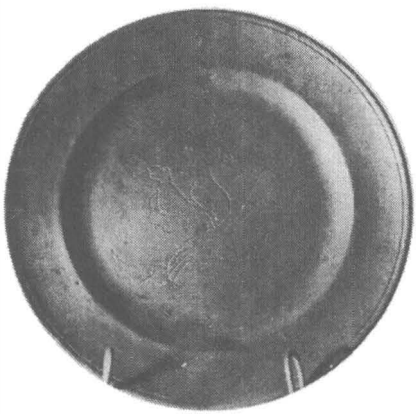

Fig.24. Taler, atelier sibian, sec.al XVIII lea, ½.Cositor marcat, gravat cu o garoafă. D=21 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

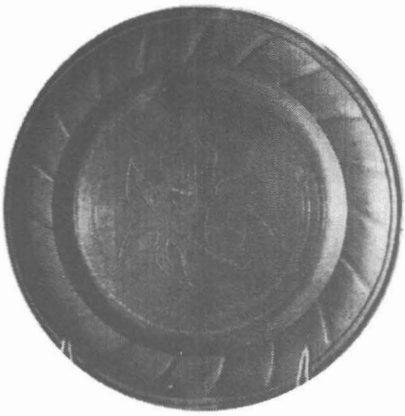

Fig.25. Taler, atelier braşovean, sec. al XVIII lea, 4/4. Cositor marcat, gravat cu un trandafir. D=21,5 cm.

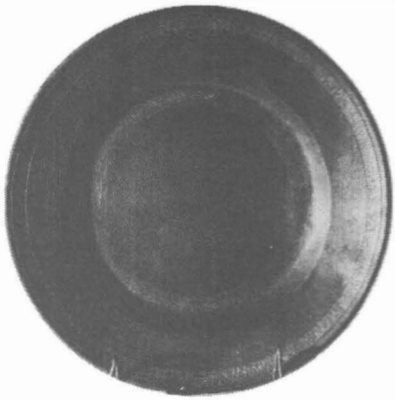

Fig.26. Taler, maistru I.S.- Braşov, sec.al XIX lea, ¼. Cositor marcat, gravat, D=29 cm.

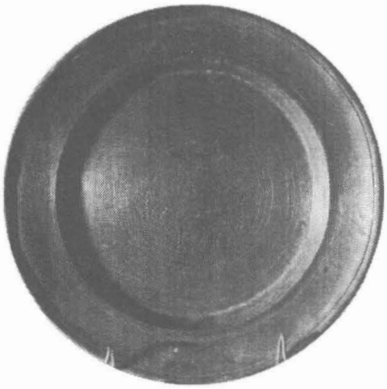

Fig. 27. Taler, maistru Miss Merten senior, atelier braşovean, datat 1667. Cositor gravat cu un cerb. D=28,5 cm.

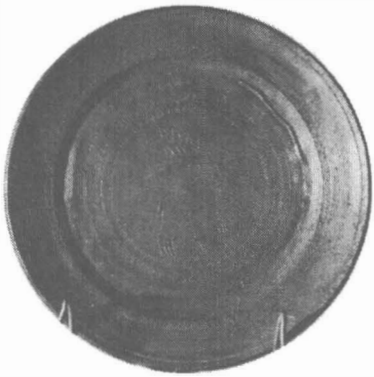

Fig. 28. Taler, atelier braşovean, sec.al XVIII lea, ¼. Cositor gravat cu un cerb rampant. D=21 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Capitolul II MOBILIER

Fig.1. Şifonier Biedermeier, atelier german, sec.al XIX lea, 4/4. Frontonul şi uşile decorate cu intarsii in arcade, furnir radacină de nuc. h=195 cm; l=130cm.

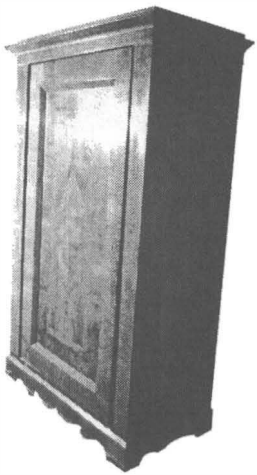

Fig. 2. Şifonier Biedermeier, atelier german, sec. al XIX lea, 4/4; o singură uşa decorată cu intarsii cu motive vegetale dispuse în volute şi baghete dreptunghiulare. Lemn furniruit, radacină de nuc; h=177 cm., l=100 cm.

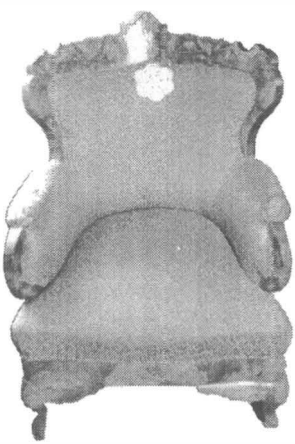

Fig. 3. Fotoliu Biedermeier, atelier german, sec.al XIX lea, 4/4. Lemn furniruit, radacină nuc, intarsie decorativă pe spetează cu flori in volute, tapițerie culoare verde; 2 piese cu h=93 cm., l=73 cm.

Fig. 4. Măsuță Biedermeier, atelier german, sec.al XIX lea, 4/4. Lemn furniruit, radacină de nuc, 3 picioare arcuite şi evazate si blat circular. Decorațiuni în intarsie cu motive florale şi figurative; h=64 cm, diam.=53 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

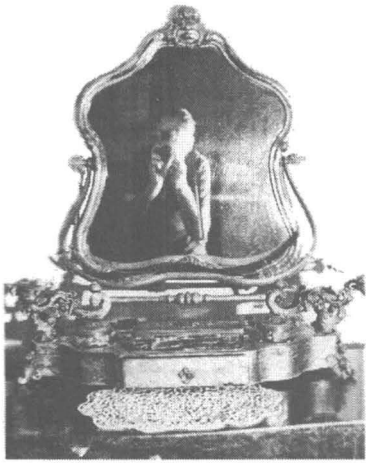

Fig. 5. Oglindă consolă de toaletă. Cristal, ramă metal cu trasee festonate, arcuite, atelier austriac, sec. al XIX lea ½. Suportul de bază cu 6 piese de toaletă din cristal cu capace de metal prezintă lateral câte un sfeşnic şi central un sertar mic. Decoraţie turnată în stil baroc, în volute şi picioruşe zoomorfe stilizate. Dimensiuni: H=75 cm., lat.62 cm.

Fig. 6. Ladă pentru bani, atelier transilvănean, sec.al XVIII lea, lemn stejar, feronerie încastrată din bronz, 2 toarte bronz laterale, lipseşte încuietoarea. Dimensiuni: L=43 cm.; h=25 cm; l=26 cm.

Fig. 7. Casetă mică decorativă, sec. al XIX lea, lemn trandafir sculptat, medalion cu o figură masculină, încadrat de motive florale. Spatele casetei decorat cu o scenă ce reprezintă o leoaică care atacă o capră sălbatică. Dimensiuni: L=10 cm.; l=6 cm.

Capitolul III STICLĂ

Fig. 1. Cană, atelier manufactură „Pădurea Neagră" – Transilvania, sec.al XIX-lea, 4/4. Sticlă transparentă, gravată cu acizi, pictată in roşu, cu frize florale la gât şi la bază. Central – vedere din Sighişoara, decor arhitectural, case, biserici, executat in alb mat încadrat de doua flori roşii, inscriptionat jos „ Schässburg". Corpul cilindric, capac conic cu 6 feţe şlefuite, gravate cu un peisaj arhitectural. Montura, balama, şarnieră din cositor, palmetă vegetală. Dimensiuni: h=18 cm.; Db=7,5 cm.; Dg=6 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 2. Cană, atelier transilvănean, sec.al XIX- lea, 4/4. Corp sticla cu 7 fețe turnate. Capac montat in cositor, balama, şarnieră turnată în cositor în formă de mască figurată în relief. Sticla capacului gravată cu un desen sugerând un peisaj de iarnă. Dimensiuni: h=17 cm.; Db=7,5 cm.; Dg=6,5 cm.

Capitolul IV
FILDEŞ

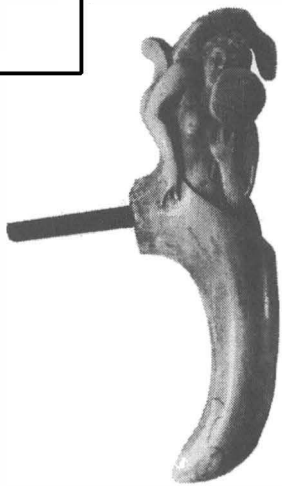

Fig. 1. Mâner baston, atelier german, sec. al XIX - lea. Fildeş sculptat, incizat, ornamentat cu bustul unei femei cu evantai. Prezintă tijă metalică filetată de fixare. L=14 cm.

Fig. 2. Mâner baston, atelier oriental, sec. al XIX–lea. (şcoală indiană).

Fildeş sculptat, incizat, decorat în două registre: superior – două imagini ale lui Budha, inferior – draperie cu margini festonate. L = 21 cm.

Fig. 3. Mâner baston, atelier german, sec. al XIX-lea. Fildeş sculptat incizat reprezentând bustul unui militar cu caschetă, mantie prinsă pe piept cu o fibulă. La bază o inscripție in limba greaca „ ΑΧΙΛΛΕΥ " (Ahileus) – h=11 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Capitolul. V CERAMICĂ

Fig.1. Vas bol – Danemarca, sec. al XIX – lea. Faianță marcată, decorată cu un peisaj oriental stilizat in camaeu gri. Dimensiuni: h=10 cm; D=14 cm.; d=7 cm.

Fig. 2. Farfurie decorativă – Italia, sec. al XIX–lea. Faiantă maiolică, policromată, cu decorație – scenă de legendă – peisaj romantic cu un castel medieval la margine de lac. Cromatica din galbenuri, verde, albastru cu accente închise. D=30 cm.

Fig. 3. Ceainic – Meissen – Germania, sec. al XIX – lea, 4/4. Porțelan alb cu toartă şi capac, decor în bronz – frunze de viță. Marcaj bază. h=28 cm.

Fig. 4. Vas decorativ – atelier austriac, sec. al XIX- lea; 4/4. Porțelan pictat cu păsări pe crenguțe cu flori, marcaj indescifrabil. h=58 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 5. Platou decorativ – Italia, sec. al XIX- lea. Faiantă decorată în tehnica maiolică, policromată. Scenă mitologică, cromatica în nuanțe de galben, albastru, verde. D=50 cm.

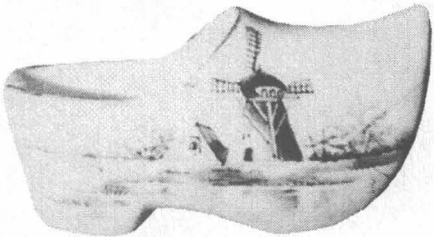

Fig. 6. Vas mic – Sabot – atelier Delft Olanda, sec. al XIX-lea. Porțelan, fond alb, desen in camaeu bleu, moară de vânt langă o pădure, marcaj revers, Delft. L= 10,5cm; l=5,5 cm.

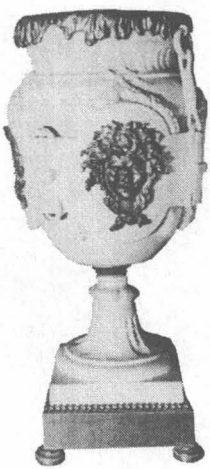

Fig. 7. Vas urnă – porțelan biscuit (mat) marcat L.L.Paris, sec. al XIX – lea, stil Empire, medalioane cu măști în relief din bronz și colerete de lauri înnodate deasupra. Marcaj bază prin crestare. h=42 cm.; d.g.= 17 cm.

Fig. 8. Vază – faianță – China, sec. al XIX –lea, modelată manual, pictată cu șablon sub smalț. Decor floral, vegetal, o pasăre în zbor pe fond alb-gri, decor în camaeu bleu, marcaj la bază cu caractere orientale în albastru sub smalț; h=24 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 9. Servici din 5 piese, stil Louis XV – Franța, sec. al XIX- lea. Faianță cu nervuri în relief din modelare, dispuse radial, marcate de un motiv perlat între care sunt pictate crenguțe cu flori. Central, un buchet de flori pe fond bej marcat la bază, d=18 cm.

Fig. 10. Farfurie decorativă Anglia, sec. al XIX- lea. Faiantă decor cu şablon sub smalț, bordura decorată cu motiv vegetal şi elemente baroce, acolade, scoici, fond alb, decor mov. Marcaj pe bază imprimat în pastă "WEDGWODD PATEN – PARIS WHITE. RONSTONE, doi lei susțin un blazon; d=24 cm.

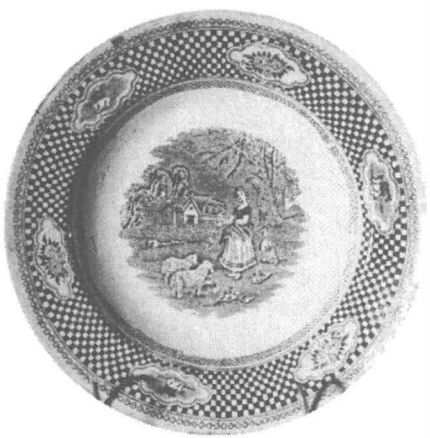

Fig. 11. Farfurie decorativă, atelier englez, sec. al XIX-lea, faianță, marcată la bază „ F. SUSSMANN", decor serigrafie; motiv geometric pe bordură cu 6 cartuşe florale şi animaliere. Câmpul central – scenă pastorală, fond alb bej, decor brun; d=20 cm.

Fig. 12. Ceainic – Meissen - Germania, sec. al XIX- lea 4/4. Porțelan modelat la roată, pictat deasupra glazurei şi decorat în relief. Buchetele de flori pictate pandant pe corp. Gâtul canelat, terminat cu frunze în relief, motiv perlat pe ansă. Fond alb cu decor verde, brun, albastru, auriu, capac cu buton. Marcaj la bază; h=17,5 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 13. Ceainic – Meissen – Germania, sec. al XIX-lea. Porțelan, forma neregulată cu capac detaşabil. Decor pictat peste glazură, două buchetele de flori dispuse pandant. Fond alb, decor verde, brun, albastru, aur. Marcaj bază în albastru, h=11 cm.

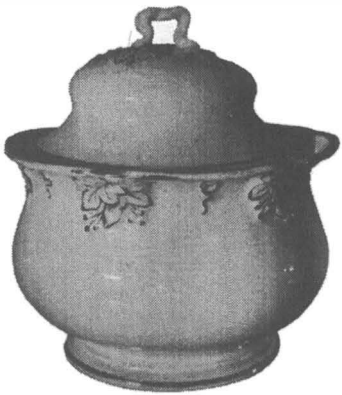

Fig. 14. Bombonieră cu capac – Meissen – Germania, sec. XX. Porțelan pictat, cu frunze în aur, fond alb, marcat la bază. h=15 cm.

Fig. 15. Ceainic – Meissen – Germania, sec.XX. Porțelan alb în formă ,,depotiche" pictat cu flori policrome. Gâtul şi ansa decorate cu auriu. Capac detaşabil cu buton în formă de boboc de trandafir, marcat la bază în albastru. h=20 cm.

Fig. 16. Ceaşcă, atelier rusesc, sec. al XIX-lea-4/4. Porțelan pictat cu motiv oriental, vegetal şi un personaj, fond brun şi aur. Marcaj bază în pastă „Gardner", deasupra o marcă cu litere ruseşti. h=6 cm.; d=5 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 17. Platou decorativ – 2 buc. China – atelier oriental sau englez, sec.al XIX-lea-4/4. Porțelan Cloisonne, decor istoriat oriental. Câmpul central – tufă de bujori cu o pasăre. Bordură cu decor floral, friză de vrejuri cu entrelac, pe fond albastru cu alb. Pe dosul bordurii apare un motiv cu trei grupuri de bujori, decor roşu, galben, verde, albastru; d=32,5 cm.

Fig. 18. Platou decorativ, atelier vienez – Austria, sec.XX- ¼. Porțelan cu decor serigrafic, scenă mitologică legată de Venus. Bordura decorată cu cartuşe – elemente empire şi zoomorfe. Desen realizat în aur şi policromii sub smalț şi deasupra. Marcaj bază „offer der Venus" şi marca Altwien. d=35,5 cm.

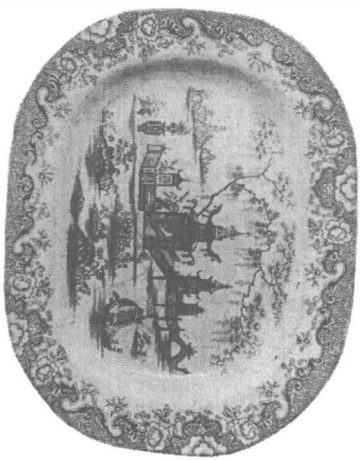

Fig.19. Platou decorativ – atelier englez, sec. al XIX-lea- 4/4. Faianță cu decor serigrafie în câmpul central, scenă orientală, bordura decorată cu motiv floral, oriental. L=45,5 cm., l=35,5 cm.

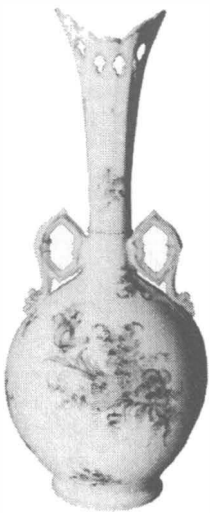

Fig.20. Vază Meissen – Germania, sec. XX-1/4. Porțelan alb, pictat cu buchetele de flori policrome, sub şi peste smalț. Marcaj la bază; h=31 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 21. Ceaşcă Meissen – Germania, sec. XIX-4/4. Porţelan alb cu rond auriu, decor serigrafie, inscripţie în limba germană, cu caractere gotice. Buza festonată, ansa ăn formă de vrej. Inscripţie cu negru peste smalţ; h=8 cm.

Fig. 22. Letieră Meissen – Germania, sec. XX-¼. Porţelan alb cu cioc şi ansă sprijinită pe trei picioruşe. Decor corp – mici buchetele de flori albastre, roşii şi galbene. Marcaj la bază cu cifra 30 cu aur; h=7 cm.

Fig. 23. Letieră Meissen – Germania, sec.al XIX-lea-4/4. Porţelan alb cu tehnica camaieu albastru sub smalţ. Corpul prevăzut cu cioc şi ansă în formă de vrej.

Este decorat cu motivul dragonului. Două buchetele de flori decorează pântecul caniţei. Marcat la bază; h=10,5 cm.

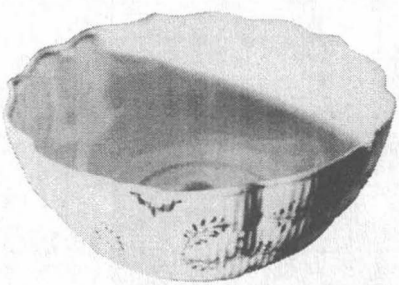

Fig. 24. Castron Meissen – Germania, sec. al XIX-lea,4/4. Porţelan alb cu buză festonată în acolade, decor godron din mulaj, ornament floral în camaeu albastru. Marcat la bază; h=10 cm; d=22 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 25. Figurină bibelou – Femee cu amoraş, Meissen – Germania, sec. al XIX-lea,4/4. Pe un suport vegetal , o femee tânără în costum de epocă stă cu un fuior în brațe, având alături o roată de tors şi un mic amoraş în picioare ce pare a-i spune ceva femeii. Accentul cade pe volume. Gamă cromatică caldă: roz, galben, verde smarald. Marcat la bază în pastă 255 şi 32. h=21 cm.

Fig. 26. Grup de figurine; bibelou; Războinic cu amoraşi – Atelier HOCHST – Germania, sec. al XVIII-lea, 4/4. Porțelan pictat. Factură baroc-neoclasic. Războinic în costum roman, sprijinit de platoşă, înconjurat de trei amoraşi, cromatică bogataă verde, galben, albastru, aur. Marcat la bază, h=23 cm.

Serie de platouri decorative – manufactura UTZSCHNEIDER – SAARGUEMINES, Franța, sec. al XIX-lea, 4/4. Faianță cu decor serigrafie, smalttțranslucid. Tipuri de scene: jocuri de noroc între diverse personaje în costume de epocă:

Platourile, 11 buc. Sunt decorate pe bordură cu acelaşi motiv: zaruri, şah, cărți în evantai. Personajele sunt pitoreşti, costume de epocă, expresii tipice încordării jocurilor, mişcare, dinamică a gesturilor; cromatică policromă pe suprafețe întinse, uşor concave; d=21 cm.

Fig. 27 - joc de tric-trac între doi nobili la masă în costume de epocă;

Fig. 28- joc de carți „ LE WHIST " pe masă între trei personaje în costume de epocă cu favoriți lungi, specific englezilor secolului al XIX-lea;

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 29 - joc de „ LE BILBOQUET" între două personaje în costume de epocă a Renaşterii. Un personaj stă pe un taburet, celălalt stă în picioare. Ele țin în mână cate un suport de care esta legată o bilă. Printr-o manevră îndemânatică, bila trebuie să se înfigă sau să se oprească în capătul ascuțit al mânerului ținut de personaje. Scena se petrece pe o loggie cu o plastică arhitecturală specifică Renaşterii.

Fig. 30 - joc de zaruri cu un corn „ LES DES ", pe o masă între două personaje în veşminte de epocă, cu o expresie de satisfacție şi îngrijorare. Personajele par a fi după costumație paji de curte la stăpâni, aflate în repaus distractiv. Pe masă se află două pahare şi o sticlă în stilul Renaşterii.

Fig. 31 Platou cu scenă: grup de nobili adunați la marginea unui oraş, discută despre eclipsă?. Gestica dinamică: o femeie cu un copil stau jos; un personaj se uită prin lunetă; alt personaj pare a regla un ceas mare; trei personaje importante discută. Sunt îmbracați în costume de epocă din perioada napoleoniană; toți se uită în zare; peisaj arhitectural în depărtare. Bordura vasului inscripționată cu „ PREMIER APPAREIL CHAPPE 1792". Marcaj bază revers. D=22 cm.

Fig. 32 - "Le Bonneteau"

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 33. "Le Loto"

Fig. 33. "Les Echecs"

Fig. 33. "Le Lansquenet"

Fig. 33. "Les Dominos"

Fig. 33. "La Drogue"

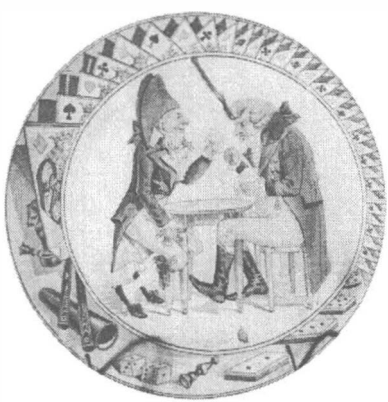

Fig. 33. "Le Piquet"

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Capitolul VI.
ARTĂ PLASTICĂ

Fig. 1. Basorelief Madona cu pruncul. Anonim, şcoală italiană, sec. al XVII lea, 4/4. Ceramică pictată, rama amplă ornamentată cu motive vegetale specifice Renaşterii. 100/125 cm.

Fig. 2. Icoană, sec. al XIX-lea ¾. Şcoală rusească? Tempera pe lemn; compoziție în patru casete: Maria cu pruncul, Sfântul Nicolae, Arhanghelul Mihail pe cal înaripat, Sfântul Gheorghe călare ucigând balaurul. Central tema Isus răstignit încadrat de Maria şi de Ioan Botezatorul.

Fig. 3. Icoană greacă – Maria cu pruncul – Şcoală românească? 1856. Ulei pe lemn, ferecătură metal reprezentând Maria cu pruncul pe tron încadrată de Sfântul Damian cu o carte în mână şi Sfântul Gheorghe în veşminte militare cu o suliță în mână şi o cruce. Doi îngeri susțin coroana Maicii Domnului. Inscripții la bază; 33/27 cm.

Fig. 4. Icoană prăznicar cu teme din viața Mariei şi ciclul cristologic, şcoală rusească, sec. al XIX- lea. Tempera pe lemn. Teme dispuse în 12 casete: Sfânta Troiță, Naşterea Mariei, Intrarea în templu, Buna Vestire, Dumineca Floriilor, Înalțarea Maicii Domnului, Adormirea Maicii Domnului, Isus purtându-şi crucea, Închinarea magilor, Botezul Domnului, Prezentarea la templu, Isus între Sf. Ioan Botezătorul şi Sfantul Damian. Central – Isus cu apostolii, Maria şi Elisabeta. Dimensiuni: 52/44 cm. Tema centrală: compoziție Ridicarea la cer a lui Isus.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 5. Icoană pe lemn cu ferecatură de argint – Maica Domnului cu pruncul Isus în brațe „ Hodighitria" – Maria îndrumătoare cu pruncul ținând în mână globul, aluzie la tema „ Isus Pantocrator"; școală românească, sec.al XIX-lea 4/4. Dimensiuni: 30/23 cm.

Fig. 6. Icoană pe lemn ferecată? reprezentând „Capul lui Ioan Botezătorul", anonim, școală greacă, sec.al XIX-lea, ulei pe lemn, ferecatură de argint. Tema: capul lui Ioan Botezătorul așezat pe o tipsie. Nimbul capului este din argint în relief aplicat. Inscripții pe cele două parți laterale ale capului, în partea de sus.

Fig. 7. „Cap de bătrân" – anonim, sec.al XVIII-lea, pictură de șevalet, ulei pe lemn, dimensiuni 19,5/16 cm.

Fig. 8. „Portret femeie" – pictură de șevalet, școală transilvăneană, anonim, sec.al XIX-lea. Ulei pe pânză. Dimensiuni 32/26 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

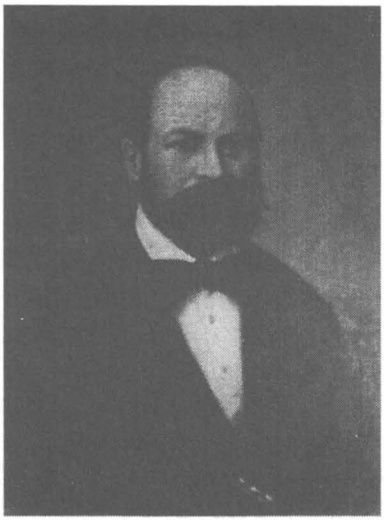

Fig. 9. „Portret bărbat" – pictură de şevalet anonim, şcoală transilvăneana, sec.al XIX-lea. Ulei pe pânză 32/26 cm.

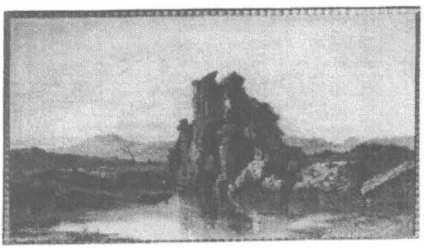

Fig.10. „Peisaj" – pictură de şevalet – autor G.Ponticelli, 1864. Ulei pe pânză. Peisaj romantic cu ruine într-o atmosferă de amurg. În centru apare un personaj pe o plută, pe lac. Cromatica în nuanţe de verde şi roşu. Pe spatele lucrării semnat si datat. Dimensiuni: 79,5/47 cm.

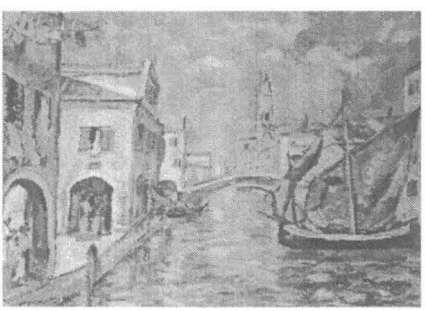

Fig.11. „Veneţia" - peisaj. Pictură de şevalet. Autor N.Dărăscu, sec.XX; ulei pe placaj; dimensiuni: 62/50 cm. Cromatică impresionistă, semnat dreapta jos.

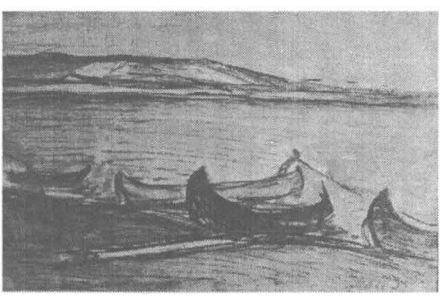

Fig. 12. „Bărci"- grafică, G. Petraşcu, sec.XX. Acuarelă pe hârtie, semnat stânga jos. Dimensiuni: 30/22 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig.13. „Grup de cântăreți" – pictură de şevalet, pictor anonim, şcoală germană, sec.al XIX-lea, ulei pe pânză; compoziție academică germana. Dimensiuni: 48/35 cm.

Fig.14. „Scenă pastorală" – pictură de şevalet, anonim, şcoală maghiară, sec.al XIX-lea, ulei pe lemn. Dimensiuni: 87/62 cm. Pictură academistă ungară. Cromatica din tonuri de terra, sienna, verde şi galben.

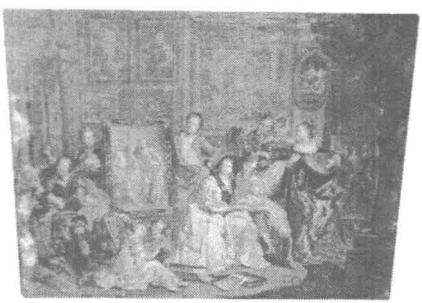

Fig.15. „Interior de atelier" – pictură de şevalet, anonim, sec.al XIX-lea; ulei pe tablă; scoală austro-ungară. Pictură academistă austriacă; 75/56 cm. Cromatica cu nuanță generală verzuie, accente de roşu, albastru si galben.

Fig. 16. „Madona" – pictură de şevalet, anonim, şcoală germană, sec.al XIX-lea, ulei pe pânză; 60/48 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

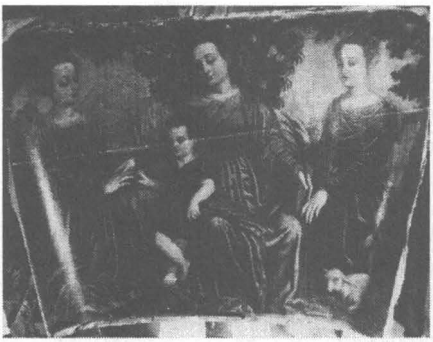

Fig. 17. „Logodna Fecioarei" – pictură de şevalet, anonim, şcoală italiană,sec.al XIX-lea, ulei pe pânză. Reprezintă trei personaje feminine şi un copil, în costume tipice Renaşterii. În fundal un peisaj muntos cu un castel medieval. Cromatica din culori de ocru, galben şi roşu, în contrast cu negrul şi umbre arse. Dimensiuni: 117/84 cm.

Fig.18. „Înger" – sculptură în lemn, scoală germană, anonim, sec.al XVIII-lea; lemn sculptat acoperit cu bronz. Poziție de rugăciune a îngerului cu aripi; h=63 cm.

Capitolul VII METAL

Fig. 1. Paftale (6 perechi) - Transilvania, sec.XIX, 4/4; alamă turnată; l=14 cm.

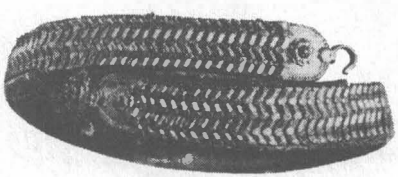

Fig. 2. Brâu din alamă – Transilvania, sec.al XIX-lea; zale de alamă legate, cu decorație geometrică, dublate cu piele; L=90 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

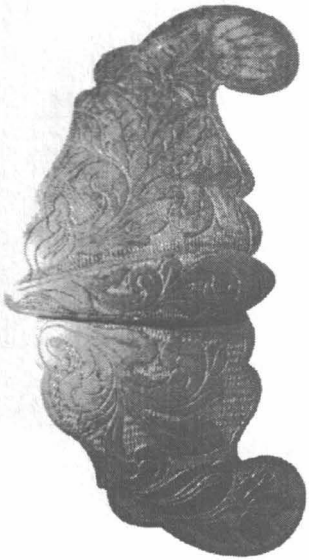

Fig. 3. Paftale, sec. al XIX-lea; argint incizat, în formă de frunză, cu decorații florale. Dimensiuni: L=5 cm., l=4 cm.

Fig. 4. Paftale, sec.al XIX-lea; formă de frunze din metal decorat prin turnare. În centru sidef cu decorații animaliere incizate. Dimensiuni: L=10 cm., l=7 cm.

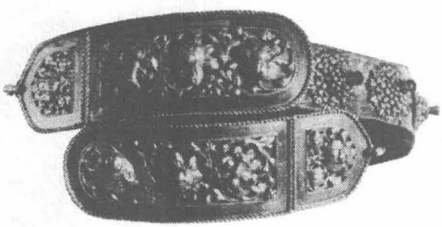

Fig. 5. Brâu săsesc cu paftale şi broşe; atelier braşovean, sec. al XIX-lea; confecționat din argint aurit ajurat. Cuprinde: 2 paftale cu ornamente florale ajurate dispuse în volute; 8 broşe din argint aurit şi pietre semiprețioase montate în caboşoane şi cusute pe brâu textil; L=104 cm.

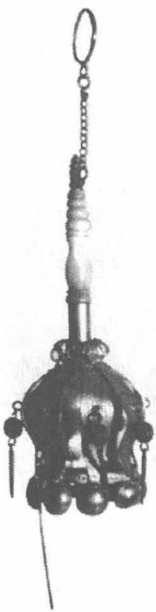

Fig. 6. Suport pentru flori – atelier austro-ungaria, sec.al XIX-lea. Confecționat din alamă şi sidef cu h=13 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

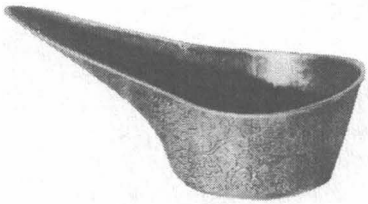

Fig. 7. Cupă pentru praf de puşcă. Provine dintr-un atelier austriac, datat 1831 – Viena. Confecționat din argint gravat cu decor floral; marcaj la bază Altvin 1831. L=12 cm.

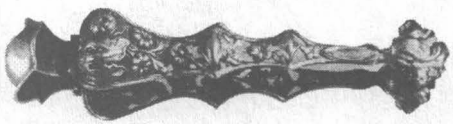

Fig. 8. Cleşte pentru zahăr, atelier vienez, Austria, sec.al XIX-lea, ¾. Confecționat din argint ciocănit, decupat, cu motiv floral baroc; traforat, nemarcat; L=16 cm.

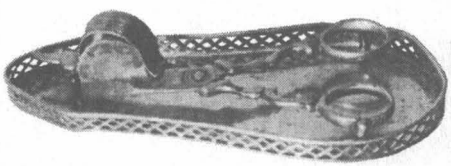

Fig. 9. Cleşte pentru stins lumânări cu suport, maistru C.B., atelier vienez, Austria 1807. Confecționat din argint turnat marcat cu Altvien, suport cu bordura traforată. Dimensiuni: L= 18 cm., l=15 cm.

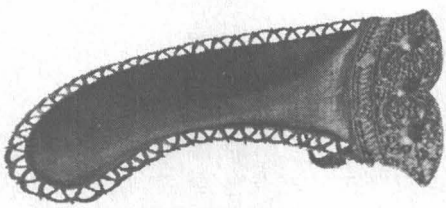

Fig. 10A. Suport oase peşte, atelier vienez, Austria, sec al XIX-lea. Argint ciocănit, filigranat. Corpul se sprijină pe 4 picioruşe; marcaj Ag.12; L=23 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 10. Suport de ghem – atelier austriac, sec.al XIX-lea. Confecționat din argint filigranat cu motiv floral; D=8 cm.

Fig. 11. Piesă decorativă – turn cu flesa şi giruetă în stil neogotic; atelier vienez – Austria, sec.al XIX-lea; confecționată din argint filigranat. Pe giruetă marcaj Altvien 1831 şi cifra 13; h=30 cm.

Fig. 12. Piesă decorativă. Turn în stil neogotic cu flesa şi giruetă , atelier vienez-Austria, sec.al XIX-lea. Argint filigranat pe steag, marcaj Altvien şi cifra 13; h=24 cm.

Fig. 13. Pocal – atelier austriac, sec.al XIX-lea. Cupă nucă de cocos montată în argint. Picior cu nod şi talpă bombată ciocănită, cu flori. Dimensiuni: h=13 cm, D=9 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 14. Pocal, atelier austriac, sec al XIX-lea. Nucă de cocos montată în argint. Pocal cu picior, talpă bombată decorată cu motiv floral ciocanit, stilus cu nod sferic, paner din frunze lobate, gură montată şi decorată într-o friza de palmete ciocănite, unită de paner prin tije ce impart corpul în patru cartuşe. Capac cu buza montată în argint; friză de palmete şi buton sferic cu lobi vegetali. Dimensiuni: h=9 cm., d=6 cm.

Fig. 15. Pocal – atelier numberghez-Germania, sec. al XVII-lea; confecţionat din argint aurit, turnat, ciocănit, cizelat, ajurat. Picior compus din talpă bombată, decorată cu cartuşe, zona superioară a soclului este ornamentată cu motive animaliere şi vrejuri. Tija ce se ridică din soclu este compusă din doi bulbi şi un balustru superior ornamentaţi cu anse arcuite, mascheroni pe bulb şi fructe. Cupa decorată prin gravare cu cartuşe ce cuprind scene cu amoraşi intercalaţi cu fructe. Capacul decorat ca şi talpa este surmontat de un amoraş dansând, fixat pe un soclu bogat ornamentat cu acelaşi motiv (vrej animalier) al soclului inferior. H=62 cm.,D=12 cm.

Fig. 16. Potir – în stil Empire 4/4. Atelier braşovean sau german sec. al XVIII-lea. Argint turnat, ciocănit, gravat, aurit. Talpa circulară, bombată este gravată la bază de o inscripţie in limba greacă. De asemenea apare o friză circulară cu flori în cartuşe. Zona superioară motiv godron. Stilusurile au forma de balustri- mosor şi nodul sferic decorat cu motiv floral. Panerul cupei cu lobi de petale decorat în zona mediană cu cartuşe în care apar cei patru apostoli cu simbolurile specifice în mâini şi gestică vie, demarcate de motivul palmetei vegetale. Zona superioară a panerului se închide cu o friză decupată cu palmete vegetale şi scoici în stil baroc. Inscripţia în limba greacă se referă la donatori – negustori greci către biserica „ Sf. Treime" din Braşov în 1843.H=24 cm., D=9 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

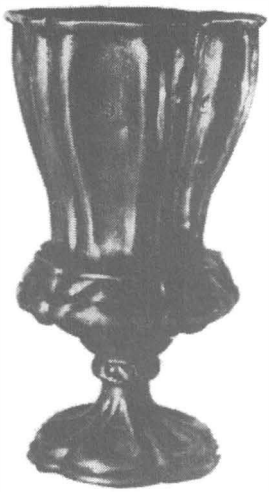

Fig.17. Potir – atelier vienez – Austria, 1852. Argint ciocănit, marcat „Altvien 1852"; talpă hexalobată, corp motiv godron în relief; buza festonată în acolade. Inscripţie cu caractere gotice, câte o literă pe fiecare lob al corpului. Dimensiuni: h=15 cm., Db=7 cm, Dg=8 cm.

Fig.18. Sfeşnic cu două braţe – atelier vienez, Austria, sec.al XIX-lea. Argint turnat, presat, decor godron, vrejuri stilizate, buchetele de trandafiri pe suprafaţa tălpii. Buton supraînalţat, decor floral; marcaj pe soclu Altvien ai 18 – 6. H=53 cm (2 buc.)

Fig.19. Sfeşnic cu trei braţe – atelier vienez, Austria, 1854. Argint turnat decorat cu ornamentică neorococo, motiv godron, lujeri stilizati la braţe, buchetele de flori pe talpă presate în relief. Marcaj pe soclu Altvien şi 1854, iniţialele maistrului F.T. (2 buc.); h=57 cm.

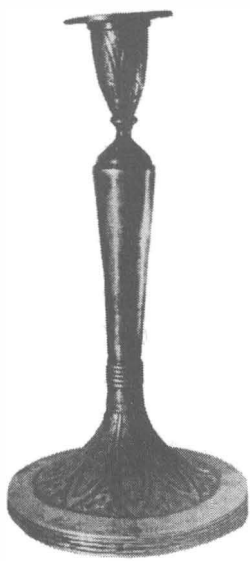

Fig.20. Sfeşnic, atelier austriac, nemarcat, sec. al XIX-lea. Argint turnat, gravat, corp fusiform decorat cu motive vegetale stilizate, frunze ascuţite şi lalele în stil Empire; h=27 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 21. Cruce de masă, atelier austriac, sec.al XVIII-lea 4/4 – XIX- ¼. Argint turnat nemarcat. Ornamentică în relief, turnat şi presat cu motive vegetale, scoici, palmete specifice rococoului; h=20 cm.

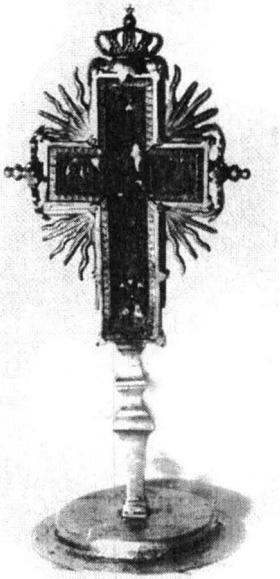

Fig. 22. Cruce de masă, atelier austriac, sec. al XIX-lea. Argint turnat, nemarcat. Lemn santal sculptat în miniatură cu scene biblice. Raze din bronz turnat, totul surmontat de o coroană catolică; h=20 cm.

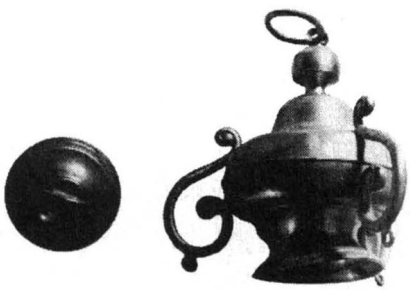

Fig.23. Candelă cositor, sec. al XIX-lea.

Fig. 25. Candelă alamă, sec. al XIX-lea.

Fig. 24. Candelă alamă, sec. al XIX-lea.

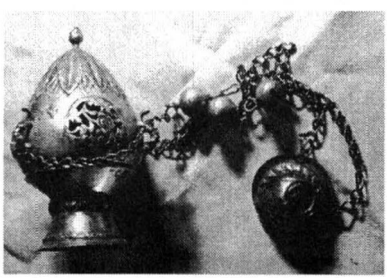

Fig. 26. Candelă alamă, sec. al XIX-lea.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 27. Candelă argint, marcaj 12, sec. al XIX-lea.

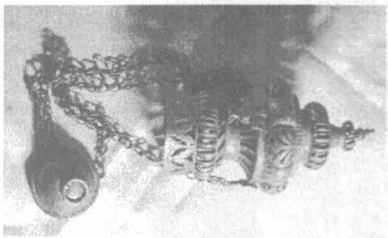

Fig. 28. Candelă alamă, sec. al XIX-lea.

Fig. 29. Candelă cupru, sec. al XIX-lea.

Fig. 30. Candelă alamă, 1893, inscripție chirilică.

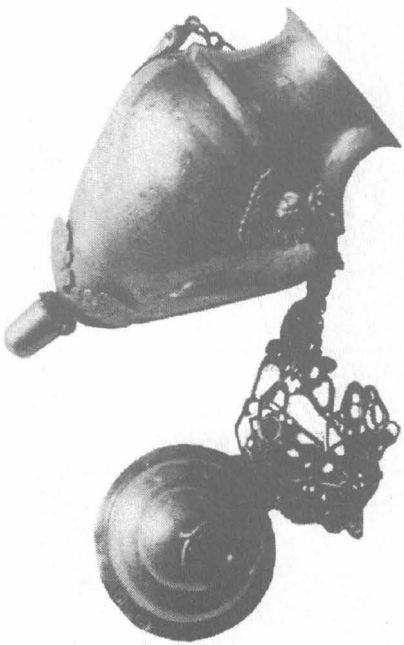

Fig. 31. Candelă argint, marcat E.T., sec. al XIX-lea.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

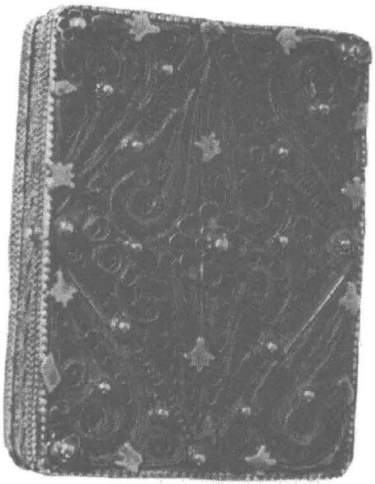

Fig. 32. Tabacheră, atelier austriac, sec. al XIX-lea ¾. Argint filigranat. Dimensiuni: L=7,5 cm., l=5,5 cm., h=2 cm.

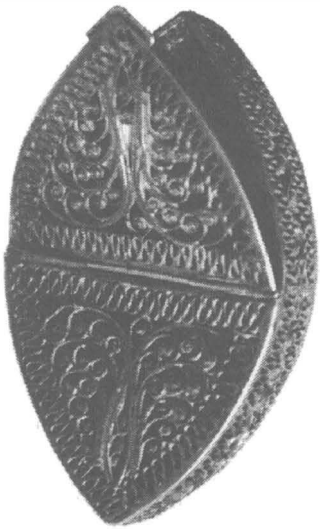

Fig. 33. Tabacheră, atelier austriac, sec. al XIX-lea. Argint filigranat. L=8,5 cm.

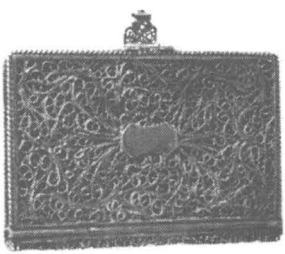

Fig. 34. Tabacheră, atelier austriac, sec. al XIX-lea. Argint filigranat. L=6,5 cm., l=4,5 cm., h=1 cm.

Fig. 35. Tabacheră, atelier austriac, sec. al XIX-lea. Argint gravat. L=9 cm., l=5,5 cm.

Fig. 36. Tabacheră, atelier austriac – Viena, 1861. Argint marcat Altvien, 1861. L=8 cm., l=4,5 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 37. Narghilea, Veneția – Italia, sec. al XVIII-lea 4/4; cristal şi alamă. Piriformă, cristal venețian, şlefuit, cap din alamă, țeavă din argint; h=37 cm.

Fig. 38. Bombonieră, atelier vienez, Austria, sec.al XIX-lea. Argint turnat, gravat, cizelat, ambutisat, marcat cu trei mărci pe talpă. Ornamentica de inspirație renascentistă; h=20 cm., Db=10 cm.

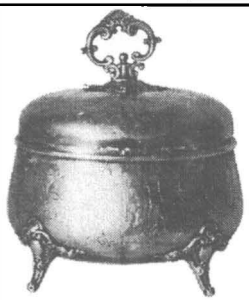

Fig. 39. Zaharniță, atelier vienez, Austria, sec.al XIX-lea,4/4. Argint turnat, incizat, marcat la bază. Monogramă „L.A." Motive florale incizate pe corp. H=17 cm., Db=9 cm.

Fig. 41. Suport decorativ pentru pahar sau vază sticlă, atelier austriac, sec al XIX-lea. Metal turnat, ornamentica cu ghirlande şi măşti în stil Empire; h=14 cm., Dg= 10 cm.

Fig. 40. Pahar, atelier austriac, 1838. Argint turnat, gravat, marcat 12. Inscripționat ,, K.I. 1838.; h=9 cm., Db=5,5 cm., Dg=7,5.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

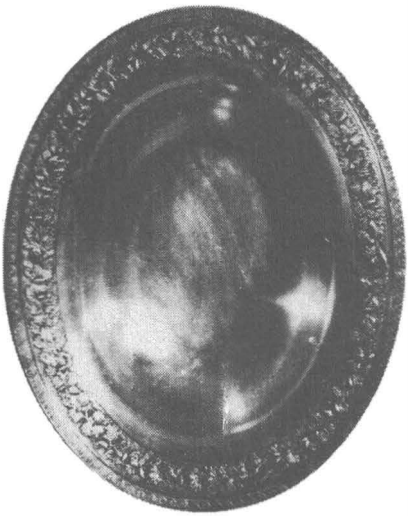

Fig. 42. Fructieră, atelier vienez, Austria, sec. al XIX-lea-4/4. Argint ambutisat, cizelat, incizat; formă eliptică, friză de viță de vie și struguri pe bordură; friză de palmete în relief pe buză. Marcaj la bază; L=35 cm.

Fig. 43. Cană, maistru P.A., atelier brașovean?, sec. al XVIII-lea. Argint turnat, gravat, cizelat, marcat la bază cu inițialele „P.A." și stema Brașovului. Formă antropomorfă inspirată din ideea de petrecere, veșminte de epocă, sec. al XVIII-lea. Personaj reprodus cu fizionomia și expresia feței potențate de bunăstarea și veselia atmosferei bahice. În mâna stângă ține atributul sugestiv al personajului și temei. Toarta în formă de consolă este decorată prin turnare cu lujeri stilizați. H=22 cm., Db=11 cm., Dg= 8 cm.

Fig. 44. Cană, atelier german, sec. XVII – XVIII. Argint aurit, turnat, gravat, ciocănit, cizelat, incizat. Cană cilindrică cu capac. Corpul decorat cu doi grifoni rampanți, tenanți ai unui scut cu imaginea unui bărbat cu barbă în veșminte nobile de epocă și cu sabia ridicată în mâna stângă (principe apărator?). Fondul din piele de șarpe etalează motive florale, vegetale, în mișcare în stil baroc. Capac cu streașină lată, netedă, calotă ornament vegetal în relief, butoni în ronde-bosse. Leu rampant cu laba stangă sprijinită pe o sabie. Toarta arcuită, decorată cu un bust militar și o hermă. Șarniera turnată în relief sub formă de vrejuri vegetale. Central sub portretul bust al cavalerului cu spadă apare inscripția în limba germană cu caractere gotice: „ BODIKE FURSE DER SARHSSEN INTER BELLO BARISS AMANS". „INTER DEN FEHDEN FRIEDGRUNEN". H=22 cm., Db=13 cm., Dg=9 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 45. Lingură, atelier vienez – Austria. Metal comun, argintat, sec. al XIX-lea 4/4. Piesă decorativă, cupa ajurată cu un motiv animalier şi floral, mâner turnat decorat cu un medalion ajurat, terminat cu o pasăre în ronde-bosse; l=21 cm.

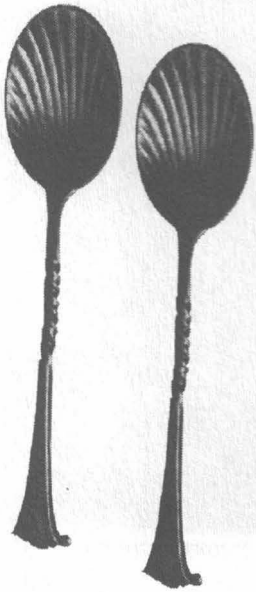

Fig. 47. Linguriţe, atelier vienez – Austria, sec.XIX 4/4. Argint gravat, incizat, marcat pe mâner. Cupa şi terminaţia mânerului în formă de palmetă. Porţiune din mâner în torsadă. L=11 cm. (2 buc.)

Fig. 46. Servici tacâmuri pentru peşte, maistru Carl Weishaupt – München Germania, sec XX ¼. Argint semnat Carl Weishaupt – Silberwaaren. Königl Bayer Hoflieferant – München. Servici compus din 6 cuţite si 6 furculiţe în casetă.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

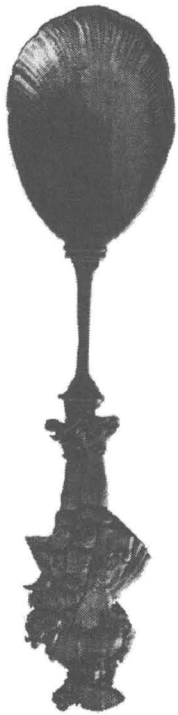

Fig. 48.
Linguriţe, atelier austriac; sec.XIX 4/4 – sec.XX ¼. Argint turnat, mâner figural, cavaler cu mâna pe spadă, cupa cochiliformă. L=20 cm.

Fig. 49.
Linguriţă argint, sec.XIX – XX ¼ cu mâner figural femeie în veşminte tradiţionale cu un coş de peşte sub braţul stang. Cupa cochiliformă, doi delfini încolaciţi pe mâner, marcaj pe cupă. L=24,5 cm.

Fig. 50.
Linguriţă argint, sec.XIX 4/4 – XX ¼, atelier austriac. Mâner figural, scenă de dans între două personaje în costume de epocă. Două vrejuri încolăcite decorează mânerul. Cupa marcată cu „ M.Wagmuller 800“ şi gravată cu peisaj rural. L=23 cm.

Fig. 51.
Linguriţă sec.XX-1/4, atelier austriac. Argint cu mâner în torsadă, decor ferestre gotice cu ancadrament gotic surmontate de un personaj masculin cu două raţe sub braţ. Cupa decorată la partea superioară cu un motiv neogotic, gravat pe verso „ N „. L=11,5 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fig. 52.
Linguriță, atelier austriac, sec.XX-1/4. Argint turnat, aurit, incizat. Mâner decorat cu bustul lui Rembrandt în costum de epocă cu inscripție la partea inferioară „Rembrandt". Mâner compus dintr-o torsadă perforată ce susține la partea superioară o barză pe cuib, realizat din volute. În cupă inscripția „Rembrandt", revers 800 M.Wagmuller.

Fig. 53.
Linguriță, atelier vienez, sec. XX-1/4. Argint aurit, ajurat, gravat, incizat. Cupa decorată cu o casă țărănească cu curte. Mâner decorat cu douâ vrejuri rasucite, ajurate ce susțin o pereche de instrumentişti în costume de epocă. Pe verso marcaj 800. l=23 cm.

Fig. 54.
Linguriță, atelier vienez – Austria, sec.XX-1/4. Argint aurit, gravat, incizat, turnat. Cupa decorată cu scenă de gen: o femeie şi un copil pe fundalul de peisaj portuar. Mâner în torsadă terminat cu un personaj masculin în costum de epocă ce ține pe cap o ambarcațiune cu pânze. Trei poansoane pe cupă. L=11,5 cm.

Fig. 55.
Linguriță, atelier austriac, sec.XIX-4/4 – XX-1/4. Alpacca. Căuş decoratorat cu blazon înconjurat de vrejuri, mâner în torsadă terminat cu o moară de vânt. L=24 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

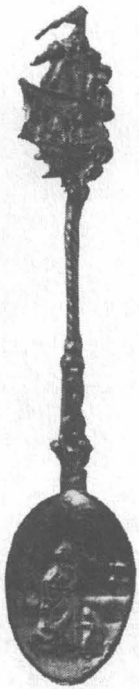

Fig. 56. Linguriță, atelier austriac, sec.XIX-4/4 – XX-1/4. Argint turnat, gravat, incizat, cizelat. Căuş decorat cu scena de gen: o femeie şi un copil pe fundal de peisaj portuar. Mâner în torsadă terminat cu o ambarcațiune cu pânză. Cupa marcată cu trei poansoane. L=12 cm.

Fig. 57. Servici lingurițe argint, atelier vienez – Austria, sec. XX-1/4, compus din 12 piese, marcaj pe verso. Argint aurit, gravat, incizat. L=10,5 cm.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

George Mitran

Trei căni de cositor descoperite recent în cetatea feudală Râşnov

Cercetările arheologice premergătoare lucrărilor de restaurare a cetății medievale de la Râşnov, efectuate în colaborare de un colactiv de la Institutul de Arheologie şi Istoria Artei din Cluj-Napoca şi de la Muzeul Județean de Istorie din Braşov, s-au desfăşurat în trei campanii (1998-2001). În cursul acestora au fost scoase la lumină o serie de vestigii deosebit de interesante datând din epoca bronzului, epoca dacică (aici fiind localizată epigrafic *Cumidava*), precum şi din Evul Mediu.

Dintre acestea din urmă reține atenția în mod deosebit un tezaur mixt, compus din peste 400 monede din argint şi trei căni de cositor.

Locul descoperirii este insolit: tezaurul nu se afla în vreuna dintre construcțiile din cetate, ci în „Turnul Pătrat" (sau ,,Turnul Porții"), încorporat zidului aşa-zisei ,,Grădini", în fapt prima cetate madievală de la Râşnov. În jurul lui, dar şi peste el, s-au găsit fragmente de lemn parțial putrefiat, cuie mici de covaci şi părți de balamale. Amănuntul ne face să credem că el a fost depus într-o ladă de lemn cu ferecătură din feronerie. Fragmentele de lemn mai mari nu puteau proveni decât din planşeul superior (de tragere), prăbuşit peste primul nivel al turnului. Planşeul nu a mai fost refăcut din lemn. Graba evenimentelor i-a obligat pe apărători să aducă pământ din ,,Grădina Cetății", cu care ocazie în turn au ajuns şi obiecte din epoca bronzului şi dacice. Acesta a fost aşezat peste ladă, antrenând şi pietre de calcar local, depus de-a lungul timpului pe ambele fețe ale vaselor sub forma unei cruste zgrunțuroase care a pătruns în corpul vaselor.

Judecând după ultimul an de înseriere a monedelor (1612), credem că momentul aducerii tezaurului în turn este în strânsă legătură cu asedierea (27.03 – 03.04.1612) şi ocuparea cetății de către Gabriel Bathory. Este sigur că ulterior turnul nu a mai fost refăcut şi nu a mai funcționat nici ca element defensiv, nici ca locuință sau depozit, cazuri în care tezaurul nu s-ar fi mai păstrat până în vremea noastră, la fel cum s-ar fi întâmplat dacă el ar fi fost ascuns în construcțiile din Cetatea II, cetate care a fost locuită în continuare şi şi-a pierdut rolul de redută doar la jumătatea secolului al XIX-lea.

Până la studierea şi clasarea tezaurului în ansamblu nu ne putem pronunța asupra proprietarului, deşi suntem înclinați să credem că el aparținea comunității râşnovene sau administrației cetății.

Conform Legii 182 din anul 2000, întregul tezaur a intrat în patrimoniul muzeului braşovean, predat fiind de către dr. A. A. Rusu, conducătorul cercetărilor arheologice din partea Institutului de Arheologie şi Artă din Cluj-

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Napoca. S-a convenit ca monedele să fie publicate de către cercetătorul clujean, iar cele trei căni de cositor să fie restaurate şi valorificate de către Muzeul Judeţean de Istorie din Braşov.

Dacă refacerea formelor originale şi completarea părţilor lipsă nu ridică restauratorului probleme deosebite, în schimb îndepărtarea crustei de calcar pune în pericol nu numai integritatea pieselor, ci şi, primordial, pierderea definitivă a componentelor esenţiale în baza cărora specialistul poate face încadrările stilistice, identificarea meşterului şi a centrului de producere, circulaţia şi datarea etc.

Luând în considerare cele abia spuse, în continuare prezentăm numai informaţiile pe care le-am obţinut în faza actuală de conservare, urmând a reveni în cazul în care operaţiunile de restaurare-conservare vor aduce elemente noi.

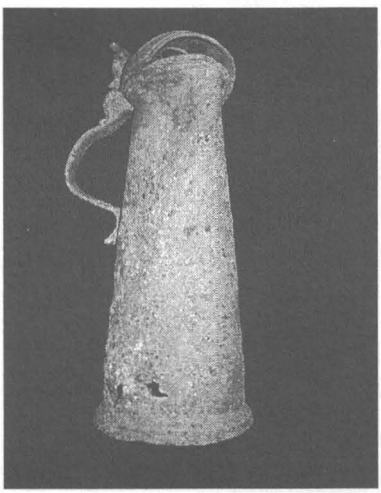

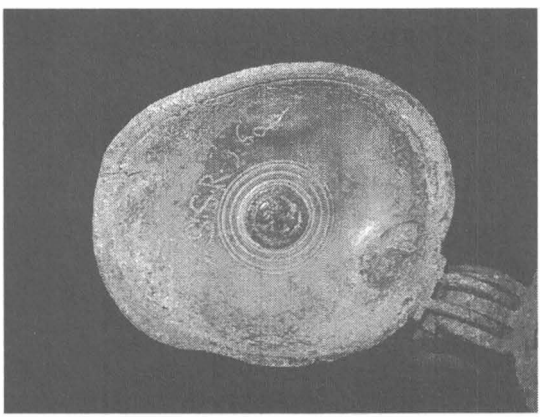

Fig. 1. CANĂ

Tip formal: cană tronconică cu capac.

Identificare: marcaj M.S.=Michael Schessburger (?-1575-1584-?), atelier braşovean, marcaj poansonat pe umărul toartei, M.S. şi stema Braşovului parţial lizibilă, secolul al XVI-lea, 4/4.

Morfologie: corp cu o linie uşor tronconică, dinspre bază spre gură. Talpa îngustă, circulară, marcată de două profile. Gura marcată de un profil circular. Capac plan cu o bordură marcată prin două profile circulare. Buton aplatisat. Şarniera simplă, arcuită şi nedecorată. Toarta arcuită în formă de seceră şi lipsită de decor.

Ornamentica: corpul este nedecorat. Buza şi gâtul corpului sunt marcate cu câte 4 brâuri strunjite. Fundul cănii la interior pare să fi avut o plachetă decorativă turnată în relief, ilizibilă. Pe capac, la interior, apare o plachetă decorativă mică

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

turnată în relief cu efigia unui cap de bărbat cu fizionomie antichizată.

Inscripții: pe capac, la interior, se poate citi: ,,S.S.R 1600".

Stare de conservare: corp cu zone aplatisate de lovituri, presări din stratul arheologic, suprafețe acoperite cu oxizi de Sn şi Pb combinați cu materialul provenit din săpătura arheologică. Zone cu fisuri, rupturi, lipsuri material. Stare generală de corodare avansată.

Dimensiuni: Db=12 cm; dg=10 cm; h=28 cm; h cu şarniera=30 cm.

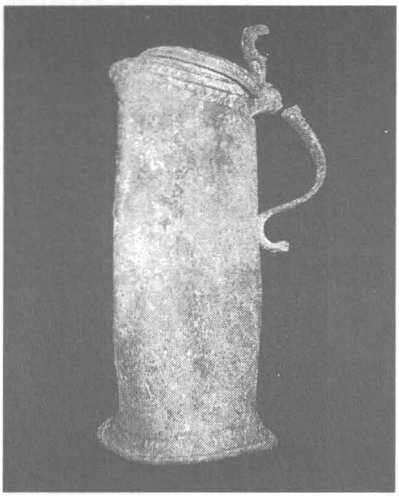

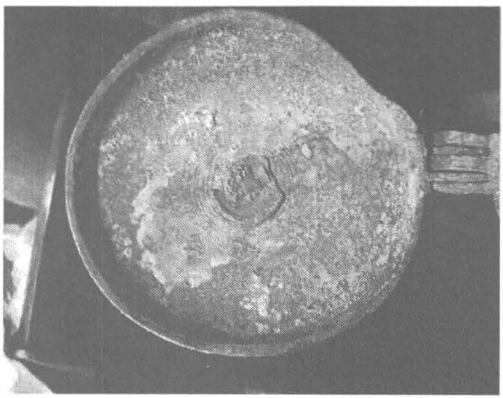

Fig. 2. CANĂ

Tip formal: cană tronconică cu capac.

Identificare: marcaj M.S.=Michael Schessburger (?-1575-1584-?), poansonat pe umărul toartei, amprentă vizibilă din poziție razantă. Secolul al XVI-lea, 4/4.

Morfologie: corp cu o linie uşor tronconică, talpa marcată cu un profil circular, buza gurii traversată de două profile reliefate, capac plan cu două profile circulare pe bordură şi buton circular plat. Şarniera arcuită, turnată în relief, toarta cu o linie şerpuită.

Ornamentica: bordura tălpii, buza gurii corpului şi cea a capacului sunt decorate prin ciocănire cu câte o friză circulară de palmete şi cu câte o friză mai îngustă de flori miniaturizate. Corpul acoperit în întregime de oxizi şi material provenit din săpătură nu pare a fi decorat prin gravare. Capacul prezintă la interior, în câmpul central, un medalion cu efigia unui bărbat cu fizionomia antichizată în stilul Renaşterii şi al artei portretului transilvănean, recunoscută ca valoare artistică în arta numismatică a acestei provincii. Şarniera arcuită prezintă un brâu median, zona superioară decorată prin turnare, cu un motiv vegetal de lujeri stilizați. Toarta arcuită, nedecorată, se termină într-un motiv balustru şi vegetal stilizat turnat în relief. Fundul vasului este decorat la interior cu o plachetă turnată în relief în stilul Renaşterii, kantharos cu flori cu vrejuri

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

arcuite, variantă a „Pomului Vieții".

Starea de conservare: corpul acoperit cu o depunere zgrunțuroasă compusă din oxizi de Sn, Pb şi material din stratul arheologic. Zone deformate ale corpului, capacului toartei, ruptură cu orificii sub gură, toarta desprinsă de corp. Aspect general alburiu, cu o stare de degradare avansată.

Dimensiuni: Db=12,3 cm; dg ovalizat=12,5/8 cm; h cu şarniera=32 cm; h. capac=27,5 cm.

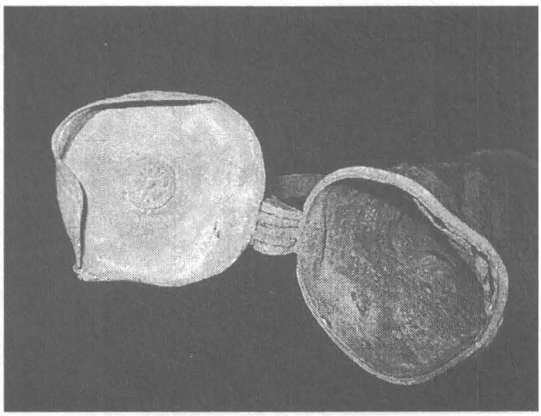

Fig. 3: CANĂ

Tip formal: cană tronconică cu capac.

Identificare: marcat cu stema Braşovului şi inițialele meşterului M.K. în scut pe umărul toartei, atelier braşovean, maistru Marcus Krimp (?-1597, 1606, 1608, 1616-?).

Morfologie: corp cu linie uşor tronconică, de la bază spre gură. Talpa îngustă demarcată de corp prin benzi circulare, strunjite. Buza gurii reliefată cu un guler pronunțat. Capac plan cu bordura îngustă şi uşor oblică; este surmontat de un buton sferic traversat de un brâu median. Şarniera simplă, arcuită, este turtită mecanic accidental. Toarta arcuită, netedă, nedecorată, este în formă de seceră şi se termină cu două trepte în retragere în zona lipirii de corp.

Ornamentică: corpul este incizat prin strunjire cu benzi circulare. Primul registru de la buză este marcat cu benzi circulare paralele strunjite. Al doilea registru este decorat cu elipse formate din linii zig-zag-ate incizate. Al treilea registru era reprezentat cu benzi strunjite care formează un câmp haşurat. Al patrulea registru, compus din benzi zig-zag-ate dispuse meandric în câmpul cărora erau gravate cu linii continui motive florale stilizate, lalele. Urmează 2 registre marcate de brâuri circulare incizate prin strunjire. Registrul superior cu benzi în zig-zag are frunze elipse sau entrelac incizate. Registrul de sub

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

gura cănii marcat de o bandă zig-zag-ată dispusă entrelac în câmpul cărora se află incizați, stilizați, boboci de crin. Capac gravat pe calotă cu lobi florali din linii continui. Şarniera decorată cu linii în zig-zag, în zona mediană şi în cea superioară. Fundul avea la interior o plachetă decorativă ilizibilă. Capac interior, câmp central reprezentat cu o mică plachetă florală stilizată în stilul Renaşterii, friză circular perlată ce închide o floare cu petale lobate mici, stilizate în relief.

Starea de conservare: corpul aplatisat pe întreaga suprafață de presiunea unei căderi. Trei găuri în corp dovedesc contactul brutal cu o percuție inițială, dezintegrată ulterior de efectele fizico-chimice ale microclimatului general în care s-a păstrat. Oxizi de Sn şi Pb asociați cu materialul arheologic care acoperea cana integral. Gura corpului şi cea a capacului contorsionate sub presiune. Aspect albicios. Stare generală de degradare avansată.

Dimensiuni: Db=8,4 cm; dg=7 cm; h cu şarniara şi butonul capacului=24 cm.

Analogii stilistice

Motivele gravate pe corpul cănii de la figura 3, elipse şi flori stilizate dispuse în meandre se regăsesc pe cănile din inventarul bisericilor evanghelice din Vulcan şi Codlea. Acest motiv, atât cât este vizibil, pare o execuție provincială tradițională. Frizele de palmete ciocănite reprezentate pe cană apar în secolul al XVI-lea şi se regăsesc pe cănile transilvănene produse în tot secolul al XVII-lea, fiind un motiv predilect, tradițional arhaic, preferat de maiştrii. Plachetele decorative de pe fundul cănilor din care se mai pot indentifica Kantharos-ul cu flori, variantă a ,,Arborelui vieții'' realizat în stilul Renaşterii pe cana de la figura 2, apare în secolul al XVI-lea şi se perpetuează până în secolul al XVIII-lea. Ele sunt prelucrate în epoca barocului în manieră renascentistă, ornament preferat de atelierele transilvănene tipic Renaşterii florale transilvănene.

Micile efigii decorative sau plachete amplasate central pe capacele celor trei căni, la interior, bust bărbat cu trăsături antichizate în stilul Renaşterii şi floare stilizată sunt o creație a secolului al XVI-lea, în stilul Renaşterii şi sunt întâlnite pe căni până la jumătatea secolului al XVII-lea. Ele se caracterizează printr-o mare precizie a reproducerii, rafinament, grijă pentru detalii, ornament turnat în relief în forme miniaturale. Tipul acesta de creații decorative atât de arhaic, antichizat, de inspirație clasică se ridică ca valoare artistică la nivelul creației artstice de gen european.

Trebuie să recunoaştem la cele trei căni o anumită austeritate şi simplitate a aspectului suprafețelor, a motivelor decorative abordate, ceea ce ne face să apreciem că piesele respective erau destinate ca producție necesităților funcționale specifice inventarelor domestice şi nu celor decorative, artistice.

Toarta nedecorată, simplă, şarniera sau apăsătorul arcuit sobru, nedecorat sunt o caracteristică a componentelor cănilor produse în secolul XVI-lea, atât a celor trei figuri, cât şi a cănilor indentificate în patrimoniul de cositoare

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cunoscut.

Valoroasa şi inedita descoperire arheologică, respectiv cele 3 cositoare, reprezintă un bun cultural apreciabil pentru patrimoniul colecției de cositoare a Muzeului de Istorie Braşov. Ea marchează o producție breslaşă încă din secolul al XVI-lea, în Braşov, fiind exemplare rare de legătură între Renaştere şi baroc. Reprezintă un instrument de analiză pentru cercetarea de specialitate.

Faptul că acestea au fost gasite într-o ladă, împreună cu tezaurul numismatic, denotă o dată în plus aprecierea şi importanța pe care o acorda personajul medieval, proprietar sau deținător, vaselor de cositor. Nici în momente de restrişte, de părăsire forțată, neaşteptată a locului, în cazuri de incendii, sau cotropiri, alungări, cositoarele nu erau abandonate; ele erau salvate cu cele mai mari sacrificii, alături de cele mai prețioase sau necesare lucruri.

Aşa a fost cazul şi în timpul marelui incendiu devastator din Braşov din 21.04.1689, când mare parte a locuitorilor şi-au părăsit casele în grabă, salvând o parte din cositoare. Ele reprezentau o moştenire de familie şi erau investite de proprietari cu semnificație afectivă.

CONCLUZII

Cositoarele sunt unice, fiind singurul caz cunoscut în care sunt scoase dintr-o săpătură arheologică sistematică. În patrimoniul cultural al județului Braşov sunt singurele piese din cositor identificate în fondul de cositoare existent ca aparținând maiştrilor braşoveni Michael Schessburger şi Marcus Krimp.

Valoarea de raritate este dată de vechime, ele fiind printre puținele piese care s-au păstrat în patrimoniul nostru, datând de la sfârşitul secolului al XVI-lea.

Oraşul medieval Râsnov era arondat producției şi comercializării cositoarelor atelierelor breslaşe braşovene. Ca şi castelul din Bran, cetatea medievală a Râşnovului, admistrațiile lor cumpărau cositoare din Braşov pentru a-şi dota inventarele. Este posibil ca cele trei căni găsite în turnul porții din grădina cetății să fi fost piese aparținând inventarului de veselă al cetății, deci admistrației locale, alături de alte bunuri sau articole necesare.

Cele trei căni reprezintă un grup compact, unitar, întrucât au în comun aspectul general, trăsături morfologice analoage, concepție de execuție specifică atelierelor braşovene (1580-1600), probabil acelaşi timp de achiziție sau cel puțin foarte apropiat.

Datarea cănilor de cositor este pusă în legătură cu analiza componentelor morfologice, motivelor decorative, specifice Renaşterii transilvănene, mențiunilor documentare privind activitatea meşterilor atribuiți, datării inscripționate ,,1600", asocierii cu tezaurul numismatic găsit, cu ultima emisiune a monedelor din 1612 şi evenimentele asediului cetății Râşnovului

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de către principele Gabriel Bathory.

Ultima emisiune monetară din tezaur, 1612, corelată cu efectele şi data asediului cetății din acelaşi an, duc la concluzia că cele trei căni împreună cu tezaurul numismatic au fost izolate timp de 400 de ani în turnul porții din grădina cetății. Datorită pagubelor suferite în timpul asediului fortificațiile grădinii cetății au fost abandonate ulterior ca funcționalitate, rolul strategic defensiv fiind preluat de forța cetății şi a amplasamentului geografic. Aceasta a suferit multiple frământări până în zilele noastre ceea ce nu ar fi permis păstrarea şi conservarea tezaurului.

Datarea cănii de la fig. 1 cu anul 1600 inscripționat pe capac la interior şi ,,S.S.R." (probabil S.S. Rosenau) reprezintă o intervenție străină, stângace mai târzie față de anul execuției cănii, fiind legată de anul intrării în posesie. Eliminarea superficială a stratului de depunere de pe umărul toartei a scos la iveală două mărci, stema Braşovului şi inițialele meşterului M.S., parțial vizibile. În lista meşterilor stănari din Braşov care au activat în ultimul sfert de veac al XVI-lea singurul cu inițialele M.S. a fost Michael Schessburger (Sighişoreanul). Se întâmpla frecvent ca meşteri sau calfe din alte oraşe sau zone ale Transilvaniei să lucreze şi să se stabilească în oraşe care le favorizau interesele, purtând numele de provenienţă sau origine.

Cana de la figura 2 poartă pe capac la interior, efigia bust masculină identică cănii de la fig. 1, ceea ce ne-a determinat să atribuim această cană aceluiaşi maistru M.S. Prin îndepărtarea depunerilor de pe umărul toartei s-a putut observa din poziție razantă amprenta mărcii abia vizibilă, cu inițialele M.S., ceea ce ne-a confirmat justețea identificării.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dorina Negulici

Date noi privind organizarea meşteşugărească în Ţara Bârsei şi la Rupea

Revenirea la rosturile lor a aşezărilor sud–est transilvănene după invaziile mongolo–turceşti, a dus şi la dezvoltarea vieţii economice. Oraşele sunt refăcute, viaţa economică înfloreşte, numărul meşteşugurilor şi al meşteşugarilor creşte chiar şi în rândul populaţiei rurale şi ca urmare comerţul va cunoaşte în sec. XV–XVI, perioada cea mai înfloritoare.

Alături de oraşul Braşov, de inexpugnabila cetate de aici, se dezvoltă şi o serie de târguri mai mici, ca urmare a situării lor pe importantele drumuri comerciale ce se intersectau la Braşov şi desigur numărului ridicat de locuitori. O astfel de aşezare în Ţara Bârsei este Râşnovul, iar ceva mai la nord, ieşind din Ţara Bârsei spre Cetatea Sighişoara, Rupea. În aceste aşezări destul de mari, prevăzute cu cetăţi puternice de apărare, viaţa meşteşugărească se dezvoltă în strânsă legătură cu agricultura. Meşteşugurile care apar începând cu secolul al XV-lea se diversifică şi apar şi aici breslele. Pentru a înlătura însă concurenţa din mediul sătesc şi pentru reglementarea exactă a funcţionării breslelor, acestea îşi vor întemeia sau vor cere statute speciale pentru meseriaşii localnici.

Din păcate cele mai multe statute ale breslelor râşnovene au ars în incendiul din anul 1718. Dar semnificative pentru studierea vieţii economice de aici sunt referirile la meşterii diverselor branşe şi la drepturile acestora cuprinse în statutele breslelor similare din Braşov şi Codlea.

Astfel, în perioada 1424 – 1506, sunt amintiţi în lista blănarilor din Braşov[1] râşnovenii Grommen Kurscher von Rosnow, Long Peter, Johanes von Rosnow, Bartolomeus Rosnawer, Touch von Rosnow.

În statutul breslei ţesătorilor de pânză din Braşov din anul 1498, completat în anii 1513 şi 1514 găsim următoarea specificaţie: "... nici un ţesător din sate să nu aibă vreo calfă şi nici să nu ia vreun ucenic, cu excepţia acestor patru târguri adică: Prejmer, Râşnov, Codlea şi Feldioara în care fiecare ţesător poate să ţină o calfă şi poate să ia un ucenic, iar aceşti ucenici să slujească trei ani"[2]

Statutul acordat de Magistratul Braşovului breslei ţesătorilor din Codlea în anul 1555, confirmat la 25 septembrie 1618 şi pentru breasla ţesătorilor din Prejmer prevede la punctul 17: "În anul după Hristos 1513 în miercurea dinaintea Rusaliilor, domnii [senatori din Braşov] împreună cu senatorii din întreaga Ţară a Bârsei au hotărât în unanimitate ca nici un meşter din satele din toată Ţara Bârsei să nu aibă voie să ţină calfe sau să înveţe pe ucenici meşteşugul. Totuşi un tată poate să înveţe pe fiul său meşteşugul. Numai la Râşnov, Codlea, Feldioara şi Prejmer meşterii pot să ţină calfe şi ucenici, iar un ucenic să slujească 4 ani"[3].

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În anul 1558 în hotărârea meşterilor breslei fierarilor din Braşov se specifică: "Cei care au bresle proprii, anume cei din Râşnov, Prejmer, Codlea şi din Cristian, să se organizeze după cum a fost pomenit de către superiorii noştri şi după cum urmează în această scrisoare". Referirile în continuare se fac la modul în care pot fi angajați ucenicii, drepturile şi obligațiile acestora, dar şi ale meşterilor care-i angajează şi care urmau să primească ajutor de la breasla braşoveană în cazul apariției unor probleme. Scrisoarea se încheie cu atenționarea: "Însă cine va încălca toate acestea şi nu le va respecta, aşa s-a poruncit ca el să fie pedepsit cu o marcă de argint. Dat în Braşov în anul Domnului 1558. Pentru cinstita breaslă a fierarilor din Cristian"[4].

Indirect aflăm din această scrisoare faptul că la Râşnov exista o breaslă a fierarilor, deci acest meşteşug a fost foarte dezvoltat şi aici. Şi încă o remarcă este necesară şi anume faptul că breslele braşovene aveau şi rolul de a supraveghea şi a acorda "asistență" celor similare din Țara Bârsei. Mai ştim că Toma fierarul din Râşnov făcea la 1545 şi negoț destul de important cu produsele sale [5].

Un alt meşteşug care s-a dezvoltat şi organizat la Râşnov este cel al olăritului. Iată ce aflăm din statutul breslei olarilor în opt articole, acordat de Universitatea Săsească la 1 Mai 1564[6] la punctul opt: "... deoarece s-a văzut că românii din Zărneşti, Tohan şi din Râşnov şi cei aşezați şi în alte locuri din Țara Bârsei nu pot să facă produse mai bune decât cele din Oraş să fie împiedicați ei şi toți tulburătorii din Țara Bârsei să lucreze ceva, să aducă oale la târg sau să le ducă prin Țara Bârsei, sub pedeapsa pierderii mărfurilor şi a uneltelor...". Tot aici, se specifică că olarii din Țara Bârsei care vor să țină o breaslă, aceasta trebuie să fie comună cu cea din Braşov şi în acest caz să dea jumătate din banii care-i primesc la angajarea ucenicilor în oraş, iar cealaltă jumătate să o țină pentru ei[7].

Aceeaşi prevedere se aplică şi morarilor din târgurile şi satele din Țara Bârsei. Statutul breslei morarilor din Braşov şi Țara Bârsei, stabilit de magistrat la 10 noiembrie 1571, stipulează la articolul şase:[8] "Meşterii din târgurile şi satele din Țara Bârsei să-şi aibă breasla aici în Braşov şi să angajeze ucenici cu ştirea şi cu voința meşterilor din oraş şi să le țină ca la oraş, iar banii să-i dea pentru breasla comună. Pentru aceşti bani să dea socoteală în fiecare an aici la staroşti, în prezența breslei şi celor patru meşteri mai bătrâni din Țara Bârsei, anume din Râşnov, Codlea, Feldioara şi Prejmer sau unde ar mai fi morari bătrâni dintr-o comună"[9].

La aceste meşteşuguri trebuie adăugat şi cel al producerii sticlei, în glăjăria de pe Valea Râşnoavei. Probabil că documentul din 13 ianuarie 1523 emanat de la Magistrat, prin care se confirmă articolele breslei din Sibiu pentru breasla pictorilor, tâmplarilor în lemn şi sticlarilor, se referea şi la glăjăria râşnoveană[10]. Martin sticlarul din Râşnov făcea în 1545 comerț de proporție mijlocie, cu valoare cuprinsă între 2000 – 5000 de aspri[11] cu produse de sticlă.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Documentul acesta pomeneşte între meşterii interesați de statut pe Veytt Stoss[12] Piltschniezer, sculptorul în lemn, unul din cei trei fii ai celebrului sculptor, gravor, şi pictor, reprezentant al goticului târziu în arta europeană, cunoscut în istorie artei universale pentru operele sale din biserica Sf. Maria din Cracovia sau pentru cele din biserica Sf. Sebald din Nürnberg, dar şi pentru lucrările din bisericile transilvănene.

Alături de meşteşugarii braşoveni şi cei din Țara Bârsei au jucat un rol însemnat în comerțul mărunt cu Țara Românească şi Moldova. Între aceştia, râşnovenii s-au remarcat atât prin valoarea comerțului, cât şi prin numărul transporturilor efectuate. Spre exemplu, registrele vamale braşovene, menționează pentru sfârşitul secolului al XV-lea o valoare de 3520 de aspri în trei participări cu trei transporturi. În anul 1503, valoarea mărfurilor comercializate este de 30.240 aspri, de cinci participanți meseriaşi, cu unsprezece transporturi. Între 1529 – 1530, valoarea mărfurilor vândute de râşnoveni este de 8140 aspri, din două participări cu şase transporturi, în 1542, 3920 aspri cu patru participări şi cinci transporturi, pentru ca un an mai târziu, în 1543 să se înregistreze treizeci de transporturi cu douăzeci de participări în valoare de 29.360 aspri. După zece ani, în 1554, valoarea mărfurilor provenite din atelierele de la Râşnov şi comercializate pe piața Braşovului este de 19.800 aspri, provenind din cinci ateliere dar în şaisprezece transporturi[13].

În anul 1427, Sigismund de Luxemburg în vizită la Râşnov, a acordat dreptul de a ține târg, privilegiu ce a jucat un rol însemnat în dezvoltarea vieții economice locale[14].

Legat de creşterea posibilităților de comerț cu mărfuri proprii, se dezvoltă şi meşteşugul confecționării căruțelor şi organizării în breasla căruțaşilor.

În colecția Muzeului de Istorie se păstrează statutul căruțaşilor râşnoveni din anul 1723, întocmit după încendiul din anul 1718.

Este unul din puținele acte de acest fel provenind de la Râşnov care cuprinde date directe privind organizarea şi funcționarea breslei. El este scris cu cerneală ferogalică pe hârtie de moară cu filigran. Identificarea filigranului[15] indică faptul că hârtia folosită este de proveniență franceză, iar sitele utilizate la turnarea pastei de hârtie sunt site de mătase. Foto 1

Legătura este în piele, sigiliul oraşului Braşov pe hârtie aplicată peste ceară roşie. Foto 12.

Documentul începe cu înşiruirea autorităților braşovene, care au luat în discuție şi au aprobat statutul pentru căruțaşii din Râşnov. Printre personalități îl aflăm pe Doctorul Lucas Seuller, medic, fizicus al oraşului şi în acelaşi timp villic în magistrat.[16] Foto 2 - 12

Urmează apoi cele cincisprezece articole.

Dăm în continuare traducerea integrală a documentului:

Statutul căruțaşilor din Râşnov – 1723.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Noi Stephanus Fillstich, judecător Georgius Drauth, vechiul judecător Georgius Czako – villic, D. Lucas Seuller – vechiul villic, Andreas Ziegler, Simon Scheipner, Petrus Rether, Georgius Schnell, Christianus Cäsper, Johannes Drauth, Bartholomeus Fischer, Michael Fornius, Valentinus Tartler, Thomas Nimmescher, Paulus Cheestels, Martinus Schmeeweiß, Andreas Ennyeter şi Stephanus Wälltzer toţi juraţi ai oraşului regal şi liber Braşov în Transilvania dăm statut şi facem prin aceasta să se ştie ce fel de oameni stau în "Sfat" pentru noi cinstiţii domni Hannes Schnabels (purtător de cuvânt), Georg Mähburger şi Knorren Merten von Neüstadt, staroste şi "altisten" şi ceilalţi tovarăşi de breaslă ai cinstitei bresle a căruţaşilor din Râşnov în nume şi persoană, nouă cuviincios prezentaţi întrucât prin nenorocirea din anul 1718, târgul Râşnov a fost transformat în cenuşă şi au mai fost loviţi de nenorocirea că documentele lor de breaslă acordate în 1620 de către mai marii oraşului Braşov, împreună cu toate copiile lor au ars şi ele. Din toate acestea s-a păstrat doar o veche copie scrisă în acelaşi timp în Cristian, a statutului comun al breslei căruţaşilor.

I-am rugat [pe ei] să revadă aceste articole, să le regândească şi unde este nevoie să le înmulţească cu mai multe articole folositoare şi să le dea termene în forma şi puterea unor noi articole de breaslă care să le rămână, cu acordul nostru, în breaslă pentru promovarea bunelor reguli de breaslă şi să le servească, făcute şi întărite cu pecetea oraşului.

Articolul 1.

La lăsatul secului (marţi înainte de miercurea cenuşii, marţea grasă) în fiecare an să fie adunaţi membrii după obiceiurile breslei şi să le citească de către staroste şi de fostul staroste statutul şi să fie din nou aleşi, iar socotelile să fie predate de vechii funcţionari şi cel care nu se prezintă chiar motivat scris să fie pedepsit cu 50 Ducaţi.

Articolul 2.

Tovarăşii de breaslă să se comporte cum se cuvine între ei, să nu se atace cu cuvinte înjurioase. Cine nu va respecta aceasta, după obiceiurile de până acum, să plătească 50 Ducaţi sau după experienţa starostelui să fie pedepsit după merit. În cazuri mai puţin grave să fie ascultaţi, iar pentru neascultare, să dea 25 Ducaţi.

Articolul 3.

Să nu fie angajat pentru a învăţa meserie nici un ucenic care nu este născut legitim şi nu face parte din naţiunea liberă germană. Cine primeşte ucenic fără încunoştiinţarea starostelui şi-l angajează, va fi amendat cu 1 florin.

Articolul 4.

Când fiul unui maistru devine ucenic, va da breslei 1,50 florini. Masa lui şi a maistrului să constea din 10 florini, şi va servi doi ani.

Dacă un străin vrea să înveţe meseria, va da breslei trei florini şi va fi dator

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cu trei ani de ucenicie.

Articolul 5.

Un ucenic trebuie să-şi asculte meşterul, iar în cazul în care nu o face şi este încăpățânat, să fie atenționat de staroste şi pedepsit, iar când un ucenic fuge de anii de învățătură şi se reîntoarce, va fi pedepsit cu 1 florin. Dacă se repetă cazul, cu 2 florini. Dar dacă fuge a treia oară, nu va mai fi primit.

Articolul 6.

Dacă un ucenic şi-a terminat ucenicia, şi-şi alege un maistru pentru a deveni calfă pentru care îi vor trebui doi ani, acest maistru îi va fi dator pentru fiecare an, 1 florin. Pe lângă aceasta, după vechiul obicei şi calfa care va participa şi ea şi ea la doborârea lemnului, va da de fiecare dată a treia roată.

Articolul 7.

După ce ucenicul şi-a desăvârşit anii de ucenicie şi de calfă şi nu este căsătorit, va face lucrare de meşter, un întreg car cu toate anexele şi în locul hranei va depune 3 florini.

Dacă căruța nu a fost executată întocmai, atunci va fi pedepsit.

Articolul 8.

După ce lucrarea de maistru a fost terminată, calfa va intra în breaslă, plătind pentru hrană 14 florini sau după voia sa să dea o masă.

Articolul 9.

Un meşter tânăr după ce a intrat în breaslă nu va fi liber să-şi angajeze un ucenic decât după trei ani. În caz contrar va plăti 1 florin.

Articolul 10.

Dacă un meşter lasă în urma în urma lui un fiu care a învățat meseria, acela va lucra la mamă atâta timp cât va rămâne văduvă.

Articolul 11.

Dacă un meşter sărăceşte şi are un fiu căruia nu are ce să-i dea de lucru, îl va angaja la un alt meşter care îl va învăța meserie. Meşterul îi va da mâncarea şi un florin, iar ucenicul nu va da nimic.

Articolul 12.

Purtătorul de cuvânt şi starostele vor fi prevăzuți înaintea altor meşteri, pentru funcțiile lor, cu servitori.

Articolul 13.

Maiştrii – controlori sunt obligați să fie harnici şi la fiecare sfert de an vor analiza lucrul meşterilor pentru ca acesta să fie făcut drept şi bun. Dacă nu-şi vor îndeplini conştiincios atribuțiile, vor plăti 1 gulden.

Articolul 14.

Cei care nu sunt din breaslă şi fac lucrări de căruțaşi în întreg districtul Țării Bârsei vor fi depistați de cinstita breaslă din Braşov, să li se ia lucrările prin forța tribunalului.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Deci breslelor căruţaşilor din Râşnov şi Cristian, li se va lua marfa luată de la nebreslaşi cu ajutorul tribunalului şi se va anunţa breasla din Braşov, unde pentru ei vor da treimea care le-a rămas.

Articolul 15.

După ce breasla din Râşnov a recunoscut breasla din Braşov conform vechilor articole, va avea dependenţa de acestea. Nu se va lăsa numai ghidată de lucrurile ieftine. Unde aceste articole nu sunt la îndemână şi se cer unele declaraţii, vor fi suplinite şi explicitate din articolele breslei braşovenilor.

"Dacă noi am preluat pentru revizuire articolele dinainte şi după ce le-am citit şi judecat cu hărnicie cu breasla căruţaşilor de aici, au fost găsite acelea curente şi a fost recunoscut că ele trebuie în continuare conservate şi prin consensul şi cu autoritatea celor suspuşi s-au aprobat şi confirmat pentru o mai bună observaţie şi confirmare cu sigiliul simplu al oraşului". Sigilat în forma patentei pentru cinstita breaslă a căruţaşilor din Râşnov şi urmaşilor acestora şi cu aceste articole lărgite şi schimbate.

Întâmplat la Braşov în 10 mai anul după Cristos, eliberatorul nostru 1723".

Urmează şi sigiliul simplu al Braşovului în hârtie presată peste ceară roşie– coroana cu rădăcini şi scut semirotund cu inscripţie marginală ilizibilă. Semnăturile indescifrabile

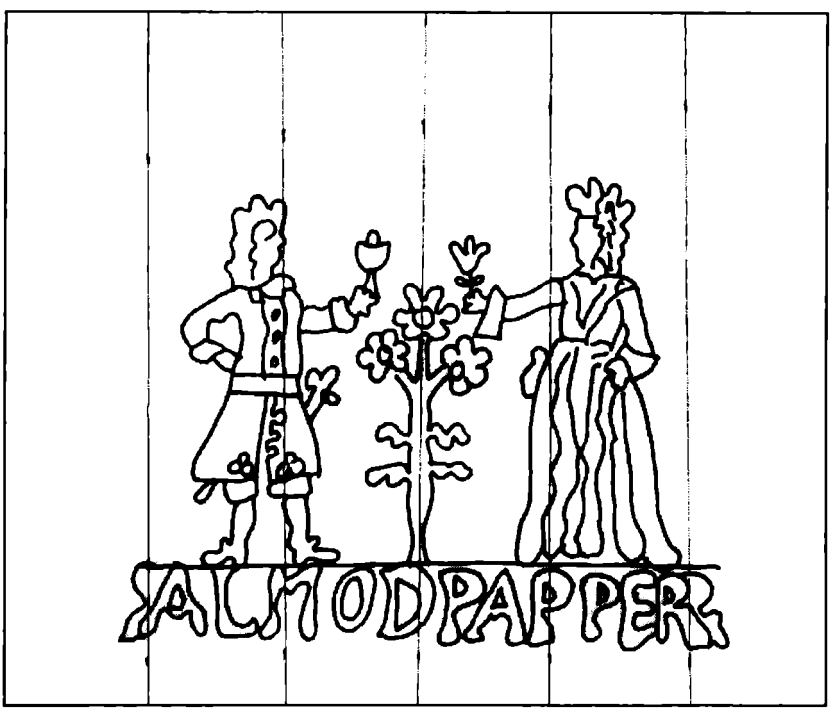

Foto 1

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Fr STEPHANUS
FILLSTICH Richter,
GEORGIUS DRAUTH
alter Richter, GEOR-
GIUS ZAKO Houn,
D. LUCAS Heüler alter Houn,

ANDREAS Ziegler, SIMON Scheip
ner, PETRUS Rether, GEORGIUS
Schnell, CHRISTIANUS Käsper,
IOHANNES Drauth, BARTho-
lomæus Fischer, MICHAEL
FRONIUS. VALENTINUS
Tartler, THOMAS Tümme-
scher, PAULUS Chrestels,
MARTINUS Schneeweiss,

Foto 2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ANDREAS Ennyeter und
STEPHANUS Wälltzer,
sammtliche Raths-Beschworne
Der Königlich-Freyen CRON-
STADT in Siebenburgen,
Uhrkunden und thun hiemit jedermänniglichen, dem es gebühret, zu wißen, waß gestallten in sitzendem Rath für Uns erschienen, die Ehrbahre Hannes Schnabels Wortmann, Georg Mähburger und Knorren Merten von

Neüstadt, Zunfft meistere und Altisten, in ihrer und der übrigen Zechgenossen, der Ehrbahren Wagner-Zunfft in ROSEN-Aue, Nahmen und Perschon, und Uns getziemende vorgetragen, waßmassen, da durch Göttliche Verhängnüß in Aō 1718. der Marckt ROSEN-Aue in die Asche geleget worden, und Sie darzu noch das Unglück betroffen, daß ihre, in Aō 1620. von der damahligen Christlichen Croner-Stadt-Obrigkeit, ihnen largirete Zunfft-Articul zugleich mit verbrandt, und davon nichts alß eine alte Abschrifft,

so

Foto 3

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

/: so Sie auch zugleich mit producirt :/ in Neüstadt, als welche mit ihnen einerley Zech und Berechtigkeit hätte, gefunden und in Händen behalten; Dahero Sie in Unterthänigkeit bäten, diese producirte Articul gütigst zu übersehen u. zu überlegen, und wo es nöthig, mit mehrern und nützlichen Articuln zu vermehren, und dieselbe in Form und Kraft neüer Zunft-Articul, in so weith Sie der Billigkeit, wie auch gemeinem Nutz und Wesen nicht zuwider, und zu ihrer Zunft fernern Verbleiben, auch

Sie

Förderung guter Sitten und Zech-Ordnungen dienen, unter dem Stadt-Signet fertigen, bekräftigen und ausgänden zu laßen.

Der überreichten Articul Innhalt aber lautete also:

Foto 4

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Articul. 1.

Es soll die gantze Zunfft Jährlichen auff die Fast-Nacht-Zeit, von denen Zunfft-Meistern gewarnet und versamlet werden, woselbst die Articul, damit sich ein jeder darnach richten könne, verlesen, die Zech-Meister und Altesten, der Zunfft-Gewohnheit nach, auffs neü erwehlet und bestellet, und die Rechnung von den alten Beambteten abgeleget werden soll, und welcher hertzu nicht erscheinet, oder auch wenn er gnugsame Ursachen seines Außbleibens hätte, und sich nicht

auß-

außredet, soll gestrafft werden umb ₰ 50.

Articul 2.

Die Zunfft-Genoßen untereinander sollen sich gebührlich halten, denn so ein Meister den andern mit Schmäh-Worten angreiffen würde, der soll der bißherigen Observantz nach für einen jeden Meister umb ₰ 50., oder nach Erkäntnüß der Zunfft-Meistere, auch genauer gestrafft werden; besonders aber, sind Sie schuldig den Zunfft-Meistern und Altisten in billigen Sachen Gehorsam zu leisten, bey Straff des Ungehorsams, nehmlich ₰ 25.

An-

Foto 5

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Articul. 3.

Es soll kein Lehr-Jung auf das Handwerck eingedinget werden, so nicht ehrlich gebohren und freyer teütscher Nation ist.
Wer aber einen Lehr-Jungen ohne Wißen und Willen der Zech-Meistere aufnimpt und anstellet, soll gestraft werden umb fl 1.

Articul 4.

Wenn sich eines Meisters Sohn auf die Lehr-Jahr begiebt, soll er in die Zech geben fl 1,50. Das Mahl aber, so in fl. 10,- bestehen soll, sol der Meister und Jung mit

mit einander geben, und also zwey Jahr dienen. Wenn aber ein fremdder das Handwerck lernen wil, sol er in die Zech geben, flor. 3,- und darnach Drey Jahr zu dienen schuldig seyn.

Articul 5.

Ein Lehr-Jung soll seinem Meister schuldigen Gehorsam leisten, im fall er aber solches nicht thun und halsstarrig seyn würde, soll er von den Zech-Meistern unterredet und gestraffet werden. Also auch, wenn ein Lehr-Jung von den Lehr-Jahren fort-

laufe,

Foto 6

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lauffet, und aber wieder zuruck kehret, ist derselbe umb 1 flor. zum andernmahl umb flor. 2. zu straffen, wenn er aber zum Drittenmahl weg lauffet, ist selber weiter nicht anzunehmen.

Articul. 6.

Wenn ein Lehr-Jung, nach dem er auß-gedienet hat, sich einem Meister als Be-sell, worinnen er zwey Jahr erfüllen muß, zu arbeiten begiebt, dem soll sein Meister jährlich flor. 1.- zu erlegen schuldig seyn, Darneben ihm dem alten Gebrauch nach,

iedesmahl das dritte Radt, wozu er das Holtz selber mit hauen helffen, zugeben soll.-

Articul. 7.

Nach dem also einer seine Lehr- und Be-sellen-Standes-Jahr erfüllet hat, soll er, ehe er sich verehrathet, und also im Be-sellen Standt, zur Prob und Beweisung sei-nes Meister-Glicks, einen gantzen Wagen samyt allem Zugehör machen, und an stat des Mahls erlegen flor. 3.- Solte er aber von denen Zech- und Schau-Meistern straff-fältig erkandt werden, soll er nach derer

Er-

Foto 7

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Erkänenüß, nach dem am Wagen viel
oder wenig gefehlet worden, gestrafft werden.

Articul. 8.

Wenn das Meister-Stuck außgefer-
tiget worden, soll der Gesell, so in die
Zech verlanget eingenommen zu werden,
für das Meister-Mahl erlegen flor. 14.
oder aber nach eigenem Gefallen ein Mahl geben.

Articul. 9.

Ein junger Meister, so sich in die Zech
eingerichtet, ist nicht frey, ehe den dreyen
Jahren

so soll er denselben einem andern Meister
verdingen das Hand-Werck zu lernen.
Der Meister soll also das Mahl und 1.
flor., Der Jung aber nichts geben.

Articul. 12

Der Wermann und Zech-meister sollen vor
andern Meistern, ihrer tragender Amber
wegen, mit Gesind versehen werden.

Articul. 13.

Der Schau-Meister Schuldigkeit wird
seyn, fleißig und öffters, nehmlich alle
Vier-

Foto 8

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

so soll er denselben einem andern Meister verdingen das Hand-Werck zu lernen. Der Meister soll also das Mahl und 1. flor., Der Jung aber nichts geben.

Articul. 12

Der Wortmann und Zech-meister sollen vor andern Meistern, ihrer tragender Ambter wegen, mit Gesind versehen werden.

Articul. 13.

Der Schau-Meister Schuldigkeit wird seyn, fleißig und öffters, nehmlich alle

vier-

viertel Jahr der Meister Arbeith zu besichtigen, umb dieselbe recht und gut zu machen, bey Straff eines Gulden, so Sie hierinnen nachläßig sindt.

Articul 14.

Demnach allen Stöhrern bey Verliehrung der Arbeith gewähret wird, Wagner-Arbeith zu machen, und die Ehrliche Croner-Wagner-Zunfft die Gewalt hat, in dem gantzen Burtzländischen District Stöhrerische Arbeith auff zu suchen, und mit des Gerichts Gewalt weg zu nehmen;

also

Foto 9

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Also ist der Rosenauer- und Neu-
stätter-Wagner-Zunft unverwehret,
die von frembden Orthen, zu ihnen gebrach-
te Stöhrerische Waare, mit Hülfe des
Gerichts weg zu nehmen, und der hiesi-
gen Croner-Zunft zu vermelden, wo-
für ihnen des verbleibenden Drittheils
völlige Helfte zuzehen soll.

Articul. 15.

Nach dem die Zech zu Rosenaue, die
Croner Wagner Zech, nach laut der
alten Articul erkennen und die De-
pend:

pendence von Derselben haben muß;
Als wird sie von Derselben in billigen
Sachen zwar, nicht nur sich unterrich-
ten laßen; Sondern auch, wo diese
Articul nicht zulänglich und einige
Declaration verlangeten, selbige aus
der Croner-Wagner-Articuln supli-
ret und erklähret werden sollen.

Foto 10

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Wenn Wir nun also vorhergehende Artiul zur gehörigen Revision übernommen, und nach deren Uberlesung und Uberlegung, wie auch fleißiger Collation mit derer hiesiger Wagner-Zunfft-Articuln, befunden, daß

dieselbe

pendence von Derselben haben muß; Als wird sie von Derselben in billigen Sachen zwar, nicht nur sich unterrichten laßen; Sondern auch, wo diese Articul nicht zulänglich und einige Declaration verlangeten, selbige aus der Croner-Wagner-Articuln supplieret und erklähret werden sollen.

Foto 11

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dieselbe für billig, und zu obgemeldeter
Wagner-Zunfft in Rosenaue fernerer
Conservation, nothwendig erachtet wor-
den; Als haben Dieselbe comuni Con-
sensu und auß obrigkeitlicher Autho-
rithät, hierdurch approbiret und confir-
miret, Allermaßen Dieselbe zu beßerer
Observation und Bekräfftigung, mit
dem gewöhnlichen Stadt-Signet besiegelt,
in forma patente, der Ehrlichen Wag-
ner-Zunfft in Rosenaue, und Derselben
Nachkommen, hiemit laxiret und auß-
gehändet haben.

Foto 12

Rupea, situată pe drumul ce lega Braşovul cu centrul Transilvaniei şi mai departe cu Europa centrală, a devenit centru al scaunului Rupea din 1349, cu atribuţii administrative, judecătoreşti şi militare şi cu subordonare directă Scaunului Sibiu, mai târziu Universităţi Săseşti. Pentru început Scaunul a fost condus de un Jude regal, ajutat de un Jude ales din scaun. Avea dreptul de a ţine două târguri anuale şi târguri săptămânale în care mărfurile produse de breslaşii rupeni şi din scaunul Rupei, aveau întâietate.

Documentele de breaslă ne dezvăluie o seamă de date privind practicarea multor meşteşuguri la Rupea. La 1497, cojocarii obţin statute şi privilegii[17]. Unul din membrii aurarilor de aici, Toma, a ajuns Jude ales al Scaunului Rupea pe la 1579[18] şi tot în 1579 butarii se judecau cu cei din Mediaş pentru comercializarea produselor lor, după ce între 1468 – 1485[19], avuseseră loc neînţelegeri pe marginea practicării meşteşugului între meşterii din "Scaunele de Jos" şi cei din "Scaunele de Sus", Rupea şi Sighişoara.

Se practica şi meşteşugul prelucrării blănurilor, astfel la 1542 este amintit "Frans fon Rupesen" în lista blănarilor braşoveni[20].

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Pe la anul 1536[21], membrii breslelor săbierilor, săgetarilor, pieptănarilor, arcarilor şi scutarilor din Sibiu, Rupea şi din Transilvania, intervin la Universitatea Săsească pentru a interzice braşovenilor să-şi desfacă mărfurile similare în alte locuri decât Ţara Bârsei, în Secuime, Moldova şi Ţara Românească, căci "ei au pentru ei Moldova, Ţara Secuilor şi Ţara Românească, aşa încât pot foarte bine să lase "ţara" noastră în pace".

Un alt meşteşug practicat este cel al fierarilor. Referitor la acesta se păstrează Statutul în şaisprezece articole, hotărât de Universitatea Săsească la 24 aprilie 1569[22]. Acesta cuprinde reglementări privind modul de angajare al ucenicilor, plata taxelor pentru învăţarea meşteşugului, realizarea lucrării de meşter constând din "o coasă, o sapă, o secure şi o tigaie" şi din plata cu aceeaşi ocazie a 6 florini, patru funţi de ceară şi o puşcă.

Sunt specificate drepturile şi obligaţiile ucenicului şi ale meşterilor, relaţiile ce trebuie să existe între meşteri. La punctul (articolul) 14 se menţionează: "Pe viitor, meşterii fierari să facă bine coasele şi să le ducă şi să le vândă potrivit scrisorilor maiestăţii sale regale şi ei înşişi să procure coase de Viena şi să le vândă. Însă fierarii să aprovizioneze "Toată ţara" cu produsele lor în mod suficient, să facă bine coasele şi toate celelalte produse şi nu necorespunzătoare. Altfel să fie pedepsiţi de către Judicat şi să nu fie menţinuţi în acest privilegiu al lor". Se încheie cu interdicţia de a face o altă lege sau un alt statut de breaslă fără ştiinţa magistratului, iar dacă s-ar întâmpla aşa, să se plătească amenda de 20 de mărci argint magistratului.

Practicarea ţesătoriei este consemnată în documentul din 30 noiembrie 1536[23] al Universităţii Săseşti care hotărăşte la cererea breslelor de pânzari din Sibiu, Sighişoara, Mediaş, Bistriţa şi Sebeş, măsuri împotriva ţesătoarelor nebreslaşe, a braşovenilor, secuilor şi românilor astfel: "Îndeosebi nu trebuie să fie admişi locuitorii oraşului Braşov şi ai Ţării Bârsei, secuii şi românii şi oricare alţii care trec prin scaunele Sighişoara, Cincu, Rupea, Nocrih sau chiar prin celelalte [scaune] de Jos, să cumpere firele "în filat" direct sau prin persoane de mijlocire, să le ducă oriunde sau în vreun fel, cu excepţia târgurilor libere, cum este târgul din Rupea de la sărbătoarea Sfântului Apostol Iacob şi altele care se ţin în decursul anului, unde trebuie să fie admisă numai pânză".

La târgul din Rupea, în 1563, Ioan al II-lea Sigismund stabileşte că pot fi comercializate produsele croitorilor din Braşov...."în mod liber, sigur şi fără piedici"[24].

Cu toate că majoritatea meşteşugarilor din Rupea îşi comercializau produsele în târguri proprii sau în cele din Sighişoara şi Sibiu, registrele vigesimale ale Braşovului cuprind date şi despre aducerea pe piaţa braşoveană de produse din Rupea.

În anul 1545, din Rupea pleacă la Braşov un transport de marfă în valoare de 720 aspri, în 1546, un transport de la un singur participant în valoare de 1440

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

aspri, în 1547, un transport de la un participant de 320 aspri, în 1548, un transport de la un participant de 1440 aspri, în 1549, un transport de la un participant de 500 aspri, în 1550, trei transporturi de la un participant în valoare de 750 aspri, iar în 1554, trei transporturi de la un participant în valoare de 1440 aspri. Aceste transporturi aparţin meşterilor pielari. Între 1547 şi 1550, pielarul Francis din Rupea a efectuat unsprezece transporturi, ceea ce arată o preocupare susţinută pentru aprovizionarea cu materii, prime şi alimente prin mijloace proprii[25].

Am lăsat la urmă comentariile pe marginea breslei cizmarilor din Rupea, pentru că aici avem informaţii mai ample. Unele sunt cunoscute deja, ca "Hotărârea Universităţii Săseşti privind dreptul de vânzare a produselor de cizmărie pentru cizmarii din Scaunul Rupea"[26] din anul 1547 şi statutul în 9 articole pentru breasla cizmarilor din Rupea, cuprins în Hotărârea Universităţii Săseşti din 30 noiembrie 1580[27].

Alte informaţii necunoscute până acum, sunt la Statutele breslei cizmarilor din Rupea aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie. Iată ce se spune în preambulul colecţiei de statute: "Dupe ce privilegiile şi statutele, poruncile cinstitei bresle a cizmarilor din Rupea au devenit învechite, aproape nelizibile, cinstiţii domni ai breslei, au stabilit că ar fi necesar pentru păstrarea acestor statute, rescrierea, ceea ce s-a şi întâmplat în anul 1694 în 5 februarie prin consensul reînoirii, acelor numiţi prudenţi şi înţelepţi domni şi anume: Gregoriy Niments, Judecător regal şi domnul Geogiy Eval primar al acestui al nostru târg şi scaun regal Rupea"[28]. Foto 14-20.

Sunt transcrise, unele după altele, statutele breslei din anii 1560 în 15 articole, care în conţinutul său apelează la unele hotărâri din anul 1599, apoi statutul discutat şi aprobat la Sibiu în zilele de 26, 27 şi 28 noiembrie 1569. Următorul statut este cel din anul 1580. Aici trebuie să amintim faptul că la Arhivele Naţionale, Filiala Braşov, se păstrează Hotărârea Universităţii Săseşti din Sibiu, 30 noiembrie 1580, privind un statut în nouă articole pentru breasla cizmarilor din Rupea,[29] care diferă total de documentul nostru. În primul rând aici se menţionează în introducere: "După ce cinstiţii domni ai naţiunii germane din toate părţile cu bresle de cismari au anunţat o întrunire pe ţară la Mediaş pentru a întări hotărârile din anul 1560 şi a adăuga alte articole după cum urmează": spre deosebire de menţiunea din preambulul Hotărârii Universităţii Săseşti din 1580 în care se specifică: "Noi, primari, Juzi, senatori din Sibiu, Sighişoara, Braşov, Mediaş şi Bistriţa, de asemenea din cele şapte şi nouă scaune din întreaga Universitate a germanilor din Transilvania... Noi am respins şi am oprit în unanimitate toate statutele rele, nepotrivite şi nefolositoare care s-au întocmit în toate breslele mai înainte şi până în vremea aceasta şi dintre ele am primit pe cele bune şi le-am confirmat pe cele mai folositoare... Noi am fost întâmpinaţi de chibzuitul domn Mauritius Ludovic, Jude regal al Scaunului Rupea...ca să le acordăm din nou regulament numitei bresle a cizmarilor, deoarece în

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

recentul incendiu, privilegiile şi scrisorile de breaslă au fost distruse". Hotărârea conține nouă articole. Statutul aflat în colecția de manuscrise pe care o deținem cuprinde doar cinci articole referitoare la drepturile şi obligațiile ucenicilor: "Fiul unui maistru care a decedat şi a fost cu plățile la zi față de breaslă, să poată sluji breasla trei ani deoarece şi tatăl a fost în breaslă. La punctul doi " S-a mai hotărât ca unde un cinstit maistru care este în breaslă şi a plătit breasla, are copii care vor să învețe cizmăria, dar tatăl nu are putința de a-l învăța să fie liber, să-şi dea fiul unui alt meşter dar cu condiția să slujească doi ani, iar tatăl dacă mai este în viață şi se lasă de meserie în aceşti doi ani va fi pedepsit cu un florin". Articolul trei prevede că nici un meşter nu se poate muta în Moldova sau Țara Românească, sau Țara Secuilor. Dacă cineva vrea să învețe ungureşte, acela să plece la Turda, Târgu Mureş, Dej, Reghin sau [...], să lucreze acolo pentru simbrie săptămânală şi nu pentru a fi meşter. Celelalte cinci articole, reglementează condițiile în care ucenicii pot pleca în călătorie, deşi interzic cadourile pentru ucenici.

După conținutul acestor cinci articole se poate trage concluzia că aceste prevederi, într-adevăr au contribuit doar un adaos la Statutul din anul 1560 şi este cu totul altceva decât Hotărârea Universității Săseşti din anul 1580.

În continuare sunt prezentate opt articole din anul 1589, adăugate la statutele anterioare, cu mențiunea expresă în text: "După ce preacinstiții domni ai breslei cismarilor din toate părțile, de naționalitate germană au publicat ținerea unei adunări pe toată țara, la Sibiu în care să confirme articolele hotărâte în anul 1560 cât şi în anul 1580 şi cele dinaintea lor, se vor aşeza după cum urmează:"

Zece ani mai târziu, în 1599, pentru adunarea reprezentanților breslelor de cismari ce urma să se țină la Mediaş în vederea reconfirmării vechilor statute s-a mai redactat un statut în şapte articole.

La fel se întâmplă şi în anii 1606, 1610, 1614, 1618, 1632 şi 1648, toate acestea fiind cuprinse în culegerea noastră. Urmează patru pagini libere, iar pe a cincea cu cerneală ferogalică mai diluată se găseşte următoarea însemnare: "Nu este nimic mai frumos pe lume decât dacă ții o prietenie bună" şi cu cifre romane anul 1783. Această ultimă însemnare este scrisă de o cu totul altă mână decât cea care a copiat statutele şi cu alte caractere de litere. S-ar putea ca însemnarea ultimă să se fi adăugat la o posibilă relegare a corpului manuscrisului.

Textul documentului cuprinde şaptesprezece file de hârtie de moară cu filigran, Foto 13 neidentificat încă şi este redactat în limba germană cu caractere gotice.

Inițialele de la începutul textului fiecărui statut sunt foarte elborate, cu ornamente amintind barocul, iar paginile nu sunt numerotate ci în dreapta jos a fiecăreia este scris cuvântul cu care începe textul pe pagina următoare, numerotarea cu custode.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Manuscrisul, pe lângă importanța documentară pe care o are, conține şi elemente de scriere artistică care-i conferă o frumusețe aparte.

Datorită vechimii şi condițiilor de păstrare, a fost necesară intervenția restauratorilor specializați, pentru a reface integritatea documentului şi a-l putea valorifica expozițional. Restaurarea a fost executată în laboratorul de restaurare hârtie al muzeului în anul 1994[30].

Dăm în continuare traducerea preambulului acestei colecții şi a statutului din anul 1560, deoarece acesta ni se pare cel mai interesant şi complet dintre toate. Celelalte completează doar articolele existente, iar articolele noi care apar către mijlocul secolului al XVII- lea se referă în majoritatea lor la relațiile ucenicilor şi calfelor cu breasla şi la modul de întocmire a lucrărilor de meşter cu foarte multe amănunte tehnice.

Statutul breslei cismarilor din Rupea – 1560 (rescris în anul 1694)

Traducerea

După ce privilegiile şi statutele, poruncile cinstitei bresle a cismarilor din Rupea au devenit învechite, depăşite şi considerabil uzate, aproape nelizibile, cinstiții domni ai breslei au stabilit că ar fi necesar pentru păstrarea acestor statute, rescrierea, ceea ce s-a şi întâmplat în anul 1694 în 5 februarie prin consensul reînnoirii acelor numiți prudenți şi înțelepți domni şi anume: Georgiy Nimenths - Judecător regal şi domnul Georgiy Evae – primar al târgului şi scaunului regal Rupea.

Ca în toate timpurile s-au găsit persoane din clasa de sus sau de jos care s-au îngrijit cu plăcere de întreținerea statutelor breslei deci şi la noi în Rupea s-au găsit bărbați bine văzuți care din bunăvoința lăudatei bresle a cismarilor au reînnoit privilegiile şi articolele şi le-au dat spre rescriere. Aceşti bărbați care au subscris cu numele lor şi vor transmite suficient urmaşilor şi anume:

Andreas Bonihm – cel mai bătrân maistru de breaslă,

Michael Blasch – tată de breaslă,

Pinnes Gerig – cel mai bătrân maistru croitor,

Thumes Orendt – cel mai tânăr.

Anul Domnului 1560

După ce cinstiții domni ai tuturor cismarilor ce locuiesc între nemți au fost împuterniciți să comunice ținerea unei întruniri la Sibiu, să hotărască în comun cu bunăînțelegere asupra articolelor necesare după statutele noastre care au fost omise de noi.

S-au întrunit în anul 1560, zilele 26 – 27 noiembrie şi au completat următorii domni din Sibiu:

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

domnul Falten Gross
domnul Lucas Klein fost maistru al breslei
domnul Pitter Meltner
domnul falter Dobrenger
domnul Bross Speck
domnul Pitter Besodner
din Sighişoara
domnul Bloss Keüsser
din Sighişoara
domnul Franz şi Stepfen Schuster
din Alba Iulia
domnul Klein Andress
din Bistrița
domnul Albertt Schuster şi domnul Honnes Grah
din Orăştie
domnul Bretz Schuster un "zassa meste"?
din Aiud
domnul Ditter Wynzet şi Merten Kirshalt
din Agnita
domnul Simon They'll
din Cincu
domnul Pitter Schuster
din Rupea
domnul Brüss Schuster
din Raus
domnul Brez Schell
şi s-a procedat după cum urmează:

1. Cinstitul maistru al cinstitei bresle, venit de bunăvoie în breaslă care respectă statutele noastre şi vrea să-şi angajeze un ucenic, trebuie să aducă la cunoştința meşterului de breaslă (starostelui) aceasta.

2. Ucenicul este obligat să aducă o scrisoare de naştere cu sigiliu şi care să conțină faptul că din partea bunicului, bunicii şi de la tată şi de la mamă este născut prin căsătorie (legitim), numele părinților şi al martorilor, trebuie să fie trecut alăturat naționalitatea. Maistrul breslei să fie atent dacă tânărul este de natură serviabilă (politicos) şi dacă este politicos din ochi, mâini şi picioare, ucenicul se angajează de probă paisprezece zile, înainte de a fi angajat pentru ca să învețe pe lângă meserie şi să servească în casa meşterului.

3. După ce aceste au fost îndplinite, cinstiții maiştri să fie atenționați dacă sunt dispuşi să-i învețe meserie pe ucenici. La fel şi ucenicul ca să se angajeze de trei ori pentru ca acest acord să fie acceptat de ambele părți deci starostele de breaslă să-i atragă atenția meşterului să-l învețe pe tânăr meseria şi să-şi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

petreacă timpul în atelier, să execute ce se obişnuieşte în această meserie şi să nu îngreuneze pe tânăr la lucrul câmpului pentru a-şi pierde timpul cu acesta.

În altă ordine, maistrul să fie atent să nu greşească în educarea tânărului, nici el, nici servitorii săi şi să-l trateze cu toată atenția.

Al treilea, dacă tânărul vrea să mănânce, să nu fie oprit de la aceasta, iar unde astfel de obiceiuri incorecte există, ucenicul să fie luat şi dat altuia pentru a nu pierde învățătura şi să înstrăineze prin aceasta să-şi piardă banii.

Se va atrage atenția ucenicului, să-l asculte pe domn, pe doamna şi să nu

părăsească casa fără ştiința lor şi să se întoarcă la timpul potrivit şi să ajute în casă la ce este nevoie. Dacă astfel de întâmplări o să fie neplăcute pentru stăpân şi nevasta sa, el să nu plece de la aceştia ci numai dacă îl anunță pe staroste, iar aceştia sunt obligați să-l ajute. Iar dacă acesta totuşi pleacă, va plăti breslei 4 florini şi de fiecare dată când se întâmplă aceasta. Va servi patru ani consecutiv, iar meşterul şi starostele breslei să nu-l lase să plece chiar dacă vrea să se răscumpere, iar cei patru ani vor trebui îndepliniți.

Fiul unui meşter care n-a învățat meseria de la tatăl său, să fie tratat ca ucenicul străin doar că nu va plăti cu bani anii de învățătură, iar domnii breslaşi vor stabili în funcție de vârstă câți ani va servi şi să i se facă şi un mic cadou dacă el a terminat ucenicia. Va primi un şorț, o pălărie şi o căciulă de blană ("stoupelpelz"), o pereche de cizme şi 1 florin.

4. Când un ucenic a terminat anii de ucenicie, sau fiul unui meşter care a învățat de la tatăl său vor face o călătorie pentru a-şi desăvârşi învățătura, se va prezenta la starostele breslei împreună cu doi cinstiți meşteri sau alți cinstiți cetățeni pentru a i se da o adeverință că s-a comportat cinstit în oraşul său. Astfel, i se va da o scrisoare sigilată de recomandare, după obişnuința breslei. După aceea, când ar veni la breaslă sau frăție pentru a fi promovat după obicei, în termen de paisprezece zile să aducă cu el şi recomandarea sigilată care dovedeşte cinstea lui şi ceea ce a învățat.

5. Unde se va întâmpla ca unul care a învățat meseria în afara breslei şi ar vrea să-şi însuşească imediat regulile spre a-şi face propriul atelier cu bani, acesta să fie primit cu condiția să servească doi ani în breaslă şi să depună banii ca şi alți ucenici.

6. Întrucât se întâmplă des ca unii care au făcut ucenicia în afara breslei şi s-au căsătorit şi au şi lucrat şi vor să intre în breaslă după reguli proprii, să fie primiți cu condiția de a plăti 8 florini pentru anii de ucenicie pe care nu i-au urmat în breaslă, fiind şi căsătoriți. Dacă se înscriu în breaslă înainte de a prezenta lucrarea de meşter vor plăti ca pedeapsă 4 florini.

7. Dacă o calfă vrea să-şi amenajeze un atelier, s-a hotărât să facă aceasta numai în scaunul unde s-a născut, dacă acolo există o astfel de breaslă. Dacă vrea să-şi facă meseria pe cont propriu într-un alt scaun, să predea banii pe care îi datorează în locul de unde este. Pentru că scaunele din Miercurea Sibiului

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi din Nocrih țin târg în fiecare joi la Cenad, Apoş şi Apestdorf care au fost atribuite Sibiului cu condiția că banii şi serviciul se vor depune aici întrucât în aceste localități nu sunt bresle. Aceasta o explică articolul 1 care s-a hotărât în anul [15]99.

8. La venirea unui lucrător nou, acela va fi primit întâi pentru paisprezece zile, timp în care să vadă dacă se înțelege cu maistru şi abea după aceea, în a paisprezecea zi să decidă să lucreze împreună, iar după înțelegere lucrătorul rămâne dator maistrului cu munca de un sfert de an. Dacă în acest timp, lucrătorul vrea să plece de la maistru fără motive întemeiate, atunci să nu-i dea nimeni dovada că a lucrat. Unui lucrător care-şi face treaba zilnică şi termină un produs făcând singur toate operațiile, acestuia să i se înmâneze şi salariul pe săptămână şi anume 12 florini. Unui lucrător care nu face toate operațiile să i se plătească doar 10 florini. Unuia care ştie mai puțin şă i se dea 8 florini, iar unuia care ştie şi mai puțin să i se dea 6 florini. Maistrul sau alt slujitor al său care s-a purtat necorespunzător, să fie recunoscuți de starostele breslei. Dacă lucrează suplimentar să nu fie reținut mult timp şi să i să permită să plece în călătoria de învățătură sau la un alt maistru. Lucrătorii care nu s-au purtat conform acestor hotărâri, să fie obligați la plata a 8 florini.

9. După ce în breaslă se introduce ordinea conform statutelor, un angajat se obligă să facă lucrarea de maistru şi se înțelege în cele paisprezece zile cu maistrul lui să fie obligați ei să meargă la staroste expunându-şi părerea, unde se va recunoaşte, atrăgându-i-se atenția că ceea ce trebuie, să-l învețe cu hărnicie şi preocupare pentru a nu-şi iosi timpul.

10. Dar unde un maistru dă motiv lucrătorului să plece de la el, acesta să anunțe starostele şi acesta să hotărască după ce-i ascultă pe amândoi, ce pedeapsă aplică conform statutului breslei, iar angajatului să-i permită să execute lucrarea de maistru la un alt meşter recomandat de breaslă.

11. Nici un angajat să nu păzească via sau să pască animalele. La fel nici unul să nu meargă la câmp, în caz contrar meşterul să fie amendat cu patru florini şi în această situație, lucrătorul să nu fie trimis la alt meşter.

12. Unde angajații sărbătoresc ziua de luni şi dacă maistru nu anunță brasla (starostele), acolo şi maistrul şi lucrătorul vor plăti 12 florini.

13. Este interzis de Dumnezeu şi Cristos ca nimeni să nu ia angajații altuia şi se pedepseşte aspru cu 5 florini ca în târguri sau în alte locuri, în scris sau prin alte mijloace să-şi aducă un angajat în atelier. Aceasta se poate face doar prin ordonanțele şi statutele breslei de care se va ține fiecare. Banii se pun în lada breslei.

14. Dacă executarea (din invidie) cismelor nu aduce foloase cumpărătorilor şi breslei, s-a hotărât ca încălțările cu două rânduri de tălpi să nu se încheie cu şireturi şi să nu se bată mai mult de patru cuie. Carâmburile să aibă o cotă corectă, la fel şi partea de blană tocmai ca să se poată vedea cât de bine sunt

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

croite. Unde se constată altfel, acela să fie pedepsit cu 10 florini.

15. Întrucât se țin multe întruniri şi se anunță în scris zilele şi cu toate acestea unii lipsesc fără motive serioase, să revină staroştilor din țară amenzile de 10 florini pentru că a trebuit să se aştepte şi să se mănânce.

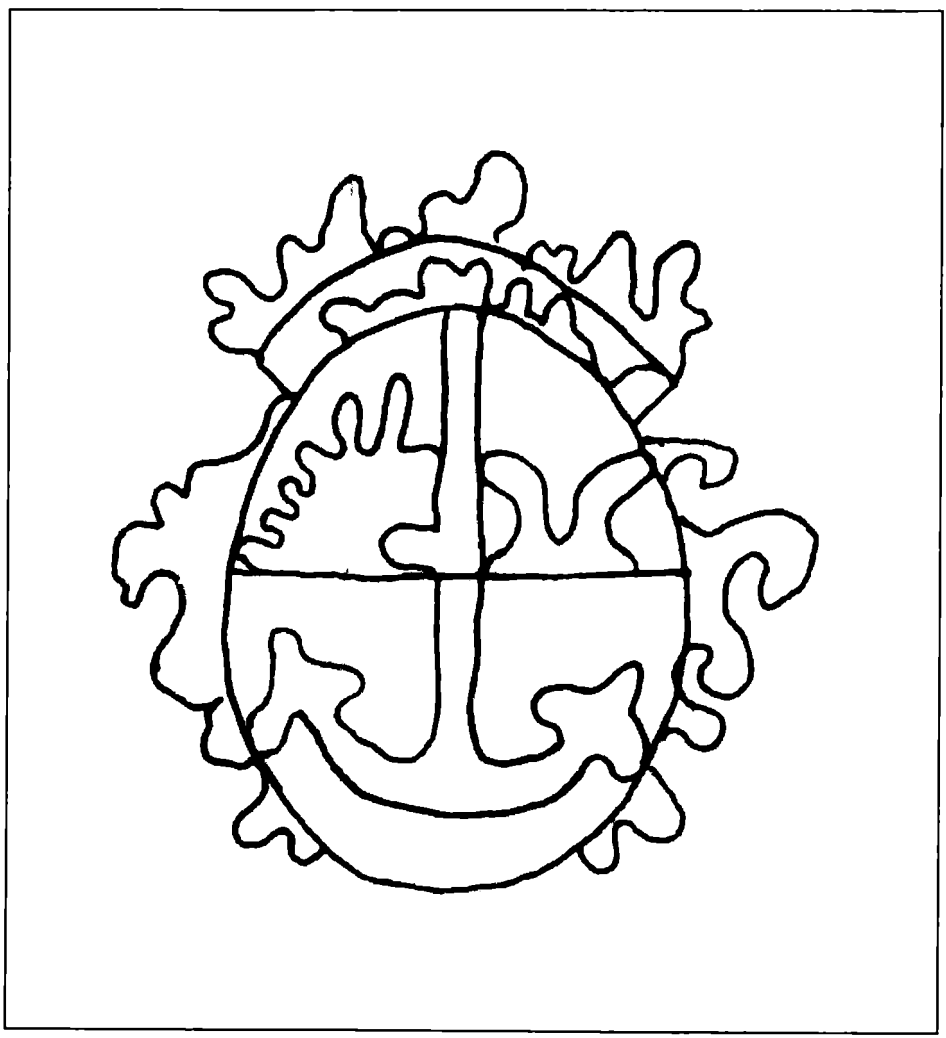

Foto 13

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

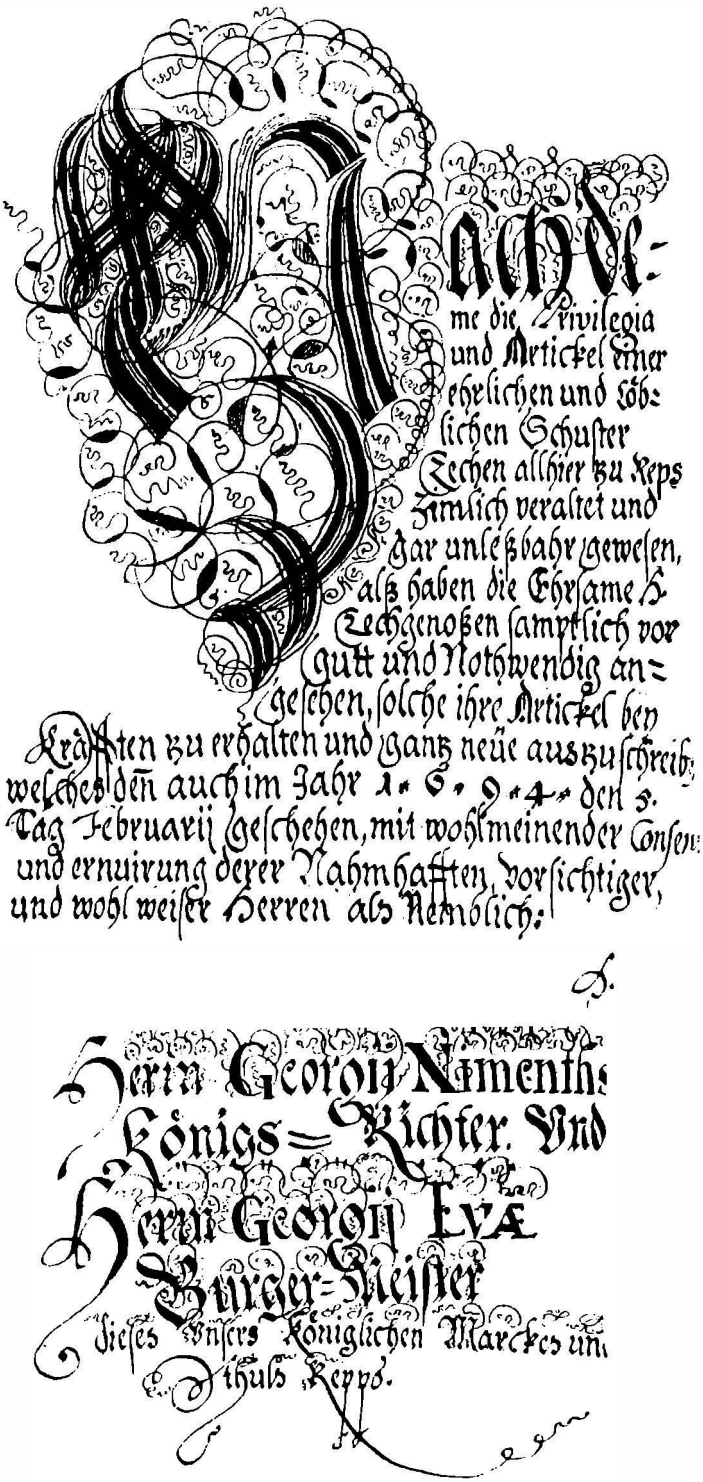

Nachde-
me die Privilegia
und Artickel einer
ehrlichen und löb-
lichen Schuster
Zechen allhier zu Reps
zimlich veraltet und
gar unleßbahr gewesen,
alß haben die Ehrsame H.
Zechgenoßen samptlich vor
gutt und Nothwendig an-
gesehen, solche ihre Artickel bey
Kräfften zu erhalten und gantz neüe auszuschreib:
welches den̄ auch im Jahr 1. 6. 9. 4. den 5.
Tag Februarij geschehen, mit wohlmeinender Consen:
und ernuirung derer Nahmhafften, vorsichtiger,
und wohl weiser Herren als Nemblich:

H.

Herrn Georgij Nimenths
Königs-Richter. Und
Herrn Georgij Evæ
Burger-Meister
dieses Unsers Königlichen Marckes und
thuls Reppo.

Foto 14

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

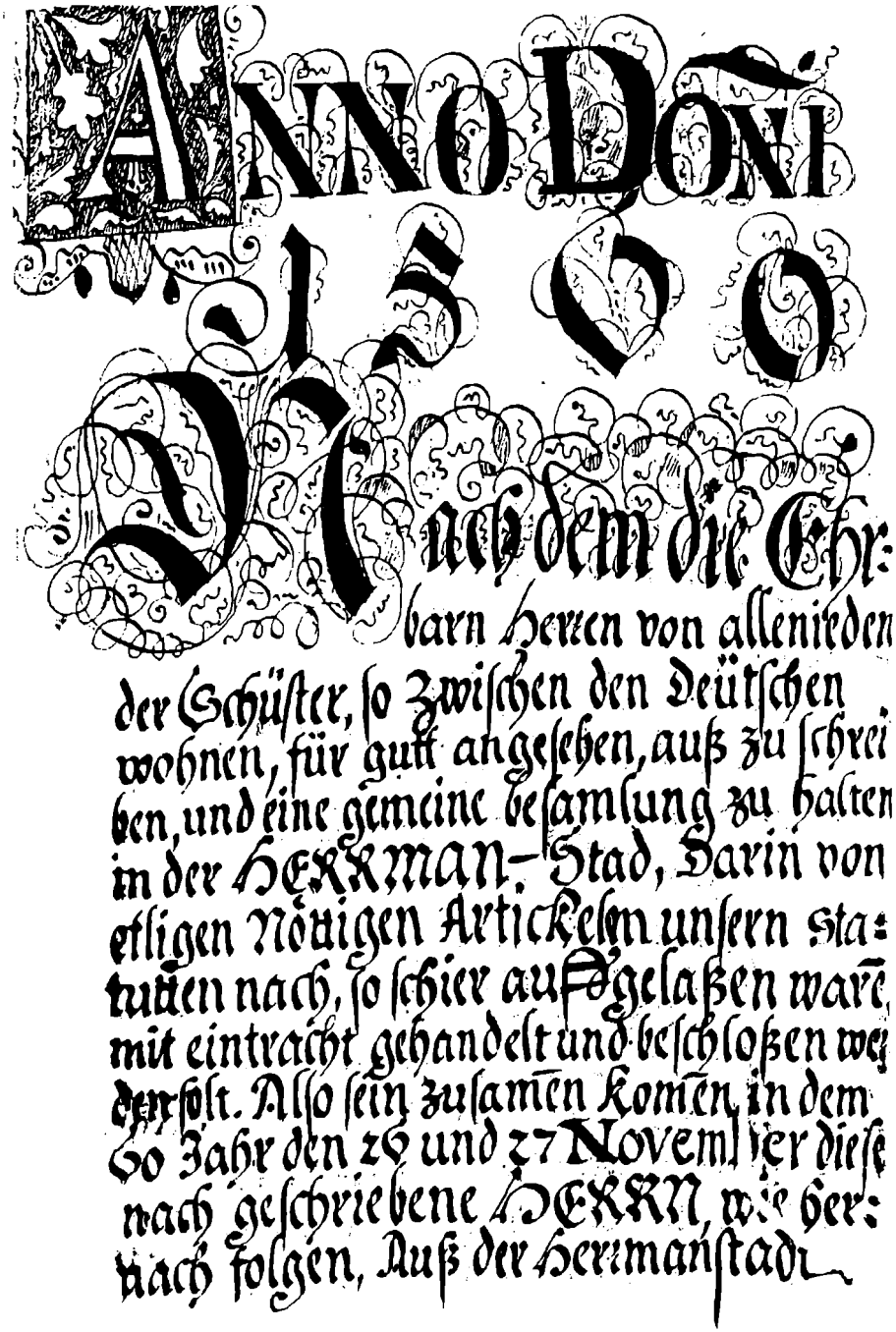

ANNO DOÑI 1560

Nachdem die Ehr:
barn Herren von allenieden
der Schüster, so zwischen den Deütschen
wohnen, für gutt angesehen, auß zu schrei
ben, und eine gemeine besamlung zu halten
in der HERRMAN-Stad, Darin von
etligen Nöttigen Artickeln unsern Sta:
tutten nach, so schier auffgelaßen warē,
mit eintracht gehandelt und beschloßen wer
den solt. Also sein zusamēn komēn in dem
60 Jahr den 26 und 27 November diese
nach geschriebene HERRN, wie her:
nach folgen, Auß der Herrmanstadt

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

machen, also ist verbotten, mit einer gestrengen straff, das
Mañ weder auff Jahrmarcken nach anders wo ent=
wider durch Schreiben nach ander mittel keinen Knecht
in die werckstadt bringe, allein nach Ordnung und Sta=
tuten der Zech, ein jeder sich halten soll, und daselbig in die
Zech verfallen fl. 5.

14 Dieweil so manchfaltig neyb auffstehet, in dem
Schugen machen, und gleichwoll kein nutzen
dem gemeinen mañ bringet, nach giebt, der zech aber
zu einem nachteil, ist beschlossen die 2 söhlig schugen,
auff die Jahrmarck nich zu schnieen, und oben die
schagt nicht zu stimen, auch nicht mehr als 4 Nagel
ein zu schlagen, mit den Schächten eine rechte maß
zu halten, und auch daß Pfehlwerck, und sollen sich
eben wahr nehmen, was zu solchen schugen gehöret,
dasselbige an zu schneiden, wo aber solches befunden
wird, so eingenohmen und damit gestraffet werden.

15 Dieweil so vill manchfaltige besamlungen ge=
halten werden, und Mañ auß Schreibet auff einen
tag, und etlige auß bleiben, ohn allebillige ursachen,
Sollen dieselbige verfallen dem Lands-Meistern,
fl. 10. weil sie müssen warten
und zehrung thun.

ANO

Domini 1 5 6 9

Foto 15

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Saber iergend einer auff finden, und ausserhalb der zech,
Meister schafft arbeiten, auff den Dörffern, und so jemãt
wirdt befunden werden, soll gestrafft werden umb fl. 6. /32
als wie ein jung Pfleget in die Zech zu geben.

Jttem ist es auch beschlossen worden der Lehrknecht
halben, wẽn ein Lehrknecht auß gedienet hatt, so sollen in
in seinen Lehrbrieff die Zech-Meister auß geschrieben werden,
sampt seinem Lehrmeister, auß das Mãn gründlich verstehen
kãn, wehr er ist, und von wannen er kompt.

Es ist auch beschlossen worden, von wegen der Schuchen
das Mãn das Hoffring oder Geldtschug Jnsrlengen, nicht
frey sey zu verkauffen, allein mit dem gülden, was aber pa-
rast schug, belanget, soll Mãn eins lengen frey sein zu verkauffen
daneben haben es auch die Ehrsame W. H. vor guts angesehen,
Das wẽn ein jung einem Meister auß gedienet die Lehr Jahr,
so soll der Meister 2. Jahr, gedult haben, und die Zeit vollkom-
lig erwarten.

ANNO

DOMINI 1 5 8 0

Nach dem die Ehr-
same Herrn, von allen Theilen der
Schuster zech und Teütschen
Nation, vür guts angesehen, a

Foto 16

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

5 Ist auch beschlossen worden, von wegen der Lehr Jungen ha
das Mañ ihnen kein vortheil nicht geben soll, es sey mit
pfehl im Escher, oder womit es mag seyn, es sey gleich in
Städten oder Marcken, bey einer harten straff, allein
sey eines Meisters Sohn, mit dem soll man frey sein zu thun, w
mañ will, mit geschenck.

Und dieß artickel sein beschl
worden zu Gottes Ehren, und zur sterckun
des Ehrligen Handwercks, der Ehrligen Schuf
zech in der Teütscher Nation.

ANNO
DOMINI 1589

Nachdem die Ehrsame
H. von allen Theilen, der Schuster ze
der Teütscher Nation, vor gut anges
auß zu schreiben, und eine Landsamlu
zu halten, in der Hermanstadt, und
bekräfftigen alle Nöthige Artickel die in
1560. jahr, und auch im 86 jahr beschlossen
worden, und darüber diese Artickel darzu gesatzt w
folgen. Und die vorige Artickel bey kräfften erhalten
und etlige darzu gesatzt, wie vorgemelt und hernach folge
1 Ist beschlossen von wegen der Lehrknecht halben, das di
lehr

Foto 16

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

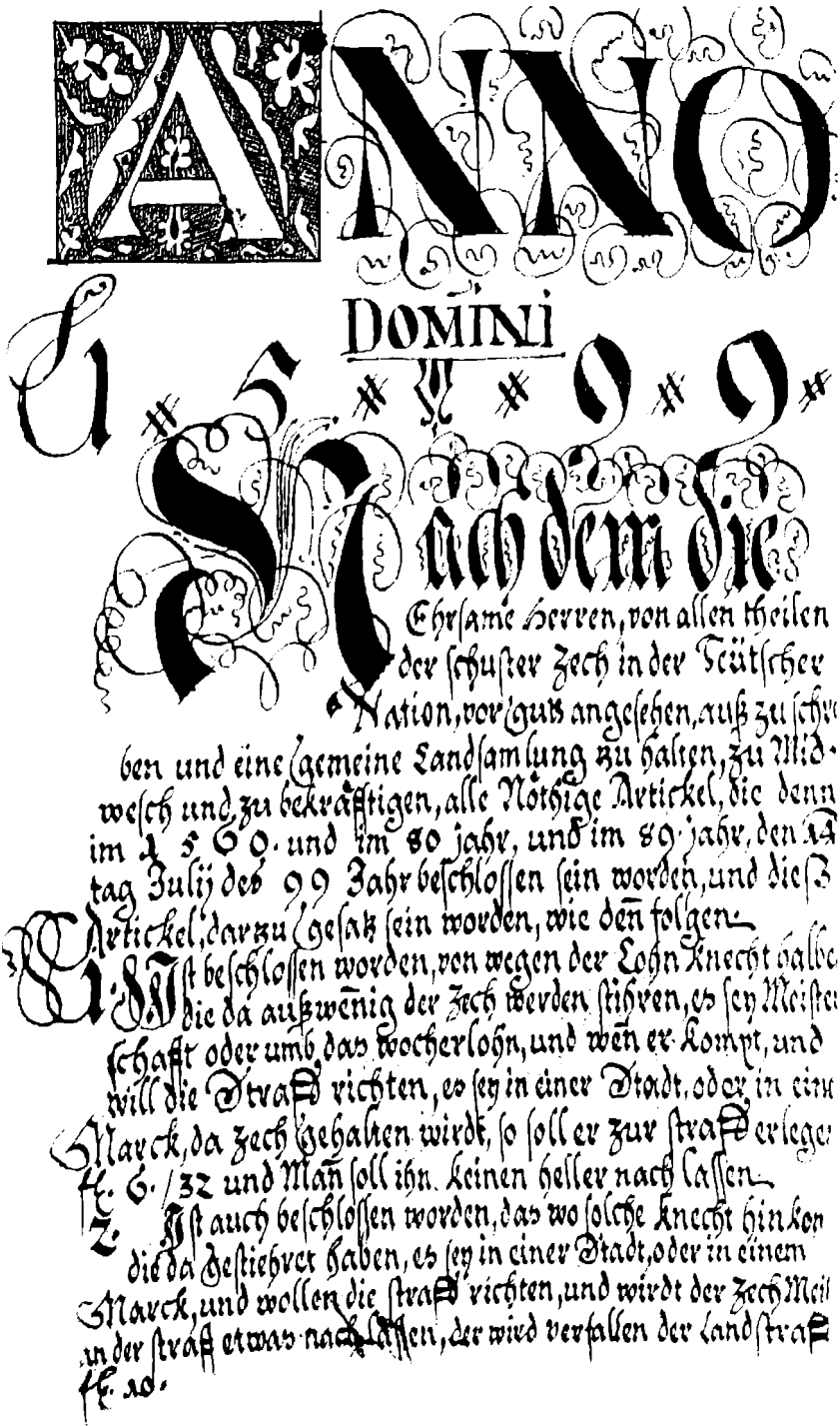

ANNO DOMINI 1599

Nachdem die Ehrsame Herren, von allen theilen der schuster Zech in der Teütscher Nation, vor gut ansehen, auß zu schreiben und eine gemeine Landsamlung zu halten, zu Midwesch und zu bekräftigen, alle Nöthige Artickel, die denn im 1560. und im 80 jahr, und im 89. jahr, den 14 tag Julij des 99 Jahr beschlossen sein worden, und die 3 Artickel, darzu gesatz sein worden, wie den folgen.

1. Ist beschlossen worden, von wegen der Lohn Knecht halber die da außwenig der Zech werden stihren, es sey Meisterschaft oder umb das wocherlohn, und wen er kompt, und will die Straß richten, es sey in einer Stadt, oder in einem Marck, da Zech gehalten wirdt, so soll er zur straß erlegen H. 6. /32 und Man soll ihn keinen heller nach lassen.

2. Ist auch beschlossen worden, das wo solche Knecht hin kom die da destiehver haben, es sey in einer Stadt, oder in einem Marck, und wollen die straß richten, und wirdt der Zech Meister in der straß etwas nachlassen, der wird verfallen der Landstraß H. 10.

Foto 17

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

da zech gehalten wirdt, und werde arbeit begehren, derhalben soll
der Knecht Vatter eben wahr nehmen, wie und wen der Pastpert
geschrieben ist, wird er vollkomlig seyn, so kan man dem Knecht
einen Herren geben, aber der Vatter soll den Pastpertbrief
bey sich behalten, und mit nichten dem Knecht wieder geben, bey
einer harten Straff.

ANNO
Domini
1566

Nachdem die
Ehrsame Herrn von allen theilen
der Ehrligen Schuster zech teüt-
scher Nation, vor gut angesehen
haben, auß zu schreiben, und in der Herr
Manstadt eine gemeine Landsamlung zu halten,
zu bekräfftigen alle Nöttige Artickel welche im 1560
und im 69 und im 80 und im 89 und im 99 Jahr
beschlossen sein worden, sindt darüber diese Artickel so
diesem 1.6.0.6. jahr den 28 und 29 tag November
beschlossen seyn, darzu gesatzt, wie hernach folgen.
Sindt demnach die vorige Artickel, wie vorgem
bey kräfften erhalten, und etliche nöttige darzu gesatzt, w
hernach folgen.
1. Erstlig ist beschlossen worden, das keiner auß den frei
auß Jahrmarcken, vor dem andern soll feil haben, ausge
nohmen desselben Orts, da der Jahrmarck gehalten wird
sondern

Foto 17

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ANNO DOMINI 1614

Den 11 Tag Julii.

Ist eine Landt-
samlung auff Midwesch außgeschriebz
worden, sein alda die vorige Artickel
bey kräfften erhalten worden, und sein
etlige Nöttige darzu gesatzt mit den-
selben zu leben, bey ermeldeter Landstraff,
nemblich fl. 10.

1. Erstlich, sein diese 3. Marck den knech
zugelassen worden, Nemblig der Hunyn-
Weintz, Dömbrig, alda zu arbeiten.

2. Ist auch beschlossen worden, das wehr das Meisterstück
nicht hat gemacht, soll in keinerley weiß eingenohmen
werden, er hätt den das Meisterstück gemacht, wie andere
gutte Herren, so in der Ehrligen Zech leben.

3. Ist auch beschlossen worden, das eine Ordnung soll ge-
halten werden, auff den Jährmarcken, im feihl haben, un-
einigkeit zu vermeiden, auff folgende weiß, Erstlig: Die
einwohner des Jahrmarcks, darnach die Herrmanstäder

schuster,

Foto 18

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

sondern sollen den Jahrmarck zu gleich halten, und der Nach Jahr:
marck soll nicht gehalten werden, ausgenommen, von denen so
gnugsame freyheit haben als Engetten.

2. Ist auch beschlossen worden, einträgtig, von wegen des Meister:
stück, das wehr dasselbe machen will, es sey knecht oder Mann,
der soll machen zum Meisterstück aus einer Kühe-Haut, drey Paar
stiffel, aus einer Buck Haut ein Paar Stiffel, und ein Paar gal:
lerig niederschugen, aus einem Hamelen fehl, ein paar Stiffel,
und ein paar frau schugen, solches soll geschnieden, und außge:
macht werden, das auch ein Meisterstück heist, (oder sey) zu ver:
kauffen, welch Zech Meister solches wird übertretten, soll verfallen
die Lands straff. Nemblich: fl. 10.

3. Es ist auch beschlossen worden, von den Lands Meisteren,
welcher junger Man, oder Pursch, wird sein Meisterstück,
(oder Meisterschafft) wird beweisen, oder machen, der soll dasselbige
in 6. wochen fertigen, wird ers in der Zeit nicht fertigen, so
soll er gestrafft werden, umb fl. 6. ‖ 32.

ANNO

Domini 1 * 6 * 1 * 0 *

Den 27 Tag Aprilis.

Erstlig ist beschlossen und von der
Loblichen Vniverstätt vor recht er:
kandt, das die geisen frau-schugen
welche auff die Jahrmarck geführt
werden, an schachten nicht länger, den ohne ein halb
achtelchen, einer ehlen lang sollen seyn, nicht gestempt,
auch nicht mehr den mit 4. oder 5. Nägeln sollen beschlag

sein

Foto 18

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ANNO Domini 1632

Nachdem die Ehrsame Herrn, von allen Theilen der Ehrliger Schuster zech Teütscher Nation, für guts angesehen, auß zu schreiben und eine gemeine Landsamlung in der Herrmanstadt zu halten, alle die vorige Artickel, welche im 1560 und im 69. im 80. und 89. und im 99. Im 1606. und im 18 Jahr beschlossen sein worden, bey Kräfften erhalten, und im 1.6.32. nach etlige nothwendige darzu gesatzt, wie hernach folgen.

1. Erstlig, ist beschlossen worden von wegen der Lehr Knecht, das welcher nach verbrachten Lehr Jahr, an freumbden Orthen Stieren, oder Meisterschafft arbeit wirdt, soll nicht nur umb fl. 6. //32. gestrafft werden, sondern soll zu den fl. 6. //32. nach erlegen fl. 12. das macht mit einander fl. 18. weil er sich selbst der Ehrliche zech hatt aussgethan, und ihm auch nichts erlassen werden von den 18 Gulden.

2. Ist.

Foto 19

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Schuster, Schaßburger, Midwischer, Croner, Nösner,
Müllembächer, Clausemburger, Groß-Schenck, Reiß-
Marck, Reps, Leschkirch, Broß, Marckschelcken,
Kleinschelcken, Birthellmen, Rehn, Keüß Agnetlen, En-
getten, Rechesdorff, Meschen, Hetzeldorff und der gleichen.

4. Ist auch beschlossen worden, das die Lehrjungen einisch viell
sollen in die Zech geben, Nemblich fl. 6. // 32. Und das Mahl soll
der Meister, und der Lehrjung, ein jeder das Halbetheil geben, und
sollen nicht mehr als drey Gerichter zu bereit werden, bey ver-
meidung der Landtstraff fl. 10.

5. Ist auch beschlossen worden, daß welcher Lohn knecht nicht
umb das Meisterstück arbeiten will, soll zur straff erlegen fl. 4.

6. Ist auch beschlossen worden, das ein Lohn knecht, der nicht
im Knechtstanden, das Meisterstück macht, nimpt auch nicht
eines Meisters Tochter, soll in die Zech erlegen fl. 12.

ANNO
Domini 1.6.1.8.

Nach dem die
Ehrsame Herrn, von allenth
der Ehrligen Schuster Zech
Teütscher Nation, vor guts
gesehen, auß zu schreiben, und in der
HERRManstadt eine gemeine Landt samlun
zu halten, verwilliget und zu bekräfftigen, all

Nöthige

Foto 19

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Nachdem die Ehrsäe
Ih. H. Allenthalben der Ehrligen
Schuster Zechen Teütscher Nation vor guts an-
gesehen auß zu schreiben, und in der Herrmanstadt
eine gemeine Landtsamlung zu halten, und von etlig
Nothwendigen Artickeln zu tractieren, und zu handeln,
und die vorige Artickel, welche im 1.5.6.0. und 69. im
80. und 89. und 99. ja auch im 1.6.0.6. und im 10.
und 14. und 18 jahr beschlossen sein worden, abermahl,
bey kräfften erhalten, weil aber etwas ungemach gespiret, so ist
im 1.6.48 Jahr nach mehr Tractieret und mehr noth
wendige Artickel darzu gesetzt, welche von der Union Conciert,
und von der Löbligen Universität affirmieret seyn, als wie
folgen.

ANNO
DOMINI
1 6 4 8

Den 25. 26. 27. und 28. Tag November.
Sein etliche Nothwendige Artickel von der
Union Concliert und von der Löbliger
Universität Confirmirt Worden.

Foto 20

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ist beschlossen nach einhalt des Ersten Artickel
so im 1.6.18. Jahr, von der Union Condirt und
von der Löbligen Universität affirmiert bey kräfften
erhalten, das kein Meister wider auß Städten, nach
Marcken, die Pfehll vom Lederer unbesehen soll kauffen,
bey gemelter Straff fl. 6. // 32. Welch ZechMeister
willendschafft wirdt bekomen, und den übertretter disser ge:
bot nicht straffen wir, so soll der ZechMeister verfallen, den
Landts Meistern fl. 10.

Es ist zu wissen wie im 1.6.71. Jahr, ein Feüress:
brünst in dem königlichen Marck Reps ist entstanden,
in welcher feüres brunst, den Schuster Herren, ihre
PRIVILEGII, oder Artickel eingeaschert
aber verbrendt sein, so das sie das in acht haben
genohmen, daß sie hinführo, ohne Artickel, ihre
Zech nicht kunten auffhalten, aber forth setzen,
seyn damals gewessener, ZechMeister, H. Michael Göhl, und
Johannis Josephus, vor uns erschinen, und bittend angehalten,
auß unseren Artickeln ihnen einen ausszug zu geben,
damit sie hernach, mögen wissen nach was sie sich solten halten.
Welches mir auch den Weisen Herrn nicht han können abschlag,
sintemal sie einmüthiglich der Union seyn.

Solches ist geschen im 1.6.72. den 27 januarij.
Damals gewesener (Elstern) oder Eltesten der Herr Manstaut
der Ehrliger Schuster Zechen. Wie folgen:

H. Laurentius Olescher. H. Georgus Meltzer
H. Gabriell, Hendler, zu der zeit ZechMeist
gewesen. H. Thomas Schäffbaumer, Martin
[illegible] Bayr, und Georgus Geckell.

Foto 20

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

NOTE

1. *Documente privind istoria oraşului Braşov*, volumul IX, Editura Aldus, Braşov, 1999, p. 32.
2. Idem, p. 77.
3. Idem, p. 232 – 236.
4. Idem, p. 237 – 238.
5. Radu Manolescu, *Comerțul Țării Româneşti şi Moldovei cu Braşovul, secolele XIV – XVI*, Editura Ştiințifică, Bucureşti 1965, p. 248.
6. *Documente privind istoria oraşului Braşov*, op. cit., p. 276 – 280.
7. Idem.
8. Idem, p. 318 – 324.
9. Idem.
10. Idem, p. 139 – 141.
11. Radu Manolescu, *op. cit.*, p. 248
12. Virgil Vătăşianu, *Istoria Artei Feudale în Țările Române*, vol. 1, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1959, p. 497, p. 847.
13. Radu Manolescu, op. cit., p. 259 – 304.
14. Dorina Negulici, Florea Costea, *Cetatea țărănească a Râşnovului în sistemul defensiv medieval al Țării Bârsei*, Braşov, 2000, p. 34
15. Identificarea filigranului a fost făcută în laboratorul de restaurare hârtie, Ligia Drăghici. Calchierea filigranului, Valerica Sârghie.
16. Dorina Negulici, Radu Ştefănescu, *Contribuții la cunoaşterea activității medico – farmaceutice la Braşov în evul mediu*, *Cumidava* XXV, p.
17. Gernot Nussbsächer, *Aus Urkundem und Chroniken*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1985, p. 77.
18. Gernot Nussbsächer, *Din cronici şi hrisoave*, Editura Kriterion, Bucureşti, 1987, p. 15.
19. H. Müller, *Der Repser Stuhl*, în *Archiv des Vereins*, 1913, p. 304 – 305.
20. Ştefan Pascu, *Meşteşugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1954, p. 244.
21. *Documente privind istoria oraşului Braşov*, op. cit., p. 54.
22. Idem, p. 361 – 370.
23. Idem, p. 169 – 170.
24. Idem, p. 291.
25. Idem, p. 162 – 166.
26. Idem, p. 272 – 274.
27. Radu Manolescu, op. cit., p. 244 – 248, 274 – 304.
28. *Documente privind istoria oraşului Braşov, op. cit.*, p. 197.
29. Idem, p. 391 – 394.
30. Original în colecția de documente a Bibliotecii Muzeului Județean de Istorie Braşov, nr. inv. 19112; filigranul calchiat în laboratorul de restaurare hârtie, Valerica Sârghie.
31. Documente privind istoria oraşului Braşov, *op. cit.*, p. 391 – 394
32. Restaurat în anul 1994 şi comunicat la Sesiunea Ştiințifică Națională de Conservare – Restaurare, Salonul Național de Conservare – Restaurare, Tulcea – 1996, Ligia Drăghici.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dorin-Ioan RUS

Steme şi însemne de breaslă aflate în biserica evanghelică Sf. Margaretha din Mediaş

În interiorul bisericii evanghelice din Mediaş se găsesc reprezentate un număr important de steme de breaslă, atât în strane cât şi pe cheile de boltă; de asemenea, în micul muzeu amenajat la una dintre galerii, se găsesc şi câteva lăzi, printre care şi trei ce au aparţinut unor bresle ce au activat în acest important centru meşteşugăresc şi comercial al Transilvaniei medievale şi moderne. În cadrul a trei studii am tratat tablele[1], lăzile[2] şi piesele din cositor[3] cu însemne de breaslă aflate la Muzeul Municipal Mediaş. În acest articol vor fi tratate cele ce se găsesc în biserica evanghelică, cu precizarea că se va pune un accent deosebit pe stemele şi însemnele de breaslă şi nu pe piesele pe care ele apar reprezentate, dar fără a lăsa în afara atenţiei aspectele privind istoria acestor asociaţii.

Prima strană aparţine breslei croitorilor. Cele mai vechi informaţii despre croitorii din Mediaş datează din 1456. În acel an Michael Sartor este trimis de breasla croitorilor din Mediaş la Sibiu. Acolo el se prezintă în faţa Magistratului şi a conducerii breslei croitorilor cu întrebarea dacă un croitor are dreptul să practice simultan şi meşteşugul de tunzător de postav. Magistratul sibian răspunde negativ şi recomandă celui din Mediaş să adopte o hotărâre similară[4]. Ca urmare acesta intervine în conflictul care izbugnise între breasla croitorilor medieşeni şi meşterii croitori Michael şi Martin care practicau şi meseria de tunzător de postav. Prin hotărârea sa din 16 decembrie 1457, Magistratul din Mediaş hotăreşte ca, pe viitor, nimeni să nu poată practica două meserii[5]. Din 1494 fac parte din uniunea interurbană a croitorilor[6]. În 1516 croitorii apar şi în registrul de socoteli al oraşului, cu regularitate însă numai din 1534[7]. În 1516 breasla croitorilor îşi redactează statute noi[8]. Trei ani mai târziu reprezentanţii breslelor de croitori din Mediaş şi Sighişoara îi însoţesc pe confraţii lor din Târgu-Mureş în faţa consiliului orăşenesc pentru a-i ajuta să obţină aprobarea statutelor lor[9]. Breslei îi era încredinţat spre apărare unul din turnurile "castelului", ceea ce indică atât importanţa cât şi vechimea ei.

Stema acestei bresle apare redată într-un chenar pătrat de culoare albastru-închis, fiind destul de deteriorată, ceea ce nu permite o descriere completă a ei. Într-un ornament vegetal de culoare galbenă şi formă rotundă, având în vârf, la încheierea braţelor o floare galbenă cu patru petale, apar doi lei argintii, în picioare, susţinând un scut timbrat cu o coroană de rege european, din care iese o panglică de culoare roşie ce trece peste capetele celor doi lei limbaţi. În partea superioară a câmpului scutului nu se distinge nimic, însă în partea inferioară apare o foarfecă argintie având braţele deschise în sus. În

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

afara emblemei, apar în cele patru colțuri ale chenarului inițiale ale numelor staroştilor din acea vreme; în dreapta sus şi jos: IE, în stânga sus: IK, în stânga jos: IM. Piesa este într-o stare relativ bună, pictura, realizată pe lemn de brad, suferind de-a lungul timpului, ceea ce a dus la o dificilă citire a mobilelor de pe scut. (fig 1)

Strana calfelor de croitori aflată la galerie, are redat simbolul acestei asociații la fel ca şi pe farfuria din cositor aflată în colecția Muzeului Municipal Mediaş[10], ceea ce ne permite datarea ei pentru a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Este o imagine ce are în centru un scut italian cu margini negre, iar în câmpul roşu o foarfecă deschisă cu brațele în sus, cuprinzând un ac ce este îndreptat cu vârful în jos. Foarfecele şi acul sunt de culoare neagră, ultimul având partea superioară, capul, aurie. Scutul are lambrechini de culoare neagră, aceştia fiind legați de părțile interioare ale cortinei. La baza scutului se distinge o panglică argintie în formă de floare.

La cele două extremități ale tabloului se găsesc câte doi îngeri. Cel din dreapta priveşte spre interior, se sprijină pe piciorul stâng, cel drept fiind încovoiat sub stângul; are mâna stângă aşezată pe abdomen iar cu mâna dreaptă susține cortina aurie, ce cade în dreapta şi deasupra lui. Între îngerul din dreapta şi stema Frățietății se găseşte o amforă romană, umplută cu flori şi plante. În stânga scutului se află reprezentate aceleaşi figuri, cu deosebirea că îngeraşul are mâna stângă aşezată pe piept dar, spre deosebire de primul, se află în zbor. Aripile argintii se pot distinge la fiecare din cei doi (fig 2).

Strana breslei tăbăcarilor. La 1471, tăbăcarii din Mediaş obțin un privilegiu din partea lui Matei Corvin, potrivit căruia li se asigura desfăşurarea procesului de producție în condiții avantajoase[11]. Ei apar în registrul de socoteli al oraşului la 1559[12].

Într-un chenar de formă pătrată apare tema acestei bresle pe un fond albastru-închis, reprezentând doi lei susținând câte un cuțit de răzuit, fiecare cu stânga. Ei sunt rerezentați cu culoarea galben, având coamele de argint, ce se sprijină pe picioarele din spate, limbați, cu cozile aplecate spre interior, privind spre uneltele reprezentate în centrul imaginii. Cele două cuțite de răzuit, argintii, se încrucişează pe un cuțit de fățuit, de asemenea argintiu, aflat în poziție verticală, la intersecția celor trei unelte găsindu-se un disc de culoare argintie. Toate cuțitele au mânere aurii.

Deasupra acestor unelte se găseşte o coroană de marchiz aurie, cu trei perle azurii, interiorul ei fiind vopsit în roşu. Sub toate acestea, se găseşte un ciubăr de tăbăcărie de culoare argintie, în formă de trunchi de con, cu baza mare în sus, cu trei cercuri. Vasul se găseşte aşezat pe o suprafață netedă, de culoare roşie, la fel ca cei doi lei.

Rama interioară a tabloului este de culoare galbenă, cea din mijloc, mai lată, este verde, iar cea din exterior, dini nou, galbenă. După reprezentare, poate să aparțină secolului al XVIII-lea (fig.3).

Lada breslei cizmarilor, din secolul al XIX-lea, se găseşte în micul muzeu amenajat la galerie. La 1814 existau două bresle ale cizmarilor la Mediaş, una

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

săsească, cealaltă germană[13]. Una dintre ele avea şi lada descrisă mai jos.

Este realizată din lemn de stejar, masiv, având patru picioare rotunde şi un capac în formă de trunchi de piramidă. Este lăcuită, având muchiile, atât cele ale lăzii, cât şi cele ale chenarelor de pe fețete, pictate cu linii oblice de culoare neagră.

Pe fațeta principală se găsesc reprezentate produse ale acestei bresle, desenate în două chenare de formă romboidală încadrate în cele două chenare dreptunghiulare. În rombul din dreapta apar reprezentate două obiecte de încălțăminte bărbătească: o cizmă albă orinetată cu vârful spre dreapta, având gulerul, tocul înalt şi talpa de culoare neagră; ca şi o gheată bărbătească, în dreptul acesteia, orientată cu vârful spre dreapta. Talpa este de culoare neagră, la fel ca şi gulerul răsfrânt spre stânga. În chenarul din stânga se găsesc două obiecte de încălțăminte feminină, la fel de culoare albă. Prima este o cizmă orientată cu vârful spre dreapta, cu şireturi, la fel de culoare neagră, având talpa şi tocul înalt de culoare neagră; în dreapta ei se găseşte un pantof de damă, scund, de culoare albă, cu talpa neagră. Între cele două chenare se găseşte un ornament vegetal în care este aşezată închizătoarea lăzii. Dimensiuni: L=76 cm; l=41 cm; h=48 cm (fig 4).

Lada breslei dulgherilor din secolul al XIX-lea, este făurită, la fel ca cea anterioară, din lemn de stejar, fiind lăcuită, în culoarea naturală a lemnului, reprezentând o adevărată capodoperă de artă meşteşugărească. Dulgherii apar ca breaslă la 1724[14]. Are picioare masive, rotunde, un capac în formă de trunchi de piramidă.

La cele patru colțuri, se găsesc stâlpi sculptați în formă spiralată. Pe fațeta principală se găsesc însemnele breslei, aşezate în interiorul unor chenare sub forma unor arabescuri. În chenarul din dreapta apar, în partea superioară, un ciocan şi un găuritor manual; în partea inferioară se găseşte un fierăstrău, un vinclu şi un cuțit, încrucişate. În chenarul din stânga se află un compas ce suprapune un echer, deasupra ambelor un vinclu, iar în partea inferioară o rindea.

Între cele două chenare se află încuietoarea metalică, în jurul căreia s-a sculptat un ornament vegetal, lăcuit de culoare maron.

Dimensiuni: L=76 cm; l=44 cm, h=29 cm. (fig 5)

Lada breslei blănarilor din secolul al XVIII-lea (1760), este cea de-a treia ladă de breaslă ce se află în biserica evanghelică medieşană.

Prima lor mențiune este la 1493, când regele Vladislav II interzice negustorilor străini să cumpere blănuri pe teritoriul celor 7+2 Scaune şi porunceşte juzilor din aceste părți să protejeze pe blănari în fața negustorilor străini. Dispoziția este reluată din nou la 1513 de către Vladislav şi confirmată la 1519 de către Ludovic al II-lea[15]. Blănarii din Mediaş plăteau drept impozit anual între 4-5 fl ocupând din acest punct de vedere locul al doilea după măcelari[16]. La 1542, între jurații oraşului erau şi măcelarii Urban şi Quirin[17].

Lada acestei bresle este construită din lemn de brad, având două sertare interioare, patru picioare paralelipipedice şi culoarea neagră.

În interiorul capacului se află simbolul breslei, o blană de animal, încadrată

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

într-o cunună de frunze de laur. Acestea sunt pictate cu vopsea albă. În partea inferioară apare numele maistrului (Johann Fuss) şi anul construirii (1760), inscripția fiind dispusă astfel: în dreapta balamalei 17, în stânga IOH; în dreapta balamalei din stânga FUS, iar în stânga acesteia 60.

Pe fațeta principală apare astrul Luna, separată în două semiluni, constituind cele două încuietori ale lăzii, dovadă că breasla avea două chei ce se aflau la cei doi staroşti.

Dimensiuni: L=68 cm; l=32 cm; h=33,6 cm (fig 6).

Pe cheile de boltă ale navei se găsesc de asemenea simboluri de breaslă, dovadă că aceste asociații profesioniale au contribuit financiar, material sau cu forțe umane la construirea acesteia.

Astfel, găsim însemnele breslei armurierilor într-un scut german, purpuriu, reprezentate de două săbii încrucişate, cu lamele argintii şi mânerele aurii (fig 7); Săbierii erau constiuiți, la 1538 într-o breaslă. În acel an magistratul oraşului le aprobă şi celor care făceau arcuri şi săgeți un statut cuprinzând 13 articole[18].

Însemnele breslei dogarilor se găsesc într-un scut german, purpuriu, având în partea superioară un ciocan de dogărit, cu mâner auriu şi cap argintiu, hexagonal, orientat spre dreapta; un butoi auriu cu trei cercuri în partea inferioară şi alte trei în partea superioară, aşezat pe orizontală; un alt ciocan de dogărit, la fel cu mâner auriu şi cap argintiu, dar de formă pentagonală, orientat spre dreapta. (fig 8)

Cele mai vechi mențiuni despre dogarii din Mediaş datează din anii 1453-1456 când Petrus Doleator împlineşte funcția de villicus (jude local)[19]. Din 1485 fac parte din uniunea interurbană a butnarilor[20]. La 1525 butnarii-dogarii din Mediaş se plâng regelui Ludovic al II-lea că în timpul culesului viilor meşteri străini îşi vând mărfurile în satele celor două scaune; Ludovic le acordă dreptul exclusiv de a-şi exercita această meserie în oraş şi în Scaun şi doar după ce vor avea dreptul de lucru să fie admişi şi meşteri străini[21]. Butnarii din Mediaş mai aveau de suferit şi din cauza concurenței negustorilor nebreslaşi, împotriva cărora sunt ocrotiți de magistratul oraşului la 1526[22]. Din 1509 butnarii apar şi în registrul de socoteli a oraşului dar numai după 1577 în mod regulat[23].

Însemnele breslei rotarilor se găsesc într-un scut german, purpuriu, având în câmp redată o roată argintie cu 6 spițe (fig 9). Breasla rotarilor a existat în mod sigur la 1490[24]. În 1540 Magistratul din Mediaş confirmă statutele breslei[25]. Din 1490 fac parte din uniunea interurbană a rotarilor[26]. La 1732 îşi reînnoiesc statutele[27].

Însemnele breslei fierarilor apar într-un scut german, purpuriu, fiind constituite dintr-un cleşte argintiu cu brațele în jos, deschis, aflat în partea dreaptă; în stânga se făseşte un ciocan cu mâner auriu şi cap argintiu; în mijlocul lor se găseşte o stea argintie în şase raze (fig 10).

Sub numele general de fierari se cuprind îndeobşte o serie de meşteşugari specializați: lăcătuşi, potcovari, cuțitari etc. Deja în 1435 este menționat Staphanus Serator (lăcătuşul)[28]. Între 1470-1477 Martinus Faber (fierarul), deține calitatea de villicus[29]. El este poate identic cu Martinus Kovach (fierarul) care la

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

24 ianuarie 1479, cu ocazia introducerii capitlului de Alba-Iulia în posesia satului Bazna, protestează în numele celor două scaune alături de Jacob din Moşna şi Nicolae, judele oraşului Mediaş[30]. O breaslă a fierarilor exista sigur la sfârşitul secolului al XV-lea. Ea deținea chiar o piatră de ascuțit săbiile, cuțitele, securile (lapis lapsorium), pentru care plătea oraşului, la 1502, un impozit de 2 fl anual. Fierarii aveau o situație economică înfloritoare, ajungând să dețină demnități importante în conducerea oraşului. La 1508, jude al oraşului era Anton fierarul iar la 1534 dregătoria de notar al oraşului era deținută de fierarul Nicolae, originar din Moşna[31]. Din anul 1501 fierarii apar şi în registrul de socoteli al oraşului[32]. Din breasla fierarilor s-au desprins lăcătuşii care, la 1504, îşi reînnoiesc statutele[33]. La 1642 îi găsim în uniunea interurbană a fierarilor[34].

Aici pot fi prezentați şi potcovarii, al căror însemn, apare reprezentat de o potcoavă neagră orientată cu deschizătura în jos, îr tr-un scut german, argintiu (fig 12), ca şi cei care făureau arcuri şi săgeți, arcarii, cu un însemn ce reprezentau două săgeți aurii, încrucişate, cu vârfurile în sus, într-un scut german, verde (fig 11).

Pe una din coloanele bisericii se găseşte stema breslei blănarilor din secolul al XVII-lea (1611). Un scut baroc, cu margini aurii, având în câmpul purpuriu o blană de argint, este timbrat de o coroană de marchiz, aurie. În câmp apare numărul 1611, scris cu culoare neagră, reprezentând anul în care s-a pictat această stemă pe acest pilon. Scutul este susținut de doi lei, dar din aceştia nu se mai poate observa decât membrele inferioare (fig 13).

Se observă că avem în strane trei steme de breaslă (două ale croitorilor, una a blănarilor) şi însemne de breaslă (la tăbăcari). Diferența este în primul rând prezența sau absența scutului heraldic. Ca urmare, reiese că lăzile prezentate au însemne, iar pe cheile de boltă însemne aşezate în scuturi heraldice, ce cu greu pot fi calificate drept steme.

Zunftwappen und –zeichen in der Mediascher Margarethenkirche - Zusammenfassung- von Dorin-Ioan RUS

Der Verfasser hat 13 Zunftwappen und –zeichen die sich an den Gestühlen, Zunftladen und Schlußsteinen der Mediascher Margarethenkirche befinden, dargestellt.

Der im Schiff gefundene Kirchenstuhl der Schneiderzunft (Abb1), aber besonders am Empore gebauter Kirchengestuhl der Schneiderbruderschaft (Abb2) haben einen besonderen künstlerischen Wert.

Das Zunftzeichen der Gerberzunft zeigt uns zwei Löwe, die mit zwei Messern über einem Faß arbeiten (Abb 3).

Am Empore, finden sich mehrere Laden, darunter drei Zunftladen, die den Mediaschern Zünften gehören haben. Die Lade der Schusterzunft (Abb 4) hat an dder Hauptfassade zwei mähnliche und zwei weibliche Schuhe gezeichnet; die Zunftlade der Zimmermänner, verschiedene Werkzeugnisse dieses Handwerks (Abb 5), die Lade der Kürschnerzunft ein Fell, das Zeichen dieses Handwerks (Abb 6).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Sechs Schlußsteinen haben auch Zunftzeichen: jedes Zeichen ist in einem deutschen Schild, und zwar: die Waffenschmiede (Abb. 7 und 11), die Wagnerzunft (Abb 9) und die Schmiedezunft (Abb 10 und 12).

Interessant ist auch das von 1611 Wappen der Kürschnerzunft, das an einer Säule der Kirche gemalt wurde (Abb 13).

[1] Doina Comşa şi Dorin-Ioan Rus, *Table de breaslă în colecția Muzeului Municipal Mediaş*, în *Ziridava*, vol XXIII, 2002, Arad, sub tipar.

[2] Doina Comşa şi Dorin-Ioan Rus, *Lăzi de breaslă în colecția Muzeului Municipal Mediaş, în ActaMP*, vol XXIII, 2002, Zalău, sub tipar.

[3] Doina Comşa şi Dorin-Ioan Rus, *Piese din cositor cu însemne de breaslă în colecția Muzeului Municipal Mediaş*, în *Ziridava*, vol XXIII, 2002, Arad, sub tipar.

[4] *Urkundenbuch zur Geschichte der deutschen in Siebenbürgen*, Bd. 5, nr 3039, p. 541-542.

[5] Ibidem, nr 3097, p. 583-584

[6] Ştefan Pascu, *Meşteşugurile în Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1954, p.157

[7] Colecția Klima, sub Mediasch/Zünfte, Arhiva Consistoriului Evanghelic Sibiu.

[8] Ştefan Pascu, *op cit*, p. 162

[9] Ibidem, p. 162

[10] Muzeul Municipal Mediaş, nr inv 469; piesă ce are inscripționat anul 1784, ca an de realizare.

[11] Ştefan Pascu, *op cit*, p. 110

[12] Colecția Klima, sub Mediasch/Zünfte

[13] Victor Werner, *Die Mediascher Zunft-Urkunden*, Mediasch, 1910, p. 42

[14] Victor Werner, *op cit*, p. 60

[15] Victor Werner, *op cit*, p. 24; Heinrich Müller, *Zur Geschichte des Repser Stuhles*, în *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, Bd. 39, 1913, p. 367-369;

[16] Şt Pascu, *op cit*, p. 126

[17] *Ibidem*

[18] Victor Werner, *Fürstenzeit*, p. 49.

[19] *Urkundenbuch*, Bd 5, nr 2874, p. 419; nr 2903, p. 440; nr 3054, nr 553-554

[20] Şt Pascu, *op cit*, p. 182

[21] Victor Werner, *op cit*, p. 7

[22] *Ibidem*

[23] Col. Klima Mediasch/Zünfte

[24] Şt Pascu, *op cit*, p. 183;

[25] Victor Werner, *op cit*, p. 54

[26] Şt Pascu, *op cit*, p. 183

[27] Victor Werner, *op cit*, p. 55

[28] *Urkundenbuch*, Bd.4, nr 2250, p. 593

[29] *Urkundenbuch*, Bd.7, nr 3792, p. 449; *Urkundenbuch*, Bd.7, nr. 4206, p. 153-154

[30] *Urkundenbuch*, Bd.7, nr. 4289, p. 203

[31] Şt Pascu, *op cit*, p. 162

[32] Colecția Klima, sub Mediasch/Zünfte

[33] Şt. Pascu, *op cit*, p. 169

[34] Heinrich Müller, *op cit*, p.361-362

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

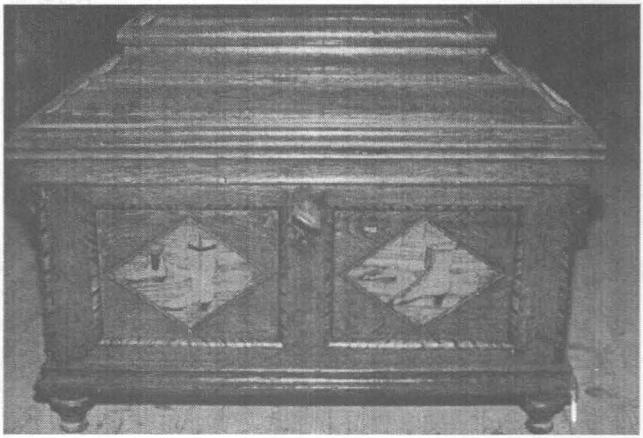

Fig. 4 • Lada breslei cizmarilor - Mediaş

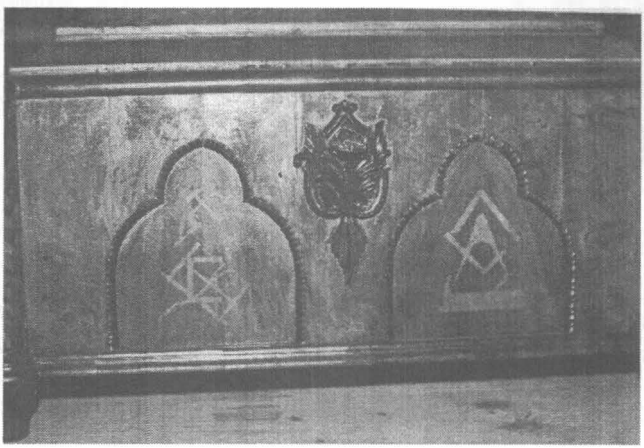

Fig. 5 • Lada breslei dulgherilor - Mediaş

Fig. 6 • Lada breslei tăbăcarilor - Mediaş-1760

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

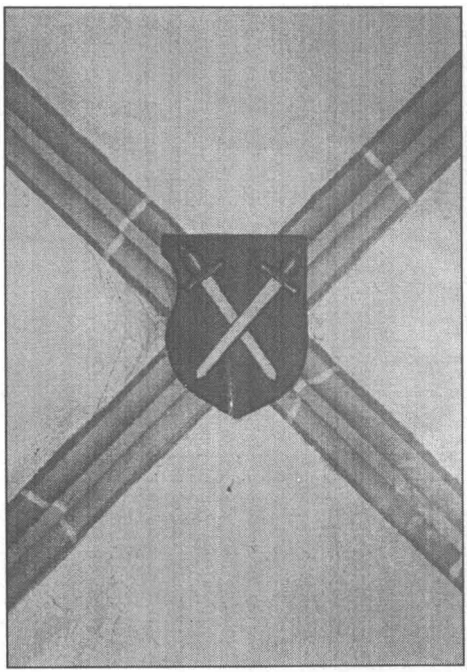

Fig. 7 • Stema breslei armurierilor Mediaş

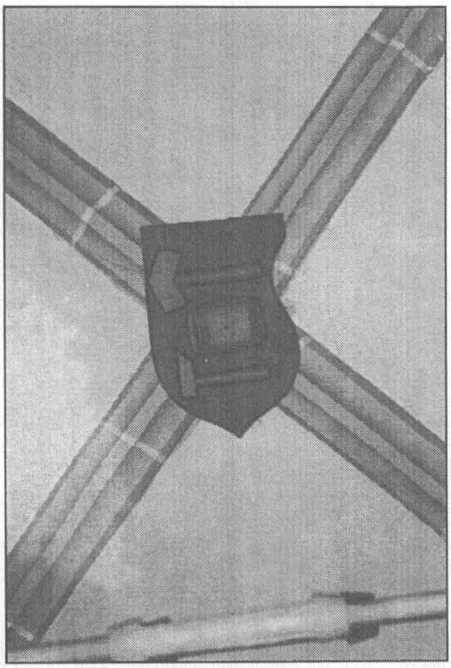

Fig. 8 • Stema breslei dogarilor Mediaş

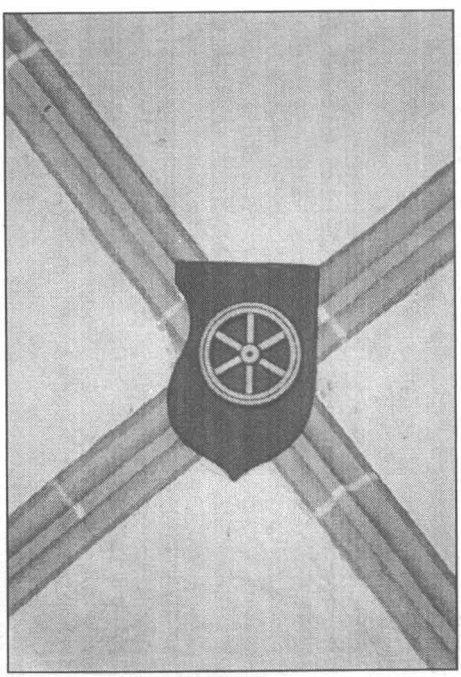

Fig. 9 • Stema breslei rotarilor Mediaş

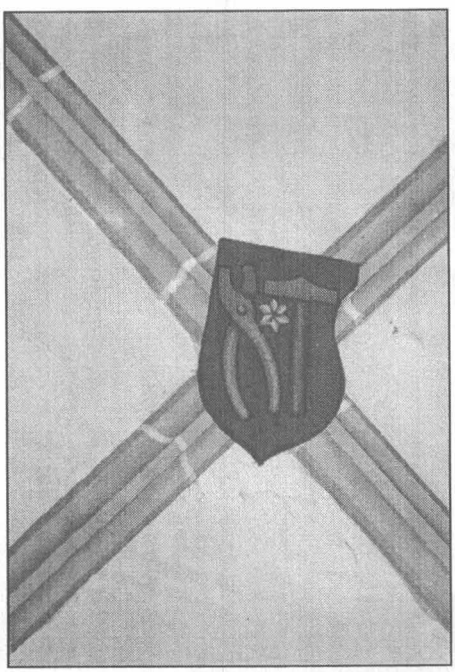

Fig. 10 • Stema breslei fierarilor Mediaş

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

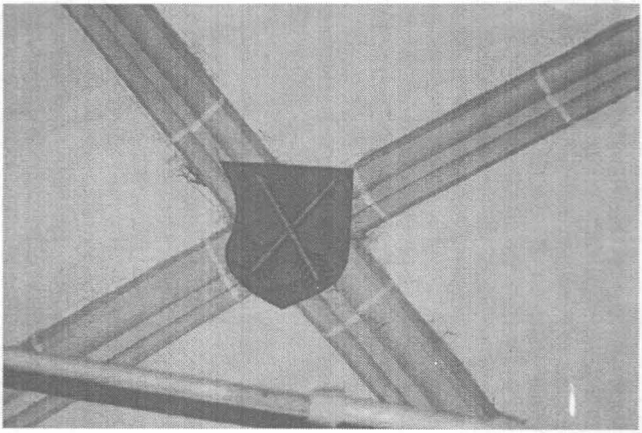

Fig. 11 • Stema breslei arcarilor - Mediaş

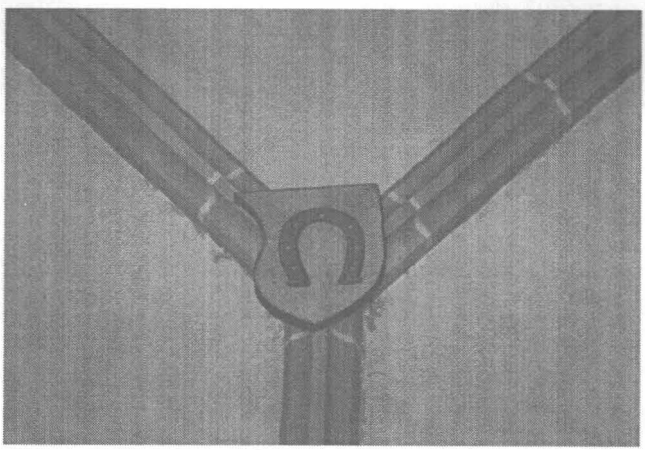

Fig. 12 • Stema breslei arcarilor - Mediaş

Fig. 13 • Stema breslei blănarilor - Mediaş-1611

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Iulia Mesea

Etape ale formării colecției de pictură transilvăneană a Muzeului Brukenthal

Formarea colecției de pictură a Muzeului Brukenthal a parcurs mai multe etape distincte, de la inițiere până în prezent. Lucrarea de față îşi propune să evidențieze şi să motiveze stadiile de constituire a fondului de pictură transilvăneană, unul dintre cele mai interesante şi mai bogate de acest fel din țară.

Cercetarea modului în care s-au închegat această colecție, principiile care au stat la baza formării ei, proveniența pieselor şi felul în care ele au intrat în muzeu, "politica de achiziții" etc. s-a făcut prin studierea următoarelor publicații şi documente: cataloagele colecției de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, din 1844, 1884, 1889, 1893, 1901, 1909, Registrele de procese verbale ale curatoriului, secolele XIX-XX, corespondență din colecția de manuscrise a Muzeului Brukenthal etc.

O caracteristică importantă a acestui fond de artă, ce se impune de la început amintită, este o anume eterogenitate etnică a artiştilor reprezentați. Astfel, alături de pictori germani, români, maghiari, firesc prezenți în acest fond patrimonial, stă un număr important de artişti din diferite zone ale Europei Centrale. Prezența lor în colecție se explică, în mod natural, prin fenomenul artiştilor călători sau itineranți, caracteristic pentru viața artistică a secolului al XIX-lea. Au intrat în muzeu, astfel, lucrări ale unor pictori şi desenatori care au activat chiar şi pentru o perioadă mai scurtă în Transilvania. Acest mod de înțelegere a pieselor pasibile a face parte din "arta transilvăneană" se prelungeşte până în contemporaneitate, colecția asimilând cu uşurință opere ale artiştilor străini care au lucrat în provincie, au redat peisaje şi locuitori ai acestor ținuturi.[1]

De la fondare şi până în prezent, datorită condițiilor şi programului de achiziții, colecția a avut şi are un dublu caracter, artistic şi istorico-documentar.

După cum deja am menționat, ea este cel mai important fond de pictură sud-est transilvăneană. Producția artistică din Sibiu – oraşul cu cea mai bogată viață artistică în secolul al XIX-lea - este cel mai bine reprezentată. Alături de aceasta stau, în număr semnificativ, lucrări de referință ale artiştilor din Braşov, Sighişoara, Mediaş, Bistrița, Cluj, Oradea, Sf. Gheorghe, Baia Mare etc.

Debutând ca o colecție privată de artă europeană de model baroc, Muzeul Brukenthal a devenit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea un important loc de identificare a națiunii săseşti pentru ca, după Unirea din 1918 şi mai mult după cel de-al doilea război mondial, să-şi diversifice specificul, într-o primă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

fază lărgindu-şi caracterul de la național (săsesc) la regional (transilvănean), apoi îmbogățindu-se cu un important fond de pictură românească, de dincolo de Carpați.

Concepând şi constituind o colecție de pictură europeană de mare prestigiu, baronul Samuel von Brukenthal membru al marii familii europeane a spiritelor Iluminismului, a reuşit să creeze la Sibiu o nişă culturală prin care să pună oraşul în legătură cu evoluția gândirii din marile centre culturale ale continentului. La citirea faimosului şi disputatului său testament[2], spectaculoasa colecție de tablouri, fabuloasa bibliotecă, alături de colecțiile de minerale, numismatică, gravură etc.[3] au revenit oraşului Sibiu, "împovărat" în acest fel cu o moştenire culturală de excepție, care a marcat pentru totdeauna spiritualitatea cetății. Samuel von Brukenthal a fondat, prin acest gest, o instituție de cultură de largă accesibilitate, spațiu de îmbogățire spirituală; pentru urmaşi ea a fost permanent un exemplu stimulator, bogat în sugestii, prin intermediul căruia definirea prezentului şi proiectarea viitorului s-au putut mereu sprijini pe generoasa rădăcină a tradițiilor.

Animat de dorința şi pasiunea de a-şi alcătui o colecție de pictură de mare valoare, baronul Samuel von Brukenthal şi-a îndreptat atenția asupra principalelor şcoli de pictură europeană nu şi asupra artei locale. De aceea, numărul lucrărilor din colecția de pictură transilvăneană provenind din aşa-numitul fond vechi este foarte mic. Deşi nu sunt caracteristice pentru această colecție, menționăm aici, totuşi, copiile pe care Johann Martin Stock şi Franz Neuhauser, cei doi artişti care au activat la restaurarea, conservarea şi organizarea pe baze ştiințifice a colecției, le-au executat, la comanda baronului. Intenția acestui om de mare deschidere spirituală, care a fost guvernatorul Transilvaniei, a fost nu numai de a aduna un număr cât mai mare de lucrări de pictură care să se constituie într-o colecție valoroasă, ci şi să creeze un fond ce poate fi considerat o mică istorie a artei.[4] Probabil pentru a suplini absența unor opere pe care le considera importante sau pentru a avea în colecție cel puțin copii ale unor piese pe care le admira, Brukenthal a comandat tablouri după artişti europeni ce se aflau în alte colecții. Franz Neuhauser a copiat Fuga în Egipt a lui Carlo Maratti[5], iar Johann Martin Stock a executat copii după Johann Kupetzki, Rafaello Santi şi Johann Heinrich Roos.[6] În absența unei şcoli superioare de artă la Sibiu sau în alt oraş al Transilvaniei, pinacoteca Brukenthal s-a constituit într-o adevărată "Academie de artă". Artiştii ce au activat la Sibiu pe parcursul secolului al XIX-lea au receptat-o în acest fel.[7]

Coordonatei culturalizatoare şi educative a modelului Brukenthal îi aparține nu numai a gustul pentru artă ci şi gestul de sprijinire şi dezvoltare a artei locale.[8] Dovadă a acestei preocupări este atenția pe care el a dat-o colaborării cu artiştii localnici cărora, pe lângă activitatea de întreținere şi sistematizare a colecției li se solicită şi capacitatea de creatori. J. M. Stock şi F. Neuhauser au executat

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

la comandă portrete de familie, portrete ale unor personalități ale epocii etc. Dintre lucrările lui J. M. Stock s-au păstrat în fondul vechi şase tablouri dintre care amintim Portretul Mariei Antoinette şi cel al Prințului Friedrich Wilhelm von Hohenlohe-Kirchenberg[9]. În scopul instituționalizării învățământului artistic, baronul face o mențiune specială în testament despre modul în care vor fi plătiți profesorii de desen de la gimnaziul evanghelic, instituind un fond aparte pentru suplimentarea retribuției acestora. În acest post, îl lasă pentru început, cu toată încrederea, pe unul dintre colaboratorii săi, profesorul Franz Neuhauser.[10]

Conacul de la Sâmbăta era unul dintre locurile dragi de recreere ale baronului. Probabil chiar el i-a comandat lui Neuhauser o lucrare de dimensiuni mari, care să redea această reşedință şi împrejurimile. Pentru acest tablou şi pentru alte lucrări în Galerie, în 24 mai 1803, la o lună şi jumătate de la moartea baronului, lui Neuhauser i s-a plătit suma de 189 de guldeni.[11] Din cercetările efectuate nu am reuşit să determinăm motivul pentru care această lucrare apare consemnată abia în Catalogul din 1901.

O altă categorie de lucrări din fondul vechi o constituie cea care cuprinde opere inițial atribuite unor artişti sau şcoli europene. Între acestea o piesă de referință pentru colecția Brukenthal şi pentru întreaga pictură românească (transilvăneană) este Portretul judelui Lucas Hirscher din Braşov. Achiziționat ca lucrare a pictorului german Hans Holbein, portretul este consemnat în catalogul lui Ludwig Neugeboren din 1844 ca aparținând unui pictor anonim din jurul lui Lucas Cranach.[12] Cercetările ce au urmat - la începutul secolului al XX-lea au studiat paternitatea acestui tablou: J. Bielz, M. Csaki, Nussbächer - au dus la concluzia că este vorba despre opera unui artist local, din Braşov, Gregorius.[13]

O discuție aparte trebuie făcută în legătură cu cele două tablouri ale pictorului Tobias Stranovius (1684 - prima jumătate a sec. al XVIII-lea). El s-a născut la Sibiu ca fiu al lui Jeremias Stranovius, artist slovac, activ în oraşul de pe Cibin în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Rămas probabil pentru scurt timp în Transilvania, acesta este menționat apoi, activ la Dresda şi Londra.[14] În primul catalog manuscris al colecției (Älteste Katalog) şi cel tipărit în 1844, Natura moartă cu varză şi Natură moartă cu ciuperci sunt înregistrate la şcoala germană apoi, în Catalogul din 1893, ele apar consemnate la şcoala națională, pentru ca în prezent ele să figureze din nou la şcoala germană.[15]

Tot din fondul vechi pot fi considerate alte două lucrări care au intrat în colecție probabil după întocmirea primului catalog, în care nu sunt consemnate. Doamna cu porumbel, a artistului sibian Müller şi Cactus speciosus grandiflorus a lui F. Neuhauser sunt încadrate, în Catalogul din 1844, şcolii germane. Ambele sunt atribuite artiştilor amintiți şi trecute la şcoala locală în catalogul din 1893.[16]

După moartea baronului Brukenthal, curatorii muzeului s-au îngrijit în principal de conservarea, ocrotirea şi studierea fondului de pictură existent. Interesul pentru achiziții de lucrări ale artiştilor locali nu exista, aşa cum el lipsise

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

şi din preocupările inițiatorului colecției. De aceea, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, câteva piese de pictură transilvăneană intră în colecție accidental.

În anul 1817, Muzeul Brukenthal s-a deschis ca muzeu public fiind, în acest fel, una dintre primele instituții de acest gen din Europa. Cuvântarea lui Johann Filtsch la deschiderea acestui prestigios aşezământ cultural a trasat câteva dintre direcțiile principale de evoluție a muzeului pentru perioada ce a urmat: putem spera ca şi Muzeul Brukenthal sau Muzeul Națiunii săseşti căruia fondatorul i-a oferit spațiosul său palat spre a-i fi templu, să fie patriei de folos şi să se înalțe spre perfecțiune (...) dorința noastră fierbinte este ca, indiferent de barierele naționale şi religioase dintre locuitorii acestui oraş şi acestei patrii, vizitarea muzeului să constituie un prilej fericit ca oamenii de reală valoare morală şi spirituală să se cunoască şi să se respecte.[17]

Curatorii muzeului erau conştienți că administrează un fond unitar, o colecție închegată, ceea ce, alături de situația financiară modestă, necesară în primul rând întreținerii patrimoniului existent, a dus la o politică de achiziții ce nu a modificat structura inițială a colecțiilor. Sunt consemnate în special achiziții de carte şi artă populară. De aceea, până în a doua jumătate secolului al XIX-lea, fondul de pictură transilvăneană era aproape inexistent.

De-a lungul secolului al XIX-lea, Sibiul a fost oraşul cu cea mai bogată viață artistică din Transilvania. Numeroşi artişti, localnici sau veniți din diverse zone ale Europei centrale, au găsit aici teren propice activității lor, un public destul de receptiv şi, mai ales, prin colecția de artă europeană, o adevărată "şcoală de pictură". Executate de obicei la comandă, multe din lucrările lor au intrat în proprietatea unor particulari care, mai târziu, spre sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, le-au donat muzeului ce dobândise în acea perioadă menirea de a aduna cele mai valoroase creații ale spiritualității germane, în noua sa accepțiune de Muzeu al națiunii săseşti.

După ce ani de zile atenția custozilor s-a îndreptat cu predilecție spre achizițiile de carte[18], Ludwig Reissenberger, custode al muzeului în perioada 1863-1882, a fost primul care a semnalat o creştere a interesului publicului nu numai pentru carte, pentru studiul ştiințific, ci şi pentru pictură şi artă.[19] De aceea el a propus, într-un memoriu, modernizarea instituției muzeale prin aducerea ei la zi cu progresele din domeniile ştiinței şi artei, continuând în acest fel demersul educativ al întemeietorului colecțiilor. Dar aceste achiziții se refereau nu la arta locală, ci la completarea fondului de pictură europeană.[20]

Anul 1887 a adus sibienilor un eveniment cultural de anvergură europeană: prima expoziție de artă, organizată sub patronajul lui Adolf von Stock, fost secretar gubernial, mare iubitor şi susținător al artei, sprijinit în demersul său de Asociația artelor plastice din Ungaria, în frunte cu custodele Carl von Telepy, Asociația artiştilor din Viena, al cărei preşedinte era August Schäffer şi de numeroşi artişti independenți. La expoziție au participat 200 de pictori şi desenatori

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

din Budapesta, Viena, München şi din principalele oraşe transilvănene, cu un număr de 398 de lucrări de pictură, grafică şi artă industrială, după cum reiese din Catalogul expoziției.[21] În ideea "politicii lui Reissenberger", se profită de această ocazie pentru noi achiziții. Comisia constituită cu această ocazie a enunțat ca şi criterii de cumpărare: valoarea artistică a lucrării, succesul pe care ea l-a avut la public, importanța artistului şi, din păcate nu în ultimul rând, prețul tablourilor. Acest demers a adus în colecție nu numai creații ale unor artişti contemporani europeni de oarecare renume în epocă[22], ci şi câteva lucrări de artă transilvăneană.[23]

Michael Csaki, custode al galeriei între 1892-1927, cel care a reuşit să facă cunoscută în Europa valoroasa colecție de artă europeană a Palatului Brukenthal, este cel care, pentru prima oară, în Catalogul din 1893, înregistrează separat lucrările transilvănene în aşa numita Heimische Kunst, în care şcoala locală cuprindea 40 de poziții.

Lucrând pentru şi sub protecția baronului Samuel von Brukenthal, pictorii Johann Martin Stock şi Franz Neuhauser au rămas în conştiința sibienilor cu un statut aparte, legat nu numai de valoarea lor ca artişti, ci şi ca personaje din anturajul guvernatorului. De aceea curatorii muzeului au rămas sensibili față de orice ocazie de a aduce în colecție noi lucrări ale acestora, chiar înainte de conturarea clară a programului de constituire a unei colecții de pictură transilvăneană.[24]

Aşa cum aflăm din prefața Catalogului din 1889, în perioada 1886-1889, în muzeu au intrat 38 de tablouri şi desene. Astfel, alături de piesele de la expozițiile de artă din Berlin şi Sibiu, muzeul s-a îmbogățit cu o donație a profesorului german, stabilit la Sibiu, Carl Dörschlag (1832-1917). Lucrările sale în ulei sunt înregistrate în Catalogul din 1893 la şcoala locală, cu numerele de inventar 13, 14, 15 şi 16.[25] În felul acesta, în anul 1901 figurau la această şcoală aproximativ 120 de lucrări.

Moştenitorii lui Samuel von Brukenthal au încercat să contribuie la opera culturală inițiată de valorosul lor predecesor. Ca urmare a unor asemenea inițiative, Biserica şi gimnaziul evanghelic din Sibiu dobândesc moştenirile baronilor Georg Peter Carl von Brukenthal (1784-1857) şi Franz Joseph von Brukenthal (1803-1867). În acest context, în anul 1875, intră în fondul pinacotecii lăsământul baroanei Louise von Brukenthal (1804-1875), fiica nepotului întemeietorului muzeului, Joseph von Brukenthal (1781-1859).[26] Alături de celelalte portrete ce se aflau deja în colecție, acestea vor constitui un nucleu important pentru realizarea unei galerii a portretelor familiei Brukenthal.

În anii 1879-1880, s-au achiziționat cele trei portrete ale nepoților guvernatorului: Joseph, Hermann şi Carl von Brukenthal, pe care pictorul sibian Gustav Albert Schievert le executase în anii 1879 şi respectiv 1880. Deşi nu s-au găsit documente despre o comandă în acest sens, rapiditatea cu care au

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

fost cumpărate - în chiar anul execuției - şi faptul că unul a fost realizat după o fotografie a lui Theodor Glatz ne fac să credem că au fost pictate la comanda curatoriului muzeului.

Politica de achiziții a custodelui Heinrich Müller (custode adjunct între 1879-1892 şi custode principal între 1892-1895) includea şi ea completarea galeriei de portrete ale membrilor familiei Brukenthal. La îndrumarea sa, a fost achiziționat impozantul portret în mărime naturală al guvernatorului Transilvaniei înveşmântat în ținuta ordinului Sf. Ştefan, executat de austriacul Georg Weikert (1745-1799), lucrare ce a fost aşezată pe peretele din față al sălii numărul 18, una dintre cele două săli în care, începând din 1893, s-a expus artă transilvăneană. Apreciatul pictor Robert Wellmann execută şi el un portret al unui membru al familiei, al Sophiei von Barcsay, născută baroană von Brukenthal (1813-1893), după o fotografie şi un alt portret în ulei, la solicitarea custodelui H. Müller. Galeria portretelor de familie este completată, în 1908, cu trei tablouri din moştenirea baroanei Bertha von Brukenthal născută Czekelius von Rosenfeld, reprezentându-i pe baronii Joseph von Brukenthal, Hermann von Brukenthal şi pe donatoare.[27]

Concepția că datoria unui muzeu național este şi prezentarea propriilor realizări artistice şi istorice este larg răspândită în secolul al XIX-lea în Europa centrală. Ea se manifestă puternic în țările monarhiei habsburgice şi în statele germane, unde aceste muzee naționale, regionale sau "comunitare" au devenit locuri importante de identificare. Muzeul Brukenthal este privit, mai mult ca oricând, ca păstrător al valorilor culturale majore ale națiunii săseşti. Pentru sibieni în general, pentru saşi în special, muzeul este tot mai mult spațiu de regăsire şi de regândire prin prisma înaintaşilor, dar şi a prezentului.

În condițiile unui rol tot mai important pe care fenomenul artistic îl joacă în viața societății, acum se impune cu claritate ideea formării, în cadrul muzeului, a unei colecții de artă modernă săsească. Această colecție se va constitui pe fondul deja existent, format dintr-un număr destul de mic de portrete, lucrări intrate în colecție, după cum am arătat în cele prezentate anterior, înaintea conturării explicite a dezideratului de constituire a unui muzeu cu specific național.

Direcțiile pe care se structurează politica de achiziții din ultimii ani ai secolului al XIX-lea şi începutul celui de-al XX-lea sunt următoarele: în colecție să fie reprezentați toți artiştii locali de valoare; lucrările acceptate ca donații sau achiziții să fie de reală valoare artistică; să se continue completarea fondului de factură documentară de portrete ale unor reprezentanți de seamă ai vieții culturale şi politice locale; să se trezească interesul publicului pentru arta locală.[28] Aceste principii sunt semne ale unei noi atitudini sociale în fața fenomenului artistic menit să joace un rol atât de important în viața societății, ale rolului activ pe care Muzeul Brukenthal şi-l asumă în sprijinirea artei locale[29].

Păstrarea propriei imagini într-un muzeu de talie europeană, aşa cum

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Muzeul Brukenthal era deja considerat la sfârşitul secolului al XIX-lea, alături de alte portrete ale unor personalități celebre, era cu siguranță o onoare. Într-un asemenea gest de orgoliu nedisimulat, dr. Joseph Bedeus von Scharberg, membru al curatoriului, la retragerea din activitate, în 1898, şi-a donat portretul pictat de Carl Dörschlag[30], după o litografie de Kriehuber.[31] Alături de familia întemeietorului muzeului, în colecție au început să intre şi portrete ale altor personalități transilvănene, în special sibiene. Multe dintre acestea sunt donații determinate de intrarea în conştiința comunității săseşti a importanței păstrării în muzeu a chipurilor marilor oameni de cultură ai neamului. Alteori, donațiile sunt făcute chiar de cei portretizați, care îşi alătură cu mândrie chipul celorlalte figuri de seamă ale vieții culturale şi politice.[32]

Amintim, între lucrările intrate în această etapă, o achiziție din 1889: Portretul episcopului Dr. Georg Daniel Teutsch (1817-1893)[33], realizat de Carl Dörschlag[34]. În anul 1898 urmaşa revoluționarului sas Stephan Ludwig Roth, Sophia Rosenauer, născută Roth, din Mediaş, donează portretul acestuia şi al soției sale, Anna Maria Elisabeth Roth.[35] Un alt portret al istoricului sas fusese donat cu un an înainte de inspectorul Friedrich Bömches von Boor. Tot în 1898, muzeul primeşte de la doamna Matilde Wolf un Portret al episcopului Georg Paul Binder.[36]

Odată cu intrarea fondului de carte al bibliotecii capelei, în muzeul Brukenthal intră şi două lucrări ce au aparținut acesteia: Necunoscut cu carte şi Bărbatul cu cartea[37], restaurate la intrarea în colecție datorită stării precare de conservare. Prima dintre ele s-a pierdut în timpul transportului sau depozitării la Avrig, din timpul celui de-al doilea război mondial. Cea de-a doua, Bărbatul cu cartea, împreună cu Portretul judelui Lucas Hirscher reprezintă singurele lucrări din perioada Renaşterii ale colecției de pictură transilvăneană.

Resistematizarea oraşului Sibiu, noile planuri urbanistice au dus la un val de demolări care a afectat o parte destul de însemnată a sitului istoric. Printre clădirile distruse în 1899 s-a numărat şi Capela Sfântului Jakob de lângă Biserica evanghelică din Piața Huet. Puțin înainte de demolare, Carl Hann von Hannenheim a realizat 4 copii după fresca din interiorul capelei, ce îi reprezenta pe Johann Sturm, directorul gimnaziului evanghelic, comitele Petrus Haller, primarul Bayer şi comitele Albert Huet. Aceste portrete de mici dimensiuni şi doar cu valoare documentară, au fost donate de autor în 1900.

În aceeaşi idee, de realizare a unui panteon al personalităților națiunii, mai intră în colecție la sfârşitul secolului al XIX-lea şi primii ani ai celui următor o serie de portrete reprezentându-i printre alții pe: Comitele Mattias Semriger, preotul şi revoluționarul Stephan Ludwig Roth, Comitele Conrad Schmidt etc.

Registrele curatoriale din anii următori dovedesc receptivitatea custozilor la noile direcții din viața culturală. Numeroase însemnări atestă achiziționarea de lucrări ale unor artişti locali la prețuri stimulative. Conştiința valorilor pe care le

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

deține muzeul îi face pe aceştia extrem de riguroşi în selecția pieselor ce urmează a fi cumpărate. Registrele de procese verbale consemnează discuții repetate asupra calității lucrărilor pasibile să devină patrimoniu muzeal.[38] Într-o scrisoare pe care o trimite curatoriului în iunie 1903, pictorul Hermann Konnerth recomandă primirea în patrimoniu a unui bust în bronz ce îl reprezintă pe artistul braşovean Emeric Tamás. Muzeul respinge inițial oferta, argumentând că Tamás nu este un artist de răsunet, iar lucrarea în bronz, turnată de studenții saşi din Bohn, nu este probabil de prea bună calitate. Custodele Michael Csaki acceptă totuşi să o vadă şi, în şedința din noiembrie a aceluiaşi an, lucrarea este acceptată.[39] Când operele puse în discuție sunt realizate de artişti consacrați, ezitările custozilor dispar, muzeul plătind chiar sume importante. Este cazul tabloului Cisnădiora, realizat de apreciatul profesor Carl Dörschlag, pentru care s-au plătit câte 200 de coroane, în trei rate.[40] Profesorul Dörschlag era considerat o somitate în materie de artă la Sibiu, fiind deseori consultat în probleme de achiziții. În iulie 1894, Fritz Schullerus, profesor de desen la Bistrița, oferă spre achiziție, la prețul de 500 de florini, un tablou de dimensiuni mari, intitulat La împărtăşanie. La recomandarea lui Dörschlag, care consideră lucrarea foarte bună achiziția se face, chiar dacă la un preț ceva mai mic.[41] Muzeul refuză ofertele de achiziții atunci când calitatea pieselor este îndoielnică. Aşa s-a întâmplat cu tabloul După slujbă al lui Karl Ziegler, artist de altfel consacrat, oferit pentru 400 de florini; piesa nu se cumpără datorită calității slabe a lucrării.[42] Aceeaşi soartă a avut-o şi uleiul lui Michael Fleischer, Priveghiul, care, în aprecierea reprezentanților muzeului, nu merita suma cerută (2000 florini).[43]

Numeroase însemnări din registrele acestei perioade se referă la donații pe care sibienii, în special le fac muzeului.[44] Gestul lor implică, pe de o parte, înțelegerea, la un nivel mult mai larg decât cu un secol în urmă a semnificației acestei instituții, a faptului că ea este cartea de vizită a oraşului, şi a faptului că poate servi oricând drept model cultural. Pe de altă parte, ei îşi asigură, în acest fel, perenitatea pe care o are orice act cultural. Donațiile pe care le-au făcut câteva personalități culturale vor constitui un exemplu pozitiv pentru mulți.

Noua generație de artişti doreşte să găsească în muzeu sursă de inspirație, spațiu de lucru (Registrul curatorial consemnează cererile lui Robert Wellmann şi Carl Dörschlag pentru atelier în muzeu[45]), şi chiar sprijin financiar, prin comenzi şi achiziții. Ei reclamă să fie reprezentați în colecție prin propriile creații şi, mai mult, să fie sprijiniți în activitate, raportându-se chiar la intențiile fondatorului colecțiilor care, consideră ei, a avut în vedere şi sprijinirea artei locale: Samuel von Brukenthal a lăsat capitalul şi pentru susținerea tinerilor artişti[46], argumentează într-o scrisoare pe care o trimite curatoriului Muzeului Brukenthal Robert Wellmann, în virtutea rolului pe care şi-l asumase, de impresar al grupului de pictori sibieni.[47] Într-o altă scrisoare, trimisă din Cervara (Roma) la 19 februarie 1901, acelaşi Wellmann recomandă achiziția unor lucrări ale lui

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Arthur Coulin, pe care îl consideră cel mai valoros artist sas al momentului.[48] Articolele în sprijinul acestor idei sunt tot mai frecvente în presa vremii, în tendința de a da cât mai multă vitalitate instituției, de a-i conferi un rol tot mai important în viața comunității. Artiştii transilvăneni ar avea nevoie de un Mecena sună titlul unui articol din Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt din aprilie 1898 şi, într-un alt număr, se spunea: Când se vizitează Sibiul, în fiecare an trebuie să ne punem întrebarea: ce este nou în Muzeul Brukenthal? Răspunsul ar trebui să fie, de fiecare dată, un Ziegler, un Wellmann, un Coulin.[49] Într-adevăr achizițiile sporesc, la fel donațiile[50], astfel că se ajunge la o considerabilă colecție de pictură transilvăneană.

Alături de oameni de cultură care au înțeles rolul nou pe care arta trebuie să-l joace în societate şi au contribuit la susținerea acestor idei şi programe, artiştii sibieni au pus bazele Asociației Sebastian Hann pentru sprijinirea artei locale. Aşa cum reiese din programul acesteia, una dintre principalele direcții în care asociația a activat a fost sprijinirea şi revitalizarea activităților muzeale, inclusiv a politicii de achiziții.

Grupul de inițiativă îi cuprindea pe Arthur Coulin, Victor Klöss şi Emil Neugeboren. Principalele direcții în care urma să militeze Asociația au fost enunțate în Catalogul primei sale expoziții[51] şi în Darea de seamă din primul an de activitate.[52] Printre acestea (organizarea de expoziții de pictură, grafică şi artă decorativă, de conferințe de popularizare în scopul educării estetice a publicului, protecția monumentelor şi rezolvarea problemelor de urbanism, organizarea de concursuri cu premii pe teme de estetică a localităților, tipărirea unor reproduceri de artă etc.) se afla şi cea care prevedea sprijinirea activității Muzeului Brukenthal şi a celorlalte muzee pe care le avea în administrare. Asociația Sebastian Hann îşi propunea să sprijine funcționarea acestei instituții, a activității de achiziții, a organizării de expoziții în cadrul muzeului, a implicării reale a acestuia în viața oraşului şi, implicit, a societății transilvănene. În felul acesta Muzeul trebuia să reflecte şi fenomenul artistic autohton, urma să devină el însuşi, sprijinitor al artei locale.

Activitatea de popularizare a valorilor artei locale se împleteşte cu posibilitatea de strângere de fonduri pentru muzeu. Propunându-şi organizarea unor expoziții ale artiştilor Hans Eder, Ernst Honigberger şi Fritz Schullerus, în "Malersaal", Asociația decide ca 10% din prețul de vânzare a lucrărilor să intre în fondul muzeului.[53]

Sprijinul pe care Asociația îl oferă instituției muzeale se concretizează uneori în suplinirea fondurilor existente pentru achiziționarea de noi lucrări. În 1908, Asociația donează o acuarelă, Crizanteme, de Molly Marlin şi în anul următor, Piața Mare din Sibiu, lucrare a lui Arthur Coulin. Aşa s-a realizat şi cumpărarea unei lucrări din creația lui Hans Eder şi a uneia din creația lui Hermann Morres pentru care Asociația a sprijinit muzeul cu suma de 6000 lei în 1928.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Scopul Societății Prietenii Muzeului era impulsionarea unei mai largi participări a comunității la susținerea lăcaşului de cultură, editarea unei publicații care să prezinte rapoarte asupra activității şi proiectelor instituției, procurarea de bani pentru achiziții, executarea de lucrări de restaurare etc.[54]

În cursul anului 1935, în pofida situației financiare precare, secția de artă locală se îmbogățeşte pe baza criteriului: toți pictorii locali importanți să fie reprezentați cu cel puțin o lucrare.[55] În această perioadă de dificultăți financiare muzeul este în continuare sprijinit de cele două asociații amintite.[56] Aşa cum se întâmplase şi la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui următor, situația financiară precară a provocat varianta de acumulare a donațiilor. Directorul muzeului, Emil Sigerus, se doreşte un exemplu în acest sens, prin numeroasele donații.[57] Alte gesturi similare aduc în colecție, între 1938-1939, opt lucrări.[58] Aceasta va rămâne principala modalitate de îmbogățire a patrimoniului, în condițiile în care muzeul se va confrunta cu mari probleme băneşti, atât în timpul cât şi în primii ani de după război.[59]

Politica de achiziții din perioada interbelică se axează pe o viziune mai complexă şi diversificată a fenomenului artistic din sud-estul Transilvaniei şi chiar al întregii provincii. Dintr-o colecție de artă săsească ea devine o colecție de artă transilvăneană, edificatoare pentru sud-estul provinciei, ce oferea şi repere artistice pentru întreaga regiune.

Procesele verbale de achiziții, argumentele aduse în aceste hotărâri demonstrează că principalul criteriu care stătea la baza primirii în colecție sau cumpărării de noi piese era îmbogățirea prin menținerea caracterului specific.

În anul 1950, colecția de artă locală (transilvăneană) a muzeului se îmbogățeşte cu un fond impresionant ca valoare şi dimensiuni, ca urmare a desființării abuzive a Muzeului Astrei.

Înființată în anul 1861, Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român[60] inițiase propriul muzeu, deschis în anul 1905[61], care s-a format şi îmbogățit în special prin generoase acte de donații. Colecția avea un accentuat caracter documentar, după cum îşi propunea să adune portrete ale oamenilor noştri mari care s-au distins în luptele politice ale poporului nostru... pentru dezvoltarea şi înaintarea ei culturală.[62] Erau, astfel, prezente în colecție, portretele lui Mitropolitul Andrei Şaguna, George Barițiu, Vasile Alexandri, Emil Bologa, Timotei Cipariu, Vasile Goldiş, Gheorghe Lazăr etc.

Intrarea în fondul Brukenthal a fostei secțiuni de artă a Astrei a însemnat îmbogățirea sa cu peste 450 de lucrări de pictură şi grafică transilvăneană. Dintre artiştii cel mai bine reprezentați, îi amintim pe Octavian Smigelschi, Mişu Popp, Sava Albescu, Ilie Chidu, Constantin Georgescu, Nicolae Brana, N. Drăgan Cabadaieff, Sava Henția etc.[63]

Deşi statul român va sprijini în anii următori îmbogățirea colecției în special cu lucrări de artă modernă şi contemporană românească, curatorii şi directorii

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

muzeului din această perioadă continuă să susțină importanța caracterului regional, transilvănean, specific, al colecției de pictură şi grafică națională. Într-una dintre şedințele de achiziții, profesorul Theodor Ionescu arăta că în planul de achiziții pe 1957, s-a prevăzut în special cumpărarea lucrărilor de pictură şi grafică de valoare artistică şi documentară ale artiştilor transilvăneni, în aşa fel încât depozitele Galeriei de artă să poată oferi specialiştilor o documentare cât mai complexă asupra mişcării artistice din trecutul Ardealului.[64]

Prin planul de achiziții, specialiştii muzeului îşi propun, şi în aceşti ani, să ilustreze fenomenul atât de interesant şi complex al pluralismului etnic din Transilvania şi al interculturalității pe care această situație a generat-o. La achiziționarea unui ulei al pictorului maghiar Sándor Bihári, se afirma: Tablourile lui Bihári, Grünewald şi Láslo Fülöp ne sunt necesare deoarece, împreună cu alte tablouri din colecția muzeului, vor putea ilustra în colecția de bază şi pictura maghiară.[65]

Un moment important al îmbogățirii fondului de pictură transilvăneană a avut loc în perioada 1959-1961. După moartea pasionatului curator Julius Bielz, care donase numeroase piese muzeului, colecția sa de pictură, grafică, etnografie şi carte revine surorii sale Erna Bedeus născută Bielz şi nepotului Albert Bielz. Realizând importanța acestor opere pentru definirea specificului spiritualității locale, cei doi hotărăsc să renunțe la moştenire, oferind-o spre achiziție Muzeului Brukenthal.[66] Directorul din acea perioadă, profesorul Nicolae Lupu, cere fonduri destul de substanțiale Ministerului Culturii, susținând că Muzeul Brukenthal este direct interesat în soluționarea cât mai urgentă a problemei pentru a intra în posesia acestei colecții atât de importante pentru instituție[67] (...) care ar completa în mod fericit şi ar îmbogăți colecțiile muzeului.[68]

Acest gen de argumente se mențin şi se repetă în şedințele curatoriale şi în anii '70 – '80, chiar dacă, în paralel, se fac şi importante şi binevenite achiziții de artă din alte zone, care duc la formarea unei importante colecții de pictură şi grafică românească, modernă şi interbelică, de dincolo de Carpați. Susținându-se cumpărarea unui tablou al pictorului transilvănean Alexandru Popp se spunea: Tabloul (...) este interesant pentru evoluția pictorului şi necesar nouă, fiind vorba de un ardelean.[69]

Muzeul Brukenthal a rămas, şi în perioada de după al doilea război mondial, principalul aspirator al producțiilor artistice locale. Instituția este foarte deschisă spre cumpărarea lucrărilor artiştilor contemporani din sud-estul provinciei, mai ales sibieni, asigurându-se astfel o continuitate a evoluției fenomenului artistic al acestei zone, până în contemporaneitate.

Situația financiară tot mai grea din ultimul deceniu a dus la scăderea considerabilă a achizițiilor. În schimb, această perioadă a permis specialiştilor elaborarea unor strategii de valorificare a patrimoniului existent, prin numărul mare de expoziții (dintre care le amintim doar pe cele de mare amploare: Arta

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

germană din Transilvania secolele XVI-XX, care a câştigat premiul național "Margareta Sterian", Prestanță şi splendoare – regăsirea în imagine, Transilvania secolului al XIX-lea în reprezentări de pictură şi grafică, Univers citadin – paliere de spațiu şi timp), de lucrări prezentate la numeroase sesiuni de comunicări ştiințifice, studii şi cărți publicate.

Deosebit de importantă pentru ilustrarea evoluției fenomenului artistic transilvănean al secolelor XVI-XX şi al apartenenței acestuia la spațiul cultural central-european, de o incontestabilă valoare artistică şi documentară, colecția de pictură transilvăneană rămâne în continuare un prețios domeniu de cercetare.

Stages in the Building up of the Transylvanian Painting Collection of the Brukenthal Museum

The Brukenthal Museum in Sibiu is known mostly for its European painting collection, achieved by the Baron Samuel von Brukenthal, in the second half of the 18th century. Nevertheless, the museum also possesses a very important Romanian paintings patrimony. This essay refers to a part of this collection, mainly the Transylvanian one.

The Transylvanian painting collection of the Brukenthal Museum is one of the most valuable and rich of this kind in the country. Its building up underwent several stages, which are specifically stressed in this essay.

The main characteristics of the collection are: ethnical diversity (as a result of the understanding of the term "Transylvanian" as art produced in this province; or representing people or images of the province); both artistic and historical value; illustrates especially (not only) the southeastern Transylvanian art.

The constitution stages pointed out in the essay are:

- The paintings from the "old collection" (They are few in number, because Baron Samuel von Brukenthal's intention was to achieve a collection of European art).
- Paintings that were purchased as "European works" and, after researches, proved to belong to "Transylvanian painting".
- Paintings that had entered the collection in the first half of the 19th century, before the specific policy for acquisitions of Transylvanian or/and German art were clearly elaborated.
- The elaboration of the policy of acquisitions of German art at the end of the 19th century, in the idea of acquiring a "museum of the German nationality". This new policy was the result of the burst of nationalism that strongly arose all over Europe and of the efforts to survive as a community, "through culture". This new policy determined both an important number of donations and of acquisitions. The collection developed a lot in this period.
- Between the two world wars the museum started to gain a more complex character, from German to Transylvanian.
- The specific features of the collection were protected by the curators of the

museum in the period between 1950-1990. At the same time, a collection of Romanian modern and contemporary art from the South of the Carpathians was formed.

- The precarious financial situation of the last ten years did not allow new acquisitions, but the collection has been scientifically emphasized in exhibitions, studies, books.

The diversity, richness, artistic and historical importance of the collection makes it worth researching.

[1] Printre artiştii "adoptaţi" transilvăneni, îi amintim pe elveţianul Heinrich Trenk, (1818-1892), maghiarul Ábrány Lajos (1849-1901), austriacul Theodor Glatz (1818-1871), vienezul Franz Neuhauser (1763-1836), vienezul Theodor Benedikt Sockl (1815-1861), maghiarul Görgy Vastag (1834-1922), etc.

[2] Testamentul Baronului Samuel von Brukenthal în colecția de manuscrise a Bibliotecii Brukenthal

[3] Georg Adolf, Schuller, *Samuel von Brukenthal*, vol. I-II, München, 1967-1969; Adolf, Armbruster, *Opera culturală a lui Samuel von Brukenthal la Sibiu*, în *Revista de istorie*, nr. 4, 1978, pp. 651-673.

[4] Iulia Mesea, *Modelul Brukenthal, de la modelul inițial la muzeul actual*, în *Analele Banatului*, 1999-2000, Timişoara, pp. 56-81.

[5] Franz Neuhauser (cel Bătrân?) a executat şi o copie după Autoportretul lui A. Rafael Mengs. Această lucrare a intrat în colecție în 1836, după moartea artistului.

[6] Lucrările se găsesc în colecția Brukenthal cu următoarele numere de inventar: 716, 659, 931, 969.

[7] Mesea, *op. cit.*, p. 60.

[8] *Ibidem.*

[9] Celelalte lucrări ale lui J. M. Stock din fondul vechi al colecției sunt: Portretul baronului von Rall, nr. 1133, Cățeluş bolognez, nr. 1134, Cocoş mort, nr. 1135 şi Lup prins, nr. 1136.

[10] Testamentul...

[11] Michael, Csaki, *Baron Brukenthalisches Museum, Führer durch die Gemäldegalerie*, Hermannstadt, 1909, (mai departe Csaki, 1909), p. 239.

[12] *Älteste Katalog* (mai departe Ä. K.) şcoala germană I, nr. 5, Hans Holbein; 1844: şcoala germană, nr. 7, cercul lui Cranach; 1893: şcoala germană, Anonim, nr. 216.

[13] Csaki, 1901, nr. 407, (artist transilvănean), 1909, nr. 416.

[14] Ulrich Thieme, Felix Becker, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler*, vol. 32, Leipzig, 1938, p. 155.

[15] *Ä. K.*, şcoala germană, nr. 58 şi 59; 1844: şcoala germană nr. 98 şi 99; 1893: şcoala locală, nr. 1099 şi 1100; 1909, nr. 1142,1143.

[16] Csaki, 1893, nr. 30, 31; 1901, nr. 1099, 1100; 1909, nr. 777, 793.

[17] Rede bei der Eröfnung des freiherrlich Brukenthal'schen Museums in dem großen Hörsaale des Hermannstädtevangelischen Gymnasiums, am 25 Februar 1817 gehalten von Johann Filtsch evangelischer Stadtpfarrer und Mitdirector des genannten Museums, Hermannstadt, 1817, pp. 3-4, apud Gudrun Liane Ittu, Muzeul Brukenthal de la constituirea colecțiilor până în zilele noastre, în Convergențe transilvane, vol. 9, Sibiu, 2000, p. 40.

[18] Geschäftsprotokoll des Kustos, MS nr. 60, Biblioteca Brukenthal.

[19] Ludwig Reissenberger, Custos des Museums, Das Baron Samuel von Brukenthalische Museum in Hermannstadt, MS 322, Biblioteca Brukenthal, apud G. Ittu, *op. cit.*, p. 44.

[20] Vorschläbetreffend Verwendung des Erträgnisses des Museumsfondes, Hermannstadt, 24.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

August 1870, MS 108-109, Biblioteca Brukenthal, filele 28-30, apud G. Ittu, op. cit., p. 48.

Acest deziderat se putea împlini prin deschiderea politicii muzeului, până atunci axată în principal pe conservarea patrimoniului existent, către achiziții noi, în vederea dezvoltării colecțiilor. În acest context, custodele Reissenberger considera necesar ca fondul de pictură să continue să reflecte şi realizările cele mai noi ale timpului, evoluția fenomenului artistic până în contemporaneitate. Planul de cheltuieli pe care el l-a propus urma să intre în vigoare din 1871 şi cuprindea fonduri destinate acestor achiziții.

Prima tentativă de punere în practică a acestui program a fost achiziționarea celor 5 lucrări de la Expoziția Galeriei Naționale din Berlin. Cu acest prilej, în anul 1886 au intrat în colecție tablouri aparținând artiştilor germani: Rudolf Schick şi Kassner şi austriacului Karl Sprosse; Csaki, 1909, nr. 1023,1024, 1025, 635, 1120.

[21] *Catalog der ersten Hermannstädter Kunstausstellung*, Hermannstadt, 1887.

[22] Piesele achiziționate de la Prima expoziție de artă, Sibiu, 1887 au fost: Bans Bulhardt, Moară de vânt, cu 50 florini. Ludwig Hans Fischer, Hunedoara, cu 40 de florini, şi Peisaj venețian cu 200 florini, Alexander Liezen-Mayer, Portretul Elisabetei de Thuringia, 600 de florini, Strecker, Studiu, cu 80 florini, Anton Ligeti, Peisaj lângă Braşov, 350 florini, Karl Telepi, Peisaj, 130 florini. Suma cheltuită, de 1620 florini, fusese aprobată într-o şedință curatorială. Şi alegerea pieselor s-a făcut tot în urma unei şedințe. Portetul Elisabetei, al lui Liezen Mayer, cea mai apreciată lucrare din acest grup, s-a pierdut în perioada celui de-al doilea război mondial, cu prilejul transportului tablourilor la Avrig.

[23] Lipsa unor fonduri serioase de achiziții a făcut ca piesele cumpărate în scopul completării colecției de pictură cu un segment de artă modernă europeană, să fie de valoare modestă. Posibilitățile de a continua acest program erau în continuare fragile. De aceea Michael Csaki va considera ca neavenit acest demers în articolul său *Die Gemäldegalerie*, în *Ostland*, an 3, nr. 23-24, septembrie 1921, p. 667

Profesorul Karl Dörschlag a participat la expoziția de artă cu 17 lucrări. Dintre acestea, piesa achiziționată, Natură moartă cu păsări este realizată într-o manieră academistă, amintind de naturile statice ale şcolii germane din secolul al XVIII-lea. Ea a fost cumpărată cu suma modestă de 150 florini Cea mai valoroasă lucrare din creația profesorului sibian participantă la expoziție a fost un peisaj Cisnădioara, care se afla deja în proprietatea Muzeului Brukenthal şi fusese împrumutată pentru expunere.

Tânăra sibiancă, Hermine Hufnagel a expus cu acest prilej în Sălile Asociației - Gesellschaftshaus - 8 lucrări. Lucrarea achiziționată, o acuarelă sensibilă, Ramuri de azalee a costat 20 de florini. Ulterior această piesă a trecut în colecția de grafică a muzeului.

Lucrările nou intrate în colecție, cu excepția transilvănenilor, nu şi-au găsit locul într-o anume şcoală şi fiind în număr mic, fără *o* reală posibilitate de completare cu piese noi care să contureze şi să ofere o imagine de ansamblu a evoluției artei europene contemporane momentului, au rămas izolate, aşa cum bine a atenționat M. Csaki. De aceea fără nişte criterii clare de clasificare, o parte sunt înregistrate în colecția de pictură europeană, şcoala germană (Fischer, Hunedoara, Anton Ligeti, Peisaj lângă Braşov, şi Karl Telepi, Peisaj), iar cele ale artiştilor locali sunt înregistrate în colecția de pictură transilvăneană care apare separat ca şcoală pentru prima dată în catalogul din 1893. Autorii care nu au putut fi încadrați şcolilor de pictură consacrate din colecție (germană, flamandă şi olandeză, italiană) au fost expuşi, la reorganizarea expoziției din 1901 într-o singură sală, numărul 17, sub denumirea gemischte Schule. Aici s-au grupat cele 37 de tablouri aparținând unor pictori din şcolile: franceză, spaniolă, engleză şi maghiară.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În catalogul *Freiherr Samuel von Brukenthal'sches Museum in Hermannstadt. Führer durch die Gemäldegalerie. Herausgegeben von der Museumsverwaltung*, ediția a 4-a, Sibiu, 1893, şcoala națională (Heimische Kunst) cuprinde 40 de numere. Lucrările intrate în anii imediat următori editării Catalogului (aproximativ până în 1897) au fost notate de mână, în peniță, de Michael Csaki cu numere de la 41 la 57, pe unul dintre exemplarele actualmente în Biblioteca muzeului.

[24] În anul 1870, muzeul achiziționează două portrete ale pictorului sibian J. M. Stock, iar în 1875 doamna Schnell donează muzeului Portretele măcelarului Georg Hinzmann şi al soției acestuia, de Franz Neuhauser.

[25] Aceste lucrări sunt, în ordinea numerelor de inventar: Cap de bărbat în vârstă, Cap de bărbat - studiu, Țigan, Proiect de invitație, cu numerele de inventar actualizate: 320, 321 şi 322, ultima actualmente se află în colecția de stampe.

[26] Cele 13 portrete de familie intrate în colecție din moştenirea baroanei Louise von Brukenthal sunt: Guvernatorul Samuel von Brukenthal, inv. nr. 515, Portretul Sophiei von Brukenthal, inv. nr. 516, Michael von Brukenthal, căpitan de Făgăraş, inv. nr. 518, Agnetha von Brukenthal, inv. nr. 519, Fiica lui Samuel von Brukenthal, inv. nr. 520, Samuel Dobosi, inv. nr. 521, Agnetha Dobosi, inv. nr. 522, Notarul Samuel von Brukenthal, inv. nr. 523, Căpitanul Samuel von Brukenthal, inv. nr. 524, Peter Carl von Brukenthal, inv. nr. 525, Sophie von Brukenthal, inv. nr. 526.

[27] Csaki, 1909, nr. 1286, 1287, 1288.

[28] *Geschäftsprotokoll*..., volumele din ultimii ani ai secolului al XIX-lea şi începutul celui următor.

[29] *Ibidem*, nr. 74 din 9 aug. 1887, 22 sept. 1892, 21 sept. 1897, 2 ian. 1899, 6 febr. 1909, etc. Pentru amănunte în privința rolului important pe care Muzeul Brukenthal şi l-a asumat în sprijinirea artei locale vezi şi studiul: *Modelul Brukenthal - intenție şi devenire*, Mesea Iulia, *Euphorion*, anul IX, numărul doi, 1998, pp. 26 – 29.

[30] Carl Dörschlag, Portretul dr. jur. Josef Bedeus von Scharberg, inv. nr. 319.

[31] *Geschäftsprotokoll*..., nr. 74, 20 nov. 1998.

[32] În 1897, preotul Gustav Schiel donează propriul portret pictat de Lotte Goldschmidt. În 1899, Dr. Josef Bedeus von Scharberg, , directorul Bodenkreditanstalt, donează un tablou de familie: Portretul Consilierului aulic Josef Bedeus von Scharberg (1783-1858).

În perioada 1893-1901 intră în colecție un Portret al istoricului Josef Karl Eder, lucrare a lui Franz Neuhauser (inv. nr. 792). Preotul Julius von Hannenheim donează Portretul judecătorului regal Petrus Klausenburger şi al soției acestuia (nr. inv. 2, 3), în perioada 1901-1909. Din creația peisagistică a întemeietorului acestui gen în Transilvania, F. Neuhauser, sunt donate muzeului de către berarul Anton Edi, în 1898, două uleiuri de mari dimensiuni, Intrarea unui preot sas în parohia sa, iarna (inv. nr. 797), şi pandantul acestuia, Intrarea unui preot sas în parohia sa, vara (inv. nr. 798), după ce, în 1889, doctorul Wilhelm Bruckner dăruise Portretul pielarului Fileck (inv. nr. 796).

Înainte de 1893 C. Dörschlag donează lucrarea lui Th. Glatz, Elisabeththor (inv. nr. 429). Imediat după întocmirea Catalogului din 1893, intră în colecție cea mai frumoasă lucrare ce se păstrează în muzeu din creația lui Glatz, Capelă lângă Cluj. Acesta este înregistrată pe exemplarul completat cu mâna de Csaki cu inventarul nr. 41, acum inv. nr. 428.

F. Neuhauser rămâne un nume de referință şi pentru curatorii de la sfârşitul secolului al XIX-lea. Ca urmare, se cumpără în 1894, trei acuarele din creația sa: Peisaj cu ruine, Peisaj cu moară şi Târg anual la Sibiu (acum în colecția de stampe).

[33] Inv. nr. 318

[34] Carl Dörschlag, şi el, donează, în 1903, un Autoportret (inv. nr. 325).

[35] Anonim transilvănean, inv. nr. 528, 529.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

[36] Anonim transilvănean, inv. nr. 530.
[37] Inv. nr. 531 şi respectiv 532.
[38] *Geschäftsprotokoll*..., nr. 50, p. 247.
[39] *Ibidem*, nr. 74, din 4, 22 iulie, 6 august, 18 noiembrie 1903.
[40] *Ibidem*, nr. 60, din 27, 29 decembrie 1902, 28 iulie 1903.
[41] *Ibidem*, nr. 74, din 11 iulie 1894.
[42] *Ibidem*, din 2 aprilie 1895.
[43] *Ibidem*, din 7 decembrie 1901, p. 159.
[44] *Ibidem*, vol. V, p. 280.
[45] *Ibidem*, vol. 74, însemnări din 5 ianuarie 1893, 3 decembrie 1894, etc.
[46] Scrisoarea lui Robert Wellmann, citată în Manfred Wittstock, *Ein siebenbürgische Kunstlerlheim in Cervara di Roma*, în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde*, nr. 16, Heft 1, 1993, p. 70.
[47] *Geschäftsprotokoll*..., nr. 74, 4 noiembrie 1891, p. 67. El oferă spre achiziție muzeului, în scrisoarea trimisă de la Roma în octombrie 1891, lucrarea ˆmpodobirea unei tinere săsoaice, cerând pentru ea 750 de florini. Hotărârea curatoriului de a plăti doar 350 de florini pentru lucrare nu este motivată de aprecierea necorespunzătoare a valorii acestei lucrări, ci de fondurile limitate de care se dispunea.
[48] Robert Wellmann, *Scrisoare adresată curatoriului Muzeului Brukenthal, în Geschäftsprotokoll*..., nr. 54.
[49] Siebenbürgisch- Deutsches Tageblatt, nr. 9567, 1907.
[50] Registrele curatoriale consemnează numeroase oferte de achiziții şi numeroase donații în ultimii ani ai secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea, vezi de exemplu volumul 74.
[51] *Katalog*..., pp. 2 – 8.
[52] *Jahresbericht über das Jahr 1905*, Hermannstadt, 1905.
[53] *Geschäftsprotokoll*..., nr. 74, 2 august 1928.
[54] *Mitteilungen des Baron Brukenthal'sches Museum*, nr. III, 1933, nr. VI, 1936/37.
[55] *Ibidem*, nr. V, 1935, p. 51.
[56] În cursul anului 1934, cu ajutorul celor două instituții, s-a cumpărat uleiul de mari dimensiuni al lui Ernst Honigberger, Mama şi copil, Societatea Prietenii Muzeului a suportat şi cheltuielile legate de achiziționarea bustului în bronz al lui Samuel von Brukenthal, executat de Ernst Richard Böge, în *Mitteilungen*... nr. V, 1935, p. 50.
Tot Societatea Prietenii Muzeului achiziționează în 1938 pastelul Portret de tânără al pictoriței braşovene Margarethe Netolizka Himesch, care până acum nu a fost reprezentată în colecție, în *Mitteilungen*..., nr. VII, 1938, p. 33.
În acelaşi an, ei dau în custodie uleiul Ernestinei Konnerth, Viței, şi în 1939, Autoportretul lui Hermann Morres, lucrări ce vor deveni apoi proprietatea muzeului.
[57] Emil Sigerus donează, în 1935, 14 lucrări de dimensiuni mici (ulei şi acuarelă) de Johann Böbel, Theodor Glatz, Heinrich Trenk, Germann Giesel şi Robert Krabs, în *Mitteilungen*..., V, 1935, p. 51.
[58] *Mitteilungen*..., nr. 8, 1939, p. 60.
[59] *Ibidem*, nr. 8-12, 1939-1947.
[60] Puterea modelului cultural lansat de Samuel von Brukenthal cu mai bine de o jumătate de secol în urmă, determinase înscrierea pe orbita sa şi a acestei noi direcții culturale. Cu o prestanță de talie europeană, modelul cultural baroc nu s-a limitat la a influența evoluția culturală a comunităților săseşti. Datorită amplitudinii europene, magnetismul pe care el îl generează prinde în mişcarea sa şi fenomene culturale ale altor naționalități, generând acel aspect de interculturalitate atât de specific Transilvaniei.
[61] „...vrem a deştepta prin mijloace naționale, facultățile, va să zică cugetările cele senine şi serioase în poporul nostru, ca să cunoască ființa şi destinația sa şi să o ştie

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

întrebuința spre tot binele, precum şi alte nații fac astăzi aceasta şi precum este spirtul cel civilizatoriu al secolului nostru; darurile lui vor garanta viitorul cel mai ferice al mult încercatei noastre națiuni...", argumenta Episcopul Andrei Şaguna în anul 1861, la înființarea Asociațiunii transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român. Între obiectivele pe care şi le propune noua Asociație amintim în acest context: "înaintarea culturii poporului român şi anume prin inițierea de studii şi scrutări şi editarea de publicațiuni literare, ştiințifice şi artistice; înființarea de biblioteci poporale, muzee şi alte colecțiuni; acordarea de premii şi stipendii pentru diferitele specialități de ştiință, artă şi industrie, expoziţiuni, producţiuni şi conferințe publice; înființare, eventual ajutorare de şcoli şi intrnate; organizare de secțiuni ştiințifice şi designare de referenți literari în aceste secțiuni... , apud Pamfil Matei, ASTRA Asociațiunea transilvană pentru literatura română şi cultura poporului român 1861-1950, Cluj-Napoca, 1986, p. 28.

[62] V. Curticăpeanu, *Întemeierea societății Astra şi rolul ei în cultura poporului român,* în *Studii,* an 14, 1961, nr 6, p. 1450.

[63] Cele mai numeroase dintre aceste lucrări aparțin primilor doi artişti amintiți. Moştenirea artistică a pictorului O. Smigelschi fusese achiziționată în 1921, de la moştenitorii artistului. Ea era formată dintr-un mare număr de lucrări în ulei, cărbune, creion şi acuarelă. Printre acestea se găseau cartoanele pentru capela Catedralei Ortodoxe din Sibiu şi un mare număr de schițe ce permit reconstituirea elaborării multora dintre compozițiile artistului. Mişu Popp, în dorința sa de a realiza un panteon al oamenilor mari ai neamului, a pictat portrete ale personalităților culturale şi politice româneşti din Transilvania. Acestea, alături de lucrări aparținând altor genuri, intraseră prin donații şi achiziții în colecția Muzeului Astra.

[64] Proces verbal nr. 15 din 22 februarie 1957.

[65] Proces verbal 75, din decembrie 1961.

[66] Sammlungen Dr. Julius Bielz zusammengestelt von Erna Bedeus geboren Bielz, 6 iunie 1959, Muzeul Brukenthal Sibiu.

[67] Adresa directorului Nicolae Lupu către Ministerul Învățământului şi Culturii din 19 ianuarie 1960.

[68] În Referatul către Ministerul Învățământului şi Culturii din Bucureşti din 7 septembrie 1959, directorul Nicolae Lupu argumentează astfel importanța acestei achiziții: 1. Colecția cuprinde o serie de piese de mare importanță istorică şi artistică, din care o mulțime de unicate. 2. Piesele colecției se referă la unele din cele mai importante fenomene istorice din sudul Transilvaniei, alături de piese de artă populară care azi nu se mai produc. 3. Colecționarul a strâns în special piese care lipseau muzeului, deoarece considera că cele existente în muzeu reprezintă deja un bun câştigat. 4. Colecția este valoroasă în toată componența sa, fiind alcătuită de un bun cunoscător al problemelor, ea a fost strânsă cu exigență şi competență. 5. Starea de conservare a pieselor este bună. 6. Piesele au descrierea bucurându-se de toate datele necesare spre a putea fi valorificate din punct de vedere ştiințific.

[69] Proces verbal nr. 124 din 14 mai, 1970.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Olga Beşliu

„Piața Mare în 1703", repere arhitectonice şi sociale

Piața Mare din Sibiu (Circulus Magnus, Circulus Maior, Grosser Ring), considerată de Emil Sigerus "cea mai frumoasă piață de oraş din Transilvania"[1], s-a format în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, odată cu obținerea de către aşezare a titlului de oraş.[2] Ea urmăreşte parțial traseul celui de-al doilea zid de apărare, ceea ce a determinat forma trapezoidală şi orientarea pe direcția sud-nord, spre dominantele arhitectonice deja existente la acea dată: turnul Bisericii Evanghelice şi cel al Primăriei Sibiului. Impunătoare prin dimensiune (raportul laturilor este de circa 145 m x 90 m), Piața Mare s-a dovedit de-a lungul secolelor un simbol al identității şi unității comunității sibiene, o imensă scenă pe care s-au desfăşurat principalele evenimente sociale: parade, comemorări, execuții, târguri de mărfuri.

Cea mai veche reprezentare a Pieței Mari păstrată în Cabinetul de stampe al Muzeului Brukenthal[3] se înscrie în rândul lucrărilor de grafică documentară. Ea înfățişează un eveniment de răsunet ce a avut loc în 1703, execuția comitelui Johann Zabanius Sachs von Harteneck.

Personalitate istorică şi om de o vastă cultură, Harteneck s-a născut în 1664 la Eperies, în Ungaria (azi Presov în Slovacia).[4] În 1676, datorită luptelor religioase, familia de protestanți s-a mutat la Sibiu, tânărul Zabanius urmând şcoala în acest oraş, apoi la Alba Iulia, iar studiile universitare la Tübingen. În 1688 a dobândit titlul de "Magistru al înțelepciunii". În viața publică a ocupat funcțiile de notar provincial, jude scăunal (1695), primar (1695-1700), iar în 1697 a ajuns în înaltele demnități de comite al saşilor şi jude regal al Sibiului.[5] Sistemul de impunere pe care l-a promovat şi care i-a adus antipatia nobilimii şi mai apoi execuția era foarte înaintat pentru vremea sa. Harteneck propunea anularea scutirii de impozit de care se bucura nobilimea şi cerea ca acesta să fie plătit de toți locuitorii, în funcție de averea deținută. Proiectul, prezentat în dietă, a stârnit vii proteste în rândul nobilimii. Acuzat de abuz în funcție[6], comitele a fost arestat în 14 octombrie şi executat la 5 decembrie 1703 în Piața Mare.

Desenul menționat este o reconstituire a acelui eveniment, o "imagine autentică a execuției judelui regal al Sibiului"[7] construită într-o perspectivă "în zbor de pasăre" ce permite o reprezentare de ansamblu a pieței.

Persoanele prezente, siluete în mişcare constituind grupuri, sunt spectatori sau participanți la evenimentul în desfăşurare. Sunt reprezentate toate clasele sociale: soldați ai cavaleriei şi infanteriei[8], oameni simpli –„poporul venit de peste tot"[9]-, sau de rang înalt. Dispunerea în careu a soldaților şi prezența în centru a

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

celor implicați direct în eveniment creează, împreună cu clădirile ce delimitează piața, impresia unei scene de teatru. Costumele, redate cu minuțiozitate, permit recunoaşterea statutului social al celor prezenți la eveniment şi dau autenticitate desenului.

În prim planul imaginii, focalizând atenția privitorului, se află scena execuției ca moment final al evenimentului "relatat" prin imaginea narativă. Autorul a marcat trasul parcurs de condamnat de la momentul „aducerii la locul de judecată" (nr. 5 pe lucrare) până la „locul de execuție şi execuția lui Harteneck" (nr. 6). Arhitectura clădirilor, redată cu minuțiozitate, formează "scena cadru" a evenimentului.

La această lucrare s-au raportat toți cei care au analizat evoluția arhitectonică a centrului istoric al Sibiului. Pentru începutul secolului al XVIII-lea ea oferă date esențiale privind aspectul clădirilor din Piața Mare şi permite reconstituirea aspectului unor monumente care şi-au schimbat substanțial înfățişarea de-a lungul secolelor, cum sunt Casa Lutsch, Casa Hecht, Casa Generalului, Casa Franckenstein, Casa Albastră; latura de sud-vest a pieței ce va suferi modificări importante prin construirea Palatului Brukenthal sau cea de nord-est prin ridicarea Bisericii Catolice şi a Băncii de Credit Funciar.[10] Desenul înfățişează şi elementele arhitectonice ce "mobilau" piața medievală: spânzurătoarea, stâlpul infamiei[11], eşafodul[12], cuşca nebunilor, garda principală[13] - care reprezentau autoritatea judecătorească şi militară - fântâna şi două construcții din lemn cu arcade.[14]

În Sibiul secolului al XVIII-lea execuțiile se făceau prin spânzurare sau decapitare şi puteau fi urmărite de populația adunată în piață. Spânzurătoarea, instalată în 1687 de generalul imperial Karaffa după intrarea în oraş[15], va fi înlăturată în 1771, când, la dorința guvernatorului, execuțiile nu mai au loc în acest spațiu ci în Piața Mică.[16]

Cronica lui Sigerus aminteşte numeroase asemenea evenimente ce au avut loc în Piața Mare în decursul celor aproape 100 de ani. Prin decapitare şi apoi arderea cadavrului[17] au fost pedepsiți cei acuzați de nesupunere şi instigare la răzvrătire (cum a fost în 1703 cazul locotenentului căpitan Fischer[18]), în 1748 un soldat acuzat de blasfemie[19], sau femei acuzate de pruncucidere[20], desfrâu[21], vrăjitorie[22], ca şi bărbați acuzați de furt sau sodomie[23]. Execuțiile prin spânzurare sunt mai rare.[24]

Celor care tulburau liniştea oraşului li se aplica o pedeapsă mai blândă: expunerea în "cuşca nebunilor" (Narreenhäusel). Înştiințarea privind instituirea acestei pedepse a făcut-o magistratul oraşului în 14 iunie 1724.[25] "Cuşca nebunilor" a fost prezentă în Piața Mare timp de aproape 30 de ani, până în 1757 când este şi ea mutată în Piața Mică.[26]

Un simbol al justiției medievale era şi stâlpul infamiei (Pranger), instalat în 1550[27] în partea de est a pieței şi înlăturat în 1783[28]. El avea 7-8 m înălțime,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

baza în trei trepte pe care se ridica o coloană din piatră în vârful căreia se afla statuia lui Roland.[29] Personaj istoric dar şi legendar, Roland era simbolul dreptății în lumea germană şi semnul jurisdicției criminalistice pe care oraşul avea dreptul să o exercite. Sculptura a fost realizată în 1550 – 1551 de Knofforus.[30] Devizul pentru monument a fost de 241 guldeni.

"Garda principală" (Hauptwache), element arhitectonic prezent în grafica ce reprezintă aspectul Pieței Mari la 1703, a fost mutată în 1775[31] în Piața Mică şi ulterior în clădirea generalului comandant, la stânga de "Gaura generalului".[32]

Dovedindu-şi valoarea de izvor istoric, grafica documentară, din care face parte şi lucrarea prezentată, este una din sursele principale de reconstituire a arhitecturii şi vieții sociale a oraşului medieval Sibiu.

Dominarea stilului grafic în detrimentul valorilor plastice (fapt pentru care grafica documentară a fost considerată ruda săracă, "adjuvant" al marii arte[33]) nu diminuează importanța acestor lucrări. Valoarea lor este dată de intenția de definire şi autodefinire a unei comunități, de fidela şi minuțioasa redare a detaliilor, a specificului arhitectonic şi etnografic[34], de informația ce o furnizează cercetătorilor privind istoria şi evoluția oraşul istoric Sibiu.

"The Big Square In 1703", Architectural And Social Approach

The study analyses a graphic work of the Prints Room of the Brukenthal Museum. It represents the execution of Johann Zabanius Sachs von Harteneck, the "Comes" of the town, which took place in the Big Square of Sibiu in 1703.

The drawing represents the medieval image of the square, the architecture of the houses and the people that assisted the execution. Its value consists in the possibility of reconstituting the architectural evolution of the buildings and the folk costumes of the epoch.

[1] Emil Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, Hermannstadt, 1922, p. 15.

[2] Hermann Fabini, *Piața Republicii din Sibiu un studiu de istorie şi urbanism,* în *Buletinul Monumentelor Istorice*, XLII, nr. 1, 1973, p. 48; Vasile Crişan, *Sibiul vechi văzut din perspectiva post modernă,* în „Transilvania", 4/2001, p. 53.

[3] Anonim (secolul al XVIII-lea), Decapitarea lui Sachs von Harteneck (1703), tuş şi acuarelă, 39,8 x 53,5 cm, nesemnat, nedatat, inv. XIII – 11. Conform datei inscripționate în partea superioară, lucrarea a intrat în Biblioteca Brukenthal în 1871 ca donație a secretarului financiar von Ziegler. O lucrare similară, parțial acuarelată, se află în colecția de grafică a Muzeului de Istorie.

[4] Corina Sebişan, *Johann von Harteneck – un document inedit,* în Convergențe transilvane, vol. 3, decembrie 1995, p. 50.

[5] Eadem, p. 51.

[6] Felix Sutschek, *Statutele municipale ale saşilor din Transilvania,* Stuttgart, 1997, pp. 265 – 267.

[7] Textul (din colțul dreapta sus) explică evenimentul: "Imaginea autentică a execuției judelui

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

regal al Sibiului Johann Sachs von Harteneck în anul 1703, decembrie 5, care a avut loc în Piața Mare". Elementele arhitectonice din piață ca şi etapele evenimentului în desfăşurare sunt marcate cu cifre şi însoțite de explicații. Citatele ulterioare sunt preluate din acest text.

[8] Marcați pe desen cu numerele 3 şi 4.

[9] Pe desen identificați cu numărul 8.

[10] Hermann şi Alida Fabini, *Hermannstadt Porträt einer Stadt in Siebenbürgen*, Heidelberg, 2000, p. 33, 37, 64, 67, 71, 72; Dr. Alexandru Avram, Vasile Crişan, *Sibiu, ghid cultural – turistic,* p. 89–90, 92, 93-94, 97; Petre Munteanu Beşliu, *Arhelogia Palatului Brukenthal*, în *Revista Monumentelor Istorice,* LXVII, 1-2/1998, p. 123.

[11] Nr. 7 pe desen.

[12] Idem.

[13] Nr. 2 pe desen.

[14] Cabinetul de stampe al Muzeului Brukenthal păstrează un desen anonim, în peniță, pe care se menționează că este o copie a "unui desen vechi, de epocă, ce reprezintă execuția nefericitului comite Sachs von Harteneck", dar care redă numai arhitectura Pieței Mari. Anonim, Piața Mare în 1703, desen peniță, 39,2 x 53 cm, nedatat, nesemnat, inv. XV – 986.

[15] Emil Sigerus, *Cronica oraşului Sibiu*, în: *Convergențe transilvane*, volumul 5, Sibiu, p. 27.

[16] Al. Dima, *Sibiu,* Bucureşti, 1940, p. 27.

[17] Prin arderea trupului se credea că se va distruge şi sufletul vrăjitoarei, ceea ce nu se putea obține prin decapitare.

[18] Emil Sigerus, op. cit., p. 28.

[19] *Ibidem*, p. 35.

[20] *Ibidem,* p. 30,35.

[21] *Ibidem*, p. 29.

[22] După afirmația lui Sigerus, ultimele vrăjitoare au fost arse în Sibiu în anii 1714 - 1715. Procesele au continuat însă pe "pământul crăiesc" până în 1753 fără a mai fi urmate de execuții. Cf. Iuliana Fabritius Dancu, *Plimbare prin Sibiul vechi*, Sibiu, 1983, capitolul 30 (fără numerotarea paginilor). În 1766 împărăteasa Maria Theresia a interzis torturarea vrăjitoarelor dar decizia sa nu a fost respectată. Cf. Felix Sutschek, *op. cit.*, p. 134.

[23] Emil Sigerus, op cit., p. 28, 34, 35.

[24] Emil Sigerus aminteşte execuția în 1702 şi 1704 a unor soldați dezertori, Emil Sigerus, *op. cit.,* p. 28.

[25] *Ibidem*, p. 32.

[26] *Ibidem*, p. 36.

[27] *Ibidem*, p. 18.

[28] *Ibidem*, p. 39.

[29] Sculptura se află la Muzeul de Istorie Sibiu.

[30] Emil Sigerus, *Vom alten Hermannstadt*, Hermannstadt, 1922, p. 16.

[31] Emil Sigerus, *Cronica oraşului Sibiu,* în: *Convergențe transilvane,* volumul 5, Sibiu, p. 38.

[32] Pasajul de trecere numit "Gaura generalului" a fost deschis în 1558 la parterul casei cumpărate de oraş de la Blasius Weiss cu 1120 guldeni. După amenajarea pasajului a fost vândută lui Servatius Weidner cu 875 guldeni. În 1773 pasajul a fost lărgit. Cf. Emil Sigerus, *Vom alten Hermannstadt,* Hermannstadt, 1922, p. 17.

[33] Adrian Silvan Ionescu, *Artă şi document,* Bucureşti 1990, p. 22.

[34] *Ibidem*, p. 17.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

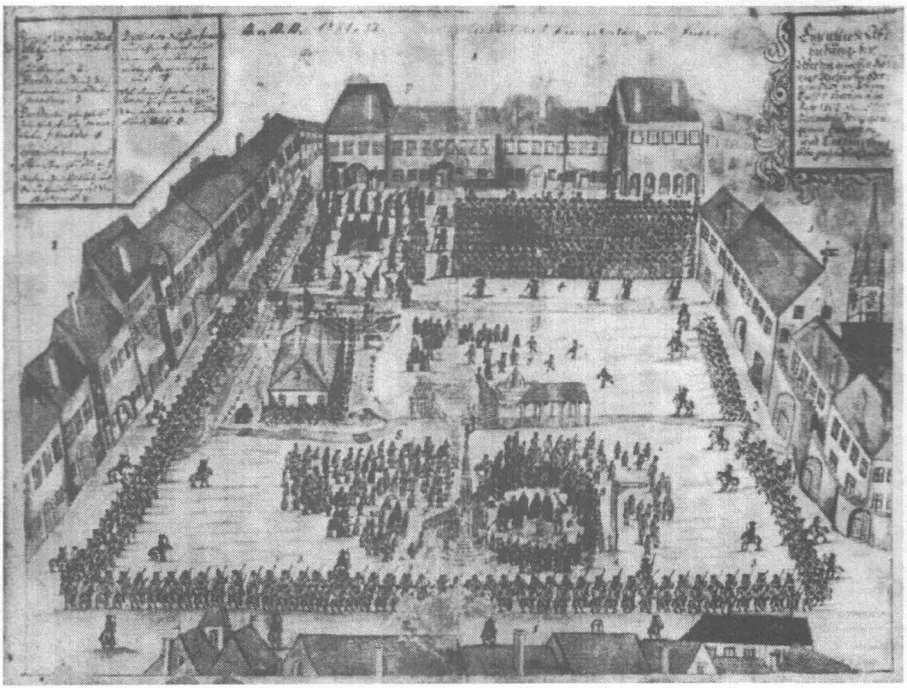

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Valentin Mureşan

SAMUEL VON BRUKENTHAL, câteva ipostaze portretistice

Personalitate culturală, politică şi socială de anvergură din Transilvania secolului al XVIII–lea, Samuel von Brukenthal (1721–1803), ca mecenat şi mare colecționar de artă, şi-a comandat de-a lungul vieții mai multe portrete, care-l prezintă la diverse vârste ale maturității şi în câteva momente ale evoluției sale pe scara rangurilor sociale şi ca important personaj politic.

Sub aspectul realizării artistice aceste lucrări întrunesc în cea mai mare parte caracteristicile portretisticii barocului german şi austriac al epocii, fie că aparțin unor maeştri austrieci, fie că sunt opere ale unor pictori locali transilvăneni. Specific tablourilor în discuție, este faptul că ele împletesc în procente diferite, elemente ale portretisticii aristocratice baroce, (cu accentele retorice şi teatrale, dar mai ales cu fastul şi decorativismul lor abundent etalate, ipostaziind mai mult personajul social, decât reprezentând individul personal), şi ceea ce s-a numit portretistica burgheză din cadrul acestui stil, care pune în evidență figuri cu o gestică reținută, cu atitudini sobre şi ferme, cu o costumație austeră.

Interesant ca tip de lucrare şi ca realizare, dar mai ales pentru ampla dezbatere privind paternitatea sa, este controversatul portret al Baronului Samuel von Brukenthal[1], (atribuit cu multe îndoieli), lui Martin Meytens d.y. (1695-1770), pictorul de curte al împărătesei Maria Theresia şi unul dintre cei mai importanți portretişti ai barocului austriac.

Executat în acea manieră sobră şi austeră specifică portretului burghez, reprezentarea are şi câteva detalii decorative destul de sumar consemnate, ce îl apropie de portretele oficiale, de tip aristocratic ale lui Meytens, cum ar fi redarea dantelelor jaboului de la gât şi a celor de la manşete şi mai ales reprezentarea ordinul Sfântul Ştefan cu eşarfă. În cazul acestor detalii decorative şi cu certă adresă socială ar putea fi vorba de o cerere a comanditarului, dar dacă lucrarea aparține lui Meytens, lipseşte acea eleganță şi minuțiozitate cu care aceste redări vestimentare sunt executate de pictorul vienez. Nu apare nici bogăția de pliuri decorative pe care o întâlnim în alte portrete burgheze ale maestrului austriac. Pentru a face mai pregnantă şi prin gestică impresia de autenticitate a portretizării, baronul e surprins în timp ce pare că vorbeşte cuiva, fapt ce apropie lucrarea de spontaneitatea portretului de inspirație şi sobrietate protestantă, pe aceeaşi linie înscriindu-se şi marcarea unor detalii fizionomice individuale şi fără îndoială autentice, nasul acvilin, buzele groase, ridurile feței... Acest amestec de „burghez" şi „aristocratic" aminteşte de alte portrete ale lui Meytens, ca cel al contelui Questenberg[2], sau cel al lui Daniel Bertoli[3], aflate tot la Sibiu.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dar, inabilitățile de realizare au dus la ipoteza că nu ar fi vorba de o lucrate a maestrului austriac, ci a unui pictor din Transilvania, posibil Johann Martin Stock (1742-1800).[4]

Elev al Academiei din Viena între 1763–1767 în timpul rectoratului lui Meytens şi apropiat al lui Brukenthal, care i-a încredințat chiar achiziționarea unor tablouri în numele său, Stock a mai executat portrete pentru baron şi familia sa, însă calitativ inferioare celui pe care-l discutăm aici. Pe de altă parte, numărul mare de lucrări ale lui Meytens aflate în colecție, ar îndritui presupunerea existenței unor bune relații între el şi pictorul curții imperiale, deci implicit posibilitatea ca maestrul să fi executat un portret al lui Brukenthal, chiar dacă mai grăbit şi insistând mai mult asupra figurii, asemănării cu realitatea, neacordând aceeaşi atenție şi migală însemnelor nobiliare, decorațiilor, ori ținutei vestimentare.

Cataloagele importante ale colecției întocmite de Michael Csaki la 1901 şi 1909[5], menționează lucrarea ca operă a unui pictor anonim transilvănean, atribuirea către Stock fiind propusă, de Julius Bielz în 1956.[6] Hans Auernhammer de la Viena (corespondență 1963), consideră însă că tabloul nu poate aparține unui artist vienez de pe la 1765-1775, din anturajul lui Meytens, fiindcă are un "spirit neconvențional şi burghez"[7]. În acelaşi an, Dr. Glück din Viena opina tot într-o scrisoare (2–05–1963), că: "tabloul poate fi încadrat în pictura vieneză de portret a sec. XVIII. Aparține acelei direcții mai mult burgheze transplantată de Jakob van Schuppen aici..." [8].În fine, îl declarase totuşi pe Meytens autor al acestui tablou, fostul curator al Galeriei Brukenthal, Teodor Ionescu (în 1961), în urma unei discuții la Sibiu, cu Brigitta Lisholm, autoarea monografiei lui Meytens din 1974[9], dar în care monografie, pânza nu este nici comentată nici măcar menționată.

Admițând deocamdată 1765 ca anul realizării portretului, am putea oare considera că el a fost prilejuit de decorarea lui Brukenthal cu Ordinul Sfântul Ştefan ?

Martin Meytens era, (din 1759) cum se ştie, director (rector) al Academiei de artă din Viena, dar s-ar putea ca, deja să nu mai fi fost pictorul de curte preferat al împărătesei Maria Theresia, dacă avem în vedere că, o relatare din 1766 a ambasadorului Danemarcei la Viena, Bachoff von Echt, vorbeşte de faptul că la curte este preferat italianul Marcello Bacciarelli, (chemat de la Varşovia), stilul lui Meytens fiind considerat demodat.[10] În aceste condiții, s-ar fi putut ca o comandă de la Brukenthal şi achiziționarea de către acesta a câtorva tablouri să fi fost bine venită pentru Meytens, care era atunci destul de vârstnic, la cei 70-71 de ani ai săi? Să notăm că Brukenthal are în colecție 16 tablouri ale lui Meytens, inclusiv un autoportret – portretul acesta în discuție, dacă ar fi de Meytens, este cel de-al 17-lea – mai multe decât oricare dintre galeriile central–europene cu excepția Vienei, fapt ce pledează în favoarea ideii că cei doi erau în relații foarte bune. Dacă am admite că la acea vârstă Meytens s-a încumetat totuşi să-l portretizeze

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pe baron, am avea un motiv în plus să credem şi că maestrul portretist nu şi-a dat întreaga măsură în lucrarea sa, ori că s-a mulţumit cu o eboşă, în care a insistat asupra figurii lui Brukenthal, nu şi asupra accesoriilor vestimentare şi de cadru ambiental, poate şi cu intenţia de a reveni şi a finisa tabloul. Partea cea mai specific „meytensiană" a portretului rămâne figura, expresivă, viguroasă, deşi uşor fardată. Dar dacă portretul făcut de Meytens trebuia să imortalizeze momentul primirii Ordinului Sfântul Ştefan, poate că pictorul (altfel atent întotdeauna la sublinierea rangurilor, decoraţiilor şi a însemnelor lor), ar fi redat mai amănunţit ordinul de pe piept.

Revenind la Johann Martin Stock, dacă portretul a fost comandat cu prilejul primirii ordinului, trebuie să ne gândim că el era la Viena numai student şi că de fapt revine în Transilvania, stabilindu-se la Sibiu în 1785, după anii de studii şi după ce va sta încă 13 ani la Bratislava. Să fie vorba de o "lucrare de student"? Ar fi să constatăm că avem de-a face cu un student mai bun decât s-a dovedit Stock ca pictor matur... De asemenea, dacă luăm în considerare ipoteza că lucrarea a fost executată de Stock, trebuie să menţionăm că până în 1875 ea a aparţinut baroanei Louise von Brukenthal, deci nu a rămas (sau nu a fost?) în Colecţia Brukenthal după moartea baronului, (fapt ciudat), intrând în colecţia muzeului abia după ce a fost donată în anul menţionat, de această descendentă. S-ar putea însă admite că portretul nu a aparţinut colecţiei, fiindcă în timpul vieţii baronului se afla în una dintre locuinţele sale private, rămânând astfel direct în posesia urmaşilor familiei, între care se găseşte şi baroana Louise von Brukenthal.

Ca realizare plastică lucrarea are şi oarecari elemente specifice portretisticii lui Stock (gestica, spre exemplu), care însă sunt comune şi altor pictori influenţaţi de Meytens, dar are totuşi prea puţin din desenul şi cromatica lui Stock. Lucrarea pare deci ceva mai bună decât un Stock, dar puţin mai slabă decât un Meytens, întrunind însă mai numeroase calităţi ale portretisticii lui Meytens decât ale lui Stock.

Dar alte repere ne-ar putea eventual oferi chiar acest ordin de pe pieptul personajului: Samuel von Brukenthal a devenit baron în 1762 fiind înnobilat de împărăteasa Maria Theresia şi a devenit cavaler al Ordinului Sfântul Ştefan, primind crucea mică, în 1765 (la un an de la înfiinţarea sa cu prilejul încoronării lui Joseph al II–lea ca rege al Ungariei[11]), în acelaşi an, Brukenthal a fost numit în înalta funcţie de preşedinte al Cancelariei aulice a Transilvaniei de la Viena. În 1774 baronul primeşte gradul de comandor al Ordinului Sfântul Ştefan. În 1787 eliberat de Joseph al II-lea din funcţia de guvernator, Brukenthal a fost din nou decorat şi astfel ajunge la treapta cea mai înaltă a ordinului, primind marea cruce şi colanul de aur, rarissim însemn al acestui rang suprem al ordinului.[12]

Se ştie că cu prilejul primirii unor ranguri nobiliare, al unor decorări, sau înaintări în ierarhia militară, evenimentul era imortalizat de obicei şi prin reprezentarea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

personajului într-un portret sau o scenă ce ilustra momentul. Ar putea fi acest portret ocazionat de înălțarea lui Brukenthal în ierarhia funcționarilor Imperiului, sau poate în aceea a treptelor importantului ordin imperial? Greu de presupus, fiindcă personajul portretizat nu afişează ținuta solemnă şi impunătoare adoptată în astfel de ocazii, ci dimpotrivă, o atitudine firească, "dialogală", sugerând comportamentul obişnuit al demnitarului aflat într-o situație oficială dar nu deosebită, în care îşi poartă cu naturalețe şi sobrietate vestimentația şi însemnele rangului social cu care s-a familiarizat deja, acestea ne mai fiind ceva nou pentru el, şi tocmai din acest motiv ne fiind nici evidențiate ostentativ de artistul portretist. Dar la data realizării portretului în ce situație se afla baronul Brukenthal? Însemnele ordinului Sfântul Ştefan ne dovedesc că era la rangul de comandor, cu eşarfa, dar şi cu crucea mare a ordinului pe piept, deci tabloul a fost realizat după 1787, când baronul a primit însemnele celei mai înalte trepte a ordinului, aşadar ipoteza lui Julius Bielz în privința datării pare confirmată, dar nu neapărat şi cea în privința faptului că Stock ar fi autorul lucrării. Însă ipoteza că tabloul ar putea aparține unui alt autor, probabil austriac şi momentan rămas necunoscut[13], pare cea mai plauzibilă, astfel încât deocamdată discuția privind paternitatea lui rămâne deschisă [14]. Singura certitudine pe care o avem până acum, este aceea că Martin Meytens nu poate fi autorul acestui portret, realizat la cel puțin 17 ani distanță de anul morții reputatului portretist.

Un alt portret al lui Brukenthal, semnat de pictorul austriac Joseph Hickel (1736-1807), este o lucrare care poartă pe spatele pânzei, nu numai semnătura pictorului, ci şi anul execuției: 1777 (sau, după o corectă citire a anului:1771)[15]. Figura sa apare aici mai rotundă, exprimând mai multă siguranță de sine, bunăvoință, dar şi hotărâre. Ținuta este bogat redată, deşi nu cu deosebită finețe, jaboul de dantelă, tivul cu fir de aur al hainei şi mai ales Ordinul Sfântul Ştefan, sunt totuşi pictate cu amănunțime. Aici baronul are rangul de cavaler al ordinului şi are deci crucea mică. Or, în portretul anterior comentat (Meytens / Stock / un alt pictor anonim), nu crucea mică apare, ci marea cruce, chiar dacă nu şi colanul de aur, care de fapt se purta numai cu prilejuri festive, împreună cu un întreg costum fastuos. Numai marea cruce a ordinului implica purtarea unei eşarfe (verde închis, cu o dungă purpurie la mijloc, lată de 10 cm, care se purta pe umărul drept în diagonală spre stânga, peste piept.)

Pictorul Joseph Hickel, autorul tabloului, era născut în Boemia la Leipa şi făcuse studii ca portretist la Academia din Viena, după ce, la numai 15 ani, împreună cu fratele său Anton, pictase altarul bisericii Hirschberg din Boemia. Este remarcat de împărăteasa Maria Theresia, care îl trimite în Italia la Milano, Parma şi Florența, unde a pictat, tot la cererea împărătesei, portretele unor personalități de acolo. După o vreme fiind invidiat şi calomniat la curte, i se interzice să revină la Viena. El continuă atunci să lucreze în Italia, devenind membru al Academiei din Florența în 1769. Revine apoi la Viena, chemat

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de Joseph al II-lea şi în 1771 devine "Kammermaler". În 1776 este primit ca membru al Academiei de artă din Viena, iar în 1778 este unul dintre directorii ei. A fost un pictor foarte prolific, lăsând în urma sa o operă ce cuprinde peste 3000 de lucrări de pictură şi multe gravuri[16]. Că acest portret făcut de el baronului Samuel von Brukenthal s-a bucurat de mult succes, o dovedeşte şi faptul că a fost reprodus în gravură de un alt artist născut în Boemia (la Praga), gravorul Johann Ernst Mansfeld (1739-1796) şi el devenit membru al Academiei şi portretist apreciat[17].

Gravura lui Mansfeld[18] simplifică portretul făcut baronului de către Hickel, tocmai în privința recuzitei decorative a vestimentației, la redarea căreia detaliile se reduc, fapt ce duce la evidențierea pregnantă a figurii, (fără ca totuşi ordinul să lipsească). De fapt portretul gravat în 1779 de Mansfeld după tabloul lui Hickel, este cea mai cunoscută şi vehiculată dintre reprezentările figurii lui Samuel von Brukenthal şi probabil cea mai agreată de personajul însuşi.

Alte două portrete ale unor pictori anonimi transilvăneni (nr.inv. 544 şi nr.inv. 1475[19]) ni-l prezintă pe baronul Brukenthal la vârste diferite şi la diferențele de fizionomie care vădesc amprenta vârstei, se adaugă şi acelea ale însemnelor ordinului Sfântul Ştefan. În primul dintre ele baronul apare mai tânăr, dar deja decorat cu crucea mică, pe care pictorul anonim o redă sumar în dreapta, aşezată pe pieptul personajului. Costumația este sobră şi fără alte accesorii decorative decât dantelele de la jabou şi manşete şi evidențiază figura energică, dar cu trăsături liniştite, adăugându-se gesticii destinse şi reliefând o atitudine demnă. Masa sculptată cu volute baroce, în lemn aurit, deşi văzută parțial în stânga jos, vrea să sugereze un personaj cu avere, manuscrisul de lângă mâna baronului amintind preocupările lui intelectuale. Tot pornind de la ordinul imperial de pe piept, putem data tabloul între anii 1765 şi 1774, ani între care baronul a avut crucea mică a Sfântului Ştefan. Al doilea portret aparține altui pictor anonim transilvănean şi îl prezintă pe Samuel von Brukenthal la vârsta senectuții, cu figura brăzdată de riduri accentuate, dar arborând aceeaşi atitudine sobră şi demnă, poate cu o uşoară melancolie în priviri. Dacă portretul anonim anterior comentat e mai aproape ca datare de cel al lui Hickel, cel de al doilea e probabil lucrat mai târziu decât acela care era considerat ca fiind executat de Meytens. Şi aici costumația e lipsită de lux şi chiar austeră, dar figura e mai îmbătrânită. Apare şi marea cruce a ordinului Sântul Ştefan, dar fără eşarfă şi cu toate că e plasată aproape în centrul compoziției, nu e redată cu amănunțime şi ostentație.

Se ştie că aristocrația veche, „de sânge nobil", nu considera de bun gust să se facă mult caz de originea, rangul, sau meritele personale, ele fiind fireşti, moştenite, ştiute, menționate de alții nu de aristocratul în cauză. Numai parveniții, şi burghezii se lăudau şi îşi etalau cu arogantă ostentație, astfel de însemne. Oare nu se ferea Brukenthal de o asemenea etichetare şi de aceea nu-şi prezenta ordinul decât cu discreție în portrete? (Cu acest termen „parvenitul"

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

îl încondeiase contele von Auersperg – atunci guvernator al Transilvaniei – pe Brukenthal, încercând să-l denigreze în fața împărătesei în 1771[20]). Şi de altfel, în cazul acestor portrete de autori anonimi, numai în unul dintre ele ordinul de pe piept apare mai atent redat, cum spuneam însă, fără a atinge amănunțimea de redare a lui Hickel, care acordă mare atenție decorației, crucea mică şi panglica de la gât, coborând până la mijlocul pieptului.

Dar să ne mai amintim că la curtea Mariei Theresia modestia era considerată o virtute, mai cu seamă în cazul sfetnicilor de al doilea rang şi al celor de provenienţă nearistocratică. După ce rămâne văduvă, însăşi împărăteasa adoptă în portrete o atitudine şi o vestimentație reținută, sobră, austeră, în negru şi cu puține dantele şi bijuterii. Şi oare nu această moderație şi reținere o recomandă religia luterană al cărei credincios consecvent a fost Brukenthal ?

Deosebit de aceste portrete apropiate de tipul burghez şi protestant de reprezentare, în maniera retoric-grandilocventă şi superlativă, specifică portretisticii aulice şi portretului aristocratic baroc, este realizat însă un alt portret al: Baronul(ui) Samuel von Brukenthal [21], aparținând pictorului austriac Georg Weikert (1745-1799).

Astfel de portrete ca cel făcut de Weikert lui Brukenthal, au fost bine caracterizate de Victor Ieronim Stoichiță: "Omul baroc se vrea propriul său superlativ. Dar superlativul este o chestiune care, înainte de a privi ființa priveşte limbajul. În superlativ, neutralitatea ființei este angajată în semanticitatea limbajului şi astfel ființa capătă sens. Iar în Baroc sensul ființei are un nume precis: gloria." [22]

Weikert, şi el elev al lui Martin Meytens, a studiat se pare şi cu Christian Seibold (1703-1768) şi mai cu seamă în perioada 1766-68, a fost un portretist reputat, autor a numeroase portrete ale Mariei Theresia, a lui Joseph al II-lea, a reginei Carolina de Neapole şi a altor capete încoronate şi aristocratice[23] : " In conformitate cu unele date inedite, el ar fi fost în bune relații cu pictorul portretist Johann Martin Stock la Bratislava, în jurul anului 1785." – afirmă cercetătoarea Enikö Buzási de la Budapesta.[24] Acceptând valabilitatea acestei aserțiuni, putem considera că prin intermediul lui Johann Martin Stock, – un apropiat al lui Samuel Brukenthal cum am menționat – Weikert ajunge în contact cu baronul şi la cererea acestuia îi face portretul în mare ținută de gală, portret aflat acum în colecția sibiană.

Precum se ştie, în 1792 (anul executării portretului), Brukenthal nu mai era de 5 ani guvernator al Transilvaniei, dar primise, gradul cel mai înalt al Ordinului Sântul Ştefan, Marea Cruce (1787). Reprezentat de Weikert în costumul de gală al ordinului, Brukenthal apare înveşmântat fastuos, în stofă violet cu mătase şi broderii aurite, cu mantia verde şi gulerul tivite cu blană albă de hermină şi cu înaltele decorații, crucea mică, cea mare şi între ele colanul de aur masiv, toate bine evidențiate în lucrare, atât prin tehnica reprezentării, cât şi prin atitudinea

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

personajului care le impune atenţiei cu oarecare ostentaţie. Portretul "în mărime naturală", întreaga atitudine, costumaţie şi gestică, vrea să evidenţieze rangul înalt pe care îl avea Brukenthal în ierarhia socială şi politică. Să menţionăm în acest sens că colanul de aur al Ordinului Sfântul Ştefan se acorda unui număr de numai 20 de personalităţi din întregul Imperiu. Mâna dreaptă a personajului se întinde spre masă, având ceva "regal" în gestul amplu, care trebuie să atragă atenţia (şi poate nu întâmplător!), pare să imite până la similitudine gestul împărătesei Maria Theresia din tabloul lui Meytens aflat în colecţia baronului[25]. Nu mai puţin fast şi bogăţie sugerează ambientul în care e plasat personajul: masa aurită văzută fragmentar, oglinda din fundal, chiar căciula cu pană de egretă de pe masă, deşi apar în penumbre, acestea sunt menite a pune în centrul atenţiei statura impunătoare şi gestica aristocratică a baronului Brukenthal. Că portretul se vrea reprezentativ nu caracterial-individualizat, se poate observa şi din atenţia mai redusă acordată de artist figurii baronului, în comparaţie cu interesul acordat costumaţiei, care capătă în ansamblul lucrării o deosebită importanţă şi semnificaţie socială. Şi-a uitat baronul „modestia" şi sobra austeritate protestantă din anterioarele portrete? Mai plauzibilă pare să fie o interpretare de tip psihanalitic: complexele şi frustrările se convertesc deseori în afişări ostentative ale personalităţii, în augmentative răbufniri de orgoliu. Baronul nu mai era în culmea gloriei, dar tabloul trebuia să reamintească acea perioadă, precum şi faptul că personalitatea lui Brukenthal continua să strălucească prin alte merite (decât funcţia avută), prin avere şi ranguri, nu în ultimul rând ca mare colecţionar, mecenat şi om de cultură. În fond, nici în acest portret Brukenthal nu a cerut o reprezentare „fardată" a chipului, urmele vârstei se văd bine întipărite pe figură, dar aceasta nu este de fel subliniată, ci lumina cade mai ales pe frunte, dându-i o strălucire ce se vrea simbolică în acea epocă a luminilor şi a despotismului luminat, epocă al cărui reprezentant de frunte pentru Transilvania este baronul Samuel Brukethal şi de aceea, tabloul acesta rămâne cel mai reprezentativ şi impunător dintre portretele lui.

Iată că analizând numai câteva portrete ale personajului important care a fost şi rămâne Samuel von Brukenthal, putem realiza o altă viziune asupra personalităţii sale şi putem descoperi numeroase date noi despre extraordinara sa colecţie de pictură.

Zusammenfassung

In seinem Aufsatz Samuel von Brukenthal in einigen Porträts, geht der Autor auf Bildnisse des Barons Samuel von Brukenthal ein, die sich in den Beständen des Museums befinden, eine Institution die seinen Namen trägt.

Das Bildnis mit der Inventar-Nummer 515, dessen Urheberschaft Martin Meytens d. J. (1695-1770) zugeschrieben wurde, hat zu heftigen Diskussionen geführt, da der Kulturhistoriker Julius Bielz es dem siebenbürgischen Maler

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Johann Martin Stock (1742-1800) zugeschrieben hatte. Technische und stilistische Betrachtungen sowie biographische Details aus dem Leben des Barons von Brukenthal und der Maler Johann Martin Stock und Martin Meytens haben den Verfasser dazu veranlasst, das Bild eher dem Umkreis Meytens – einem ihm nahestehenden, jedoch unbekannten Maler – als Stock zuzuschreiben. Der Heilige Stephansorden, mit dem der Baron abgebildet ist, verstärkt uns in der Annahme, dass der Maler des Bildnisses weder Meytens noch Stock ist.

Danach wird das von Joseph Hickel (1736-1807) gemalte Brukenthal-Porträt besprochen (Inv. Nr. 1898), ein Werk, das mit dem oben erwähnten verglichen wird und mit zwei weiteren, die von unbekannten siebenbürgischen Künstlern stammen (Inv. Nr. 544 und 1475). Der Stecher Johann Ernst Mansfeld (1739-1796) hat Brukenthals Porträt nach dem Bildnis Hickelsgefertigt. Abschließend werden einige Betrachtungen zu einem großformatigen Porträt des Barons gemacht, ein Porträt, das 1792 von Georg Weikert (1745-1799) ausgeführt wurde und in dem der Abgebildete im Ornat des Heiligen Stephansordens mit Großkreuz und Kette zu sehen ist.

[1] Portretul Baronului Samuel von Brukenthal (ulei pe pânză 93x71 cm), nesemnat, nedatat, nr.inv. 515; M.Csaki, „*Baron Brukenthal'sche Museum in Hermannstadt Führer durch die Gemäldegalerie*", Herrmannstadt 1901, nr.cat.501 ; idem, „*Baron Brukenthalisches Museum in Hermannstadt. Führer durch die Gemäldegalerie*", Hermannstadt 1909, Selbstverlag des Museums, nr.cat.515 – [Csaki (1909)] ; Valentin Mureşan, *Portrete de Martin Meytens la Muzeul Brukenthal*, în: *Revista muzeelor*, nr.8/1977, p.59, rep. nr.3 ;Valentin Mureşan, *Portretişti ai Barocului german şi austriac în colecţia Galeriei Brukenthal*, în: " *Complexul Muzeal Sibiu*, Anuar ", nr.1, Sibiu 1987, p.200, rep nr.8.

[2] Martin van Meytens, Bărbat distins cu un plan arhitectural, (ulei pe pânză 125x93cm), nesemnat, nedatat, nr.inv.740; Theodor von Frimmel, *Kleine Galeriestudien. Die Gemäldesammlung in Hermannstadt,* Wien 1894, Verlag von Gerold & Cie, p.66 ; M.Csaki (1909) nr.cat.740 ; Brigitta Lisholm, *Martin Meytens* d.Y. , Malmö (1974), Allhems Förlag, nr.cat.129, rep.nr.22; Valentin Mureşan, *Portrete de Martin Meytens*... , p.58, rep.nr.7. În tablou este portretizat contele Johan Adam von Questenberg, nu un arhitect, după cum s-a demonstrat de către V. Mureşan (cu sprijinul dr.Peter Fidler din Innsbruck) în comunicarea: *Consideraţii asupra unui portret de Martin Meytens din colecţia Muzeului Brukenthal*, susţinută în cadrul Sesiunii naţională de comunicări ştiinţifice a muzeelor de artă, desfăşurată la Muzeul Naţional Brukenthal Sibiu, între 26 - 27 Noiembrie 1998, lucrare în curs de publicare.

[3] Martin Meytens, Portretul lui Daniel Bertoli vechiul titlu: "Savant necunoscut"; personajul a fost identificat de Brigitta Lisholm, *op.cit.* , nr.cat.119, rep. nr.33, datare 1730.

[4] Părerea a fost exprimată de Julius Bielz, în studiul său: *Johann Martin Stock.* Un portretist transilvănean de seamă din secolul al XVIII-lea, în: " *Muzeul Brukenthal. Studii şi comunicări* ", nr.4, Sibiu 1956, p.24-29.

[5] Cf. Supra, nota 1

[6] Cf. Supra, nota 3

[7] Pentru această dezbatere asupra paternităţii tabloului, ar fi de consultat şi fişa elaborată de V.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Mureşan în catalogul: 16 th – 18 th Century European Paintings from The National Museum of Art of Romania and The National Brukenthal Museum, Edited by The Hiratsuka Museum of Art , Takamatsu City Museum of Art , The Museum of Modern Art, Ibaraki ; Printed by Dai Nippon Printing, Japan 1995, nr. cat. 81, p.207, rep. p.152.

[8] Ca şi scrisoarea de la Hans Auernhammer, cea de la Dr. Glück se află în arhiva cabinetului de documentare a Galeriei de artă a Muzeului Brukenthal

[9] Brigitta Lisholm, *op.cit.*, (vezi supra: nota nr.2).

[10] Pavel Preiss, *Österreichische Barockmaler aus der Nationalgalerie in Prag*, Wien 1977, Oberes Belvedere, p.96.

[11] Cf. *Révai Nagy Lexikona*, vol. XVII, Budapest 1925, p.518-519.

[12] *Ibidem;* vezi şi: M.Csaki, *Das Baron Brukenthal'sche Museum Skizzen zu einem Führer,* Hermannstadt 1895, Josef Dortleff-Verlag, p.14, apoi Gudrun–Liane Ittu, *Muzeul Brukenthal de la constituirea colecţiilor până în zilele noastre*, Sibiu 2000 (colecţia "Convergenţe transilvane", vol.. 9, editată de Forumul Democrat al Germanilor din România), p.11, iar pentru alte detalii despre Ordinul Sântul Ştefan, vezi şi: *Brockhaus Konversation Lexikon*, vol.15, ediţia a 14-a, Leipzig , Berlin ,Wien 1898, Brockhaus, p. 323.

[13] Maria Ordeanu, *Moştenirea Baronului Brukenthal* , în: *Revista muzeelor*, Nr. 4-6 / 2000, p.120

[14] Ideea e susţinută şi de autoarea unui recentului catalog Johann Martin Stock, muzeografa Elena Popescu de la Muzeul Brukenthal, care include totuşi tabloul în acest catalog, sugerând astfel că ea ar aparţine mai degrabă operei lui Stock : Cf. Elena Popescu, "*Johann Martin Stock reprezentant al barocului transilvănean în colecţii europene* ", Sibiu 2000, Editat de Forumul Democrat al Germanilor din România, nr. cat.4, p.35-36.

[15] Joseph Hickel, Baronul Samuel von Brukenthal (ulei pe pânză 67x49cm), semnat pe verso lucrării: Hickel, datat: 1777, nr.inv. 1898. Din arhiva de casă a lui Brukenthal aflăm (dintr-o însemnare făcută de soţia sa Sofia la 27 Martie 1771), că s-au plătit 50,40 florini pentru tabloul lui Hickel, deci anul de pe verso lucrării trebuie citit 1771, în colecţie ne mai existând altă lucrare de Hickel (*apud*: Emil Sigerus, *Beitrage zur Geschichte der Baron Brukenthalischen Gemäldegalerie*, în: *Mitteilungen aus dem Baron Brukenthalischen Museum*, Nr. V / 1935, p.26.

[16] Câteva date despre pictorul şi gravorul Joseph Hickel, vezi în: G.K.Nagler, *Neues allgemeines Künstler-Lexikon,* Leipzig 1835-1852, Schwarzenberg & Schumann, (ediţia a III-a), vol. VI, p.533-534 ; Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon der Bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, Verlag von E.A.Seemann, vol. XVII (1924), p. 45 ; E.Bénézit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteur, dessinateurs, et graveurs*, Paris , Librairie Gründ, vol. 4 (1956), p.697.

[17] Câteva date despre gravorul Johann Ernst Mansfeld, vezi în: G.K.Nagler, *op.cit.*, vol. IX, p.254-255 ; Thieme-Becker, *op.cit.*, vol. XXIV(1930), p.33 ; E.Bénézit, *op.cit.*, vol.5 (1956), p.754.

[18] Johann Ernst Mansfeld, Baronul Samuel von Brukenthal geuvernator al Transilvaniei, (gravură acvaforte şi dăltiţă pe hârtie 160x126 mm), nr.inv. II /147. Cf. G.K.Nagler, *op.cit*, vol.IX, p.254 (nr. 36).

[19] Anonim transilvănean, Portretul baronului Samuel von Brukenthal (ulei pe pânză 91x75cm), nesemnat, nedatat, nr.inv. 544; M.Csaki (1909), nr. cat.544.

Anonim transilvănean, Portretul baronului Samuel von Brukenthal (ulei pe pânză 76x61cm.),

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

nesemnat, nedatat, nr.inv. 1475.

[20] Carol Gölner, *Samuel von Brukenthal, sein Leben und Werk in Wort und Bild*, Bukarest 1977, Kriterion Verlag ; am folosit versiunea românească (mai uşor de găsit şi consultat): *Samuel von Brukenthal: viaţa şi opera*, (traducerea şi adaptarea : Gudrun – Liane Ittu), F.D.G.R. – 1999, p.16.

[21] Samuel von Brukenthal (ulei pe pânză 228x149cm), semnat stânga, la jumătatea înălţimii: "Weikert p." , datat 1792, nr.inv. 1247 ; M.Csaki, *Baron Brukenthalische Gemäldegalerie. Eine Auslese von vierzig Gemälde,* Hermannstadt 1903, Druck von Jos.Dortleff , rep. nr.1 ; M.Csaki (1909), nr.cat.1247.

[22] Victor Ieronim Stoichiţă, *Gianlorenzo Bernini. Introducere la o poetică barocă,* în: *Creatorul şi umbra lui,* Bucureşti 1981, Editura Meridiane, p.176.

[23] Thieme-Becker, *op. cit.*, vol. XXXV (1942), p.283 ; Zsánermetamorfózisok. Világi mufajok a közép-európai barokk festészetben / The Metamorphosis of Themes, Secular Subjects in the Art of the Baroque in Central Europe. Székesfehérvár, Csók István Gallery, 1 Bartók Béla tér, Déak Collection, June 13 - October 10 1993 , p.393.

[24] Enikö Buzási, în: *Zsánermetamorfózisok... The Metamorphosis...*, p.393.

[25] Împărăteasa Maria Theresia, soţia lui Franz I, (ulei pe pânză 155x127cm), nesemnat, nedatat, nr.inv.738; M.Csaki (1909), nr.cat.738 .

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

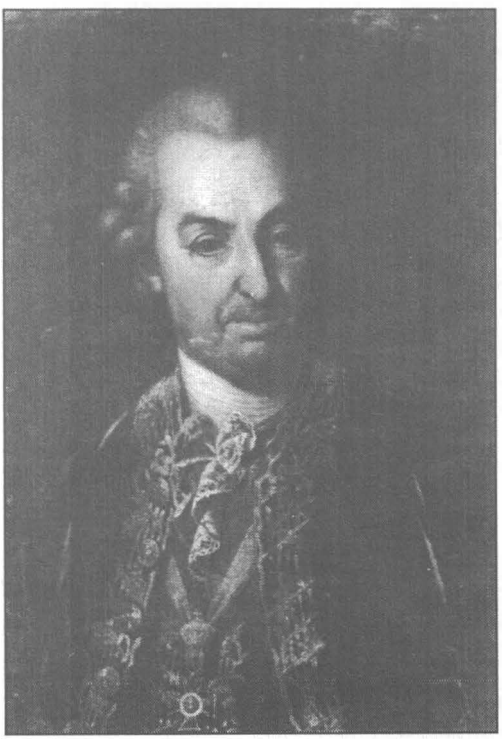

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Titus N. Haşdeu

De la anonimii transilvăneni la Hans Mattis -Teutsch. Secolele XVII - XX

Muzeul de Artă din Braşov este organizat într-o clădire din centrul istoric al oraşului, ridicată în 1902, în stil secession.

Amenajat pentru funcțiunea de muzeu în anii 1969-1970, imobilul adăposteşte colecțiile de pictură, grafică şi artă decorativă. În sălile de la etaj sunt expuse lucrări reprezentative ale celor mai cunoscuți artişti din România, grupate într-o adevărată Galerie Națională.

Cele mai vechi lucrări datează din secolele XVII-XVIII, parte din ele fiind lucrări anonime reprezentând juzi braşoveni. Picturile poartă amprenta puternică a neoclasicismului specific Europei Centrale din epocă.

De la jumătatea veacului al XVIII-lea lucrările sunt semnate. Primul nume sonor este al lui **Franz Neuhauser** junior (1763-1836), reprezentantul cel mai important al neoclasicismului vienez. Gravor, pictor, profesor şi restaurator, a lăsat în urma sa o operă remarcabilă. Tabloul *Panorama Sibiului* la 1817 ni-l arată ca un neîntrecut stăpân al tehnicilor dificile de sugerare a monumentalismului. Este artistul ce a bulversat complet tabieturile pictorilor din Transilvania acelor vremi.

Niccolo Livaditti (1804-1860), format în ambianța specifică a Şcolii italiene, cel care a introdus în pictura din Transilvania portretul de grup. Mai amintim aici pe **Henri Trenk**, (1818-1892), pictor de origine elvețiană cu studii la Düsseldorf.

Din perioada paşoptistă muzeul deține lucrări semnate de **Constantin Daniel Rosenthal** (1829-1851) şi **Barbu Iscovescu** (1826-1854). Primul cu studii la Viena, al doilea cu studii la Viena şi Paris unde avea să-l întâlnească pe Thedor Aman, venit în Franța în acelaşi scop.

Constantin Lecca (1807-1887) şi **Gheorghe Tattarescu** (1820-1894) deschid lungul şir de artişti români şcoliți la marile academii de artă din Europa. Originar din Scheii Braşovului, Lecca a studiat întâi la Buda, apoi la Viena după cum ne-o arată stilul adoptat în portretistică. Nu ştim dacă a fost şi la Roma, unde gândea să studieze marii pictori ai Renaşterii italiene. Rămâne în pictura românească un cronicar al marilor voievozi, un remarcabil pictor de biserici şi profesorul lui Theodor Aman.

Gheorghe Tattarescu a studiat la Academia San Luca din Roma. Este cunoscut pentru portretele revoluționarilor Nicolae Bălcescu şi Gheorghe Magheru, realizate în timpul şederii în Franța. Ca dascăl, are o contribuție

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

însemnată la creşterea picturii româneşti, fiind unul din întemeietorii învățământului artistic superior în România; în 1864 înființa, împreună cu Theodor Aman, Şcoala Națională de Arte Frumoase din Bucureşti.

Theodor Aman (1831-1891) este una din figurile dominante ale secolului al XIX-lea. Muzeul din Braşov deține tabloul intitulat *Flori* şi câteva portrete. Îşi depăşeşte evident predecesorii prin concepția, am spune regizorală a personajelor, prin linia elegantă în conturarea acestora şi acordurile cromatice alese. Ca director al Pinacotecii, Aman este primul organizator al expozițiilor periodice de pictură în România.

Un loc aparte ocupă în muzeu portretele pictorului braşovean **Mişu Popp** (1827-1892). Pictor de biserici la Bucureşti, Tg. Jiu, Câmpulung şi bineînțeles Braşov. Anii de studii petrecuți la Viena justifică stilul academic al portretelor sale. Împreună cu alt zugrav vestit de biserici, Constantin Lecca, repictează Biserica Sfântul Nicolae din Scheii Braşovului.

Nicolae Grigorescu (1838-1907) este prezent în muzeu cu 36 de tablouri, a doua colecție ca mărime din România. Picturile din Galeria Națională acoperă toate fazele importante de creație a artistului. Pictor de icoane la o vârstă fragedă, pictor de biserici la Căldăruşani, Băicoi, Zamfira şi Agapia obține în 1861 o bursă de studii la Paris. Pictează la Barbizon (lângă Fontainbleau) unde îi cunoaşte pe maeştrii francezi Millet, Rousseau, Carot ş.a., formând Şcoala de peisagistică de la Barbizon. Foarte prolific, pictează în această perioadă cunoscutele tablouri *Țigani corturari, Țărancă franceză, Izvorul, Interior de pădure*. Cu totul remarcabilă este pânza *Plajă la ocean* unde uscatul, apa şi cerul sunt admirabil echilibrate, adevărate trepte ale creației divine. Din perioada de după Barbizon provin lucrările *Evreu bătrân, Ştrengarul* şi *Napolitana*.

Contactul cu impresionismul francez explică opțiunea sa pentru plein-air şi o redare atentă a personajelor, atât ca siluetă cât şi prin prisma trăirilor sufleteşti. Întors în țară îl atrag subiectele din viața satului alcătuind o monografie impresionistă a satului românesc: *Pe plai, Copii venind de la fântână, Margine de crâng, Ciobănaş pe pajişte, Vara la câmp*. Nicolae Grigorescu devenise un clasic al picturii româneşti.

Deosebită este pânza *Flori de cireş*, vârf al creației sale, unde petalele albe, pline de prospețime, fondul negru şi vasul transparent de sticlă ne duc cu gândul la sensibilitatea artistului îngemănată cu forța sa demiurgică. În *Convoi de prizonieri turci* este un reporter pe frontul din Balcani în războiul ruso-româno-turc din 1877-1878.

Ion Andreescu (1850-1881), de asemenea un clasic al picturii româneşti, nu a avut răgazul să-şi afirme forța de creație în toată plenitudinea. În anii 1879-1881 studiază la Paris, ocazie cu care expune alături de Monet, Renoir şi Manet.

Andreescu filosofează ori de câte ori pictează în ulei. El construieşte spațiul

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

nu prin contrast de volume sau de culori. O face subtil, prin nuanțe diferite în interiorul aceleiaşi tonalități de culoare. Din bidimensionalitatea pânzei construieşte, prin tuşe măiestre, dimensiunea a treia a universului, chiar cu riscul de a fi marginalizat de impresionismul atotputernic de atunci.

Ştefan Luchian (1868-1916). A studiat la Academia de Arte Frumoase din Bucureşti, avându-i profesori pe Theodor Aman şi Gheorghe Tattarescu. Continuă la München (1890) şi Paris (1891). Participă regulat la expozițiile Cercului Artistic cu lucrări în ulei şi pasteluri unde se remarcă cu peisaje, naturi statice, portrete şi scene de gen.

Florile lui Luchian sunt deosebite, au profunde semnificații filosofice izvorâte din cromatica aleasă; întotdeauna există o relație între starea sufletească a artistului şi culoarea dominantă a petalelor. Astfel, *Anemonele* expuse în muzeu datează din ultimii ani de viață când Luchian era bolnav, ştia că sfârşitul se apropie; preponderența roşului, uşor balansat cu nuanțe albăstrui exprimă tristețea senină dublată cu împăcarea de sine.

Peisajele lui Luchian sunt concentrate în spații definite care îi permit o puternică concentrare a emoției artistice. Pe bună dreptate este numit pictorul luminii şi culorii.

Gheorghe Pătraşcu (1872-1949), fost elev al lui Nicolae Grigorescu, este un maestru al echilibrului compozițional. În Natura statică aşează obiecte banale într-un montaj spațial subliniat de fundalul cromatic. La fel în *Case la Silistra* unde clădirile sunt obiecte ce-i permit să organizeze spațiul pe măsura stării meditative din momentul actului irepetabil al creației.

Theodor Pallady (1871-1956), este tipul intelectualului rasat în pictură. Un stăpân deplin al desenului dublat de o cromatică vie, mereu proaspătă. La Paris s-a simțit atras de Henri Matisse, alături de care a expus adesea în saloanele de pe malul Senei.

Nicolae Tonitza (1886-1940), profesor la Academia de Arte Frumoase din Iaşi. Rămâne în istoria artei româneşti pictorul purității sufletelor de copii. Figurile fragede din pânzele lui Tonitza inundă spațiul cu priviri curate, pline de curiozitate, căldură şi inocență. În peisaje *(Casa Dobrogeană)* se evidențiază atracția pictorului pentru postimpresionism.

Octav Băncilă (1872-1944) a studiat la München în anii 1894-1898. Alături de Vermont şi Steriadi expune în Germania, la Glaspalast şi Kunstverein.

Francisc Şirato (1887-1953) studiază la Düsseldorf, apoi, din 1900, la Şcoala Națională de Arte Frumoase din Bucureşti. În 1906 se alătură grupului de graficieni de la revista satirică Furnica (Camil Ressu, Iosif Iser, Nicolae Tonitza). Între cele două războaie expune alături de Nicolae Dărăscu, Theodor Pallady, Camil Ressu. Între anii 1933-1939 a fost profesor la Academia de Belle Arte din Bucureşti. Recunoaşterea internațională a pictorului se produce în 1936 când este distins cu medalia de aur a Expoziției Internaționale de la Paris şi, în 1939 cu medalia de bronz a Expoziției Internaționale de la New York.

Jean Al. Steriadi (1880-1956) şi-a început studiile la Bucureşti (1896), le-a

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

completat la München (1902-1904) şi Paris (1904), la Academia Julian, prilej cu care expune pentru prima oară în Franța.

Iosif Iser (1881-1958), elevul lui Aman, devine student la Academia de Arte Frumoase din München (1899). Lipsurile materiale vor face ca perioada de studii să se prelungească, cu întreruperi, până în 1911 când le finalizează la Paris. În acest răstimp colaborează cu publicații din Franța şi Spania care-i publică desenele. Perioada de la Paris i-a prilejuit participarea la expoziții de grup alături de Derain şi Forain (1909). Alături de Camil Ressu a fost unul dintre cei mai apreciați profesori ai Academiei de Arte Frumoase din Bucureşti.

Camil Ressu (1880-1962) urmează un itinerar asemănător cu cel al lui Iser. Ajuns în Germania în 1902, nu găseşte satisfacția în spiritul şcolii müncheneze şi se îndreaptă spre Paris unde studiază la Academia Julian până în 1908, în atelierul pictorului Jean Paul Laurens. Revenit în țară este numit profesor la Academia de Arte Frumoase din Bucureşti.

Dumitru Ghiață (1888-1975), după ce frecventează atelierul lui Arthur Verona, obține o bursă de studii în străinătate. Din 1913 se află la Paris, la Academia Ranson şi Academia Delecluze. Contactele stabilite în capitala Franței îi ocazionează participarea la Expoziția de artă românească organizată în 1925, Muzeul Jeu de Paume.

Nicolae Dărăscu (1883-1959), alt pictor tânăr român care a studiat la Academia Julian din Paris. Atras de sudul însorit călătoreşte şi pictează pe coasta franceză a Mediteranei. Remarcabil peisagist, ca şi Dumitru Ghiață, Dărăscu se ataşează expresionismului.

Lucian Grigorescu (1894-1965), o figură reprezentativă a impresionismului românesc târziu, aduce un element foarte personal, de tandrețe şi eleganță, în evoluția sa. El observă realitatea cu exactitate pentru a degaja poezia cotidiană, a-i imobiliza mişcarea, a o fixa provizoriu. În peisajul cel mai rigid, el vede mişcându-se culoarea, lumina, aerul, apa. Privind în ansamblu pictura sa, artistul pare a fi făcut cel mai mare exces în aplicarea noilor idei ale impresionismului, folosind cu multă strălucire şi măiestrie resursele plein air-ului.

Hans Mattis-Teutsch (1884-1960), cel mai cunoscut artist braşovean în capitalele europene. Expozițiile cu piesele sale au fost şi sunt apreciate în Germania, Austria, Belgia şi Ungaria. Este căutat de colecționari şi cunoscători, având o cotă în continuă creştere.

După ce a terminat Şcoala Tehnică de Industria Lemnului, Secția de sculptură în lemn (Braşov, 1901), pleacă la München (1901-1902) unde studiază la Academia de Arte Frumoase cu profesorii Rumann şi Schmidt. Ajuns la Paris, continuă studiile pe care le finalizează în 1908. Între timp se produce debutul său artistic la Salonul Național de la Budapesta (1907). Continuă să fie prezent în avangarda mişcării artistice a vremii la expozițiile grupului Der Sturm (1913-1915) şi gruparea din jurul revistei budapestane *Ma*. După o călătorie la

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Berlin, revine la Paris, în atelierul lui Lucien Simone, unde lucraseră înaintea sa Hans Eder şi J. Al. Steriadi. Din nou la Berlin, expune alături de Paul Klee (1921), Hans Arp, Arthur Segall, M. H. Maxy şi Marcel Iancu, intrând în lumea selectă a maeştrilor. Itinerariile sale europene continuă cu prezența la Expoziția Internațională de Artă Abstractă de la Berlin (1928). Este activ în cadrul Grupului de *Artă Nouă*, unde, la artiştii amintiți deja se alătură Victor Brauner. În 1931 apare la Potsdam cartea sa , Ideologia artei, în care îşi expune teoriile.

Fondator al Uniunii Artiştilor Plastici din Braşov (şi primul preşedinte al acesteia în 1944-1949), Mattis Teutsch este un moment de referință pentru arta plastică modernă din România şi, în acelaşi timp un nume important în arta plastică europeană.

După asimilarea influențelor lui Kadinsky, ajunge la viziunea personală asupra artei, urmare efuziunii lirice dintre construcția volumelor şi expresionism la care se adaugă coloristica remarcabilă, în tonuri scăpărătoare, admirabil armonizate. Muzeul de Artă din Braşov deține lucrări deosebite, uleiuri şi grafică, din seria *Flori sufleteşti*, frecvent solicitate pentru expoziții organizate în străinătate.

***

Din evul mediu până în secolul al XIX lea sculptura românească a evoluat de la arta decorativă aplicată arhitecturii la sculptura de sine stătătoare, adică aceea în ronde-bosse, afirmându-se impetuos şi constituindu-se ca o şcoală cu trăsături proprii, distincte.

Primul care deține în România statutul de sculptor cu adevărat modern, de formație neoclasică, a fost **Karl Storck** (1826-1887). Unul dintre elevii săi a fost chiar propriul fiu, **Carol Storck** (1854-1926) care, după ce învață bazele sculpturii în atelierul tatălui, îşi continuă studiile la Florența, unde-l are profesor pe Augusto Rivalta, şi la Philadelphia, unde învață cu Thomas Eakins. Este prezent în expoziție cu două portrete *Femeie în costum național* şi *Femeie în costum de epocă*.

Dimitrie Paciurea (1873-1932) îşi începe activitatea cu opere de factură tradițională pe care însă nici şcoala de arte şi meserii urmată în adolescență, nici atelierele academiste de la Bucureşti şi Paris nu reuşesc să-şi imprime pecetea lor sobră.

Pe lângă bustul pictorului Ştefan Luchian sunt expuse şi sculpturi reprezentând ființe telurice, fantastic-groteşti, *Cap de faun, Himera apei*, menite să ne sugereze, prin accentul lor oniric, absurdul din lume.

Frederic Storck (1872-1942), fiu al bătrânului Karl Storck va întregi onorabil aportul familiei Storck la cultura românească. O va face în primul rând datorită nivelului profesional ridicat, ca şi unei relative receptivități față de ce are prilejul să vadă în muzeele şi atelierele din Germania şi Italia unde merge la specializare.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În galeria noastră națională sunt prezente sculpturile *Cap de țigancă* şi *Cap de muncitor.*

Milița Petraşcu (1892-1975) frecventează atelierul maestrului Constantin Brâncuşi timp de patru ani, temele sale fiind de inspirație folclorică.

Înclinat spre latura decorativă a sculpturii, **Mac Constantinescu** (1900-1979) înțelege să sacrifice alte virtuți ale acesteia. Este prezent în colecție cu bazorelieful *Femeie şezând* alături de **Ion Irimescu** (n. 1903) cu *Tudor Arghezi* şi *Maternitate*, **Timar Margit** (1923-1995) cu *Îngrijitoarea de păsări*, **Egon Lowith** (n. 1923) cu *Ovidiu*.

Pe lângă uleiurile şi grafica lui Hans Mattis-Teutsch din seria Flori sufleteşti, muzeul nostru deține şi o parte din opera sculpturală a artistului. Aceasta a cunoscut două perioade, prima (1921-1922) când artistul sculptează obiecte mici, viu colorate, în linii expresioniste sucite, începând cu 1925, siluetele fiind din lemn negru, lustruit. Sculpturile sale aparțin unui gen propriu, omul aflându-se în centrul creației sale.

Studiile la München îl fac să stăpânească pe deplin simbolurile şi formulele stilistice ale Art Nouveau-lui. De la sculpturile esențial figurative cu siluete zvelte, de o suplețe aproape ireală, face trecerea la liniile ascendente unde rotunjimile şterg unghiurile, caracteristice artei deco.

"Formele artistice ale epocii noastre sunt nuduri, fără excese, ele poartă în ele adevărul şi puritatea", notează Mattis-Teutsch în cartea sa *Kunstideologie*.

Colecțiile Muzeului de Artă din Braşov, valoarea acestora înscriu instituția în rândul muzeelor de primă mărime din România, printre acele locuri unde publicul se află permanent în dialog cu opera de artă națională .

From the Transilvanian anonymous to Hans Mattis-Teutsch

The Art Museum of Brasov is organised in a building from the historic center of the city, erected in 1902, in the secession style and it contains a National Gallery of painting and sculpture in its 6 rooms from the first floor and an exhibition of decorative art at the semi-basement.

The National Gallery includes anonymous pieces from the XVII-XVIII centuries, representing mayors of the old Braşov.

Franz Neuhauser jr. (1763-1836) is the most important representant of the Viennese neo-classicism. Engraver, painter and restorer, he let behind a remarkable work. The exhibited picture points out *A panoramic view of Sibiu at 1817*.

Theodor Aman (1831-1891) is the one who organised the first temporary painting exhibition in Romania. The eyes of the visitors will be fascinated by the beauty of his flowers and portraits.

Nicolae Grigorescu (1838-1907 is present in the museum with 36 pictures, the second collection from Romania regarding its size. He paints at Barbizon (near Fontainbleau) where he meets the French masters Millet, Rousseau, Carot,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

forming the Landscape School from Barbizon.

Ion Andreescu (1850-1881) studies in Paris, exhibiting beside Monet, Renoir and Manet.

Ştefan Luchian (1868-1916) studied at the Academy of Fine Arts in Bucharest than in Munchen and Paris. His flowers, both painting crayon and painting represent the moment when the artist becomes a philosopher.

Gheorghe Pătraşcu (1872-1949), Nicolae Grigorescu's pupil, he is a master of the compositional balance.

Theodor Pallady (1871-1956) . In Paris he felt attracted to Henri Mattise, often exhibiting beside him in the salons of the Sena's banks.

Nicolae Tonitza (1886-1956), professor at the Academy of Fine Arts in Iaşi, remains in the history of the Romanian art as the painter of the children pure souls.

Octav Băncilă (1872-1944) studied in Munchen, beside Vermont and Steriadi exhibited in Germany, at Glaspalast and Kunstverein.

Jean Al. Steriadi (1880-1956) defines his studies in Paris, at the Julian Academy, his first exhibition being in France.

Camil Ressu (1880-1962) also studies in Paris, at the Julian Academy, in the workshop of the painter Jean Paul Laurens. Returned to his country is appointed professor at the Academy of Fine Arts in Bucharest.

Iosif Iser (1881-1958), the time spent in Paris gave him the opportunity of participating to the group exhibitions beside Derain and Forain.

Nicolae Dărăscu (1883-1959) felt attracted to the sunny south, travelling and painting on the Mediteranean French coast.

Hans Mattis-Teutsch (1884-1960) is the most famous artist of Braşov in the european capitals. He studied in Europe and exhibited in Berlin beside Paul Klee, Hans Arp, Arthur Segall and H.M. Maxy.

Francisc Şirato (1887-1953) studies in Dusseldorf, than at the National School of Fine Arts from Bucharest.

Alexandru Ciucurencu (1903-1977), student of the school of Belle-Arte, he travels to France and he continues his studies at the Julian Academy.

Beside Ciucurencu are present in our museum **Corneliu Baba** (1906-1997), **Ion Ţuculescu** (1910-1962), a master of the expressionist style, and also the contemporary artists **Friederich von Bomches** (n.1916), **Ion Pacea** (n.1924),**Sever Frenţiu** (n.1931), **Theodor Rusu** (n.1935), **Horia Bernea** (1938-2000).

The sculpture is represented by Dimitrie Paciurea (1873-1932) one of the greatest Romanian artists who begins his activity with traditional character works; Hans Mattis-Teutsch (1884-1960) our museum shelters beside his oil paintings and engravings from the series "Soul flowers" some of the artist sculptural work; **Ion Irimescu** (n.1903).

The collection of the Art Museum of Braşov, their value, put our institution beside the other great Romanian museums, where the public permanently dialogues with the national art work.

Traducere: Apostol Simona

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

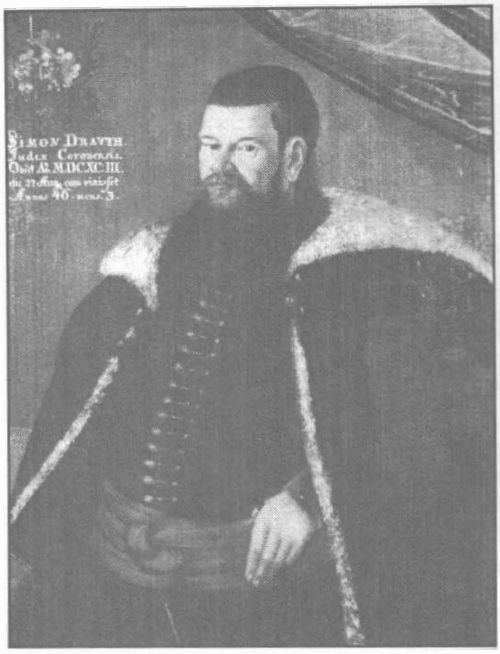

1. Anonim (sec. XIX) "Portretul lui Simon Drauth" - ulei pe pânzã
"The portrait of Simon Drauth" - oil on canvas
100 x 125 cm, Nr. inv. 2513

2. Anonim (sec. XVIII) "Portret de mocan: Oprea Ţârcã" - ulei pe pânzã
"The portrait of Oprea Ţârcã" - oil on canvas
78 x 61 cm, Nr. inv. 921

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

3. POPP, Mişu (1827 - 1892) "Mihai Viteazul" - ulei pe pânză
"Michael the Brave" - oil on canvas
100 x 75 cm, Nr. inv. 71

4. AMAN, Theodor (1831 - 1891) "Flori" - ulei pe lemn
"Flowers" - oil on wood, 54 x 35,5 cm, Nr. inv. 135

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

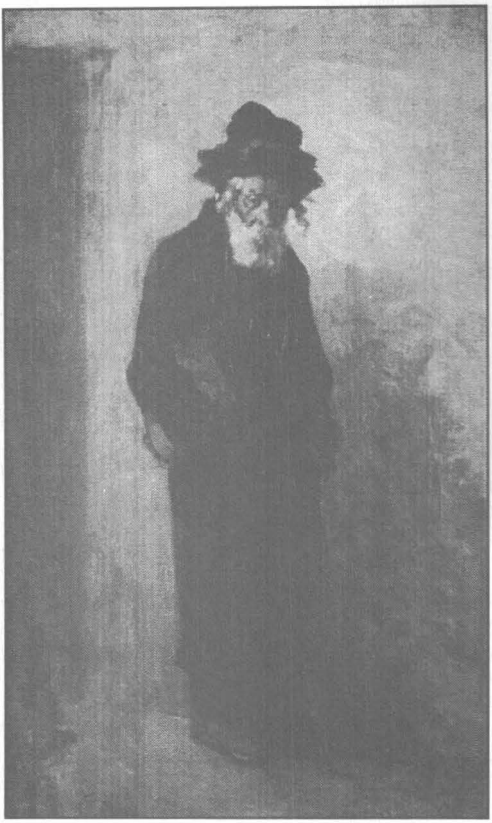

5. GRIGORESCU, Nicolae (1838 - 1907) "Evreu bătrân" - ulei pe pânză
"Old jew" - oil on canvas, 56 x 34,5 cm, Nr. inv. 146

6. GRIGORESCU, Nicolae (1838 - 1907) "Convoi de prizonieri turci" - ulei pe pânză, "Procession of Turkish prisoners" - oil on canvas
66,2 x 136,7 cm, Nr. inv. 1

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

7. GRIGORESCU, Nicolae (1838 - 1907), "Flori de cireş" - ulei pe placaj
"Flowers of sweet cherry" - oil on cardboard, 42 x 24,5 cm, Nr. inv. 144

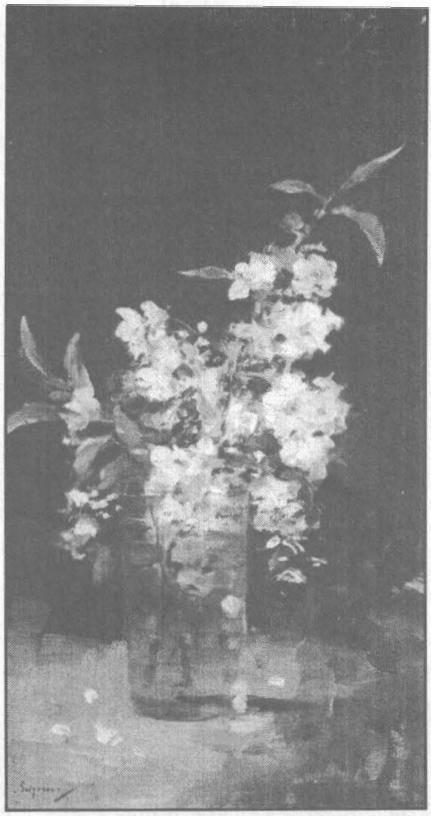

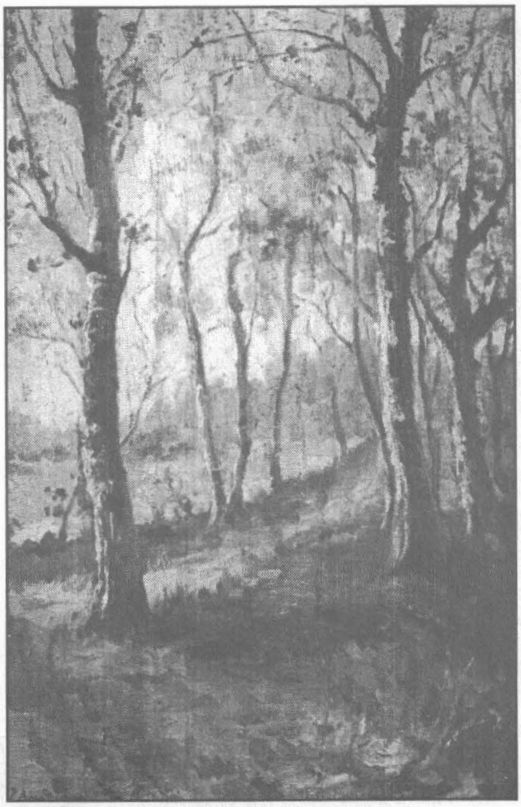

8. ANDREESCU, Ion (1850 - 1882), "Iarna în marginea pădurii" - ulei pe placaj
"Winter at the edge of the forest" - oil on cardboard
62,8 x 42,7, Nr. inv. 33

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

9. LUCHIAN, Ştefan (1868 - 1916), "Anemone" - ulei pe carton
"Wind flowers" - oil on cardboard, 44,5 x 35 cm, Nr. inv. 154

10. PALLADY, Theodor (1871 - 1956), "Femeie pe canapea" - ulei pe carton
"Woman on the coach" - oil on cardboard", 34,5 x 48 cm, Nr. inv. 783

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

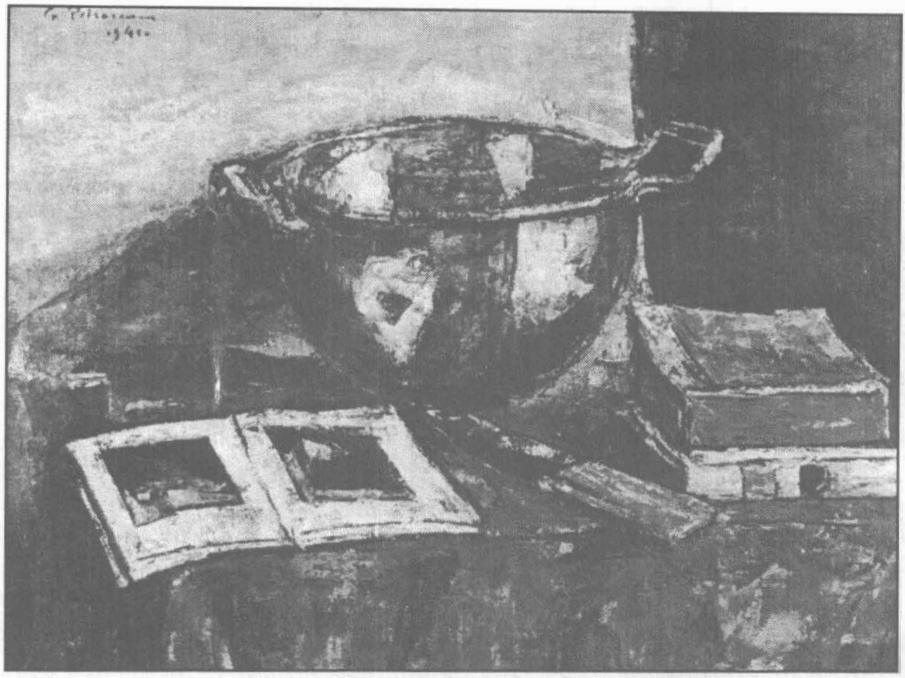

11. PETRAŞCU, Gheorghe (1872 - 1948), "Natură statică" - ulei pe pânză
"Still nature" - oil on canvas, 44,6 x 54 cm, Nr. inv. 162

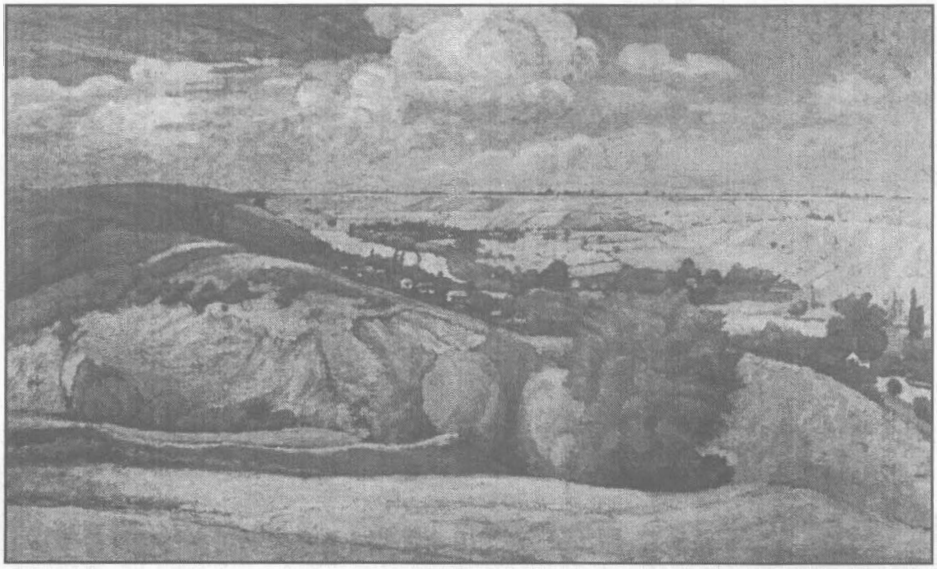

12. RESSU, Camil (1880 - 1962), "Peisaj" - ulei pe carton
"Landscape" - oil on cardboard, 61,5 x 100 cm, Nr. inv. 167

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

13. TONITZA, Nicolae (1886 - 1940), "Casă dobrogeană" - ulei pe carton
"House of Dobrudja" - oil on cardboard, 100 x 70 cm, Nr. inv. 172

14. MATTIS-TEUTSCH, Hans (1884 - 1960), "Portretul tatălui lui Mattis" - ulei pe pânză, "The portrait of Mattis' father" - oil on canvas, 70 x 50 cm,
Nr. inv. 2783

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

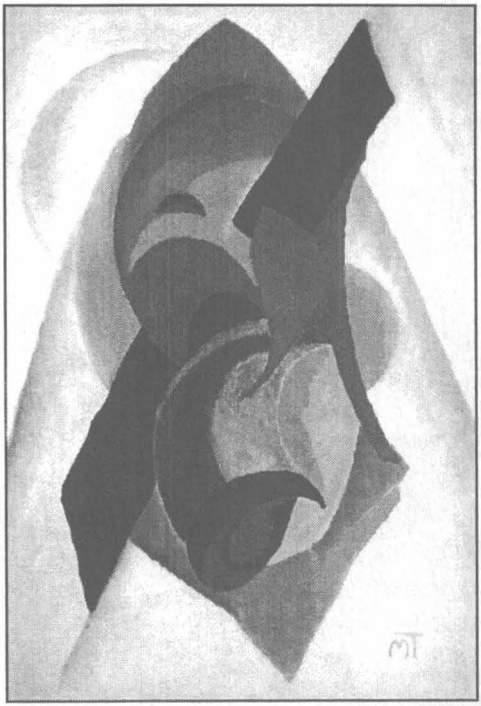

15. MATTIS-TEUTSCH, Hans (1884 - 1960), "Flori sufleteşti" - ulei pe pânză
"Soul's flowers" - oil on canvas, 127 x 90 cm, Nr. inv. 1961

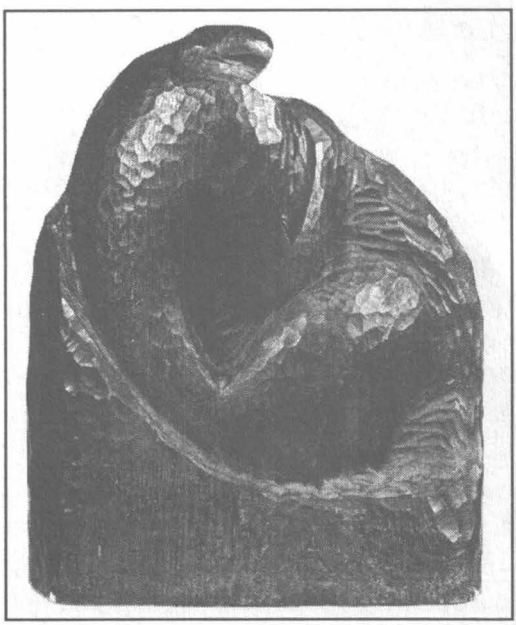

16. MATTIS/TEUTSCH, Hans (1884 - 1960), "Maternitate" - bazorelief în lemn
"Maternity" - bas-relief in wood, 48 x 39 x 10 cm, Nr. inv. 1665

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Anca Maria Zamfir

Hotel "Krone". Reflexe Jugendstil la Brasov

Braşovul începutului de secol XX era un oraş activ din punct de vedere economic, industrial şi social, în plin proces de modernizare. Interesului pentru afaceri pe care îl reprezenta i se adaugă frumusețea cadrului natural în care se află oraşul, prielnic unei activități a cărei modă se declanşase în Europa secolului al XIXlea, la început în scop terapeutic, pentru a deveni apoi plăcere: turismul[1]. Oraşul era, la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX, asediat atât de cei care veneau aici pentru afaceri, cât şi de cei care căutau delectarea. *În anotimpul când se caută răcoarea cuiburilor de munți ca acesta, şi vilele si cafenelele sunt pline de străini, între care recunoşti îndată tipurile de încrezuți şi de păpuşe pe care le trimete Capitala noastră, tipurile de Greci brăileni sau de Nemți aşezați la noi...* relatează, în anul 1906, Nicolae Iorga[2]. Sextil Puşcariu, în amintirile sale, povesteşte că vara, *când veneau vilegiaturiştii din Țară, goniți de căldurile Bucureştilor, mânați de dorul de călătorii şi atraşi de aspectul european al Braşovului curat şi îngrijit, de ar fi fost încă odată atâtea hotele, tot nu ajungeau. Oaspeții trebuiau sa caute camere prin oraş*[3].

În aceste condiții, se pune, firesc, problema adăpostirii acestui aflux de persoane. Aceasta se făcea, la începutul secolului, în hanuri, hoteluri, vile sau locuințe particulare. Braşovul avea, în jurul anului 1900, un număr apreciabil de hanuri si hoteluri (*Bucureşti, Central nr.1, Europa, Pomul Verde, Coroana, Union*[4], *Vila Kertsch*). Provenite, în majoritatea cazurilor, din transformarea vechilor hanuri mari ale oraşului (*La Coroana de Aur, Hotel nr.1,* fost hanul *La Vulturul de Aur, Bucureşti,* fost hanul *La Cerbul de Aur*[5]) sau din foste locuințe particulare (*Hotel Baross, Hotel Continental*), acestea, chiar dacă, în unele cazuri (*Baross, Continental*) fuseseră considerate cele mai frumoase case din oraş, în ciuda îmbunătățirilor care li se aduseseră pe parcurs, erau improprii condiției de hotel în accepțiune modernă.

Se pune din ce în ce mai acut problema unui hotel modern, care să corespundă timpului şi destinației sale. Problema este comună întregii Europe, iar soluția va fi dată de arhitectura 1900, care promova forme si structuri noi, axându-se pe imobile urbane moderne şi ale cărei principii, spre deosebire de cele ale arhitecturii istoriciste dinaintea sa, stipulau adaptarea formei clădirii la funcția sa pentru o utilizare cît mai rațională, mai avantajoasă şi mai confortabilă. Deoarece clădiri oficiale existau deja, ea se va orienta spre construirea de clădiri utilitare, necesare societății civile moderne: hoteluri, sedii de bănci, mari magazine. Acestea vor fi concepute în aşa fel încât să răspundă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

celor trei necesități ale timpului: **funcțional-confortabil-estetic**. În contrast cu arhitectura istoricistă, care sacrifica funcția pe altarul formei, principiul dominant al arhitecturii 1900 a fost adaptarea formei clădirii la funcția sa, fără a-i neglija, totuşi, aspectul exterior. Contactul, vechi de câteva sute de ani, al membrilor comunității germane din Braşov cu Europa, prin frecventarea şcolilor europene şi prin intensa activitate comercială şi meşteşugărească, va face ca, în ciuda calificării acestei societăți ca tradiționalistă, refractară la nou, ea să fie deschisă spre modernitate, dacă nu prin structură, cel puțin din rațiuni practice. Ideea însăşi de a construi o clădire cu destinația de hotel este modernă, în spiritul epocii, în spirit european. Acest hotel nu trebuie să semene cu celelalte hoteluri din oraş. El trebuie să fie **modern** şi *acest calificativ, prezent cu obstinație în* actele referitoare la construirea lui, trădează dorința expresă a comunității. El este *aşteptat de mult* [6], arhitectul Albert Schuller menționând *mai mulți ani de încercări de a face unul dintre hotelurile corespunzătoare pretențiilor moderne* [7]. *Cererea existenței unui hotel modern fiind cunoscută, trebuie, în orice caz, luată în calcul* [8], *deoarece ridicarea unui hotel mare, modern în Braşov este de cea mai mare importanță pentru interesul public*[9].

Problema construirii acestui hotel a fost soluționată prin fondarea, în anul 1908, a unei societăți pe acțiuni (*Hotel Krone Aktiengesellschaft*)[10], ai cărei principali acționari au fost, aşa cum rezultă din dosarul înmatriculării firmei, Casa Generală de Păstrare Braşov, Banca Generală de Economii Sibiu, Biserica Evanghelică şi persoane particulare[11]. Capitalul cu care s-a pornit a fost de 4oo.ooo de coroane[12].

În privința locului unde va fi amplasat noul hotel, au existat două variante. Prima dintre ele a fost la Promenadă, pe locul liber dintre Promenada de Jos şi Dealul Cetățuii[13] (în colțul de vest al actualului Parc Central) (il. 2), zonă elegantă, de reprezentare, unde se ridicaseră la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX clădiri monumentale[14]. A doua variantă a fost în Cetate, la întretăierea străzii Porții (Purzengasse, astăzi Republicii) cu strada Cizmarilor (Schustergasse, astăzi Politehnicii), pe locul berăriei, acolo unde fusese odinioară aşezământul Băilor dr Jos (il. 3)[15]. În protocolul semnat la 9 martie 1908 între Kronstädter Allgemeine Sparkasse şi National Bank A.G. privitor la problema amplasării noului hotel, se ia decizia ca acesta să se construiască pe locul berăriei *din motive practice* şi estetice[16]. Câteva luni mai târziu, la 15 iunie 1908, Kronstädter Allgemeine Sparkasse şi National Bank A.G. informează Magistratul oraşului despre negocierile privind cumpărarea terenului berăriei în scopul ridicării unui hotel cu 120 de camere, care necesită în jur de 900.000 de coroane, pentru care s-a constituit un capital pe acțiuni, specificându-se atât acționarii, cât şi partea lor de contribuție.[17] Printr-un alt document, Magistratul oraşului este informat că terenul berăriei din Purzengasse împreună cu terenurile învecinate din Spitalsgasse (str. Spitalului, astăzi Postăvarului) nr.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

65, 67, 69 sunt solicitate pentru clădirea unui hotel modern, în următoarele condiții: 1-clădirea hotelului să aibă un aspect plăcut şi trebuie să aibă 80 până la 120 de camere; 2-organizarea unei cafenele şi a unui restaurant rămâne în antrepriză liberă; 3-terenul se cumpără pentru 50.000 de coroane[18]. Berăria va fi cumpărată şi dărâmată în martie 1909[19].

Pentru realizarea clădirii s-a organizat un **concurs de proiecte** la care au fost invitați, în strânsă concurență, arhitectul budapestan Josef Huber, arhitectul vienez Paul Brang şi arhitecții braşoveni **Albert Schuller** şi **Oskar Goldschmidt**. În urma consultării Dr. ing. Theodor Fischer[20], profesor la Scoala Superioară Tehnică din München, s-a stabilit să fie executat, ca fiind cel mai bun proiect, cel al arhitecților braşoveni (il. 4)[21]. Opțiunea pentru proiectul lui Albert Schuller este explicabilă din mai multe puncte de vedere. Şcolit la München, acesta propune o clădire impregnată de Jugendstilul münchenez, cu apeluri la creația preşedintelui juriului (vezi Şcoala de băieți din Haimhauserstrasse, München, 1895-1898). In acelaşi timp, modelul münchenez corespundea mai bine gustului comunității germane din Braşov, principalul comanditar, decât cel vienez sau budapestan promovat de ceilalți concurenți.

Într-un articol din anul 1909, publicat în revista *Die Karpathen*[22], Albert Schuller, relatând despre acest concurs şi prezentându-şi proiectul, prezintă un **program arhitectonic** modern, adecvat principiilor arhitecturii 1900: funcțional-confortabil-estetic. Proiectul de concurs, al cărui motto este *Lustiger Garten (Grădina veselă)*, prevede o clădire de colț cu parter şi trei etaje, cu plan în U, organizată în jurul unei curți interioare care, în anul 1911, este menționată ca fiind acoperită cu sticlă.[23] Ea se constituie într-un complex arhitectural multifuncțional prevăzut în spate cu grădină, teren de tenis şi garaje. Programul arhitectonic prezentat este următorul: *clădirea pretinde încăperi care se împart în trei grupe: încăperile pentru cafenea, încăperile pentru restaurant si încăperile pentru hotel. Fiecare dintre aceste trei grupe condiționează pentru sine poziția şi dispoziția destinației. Cafeneaua trebuie să fie, cu orice preț, de-a lungul laturii spre Purzengasse. Ea se duce peste colț, desfăşurându-se până pe Schustergasse. Prin împingerea spre exterior a colțului rotunjit al cafenelei, parterul apare valorificat din punct de vedere estetic şi poate fi cuprins dintr-o singură privire într-o imagine de ansamblu. De asemeni, a fost necesară pentru cafenea posibilitatea de a şedea în aer liber prin retragerea masei clădirii în părți, particularitate care contribuie la structura arhitectonică avantajoasă a puternicei mase principale. Dispoziția restaurantului, spre Schustergasse şi spre Tâmpa, a rezultat din necesitatea forțată ca sala de mese să fie intr-o relație organică cu grădina restaurant printr-o terasă grădină şi pentru a valorifica frumoasa privelişte spre Tâmpa. Grădina făcută astfel, aerisită, aşezată direct la stradă, a făcut posibilă, cu siguranță, o configurație atractivă a exploatarii de vară a restaurantului. Dispoziția planimetrică reuşită a cafenelei şi a restaurantului face*

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ca intrarea in hotel din Schustergasse să apară cu cea mai mare oportunitate. Forma cu colț rotunjit a parterului orientează oaspeții aduşi cu trăsura de la gară conform regulilor şi aici face posibilă protejarea lor prin porticul scos în relief al intrării hotelului în felul cel mai puternic şi fără echivoc. Intrarea în hotel din Schustergasse are şi superioritatea că [...] face posibilă desfăşurarea netulburată a activității hotelului; intrarea în hotel din Purzengasse sau din colțul Purzengasse-Schustergasse [ar] rupe cafeneaua în două părți [...] şi face imposibilă activitatea liniştită a hotelului. Prin porticul deschis al hotelului se ajunge, printr-o uşă rotativă, pe un drum scurt, în holul central al hotelului, care are în stânga restaurantul, iar in dreapta cafeneaua şi frizeria, în care se intră direct. În hol se grupează biroul, camera de scris [corespondență], o sală de expoziții şi marea încăpere a cafenelei. Din hol spre etaje merg scara principală şi liftul. Etajele cuprind 86 camere de oaspeți, 6 băi, apartamente pentru director, şeful restaurantului şi al cafenelei, pentru personal şi toate celelalte dependințe [...]. Aspectul total al hotelului caută să ajungă la un efect total plăcut, estetic [...]. Costurile totale privind clădirea, amenajarea interioară completă, incălzirea centrală şi instalația electrică sunt estimate la circa 850.000 de coroane[24].

Construcția clădirii a început în anul 1909 şi s-a finalizat in anul 1910, când hotelul este înregistrat ca societate pe acțiuni în Registrul meseriaşilor[25]. Tot atunci primeşte şi numele de *Hotel Krone (Coroana)*, pe care îl preia de la hanul cu acest nume de pe Klostergasse (str. Muresenilor)[26]. El este menționat pentru prima dată în *Kronstädter Adressen-Kalender* din anul 1911: *Krone Hotel, Aktien-Gesellschaft (Direktor Rudolf Schindler), Purzengasse 70*[27]. Tot atunci apare mentionată pentru prima dată şi cafeneaua: *Krone Akt.-Gesellschaft, Purzengasse 70* [28]. Restaurantul va fi menționat din anul 1912: *Restauration Krone, Hotel A. G. Purzengasse 70* [29].

Din fericire, s-au păstrat planurile şi desenele fațadelor, aşa încât putem reconstitui aspectul inițial al clădirii. Acestea datează din anul 1909 şi sunt semnate de arhitecții Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt. Ele arată felul in care s-au concretizat intențiile autorilor. Compararea lor cu ceea ce există astăzi relevă faptul că ansamblul nu a suferit modificări majore în timp, nici din punct de vedere planimetric, nici estetic, dovedindu-se astfel că modernitatea sa a fost gândită în perspectivă, functionalitatea lui corespunzând şi astăzi necesităților pentru care a fost conceput.

Planurile complexului ne arată o clădire in formă de « U », cu mai multe niveluri (pivnită, demisol, parter, trei etaje) şi o curte interioară. Repartizarea încăperilor pe fiecare nivel demonstrează grija pentru funcționarea comodă a ansamblului. Serviciile sunt dispuse în aşa fel încât, deşi există o circulație comodă între ele, nu se incomodează reciproc, constituindu-se în zone separate, independente, în funcție de activitățile cărora le sunt destinate.

Planul pivniței (il. 5) relevă o zonă destinată proviziilor şi instalațiilor. Spațiile

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pentru fiecare dintre acestea sunt amplasate în funcție de destinația încăperilor de la parter pe care le deservesc, pentru ca accesul la ele să fie comod şi rapid. Căile de acces (scări) fac legătura directă cu acestea, pe fiecare latură a clădirii. Sub cafenea se găsesc două mari pivnițe de vinuri[30]. Sub holul central se află încăperea destinată instalației de încălzire centrală. Pe latura de sub restaurant şi bucătărie se găsesc: o pivniță de bere, o pivniță de gheață, o pivniță de cărbuni, o cameră rece pentru carne şi două pivnițe pentru lemne.

Planul demisolului (nivel specific arhitecturii 1900) (il. 6) cuprinde: două camere pentru jocuri (sub cafenea), o terasă (pe latura holului hotelului, înspre curtea interioară), o cameră pentru personal (sub restaurant) şi locuința administratorului restaurantului (sub zona bucatariei).

Planul parterului (il. 7) relevă nivelul cu cele mai multe destinații. Acesta este spațiul public al ansamblului, zona de contact dintre interior şi exterior, cu cel mai mare aflux de persoane, deoarece încăperile existente aici sunt utilizate atât de localnici, cât şi de locatarii hotelului. Corpul central al clădirii este rezervat amplului hol al hotelului şi spațiilor utilitare pe care le implică o asemenea încăpere: un birou, o cameră pentru bagaje, o cameră pentru corespondență şi lectură, o frizerie şi o sală de expoziții. Tot aici se găsesc liftul si scara de acces spre nivelele superioare. Din hol se poate ajunge uşor în cafenea (în dreapta) şi în restaurant (în stânga), astfel încât toate cele trei spații, deşi separate pentru a nu se incomoda reciproc, sunt întro legătură firească, permițând o circulație comodă între ele, ceea ce face din ansamblul parterului un tot unitar.

Cafeneaua ocupă toată latura dinspre Purzengasse (Republicii), colțul clădirii şi spațiul de pe latura Schustergasse (Politehnicii), până la holul de intrare în hotel. Dimensiunile ei vaste şi amplasarea ei înspre strada cea mai circulată din oraş, cu destinație pietonală, ne arată că ea este chemată să răspundă nu numai necesităților turiştilor, ci şi celor ale localnicilor. Marile ei ferestre permit celor din interior, după obiceiul vienez, să privească trecătorii. Pe latura dinspre curtea interioară a cafenelei, despărțită de aceasta prin trei arcade semicirculare sprijinite pe stâlpi cu bază pătrată, se află o mare sală de biliard[31]. Intrarea în cafenea se poate face atât din holul hotelului, cât şi direct, din Purzengasse, printr-un portic. Între acest portic şi porticul intrării în hotel, cuprinzând tot colțul clădirii, se găseşte lunga terasă a cafenelei.

Aripa clădirii dinspre grădină, în stânga holului de intrare în hotel, este rezervată restaurantului şi anexelor acestuia. Restaurantul, în care se intră din holul hotelului, cuprinde o sufragerie şi o mare sală de mese cu ferestre mari înspre grădină. În continuare se găseşte zona « de serviciu » : o mare bucătărie, o încăpere pentru spălarea şi pregătirea alimentelor, cămara şi rezervorul de apă. Tot aici există o scară de acces înspre curte-demisol-etaj, care separă circulația acestei zone gospodăreşti de cea a publicului.

Tot la parter se mai găsesc, amplasate cât mai comod cu putință, două toalete

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

prevăzute cu confort modern (chiuvete, vase WC, pereți placați cu faianță), fiecare dintre ele având spații separate pentru domni şi pentru doamne.

La capetele aripilor laterale ale clădirii există două ganguri, care fac trecerea din stradă înspre curtea interioară. Cel dinspre Purzengasse este destinat circulației pietonale, iar cel dinspre Spitalsgasse circulației vehiculelor care asigurau aprovizionarea. Parterul se constituie astfel ca un spațiu multifuncțional, zonă intermediară între funcția publică şi cea privată a clădirii.

Etajele clădirii sunt destinate exclusiv zonei private (camerele de oaspeți şi încăperile utilitare strict necesare). Ele sunt aşezate de o parte şi de alta a unui coridor care se constituie în coloana vertebrală a fiecărui nivel. Din punctul de vedere al repartizării încăperilor, se observă amplasarea camerelor de hotel în general înspre stradă şi înspre Tâmpa, pentru a oferi o privelişte agreabilă, în timp ce încăperile « de serviciu » sunt amplasate înspre curtea interioară şi, ca regulă generală, în jumătatea din spate a laturii dinspre Tâmpa, care se constituie, la toate nivelele, ca zonă « gospodărească », în afara circuitului public, dar imediat în vecinătate şi la îndemână, cu acces separat înspre curtea interioară. Fiecare etaj este prevăzut, la nivelul corpului central, cu câte o baie pentru domni şi una pentru doamne şi cu câte două cabinete de toaletă, prevăzute cu chiuvete şi vase WC, amplasate la capetele aripilor laterale, astfel încât să se asigure turiştilor tot confortul necesar. Dimensiunile camerelor de hotel sunt , în general, 2,80 m x 5,20 m, cu excepția camerelor din aripa de onoare, înspre Purzengasse, care sunt mai mari (4,10 x 6,60 m).

Planul etajului 1 (il. 8) relevă următoarea configurație: 31 camere de hotel, încăperi "utilitare" (bucătărie, cameră pentru chelneri, cameră pentru cameriste, spălătorie de rufe), două băi (pentru femei şi bărbați), două toalete (compartimentate doamne/domni). Tot la acest nivel se găsesc terase, orientate înspre stradă sau înspre Tâmpa, care creează spații de intimitate în exterior facilitând, în acelaşi timp, contemplarea peisajului şi a forfotei străzii. O astfel de terasă se găseşte deasupra porticului intrării în cafenea, alta deasupra porticului intrării în hotel, iar o a treia înspre grădină, pe toată lungimea zonei restaurantului. La capetele aripilor laterale se găseşte câte un balcon (înspre curtea interioară) şi câte o mică curte acoperită cu sticlă. Ele sunt de o parte şi de alta a toaletelor, ceea ce ne face să credem că rolul lor era strict funcțional, de aerisire.

Planul etajului 2 (il. 9) are aproape aceeaşi configurație cu cel al etajului 1: 33 camere de hotel, bucătărie, cameră pentru cameriste, băi pentru femei şi bărbați, cele două toalete, curțile acoperite cu sticlă, balcoanele, dar lipsesc terasele.

La etajul 3 (il. 10) se găsesc 22 camere de hotel, o mare cameră cu paturi în comun, camera cameristelor, spălătorie, (cu încăperi separate pentru spălat şi pentru călcătorie), locuințele personalului (6 camere în aripa "utilitară"), 2 băi, cele două toalete de la capetele coridorului (cea din aripa locuințelor personalului

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

fără chiuvete), cele două curți acoperite cu sticlă şi cele două balcoane. Apar din nou terasele (una pe toată lungimea aripii de onoare şi cealaltă deasupra intrării în hotel.)

În total, hotelul are 86 de camere pentru oaspeți, 6 băi, 8 toalete, 2 spălătorii, 3 bucătării, 6 camere pentru personal, 6 camere de locuit pentru personal şi locuința administratorului.

Complexul funcționează ca un tot unitar în diversitatea sa, funcțional şi confortabil, având în interior tot ceea ce îi trebuie pentru o viață proprie. Singurele sale necesități din exterior sunt turiştii şi proviziile. Amplasarea serviciilor este făcută în aşa fel încât între ele să existe o legătură organică şi comodă, dar, în acelaşi timp, fiecare să poată funcționa separat, fără să le incomodeze pe celelalte. *Nu trebuie să intrebi una şi alta, toate sunt la îndemână, acolo unde o spune instinctul fiecăruia, nimic nu este ascuns.*[32] Există o ierarhie a funcțiilor şi fiecare nivel are aparatul său. Pivnița este rezervată proviziilor şi instalațiilor, parterul (cafenea, restaurant, hol de intrare în hotel) este zona de "spațiu public", cu mare aflux de persoane, atât din interior, cât şi din exterior, iar etajele sunt rezervate zonei private (camerele de hotel şi serviciile aferente). Amplasarea camerelor de hotel este, în general, înspre exteriorul clădirii, evitându-se curtea interioară, pentru a oferi oaspeților o privelişte agreabilă înspre stradă şi înspre Tâmpa şi pentru a evita gălăgia şi mirosurile care ar putea veni din curtea interioară, spre care sunt amplasate bucătăriile, toaletele şi spălătoriile. La toate etajele există băi şi toalete amplasate comod şi discret[33]. Serviciile de gospodărie (bucătării, spălătorii, camere pentru personal) sunt grupate oarecum în spate (pe toată înălțimea clădirii), la capătul aripii dinspre Tâmpa, care se constituie într-o zonă utilitară oarecum separată, cu acces direct în curtea interioară. Astfel, activitățile care se desfăşoară aici nu incomodează oaspeții.

Funcționalitatea ansamblului este dublă: complex cu circuit închis şi, în acelaşi timp, în permanent schimb cu exteriorul. El asigură în interiorul său primele necesități ale oaspeților (hotel – restaurant – cafenea - grădină), fără a-i sili să iasă în oraş şi oferă cetățenilor oraşului cafeneaua şi restaurantul, cu terasele şi grădina, (foarte la modă în epocă), fără ca, prin aceasta, să îşi deranjeze oaspeții.

Clădirea nu este închisă în sine, ci, conform principiilor moderne ale epocii, într-o permanentă comunicare cu exteriorul realizată prin spațiile intermediare (porticuri deschise, terase, balcoane, curți acoperite cu sticlă, ferestre multe şi mari, plafoane vitrate).

Modernitatea clădirii rezultă din concepția ei în conformitate cu cele două principii esențiale care prevalează în arhitectura 1900 şi care vor pune bazele arhitecturii moderne: **principiul utilității** şi **principiul funcției organice**, după care funcția clădirii determină atât configurația planului, cât şi conformația fațadei[34].

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Văzut din **exterior**, (il. 21, 22, 23) ansamblul se prezintă ca un volum unitar constituit dintrun joc de moduli dictat atât de funcționalitatea clădirii, cât şi de necesități de percepție şi estetice. El se conformează astfel principiului sintezei dintre structură şi formă, promovat de arhitectul Joseph Maria Olbrich şi de şcoala de la Darmstadt, conform căruia volumele sunt organizate în aşa fel încât, deşi ansamblul este unitar, masele sunt astfel articulate încât nu se reduc prin intersecții, ci îşi păstrează firesc intreaga capacitate spațială şi putere expresivă. Elementele structurale par interşanjabile, conferind edificiului mobilitate. Arhitecții braşoveni urmăresc conştient aceste deziderate. În programul prezentat în revista *Die Karpathen*, Albert Schuller precizează că *fiecare dintre cele trei grupe de încăperi* (cafenea, restaurant, hotel) *condiționează pentru sine poziția şi dispoziția destinației*[35]. Totodată, el se arată preocupat de contribuția jocului volumelor la imaginea ansamblului, menționând că *darea înapoi a masei clădirii în părți constituie o particularitate care contribuie la structura arhitectonică avantajoasă a puternicei mase principale a clădirii.*

El este atent, de asemeni, la valorificarea aspectului exterior al clădirii, prin forma avantajoasă a colțului, şi de posibilitatea de a percepe ansamblul *într-o cuprindere scurtă cu privirea*. Jocul de moduli care se echilibrează reciproc dă ritm şi unitate în diversitate. Acestea se continuă în asimetria **fațadelor**, care diferă de la un modul la altul, atât din punct de vedere structural, cât şi formal, dând personalitate fiecăruia şi, prin dialog, întregului. Totul este dictat de funcționalitatea clădirii. Arhitectura de la începutul secolului elimina concepția simetriei fațadelor, care ridica obstacole dezvoltării normale a interiorului, lăsând clădirea să se dezvolte liber, conform nevoilor şi funcționării organismului pe care îl servea, în condiții sănătoase. În acest context, fațada rezultă din plan, lăsând clădirea să se dezvolte funcțional, conform destinației sale.[36]

Diversitatea fațadelor hotelului Krone face ca el să ofere, în funcție de punctul din care este privit, aspecte diferite, care îi conferă varietate vizuală şi estetică. Perceperea ansamblului se face fie dintr-un punct fix (dinspre colț), fie printr-o sinteză de observații care se fac în mişcare, de-a lungul său, de pe Purzengasse înspre Schustergasse sau invers. Fațadele, nefiind identice, sporesc varietatea vizuală. Unitatea în diversitate este interioară, iar ritmul fațadei se integrează ritmului fundamental al clădirii, generând armonie dinamică. Rotunjimea colțului clădirii, prin care se face racordul fațadelor, este, alături de decorația exterioară şi de orizontalele registrelor ferestrelor, elementul de legătură atât din punctul de vedere al percepției, cât şi din punct de vedere estetic.

Proiectele fațadelor (il.11, 13, 15) ilustrează intenția unității în diversitate. Fiecare dintre ele este tratată, din punct de vedere structural şi formal, ca unitate independentă, cu personalitate distinctă şi, în acelaşi timp, printr-un inteligent dialog cu celelalte, ca parte a întregului.

Fațada dinspre Purzengasse (il. 11, 12) este fațada corpului cafenelei, care

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cuprinde la etaj apartamentele de lux ale hotelului. Ea se constituie într-un fel de aripă de onoare orientată înspre strada cea mai circulată din oraş, cu destinaţie pietonală. Caracterul său special, de reprezentare, este marcat atât de asimetria cea mai pronunţată în plan, elevaţie şi acoperiş, cât şi de monumentalitatea aripii "de lux", care se prezintă ca avancorp. Totuşi, în ciuda jocului în spaţiu al înălţimii diferite şi al volumelor, ea îşi menţine unitatea compoziţională dominată de orizontale.

Structura compoziţională a faţadei dinspre Schustergasse (il. 13, 14) este total diferită de a celei dinspre Purzengasse. Simetrică, ea prezintă două elemente care îi conferă dinamism pe verticală: două atice dispuse simetric faţă de axa centrală. Pe aceasta sunt amplasate elementele arhitectonice care conferă dinamică spaţială suprafeţei plane a peretelui, rupându-i monotonia şi făcând legătura dintre interior şi exterior. Acestea sunt porticul deschis de la nivelul parterului, care protejează intrarea în hotel, loggia de la nivelul etajului doi şi terasa de la nivelul etajului trei.

Ca şi în cazul faţadei dinspre Purzengasse, elementele de dinamism prezente în plan şi în elevaţie nu distrug unitatea compoziţională a faţadei, ci se subordonează structurii ei dominată de liniile orizontale, pe care noua arhitectură a începutului de secol a decis să le pună în relief pentru a sublinia continuitatea formei. Subliniate de registrele etajelor, care conferă unitate, acestea, egale şi continue , se constituie într-un element de legătură între cele două faţade. Un alt element de legătură este colţul rotunjit, care realizează racordul dintre cele două laturi ale clădirii, element preferat de arhitectura 1900 colţului clasic, în unghi, generator de conflict şi ruptură. Această soluţie a fost aleasă de arhitecţii braşoveni pentru a uşura percepţia ansamblului, din raţiuni estetice şi, nu în ultimul rând, din raţiuni practice deoarece *forma cu colţ rotunjit a parterului orientează spre faţa hotelului din Schustergasse pe oaspeţii hotelului aduşi cu trăsura de la gară conform regulilor şi aici face posibilă protejarea lor prin porticul scos în relief al intrării [...]* [37].

Structura faţadelor oglindeşte, în mod evident, interiorul. Parterul înalt, specific arhitecturii 1900, trădează spaţiul public al clădirii (cafeneaua, restaurantul, holul hotelului), registrele etajelor, egale, desemnează zona privată, iar decroşul aripii de onoare marchează caracterul său special.

Luate în ansamblu, faţadele dinspre stradă ale clădirii respectă o structură ordonată, rectangulară, care trădează influenţele arhitecturii germane şi austriece a începutului de secol.

Nu este lipsit de interes să observăm cum sunt rezolvate şi faţadele nevăzute ale clădirii - cele dinspre curtea interioară (il. 15,16,17,18) şi cea dinspre grădină (il. 19,20). Respectând principiul conform căruia clădirea este un tot unitar, ele oglindesc, la rândul lor, structura interioară - vezi, în mod special, faţada dinspre curte a corpului holului hotelului, care face vizibil traseul scării din holul hotelului.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

In acelaşi timp, nu este neglijat aspectul estetic, deoarece ele sunt vizibile din camerele orientate înspre curtea interioară şi din grădina restaurantului.

Trebuie observat şi un alt aspect al fațadelor: relația dintre plin şi gol. În special la fațadele dinspre Purzengasse şi Schustergasse se remarcă numărul mare de ferestre, de dimensiuni apreciabile la nivelul parterului, care reduc peretele la minim, făcând clădirea să semene aproape cu o seră, lăsând lumina naturală să pătrundă din belşug - vezi interiorul cafenelei, care avea ferestre atât pe latura dinspre stradă, cât şi pe latura dinspre curtea interioară - astăzi obturate (il. 32).

Preferința arhitecturii 1900 pentru spațiile mari şi luminoase nu s-ar fi putut concretiza fără ajutorul **noilor materiale de construcție** folosite acum pe scară din ce în ce mai largă: fierul (oțelul), betonul armat şi sticla, care au generat forme şi structuri noi. Betonul armat a cucerit arhitectura modernă permițând construcția monolită şi proiectarea unor noi elemente de construcție: terase şi elemente în consolă (bow-windows), care au determinat o mai mare plasticitate a maselor. El a redus, de asemenea, rolul portant al peretelui, care îşi pierde astfel şi însemnătatea expresivă în favoarea deschiderilor numeroase şi mari, contribuind, din punct de vedere estetic, la conformația dinamică a operei. Folosirea betonului armat[38] le-a permis arhitecților braşoveni realizarea de spații ample tăvănite şi ferestre multe şi mari, care permit utilizarea la maxim a luminii naturale, făcând ca interiorul clădirii să fie deosebit de luminos, chiar şi în spațiile lipsite de lumină naturală directă (vezi holurile hotelului). La aceasta contribuie şi plafoanele vitrate (utilizate mult în epocă în toată Europa) ale sălii de biliard (il. 41) , camerei pentru bagaje (il. 46) şi, foarte probabil, ale sălii de expoziții (astăzi transformată).

O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu valorificarea estetică şi funcțională a casei scării principale a hotelului, (il. 48 a,b,c,d) al cărei perete exterior este străpuns de ferestre mari, care îi urmăresc traseul, făcându-l vizibil din exterior.[39] În arhitectura 1900 casa scării nu mai este un spațiu închis, care trebuie iluminat artificial, ci un spațiu deschis atât spre interior, cât şi spre exterior, zonă de comunicare între ele. Înainte zona cea mai întunecoasă a casei, lipsită de surse de lumină directă, ea este acum momentul de spectacol, care face să triumfe transparența şi lumina în chiar mijlocul clădirii. Valorificarea acestui spațiu încă din deceniul 9 al secolului al XIX-lea de către Victor Horta şi Henry Van de Velde[40], se va extinde la începutul secolului XX datorită avantajelor funcționale şi estetice pe care la oferă şi, nu în ultimul rând, celor economice (economisirea curentului electric, imperios necesar pe tot parcursul zilei, în cazul în care peretele scării nu ar fi străpuns de ferestre). Zonă de legătură între etaje, sursă de lumină în mijlocul clădirii, casa scării se constituie în coloana vertebrala a ansamblului. Prin intermediul ei, fluiditatea spațială nu se limitează la sensul orizontal, ci se elansează pe toată înălțimea clădirii. Este de la sine

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

înțeles că dimensiunile ample şi spirala largă a scării, care pare suspendată, nu ar fi fost posibile fără utilizarea betonului armat. Structura care o susține, atunci când aparența ei nu poate fi evitată, este mascată de lambriuri sau stâlpi de lemn cu sectiune pătrată, primind valențe estetice.

In ceea ce priveşte **programul estetic**, *Hotel Krone* ilustrează concepția 1900 a arhitecturii ca operă de artă totală, în care părțile conlucrează la unitatea formală a ansamblului pentru obținerea efectului estetic total. Pornind de la raporturile maselor, trecând prin decorația exterioară şi interioară şi terminând cu desenele grilelor de aerisire, ale chiuvetelor sau ale gardului grădinii şi, nu în ultimul rând, cu mobilierul, lămpile şi celelalte obiecte din interior, arhitecții braşoveni se supun conştient şi programat acestui deziderat.

In articolul său din anul 1909, Albert Schuller prezenta un program estetic bazat pe raportul maselor: *aspectul exterior al clădirii renunță la tradiția arhitectonică locală, la aroganța formelor unice convenționale şi caută, prin raporturile bune ale maselor şi prin formele sănătoase, de bun simț, ale acoperişurilor, să ajungă la un efect total plăcut, estetic*[41]. Nedeclarată în scris, dar evidentă în proiecte şi în realizare, este continuarea acestui program.

Decorația exterioară discretă, folosită cu economie, se subordonează volumului ansamblului şi structurii compoziționale a fiecărei fațade apelând, prin sobrietate şi geometrism, stilul german. Sinteza ornamentului cu forma, principiu stilistic de bază al Artei 1900, rezultă din interesul acordat suprafețelor şi din relația limbajului liniar cu acestea. Folosind calitatea constructivă şi ornamentală a liniei, ridicată de Jugendstil la rang de principiu stilistic superior, arhitecții apelează la structuri rectangulare discret decorate sau chiar lipsite de ornament şi la un limbaj liniar care îşi găseşte rapel în caroiajul tâmplăriei ferestrelor. În dialog cu acesta sunt curbele arcurilor deschiderilor de la parter şi ale loggiilor, care îşi găsesc corespondent în micile volute care bordează cele două atice ale fațadei dinspre Schustergasse şi în micile ferestre circulare. Referitor la acestea, se poate observa, comparând desenele fațadelor cu imaginile clădirii, că forma lor circulară din proiect (il. 13) a fost păstrată ca atare numai la fațadele dinspre curtea interioară (il. 15, 16) şi grădină (il. 18), în timp ce pe fațada dinspre Schustergasse ele au devenit octogonale (il.14). Relația dintre forma lor circulară din proiect şi caroiajul tâmplăriei, relație dintre cerc şi pătrat evidentă şi la deschiderile de la parter, s-a sintetizat în final în octogon, formă cvasicirculară îndrăgită în decorația müncheneză a începutului de secol XX, rezultată din încrucişarea a două pătrate, care apare şi ca motiv decorativ în timpanul uşii de intrare în hotel şi la baza aticelor (il. 14). Predilecția pentru pătrat, care apare ca motiv decorativ atât în proiecte, cât şi în concretizarea acestora, trădează influența arhitectului Josepr Maria Olbrich, promotor al arhitecturii 1900 în Germania.

O mențiune specială trebuie făcută în legătură cu fațada dinspre

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Purzengasse, pe a cărei aripă de onoare elementele de modernitate se îmbină cu cele tradiționale în încercarea de a împăca dorința comanditarului de a-şi etala modernitatea cu neputința de a renunța total la formele familiare şi dragi. Caracterul său special este marcat, aşa cum am menționat, prin decroş, accentuarea verticalității şi lipsa cezurii dintre etajele 1 şi 2. Decorul dintre ferestre, constituit din simulacre decorative de caneluri, cuprinde, ca şi bow-windourile, cele două etaje într-o schemă ornamentală care anihilează demarcația dintre ele, subordonându-se ansamblului fațadei şi elansând-o. Aceste elemente de modernitate, care trădează, şi ele, influența lui Joseph Maria Olbrich, apar alături de elemente decorative vetuste. Balustrada etajului 3 apare în proiectul fațadei (il. 11) decorată cu baluştri şi surmontată de urne în ronde-bosse, elemente decorative frecvente în arhitectura eclectică braşoveană a secolului al XIX-lea. În imaginea clădirii din anul 1911 (il, 21) aceste urne lipsesc - fie nu au fost gata, fie s-a renunțat la ele. Din imaginile mai târzii ale clădirii (il. 22, 23), se poate trage concluzia că hotelul nu a fost niciodată decorat cu ele. Tot în decorația acestei fațade trebuie să menționăm micile medalioane în relief dintre ferestrele etajului 1 şi cele ale etajului 2, oarbe sau decorate cu coşuri cu flori (il. 23). Intruziunea figurativului într-un ansamblu abstract, geometric, trădează, mai mult decât o concesie făcută gustului public, un punct de sprijin oferit capacității de percepție a acestuia pentru acceptarea noului.

Trebuie remarcată, încă o dată, grija arhitecților față de aspectul tuturor fațadelor clădirii, chiar şi al celor nevăzute, dinspre curtea interioară şi dinspre grădină (il. 15, 16, 18, 19). Clădirea este concepută şi din punct de vedere decorativ ca un tot unitar care, expus privirii din toate părțile, oferă o imagine armonioasă. Decorul în relief este extrem de simplu, limitându-se la mici panouri rectangulare. Motivul decorativ dominant este şi aici pătratul care, preluat şi multiplicat în decorația uşilor şi de tâmplăria ferestrelor şi a timpanelor, accentuează ideea de ordine. Supuşi estetismului 1900, arhitecții includ în proiectul fațadei dinspre grădină şi zonele care trebuie să fie decorate cu iederă, care se va întinde pe spaliere al căror modul este tot pătratul (il. 19).

În ceea ce priveşte **concepția estetică a interiorului**, trebuie remarcată, în primul rând, atmosfera. Gradarea spațiilor şi a luminii (il, 32, 33, 37, 43, 48a,b,c,d) determină efecte scenografice, iluzia unui spațiu mai amplu decât este în realitate, cu perspective uneori renascentiste (il. 37, 42), în acelaşi timp închis şi deschis, luminos şi intim, confortabil şi plăcut.

Principiile generale ale decorației interioare sunt aceleaşi ca şi în cazul decorației exterioare: simplă şi discretă, ea se subordonează arhitecturii. Din imaginile interioarelor, care datează din anul 1911 (il. 29, 31, 32), rezultă că principiul unității în diversitate este aplicat şi aici, fiecare încăpere fiind decorată altfel, conform destinației sale, dar în dialog stilistic cu celelalte, realizându-se astfel unitatea stilistică a ansamblului. Decorația pereților şi a

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

plafoanelor restaurantului are ca motiv de bază cercul, ordonat în spirale pe pereți şi în cercuri concentrice şi arcuri de cerc pe tavan. Motivele nu sunt alese întâmplător, ținând seama că aici se consuma mult vin. Decorația pereților şi plafoanelor cafenelei şi holului este sobră, geometrică, având ca motiv de bază pătratul sau dreptunghiul. Motivele decorative sunt fie ordonate în benzi care subliniază arhitectura (il. 29, 32) , fie pe suprafețe mari, cu aparență de tapet (il. 31). Preferința 1900 pentru îmbrăcarea părții inferioare a pereților cu lambriuri se poate observa atât în restaurant, cât şi în cafenea (il. 31, 32). Tavanele, al căror decor în stuc, reliefat odinioară cu platbandă de alamă[42], se păstrează (il. 47a,b,c), respectă şi ele acelaşi principiu al varietății, care dă personalitate fiecărei încăperi.

Grija pentru integrarea estetică a elementelor de confort apare pregnant în cazul gurilor de căldură/ventilație care, amplasate la nivelul superior al pereților sau în tavan, se constituie în componente decorative ale arhitecturii, parte integrantă a decorației ansamblului (il. 40, 43, 44, 45, 47). Mascate, în general, de panouri ajurate din alamă, după model münchenez, decorate cu motive geometrice combinate, uneori, cu motive figurative (soarele, coşul cu flori) (il. 49a,b,c), ele ritmează suprafețele, conferindu-le elementul de dinamism .Soluția decorativă a panoului ajurat din alamă este reluată la balustrada bow-windoului din cafenea (il. 50) decorat cu motive zoomorfe încadrate în pătrate. Asocierea motivelor geometrice cu cele figurative este un rapel în interior al celei din decorația fațadei dinspre Purzengasse. Ca şi în exterior, ele sunt discrete, aproape de neobservat la o privire fugară.

Feroneria (il. 51, 52), în a cărei decorație alternează pătratul, rombul, octogonul şi spirala, răspunde şi ea, în interior, structurii ordonate şi sintezei dintre cerc şi pătrat din decorația fațadelor.

Urmărind principiul 1900 al unității dintre arhitectură, decorație interioară şi mobilier, arhitecții s-au preocupat de **amenajarea interioară completă**, mobilând spațiile diferențiat, cu mobilier modern, adecvat fiecăruia şi, în acelaşi timp, în concordanță stilistică cu întregul. Astfel, în holul hotelului (il. 29, 53), sunt amplasate banchete tapițate şi o garnitură de hol compusă dintr-o masă şi trei fotolii din nuiele împletite. Modelul a două dintre aceste fotolii prezintă analogii mai mult decât evidente cu modelul conceput de Hans Vollmer în anii 1902-1903[43], ceea ce ne îndreptățeşte să credem că ele nu au fost produse în atelierele sau fabricile de mobilă din Braşov, ci au fost importate. Aceste piese nu se mai păstrează. Singura piesă originală păstrată din mobilierul holului este marea oglindă de la intrarea pe scara principală (il.63). Dimensiunile şi amplasarea ei în acest loc o desemnează ca având, dincolo de rolul pur practic, un rol mai subtil. Instrument al spectacolului, maestru al iluziei, oglinda permite jocuri optice. Rolul ei aici este acela de a amplifica spațiul holului, care nu este prea mare, dublându-l. Arhitecții braşoveni folosesc această magie spectaculară

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

pentru a manipula percepția spațiului. Restaurantul şi cafeneaua au fost mobilate şi ele, aşa cum se poate observa în imaginile din epocă (il. 29, 31, 32), în stil modern, cu piese adecvate funcției: mese şi scaune special concepute la începutul secolului XX pentru acest tip de încăperi, mobilier de serie simplu şi nepretențios, purtând caracteristicile stilistice ale Artei 1900 germane şi austriece. Mesele din restaurant (il. 54, 31) au picioarele în balustru, iar cele din cafenea (il. 55, 32), a căror funcționalitate exclude fața de masă, aveau blatul din marmură roşie. Scaunele sunt din lemn curbat, de tip Thonet.

Spațiile publice de la parter erau iluminate, aşa cum rezultă din fotografii (il. 29, 31, 32), cu candelabre suspendate, tributare şi ele, din punct de vedere formal, modelelor müncheneze (clădirea dispunea de curent electric)[44]. Forma şi dispunerea acestcra diferă de la o încăpere la alta, în funcție de necesități. În hol, ele sunt simple, cu un singur bec, (il. 58), iar în cafenea şi restaurant sunt cu mai multe brațe (il. 57, 59). Designul lor modern, specific epocii, îmbină linia curbă a brațelor metalice cu volumetria geometrică a lămpilor a căror deschidere în jos, permite difuzarea luminii cu eficiență maximă.

În hol şi restaurant se pot observa false şeminee, (il. 54) a căror deschidere este camuflată de panouri decorative metalice. Aceasta este soluția müncheneză de a masca marile guri de căldură de la nivelul inferior al pereților. Atât aceste panouri, cât şi cuierele şi grilele decorative ajurate ale gurilor de căldură/ventilație de la nivelul superior al pereților, au fost executate la Viena.[45]

Arhitecții au folosit, atât în decorația exterioară, cât şi în cea interioară, materiale diverse (stuc, alamă, lemn, sticlă), în concordanță cu locul, obiectul, forma sau suprafața care se constituia ca decor. Acest principiu modern al valorificării estetice, adecvării şi dialogului materialelor îşi are rădăcinile în secolul al XIX-lea, în scrierile lui Gottfried Semper şi ale lui Viollet-le-Duc. În articolul Das Hotel Krone, publicat în anul 1911 în revista *Die Karpathen*, autorul („F") se dovedeşte cunoscător al scrierilor lui Gottfried Semper[46] atunci când apreciază clădirea noului hotel: *Şi în decorație guvernează acest principiu al înțelegerii de la sine, dinainte, obiectiv şi onest [...] ce este lemnul şi ce aspect are, ce este podoaba şi decorația, nu după necesitățile obiective ale fiecăruia, ci numai după un calapod [...] cu înțelegerea potrivită şi numai cu cunoaşterea pozitivă dată de şcoală. Trebuie decor curat*[47].

Dintre obiectele utile care se mai pot observa în interiorul hotelului, remarcăm un barometru şi un termometru amplasate în holul hotelului (il. 29) şi ceasurile de perete existente atât în hol, cât şi în cafenea şi restaurant (il. 29, 31, 32). Nu întâmplător, forma acestora este octogonală, cum pare să fie şi cea a suporturilor metalice ale candelabrelor din cafenea şi restaurant (il. 57, 59), rapel la forma micilor ferestre ale fațadei dinspre Schustergasse.

Dacă, în ceea ce priveşte concepția structurală, arhitecții se raportează la modelul Joseph Maria Olbrich (clădire compactă, geometrism, decorație

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

exterioară discretă, care subliniază structura) şi la influența pe care o are asupra Jugendstilului viziunea belgiană a spațiului şi a luminii, în ceea ce priveşte decorația interioară, ei sunt tributari concepției müncheneze de la începutul primului deceniu al secolului XX: crearea veritabilului interior german în stil 1900. Tavanele albe casetate sau cu stucatură delicată, decorația discretă a pereților, lambriurile, feroneria, utilizarea gurilor de căldură/ventilație la nivelul superior al pereților şi în tavan, mascarea acestora cu panouri decorative ajurate din alamă, măştile falselor şeminee, balustradele decorative din alamă, candelabrele, preferința pentru octogon, toate poartă amprenta mediului în care s-a format arhitectul Albert Schuller: Münchenul anilor 1900-1905.

Urmărind să aibă tot **confortul** modern, hotelul se integrează începutului de secol XX, care se foloseşte de cuceririle mecanicii (iluminatul electric, încălzirea centrală, aerația), care *au făcut din arhitectură mai mult decât o chestiune de abilitate, una de raționalism ştiințific*[48]. Arhitecții prevăd în proiect *amenajarea interioară completă, încălzirea centrală şi instalația electrică* estimate la 850 000 de coroane[49]. Prezentarea hotelului din anul 1912 menționează că acesta *foloseşte toate cuceririle înzestrării moderne*[50].

Instalația de încălzire centrală difuzează căldura în toată clădirea, prin gurile de căldură de la nivelul superior al pereților şi din tavan. Vara, aceeaşi instalație prelua aerul cald de afară şi îl trecea printr-o pânză de apă, transmițându-l apoi în clădire, prin aceleaşi guri, răcoros şi umed. Ea filtra, de asemenea, aerul din interior, evacuând gazele, fumul şi praful. Această instalație era, de fapt, o instalație de aer condiționat.

Hotelul se autoalimentează cu apă dintr-un bazin propriu, aflat în pivniță, dispunând astfel de apă curentă rece şi caldă[51]. Pompa de apă, fabricată la Berlin (il. 62), există şi funcționează şi astăzi, îndeplinindu-şi, în continuare, rolul pentru care a fost adusă. În anul 1911, Hotelul cere ca, în locul motorului Diesel pentru încălzit apa, să se instaleze conducte de apă caldă[52].

Instalația de curent electric permite atât funcționarea dotărilor tehnice ale clădirii, cât şi iluminatul ei optim şi confortabil.

Deşi are numai trei etaje, clădirea este dotată cu lifturi atât pentru mărfuri (din pivniță înspre nivelurile superioare – il. 61), cât şi pentru persoane, care asigură confortul activităților curente şi al oaspeților hotelului. Serviciile liftului pentru persoane, care pleacă din holul hotelului, sunt asigurate de un lift-boy, care trebuie să întrunească anumite calități [53] şi care, în anul 1911 era un negru îmbrăcat în livrea roşie [54].

Hotelul are, de asemeni, telefon.

Nu în ultimul rând, el este dotat cu aparatură modernă la bucătării (sobe de gătit moderne) şi la spălătorii (maşini de spălat şi mari maşini de călcat cu calandru).

Tot ca un element tehnic de confort pot fi amintite şi uşile pivotante prin care

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

se intra în cafenea şi în restaurant. Acestea, pe lângă faptul că nu trebuiau închise/deschise cu mâna, asigurau menținerea temperaturii în interior şi, în acelaşi timp, o ventilație rezonabilă. Ele au existat până în deceniul 9 al secolului XX.

Arhitecții nu au pierdut din vedere nici **amenajarea spațiului din jurul hotelului**. Societatea pe acțiuni, proprietara hotelului, cere în anul 1909 Magistratului Oraşului următoarele: *nemijlocit, în Purzengasse, în fața noului hotel şi, pe lângă acesta, în sus şi în jos de hotel, pe o lungime de cel puțin douăzeci de metri şi, de aici mai departe în Schustergasse, pe toată lungimea hotelului, se va întrebuința ca pavaj asfaltul*[65]*. Aici va fi amenajată terasa cafenelei.*

În spatele clădirii, pe latura dinspre Tâmpa, s-au prevăzut în proiectul de concurs o grădină şi un teren de tenis (il. 4) al căror scop era acela de a oferi oaspeților un mic spațiu de agrement. Dacă terenul de tenis nu s-a mai amenajat, grădinii i s-a acordat o atenție specială. Orientată spre *frumoasa privelişte spre Tâmpa*, concepută ca grădină-restaurant, ea este în relație organică cu restaurantul prin terasa acestuia (il. 66). Aerisită, cu acces direct şi la stradă (Schustergasse), ea *a făcut posibilă, cu siguranță, o configurație atractivă a exploatării de vară a restaurantului*[56]. În anul 1910, proprietarii hotelului cer Magistratului Oraşului aprobarea pentru amenajarea mai multor chioşcuri cu verdeață, un pavilion de muzică şi împrejmuirea cu gard[57]. Planurile acestei împrejmuiri şi desenele gardului şi ale porții (il. 65) au fost realizate tot de Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt. Ei au conceput, pe latura dinspre Schustergasse, un gard cu soclu şi stâlpi de zidărie. Între stâlpi, fixat pe şină de fier, parmaclâcul de lemn are, ca şi poarta, un aspect rustic, cu o structură decorativă geometrică. Colțul dintre Schustergasse şi Spitalsgasse este marcat printr-un mic chioşc cu verdeață cu plan octogonal şi acoperiş ascuțit, în opt ape.

Amenajările continuă. În anul 1910, hotelul cere Magistratului Oraşului aprobarea pentru ridicarea unei noi clădiri în spatele hoteluiui [58], care să adăpostească un garaj şi camere pentru personalul numeros. Planul din anul 1910 al acestei construcții (il. 67), executat de Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, prevede o clădire în formă de „L", cu un etaj, care adăposteşte la parter garaje şi ateliere mecanice, iar la etaj camere de locuit pentru personal. Trebuie menționat faptul că garajul auto a apărut ca un program arhitectural absolut nou la răscrucea secolelor XIX şi XX. Deoarece necesitățile serviciilor hotelului sunt mari, noul plan al acestei clădiri, executat în anul 1911 de aceiaşi arhitecți (il. 68), prevede o clădire cu două etaje, cu următoarea configurație: la parter sunt garajele şi atelierele mecanice, la etajul unu o mare spălătorie şi o uscătorie, iar la etajul doi sunt camerele pentru personal.

Capacitatea hotelului devine în curând neîndestulătoare, astfel că în anul 1926 se construieşte aripa nouă, pe Schustergasse, în continuarea celei vechi, după planurile aceloraşi arhitecți (il. 24, 25, 26, 27, 28). Numărul camerelor se

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

va ridica acum la 200. Proiectul fațadei acestei aripi (il. 24) arată că arhitecții au integrat-o din punct de vedere stilistic fațadei dinspre Schustergasse a vechiului hotel.

În aripa veche se aduc acum anumite modificări: în restaurant apar mai multe separeuri, iar sala de biliard este transformată într-o luxoasă sală pentru nunți[59]. Hotelului i se vor mai aduce şi unele îmbunătățiri tehnice pentru sporirea confortului: dotarea apartamentelor cu băi, apă curentă caldă şi rece în fiecare cameră, serviciile dirijate printr-un semnal luminos silențios, centrală telefonică cu legătură directă în camere, instalație de trezire electrică şi altele[60].

Odată terminat, hotelul devine un punct de atracție, bucurându-se atât de aprecierea străinilor, cât şi a localnicilor.

În anul 1911, revista *Die Karpathen* prezintă noul hotel: *Acum s-a făcut, în sfârşit, şi la Braşov o clădire modernă, care poate fi numită cu mândrie vest-europeană: Hotelul Krone, construit de arhitecții Schuller şi Goldschmidt [...] Este cel mai mare, mai frumos şi cel mai confortabil hotel din Transilvania. Are o sută de camere şi reprezintă o valoare de 1 000 000 de coroane, este în cel mai bun stil arhitectonic neogerman şi din cel mai nobil material şi foloseşte toate cuceririle tehnicii constructive moderne şi ale înzestrării moderne [...] operă a civilizației moderne [...] monument al culturii moderne [...]. Şi pentru că acest monument este săsesc, dă bucuriei noastre motiv de mândrie*[61].

În anul 1936, la jubileul de argint al hotelului, ziarul *Kronstädter Zeitung* publică un articol elogios[62], menționând că acesta *este construit într-un stil frumos, corespunzător scopului şi serveşte ca model. Bunul său renume a trecut dincolo de granițele României Mari pentru că oferă o şedere plăcută şi comodă şi confort vest european, care asigură cele mai răsfățate pretenții ale oaspeților, fiind dotat cu toate progresele moderne în privința confortului în domeniul hotelier. Restaurantul este de prima clasă, iar cafeneaua, aranjată cu gust, are o frumoasă pardoseală pentru dans. De aceea, ea este, în fiecare seară, punctul de întâlnire al societății bune din Braşov*, căreia îi oferă *orchestră de salon*, renumitele vinuri de Transilvania ale hotelului şi alte specialități.

Păstrându-şi (prin ce noroc?) vechea înfățişare (il. 21a,b,c), ansamblul funcționează şi astăzi ca hotel şi restaurant, cu mențiunea că restaurantul a luat locul vechii cafenele, iar spațiile fostului restaurant, cu luxoasa sufragerie, au plătit tributul anilor 90 ai secolului XX, devenind săli de jocuri de noroc.

Acest complex, odinioară prilej de mândrie pentru braşoveni, rămâne imaginea unei epoci care prețuia omul şi frumusețea vieții. Arta 1900 şi-a asumat rolul de a face sinteza dintre viață şi artă, îmbinând principiul utilității cu principiul estetic, pentru a creea opera de artă totală, care să răspundă tuturor necesităților. La Braşov, Hotel „Krone" a împlinit aceste deziderate, integrându-se mişcării artistice şi ideologice care a cuprins întreaga Europă a începutului de secol XX.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

LISTA ILUSTRAȚIILOR

1. Vedere a Braşovului în anul 1908.

2. Proiectul de amplasare a hotelului la Promenadă, 1908. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt (D.J.A.N.Bv.).

3. Proiectul de amplasare a hotelului, pe locul berăriei (haşurat), 1908. Arhitecți. Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, (D.J.A.N.Bv.).

4. Proiectul de concurs al arhitecților Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1908. (Die Karpathen, III Jahrg., Erstes Oktoberheft 1909, Heft 1).

5. Planul fundamentului şi al pivniței: Weinkeller = pivniță de vin; Bierkeller = pivniță de bere; Kohlen = pivnița de cărbuni; Fleischkuhlkam. = camera rece pentru carne; Holz = pivnița pentru lemne; Central Heizung = încălzire centrală; arhitecți. Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

6. Planul demisolului: Wirtenswohnung = locuința arendaşului hotelului; Zimmer = cameră; Personalzimmer = cameră pentru personal; Terrasse = terasă; Spielzimmer = sală pentru jocuri; arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt (D.J.A.N.Bv.).

7. Planul parterului: Durchfahrt = pasaj pentru autovehicule; Speisekamer = cămară; Abwasch und Worbereitungsz. = cameră pentru spălarea şi pregătirea alimentelor; Schwemme = bazin; Kochkuche = bucătărie; Speisesaal = sala restaurantului; Speisezimmer = sufrageria; Ausstellungszimmer = sală de expoziții; Scheribz. = cameră de corespondență; Empfangshalle = holul hotelului; Kofferraum = cameră pentru bagaje; Offene Vorhalle = portic deschis; Buro = birou; Herr/Dam = Toalete domni/doamne; Cafeterreasse = terasa cafenelei; Billard-Saal = sala de biliard; Durchgang = pasaj pietonal. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

8. Planul etajului 1: Lichthof = curte acoperită cu sticlă; Zimmer = cameră; Kuche = bucătărie; Kellner = camera chelnerilor; Hausknechte = camera cameristelor; Wasche = spălătorie; Stuben-Frauen = baia pentru femei; Bad = baie; Terrasse = terasă. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

9. Planul etajului 2: 1,2.. = camere de hotel; Lichthof = curte acoperită cu sticlă; Damen/Herren = toaletă femei/bărbați; Zimmer = cameră; Kuche = bucătărie; Hausknecht = camera cameristelor; Stuben-Frauen = baia pentru femei; Bad = baie. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

10. Planul etajului 3: Bad = baie; Maner/Frauen = toaletă bărbați/femei; Lichthof = curte acoperită cu sticlă; Wohnzimmer der Hotelbediensteten = locuința arendaşului hotelului; Damen/Herren toaletă femei/bărbați; Hausknecht = camera cameristelor; Wascherei = spălătorie; Stuben-Frauen = baia pentru

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

femei; Bad = baie; Terrasse = terasă; Betten-Lager = cameră cu paturi în comun. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

11. Proiectul fațadei dinspre Purzengase (Republicii). Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

12. Aspectul actual al fațadei dinspre Purzengase.

13. Proiectul fațadeidinspre Schustergase (Politehnicii). Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

14. Aspecte ale actualei fațade dinspre Schustergase.

15. Proiectul fațadei restaurantului, dinspre curtea interioară. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

16. Proiectul fațadei holului hotelului, dinspre curtea interioară. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

17. Aspectul actual al fațadei holului hotelului, văzută dinspre curtea interioară.

18. Proiectul fațadei aripii cafenelei, dinspre curtea interioară. Arhitecți Albwert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

19. Proiectul fațadei dinspre grădină. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

20. Aspectul actual al fațadei dinspre grădină.

21. Aspectul exterior al hotelului, văzut dinspre colțul cafenelei, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, publicată în Die Karpathen, IV Jahrg,.Erstes Maiheft 1911, Heft 15.

22. Hotelul, văzut dinspre colțul cafenelei, în anul 1918.

23. Hotelul, văzut dinspre colțul cafenelei, în anul 2001.

24. Proiectul fațadei dinspre Schustergasse, cu aripa nouă. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1926 (D.J.A.N.Bv.).

25. Hotelul, cu aripa nouă dinspre Schustergase, adăugată în anul 1926; imagine din anul 1928.

26. Hotelul, cu aripa nouă dinspre Schustergase, în anul 2001.

27. Vedere a aripii dinspre Schustergase.

28. Vedere a laturii dinspre Schustergase, cu racordul dintre aripa veche şi aripa nouă.

29. Interiorul holului hotelului, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, publicată în Die Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15.

30. Holul hotelului în anul 2001.

31. Interiorul restaurantului, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, 1911, publicată în Die Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15.

32. Interiorul cafenelei, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, publicată în Die

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15.

33. Interiorul cafenelei (astăzi restaurant), în anul 2001.

34. Bow-window din interiorul cafenelei, care maschează accesul la nişa deschisă înspre sala de biliard.

35. Vedere din interiorul cafenelei, cu accesul înspre holul hotelului (astăzi închis).

36. Vedere din interiorul cafenelei.

37. Vedere din interiorul cafenelei, înspre sala de biliard.

38. Interiorul cafenelei, în anul 1936 (în Kronstädter Zeitung, 24 mai 1936, p. 61).

39. Acelaşi interior, în anul 2001.

40. (a, b) Sala de jocuri de la subsolul cafenelei. La nivelul superior al pereților, se pot observa gurile de căldură/ventilație.

41. Sala de biliard, cu nişa-balcon de unde puteau fi priviți jucătorii.

42. Vedere din interiorul sălii de biliard, înspre cafenea.

43. Aspect al tavanului sălii de biliard, cu grilele decorative din metal, care maschează gurile de căldură/ventilație.

44. Arcadă oarbă din sala de biliard, pe intradosul căreia se observă gurile de căldură/ventilație mascate de grile decorative.

45. Sufrageria, cu decorul original al tavanului. Se pot observa şi aici grilele decorative care maschează gurile de căldură/ventilație, al căror decor este parte integrantă a decorului tavanului.

46. Camera pentru bagaje, cu plafonul vitrat, astăzi componentă a holului hotelului.

47. Decorația cu stucatura originală a tavanelor şi grilele gurilor de căldură/ventilație: a) tavanul sufrageriei; b) tavanul cafenelei; c) tavanul holului hotelului.

48. Aspecte ale casei scării centrale a hotelului (a,b,c,d), cu ferestrele mari, stucatura tavanului şi balustrada din fier forjat.

49. Grile decorative, care maschează gurile de căldură/ventilație: a,b) pe peretele cafenelei; c) pe tavanul sălii de biliard.

50. Balustrada decorativă a bow-windowului din interiorul cafenelei.

51. Balustrada din fier forjat a scării de serviciu a hotelului.

52. Felinar din fier forjat, la una dintre intrările în cafenea, dinspre Schustergasse.

53. Mobilierul din holul hotelului, în anul 1911 (detaliu din foto 29).

54. Mobilierul şi falsul şemineu din restaurant, în anul 1911 (detaliu din foto 31).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

55. Mobilierul din cafenea, în anul 1911 (detaliu din foto 32).

56. Singura masă care se păstrează din mobilierul original (placa de marmură nu mai există).

57. Candelabru din cafenea, în anul 1911 (detaliu din foto 32).

58. Lămpile din holul hotelului, în anul 1911 (detaliu din foto 29).

59. Candelabrele din restaurant, în anul 1911 (detaliu din foto 31).

60. Aspecte din pivnițele de vinuri: a,b) butoaiele originale, încă utilizabile, cu capacitate de 4230 l-10000 l: c) cisternele de vin, cu capacitate de 5 şi 10 vagoane.

61. Liftul din pivnița de vinuri înspre restaurant.

62. Pompa de apă a clădirii, produsă la Berlin la începutul secolului XX, care funcționează şi astăzi.

63. Scara principală a hotelului, văzută dinspre holul hotelului, cu oglinda originală (vezi şi foto 29).

64. Uşă secundară înspre cafenea, dinspre Schustergasse (vezi şi foto 21-23).

65. (a,b,c) Piese din vesela din metal argintat a restaurantului Krone.

66. Planul grădinii şi proiectul gardului şi al porții grădinii. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1910 (D.J.A.N.Bv.).

67. Grădina restaurantului, în anul 1936; în prim plan, terasa restaurantului, acoperită cu o copertină; în partea stângă a grădinii se observă chioşcul de muzică (în Kronstädter Zeitung, 24 mai 1936, p. 61).

68. Proiectul unei clădiri pentru personal, cu garaj la parter, lângă hotel. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1910 (D.J.A.N.Bv.):Parterre Grundriss = parter; Werkstatt = atelier; Maschinenhaus = sala maşinilor; Accumulator = acumulator; Automobil = garaj; Hohner Mist = magazie de găinaț; Pissoir = pişoar; Keller = pivniță. 1 Stock Grundriss = etajul 1: Zimmer = cameră; Kuche = bucătărie.

69. Proiectul clădirii pentru personal, cu etajele 1 şi 2, din anul 1911. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt (D.J.A.N.Bv.): 1 Stock-Grundriss = etajul 1: Zimmer = cameră; Wascherei = spălătorie; Troken Raum = uscătorie; 2 Stock-Grundriss = etajul 2: Zimmer = cameră. Hof-Teilansicht = vedere a laturii dinspre curte.

70. Reclame ale hotelului în presa locală: a) 1911; b) 1938.

SURSELE ILUSTRAȚIILOR

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Braşov:
2,3,5,6,7,8,9,10,11,13,15,16,18,19,24,65,67,68.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Die Karpathen, III Jahrg., I Oktoberheft 1909, Heft 1: 4.

Die Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15: 21,29,31,32, 53,54,55,57,58,59.

Die Karpathen, VII Jahrg., I Märzhelf 1914, Heft 11: 72.

Kronstädter Zeitung, nr. 13 17 ian. 1911, p. 8: 69a.

Kronstädter Zeitung, Festausgabe, 24 mai 1936, p. 61: 38, 66.

Mitteilunden des Burzenlander Sachsischen Museums, 3 Jahrg., Kronstadt, 1938, Heft 1-2: 69b.

Colecția autoarei: 1,22,25.

Foto Anca Maria Zamfir: 12,14,20,23,26,27,28,33,34,35,36,37,39,40,41,42,43,44,45,46,47,48,49,50,51,52,56,60,61,62,63,64.

[1] Vezi Anne-Martin Fugier, *Riturile vieții burgheze private*, în volumul coordonat de Philippe Aries şi Georges Duby, *Istoria vieții private*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1997, vol. 7, p. 199-205

[2] Nicolae Iorga, la 1906 *Neamul românesc în Ardeal şi Țara Ungurească*, Ed. Min. de Interne, Bucureşti, 1939, p. 2.

[3] Sextil Puşcariu, *Braşovul de altădată*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 143

[4] *Kronstädter Fremdenverkehrsburo*, *Fremdenfuhrer*, 1891, apud. Elisabeta Marin şi Mihai Iacomir (coordonatori), Braşov 1900, Ed. Schei, 1996, p. 29

[5] Vezi Minerva Nistor, *Contribuții la cercetarea hanurilor din Țara Bârsei* în *Cumidava* VII, 1973, p. 85-126.

[6] Direcția Județeană a Arhivelor Naționale, filiala Braşov (în continuare: D.J.A.N.Bv.), fond Actele Magistratului Braşov (în continuare: A.M.B.), dosar IV 1907/91, 20053/1908 , fila 23.

[7] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, *Konkurrenzentwurf fur ein modernes Hotel in Kronstadt* în Die Karpathen, III Jahrgang, Erstes Oktoberheft 1909, Heft 1, p. 24.

[8] D.J.A.N.Bv., *fond A.M.B.*, dosar IV 1907/91, 12896/1908 , fila 12.

[9] Ibidem, 4139/1908, fila 15.

[10] La 12 decembrie 1908. Vezi D.J.A.N.Bv., *fond Camera de comerț şi industrie*, dosar 164/ 635/1929, fila 61.

[11] Ibidem.

[12] "F", Hotel "Krone" Kronstadt în Kronstädter Zeitung, Festausgabe zum hundertjahrigen Bestehen, 24 mai 1936, p. 61.

[13] D.J.A.N.Bv., fond A.M.B., dosar 1907/91, 1444/1907.

[14] Vezi Anca Maria Zamfir, *Un posibil model vienez pentru Braşovul celei de a doua jumătăți a secolului al XIX-lea*, în *Cumidava*, nr. XXII-XXIV, 1998 -2000, p. 321-360.

[15] Erich Jekelius, *Kronstadts Gassen und Platze şi Die Badeanstalten*, în vol. *Das Burzenland*, Dritter Band, Kronstadt, I Teil, Heraus Gegeben von Erich Jekelius, Kronstadt, 1928, p. 32, 244.

[16] D.J.A.N.Bv., *fond A.M.B.*, dosar IV 1907/91, 4139/1908, fila 12.

[17] Ibidem, fila 15.

[18] Ibidem, 12896/1908, fila 12.

[19] Ibidem, 20053/1908, fila 23.

[20] Theodor Fischer (1862-1938) – arhitect şi urbanist de orientare Jugendstil, apoi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

funcționalistă, activ la Dresda şi München. Între anii 1901 şi 1908, profesor la Politehnica din Stutgart.Lucrări teoretice.

[21] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, op, cit., p. 24.

[22] Ibidem, p. 24-25.

[23] "F", *Das Hotel Krone în Die Karpathen*, IV Jahrgang, Erstes Maiheft 1911, Heft 15, p. 478.

[24] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, op. cit., p. 24.

[25] D.J.A.N.Bv., *fond A.M.B.*, II 1910/18, 21811/13 dec. 1910, fila 298.

[26] Anunțul referitor la schimbarea numelui apare în ziarele Kronstädter Zeitung şi Gazeta Transilvaniei din 6 iulie 1910: "Vechiul hotel şi restaurant din strada Vămii numit până acum La Coroana de Aur va purta de aici înainte numele La Para de Aur, din cauză că noul. hotel ce s-a zidit în strada Porții va purta numele hotelul Coroana".

[27] *Kronstädter Adressen-Kallender*, 1911, p. 75.

[28] Ibidem, p. 77.

[29] Ibidem, 1912, p. 192.

[30] Capacitatea pivnițelor de vin este de 120 de vagoane, cantitate care se rula în decurs de două luni. Se mai păstrează, în stare bună, dar goale, cisternele de vin (o cisternă cu capacitate de 10 vagoane şi patru cisterne cu capacitate de 5 vagoane) şi butoaiele originale cu capacități de: 4 230 litri, 6 240 litri şi 10 000 litri (conform notificărilor de pe butoaie) (foto 60).

[31] Sociabilitate şi loisir specific masculine, care se înscriu în spații separate – cluburi, cafenele, săli de biliard – în care femeile respectabile nu puteau intra decât însoțite.

[32] "F", op. cit., p. 478.

[33] Una dintre caracteristicile arhitecturii 1900, care o diferențiază de cea a secolului al XIX-lea, este atenția acordată spațiilor auxiliare (bucătărie, baie, WC). În timp ce arhitectura burgheză le neglija, arhitectura începutului de secol XX le acordă din ce în ce mai mare importanță, considerându-le indispensabile.

[34] Vezi P. A. Michelis, *Estetica arhitecturii*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1982, p. 409.

[35] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, op. cit., p. 24.

[36] P. A. Michelis, op. cit., p. 409..

[37] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, op. cit., p. 24.

[38] Vezi însemnarea de pe planul etajului 3 (foto 10).

[39] Vitraliile existente astăzi nu sunt cele originale şi, mai mult ca sigur, nici nu le reproduc.Existența acestor deschideri cu sticlă este evidentă din proiectele fațadelor; tot din acestea rezultă că structura decorativă a ferestrelor consta din caroiajul tâmplăriei (foto 11, 13, 15, 16).

[40] Vezi marea scară de la Hotel Otlet, 1894.

[41] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, op. cit., p.24.

[42] Conform declarațiilor vechilor angajați ai hotelului.

[43] Vezi Irmela Franzke, Jugendstil, Battemberg, Augsburg, 1995, p. 60.

[44] Panoul electric, aflat la subsolul clădirii, este montat pe o placă de marmură cu laturile de 2m x 2,5m.

[45] Metallwaren – Fabrik, specializată în "garnituri de mobilă şi produse din metal pentru orice fel de decorație interioară şi exterioară", a furnizat în decembrie 1910 hotelului Krone cuiere, agățătoare pentru pălării, şeminee decorative, grilaje pentru uşi şi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

elemente decorative din alamă. Vezi D.J.A.N.Bv., fond A.M.B., dosar VI 1907/91, 15050, fila 36.

[46] "Que le materiau soit eloquent en lui meme et se presente sans artifice, en prenant les formes, les proportions eprouvees par lexperience comme les plus appropriees au besoin. Que la brique paraisse etre bien la brique, le bois du bois, le fer du fer, chaque selon ses propres lois de la statique. Voila la vraie simplicite." Gottfried Semper, citat de Gabrielle Fahr- Becker în volumul , Lart Nouveau, Ed. Konemann, Koln, f.a., p. 136.

[47] "F", op. cit., p. 478.

[48] P. A. Michelis, op. cit., p. 428.

[49] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, op. cit., p.25.

[50] "F", op. cit., p. 428.

[51] Reţeaua de canalizare, ale cărei planuri există, a fost executată de J. Gabler – Fabrik und Unternehmen fur technisch-hygienische Einrichtung din Budapesta – vezi D.J.A.N.Bv., fond A.M.B., dosar II 1909/797, 06098/apr. 1910.

[52] D.J.A.N.Bv., fond A.M.B.,II 1909/797, 08864/2 mai 1911.

[53] Hotelul dă un anunţ în presa locală: "Se caută urgent pentru hotelul Krone un lift-boy în vârstă de 15-18 ani, cu certificate bune de studii, pe cât se poate bun cunoscător al celor trei limbi ale ţării [germana, maghiara şi româna]. Ofertanţii îşi pot prezente certificatele personal directorului hotelului Krone". Vezi Kronstädter Zeitung nr. 173 29 iulie 1911, p. 7. Anunţul se repetă în nr. 179.

[54] "F", op. cit., p. 428.

[55] D.J.A.N.Bv.,, fond A.M.B., II 1909/797, 21535/22 dec. 1909.

[56] Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, op. cit., p. 24.

[57] D.J.A.N.Bv., fond A.M.B., II 1909/797, 17526/1910.

[58] Ibidem.

[59] Hotel "Krone" Kronstadt, în Kronstädter Zeitung, Festausgabe zum hundertjahrigen Bestehen, 24 mai 1936, p 61.

[60] Ibidem, p. 61..

[61] "F", op. cit., p. 478.

[62] Hotel "Krone" Kronstadt, în Kronstädter Zeitung, 24 mai 1936, p. 61

"Krone" Hotel. Use of Jugendstil in Braşov

Summary

In the beginning of the 20th century, Braşov, a town with an intense economic and touristic life, needed a modern hotel. With this in view, in 1908 the *Hotel Krone Aktiengesellschaft,* a joint-stock company whose main shareholders were Kronstadter Allgemeine Sparkasse, National Bank A. G., Evangelical Church and private persons, was founded.

The project's contest, organised for the building of the hotel, was won by the architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt of Brasov. They proposed a modern building adequate for its function according to the principles of the

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

architecture of the 1900's: functional, confortable, and esthetic.

The building was constructed in 1909-1910. It is an architectonical complex on three floors, including an hotel, a restaurant and a coffee house, terraces and garden.

Concerning the structural concept and external decoration, the architects were influenced by Joseph Maria Olbrich and the Belgian vision of space and light on the Jugendstil.

Concerning the interior decoration (including the architectural decoration, the furniture and the other objects) they are based on the Munich school of modern art of the beginning of the first decade of the 20th century: The creation of the true german interior in 1900 style.

Equiped with the modern comfort of the time (central heating, running hot and cold water, baths, toilets, electricity, lift), the hotel was the pride of the citizens of the town.Today, the building represents the image of a time which valued man and the beauty of life, trying to realise the synthesis between life and art.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

1. View of Brasov in 1908.
2. The plan for the location of the hotel at the Promenade, 1908. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt (National Archiv, Braşov).
3. The plan of the location of the hotel in place of the beer house (shaded), 1908. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt (National Archiv, Braşov).
4. The competition plan of the architects Albert Schuller And Oskar Goldschmidt, 1908 (from *Die Karpathen*, III Jahrg., I Oktoberheft 1909, Heft 1).
5. Plan of foundation and cellar: Weinkeller = wine cellar; Bierkeller = beer cellar; Kohlen = coal cellar; Fleischkuhlkam. = cold room for meat; Holz = wood cellar; CentralHeinzung = central heating. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
6. Plan of semi-basement: Wirtenswohnung = inn-keeper's dwelling; Zimmer = room; Personalzimmer = staff room ; Terrasse= terrace; Spielzimmer = playing room. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
7. Plan of the ground floor: Durchfahrt = vehicle passage; Speisekammer = pantry; Abwasch und vorbereitungsz. = room for washing up and preparing food; Schwemme = tank; Kochkuche = kitchen; Speisesaal = restaurant hall; Speisezimmer = dining-room; Ausstellungszimmer = exibition room; Schreibz. = writing room; Empfangshalle = reception; Kofferraum = luggage room; Offene Vorhale = open hall; Buro = office; Herr/Dam = toilets men/women; Cafeterrasse = terrace of the coffee house; Billiard-Saal = billiard room; Durchgang = passage. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
8. Plan of the first floor: Lichthof = yard covered with glass; Zimmer = room; Kuche = kitchen; Kellner = waiters room; Hausknechte = maids' room; Wasche = laundry;

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Stuben-Frauen = maid servants; Bad = bath; Terrasse = terrace. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).

9. Plan of the second floor: 1,2... = hotel rooms; Lichthof = yard covered with glass; Damen/Herren = toilets for women/men; Zimmer = rooms; Kuche = kitchen; Hausknecht = men servants; Stuben-Frauen = maid servants; Bad = bath. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
10. Plan of the third floor: Bad = bath; Manner/Frauen = toilets for men/women; Lichthof = yard covered with glass; Wohnzimmer der Hotelbediensteten = living-room of the hotel servants; Damen/Herren = toilets for women/men; Hausknecht = men servants; Wascherei = laundry; Stuben-Frauen = maid servants; Terrasse = terrace; Betten-Lager = store for beds. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
11. Plan of the Purzengasse front. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
12. The Purzengasse front today.
13. Plan of the Schustergasse front. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
14. Aspects of the Schustergasse front today.
15. Plan of the front of the restaurant, view from the inner yard. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
16. Plan of the front of the hall, view from the inner yard. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
17. The front of the hall today.
18. Plan of the coffee house front, view from the inner yard. Architecta Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
19. Plan of the garden. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1909 (National Archiv, Braşov).
20. The front to the garden today.
21. The hotel, view of the corner of the coffee house in 1911.Photo by Karl Muschalek, published in *Die Karpathen*, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15.
22. The hotel, view from the corner of the coffee house, 1918.
23. The hotel, view from the corner of the coffee house, 2001.
24. The plan of the Schustergasse front, with the new wing. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1926 (National Archiv, Braşov).
25. The hotel with the new wing, added in 1926; photo from 1928.
26. The hotel, with the new wing, in 2001.
27. View of the Schustergasse wing.
28. View of the Schustergasse wing with the connection between the old wing and the new one.
29. The hall of the hotel in 1911. Photo by Karl Muschalek, published in *Die Karpathen,* IV Jahrg. 1911, I Maiheft , Heft 15.
30. The hall of the hotel in 2001.
31. The restaurant in 1911. Photo by Karl Muschalek, published in *Die Karpathen*, IV

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Jahrg. 1911, I Maiheft , Heft 15.

32. The coffee house in 1911. Photo by Karl Muschalek, published in *Die Karpathen*, IV Jahrg. 1911, I Maiheft, Heft 15.
33. The coffee house (today restaurant) in 2001.
34. Bow-window in the coffee house which masks the way to the loggia opening on to the billiard room.
35. View from the coffee house to the hall of the hotel.
36. View from the coffee house.
37. View from the coffee house to the billiard room.
38. The coffee house in 1938 (image published in *Kronstadter Zeitung*, 24 mai 1936, p. 61).
39. The coffee house in 2001.
40. The playing room from the basement of the coffee house. In the upper part of the walls, we can see the heat/ventilation openings.
41. The billiard room with the loggia.
42. View from the billiard room to the coffee house.
43. Aspect of the billiard room ceiling with the metal decorative grates which mask the heat/ventilation openings.
44. Archway in the billiard room with the heat/ventilation openings.
45. The dining room with ceiling decoration; the decoration of the grates which mask the heat/ventilation openings integrates with the decoration of the ceiling.
46. The luggage room with the stained-glass ceiling, today part of the hall of the hotel.
47. The original stucco work of the ceilings and the decorative grates of the heat/ventilation openings: a) the ceiling of the dining room; b) the ceiling of the coffeee house; c) the ceiling of the hall of the hotel.
48. Aspects of the central staircase of the hotel (a, b, c, d), with large windows, the stucco work of the ceiling and the iron banisters.
49. Decorative grates which mask the heat/ventilation openings: a, b) on the wall of the coffee house; c) on the ceiling of the billiard room.
50. The decorative bars of the bow-window from the coffee house.
51. The iron banister of the secondary staircase of the hotel.
52. Iron street lamp at the entrance in the coffee house from the Schustergasse.
53. The furniture of the hall of the hotel in 1911 (detail from photo 29).
54. The furniture and the false fireplace in the restaurant in 1911 (detail from photo 31).
55. The furniture in the coffee house in 1911 (detail from photo 32).
56. The only original table preserved (without the marble pannel).
57. Chandelier in the coffee room in 1911 (detail from photo 32).
58. The lamps in the hall of the hotel in 1911 (detail from photo 29).
59. Chandeliers in the restaurant in 1911 (detail from photo 31).
60. Aspects from the wine cellars: a, b) the originar barrels, with capacity between 4 230 l and 10 000 l; c) wine cisterns, with capacity between 5 and 10 wagons.
61. The lift from the wine cellar to the restaurant.
62. The water pump of the building,made in Berlin at the beginning of the 20th century,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

in use today.

63. The main staircase of the hotel, with the originar mirror, viewed from the hall of the hotel (see also photo 29)..
64. Secondary door from the Schustergasse to the coffee house (see also photos 21-23).
65. (a, b, c) Silverplated matal plates and dishes of the restaurant "Krone".
66. Plan of the garden, the fence and the gate of the garden (National Archiv, Braşov).
67. The garden of the restaurant in 1936; in the first plane, the terrace of the restaurant covered with tarpaulin; to the left of the garden there is the music band stand (photo published in *Kronstadter Zeitung*, 24 mai 1936, p. 61).
68. Plan of a secondary building, near the hotel, with garage. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1910 (National Archiv, Braşov). Parterre Grundriss = ground floor plan; Werkstatt = work shop; Maschinenhaus = machine room; Accumulator = battery; Automobil = car; Hohner Mist = chicken droppings; storehouse: Pissoir = pissoir; Keller = cellar; 1 Stock Grundriss = first floor; Zimmer = room; Kuche = kitchen.
69. Plan of the same building, with the first and the second floor. Architects Albert Schuller and Oskar Goldschmidt, 1911 (National Archiv, Brasov). 1 Stock Grundriss = first floor; Zimmer = rooms; Wascherei = laundry; Trocken Raum = drying room; 2 Stock Grundriss = second floor; Hof Teilansicht = yard-part view.
70. The heading of the hotel in 1911.
71. Advertisements of the hotel in the local newspapers: a0 1911; b) 1938.
72. Hans Eder, *Coffee house interior*, 1912.

..

SOURCES OF ILLUSTRATOINS:

National Archive, Brasov: 2, 3, 5, 6. 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 18, 19, 24, 65, 67, 68, 7o.

Die Karpathen, III Jahrg., I Oktoberheft 1909, Heft 1: 4.

Die Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15: 21, 29, 31, 32, 53, 54, 55, 57, 58, 59.

Die Karpathen, VII Jahrg. I Marzheft 1914, Heft 11 72.

Mitteilungen des Burzenlander Sachsischen Museums, 3 Jahrg., Kronstadt, 1938, Heft 1-2: 69 b.

Author's collection: 1, 22, 25.

Photos Anca Maria Zamfir: 12, 14, 20, 23, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 56, 60, 61, 62, 63, 64.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1. Vedere a Braşovului în anul 1908.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

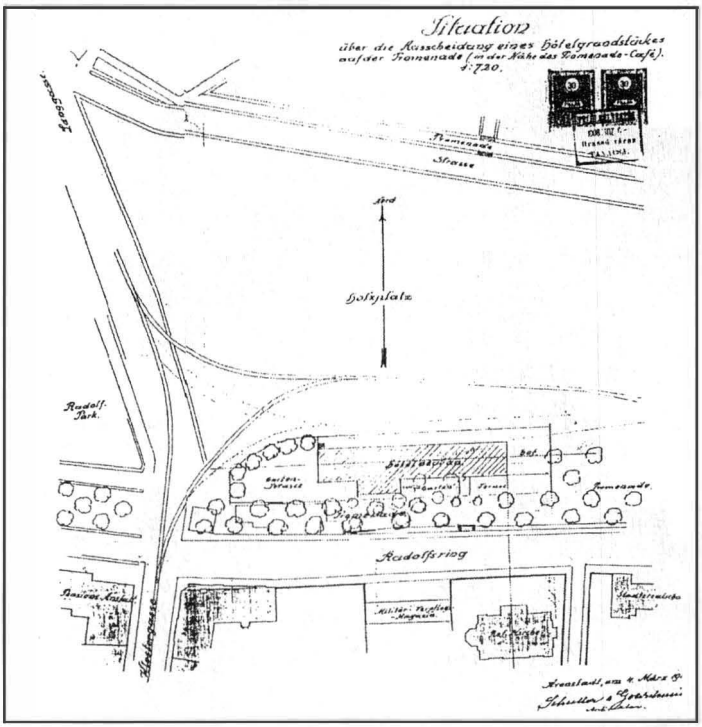

2. Proiectul de amplasare a hotelului la Promenadă, 1908. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt (D.J.A.N.Bv.).

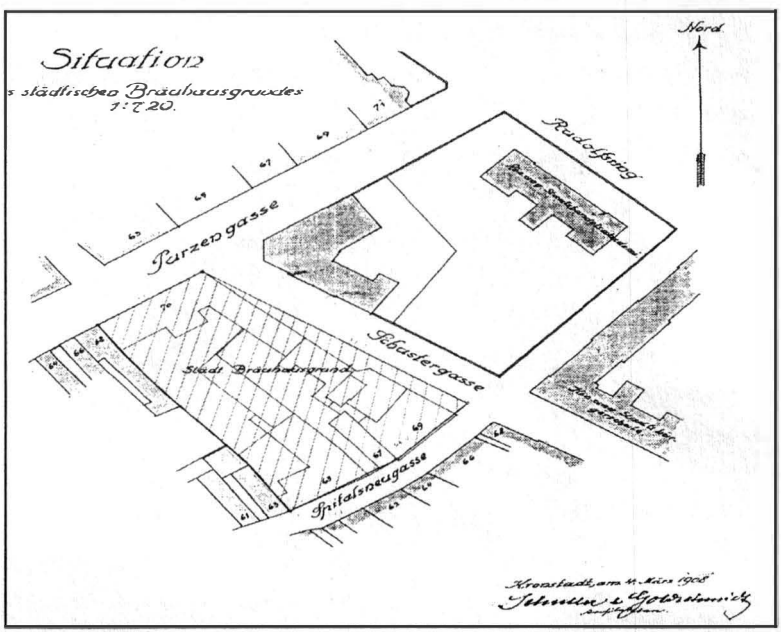

3. Proiectul de amplasare a hotelului, pe locul berăriei (haşurat), 1908. Arhitecți. Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, (D.J.A.N.Bv.).

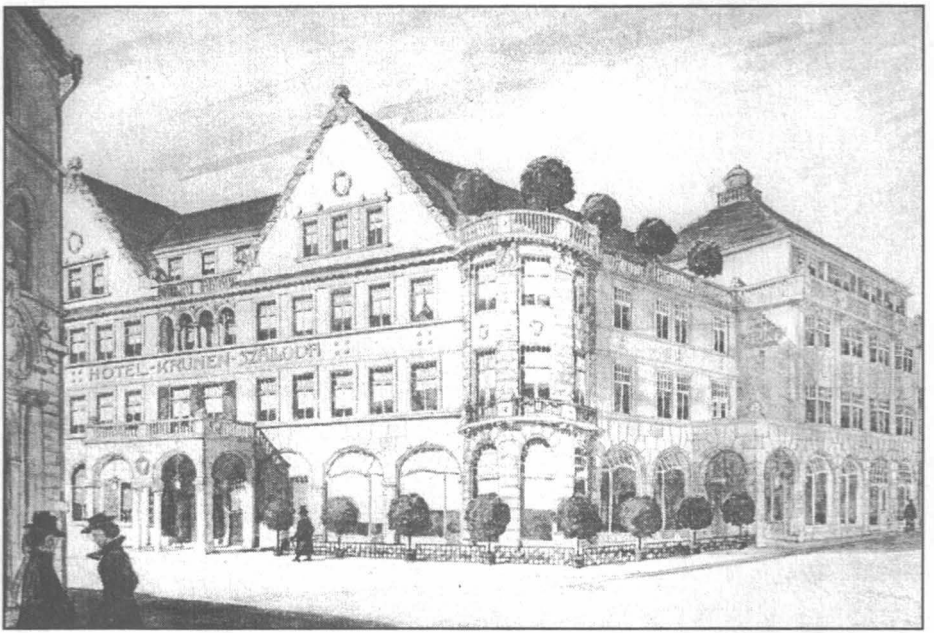

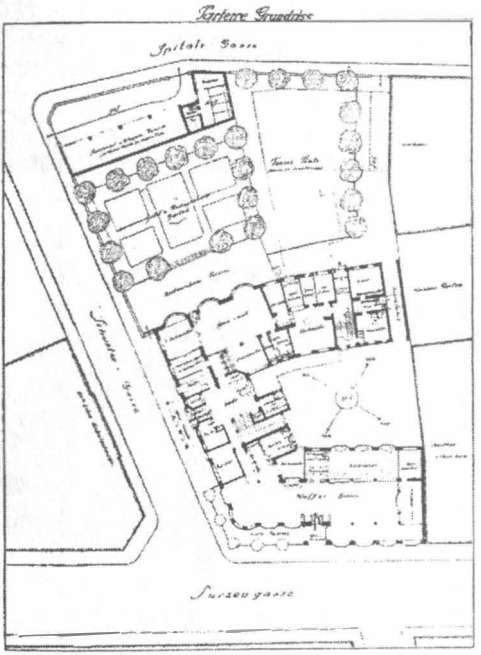

Hotelbau-Konkurrenzentwurf für Kronstadt
Motto: Lustiger Garten.

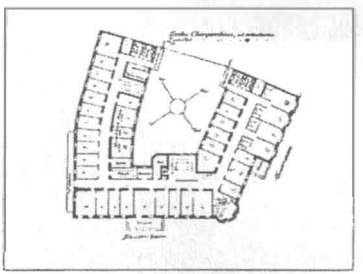

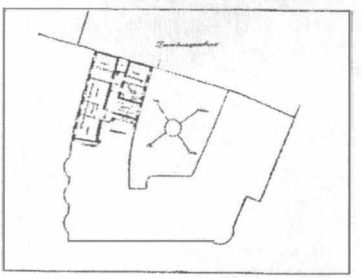

Architekten Schuller & Goldschmidt.

4. Proiectul de concurs al arhitecților Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1908. (Die Karpathen, III Jahrg., Erstes Oktoberheft 1909, Heft 1).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

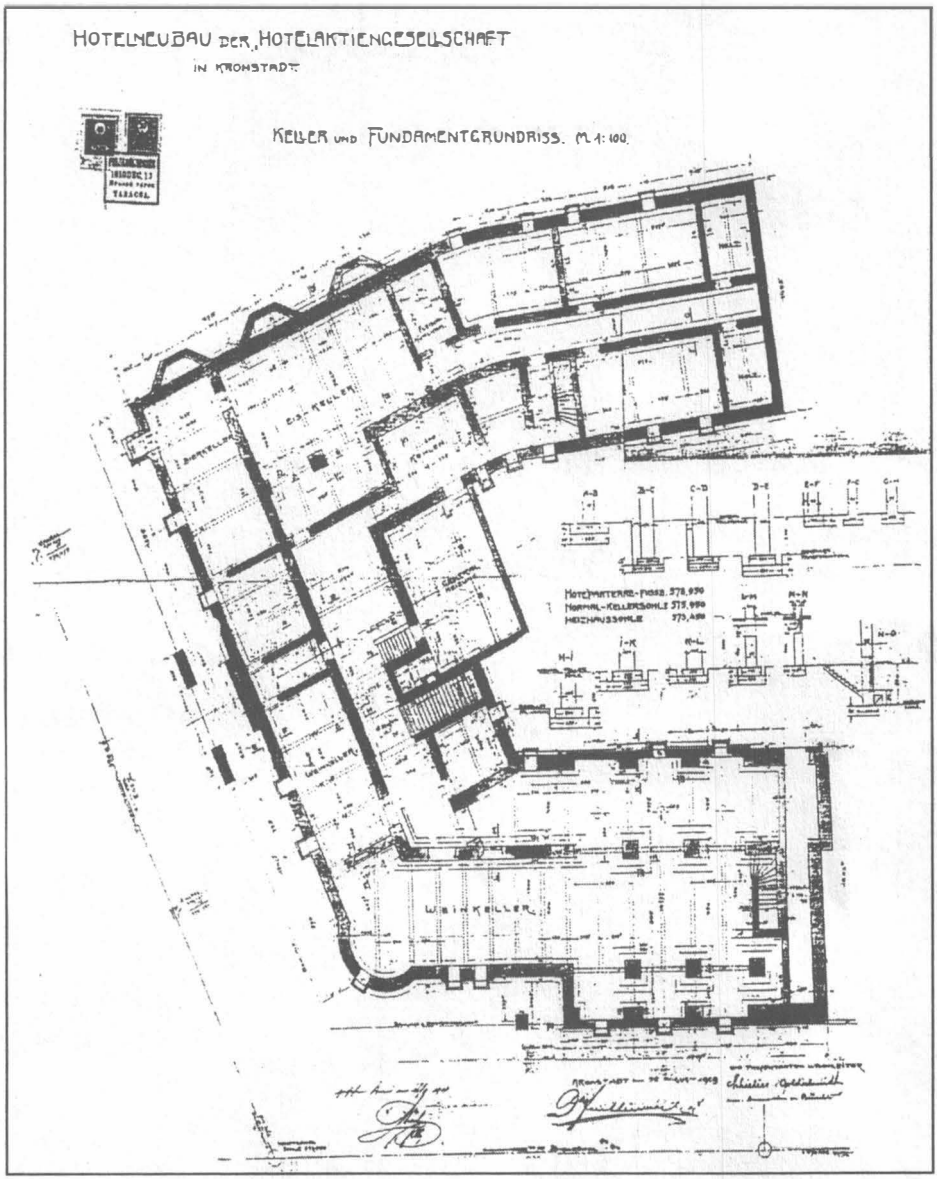

5. Planul fundamentului şi al pivniţei: Weinkeller = pivniţă de vin; Bierkeller = pivniţă de bere; Kohlen = pivniţa de cărbuni; Fleischkuhlkam. = camera rece pentru carne; Holz = pivniţa pentru lemne; Central Heizung = încălzire centrală; arhitecţi. Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

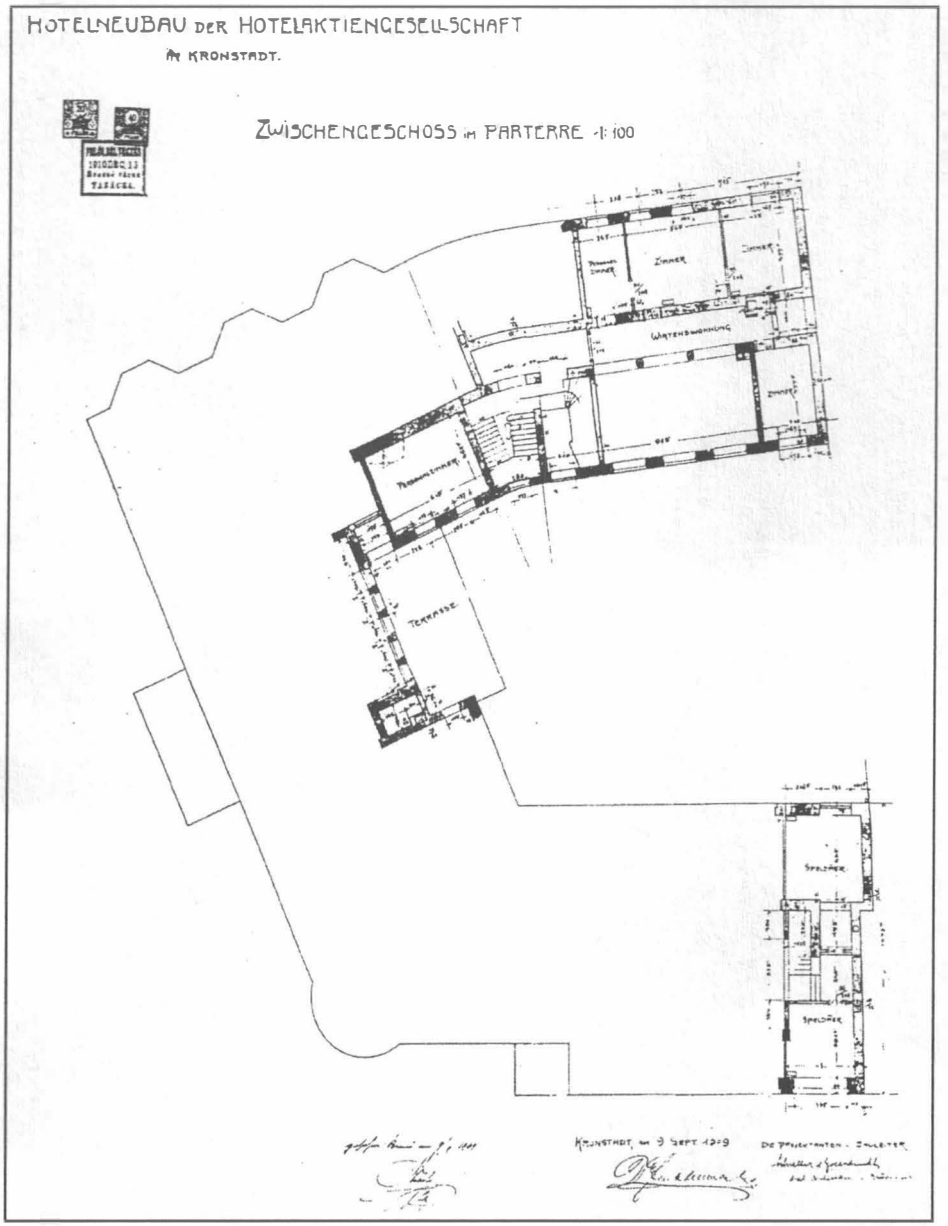

6. Planul demisolului: Wirtenswohnung = locuința arendaşului hotelului; Zimmer = cameră; Personalzimmer = cameră pentru personal; Terrasse = terasă; Spielzimmer = sală pentru jocuri; arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

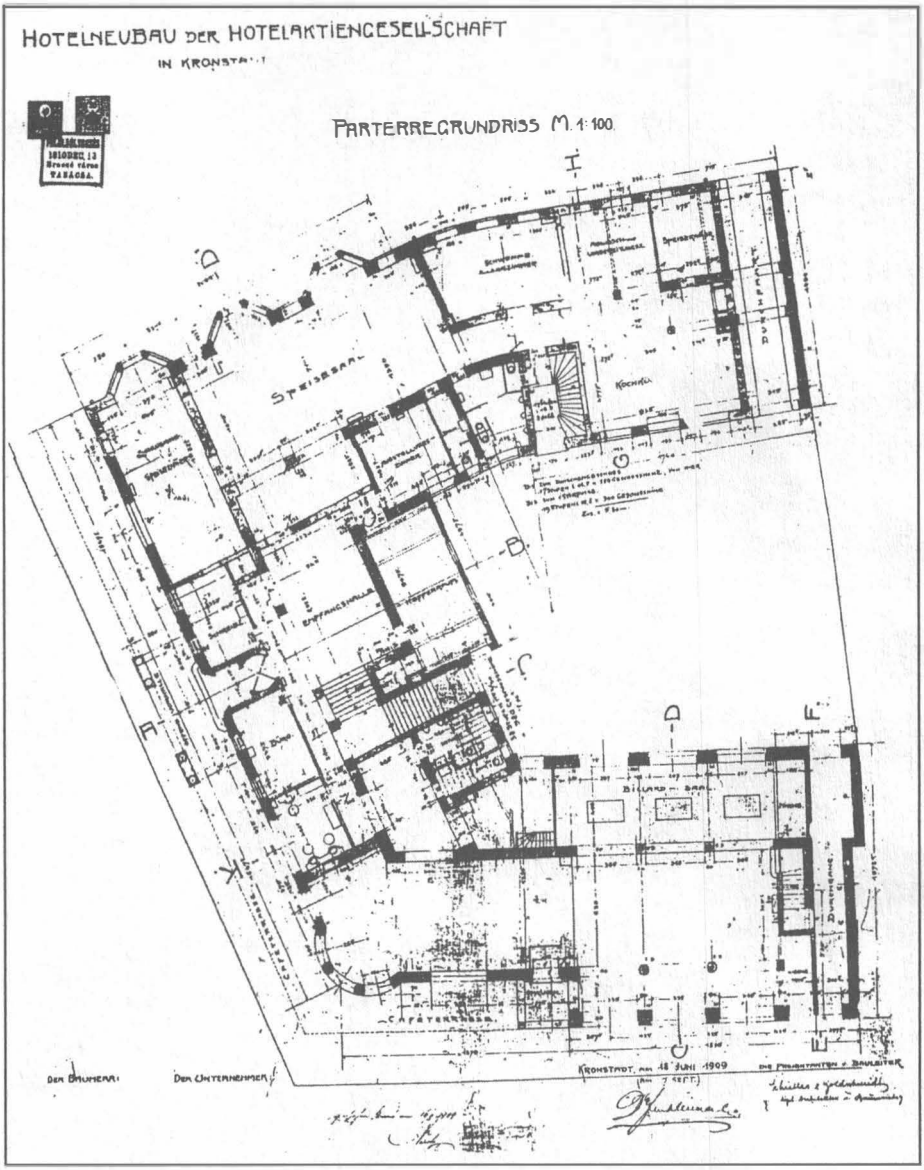

7. Planul parterului: Durchfahrt = pasaj pentru autovehicule; Speisekamer = cămară; Abwasch und Worbereitungsz. = cameră pentru spălarea şi pregătirea alimentelor; Schwemme = bazin; Kochkuche = bucătărie; Speisesaal = sala restaurantului; Speisezimmer = sufrageria; Ausstellungszimmer = sală de expoziţii; Scheribz. = cameră de corespondenţă; Empfangshalle = holul hotelului; Kofferraum = cameră pentru bagaje; Offene Vorhalle = portic deschis; Buro = birou; Herr/Dam = Toalete domni/doamne; Cafeterreasse = terasa cafenelei; Billard-Saal = sala de biliard; Durchgang = pasaj pietonal. Arhitecţi Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

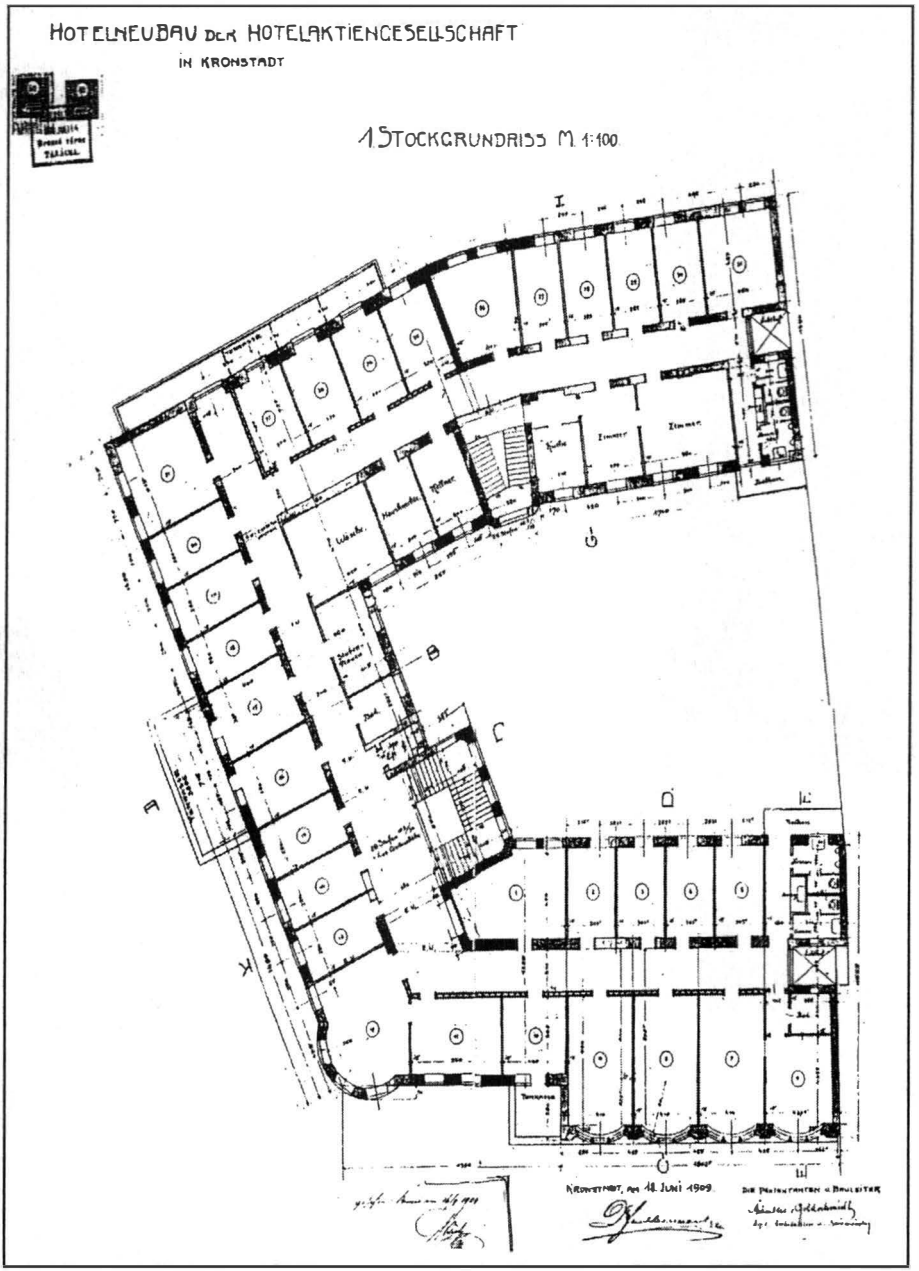

8. Planul etajului 1: Lichthof = curte acoperită cu sticlă; Zimmer = cameră; Kuche = bucătărie; Kellner = camera chelnerilor; Hausknechte = servitori; Wasche = spălătorie; Stuben-Frauen = camera cameristelor; Bad = baie; Terrasse = terasă. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

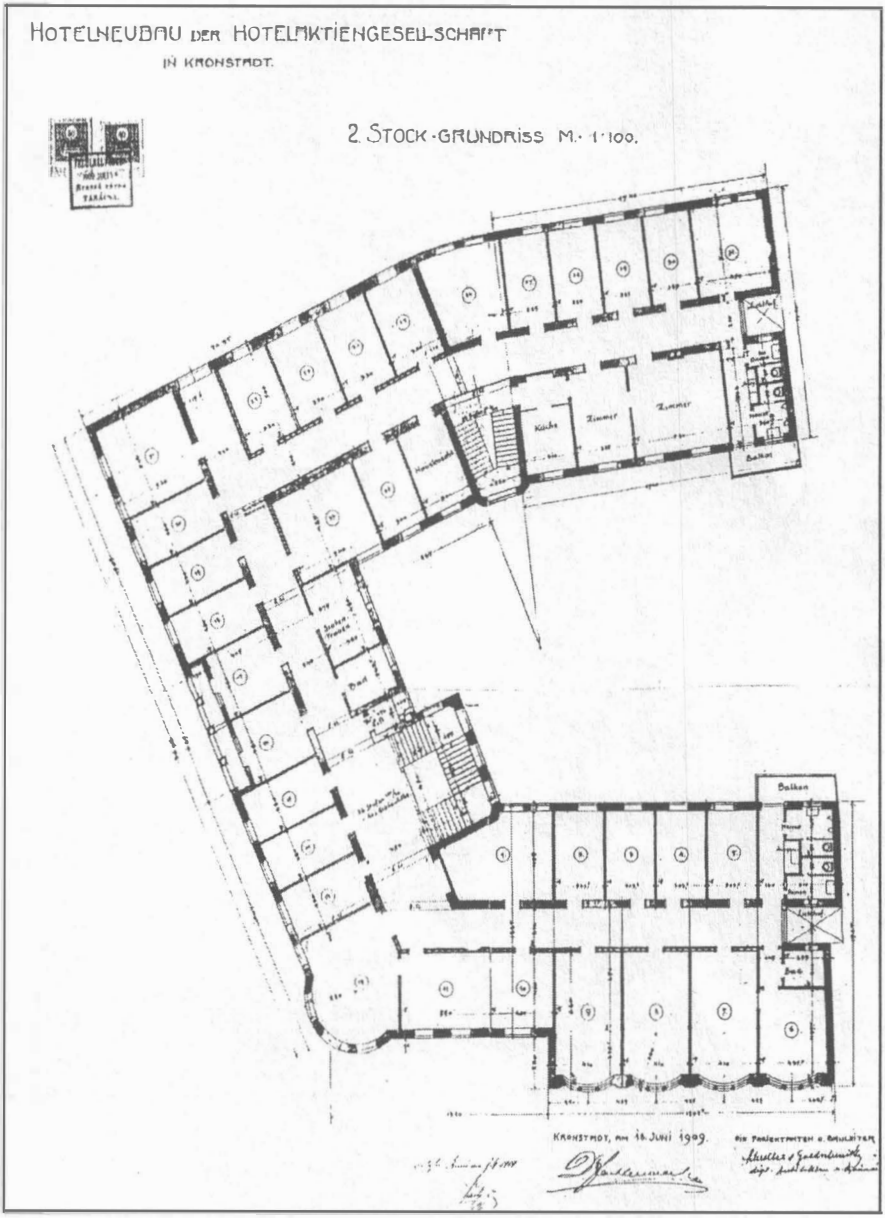

9. Planul etajului 2: 1,2.. = camere de hotel; Lichthof = curte acoperită cu sticlă; Damen/Herren = toaletă femei/bărbați; Zimmer = cameră; Kuche = bucătărie; Hausknecht = servitori; Stuben-Frauen = camera cameristelor; Bad = baie. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

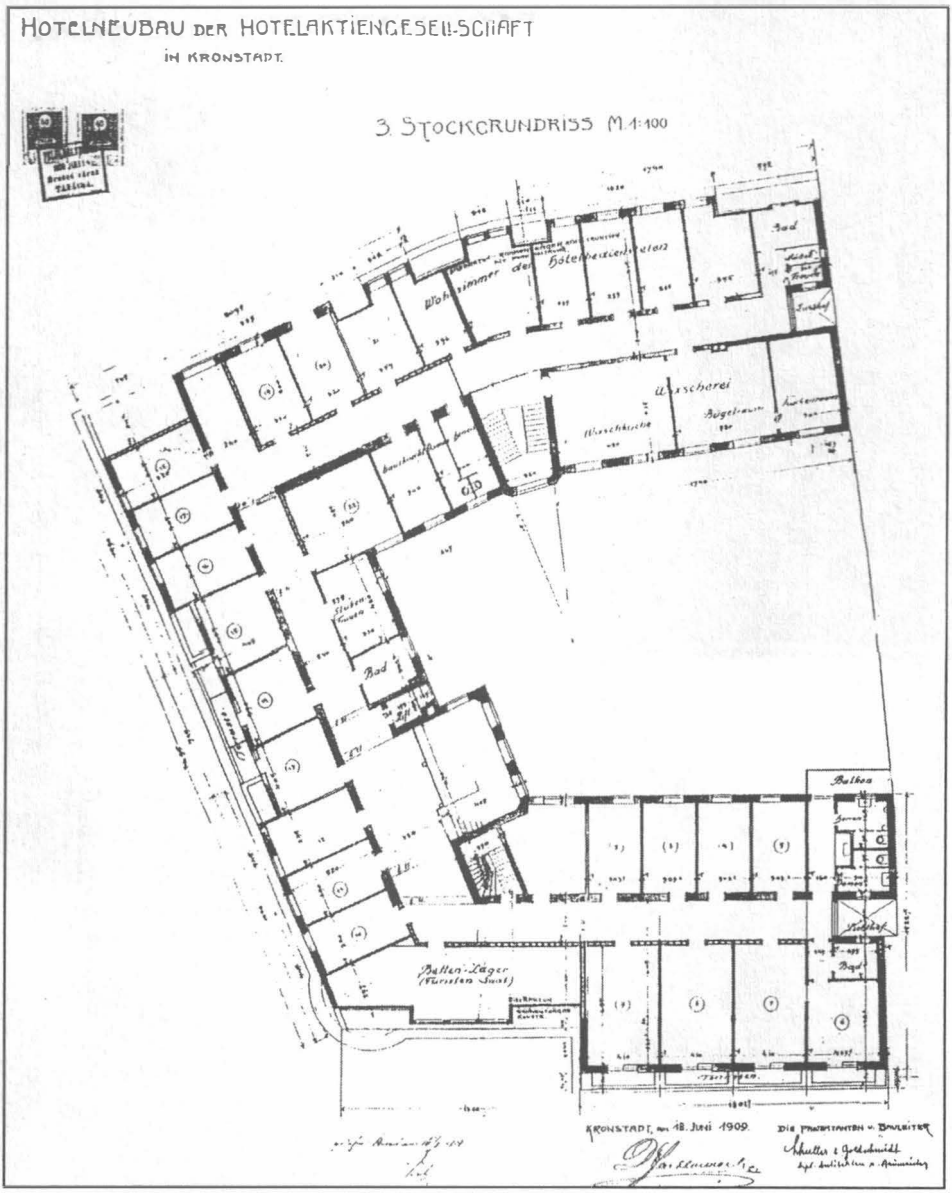

10. Planul etajului 3: Bad = baie; Maner/Frauen = toaletă bărbați/femei; Lichthof = curte acoperită cu sticlă; Wohnzimmer der Hotelbediensteten = locuința arendaşului hotelului; Damen/Herren=toaletă femei/bărbați; Hausknecht = servitori; Wascherei = spălătorie; Stuben-Frauen = camera cameristelor; Bad = baie; Terrasse = terasă; Betten-Lager = cameră cu paturi în comun. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

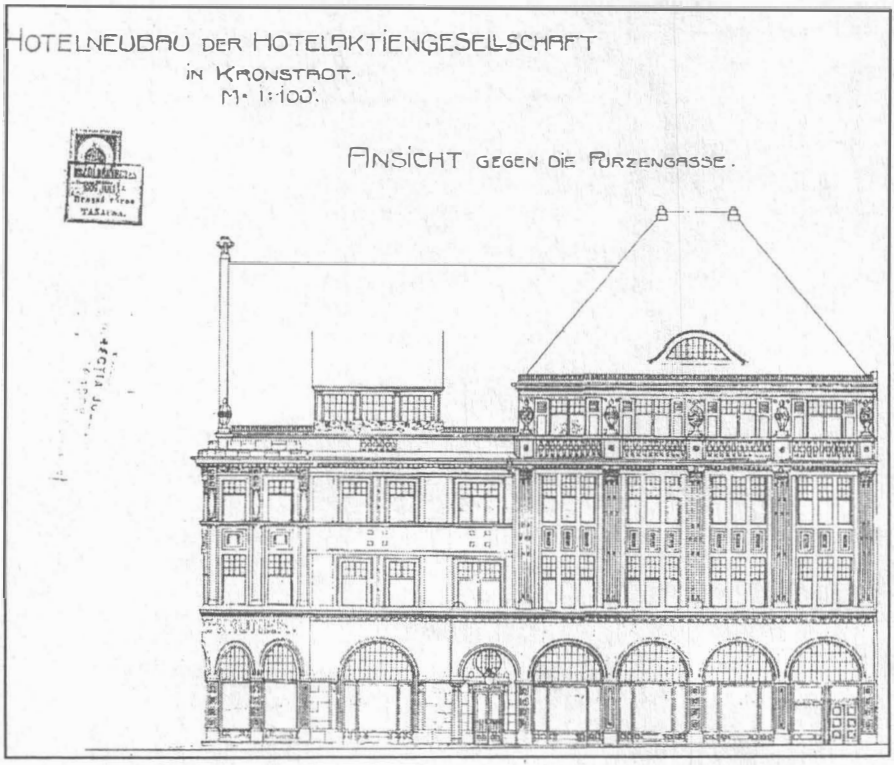

11. Proiectul fațadei dinspre Purzengase (Republicii). Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

12. Aspectul actual al fațadei dinspre Purzengase.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

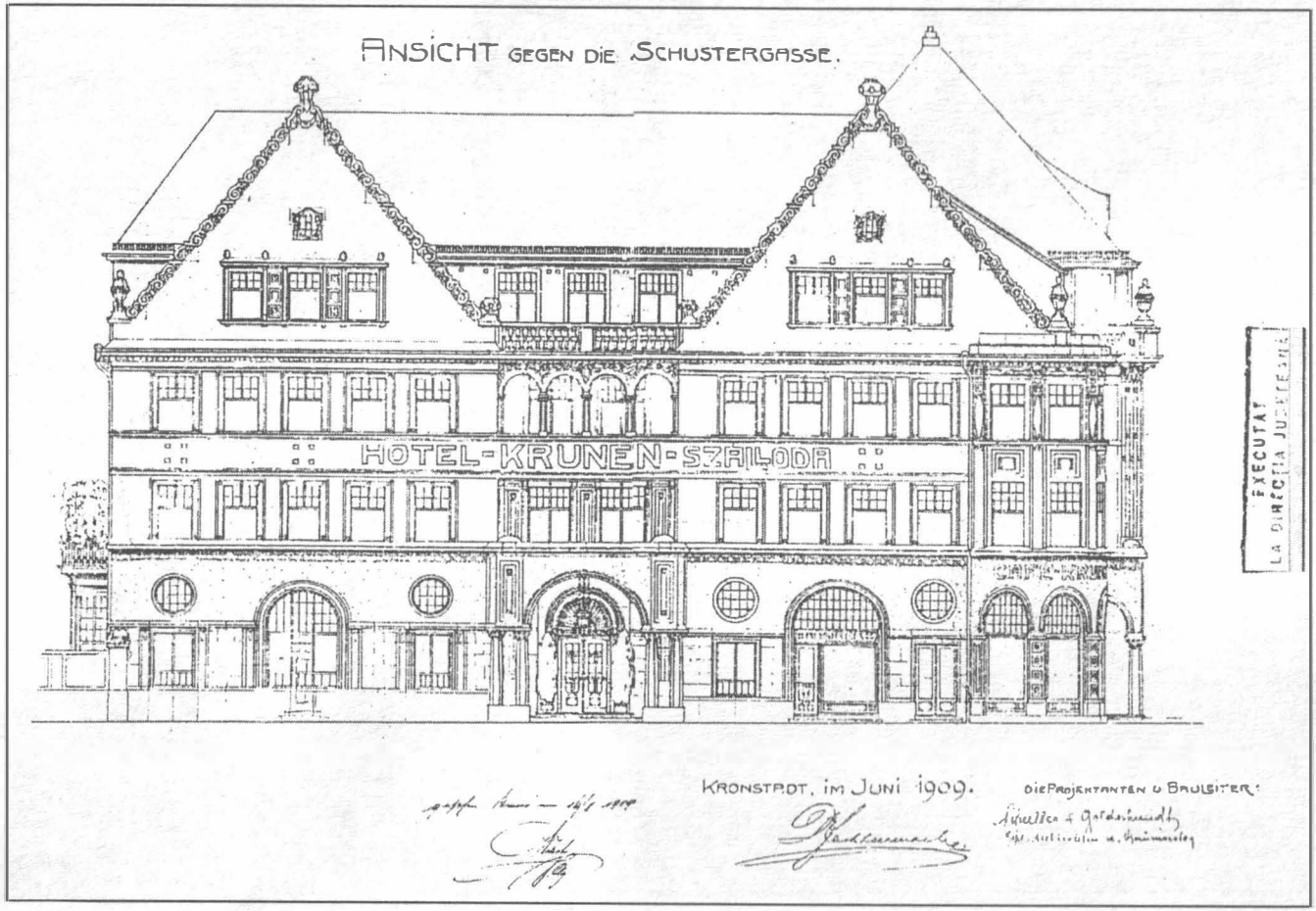

13. Proiectul fațadeidinspre Schustergase (Politehnicii). Arhitecți Albert Schuller și Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

14. Aspecte ale actualei fațade dinspre Schustergase.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

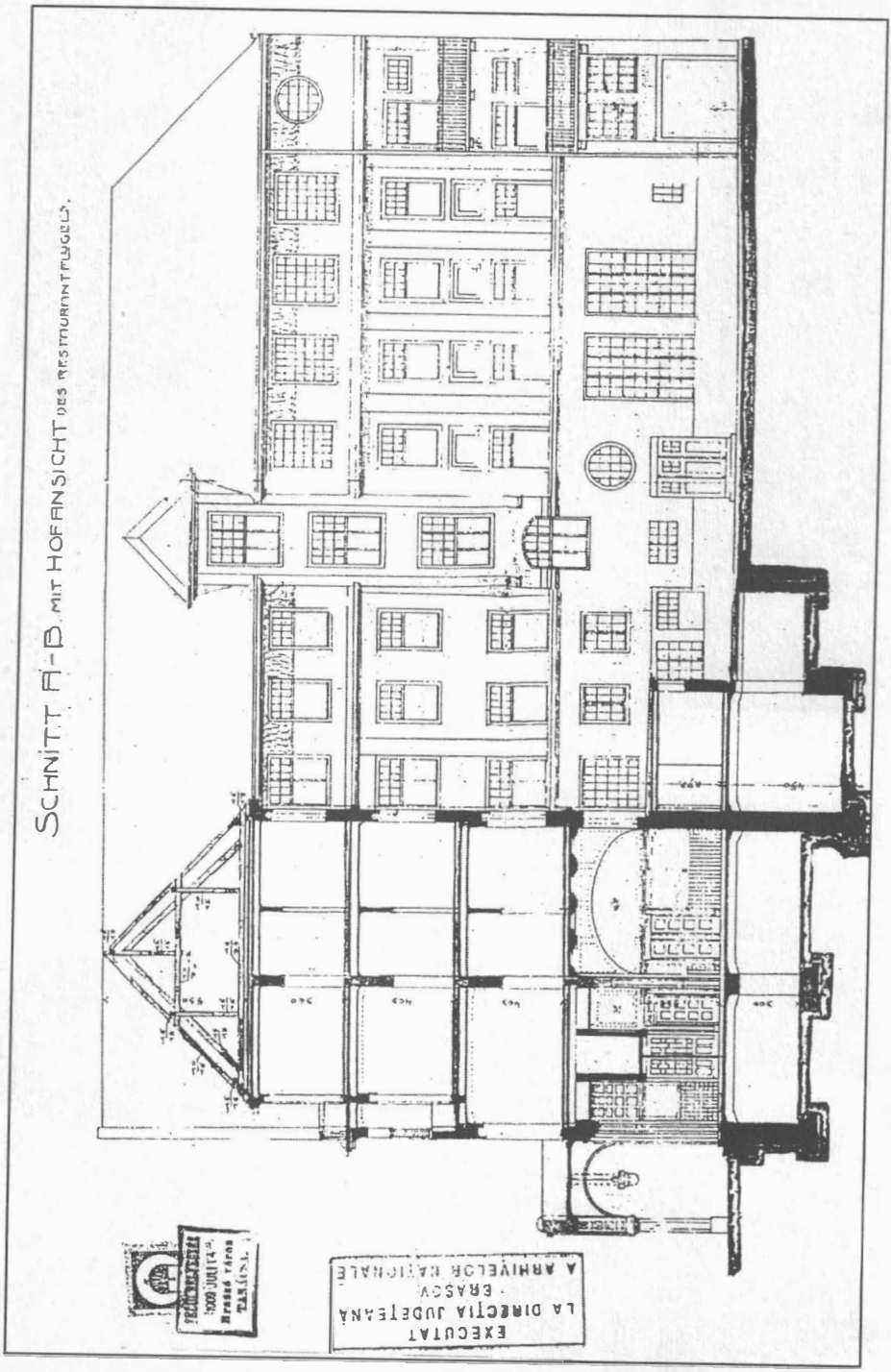

15. Proiectul fațadei restaurantului, dinspre curtea interioară. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

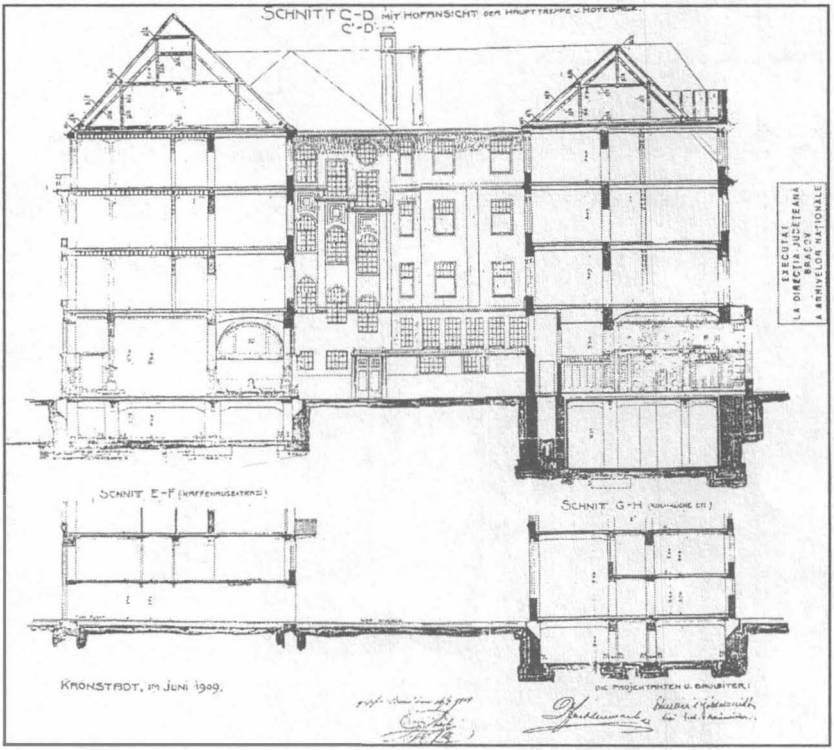

16. Proiectul fațadei holului hotelului, dinspre curtea interioară. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

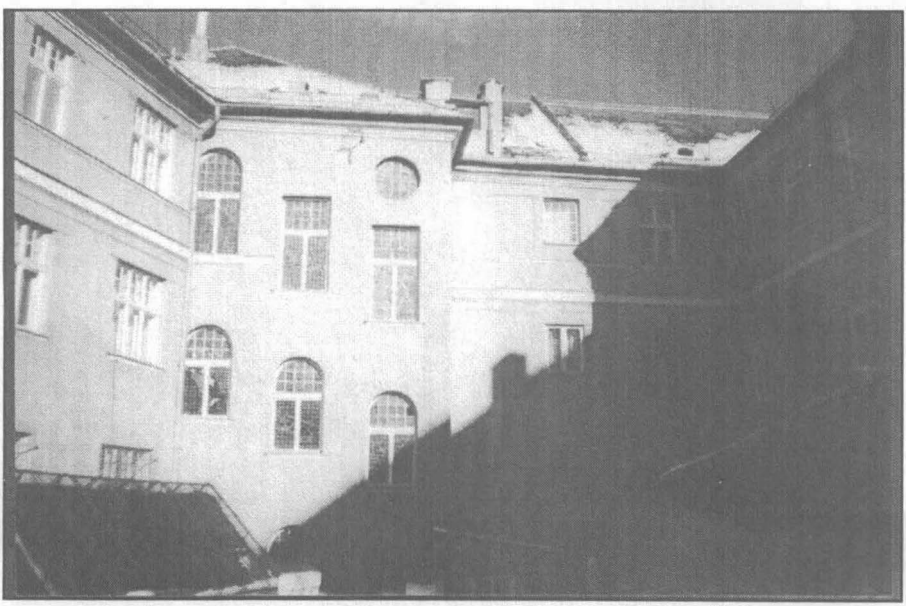

17. Aspectul actual al fațadei holului hotelului, văzută dinspre curtea interioară.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

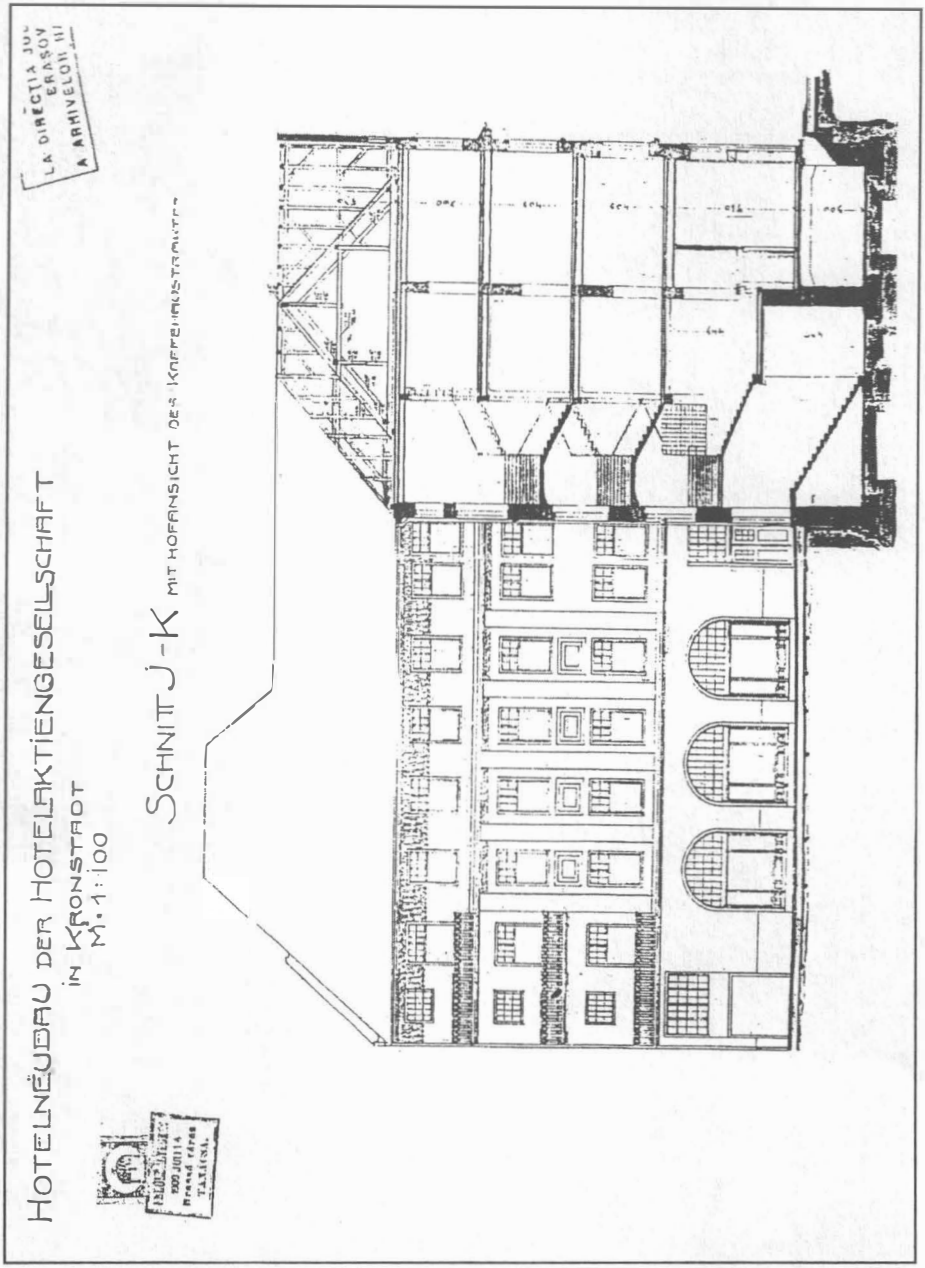

18. Proiectul fațadei aripii cafenelei, dinspre curtea interioară. Arhitecți Albwert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

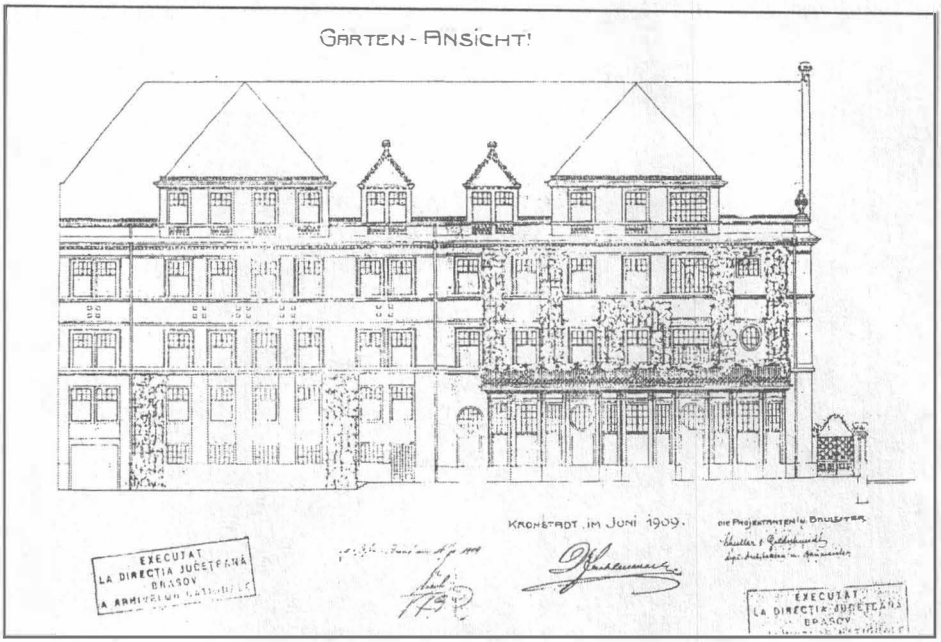

19. Proiectul fațadei dinspre grădină. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1909 (D.J.A.N.Bv.).

20. Aspectul actual al fațadei dinspre grădină.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Architekten Schuller & Goldschmidt. phot. Atelier Muschalek.

„Hotel Krone", Hauptansicht.

21. Aspectul exterior al hotelului, văzut dinspre colțul cafenelei, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, publicată în Die Karpathen, IV Jahrg,.Erstes Maiheft 1911, Heft 15.

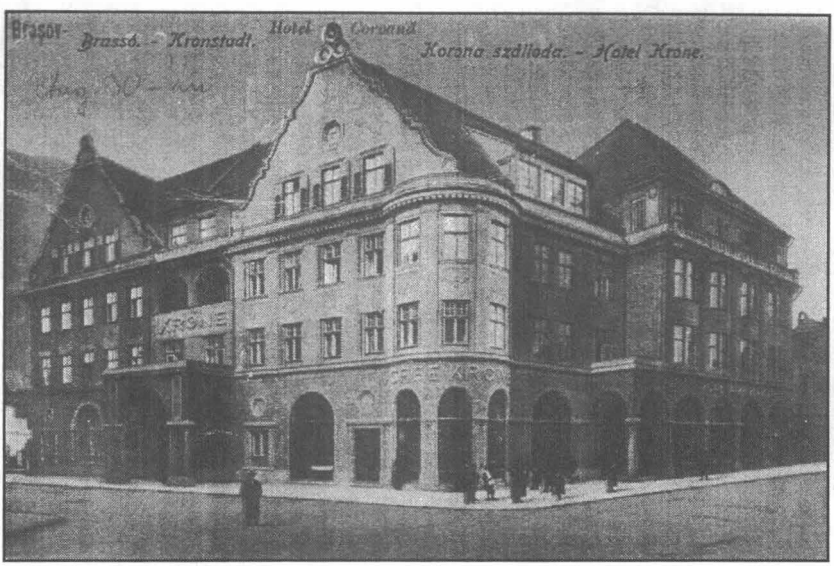

22. Hotelul, văzut dinspre colțul cafenelei, în anul 1918.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

23. Hotelul, văzut dinspre colțul cafenelei, în anul 2001.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

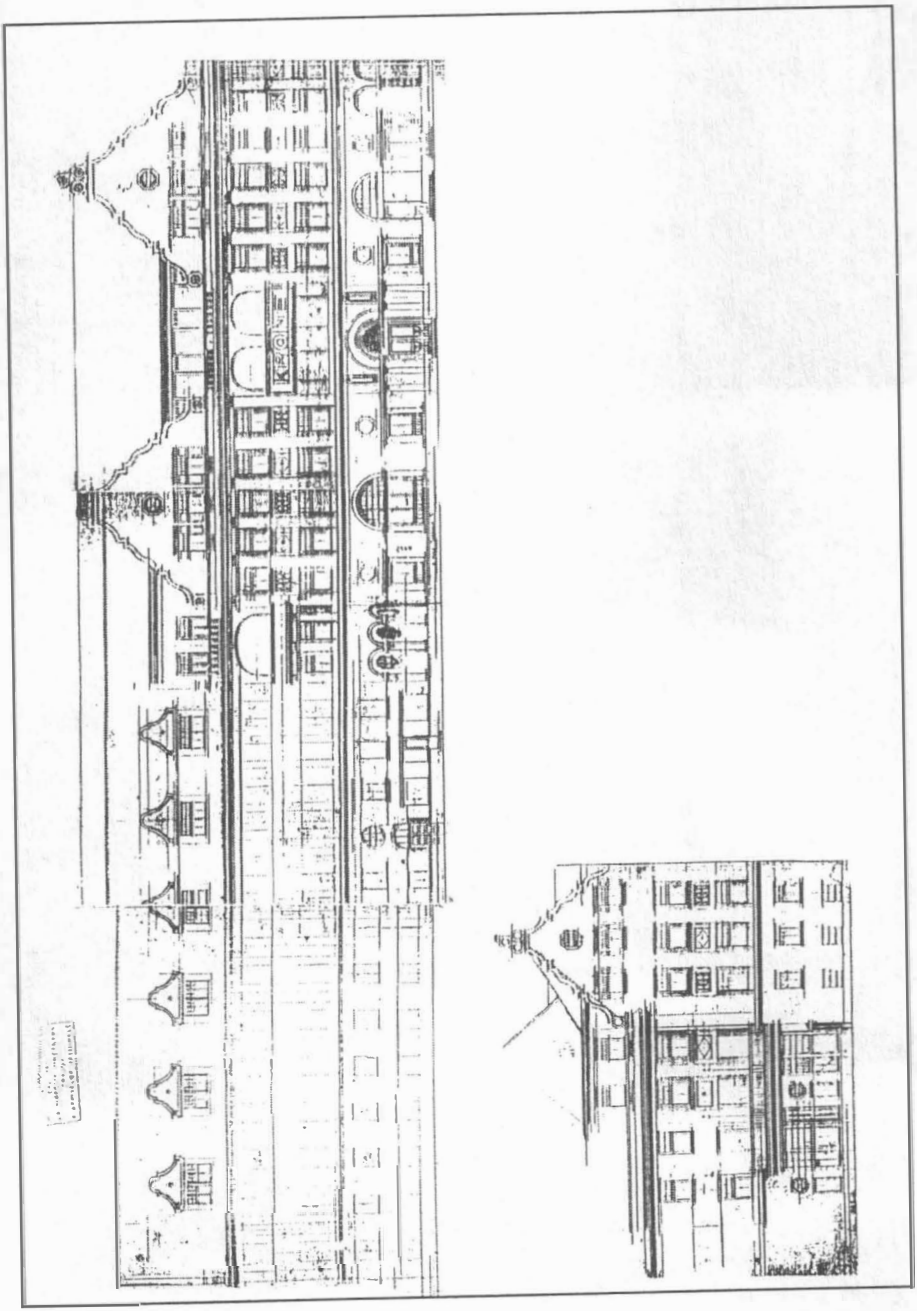

24. Proiectul fațadei dinspre Schustergasse, cu aripa nouă. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1926 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

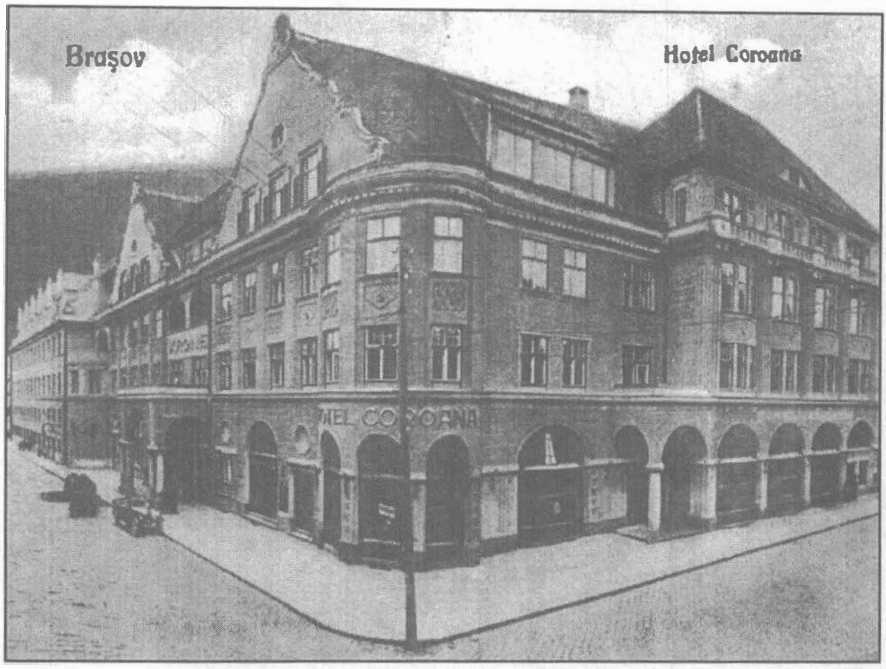

25. Hotelul, cu aripa nouă dinspre Schustergase, adăugată în anul 1926; imagine din anul 1928.

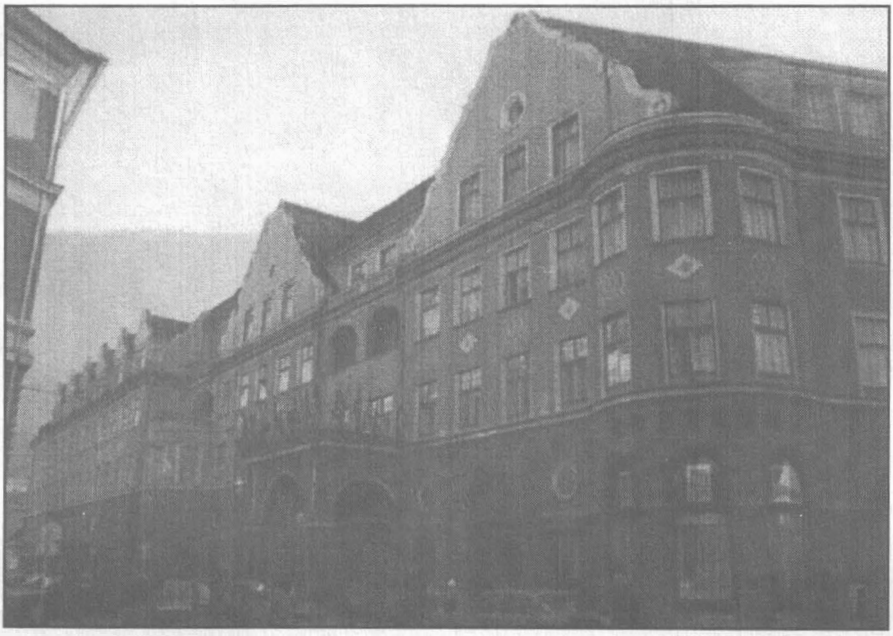

26. Hotelul, cu aripa nouă dinspre Schustergase, în anul 2001.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

27. Vedere a aripii dinspre Schustergase.

28. Vedere a laturii dinspre Schustergase, cu racordul dintre aripa veche şi aripa nouă.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

29. Interiorul holului hotelului, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, publicată în Die Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15.

30. Holul hotelului în anul 2001.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

31. Interiorul restaurantului, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, 1911, publicată în Die Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

32. Interiorul cafenelei, în anul 1911. Foto Karl Muschalek, publicată în Die Karpathen, IV Jahrg., I Maiheft 1911, Heft 15.

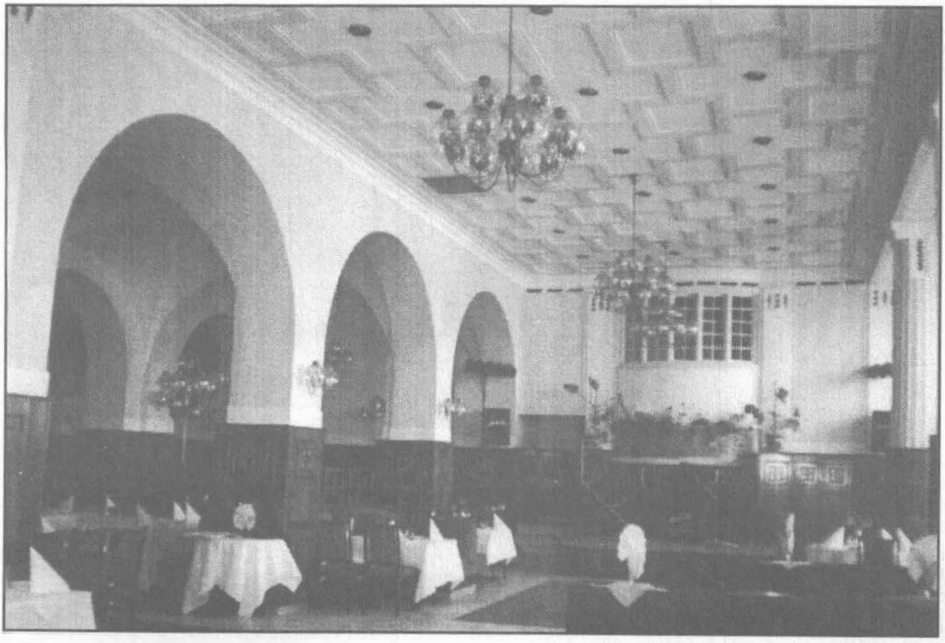

33. Interiorul cafenelei (astăzi restaurant), în anul 2001.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

34. Bow-window din interiorul cafenelei, care maschează accesul la nişa deschisă înspre sala de biliard.

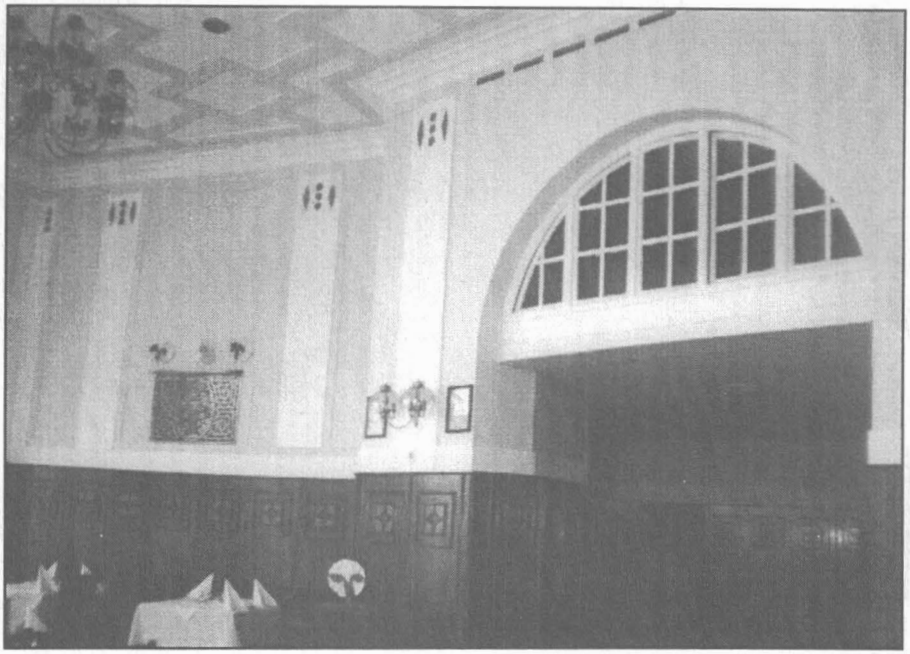

35. Vedere din interiorul cafenelei, cu accesul înspre holul hotelului (astăzi închis).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

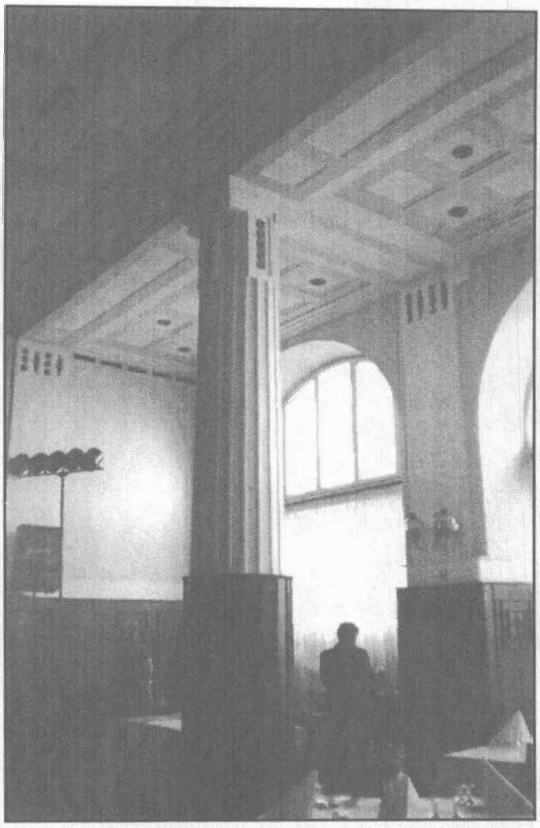

36. Vedere din interiorul cafenelei.

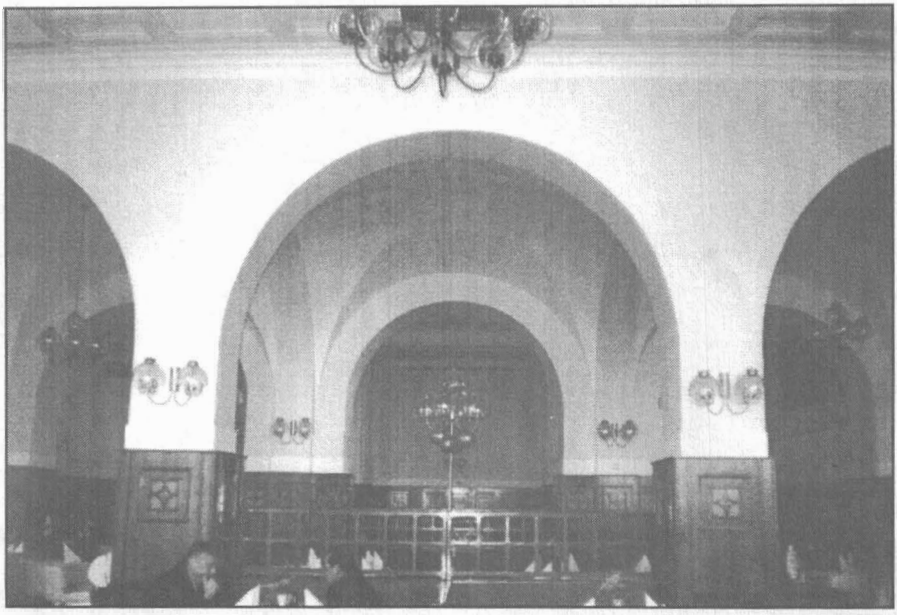

37. Vedere din interiorul cafenelei, înspre sala de biliard.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

38. Interiorul cafenelei, în anul 1936 (în Kronstädter Zeitung, 24 mai 1936, p. 61).

39. Acelaşi interior, în anul 2001.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

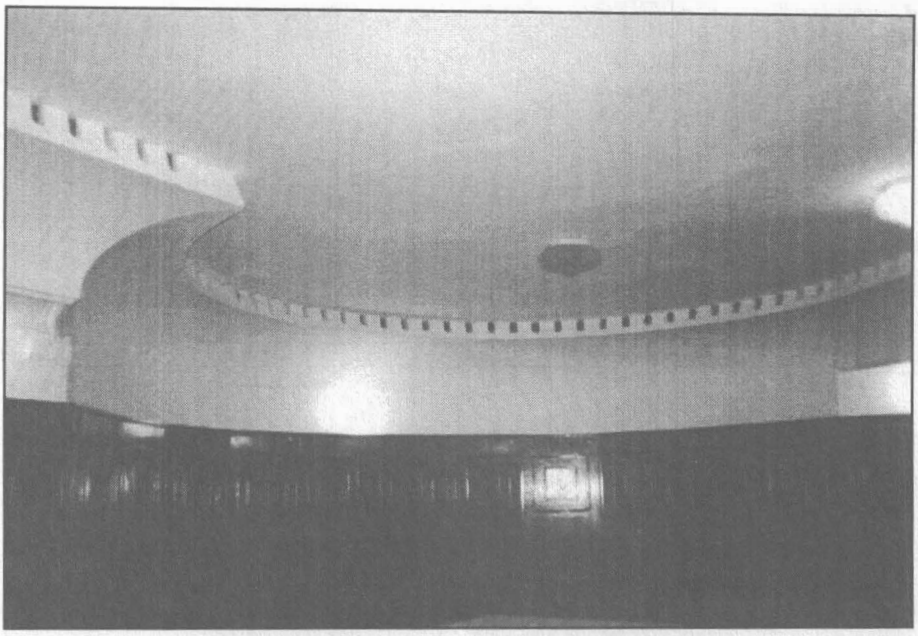

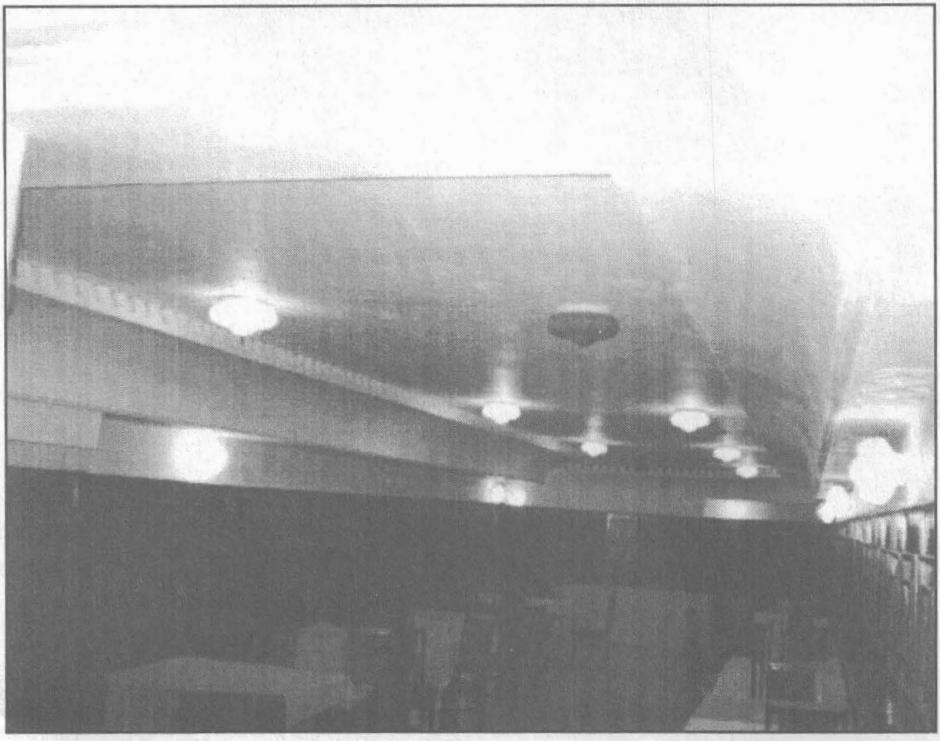

40. (a, b) Sala de jocuri de la subsolul cafenelei. La nivelul superior al pereților, se pot observa gurile de căldură/ventilație.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

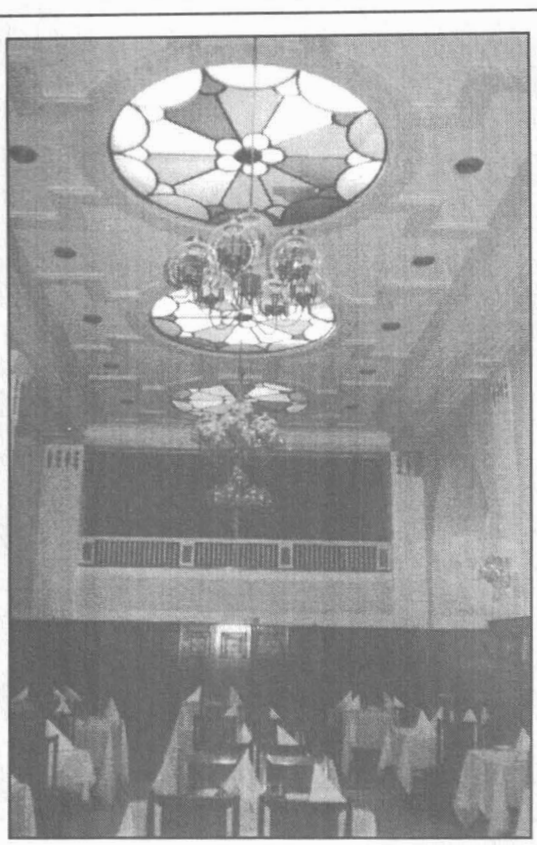

41. Sala de biliard, cu nişa-balcon de unde puteau fi priviţi jucătorii.

42. Vedere din interiorul sălii de biliard, înspre cafenea.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

43. Aspect al tavanului sălii de biliard, cu grilele decorative din metal, care maschează gurile de căldură/ventilație.

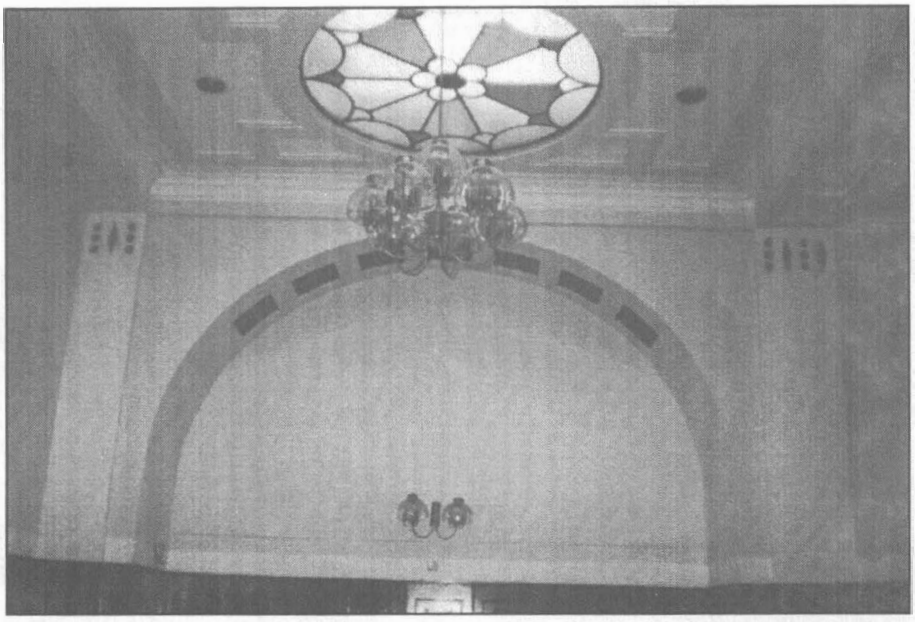

44. Arcadă oarbă din sala de biliard, pe intradosul căreia se observă gurile de căldură/ventilație mascate de grile decorative.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

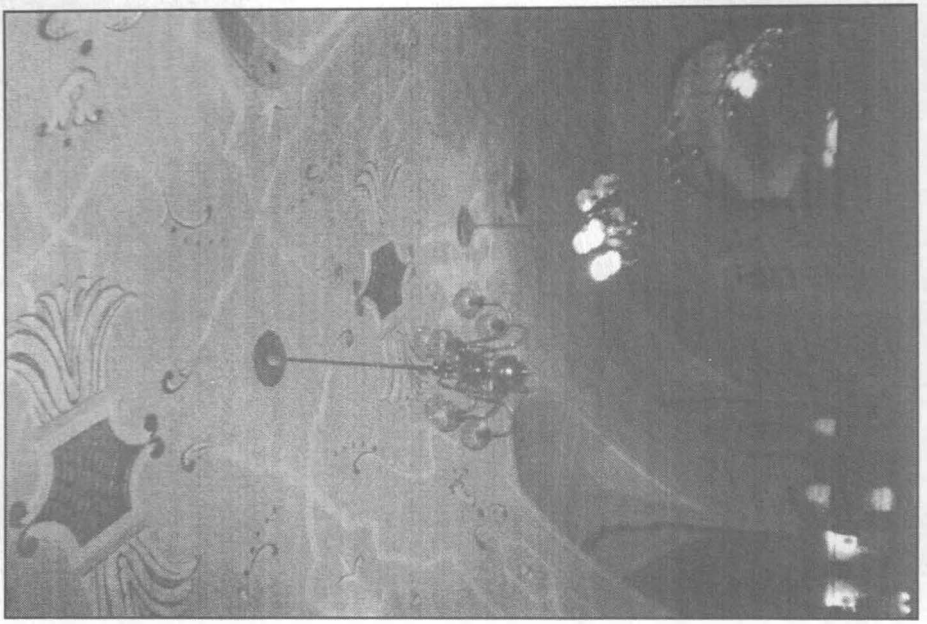

45. Sufrageria, cu decorul original al tavanului. Se pot observa şi aici grilele decorative care maschează gurile de căldură/ventilaţie, al căror decor este parte integrantă a decorului tavanului.

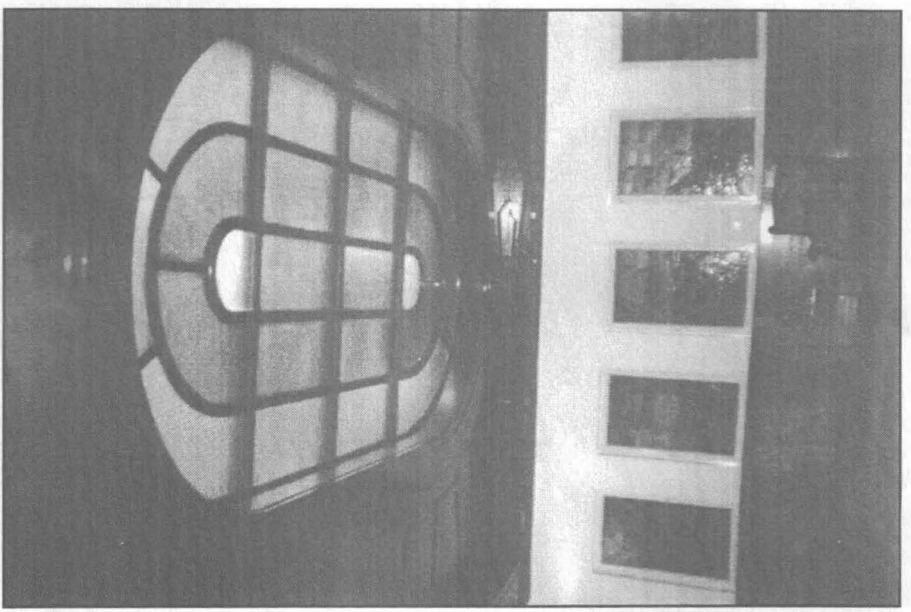

46. Camera pentru bagaje, cu plafonul vitrat, astăzi componentă a holului hotelului.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

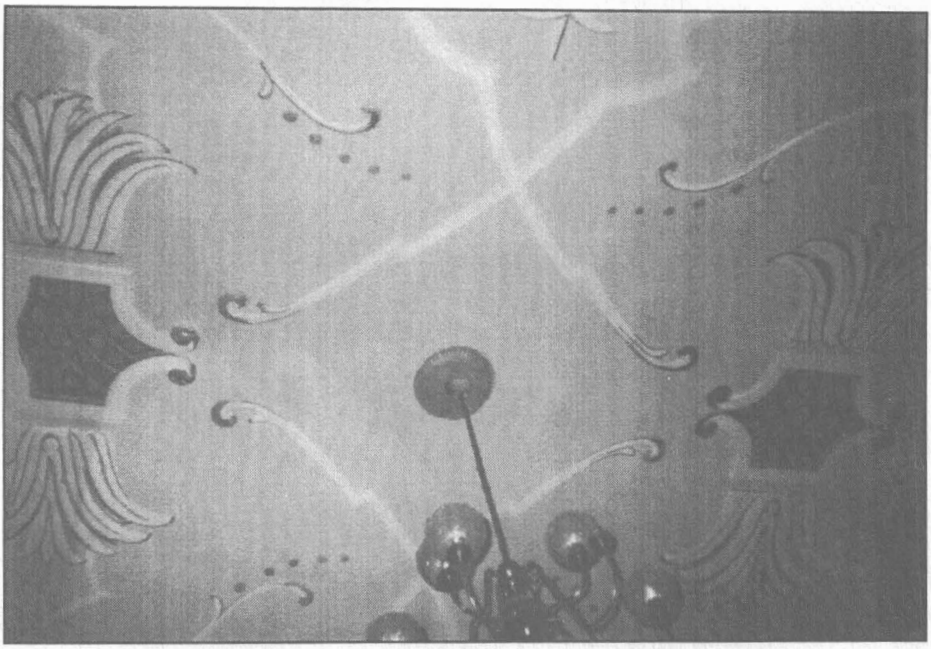

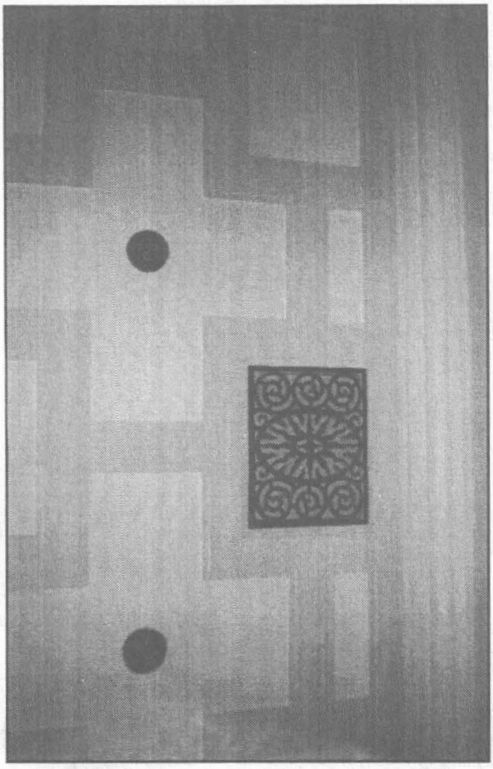

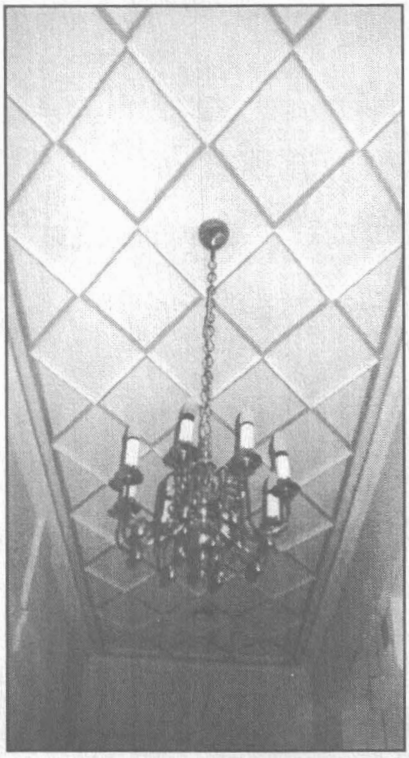

47. Decorația cu stucatura originală a tavanelor şi grilele gurilor de căldură/ ventilație: a) tavanul sufrageriei; b) tavanul cafenelei; c) tavanul holului hotelului.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

a

b

48. Aspecte ale casei scării centrale a hotelului (a,b,c,d), cu ferestrele mari, stucatura tavanului şi balustrada din fier forjat.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

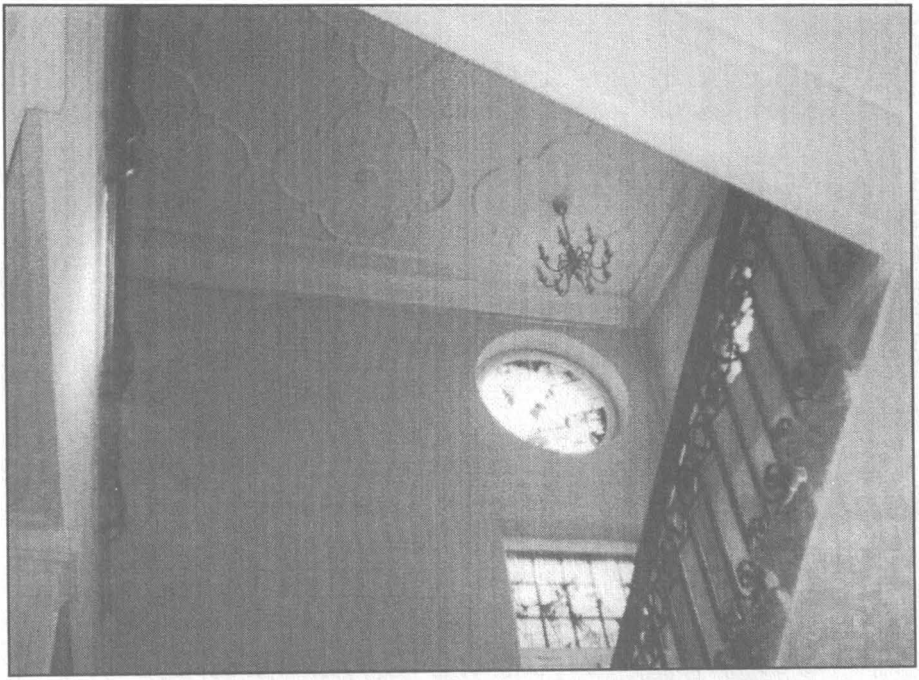

c

d

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

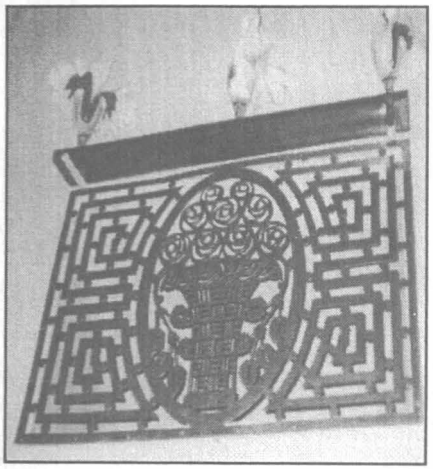

a

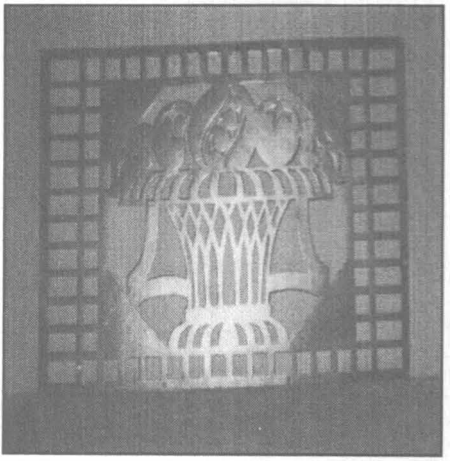

b

c

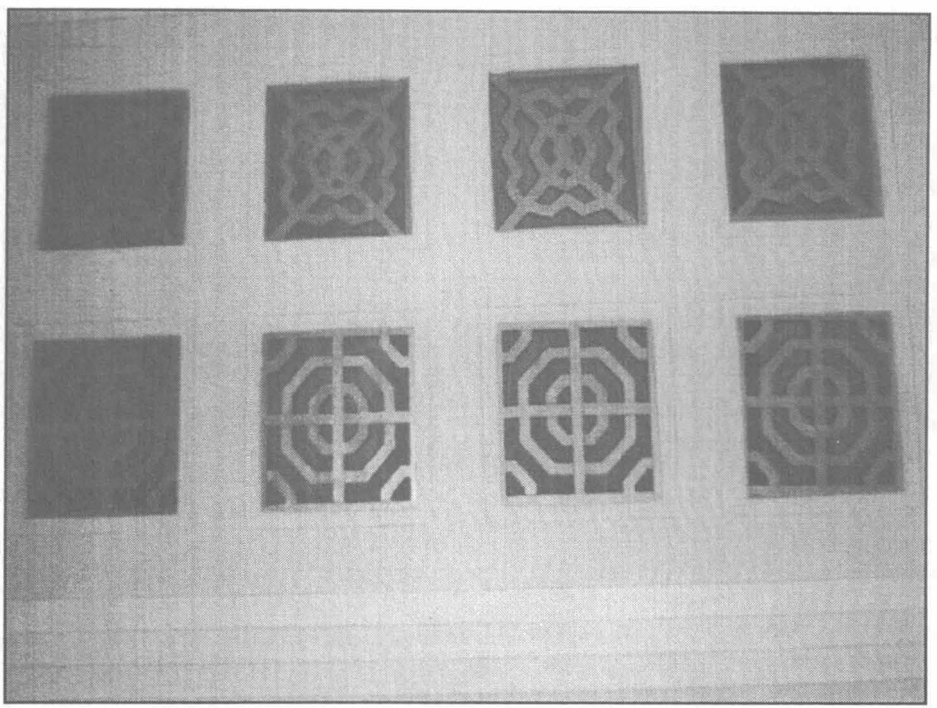

49. Grile decorative, care maschează gurile de căldură/ventilație: a,b) pe peretele cafenelei; c) pe tavanul sălii de biliard.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

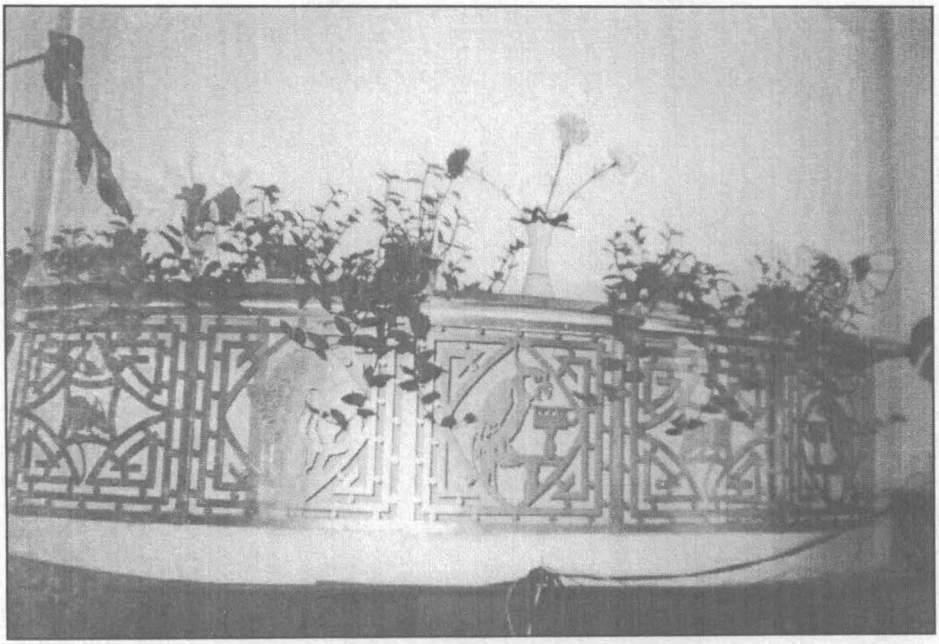

50. Balustrada decorativă a bow-windowului din interiorul cafenelei.

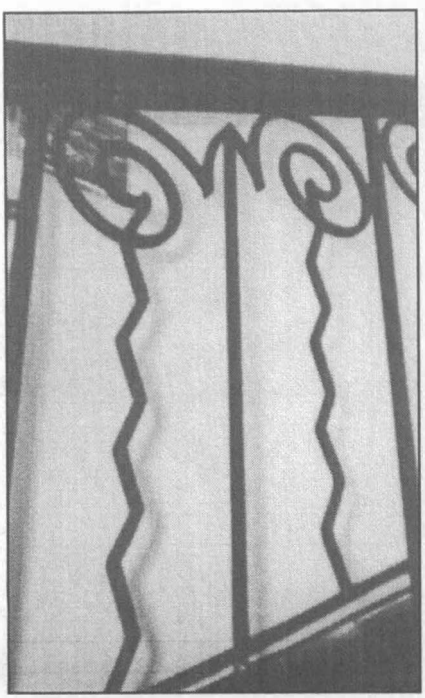

51. Balustrada din fier forjat a scării de serviciu a hotelului.

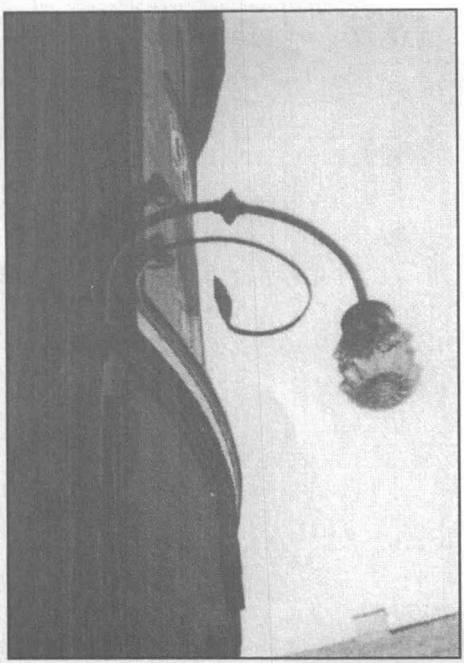

52. Felinar din fier forjat, la una dintre intrările în cafenea, dinspre Schustergasse.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

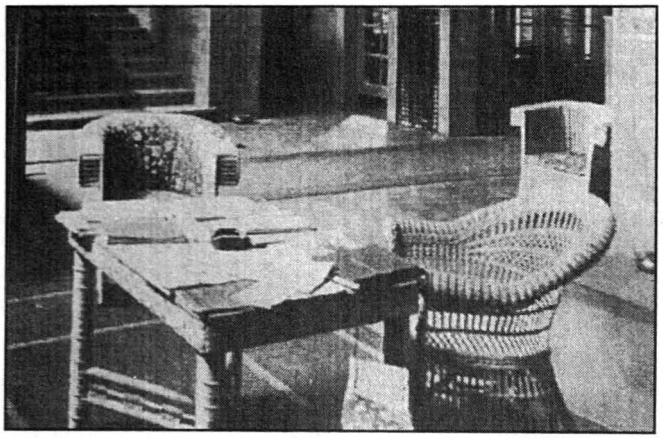

53. Mobilierul din holul hotelului, în anul 1911 (detaliu din foto 29).

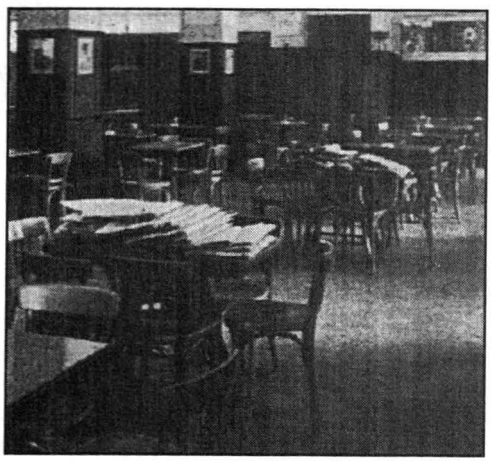

54. Mobilierul şi falsul şemineu din restaurant, în anul 1911 (detaliu din foto 31).

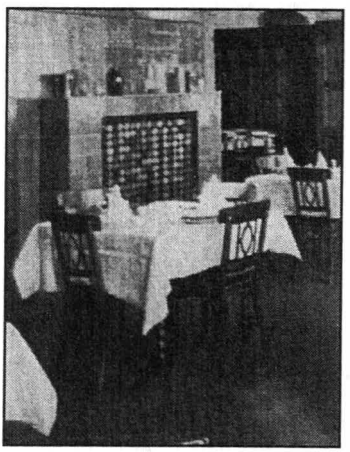

55. Mobilierul din cafenea, în anul 1911 (detaliu din foto 32).

56. Singura masă care se păstrează din mobilierul original (placa de marmură nu mai există).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

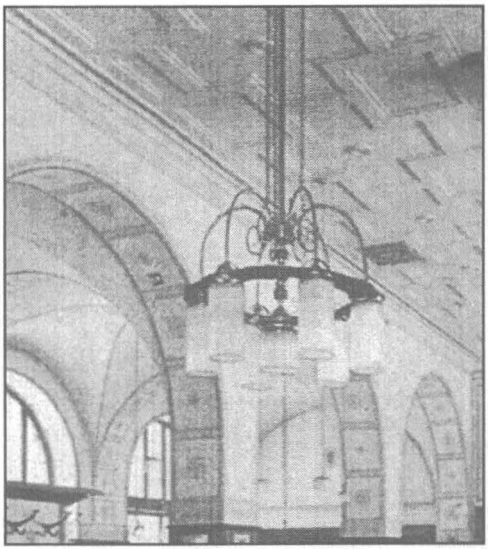

57. Candelabru din cafenea, în anul 1911 (detaliu din foto 32).

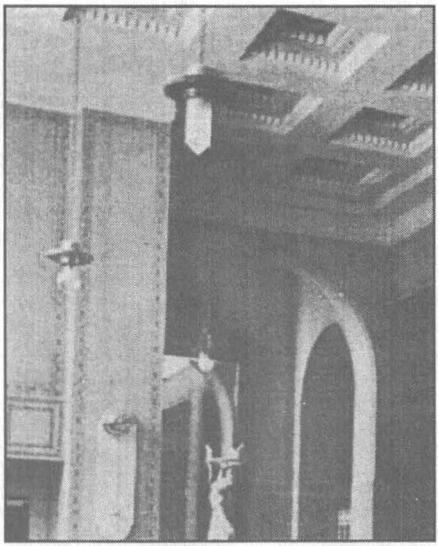

58. Lămpile din holul hotelului, în anul 1911 (detaliu din foto 29).

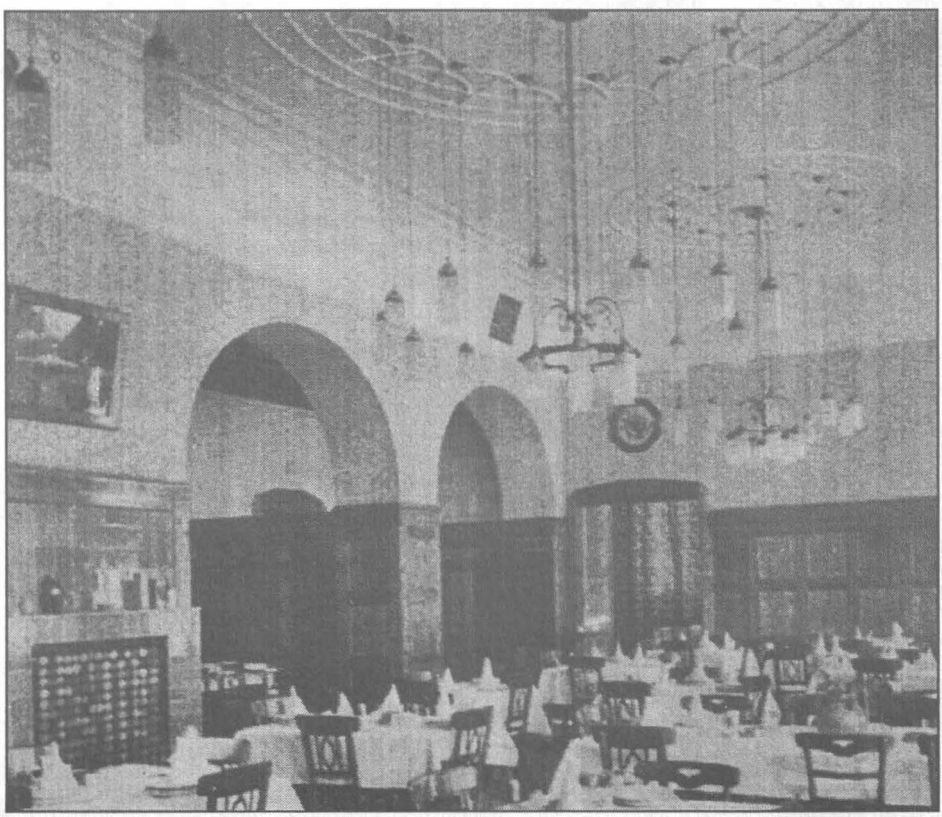

59. Candelabrele din restaurant, în anul 1911 (detaliu din foto 31).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

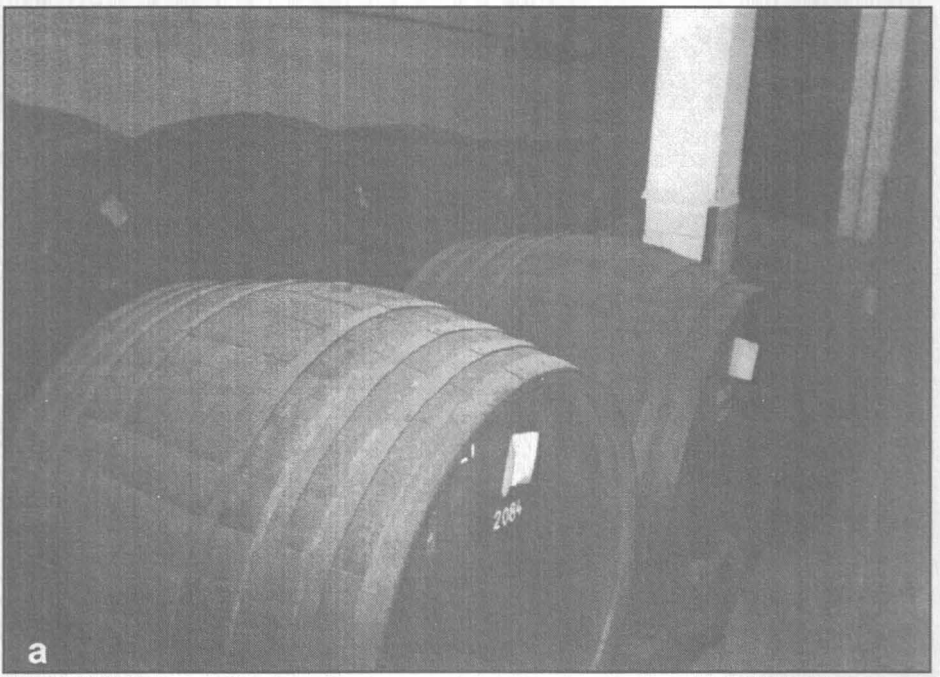

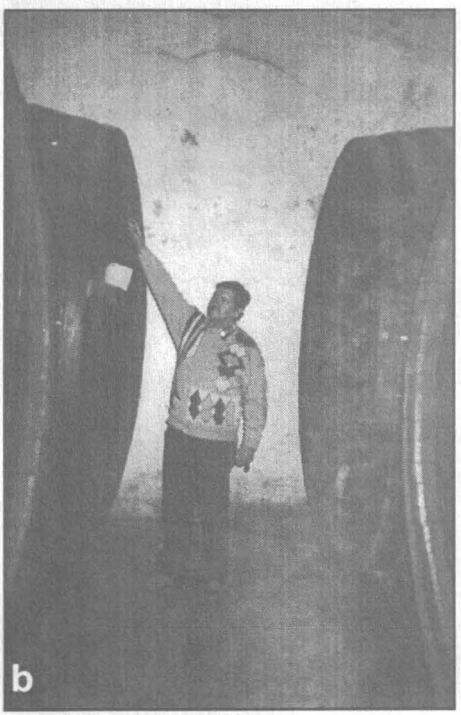

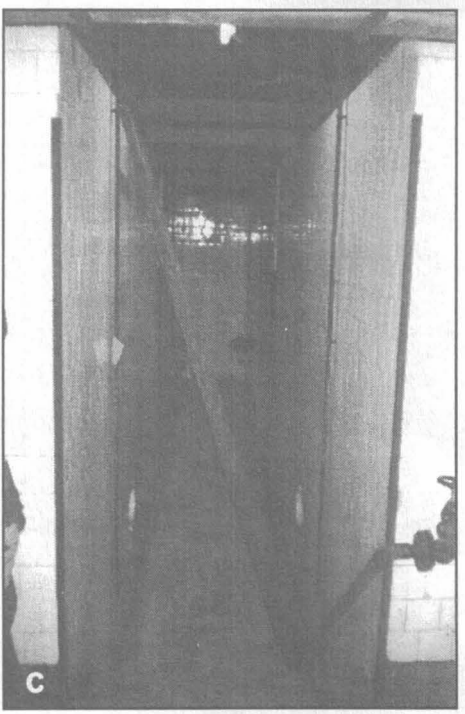

60. Aspecte din pivnițele de vinuri: a,b) butoaiele originale, încă utilizabile, cu capacitate de 4230 l-10000 l; c) cisternele de vin, cu capacitate de 5 şi 10 vagoane.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

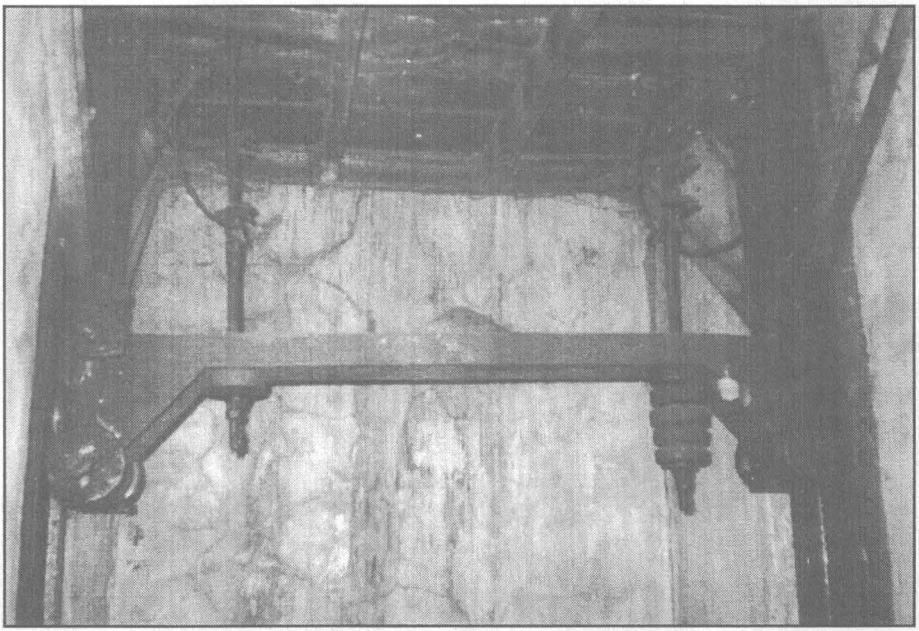

61. Liftul din pivnița de vinuri înspre restaurant.

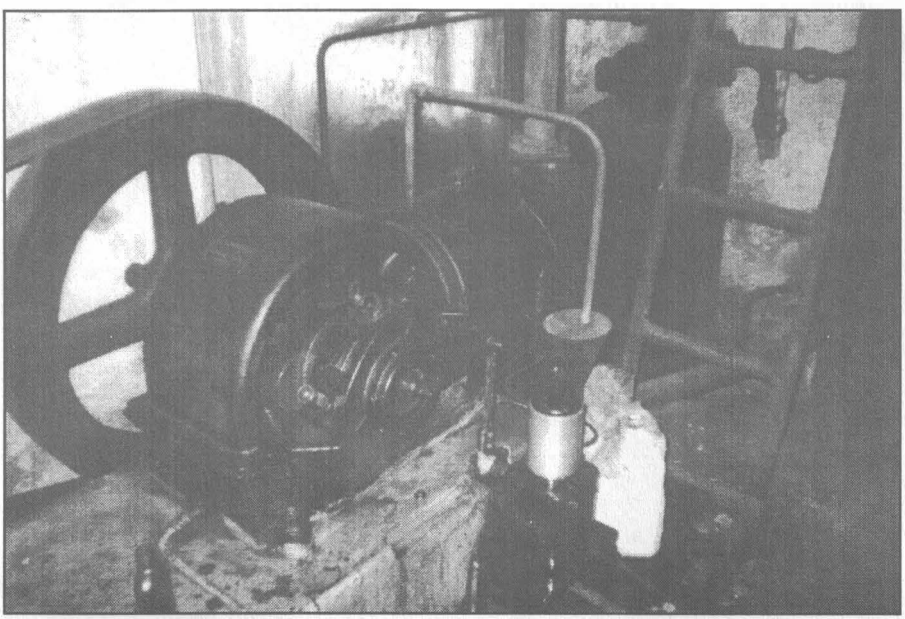

62. Pompa de apă a clădirii, produsă la Berlin la începutul secolului XX, care funcționează şi astăzi.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

63. Scara principală a hotelului, văzută dinspre holul hotelului, cu oglinda originală (vezi şi foto 29).

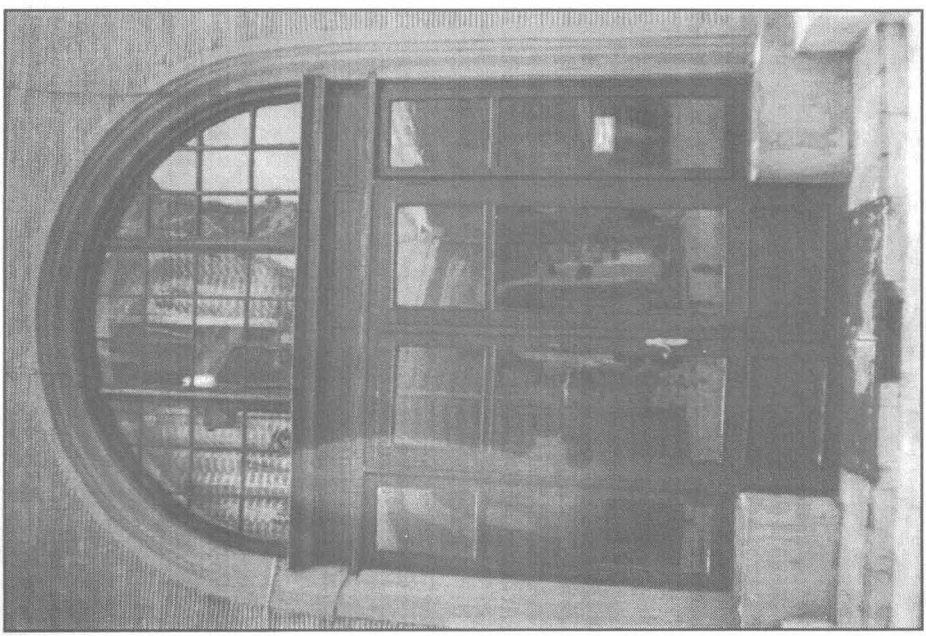

64. Uşă secundară înspre cafenea, dinspre Schustergasse (vezi şi foto 21-23).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

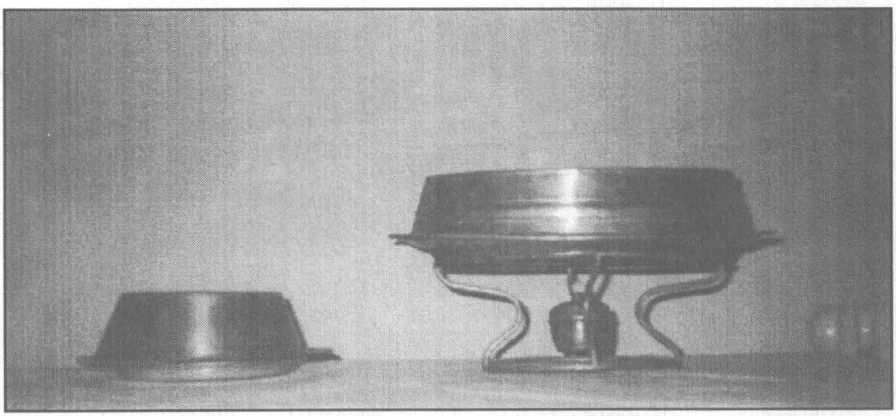

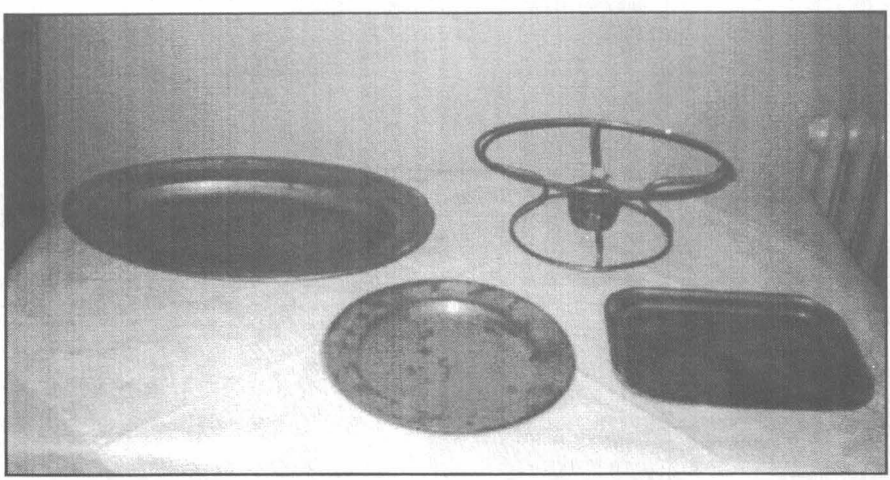

65. (a,b,c) Piese din vesela din metal argintat a restaurantului Krone.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

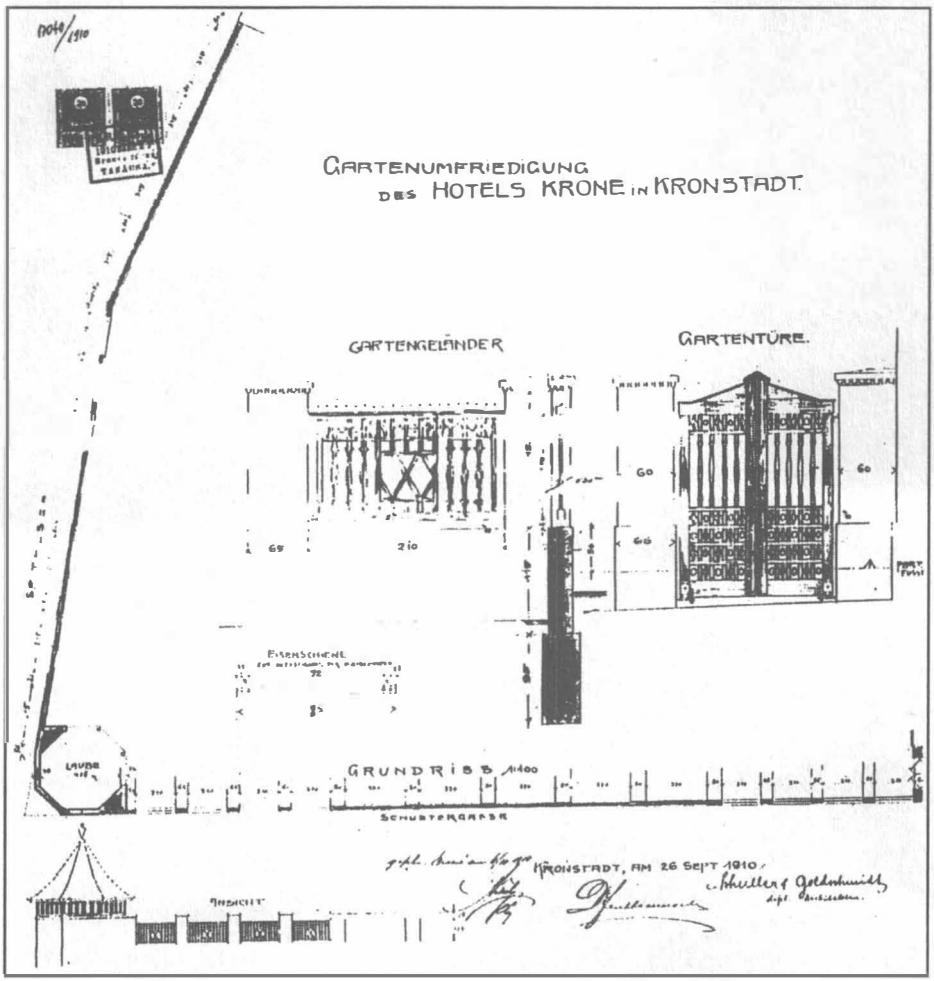

66. Planul grădinii şi proiectul gardului şi al porții grădinii. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1910 (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

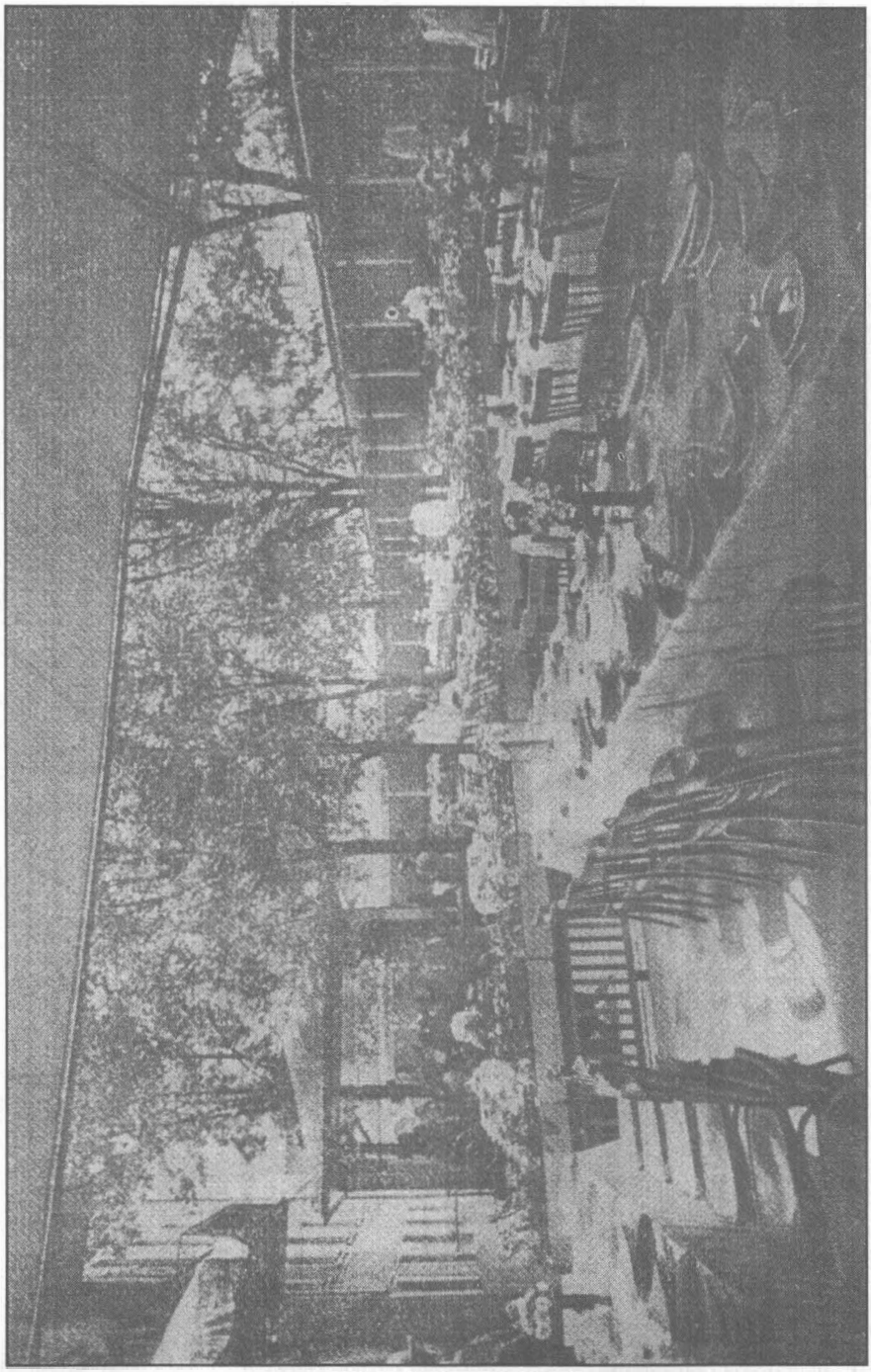

67. Grădina restaurantului, în anul 1936; în prim plan, terasa restaurantului, acoperită cu o copertină; în partea stângă a grădinii se observă chioşcul de muzică (în Kronstädter Zeitung, 24 mai 1936, p. 61).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

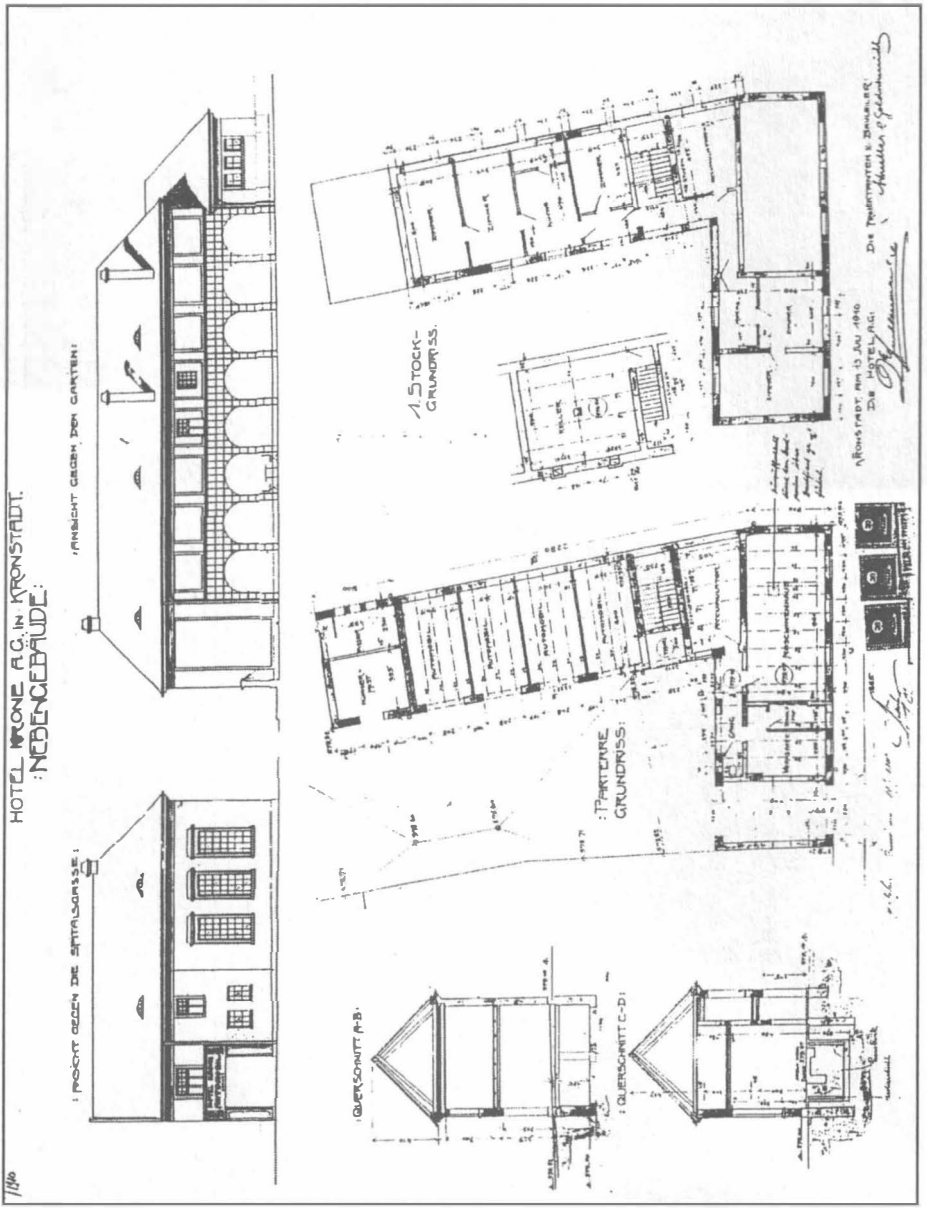

68. Proiectul unei clădiri pentru personal, cu garaj la parter, lângă hotel. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt, 1910 (D.J.A.N.Bv.):Parterre Grundriss = parter; Werkstatt = atelier; Maschinenhaus = sala maşinilor; Accumulator = acumulator; Automobil = garaj; Hohner Mist = magazie de găinaț; Pissoir = pişoar; Keller = pivniță. 1 Stock Grundriss = etajul 1: Zimmer = cameră; Kuche = bucătărie (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

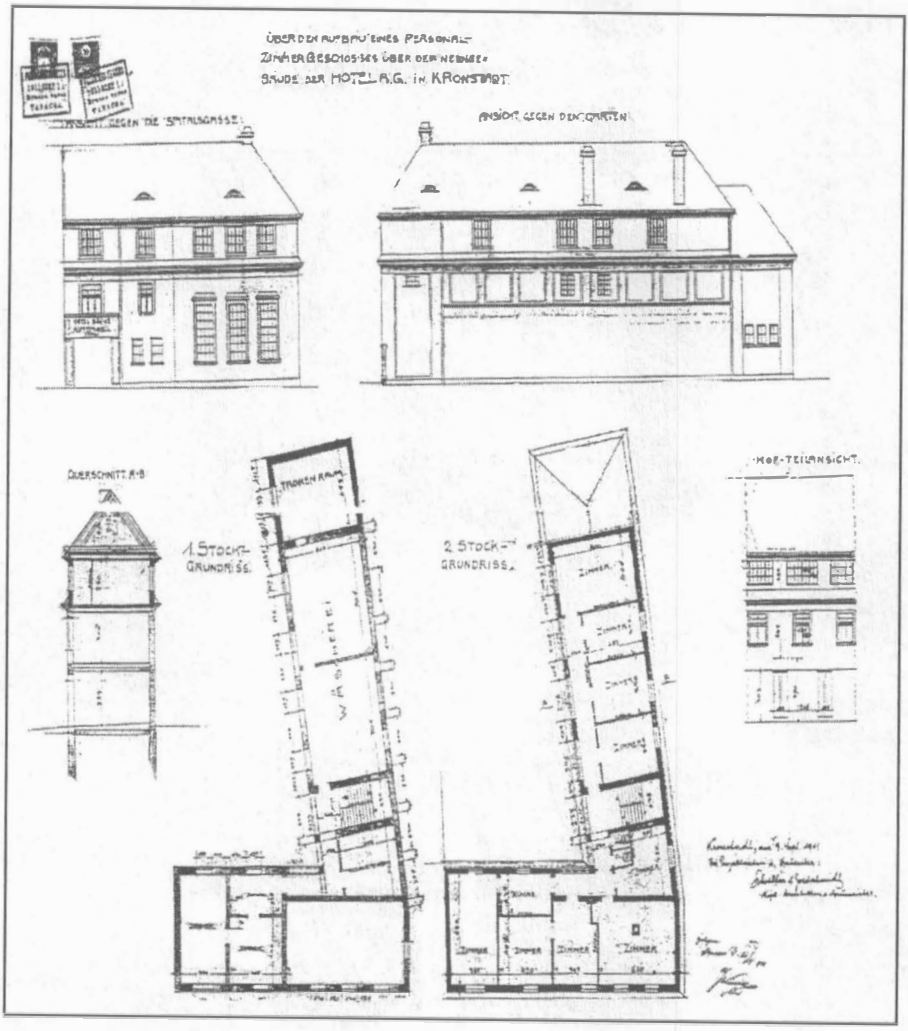

69. Proiectul clădirii pentru personal, cu etajele 1 şi 2, din anul 1911. Arhitecți Albert Schuller şi Oskar Goldschmidt (D.J.A.N.Bv.): 1 Stock-Grundriss = etajul 1: Zimmer = cameră; Wascherei = spălătorie; Troken Raum = uscătorie; 2 Stock-Grundriss = etajul 2: Zimmer = cameră. Hof-Teilansicht = vedere a laturii dinspre curte (D.J.A.N.Bv.).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

70. Antetul hotelului în anul 1911 (D.J.A.N.Bv.).

71. Reclame ale hotelului în presa locală: a) 1911; b) 1938.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Hans Eder: Kaffeehausinterieur.

72. Hans Eder, Interior de cafenea, 1912

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Ioan-George Andron

Caracteristici ale arhitecturii de pe Strada Lungă din Braşov

Studiul nostru se bazează în principal pe rezultatele cercetării efectuate în anii 1998 şi 1999 în cadrul proiectului româno-german "Documentarea patrimoniului săsesc din Transilvania" coordonat de dr. Christoph Machat, când am întocmit un număr de 207 de fişe de monument pe strada Lungă. Construcţiile cercetate au fost confruntate cu planul oraşului întocmit în anul 1887 la scara 1:750 de biroul tehnic Stern & Hafferl din Viena aflat la Arhivele Naţionale, filiala jud. Braşov. Acest plan realizat în culori, cu o mare acurateţe şi conţinând multe detalii, actualizat până la începutul secolului al XIX-lea, ne-a oferit informaţii preţioase privind situaţia imobilelor din acea perioadă.

Fără a intra în istoria încă controversată a formării oraşului Braşov, specificăm că strada Lungă a luat naştere prin contopirea celor două vechi comunităţi săseşti grupate în jurul bisericilor Bartolomeu şi Sf. Martin, care au format "oraşul vechi – "Altstadt", constituind coloana vertebrală a aşezării (devenită ulterior un cartier al oraşului) şi totodată calea de comunicaţie a aşezării Corona (devenită apoi oraşul Kronstadt) cu Sighişoara şi Făgăraşul. La început un drum de ţară, pe măsura sporirii populaţiei şi implicit a numărului de case şi gospodării, a devent uliţă şi în cele din urmă o stradă cu front continuu de case pe ambele sale laturi.

Ne propunem o succintă caracterizare a arhitecturii de pe strada Lungă făcând consideraţii asupra caracteristicilor diferitelor zone ale străzii – pe care o vom parcurge de la nord spre sud – prezentând mai detaliat câteva exemple din cele mai reprezentative tipuri de clădiri.

Până aproape de mijlocul secolului al XX-lea ocupaţiile tradiţionale ale locuitorilor "oraşului vechi" au fost agricultura şi creşterea animalelor (bătrânii îşi amintesc cum, până pe la al doilea război mondial, în fiecare dimineaţă şi seară strada Lungă era invadată de cireada de vaci care mergea la păscut la marginea oraşului) iar acest lucru se reflectă şi în arhitectura străzii, mai cu seamă în jumătatea sa nordică.

În planul Stern & Hafferl de pildă, între actualele numere 208 şi 234, la 1887 erau 11 loturi având circa 100 m. lungime şi o lăţime medie de 18 m., fiind ocupate de curţile lungi având o lungime cuprinsă între 35 şi 60 m. iar restul de livezi. Cu două excepţii, casele au un plan dreptunghiular şi sunt dispuse cu latura scurtă la stradă. Majoritatea caselor sunt continuate în ax de construcţii anexe (grajduri, şoproane, magazii) iar în fundul curţii, transversal pe lot, se află şurile de mari dimensiuni. Sunt veritabile gospodării ţărăneşti de tip francon,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

care nu se deosebesc de gospodăriile săseşti din satele din Țara Bârsei. La sfârşitul secolului trecut pe aceste loturi se găseau nouă şuri dintre care azi au rămas şase. Dintre şurile vechi, doar trei ocupă întreaga lățime a lotului, celelalte fiind mai scurte, lăsând o cale de acces spre livada din spate. Aproape toate gospodăriile aveau încă la sfârşitul secolului trecut câte o construcție anexă la stradă, de obicei o bucătărie de vară şi cuptorul de pâine.

Pe frontul vestic al străzii, la sud de casa parohială evanghelică, se află câteva case specifice arhitecturii rurale săseşti tradiționale datând de la mijlocul secolului al XVIII-lea, printre care şi casa predicatorului evanghelic al bisericii Bartolomeu, de la nr. 245, cu plan dreptunghiular şi latura scurtă la stradă, fundație din piatră şi pereți din piatră şi cărămidă (foto 1). Are două beciuri, cel din spate având patru travee cu bolți în cruce sprijinite pe pereții laterali şi pe un pilon central. Inițial acest beci a avut acces direct dintr-o încăpere de la parter, actualul acces din exterior de sub scara ce duce la etaj fiind mai recent. Casa are parter şi etaj, legate printr-o scară interioară cu trepte masive din stejar înzidite. Aproape toate încăperile de la parter şi etaj păstrează tavanele cu scânduri pe grinzi de lemn. Un element mai rar întâlnit la o casă de secol XVIII din afara oraşului îl constituie closetul de pe latura scurtă din spatele casei, din paiantă, sprijinit în consolă şi cu acces de la etaj. Fațada este simplă, cu câte două ferestre dreptunghiulare în două canate la parter şi etaj şi deschideri de acelaşi tip la pod, cu chenare zugrăvite în roşu. Acoperişul înalt cu pante uşor evazate este în două ape cu învelitoare din țiglă ascuțită. Frontonul trapezoidal de la fațadă are la bază o cornişă profilată ce înconjoară toată casa, susținând streşinile de pe laturile lungi şi delimitând pinionul triunghiular din spate, pe care se află o inscripție ce datează casa în al şaptelea deceniu al secolului al XVIII-lea: "176[?]". Accesul în curte se face printr-o poartă înaltă din zid cu deschidere semicirculară la poarta carosabilă flancată de doi pilaştri aplatizați şi prevăzută cu doi batanți din scânduri masive, iar portița pietonală este dreptunghiulară şi surmontată de o străpungere arcuită.

Gospodăria nr. 234, amplasată cu latura lungă pe strada Câmpului (fostă Kirchgasse) este reprezentativă pentru tipul de gospodărie complexă de tip francon (foto 2). Casa are plan în "L" cu latura scurtă la strada Lungă şi latura lungă la str. Câmpului, demisol şi parter înalt. În axul casei se află grajdul (transformat în anii 1950-60 în locuință) din zidărie de cărămidă tencuită, supraînălțat cu un depozit pentru furaje şi acoperit în două ape cu țiglă ascuțită. Şura de plan dreptunghiular din fundul curții, care ocupă întreaga lățime a acesteia (inclusiv a casei vecine de la actualul nr. 232) este de fapt o şură dublă cu două porți spre curte, cu pereți din cărămidă tencuiți şi acoperiş în doua ape cu țiglă ascuțită. Pe pinionul de nord al şurii (spre str. Câmpului) se află inscripția sgrafitată şi pictată "18 - GEORG LIEHR – 69". În planul Stern & Hafferl gospodăria avea curte comună cu casa vecină nr. 232 care, potrivit tradiției orale, a aparținut tot familiei

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Liehr şi servea ca locuință pentru lucrătorii zilieri.

În jumătatea nordică a străzii au fost puține cârciumi, cea mai veche şi celebră fiind cârciuma "La Doi Uriaşi" de la nr. 202, care avea şi han (foto 3). Este un ansamblu amplasat pe mediana lotului alcătuit din trei construcții: locuința hangiului cu cârciuma, hanul şi şopronul pentru atelaje. În planul Stern & Hafferl ansamblul are aceeasi configurație, doar cârciuma avea plan în "L".

Clădirea ce adăpostea cârciuma şi locuința hangiului este o casă de mari dimensiuni de plan dreptunghiular cu latura scurtă la stradă, din zidărie de piatră şi cărămidă şi cu două nivele: demisol şi parter înalt. Presupunem că inițial casa avea plan dreptunghiular cu latura scurtă la stradă şi a cunoscut două etape de extindere: prima în al treilea sfert al secolului al XIX-lea pe latura de N (când a primit planul în "L"cu latura scurtă la stradă, aşa cum arată în planul Stern & Hafferl) şi o a doua extindere la începutul secolului XX, când casa a fost mărită şi în colțul de NV şi a căpătat actualul plan dreptunghiular, amplificat pe latura de N față de planul inițial. La demisol se află un amplu beci (sau trei beciuri cu legătură între ele) cu bolți turtite pe arce dublou: unul pe latura de sud a casei (jumătatea de V), unul median ce străbate toată casa pe axul longitudinal (ulterior separat în două printr-un perete) şi unul în colțul de NV. Accesul la beciuri se face din curte, pe laturile de S, de E şi de N ale casei. Parterul înalt în care inițial era cârciuma (la stradă) şi locuința hangiului (în spate) a fost restructurat la interior în anii 1950-60, fiind transformat în apartamente pentru chiriaşi. Acoperişul este amplu, înalt, în două ape cu pante uşor evazate, pinioane teşite pe laturile scurte şi invelitoare din țiglă ascuțită. Treimea de nord a casei, rezultată în urma celor două etape de extindere, este acoperită de o prelungire a pantei nordice a nucleului vechi al casei. La fațadă clădirea are un soclu cu două deschideri dreptunghiulare la demisol iar la nivelul parterului înalt fațada a suferit o retencuire prin stropire. Are trei ferestre în două canate, prevăzute cu obloane-jaluzele din scânduri decorate prin traforare (la nucleul inițial al casei) şi o uşă la actualul bar (la aripa casei extinsă după 1900). Nivelul ferestrelor este încadrat de două brâie simple. Frontonul trapezoidal având la bază o cornişă profilată cu învelitoare din țiglă ascuțită, este străpuns de două ferestre dreptunghiulare având obloane de scânduri traforate. O mică anexă cu parter (actual locuință) leagă fosta cârciumă de han.

Hanul este o clădire din zidărie de cărămidă tencuită de plan dreptunghiular, amplasată în axul clădirii cârciumii, cu trei nivele: demisol, parter şi etaj. Demisolul de sub treimea de vest a cladirii constă într-un beci acoperit cu bolți turtite pe arce dublou. Parterul are un şir de încăperi cu bolți pe arce dublou (tencuite şi zugrăvite) cu acces pe latura de sud şi casa scării din care se accede la beci şi la etaj. Etajul are camere cu acces pe trei uşi pe latura de nord, dintr-o galerie din lemn sprijinită pe stâlpi şi cu balustradă de scânduri. Hanul are două acoperişuri într-o apă: unul pe hanul propriu-zis, celălalt pe galeria din lemn, ambele cu

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

învelitoare din țiglă ascuțită. Sub galeria de lemn se afla inițial popicăria, ulterior zidită şi transformată în locuințe pentru chiriaşi. Camerele de la etaj ale hanului au nouă ferestre orientate spre sud. Dotările sanitare ala hanului constau într-un closet (actual WC) în casa scării la parter şi o chiuveta din fontă smălțuită cu robinet la galeria deschisă de la etaj.

Şopronul din fundul curții este o construcție amplă de plan dreptunghiular dispusă paralel cu strada, cu pereți din cărămidă tencuiți, care servea ca adăpost pentru atelajele clienților hanului. Datorită suprafeței mari, pentru susținerea acoperişului larg învelit cu țiglă ascuțită, în interiorul şopronului sunt amplasați 4 stâlpi masivi fasonați, cu contrafise, ce susțin două grinzi longitudinale pe care se sprijină grinzile transversale.

Accesul în curtea de sud a hanului se face printr-o portiță pietonală cu deschidere uşor arcuită şi prin poarta carosabilă înaltă cu deschidere inițial semicirculară, deteriorată în ultimii ani de vehicule agabaritice. În *Braşovul de altădată*, Sextil Puşcariu menționează "portretele în mărime naturală ale celor doi giganți, de-a dreapta şi de-a stânga porții".

La numărul 176 se află o gospodărie complexă, cu construcții pe toate laturile curții (aproape identică în planul Stern & Hafferl) alcătuită din casa principală, casa secundară, grajd, şură şi anexă.

Casa principală situată în colțul de NV al curții (foto 4) are plan în "L" (inițial dreptunghiular) cu latura lungă la stradă, pereți din piatră şi cărămidă, demisol şi parter înalt. Demisolul (în curs de renovare la data cercetării) are un beci cu boltă semicilindrică cu penetrații în colțul de NV, încăperi cu tavane din scânduri pe grinzi de lemn (tencuite recent şi amenajate în cabinet medical) în colțul de SV iar jumătatea de E a demisolului, spre curte, păstrează tavanele de scânduri pe grinzi de lemn. Parterul înalt are două camere mari la stradă (cu câte 3 ferestre fiecare) şi dependințe în spatele lor, spre curte. Acoperişul este de tip baroc, frânt şi cu pante evazate, în 4 ape la partea superioară şi în 2 ape la partea inferioară, cu frontoane pe laturile scurte. Fațada tencuită recent prin stropire prezintă la demisol două guri de aerisire la beciul de N şi trei ferestre dreptunghiulare (aproape pătrate) la actualul cabinet medical, rezultat al unei transformări. Brâu intre nivelul demisolului şi parterul înalt care are 6 ferestre în 2 canate (cu două ochiuri de geam mai mari şi opt ochiuri mici), cu sohlbank şi colțurile superioare rotunjite. Cornişa profilată de sub streaşină este continuă, delimitând frontoanele laterale. Poarta înaltă din zid are deschidere semicirculară şi batanți noi din tablă. Casa secundară se află în axul celei principale, are plan dreptunghiular, un demisol cu beci acoperit cu trei travee de bolți pe arce dublou şi parter-locuință. Grajdul amplasat în colțul de NE al curții conține un şopron median flancat de două grajduri propriu-zise, este supraînălțat cu un depozit pentru furaje prevăzut cu două uşi şi a fost construit la începutul secolului XX. Şura de plan dreptunghiular din fundul curții este dispusă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

paralel cu strada – care inițial includea o şură mediană flancată de două grajduri – este demolată în proporție de 3/4. Anexa de pe latura de S a curții, adosată casei nr. 174, are plan dreptunghiular, parter, este acoperită într-o apa cu țiglă profilată şi a fost transformată în locuințe. Prin elementele constructive casa este databilă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, suferind amplificări şi modificări ale fațadei la începutul secolului XX. Casa secundară datează de la mijlocul secolului al XIX-lea iar în perioada interbelică vechea şură din lemn a fost înlocuită cu şura din zid şi tot atunci s-a construit şi grajdul.

Una dintre clădirile publice importante ridicate în al treilea sfert al secolului al XIX-lea este Şcoala evanghelică "Bartolomeu" de la nr. 160, situată la intersecția cu strada Şcolii (fostă Schulgasse). Are un plan aproximativ în "U" cu aripile inegale. Clădirea (foto 5) are zidărie din cărămidă tencuită şi zugrăvită şi trei nivele: demisol, parter înalt şi etaj. Demisolul include spații ample în aripa principală (de la str. Lungă) cu bolți pe arce dublou tencuite şi zugrăvite şi un spațiu boltit "à vela" în aripa de SE. Parterul conține în aripa principală un coridor acoperit cu bolțişoare pe grinzi metalice şi ferestre spre curte, o sală mare de clasă cu 3 ferestre spre fațadă şi alte încăperi mai mici (probabil rezultate dintr-o compartimentare ulterioară), câte o sală mare de clasă în aripile secundare de N şi de S (cu ferestre spre curte) şi casa scării în aripa de S. Planşee de lemn între parter şi etaj şi deasupra etajului. Etajul conține în aripa principală un coridor cu geamlâc spre curte iar spre fațadă sunt două săli mari şi altele mai mici. Aripa de N conține o sală cu ferestre spre curte şi încă o încăpere, iar spre curte are un coridor cu balustradă metalică. Aripa de S are o sală mare cu ferestre atât spre str. Şcolii cât şi spre curte. Acoperişul este în patru ape la aripa principală şi în două ape pe aripile secundare, cu învelitoare din țiglă ascuțită.

Fațada spre str. Lunga are un soclu străpuns de 4 deschideri mari şi 4 mai mici iar la parter şi etaj sunt câte 10 ferestre în două canate, arcuite la partea superioară, cu sohlbank şi ancadramente profilate simple, între aceste nivele fiind o cornişă profilată învelită cu tablă. Mediana fațadei este dominată de un fronton triunghiular. Fațada este marcată de patru pilaştri aplatizați dispuşi la extremități şi în zona mediană. În planul Stern & Hafferl este figurată o străpungere a aripii principale printr-un gang, ale cărui urme nu se pot vedea astăzi. O fotografie din jurul anului 1900 de la Arhiva Națională-filiala Braşov confirmă corectitudinea şi acuratețea planului, şcoala prezentând într-adevăr un gang median la fațadă. Acest gang a fost înlăturat în secolul XX, când aripa de S a fost modificată prin adăugarea unei mici aripi care conține grupurile sanitare şi noul acces în şcoală. În fundul curții, pe locul fostului părculeț cu alei şerpuite s-a construit, probabil în primul sfert al secolului XX, sala de gimnastică a şcolii, o construcție de plan dreptunghiular, cu pereți din cărămidă. Sala propriu-zisă ocupă cam 2/3 din clădire, este spațioasă şi luminoasă iar acoperişul se sprijină pe 4 perechi stâlpi cilindrici (coloane) din lemn ce susțin grinzi transversale; tavanul este tencuit,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cu muchiile teşite. Restul de circa 1/3 din clădire este ocupat de alte încăperi, probabil vestiare, magazii şi birou. Acoperişul este în două ape cu ţiglă solzi.

Una din cele mai vechi case de strada Lungă care păstrează (chiar dacă numai parţial) substanţa originară este cea de la nr. 147 (foto 6). Are un plan aproximativ pătrat, cu pereţi din piatră de râu (la demisol) şi din piatră în amestec cu cărămidă cu liant de lut (la parter). Iniţial casa avea un plan dreptunghiular cu latura lungă la stradă (astfel figurează şi în planul Stern & Hafferl), dar o parte din casă (aproximativ treimea de N) a fost demolată odată cu construcţia casei vecine de la nr. 149. Are interiorul împărţit în două compartimente. Compartimentul de N are beci cu tavane din scânduri pe grinzi groase din stejar, cioplite cu securea, dispuse perpendicular la stradă. Accesul la beci se face printr-un gang boltit semicilindric (neregulat) pe trepte din lemn. Parterul înalt are o cameră la stradă urmată de o mică bucătărie, ambele cu tavane de scânduri pe grinzi de lemn dispuse perpendicular pe axul străzii. Compartimentul de S are beci boltit semicilindric (cu acces printr-o uşă cu deschidere semicirculară din beciul de sub compartimentul de N) iar parter înalt are o cameră la stradă şi o mică bucătărie în spatele ei. Două ferestre la stradă şi alte două pe latura de sud iluminează interioarele. Ambele compartimente au acces direct din curte, pe latura de V. Acoperişul este în trei ape cu ţiglă solzi ascuţită (latura de N este lipită de blocul de la nr. 149). Faţada are soclu simplu scund, este tencuită simplu şi zugrăvită în ocru. Beciurile au spre faţadă câte o deschidere dreptunghiulară îngustă, dispusă vertical iar camerele au câte o fereastră în 2 canate. Ancadramentele simple rectangulare şi cornişa profilată de sub streaşină sunt singurele elemente de decor ale casei, databilă cel mai târziu în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

Gospodăria nr. 139 (foto 7) este reprezentativă cel puţin sub trei aspecte: cel al amplasării construcţiilor pe lot, al planului casei şi al funcţionalităţii. Dintr-o gospodărie ţărănească iniţială, după primul război mondial anexele au fost adaptate pentru a adăposti o mică întreprindere mecanică (cu ateliere, depozite, hale şi birouri) pentru producerea şi repararea utilajelor agricole din fier, solicitate de agricultorii de pe strada Lungă dar şi din satele învecinate Braşovului, foarte receptivi în a utiliza noile unelte şi utilaje din metal. Casa are planul în "U" cu aripile inegale şi latura scurtă la stradă (identic în planul Stern & Hafferl). Pereţii sunt din piatră la beci şi din cărămidă la parter, casa având demisol cu beciuri şi parter înat cu camere şi dependinţe. Sub camera mare de la stradă este un beci acoperit cu tavan de scânduri groase pe grinzi masive de stejar; pe una din grinzi se află sculptată inscripţia "1813", alte compartimete ale beciului având tot tavane din lemn sau bolţi turtite. Parterul înalt include în aripa de N o cameră mare la stradă urmată de alte încăperi, iar în aripa de S camera mare la stradă a fost divizată ulterior în două camere mai mici, urmate de alte încăperi, aparent mai noi. Aripa de N a casei este urmată de alte două corpuri de clădire, parter:

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

birourile firmei şi sala de mese a muncitorilor. Pe latura de S a curții se afla hala din zidărie şi cu stâlpi din beton, pe două nivele: la parterul parțial deschis spre curte, erau expuse utilajele agricole produse de firmă (grape, pluguri, prăşitoare, semănătoare) iar la nivelul superior era depozitul de utilaje agricole, care erau urcate şi coborâte cu un scripete. În spatele halei se aflau alte două anexe, actual demolate: garajul automobilului lui Marko şi o moară cu pietre. Pe latura de V a curții se afla atelierul de maşini agricole, actual demolat.

Cele două aripi ale casei sunt legate la stradă printr-un acoperiş (în două ape cu țiglă solzi) şi fațadă comună ce include gangul median prin care se accede în curte. Gangul are două deschideri în arc turtit şi tavan din lemn tencuit. Fațada este tencuită în imitație de asize. De o parte şi alta a gangului se află câte trei ferestre în două canate cu ancadramente profilate laterale şi cornişă individuală susținută de console "putty" iar între fereastră şi cornişă se află câte o casetă cu elemente vegetale stilizate. Deasupra deschiderii gangului se află un panou cu inscripția pictată "Landw. Maschinen - A. MARKO - Landw. Geräthe".

Casa nr. 82 (foto 8) are un plan aproximativ în "U" cu aripile asimetrice şi este rezultatul reunirii sub acelaşi acoperiş a două case, ceea ce este sesizabil atât la interior cât şi la fațadă. În planul Stern & Hafferl figurează ambele case, alipite, fiecare având planul în "L" şi latura scurtă la stradă.

Casa de nord cu planul în "L" şi latura scurtă la stradă, are fundație din piatră, zidărie din piatră şi cărămidă, demisol şi parter înalt. La demisol se află mai multe încăperi în filă: camera mare la stradă, tinda mediană, camera mică şi un beci în spate. Camera mare are tavan de scânduri pe grinzi de stejar decorate cu caneluri, susținute de o meşter-grindă care poartă inscripția incizată "1802". Tinda are tavan de scânduri pe grinzi de lemn nedecorate, camera mică are o boltă semicilindrică cu două penetrații, iar beciul îngust este acoperit cu o boltă turtită. Tot cu ferestre la stradă, la S de camera mare se află un beci cu tavan de scânduri pe grinzi de stejar, cu acces din curte printr-o deschidere boltită. La nivelul parterului casa are o cameră mare la stradă (pe colț) urmată de o tindă mediană şi de camera mică. La S de camera mare se află, tot la stradă, o altă cameră mică, cu acces din camera mare. Toate încăperile de la parter au tavane de lemn tencuite. În spatele casei se află o anexă din zidărie de cărămidă tencuită, parter, actual locuință. Casa de sud are tot planul în "L" şi latura scurtă la stradă, fundație din piatră, zidărie din piatră şi cărămidă, demisol şi parter înalt. La demisol se află un beci (sub camera mare) la stradă, cu tavan de scânduri pe grinzi de lemn, iar în spatele lui un gang şi alt beci mic, ambele acoperite cu boltă turtită. La parterul înalt se află două camere la stradă, ambele cu tavane de lemn tencuite: camera mare la N (cu două ferestre la stradă) şi camera mică la S (cu o fereastră). În spatele camerelor se află anexe de dată mai recentă. Cele două case au un acoperiş unic în patru ape deasupra camerelor de la stradă şi învelitoare din tigla solzi ascuțită şi rotunjită. Spre stradă, casa de N are două

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

lucarne mai mari acoperite într-o apă şi cu deschideri ascuţite iar casa de S are două lucarne mici din tablă. Aripa lungă dinspre curte a casei de N are acoperiş în două ape. În fundul curţii se află o construcţie cu un nivel ce ocupă toată lăţimea curţii în care a funcţionat o ţesătorie de mătase. Este dificil de stabilit dacă casa de S a fost construită înainte sau după cea de N, care este datată (1802), dar cert este că fie la data construirii celei de-a doua case ori la o dată ulterioară, ele au primit un acoperiş unic iar faţadele au fost alipite oarecum forţat, pastrânduşi caracteristicile proprii, armonizarea lor făcându-se doar la cornişă şi la tencuială. Pe peretele casei de S se păstreaza modelat în tencuială vechiul număr al casei (294), acelaşi pe care îl avea în planul Stern & Hafferl.

În partea sudică a străzii, apropierea de centrul oraşului implica o presiune demografică ce a determinat valorificarea cât mai eficientă a terenului şi a spaţiului construit prin adoptarea unor soluţii constructive specifice. De la intersecţia cu străzile Crişan şi Bisericii Române spre sud apar primele case cu etaj construite în a doua jumătate a secolului trecut. Vechile case de plan dreptunghiular cu latura scurtă la stradă şi două niveluri (demisol şi parter) sunt transformate în case cu plan în "L" sau în "U" care ocupă întreaga lăţime a lotului la stradă. Deasupra parterului se înalţă încă un nivel iar poarta este transformată într-un gang deasupra căruia se construieşte o încăpere la etaj. Spaţiile de la parter, tot mai rar folosite pentru locuire, sunt valorificate ca spaţii comerciale sau ateliere meşteşugăreşti. Majoritatea caselor au în spate două şi chiar trei corpuri de clădiri în filă cu acces din curte având funcţia de spaţii de locuire pentru închiriere. O altă soluţie pentru sporirea spaţiului locuibil este mansardarea podului. Unele case pe două nivele construite – sau refăcute – pe la mijlocul veacului al XIX-lea adăpostesc spaţii comerciale la parter şi locuinţa proprietarului la etaj.

Casa nr. 71 (foto 9, stânga) are plan în "L" cu latura scurtă la stradă, include gangul de acces în curtea îngustă şi are trei nivele: demisol, parter şi etaj. Beciul de la demisol are bolţişoare pe grinzi metalice, parterul are patru camere în filă iar etajul conţine două camere la stradă urmate de alte încăperi în aripa lungă din spre curte. Acoperişul este în două ape pe aripa principală de la stradă, cu ţiglă solzi ascutită. Faţada prezintă un soclu scund, la nivelul parterului este tencuită simplu şi are două ferestre. În perioada interbelică în locul uneia din ferestre era uşa de acces la restaurant "Liss" ce ocupa încăperile de la parter. Un brâu simplu separă parter de nivelul etajului (ce adăpostea locuinţa proprietarului restaurantului) decorat în imitaţie de asize, având o uşă mediană dublă cu deschidere uşor arcuită, flancată de două ferestre mari în două canate, la fel cu deschidere arcuită. În dreptul uşii etajului se află un balcon cu o balustradă din fier forjat ce poartă inscripţia "1859". Gangul cu deschidere uşor arcuită are uşa din doi batanţi din scânduri, cu elemente vegetale stilizate la partea superioară.

Casa de la nr. 73 (foto 9, dreapta) prezintă interesul unui imobil construit

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

după un program arhitectonic bine stabilit, destinat a servi ca sediu de farmacie şi ca locuință. Are planul în "L" cu latura scurtă la stradă, zidărie din cărămidă şi trei nivele: demisol, parter înalt şi etaj. A fost construită de farmacistul Eduard Kugler în anul 1866 ca farmacie şi locuință, fiind inaugurată la 31 martie 1867. Demisolul are două beciuri cu bolți pe arce dublou. Parterul înalt are la stradă farmacia propriu-zisă (prăvălia) urmată de alte încăperi în filă (laborator, magazie, birou) dintre care ultimele două păstrează tavanele din scânduri pe grinzi de lemn aparente. Parterul include pe latura de S gangul de acces în curte. Etajul are trei camere la stradă urmate de alte camere şi dependințe, fiind destinat exclusiv ca locuință pentru familia farmacistului. În spatele gangului, la etaj, se află o verandă. Accesul la etaj se face atât din curte, pe scări din lemn, dar şi printr-o scară interioară din lemn ce făcea legătura directă între locuință şi farmacie (folosită mai ales în cazurile de urgență, când farmacia era închisă). Acoperişul este în două ape la aripa principală de la stradă şi într-o apă pe aripa secundară, cu țiglă ascuțită. Fațada are un soclu la demisol cu două deschideri la beci. Parterul are tencuială în imitație de asize, o uşă (cu acces pe 3 trepte) flancată de trei ferestre la farmacie, toate cu deschidere uşor arcuită. În partea de sud a fațadei se află gangul cu deschidere uşor arcuită, cu poartă din lemn cu doi batanți. Un brâu simplu separă nivelul parterului de cel al etajului, tencuit tot în imitație de asize, având cinci ferestre înalte în două canate cu deschidere arcuită. Un brâu simplu şi îngust străbate fațada la baza ferestrelor etajului iar fiecare fereastră este surmontată de un panou decorativ şi o cornişă profilată. Sub streaşină se află o cornişă profilată şi o bandă decorativă cu cinci cercuri realizate în tencuială. Eduard Kugler s-a născut la Braşov la 17 ianuarie 1842, a condus farmacia între anii 1867 şi 1903 şi a decedat în 1910. I-a urmat fiul său Rudolf Kugler (născut la 21 august 1875) care a studiat farmacia la Viena. În prezent, în spațiul fostei farmacii Kugler funcționează farmacia "Hygaea".

La sud de colțul cu strada de Mijloc capătă preponderență casele de mari dimensiuni, cu trei sau patru nivele, parterul fiind de regulă destinat spațiilor comerciale iar celelalte locuințelor. Printre ele însă mai există – unele bine conservate – case de secol XVIII, cum este cazul celei de la nr. 58 cu planul în "L", urmat de o aripă secundară de plan dreptunghiular (foto 10). Fundația este din piatră iar pereții din piatră şi cărămidă. Casa are trei niveluri: demisol, parter şi etaj. Demisolul de sub partea de N a casei a avut inițial boltă semicilindrică cu penetrații sau bolți în cruce (se mai văd doar pornirile bolților), care a fost înlocuită după al doilea război mondial cu un planşeu din beton. Parterul şi etajul au câte două camere la stradă, urmate de alte încăperi, toate cu tavane de lemn, actual tencuite, dar interioarele au suferit pe parcursul timpului modificări. Scara interioară ce conduce la etaj se află în aripa de N şi are trepte din lemn. Acoperişul este în două ape pe fiecare din cele două aripi (alipit casei nr. 56 spre S şi cu pinion teşit spre curte) iar învelitoarea din țiglă solzi ascuțită, pe panta

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

din spre stradă fiind două mici lucarne învelite într-o apă. Pe pinionul de E se păstrează parțial o inscripție pictată pe tencuială: "1792 MAR[ ]" iar pe steguleţul din tablă al boldului de pe coama acoperişului este înscris prin decupare "MG-1792". Nu este exclus ca demisolul (poate şi parterul) să fi fost construite anterior, iar la 1792 casa să fi fost doar etajată iar fațada refăcută. Fațada este tencuită şi recent zugrăvită în alb. Are un soclu scund cu o deschidere mică la demisol. La nivelul parterului sunt trei ferestre qasi-pătrate (refăcute) fără ancadramente şi gangul cu deschidere semicirculară şi poartă din lemn. Nivelele parterului şi al etajului sunt separate printr-un brâu profilat având în zona mediană un medalion circular ce include o coroană (parte a unui blazon, probabil al oraşului). La nivelul etajului sunt cinci ferestre simple în două canate de dată relativ recentă). Fiecare fereastră are ancadramente evazate la colțuri. În jurul ancadramentelor sunt elemente decorative realizate în tencuială: la bază ghirlande cu ciucuri, iar la partea superioară elemente florale, vegetale şi struguri. Sub streaşină este o cornişă profilată. În axul casei, spre curte, se află aripa secundară a casei, în care inițial au funcționat anexele. Are plan dreptunghiular, parter şi acoperiş în două ape. La interior este o tindă mediană în care a fost cuptorul de pâine, jumătate din încăpere având o boltă qasi-semicilindrică ce se sprijină pe peretele de N şi pe o grindă de lemn. Din tindă se accede în două camere dispuse în filă. În capătul de E a casei se mai află o încăpere cu intrare separată.

Casa cu pantofăria "Litmann" de la nr. 24 (foto 11, dreapta) are plan dreptunghiular şi latura scurtă la stradă, demisol şi parter înalt, cu o extinderea a podului în spatele porții, ceea ce induce casei aspectul unui plan în "L". La demisol, fosta pantofărie cu acces din stradă, are tavan de scânduri pe grinzi de lemn (placat recent cu pal melaminat), iar a doua încăpere păstrează tavanul de lemn aparent. A treia încăpere de la demisol constă într-un beci cu trei travee cu bolți pe arce dublou. Din cele trei încăperi în filă de la parterul înalt, două au de asemenea tavane de scânduri pe grinzi de lemn. Pe o grindă a gangului (probabil refolosită) se află inscripția "16 - CV – 90". Fațada tencuită simplu are ferestrele lărgite, dar poarta de acces în curte păstrează deschiderea originară semicirculară.

Casa cu atelierul de cismărie "Donat" de la nr. 26 (foto 11, mijloc) este alcătuită din trei corpuri de clădire dispuse în filă. Casa veche datând din 1777 avea spre stradă, la demisol, atelierul de cismărie a lui Zsölt Donat, cu tavan din scânduri pe grinzi de lemn (ulterior tencuite) urmat de beciul cu tavan de scânduri pe grinzi de lemn aparente. Parterul înalt are o tindă mediană şi două camere, toate cu tavane de lemn tencuite. Casa secundară, construită în 1868, avea la parter un atelier de confecționat ploşte din lemn (actual locuință) iar podul a fost mansardat, probabil la începutul secolului XX. Casa veche păstrează volumetria specifică caselor de secol XVIII, fiind modificate doar deschiderile spre stradă.

Casa cu mezelaria "Bayer" de la nr. 28 (foto 11, stânga) are plan dreptunghiular

http://cimec.ro http://istoriebv.ro

cu latura scurtă la stradă, demisol, parter înalt şi mansardă. Demisolul are o cameră la stradă, o bucătărie şi un beci boltit semicilindric. Parterul înalt cu mai multe încăperi în filă servea tot ca locuință, la fel şi mansarda. Pe steguleţul din tablă al boldului se află inscripția "1830". Pe latura de sud a curții se află un şir de anexe în care a fost prăvălia de mezeluri a lui Bayer. Fațada tencuită simplu, fără decor, are ferestrele modificate la toate nivelele.

În zona străzii de la sud de intersecția cu strada de Mijloc o categorie reprezentativă este cea a imobilelor cu mai multe nivele, unele cu fațadele clasicizante, specifice sfârşitului de secol XIX şi început de secol XX. Laturile dinspre curte ale acestor imobile au caracteristice scări şi coridoare pe console metalice şi balustrade din fier forjat la etaj, legate uneori printr-un coridor suspendat. Casa scărilor de la multe imobile de sfârşit de secol XIX conține scări realizate din trepte din piatră fixate în zidărie, cu balustrade din fier forjat.

Casa cu restaurant de la nr. 18 (foto 12, stânga) cu planul în "L" şi 4 nivele (subsol, parter, etaj şi mansardă) pare a fi înlocuit complet pe la 1900 vechea casă de plan dreptunghiular ce figurează în planul Stern & Hafferl. Beciul are planşeu de beton pe grinzi de fier, parterul adăpostea restaurantul la stradă urmat de un apartament cu camere în filă. La etajul cu acces pe o scară exterioară se află alt apartament, iar la mansardă este amenajată o baie. Fațada are trei deschideri rectangulare modernizate la parterul ce conține un blazon în tencuială cu monograma "MM" [Michael(?) Miess]. Decorația neoclasicistă amplasată la nivelul etajului constă în trei pilaştri aplatizați cu bază şi capitel precum şi în jurul ferestrelor: panouri cu ghirlande sub sohlbank, pilaştri laterali cu caneluri, frontoane triunghiulare cu elemente de decor vegetale şi antropomorfe realizate în tencuială şi stucatură. Sub streaşină se află o cornişă lată cu friză de denticuli.

Casa cu atelier foto "Ambrus" de la nr. 16 (foto 12, dreapta) are planul în "U" cu laturile inegale şi latura scurtă la stradă, identic în planul Stern & Hafferl. Aripa principală de la stradă se leagă de aripa secundară din fundul curții printr-un corp îngust. Construită din zidărie de cărămidă, casa are demisol, parter înalt, etaj şi mansardă. Demisolul conține un mic apartament cu ferestre la stradă şi spălătoria iar în spate două beciuri mici: unul cu boltă semicilindrică cu penetrații şi altul cu bolțişoare pe arce dublou. Parterul înalt şi etajul conțin fiecare câte un apartament spațios cu câte două camere la stradă plus alte încăperi. Mansarda de la pod a fost amenajată interbelic ca atelier al fotografului Ambrus Antal. Planşeele sunt din lemn iar tavanele sunt tencuite. Pe laturile dinspre curtea interioară, fiecare nivel prezintă un coridor din beton pe grinzi metalice, cu balustradă din fier forjat. Fațada are la demisol gangul de acces în curte iar la fostul spațiu comercial o uşă şi două ferestre. Parterul înalt are 4 ferestre în două canate cu colțurile superioare rotunjite, ancadramente laterale cu bumbi iar la partea superioară frontoane arcuite (frontoanele centrale "sparte" şi includ

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

motivul scoicii sau vaza de flori). Cornişă profilată între parter şi nivelul etajului, care are 4 ferestre în două canate cu ancadramente fine profilate şi frontoane triunghiulare (din care două "sparte", cu motivul scoicii inclus). Între ferestrele etajului sunt două cununi cu frunze şi un panou central cu monograma "AA" (Ambrus Antal). Fiecare nivel are pilaştri laterali cu caneluri şi capitel compozit cu elemente antropomorfe. Sub streaşină sunt panouri dreptunghiulare cu ghirlande. Fațada este dominată de un atic central decorat cu un mic fronton semicircular spart (cu o mască antropomorfă) flancat de două globuri. Atelierul foto de la mansardă are o lucarnă cu fereastră simplă în două canate.

Hanul iar mai apoi hotelul "Zum Grünen Baum" (La Pomul Verde) de la nr. 14 este o clădire cu plan aproximativ în "U" şi latura lungă la stradă (identic în planul Stern & Hafferl), cu fundație din piatră, zidărie din cărămidă şi trei nivele: demisol, parter şi etaj (foto 13). La demisol, sub aripa principală de la stradă, întrerupte sub gang, sunt ample beciuri "a vela" iar la parter sunt spații comerciale la stradă urmate de alte încăperi (modificate ulterior în locuințe). La etajul cu acces pe două case ale scării, compartimentarea originară a hanului a fost modificată după naționalizarea postbelică şi încăperile au fost transformate în apartamente pentru chiriaşi. Aripile de N şi de S au la nivelul etajului, spre curte, coridoare pe console metalice şi cu balustrade din fier. Gangul este acoperit cu cinci bolți pe arce dublou sprijinite pe pilaştri şi prezintă patru nişe terminate în semicalotă. Deschiderile gangului sunt arcuite spre stradă şi spre curte iar poarta propriu-zisă are doi batanți din scânduri. Acoperişul este în două ape pe aripa principală, în trei ape pe aripa de N şi într-o apă pe aripa de S. La fațadă aripile secundare (uşor decroşate) sunt tencuite simplu iar aripa centrală este tratată în imitație de asize. Şase pilaştri aplatizați marchează fațada pe verticală. La parter, la nord de gang deschiderile constau în patru ferestre înalte iar la sud în patru vitrine şi uşi la spațiile comerciale. Un brâu accentuat separă parterul de etaj. La nivelul etajului sunt zece ferestre (câte două ferestre în trei canate la aripile secundare şi şase ferestre în două canate la aripa principală). La baza ferestrelor fațada este marcată de un sohlbank continuu. Ferestrele de la etaj sunt decorate cu pilaştri laterali canelați, panouri la bază şi la partea superioară, fiind surmontate de cornişe pe console. Sub streaşină, o cornişă cu friză de console întregeşte decorația fațadei.

Hanul "La Vulturul de Aur" de la nr. 1 (numit "Hotel N° 1" în planul Stern & Hafferl) este un ansamblu format din două tronsoane de clădiri ce alcătuiesc laolaltă un plan în "V" cu laturile inegale şi asimetrice, ce comunică la etaj (foto 14). Aripa de N are planul în "L" cu latura scurtă la strada Lungă fiind construită din zidărie din piatră şi cărămidă. Aripa principală (actual farmacie) are la demisol două beciuri boltite semicilindric tencuite şi zugrăvite iar aripa secundară, în continuarea celei principale, are plan dreptunghiular alungit, cu beci semicilindric longitudinal. La parter farmacia are două încăperi la stradă,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

fiecare cu câte două bolți "a vela" iar pe nord încă o mică încăpere boltită semicilindric. Aripa secundară, lungă, include casa scării cu scara în spirală ce duce la etaj şi la pod şi conține două săli mari cu ferestre spre curte şi accesul la beci. Aripa de S a ansamblului are pe colțul de E corpul ce adăposteşte acum Şcoala de artă, cu plan poligonal (ascuțit spre E), cu beci la demisol iar la parter cu trei încăperi cu tavane din lemn tencuite. Gangul de acces în curte se află între cele două aripi (de N şi S), are poartă din scânduri, deschidere în arc turtit la stradă şi deschidere semicirculară spre curte. Etajul este comun celor două aripi, inclusiv deasupra gangului, şi conține unsprezece săli cu tavane din lemn tencuite. Planşeele ce separă parterul de etaj şi etajul de pod sunt din lemn. Deasupra farmaciei, la etaj se afla aşa-numitul "salon" cu patru ferestre spre strada Lungă şi o fereastră deasupra gangului. La nivelul întregului etaj, spre curte se află un coridor pe console, sprijinit suplimentar deasupra gangului pe un stâlp cilindric din beton. Coridorul are balustradă din scânduri şi verandă închisă cu geamuri pe tâmplărie de lemn. Fațada spre strada Lungă a aripii de N (farmacia) are două deschideri la beciuri, parterul este tencuit în registre orizontale şi include patru deschideri ample cu deschidere semicirculară (uşă, vitrină şi două ferestre) iar spre sud încă o vitrină. Cornişă profilată învelită cu tablă între parter şi etaj. La etaj fațada este tencuită simplu şi are patru ferestre dreptunghiulare spre E şi una spre S, cu cornişă continuă la bază şi fronton triunghiular la partea superioară. Colțurile clădirii sunt subliniate prin bolțari falşi. Corpul principal de S (Şcoala de artă) are la parter gangul (spre E) şi deschideri mari rectangulare spre S (uşă şi 3 vitrine). Cornişa (continuă la cele două aripi) separă parterul de etajul care conține 5 ferestre dreptunghiulare (2+3). În axul aripii de N se află patru corpuri de clădire, foste anexe, parter. În axul aripii de S, în continuarea actualei Şcoli de artă, se află cladirea masivă (cu un corp cu parter şi altul cu parter înalt şi etaj, incluzând sala de cinema) ce a adăpostit activitățile ASTREI, cu fațada dominată de un atic cu baluştri.

Cimitirul evanghelic C.A. de la nr. 2 al enoriaşilor saşi din Innerestadt nu apare în planul lui Giovanni Morando Visconti de la 1699, dar apare într-un plan al oraşului din 1735, deci se pare că a fost înființat în primul sfert al secolului al XVIII-lea. Ocupă o suprafață aproximativ romboidală, fiind înconjurat de un zid masiv de cărămidă, cu accesul principal printr-o poartă monumentală de pe latura de SV. O rețea rectangulară de alei mărginite de tuia împarte cimitirul în opt parcele patrulatere, pe care se află răspândiți copaci de diferite specii: tei, arțari, brazi şi alte conifere. Parcelele sunt ocupate de morminte dispuse în rânduri paralele, majoritatea orientate pe axa SE-NV (foto 15). Monumentele funerare sunt în general noi, datând din sec. XX şi mai ales din ultimele decenii. Foarte puține monumente funerare sunt din piatră, majoritatea de tip "stelă" (semicirculare la partea superioară şi decorate cu profilaturi sculptate sau cu motive neogotice). Monumentele din marmoră, câteva de mari dimensiuni, sunt

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

de tip "obelisc". Cimitirul adăposteşte mormintele unor personalități săseşti marcante, ca de pildă al lui Johann Lucas Hedwig (1802-1849), autorul partiturii muzicale a imnului saşilor "Siebenbürgen Land des Siegens" pe textul lui Max Moltke. Câteva monumente constau în statui şi statuete reprezentând îngeri şi fecioare. Între poartă şi camera rece se află opt morminte de eroi germani din primul razboi mondial, cu cruci din ciment. Cu excepția colțului de vest ocupat de casa îngrijitorului, pe toate laturile cimitirului se înşiruie cripte cu galerii de arcade sprijinite pe stâlpi, ce adăpostesc cavouri. În zona mediană a şirului de cripte se distinge cripta familiei Beer, mai înaltă, cu arc semicircular decorat cu profilaturi şi cheie de arc, dominată de un fronton triunghiular decorat cu console şi frize de denticuli. Unele cripte au în zid nişe cu deschidere arcuită şi plăci (din marmoră, tencuială sau tablă) cu epitaf, unele conținând inscripții de la începutul secolului al XIX-lea. Criptele adăpostesc de asemenea basoreliefuri, busturi, statuete sau picturi pe lemn. Unele cripte sunt prevăzute la fațadă cu grilaje şi portițe scunde din fier forjat. Grilaje din fier forjat delimitează uneori criptele şi la interior. Pe latura de SE se află o criptă monumentală cu stâlpi decorați cu pilaştri aplatizați, cu arc semicircular decorat cu profilaturi şi cheie, dominat de un fronton triunghiular având ca element decorativ ochiul divin. Şirul de cripte din colțul de vest (în spatele casei îngrijitorului) are o decorație mai bogată la fațadă. În partea de sud a cimitirului se află camera rece, o construcție din zid de plan dreptunghiular acoperită în 4 ape cu țiglă ascuțită. Sub porticul cu 4 stâlpi din lemn de pe latura scurtă de vest este uşa (cu deschidere în curbe şi contracurbe) de acces în încăperea cu tavan tencuit şi podea de scânduri iar cele şase ferestre au deschideri în arc frânt. Poarta monumentală de pe latura de SV are doi stâlpi decorați cu pilaştri, deschidere semicirculară şi o cornişă masivă la baza aticului dominat de un fronton triunghiular decorat cu profilaturi.

Casa îngrijitorului cimitirului evanghelic din incinta cimitirului are un plan dreptunghiular cu latura scurtă la strada Lungă, este construită din piatră şi cărămidă şi alcătuită din trei tronsoane. Casa veche, de la stradă, are la subsol un beci cu scânduri pe grinzi de lemn şi parter cu 3 încăperi în filă (toate cu tavane de scânduri pe grinzi de lemn), cu acces direct din curte în a 3-a încăpere. Pe o grindă din camera mare de la stradă se află inscripția "183[?]" iar pe o grindă din a 3-a încăpere este inscripția "179[?]". În continuarea casei vechi se află al doilea tronson, cu beci acoperit cu scânduri pe grinzi de lemn şi parter. Al treilea tronson al casei are numai parter. Fațada casei vechi este tencuită şi zugrăvită simplu. Are două ferestre în două canate şi şase ochiuri de geam, cu ancadramente profilate dezvoltate la colțuri. Frontonul trapezoidal prevăzut cu două deschideri mici la pod are la bază o cornişă profilată, cu invelitoare de țiglă. Spre stradă, curtea are un gard înalt din zid, acoperit în două ape cu țiglă. Într-o fotografie din 1916 se poate vedea poarta originară din zid cu deschidere semicirculară, care a fost demolată, poarta (ce include şi portița) actuală este neacoperită.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

RESUME

En tant que participant (1998-1999) au Projet roumano-allemand « Inventaire du Patrimoine saxon de Transylvanie » coordonné par M. Dr Cristoph Machat, l'auteur a eu l'occasion d'étudier l'architecture de la rue Lungă, la rue principale d'Altstadt (la ville ancienne) qui renfermait les communautés Saxones des paroises des églises évangéliques Barthélemy et St. Martin. L'auteur a complété l'investigation de terrain avec la documentation d'archive, principalement celles carthographique et photographique.

Les habitants du nord de la rue ont pratiqué pricipalement l'agriculture et l'élevage jusqu'au milieu du XX-ième siècle, par conséquent, dans cette zone prédominent les fermes où la maison, l'étable, l'écurie et la grange disposées en ligne forment un angle droit avec la remise. Les maisons en briques et pierre sont rectangulaires et disposées avec le côté court vers la rue, elles ont les caves au sous-sol (avec des voûtes en briques ou des poutres en bois) et les chambres au rez-de-chaussée haut. Les façades avec deux fenêtres et fronton trapézoïdale vers la rue sont spécifiques.

Au sud de la rue, en approchant du centre-ville, la densité augmentée de la population a déterminé des solutions constructives pour valoriser le mieux possible l'espace: les vieilles maisons sont agrandies en plan et en élévation. La plupart des habitants ayant abandonné l'agriculture dans la faveur d'autres occupations (artisans et commerçants), les espaces donnant vers la rue sont utilisés comme ateliers ou bien comme épiceries.

L'étude présente en détail quelques exemples pour divers types de constructions: maisons, fermes, maisons avec atelier, maisons avec épicerie, école, auberges et un cimitière.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 1 – Casa predicatorului evanghelic, nr. 245

Foto 2 – Gospodăria nr. 234

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 3 – Hanul "La Doi Uriaşi", nr. 202

Foto 4 – Casa nr. 176

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 5 – Şcoala evenghelică Bartolomeu, nr. 160

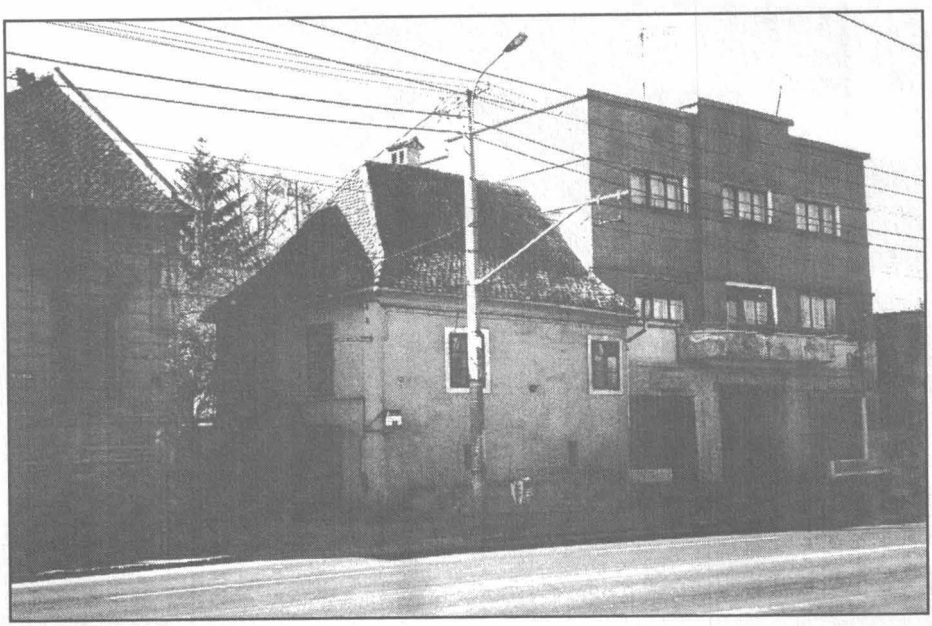

Foto 6 – Casa nr. 147

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 7 – Casa nr. 139

Foto 8 – Casa nr. 82

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 9 – Casele nr. 71 (stânga) şi nr. 73 (dreapta)

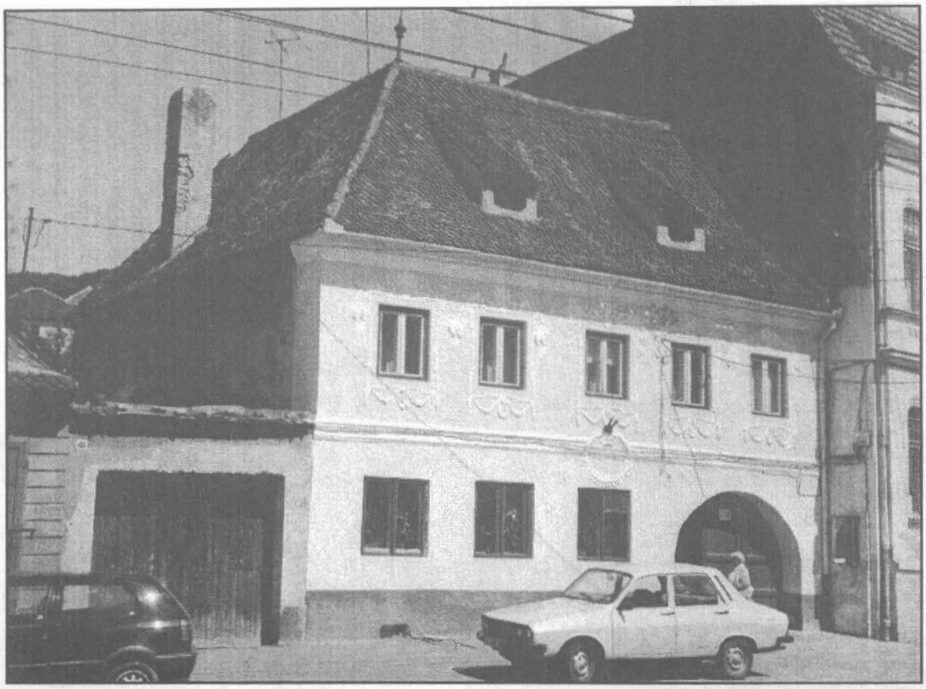

Foto 10 – Casa nr. 58

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 11 – Casele nr. 24 (dreapta), nr. 26 (mijloc) şi nr. 28 (stânga)

Foto 12 – Casele nr. 18 (stânga) şi nr. 16 (dreapta)

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 13 – Hanul "La Pomul Verde", nr. 14

Foto 14 – Hanul "La Vulturul de Aur", nr. 1

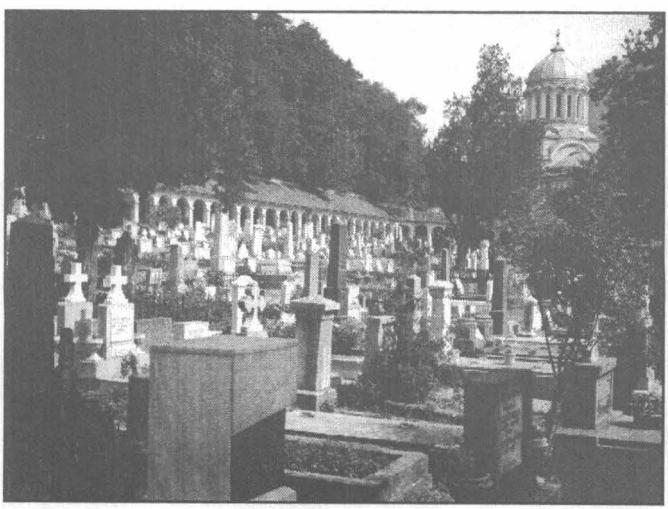

Foto 15 – Cimitirul evanghelic, nr. 2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Constantin Popa

Instrumentar agrar din colețiile Muzeului de Istorie. Evoluție şi tipologie

Trecerea la cultivarea cerealelor a impus omului, încă din epoca neolitică, necesitatea făuririi de unelte cât mai eficiente şi mai rezistente care să-l ajute la lucratul pământului şi recoltarea holdelor.

De-a lungul epocilor istorice, acestea au fost realizate din diverse materiale, inițial din lemn, piatră, os, iar mai târziu din metale (cupru, bronz, fier), descoperirea tehnologiilor de prelucrare a acestora determinând înregistrarea unor progrese notabile în procesul de perfecționare a unltelor agricole, creându-se noi forme adaptate mai bine la utilizările concrete cărora le fuseseră destinate.

Evoluția tipologică şi morfologică a instrumentarului agrar pe teritoriul țării noastre este caracterizată de continue căutări de diversificare şi perfecționare în vederea creşterii randamentului, dar şi stagnări în unele perioade istorice, de convieţuirea unor forme mai evoluate cu altele mai puțin evoluate, de supraviețuirea unora dintre acestea până aproape de contemporaneitate precum şi de influențe ale unor civilizații din imediata apropiere a arealului nostru.

Colecțiile Muzeului de Istorie cuprind un număr mare de unelte agricole, aparținând diverselor epoci istorice, reprezentative pentru evoluția tipologică şi morfologică a principalelor categorii funcționale (săpat, arat, recoltat), care au intrat în patrimoniul instituției începând cu secolul al XIX-lea, fie pe calea descoperirilor întâmplătoare, fie pe aceea a cercetărilor sistematice în stațiunile arheologice sud-transilvănene, sau din donații şi achiziții.

Cea dintâi "unealtă" utilizată de omul neoliticului la lucratul pământului o constituie săpăliga din corn de cerb, categorie căreia îi aparțin exemplarele descoperite în aşezarea neolitică de la Ocna Sibiului.[1]

Brăzdarul ataşat principalei unelte agricole care a parcurs, în trepte succesive, un drum lung, de la aratrul de lemn, la plugul cu rotile medieval înzestrat cu componente din fier eficiente până la plugul utilizat în epoca modernă şi contemporană, a fost, după cum au dovedit unele descoperiri arheologice din Clisura Dunării, tot din corn de cerb şi se pare că până în epoca fierului a fost confecționat numai în acest mod.

În agricultura Daciei preromane, aratrului i se ataşa un tip de brăzdar dacic, realizat într-o manieră proprie, după prototip elenistic, încă în a doua jumătate a secolului al II-lea î.e.n., caracterizat prin faptul că partea lucrativă (lama triunghiulară) era mai scurtă decât sistemul de înmănuşare.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Agricultura Daciei romane a cunoscut şi utilizat pe scară largă brăzdarul simetric, de tip roman, care pătrunsese de fapt în Dacia liberă încă în secolul I e.n. [2], precum şi cuțitul de tăiat brazda.

Colecțiile Muzeului de Istorie sibian dețin mai multe piese[3] provenite din descoperiri întâmplătoare, în zonele localităților Tălmaciu, Ungra - Cohalm (județul Braşov), Vurpăr, Vărd (județul Sibiu), Gârbova (județul Alba), precum şi dintr-o localitate neprecizată.

Brăzdarele existente se pot împărți în două categorii:

1) un tip primitiv, reprezentat prin cele descoperite la Ungra - Cohalm, Vărd şi Vurpăr care au lama asimetrică şi curbată, sistemul de înmănuşare la plaz având secțiune elipsoidală.

2) un tip evoluat reprezentat prin brăzdarele de la Tălmaciu şi localitatea neprecizată, care au lama perfect triunghiulară, lată şi aplatizată, sistemul de înmănuşare având secțiune trapezoidală[4].

Cuțitul de plug (culter), provenit de la Gârbova (județul Alba) este alcătuit dintr-un ax de fixare cu secțiune dreptunghiulară care se prelungeşte într-o lamă cu secțiune triunghiulară[5]. El realiza o tăietură în pământul nearat cu scopul uşurării înaintării brăzdarului.

In epoca prefeudală brăzdarul de tip roman cu lama perfect triunghiulară s-a utilizat în continuare în dotarea aratrului care a evoluat spre plugul medieval despre care se poate vorbi începând cu secolele X-XI, prevăzut şi el cu acelaşi tip de brăzdar simetric de tip roman, după cum dovedesc descoperirile arheologice de la Capidava şi Dăbâca.

De altfel, întreaga epocă prefeudală este caracterizată de o stagnare a evoluției tehnicilor de confecționare a uneltelor agricole.

Incepând cu secolul al XVI-lea doar, se constată apariția brăzdarului asimetric, obținut prin secționarea lamei triunghiulare a brăzdarului simetric. cu care a fost dotat plugul asimetric cu corman fix caracteristic zonelor de şes şi de deal, în vreme ce pentru terenurile zonelor muntoase era mai bine adaptat şi mai eficient plugul simetric cu corman schimbător.

Saltul calitativ, înregistrat în procesul de transformare a aratrului în plug l-a constituit renunțarea la una din cele două "aripioare" şi supradimensionarea celei rămase, care a luat forma cormanului, invenție a lumii mediteraneene, cu funcția importantă de a ridica şi răsturna brazda, ceea ce nu putea face aratrul.

Din categoria brăzdarelor asimetrice deținem în colecții un singur exemplar provenit de la Avrig şi datând, probabil, din secolul al XVII-lea, care a fost ataşat unui plug de lemn din care s-au păstrat doar două componente - coarnele şi grindeiul.

Cuțitul de plug, utilizat încă din antichitate a rămas din punctul de vedere al formelor, neschimbat, constatându-se doar o creştere a dimensiunilor.

În colecții deținem cinci exemplare, dintre care două care datează din secolul

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

al XIII-lea, fiind descoperite la Şelimbăr, alte trei datând din secolul al XVIII-lea şi provin din localități neprecizate.

De-a lungul epocilor prefeudală şi feudală şi până la începutul secolului al XX-lea, cu excepția părților direct lucrative în sol, plugul şi rotilele se confecționau din lemn de către meşterii lemnari ai satelor, în vreme ce fierarii realizau componentele metalice: brăzdarul şi cuțitul. Chiar şi în condițiile dezvoltării industriale din a doua jumătate a secolului trecut, când fabricile produceau din metal întraga trupiță (plaz, bârsă, corman, brăzdar), a continuat realizarea celorlalte componente ale plugului din esențe lemnoase.

În colecții se află un exemplar de plug de lemn simetric, incomplet, care provine dintr-o localitate transilvăneană neidentificată care se compune din: grindei, coarne realizate dintr-un singur lemn bifurcat, talpă (plaz) şi bârsă.

Din categoria plugului asimetric în colecții se află un exemplar compus din grindei, talpă, bârsă şi coarne, realizate din două elemente fixate în talpă şi întărite de o chingă la partea superioară.

Deşi incomplete, exemplarele de pluguri medievale din colecțiile Muzeului de Istorie, se încadrează în tipologia plugului folosit în sudul Transilvaniei (şi nu numai), constituind dovezi concrete în cunoaşterea evoluției morfologice şi structurale înregistrate de-a lungul epocilor istorice de această unealtă agricolă fundamentală, a cărei perfecționare s-a desfăşurat lent secole de-a rândul şi care s-a intensificat în condițiile dezvoltării industriale din ultimele două veacuri.

De la săpăliga din corn de cerb[6], folosită multe milenii înaintea erei noastre, cu care a început lucratul pământului pentru cultivarea plantelor cerealiere, s-a trecut la confecționarea săpăligilor din fier, necunoscându-se, cel puțin până acum, unelte de acest fel realizate din bronz, iar prin dezvoltarea formelor acestora au apărut sapele, utilizate atât pentru deținerea unor suprafețe mai reduse cât şi pentru întreținerea unor culturi agricole.

Pentru antichitate deținem o săpăligă dacică din fier şi trei sape din epoca Daciei romane descoperite în villa rustica de la Apoldu de Sus, care au formă aproximativ triunghiulară cu muchii patrulatere şi orificii de fiare a cozii de lemn circulare sau rectangulare. Lamele sunt uşor curbate spre interior.

În epocile prefeudală şi feudală formele sapelor au rămas, cu mici modificări, neschimbate.

În colecții deținem un singur exemplar de sapă datând din secolul al XVIII -lea.

O evoluție dintre cele mai interesante din punct de vedere ştiințific pentru istorici a cunoscut unealta de recoltat holdele, anume secera.

Primele unelte de recoltat cerealele păioase au fost făcute din os, lemn şi silex, forma lor imitând-o pe aceea a maxilarelor de bou sau cal.

În neolitic este utilizată secera de lemn cu lame de silex sau obsidiană, aşa cum avem în colecții piesele de silex decoperite în aşezările de la Caşolț şi Ocna

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Sibiului [7], ai căror locuitori foloseau unelte confecționate în cadrul aşezării din silex şi obsidiană, precum şi cuțitul-seceră provenit din cercetările arheologice de la Păuca[8].

În perioada timpurie precum şi cea mijlocie din epoca bronzului numărul secerilor confecționate din acest metal este extrem de redus, atât în țara noastră cât şi pe plan european, abia spre sfârşitul acestei epoci numărul lor crescând treptat, astfel încât la începutul primei vârste a fierului (*Hallstatt*) să ajungă la cantități cu adevărat impresionante[9].

Rolul secerilor de bronz în dezvoltarea agriculturii a fost substanțial, fiind mult mai eficiente decât predecesoarele lor, unele fiind utilizate chiar şi la defrişarea unor crânguri (alături de topoarele cu aripioare sau celturi), în vederea obținerii unor noi terenuri cultivabile.

Au existat trei tipuri de secere de bronz, cu funcționalități bine determinate.

Seceratul cerealelor se realiza cu secera cu buton, înmănuşată într-un mâner de lemn mai lung, în timp ce pentru recoltarea nutrețurilor sau stufului (necesar acoperirii locuințelor), se întrebuințau secera cu cârlig şi secera cu limbă la mâner, cărora nu li se mai ataşau în mod obligatoriu mânere de lemn sau os, fiind mult mai masive şi mai rezistente; o seceră cu cârlig avea o greutate dublă față de secera cu limbă la mâner şi triplă (uneori chiar quadruplă) față de secera cu buton[10].

Colecțiile muzeului dețin un număr destul de mare de seceri de bronz[11], întregi sau fragmentate provenite din localități ale județului (Guşterița, Vurpăr, Vărd, Păltiniş, Alțâna), precum şi ale altor județe (Cincu, Soarş, Ormeniş - jud. Braşov, Cojocna-Cluj), reprezentative pentru toate cele trei tipuri de seceri de bronz, a căror vechime se situează între secolele XII-VIII î.e.n.

Din depozitul de bronzuri descoperit în 1870 la Guşterița, care cântărea peste 800 kg, la Viena au ajuns 2 seceri cu cârlig iar la Budapesta a ajuns cel mai mare număr de seceri: 145 exemplare întregi sau fragmentare, dintre care 5 cu buton, 39 cu cârlig şi 71 cu limbă la mâner.

Secerile de bronz sunt mici, puternic încovoiate şi au lama destul de lată, întorsura de înmănuşare fiind dispusă orizontal[12]. Cu o formă perfect asemănătoare în La Tènul dacic a apărut un tip de seceră de fier.

O adevărată "revoluție" în forma secerilor s-a petrecut în La Tène, când secera de tip celtic, mai mare, mai larg deschisă curbată în zona mediană a înlocuit tipul getic cu lama lată şi perfect curbată.

Cele două seceri de fier din perioada La Tène, aflate în colecție provin din stratul de cultură La Tène al stațiunii arheologice de pe Dealul Turcului (Wietenberg) de lângă Sighişoara.

Lama este îngustă, uşor curbată către centru şi alungită în regiunea vârfului[13].

Forma secerii din La Tène s-a perpetuat, cu mici modificări, în epoca Daciei

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

romane, în prefeudală şi feudală, până la contemporaneitate.

În colecții deținem pentru epoca feudală, doar două exemplare datând de la sfârşitul secolului al XVIII-lea.

În concluzie, putem afirma că patrimoniul Muzeului de Istorie se găseşte un mare număr de piese de instrumentar agrar, aparținând tuturor epocilor istorice prin care a trecut societatea umană din teritoriul sibian, dar disproporționate cantitativ, care atestă vechimea, diversitatea şi continuitatea acestor unelte folosite de poporul nostru în spațiul carpato-danubiano-pontic în cadrul unei ocupații extrem de importante în viața economică.

[1] Iuliu Paul, *Cultura Petreşti*, Bucureşti, 1992, p. 44

[2] I.H.Crişan, *Un depozit de unelte decoperit la Lechința de Mureş*, în: *Studii şi cercetari de istorie veche*, XI, 2, 1960, p. 291.

[3] Nicolae Branga, *Unelte agricole şi gspodăreşti, dacice şi romane, din Muzeul Brukenthal, în: Cibinium*, 1969-1973, Sibiu, 1973 pp. 45-50

[4] *Ibidem.*

[5] *Ibidem.*

[6] Iuliu Paul, op.cit., p. 38

[7] Idem, *Aşezarea neolitică târzie de la Poiana în Pisc (Caşolț)*, în Materiale şi cercetări arheologice, VII, 1961, p. 118

[8] Ibidem, *Cultura Petreşti*, Bucureşti, 1992, p. 40

[9] Mircea Rusu, *Rolul funcțional şi tipologia uneltelor din epoca bronzului şi Hallstatt,* în: *Studii şi comunicări de istoria civilizației populare*, 2, Sibiu, 1981, pp. 7-9

[10] *Ibidem.*

[11] M.Petrescu - Dâmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Bucureşti, 1977

[12] V.Canarache, *Unelte agricole de pe teritoriul României în epoca veche*, în *Studii şi cercetări de istorie veche*, 1, 2, 1950, pp. 82-109.

[13] Nicolae Branga, op.cit., p.39

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Gabriela Chiru

Complexul de industrie casnică textilă

Localitatea Tărlungeni este situată la intersecția zonei colinare de sub masivul Ciucaş cu şesul Bârsei, pe partea dreaptă a râului Tărlung, vatra satului fiind străbătută de o vale desprinsă din apa Tărlungului.

Debitul bogat şi constant al apei a făcut posibilă construirea, a numeroase instalații tehnice țărăneşti – în registrele Primăriei din secolul al XIX-lea şi în memoria colectivă păstrându-se un număr de 18 instalații – mori, gatere, pive.

Cantitatea însemnată de lână, avută la dispoziție de săceleni datorită practicării păstoritului transhumant, a determinat dezvoltarea unei puternice industrii casnice textile, care, la rândul ei, a favorizat existența în zonă a acestor instalații.

În anul 1900 s-a aşezat pe locul numit "La Pod", cumpărat de la Primăria localității Tărlungeni, pe Strada Horea nr.850, Ştefan Beşchea care a trăit între anii 1865-1935. El a venit din Subobrej-Satulung, dintr-un "neam de meşteri bogați şi pricepuți în meserie". Şi-a construit aici, pe lângă casă, mai întâi o piuă cu ciocane şi o vâltoare, apoi un teasc de călcat dimia, fiind în momentul cercetărilor de teren, singurul complex de finisare şi prelucrare a țesăturilor de lână din zonă.

Exploatarea complexului şi practicarea meşteşugului au fost făcute exclusiv în cadrul familiei prin transmiterea lor din generație în generație.

Pe Ştefan Beşchea l-a urmat ca proprietar şi continuator în meşteşug, fiul său, Ştefan Beşchea junior, care a trăit între anii 1900-1958, apoi a preluat meşteşugul, fiica acestuia, Maria Beşchea, care a trăit între anii 1932-2001 şi soțul ei, Alexe Beşchea.

Construcția de adăpostire a instalațiilor a făcut parte dintr-un ansamblu arhitectonic, aferent casei de locuit, suferind adaptări ulterioare.

Amenajările hidrotehnice exterioare practic nu mai există – inițial ele au constat din iazul propriu-zis cu jgheaburile de dirijare a apei spre vâltoare şi roata cu cupe care acționa piua.

Piua este compusă dintr-un ax masiv din lemn de ştejar care punea în mişcare în mod ritmic, ciocanele masive. Un alt element important al pivei este reprezentat de oală, un tip de covată, în care se puneau țesăturile din lână, care se îngroşau şi se îndesau prin procesul de batere cu ciocanele într-un mediu umed şi cald.

Timpul de batere a dimiei, era în funcție de solicitările clienților, calitatea ei, mai mult sau mai puțin îngroşată, era însemnată pe fiecare bucată de țesătură.

Dimia, după ce era scoasă de la piuă şi uscată pe prăjini întinse în curte, se punea la teasc pentru a fi călcată şi presată.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

În spațiul de adăpostire, pe lângă teasc, se află cuptorul în care se introduc plăcile de fontă pentru a fi încălzite la temperaturi ridicate, masa de lucru, raftul din lemn pentru depozitarea stofelor şi a cartoanelor.

Mai multe straturi de țesătură erau aşezate între cartoane şi acestea la rândul lor erau puse pe un blat, numit în limbajul meşterului "o masă"; cinci sau şase astfel de mese se aşezau una peste alta, având între ele foi de tablă şi plăci de fontă înroşite în foc.

În funcție de cantitatea de material textil supusă procesului de presare, deasupra "meselor" se aşezau, în piramidă, "dulapi" din stejar.

Principiul de funcționare a teascului consta în acționarea şurubului prin învârtire spre "mesele" astfel aşezate, la început manual, ulterior cu o prăjină lungă.

Şurubul este fixat pe o traversă mobilă între doi montanți verticali din lemn de stejar.

La partea inferioară a şurubului este fixată placa de presare, confecționată din lemn, egală cu lățimea unei "mese".

Țesăturile din lână erau lăsate la presat timp de 24 de ore, după care erau scoase, rulate şi aşezate pe raft pentru a fi înapoiate clienților.

Totdeauna s-a lucrat pe bază de programare, contravaloarea prestației percepându-se în bani. În anul 1994, de pildă, când piua şi teascul şi-au încetat activitatea, taxa era de 300 de lei pentru un metru de stofă presată.

De-a lungul celor aproape 100 de ani de funcționare acest complex a deservit atât satele săcelene cât şi localitățile: Budila, Teliu, Mărcuş, Dobârlău, până spre Buzău.

În anul 1999, teascul de călcat dimia a fost achiziționat de Muzeul de Etnografie Braşov şi transferat la Muzeul Etnografic Săcele, unde, după efectuarea operațiilor de conservare şi restaurare necesare, a fost remontat în expoziția permanentă deschisă publicului în octombrie 2000.

Lista ilustrațiilor:

1. Maria şi Alexe Beşchea pregătind dimia pentru a fi presată;
2. Cuptorul folosit pentru încălzirea plăcilor de fontă;
3. Aşezarea alternativă a foilor de tablă şi a plăcilor de fontă;
4. Acționarea manuală a şurubului cu rolul de a presa țesătura;
5. Teascul de călcat dimia remontat în expoziția permanentă a Muzeului Etnografic Săcele.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Teascul de călcat stofa

Teascul de călcat a făcut parte dintr-un complex de prelucrare a țesăturilor din lână – alături de vâltoare şi piua cu ciocane – situat pe valea Tărlungului, caracterizată prin prezența instalațiilor tehnice țărăneşti acționate de forța apei.

Primul proprietar şi constructorul complexului a fost Ştefan Beşchea (1865–1935), cunoscut de localnici ca "neam de meşteri bogați şi pricepuți în meserie", venit din Satulung. I-a continuat meşteşugul fiul său Ştefan Beşchea (1900–1958), apoi fiica acestuia, Maria Beşchea (1932–2000).

Teascul se înscrie în tipologia instalațiilor tehnice tradiționale pentru finisarea țesăturilor țărăneşti din lână în special a dimiei, ulterior a stofelor. Principiul de funcționare constă în acționarea manuală a unui şurub fixat pe doi montanți verticali din lemn de stejar şi o traversă mobilă care permite manevrarea şurubului. Acesta, inițial confecționat din lemn, înlocuit din fier, are rolul de a presa straturile de țesătură aşezate între cartoane şi plăci de fontă încălzite în prealabil într-un cuptor.

Construit în 1895, teascul de călcat stofă a funcționat până în anul 1993 şi a deservit atât satele săcelene cât şi Budila, Teliu, Mărcuş, Dobârlău până spre Buzău.

Resumé

La presse à repasser a fait partie d'un ensemble de transformation du lainage - à coté de l'instalation nomé remous et le moulin à foulon avec du marteaux - situé dans la valée du Tărlung et caracterisé par la présence des installations techniques paysannes mise en mouvement par la force de l'eau.

Le premier proprietaire et aussi le constructeur de l'ensemble a été Ştefan Beşchea (1865-1935), qui était connait par les autres habitants comme venu d'une "famille des ouvriers qualifiés riches et connaisseurs de leur metière", il était originaire du Satulung. Il a été poursuivi dans sa metière par son fils Ştefan Beşchea (1900-1958), et après par la fille de celui-là Maria Beşchea (1932-2000).

La presse à repasser fais partie de la typologie des installations techniques traditionelles pour le finissage du lainage paysanne et en particulier de la bure blanche et après les étoffes. Le principe du fonctinnement est basé par la mise en mouvement manuel d'une vis fixée sur deux montages verticals en bois du chène et d'une traverse mobile qui permet la manoeuvre de la vis. Celle-là, initialement confectionnée en bois, remplacé par le fer, a le rôle de presser les couches du lainage posées entre cartons et plaques en fonte déjà chauffées dans un fourneau.

Construite en 1895, la presse à repasser l'étouffe a fonctionnée jusqu'à 1993 pour servir les villages de la région du Săcele et aussi Budila, Teliu, Mărcuş, Dobârlău, jusqu'à Buzău.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

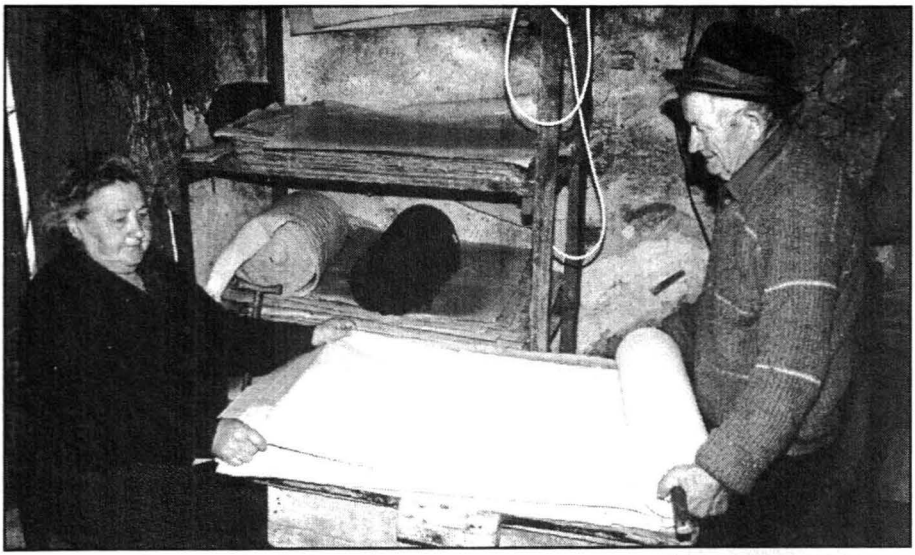

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

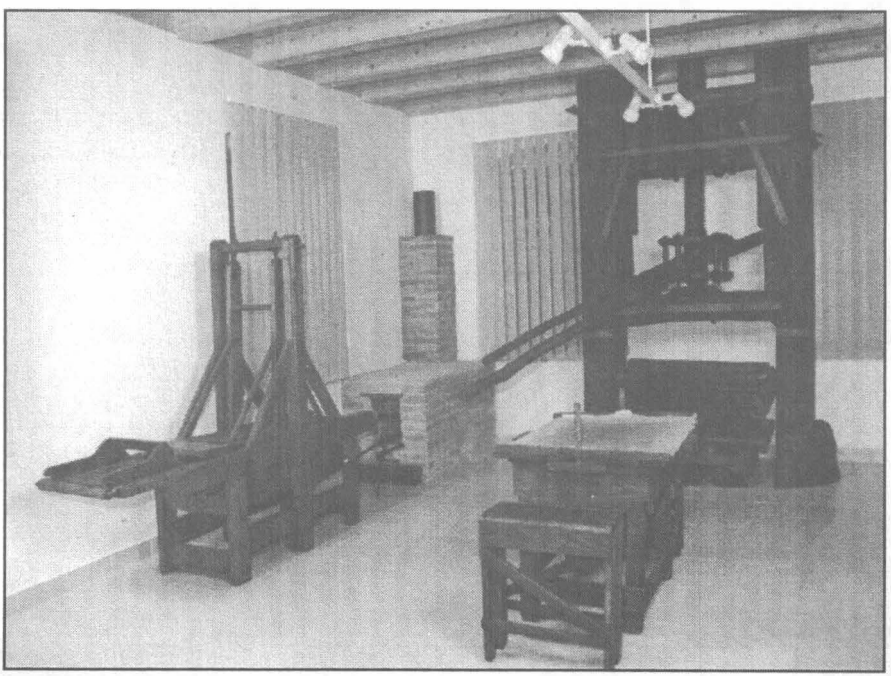

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Elena Cernea

Probleme de biodeteriorare a monumentelor din judeţul Braşov – cauze şi efecte –

Biodeteriorarea, fenomen de degradare a materialelor provocat de agenţii biologici patogeni, este frecvent întâlnită în activitatea de păstrare şi conservare a patrimoniului mobil sau imobil.

In procesele de biodeteriorare organismele vii vegetale (bacterii, mixomycete, alge, ciuperci, licheni, muşchi, plante superioare) sau animale (moluşte, insecte, viermi, vertebrate) se instalează pe sau în materialele din care sunt alcătuite bunurile culturale folosind componente ale acestora drept suport de dezvoltare şi hrană.

Având în vedere posibilităţile largi de extindere a focarelor de biodegradare şi efectele în general ireversibile ale acţiunii lor asupra suporturilor materiale pe care se instalează, biodegradările reprezintă un fenomen grav, acut, de care trebuie să se ţină seama în activitatea de păstrare şi conservare a bunurilor în general şi a bunurilor culturale în special. Amploarea şi viteza de cuprindere a diferitelor categorii de materiale şi bunuri cultural-artistice fac din biodeteriorare un tip de distrugere redutabil, care nu poate fi neglijat.

Biodegradarea afectează atât bunurile mobile cât şi pe cele imobile. Diversitatea fenomenului în condiţiile ţării noastre impune o analiză atentă a acestuia în funcţie de ansamblul de factori care sunt implicaţi : categoria de bunuri culturale – mobile, imobile, categoria de materiale componente – minerale, organice, ansambluri materiale heterogene, agenţii biopatogeni implicaţi, factorii de mediu favorizanţi etc.

In condiţiile unei legislaţii laxe, uşor de evitat, intervenţiile corecte sau incorecte (avizate sau nu), făcute la clădirile vechi, mai ales la monumentele istorice şi de arhitectură, au dus la apariţia unor probleme nedorite. Din lipsa cunoaşterii implicaţiei problemelor de biodegradare la construcţii, ele au fost tratate într-o viziune empirică sau au fost complet neglijate, cu rezultate nefaste pentru monument.

De aceea, am considerat necesară abordarea problematicii biodeteriorării la monumentele din judeţul Braşov, problematică în general valabilă pentru toată Transilvania.

Pentru a înţelege fenomenul de biodeteriorare, în ansamblul lui, este necesară cunoaşterea factorilor care concură la apariţia şi dezvoltarea acestuia, precum şi a agenţilor patogeni care provoacă biodeteriorarea.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Factori externi care influențează prezența biodeteriorărilor la monumentele din județul Brașov

Repere geografice

Județul Brașov se află situat într-o zonă de interferență a influențelor climatice estice și vestice care, datorită condițiilor geografice și în primul rând configurației reliefului înconjurător capătă trăsături specifice locale și imprimă regiunii un caracter de tranziție între partea estică și sud-estică a țării (expusă mai mult maselor de aer continental) și cea vestică și nord-vestică, unde se face simțită influența maselor de aer oceanic.

Formele de relief întâlnite în județ sunt :

- munți în partea de sud (Bârsei, Ciucaș, Bucegi, Postăvarul, Piatra Craiului, Făgăraș) și centrală (Perșani)
- depresiuni (Brașovului – Țara Bârsei, Făgărașului – Țara Făgărașului)
- dealuri în partea de nord a județului

Rețeaua hidrografică este bine organizată, având debite ridicate în tot cursul anului. Este reprezentată de râul Olt (o parte din treimea superioară) și afluenții acestuia – pe malul stâng, originari din munții sus-menționați, iar pe malul drept, din depresiunile Baraolt, Homoroade și Hârtibaci.

Debitele ridicate ale râurilor și structura geologică a zonei determină o umiditate crescută a solului aproape pe tot parcursul anului.

Localitățile județului sunt distribuite în cele două depresiuni, zona submontană, zona de deal și nordul județului (depresiune).

Clima

Temperat continentală, clima este influențată atât de advecția oceanică din vest, cât și de cea continentală estică. Se caracterizează în general prin umiditate excesivă, cu variații mari diurne și de la un anotimp la altul.

Temperatura

Situat aproximativ în centrul țării, județul Brașov este locul de întâlnire a maselor de aer cu caractere termice diferite. Permanenta invazie când a aerului cald, când a celui rece, face ca temperatura aerului să oscileze continuu, să înregistreze uneori abateri destul de mari față de media multianuală luată ca normală. Variabilitatea regimului termic este extrem de mare.

Dintr-o sumară comparație cu regiunile din vestul și estul țării situate la aceeași latitudine reiese că județul Brașov este acoperit în cea mai mare parte din an de aer mai rece, care duce la scăderea temperaturilor medii anuale (Focșani – +9,6°C, Deva – +10°C, Brașov – +7,8°C).

Județul Brașov se încadrează între regiunile geografice ale țării a căror caracteristică o constituie existența inversiunilor de temperatură în depresiuni, evidente atât ca durată cât și ca intensitate. Astfel, jos în depresiune temperaturile sunt mai scăzute decât în zona piemontană înaltă. Aerul rece,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mai greu, se acumulează şi stagnează în depresiune, aici apărând temperaturi mult mai scăzute decât pe înălțimile din jur. Fenomenul este întâlnit mai ales în anotimpurile reci şi este frecvent însoțit de ceață.

Umiditatea aerului

In județul Braşov, măsurătorile arată că valoarea umidității medii anuale depăşeşte 75%, fiind asemănătoare cu o mare parte din Podişul Transilvaniei şi cu regiunile din nord-vestul țării. Numărul anual de zile cu cer acoperit de nori este de 100-115. Durata medie de strălucire a soarelui este între 1850-2050 ore, cu aprox. 400-600 ore mai puțin decât pe litoralul Mării Negre.

Precipitații atmosferice

Analiza repartiției în timp şi spațiu a cantităților de precipitații din județul Braşov arată existența a două areale distincte : cel al precipitațiilor maxime, care corespunde piemontului, unde cad anual 750-800 mm/mp şi cel al precipitațiilor minime care se suprapun şesului depresionar, unde precipitațiile scad sub 600 mm/mp anual.

Condițiile climatice ale județului Braşov asigură o perioadă lungă din an microclimatul optim de dezvoltare a agenților de biodeteriorare: umiditate relativă >75% peste 270 zile din an şi variații bruşte de umiditate şi temperatură, care produc condens pe suprafața obiectelor.

Agenții biologici care distrug bunurile culturale mobile din județul Braşov

Agenții biologici care afectează aspectul, fragilizează structura sau distrug deseori în întregime imobilele, aparțin atât regnului vegetal, cât şi celui animal.

In județul Braşov se întâlnesc o floră şi o faună specifice zonei temperat continentale a Europei de sud-est.

Biodeteriorarea monumentelor din județul Braşov este generată de :

A. Organisme vegetale heterotrofe saprofite

- Bacterii, mixomycetes – prezente pe şi în zidărie, instalații, lemnărie, alte materiale intrinsece construcțiilor. Uneori pot fi întâlnite la frescă în zonele cu exces de umiditate, lipsite de ventilare şi lumină
- Ciuperci micromycetes – exemplu : mucegaiuri şi ciuperci care produc modificări cromatice ale lemnului. Sunt foarte frecvente la lemnăria veche a şarpantelor de la toate monumentele, la lemnăria de decor, porți, ancadramente de uşi, ferestre etc.
- Ciuperci macromycetes – Atacă în general lemnul existent în zone umede, întunecoase şi prost ventilate ale construcțiilor . Pot provoca putregaiuri umede sau uscate. Au fost identificate la aproape toate construcțiile monument istoric, cu extensie mai mare la cele situate în zonele depresionare ale județului, unde întâlnim umiditate în exces din cauze multiple (pânză freatică la adâncime mică, fenomenul de inversiune termică, însoțit deseori de ceață şi o umiditate

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

relativă mare a aerului, precum şi de o circulaţie mai slabă a curenţilor de aer). Dintre macromycetes, foarte frecvent întâlnite în judeţ sunt ciupercile Merulius lacrymans, Coniophora sp, Lentinus sp. si Poliporaceaele. Atacuri ale acestor ciuperci s-au semnalat la Cetatea Râşnov, Castelul Bran, Vama Bran, Biserica Evanghelică CA Dacia, Biserica Evanghelică CA Neagră, Biserica Evanghelică Feldioara, bisericile ortodoxe din Beclean, Poiana Mărului, Voivodenii Mici, precum şi în case de locuit din Scheii Braşovului, Poiana Mărului, Săcele, Bran, Beclean, Făgăraş, Casa Barac, chiliile Muzeului Primei Şcoli Româneşti din Scheii Braşovului etc.

B. Organisme vegetale autotrofe

- Alge verzi – sunt prezente pe zidăria veche cu sau fără tencuieli, lemnăria din partea umbrită a construcţiilor, uneori chiar şi pe fresca interioară sau exterioară a clădirilor. Prezenţa algelor verzi determină apariţia unor modificări cromatice inestetice, modificări ce pot afecta nefavorabil aspectul obiectului atacat.
- Licheni, muşchi – sunt prezenţi pe zidurile vechi ale clădirilor, zidurile de incintă ale construcţiilor şi pe lemnăria din zonele umbrite o mare parte din zi. Pe substratul creat de activitatea algelor, lichenilor şi muşchilor, completat cu elemente poluante (praf) se pot instala alte organisme cu efect distructiv mai important, care pot distruge masa monumentului - plante superioare, insecte etc. - Exemple : Cetatea Râşnov, Cetatea Drăuşeni, Cetatea Rotbav, Cetatea Feldioara, Cetatea Făgăraşului - corpul de gardă etc.
- Plante superioare – ierbacee, arbuşti şi arbori – Se instalează pe cornişe, acoperişuri, elemente ieşite în relief ale construcţiei etc. Prin activitatea metabolică, masa şi volumul lor, determină apariţia de fisuri, gonflări, dislocări şi chiar prăbuşiri ale elementelor constructive. Ele se instalează pe cornişe, acoperişuri, elemente ieşite în relief ale construcţiilor etc. Ex. : Cetatea Râşnov, Drăuşeni, Viscri, Racoş.

C. Organisme animale

- Insecte – atacă de preferinţă lemnul pe care îl transformă într-o masă buretoasă pulverulentă. Dintre insecte, cel mai frecvent întâlnite sunt insectele xilofage Anobiidae, Ipidae şi Cerambicidae, cunoscute sub denumirea generală de cari ai lemnului. Sunt extrem de periculoşi prin efectele activităţii lor – fragilizarea până la distrugere a lemnului. Este necesară cunoaşterea biologiei fiecărei specii pentru a se putea lua, de cele mai multe ori « in situ », măsuri curative eficiente.

O cercetare detaliată a lemnăriei monumentelor din judeţul Braşov arată că insectele xilofage sunt prezente în focare mai mult sau mai puţin extinse la 100% din monumente.

- Moluşte – instalate în general pe zidăria din piatră sau amestec de piatră şi cărămidă, aceste organisme produc degradări semnificative în timp,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

mai ales prin crearea unor căi de pătrundere în substratul pe care trăiesc a altor agenți distructivi mai agresivi. In județul Braşov au fost identificate la Cetatea țărănească Viscri.

• Vertebrate – rozătoare, şoareci, şobolani etc. Acestea rod lemnul mutilându-l şi distrugându-l sau sapă canale în ziduri determinând fragilizarea sau chiar distrugerea completă a acestora. La clădirile din județul Braşov, care au in general ziduri masive, efectele acțiunii rozătoarelor sunt mai puțin importante.

Mulți dintre agenții de biodeteriorare care distrug imobilele afectează şi patrimoniul mobil adăpostit adeseori de acestea. De exemplu, ciuperca Merulius lacrymans, care a distrus pardoselile în biserici, a afectat şi elemente ale altarelor, iconostasului sau a altor elemente din lemn sau celuloză adăpostite de construcțiile infectate (ex. Biserica evanghelică CA Dacia, Biserica ortodoxă Poiana Mărului, Liceul de Artă).

Aproape niciodată un agent patogen nu este întâlnit singur. De obicei, atacurile sunt conjugate – insecte xilofage cu ciuperci xilofage, macromycete, insecte xilofage cu micromycete, bacterii cu micromycete şi alge etc. Efectul distructiv creşte, iar tratamentele şi lucrările de eradicare a atacurilor biopatogene la patrimoniul mobil sau imobil sunt mult mai complexe şi mai costisitoare.

Factori care favorizează apariția şi întrețin ambientul optim de dezvoltare a proceselor de biodeteriorare

Fenomenele de biodeteriorare la construcții, respectiv la monumente istorice şi de arhitectură, se instalează în anumite condiții favorabile. Factorul principal care permite instalarea şi asigură dezvoltarea proceselor biopatogene la monumente şi nu numai îl constituie umiditatea în exces. Aceasta, corelată cu lipsa de ventilare, un iluminat natural difuz sau absent, asociate cu o exploatare improprie a unor construcții fragilizate în timp, permite instalarea şi evoluția degradărilor biologice. Este necesară cercetarea factorilor care favorizează umiditatea în exces, fără a neglija şi alți factori care asigură existența biodegradărilor la monumente. Dintre aceştia, menționăm :

1. amplasarea deficitară a construcțiilor în terenuri umede, fără drenaje sau cu drenaje necorespunzătoare, terenuri ce pot fi afectate de viiturile de apă. (ex. Biserica Evanghelică Dacia, Biserica Ortodoxă Beclean, Biserica Ortodoxă Voievodenii Mici, Casa Barac, Biserica Ortodoxă Făgăraş I, Chiliile Bisericii Ortodoxe Sf. Nicolae din Scheii Braşovului, Biserica Evanghelică Feldioara etc). Având în vedere specificul județului Braşov, cu precipitații în exces, pânză freatică aproape de suprafață şi drenarea naturală greoaie a apelor pluviale în depresiuni, este explicabilă frecvența în proporție de peste 80% a fenomenelor de umiditate capilară la zidărie, fenomene care întrețin un mediu favorabil agenților biopatogeni la monumente. Biodeteriorarea din aceasta cauză afectează, sub

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

diverse forme, peste 55% din monumentele judeţului Braşov ;

2. planul arhitectural general al monumentului, amplasarea, numărul şi distribuţia încăperilor, raportul dintre încăperi, natura fundaţiilor, elementele de termo şi hidro-izolaţie, tipul instalaţiilor (apă, iluminat, încălzire, canalizare). Circulaţia defectuoasă în clădire, şarpantele cu multe dolii, greu accesibile, degradate, cu scocuri şi burlane degradate, zidăria de slabă calitate sau fragilizată în timp, încăperile fără lumină naturală şi neventilate, lipsa hidroizolaţiei fundaţiilor favorizează instalarea fenomenelor de biodegradare. Exemple :

a. chiliile ansamblului Bisercii Sf. Nicolae din Scheii Braşovului au acces la nivelul solului direct cu exteriorul, zidurile despărţitoare sunt subţiri, de slabă calitate, pardoseala de scândură asezată pe umplutura de pamânt umed, hidroizolaţia la fundaţii lipseşte, panta curţii permite scurgerile de apa pluvială către clădire. Rezultatul - instalarea ciupercii Merulius lacrymans la pardoseli, dăunător care a trecut cu uşurinţă de la o încăpere la alta.

b. Biserica Evanghelică Feldioara – nava laterală nordică şi paraclisul nordic sunt slab luminate, neventilate, umiditatea solului în exces nedrenată. Acestea au întrunit condiţii favorabile de instalare şi extindere a ciupercii Merulius lacrymans.

3. defecte din construcţie sau datorită unei întreţineri necorespunzătoare:

a. lipsa hidroizolaţiei la fundaţii şi socluri de la majoritatea monumentelor istorice, coroborată cu umiditatea în exces, au determinat apariţia şi menţinerea igrasiei la peste 80% din totalitatea monumentelor;

b. acoperişuri cu şarpantă din lemnărie necorespunzătoare calitativ, uzată funcţional şi de intemperii, cu învelitorile din ţiglă stricate. Acoperişuri prost întreţinute, cu scocuri şi burlane de scurgere stricate sau lipsă. Infiltraţiile de apă la lemnăria şarpantei sau chiar în corpul clădirilor au permis instalarea unei flore şi faune xilopatogene extrem de diversă : focare de Micromycetes (în general mucegaiuri), de insecte xilofage (Anobidae sau Cerambicidae), focare de macromycete (Merulius Lacrymans, Coniophora sp, Lentinus sp) sunt prezente la lemnăria construcţiilor care au asemenea defecţiuni. Ex. :Colegiul Naţional Andrei Şaguna, Liceul Aprily Lajos, casa Şirul Dima nr. 4, casa str. Armata Română 22, Vama Bran, Castelul Bran etc.

c. hornuri abandonate sau prost întreţinute – acestea permit infiltraţii de apă cu urmări previzibile – instalarea biopatogenilor. Ex : Liceul de Artă Braşov, Liceul de Construcţii Săcele, Castelul Bran, Liceul Aprily Lajos;

d. instalaţii defectuos montate sau defecte. Pe traseele lor poate apare fenomenul de condens, se pot produce infiltraţii de apă pluvială sau, daca sunt ţevi de apă, se pot sparge, provocând udarea zidurilor cu efecte previzibile dacă sunt neglijate lucrările curative;

e. lipsa instalaţiilor de încălzire sau încălzirea necorespunzătoare. De exemplu, la majoritatea bisericilor evanghelice lipseşte încălzirea, dar

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

aceasta problemă a trecut pe plan secund, numărul enoriaşilor fiind extrem de mic, iar mijloacele de întreţinere permanentă precare.

La majoritatea bisericilor ortodoxe din mediul rural, încalzirea este intermitentă, doar pentru serviciul religios. Datorită creşterii bruşte a temperaturii şi umiditaţii aerului, prin respiraţia enoriaşilor şi inerţiei termice a zidurilor, apare fenomenul de condens. Apa de condens, depusă pe elementele pictate (frescă, icoane), care conţin de cele mai multe ori intrinsec materiale organice, sau pe care în timp s-au depus materiale organice, creează condiţii favorabile instalării microorganismelor – bacterii, mucegaiuri, care pătează sau distrug iremediabil pictura. La multe din aceste biserici s-au efectuat lucrări de curăţire, consolidare şi restaurare a frescelor, iar arderea lumânărilor a fost scoasă în afara naosului. Se constată apariţia halourilor de mucegaiuri instalate pe substratul din caseinat de calciu, folosit la fixarea şi restaurarea picturii, datorită umiditaţii de condens. Posibil ca instalarea mucegaiurilor să fie favorizată şi de lipsa gudroanelor de fum (cu efect fungicid) emanate prin arderea lumânărilor. De aceea este imperios necesară o încălzire şi o ventilare corespunzătoare a acestor biserici, spre a se evita condensul şi umiditatea în exces.

f. executarea de-a lungul timpului a unor lucrări improprii prin care s-au creat spaţii ce au funcţionat ca adevărate « camere umede », de cultură a multor agenţi distructivi ai construcţiilor. Cel mai frecvent întâlnită este turnarea de planşee de beton peste grinzi sau chiar pardoseli din lemn, prinzând lemnul într-un spaţiu închis, neventilat, deseori umezit de surse din exterior (scocuri, burlane, instalatii de apă etc.). Urmarea acestor lucrări este apariţia florei fungice, care, prin extensie, poate distruge în mare parte rezistenţa unor porţiuni din clădire, de ex. plafonul ultimului nivel de la Liceul de Construcţii din Săcele s-a prăbuşit datorită unei astfel de lucrări (placă de beton în pod), ceea ce a permis instalarea ciupercii Merulius lacrymans în lemnăria acestuia.

g. o altă lucrare improprie făcută la numeroase case din Braşov şi judeţ, inclusiv la monumente istorice şi de arhitectură, a fost tratarea cu un strat gros de var sau humă a lemnăriei şarpantelor, probabil cu scop ignifug. Ex. : Colegiul Naţional Andrei Şaguna, Liceul Aprily Lajos, casa Şirul Dima nr. 4, casa Poarta Schei nr. 14 etc. Stratul de var sau humă, higroscopice, au creat pe lemn umezeala necesara insectelor xilofage, care s-au dezvoltat exploziv, fragilizând lemnăria şarpantelor. Comparativ cu şarpantele netratate în acest fel, intensitatea atacurilor xilofage la şarpantele tratate cu var sau humă este mult mai mare.

Lista factorilor care determină apariţia proceselor de biodeteriorare poate fi completată cu numeroase situaţii particulare care nu fac obiectul prezentei lucrări.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Concluzii

Efectele proceselor de biodegradare la monumentele istorice şi de arhitectură din judeţul Braşov au fost sumar semnalate pe parcurs.

Concluzionând, putem afirma următoarele :

- clădirile sunt supuse multor cauze de degradare, parte din ele fiind datorate lipsei de întreţinere sau intervenţie la timp, precum şi intervenţiilor neadecvate;
- biodegradarea este un fenomen care afectează într-o măsură mai mare sau mai mică toate monumentele istorice şi de arhitectură din judeţul Braşov ;
- pentru aprecierea justă a stării unui monument, este obligatoriu, pe lângă celelalte documente, un studiu al problemelor de biodegradare, pentru a se cunoaşte natura fenomenelor şi modul lor de rezolvare. O atenţie deosebită trebuie acordată identificării speciilor care produc degradările, măsurile de combatere fiind diferite în funcţie de natura agentului patogen. Există o serie de măsuri cu caracter general, dar sunt agenţi patogeni pentru care se impun măsuri de combatere speciale. Intervenţiile la monumente, uneori banale (lucrări de reparaţii curente ca repararea pardoselilor sau acoperişurilor), pot provoca extinderea accelerată a focarelor de biodegradare când nu sunt executate corect, în cunoştintă de cauză. Efectele sunt deseori dezastruoase, iar remedierea lor este grea şi costisitoare;
- suportul cel mai agresat de ambientul material şi funcţional cu efecte distructive majore este lemnul, mult folosit în construcţia monumentelor (şarpante, învelitori, pardoseli, plafoane, scări, curţi etc.). Acesta trebuie să stea prioritar în atenţia specialiştilor, la întreţinerea şi restaurarea monumentelor.
- lipsa unei legislaţii eficiente în domeniul patrimoniului imobil, suprapusă peste modificări din structura societăţii româneşti de după 1989, a determinat apariţia unor probleme deosebit de grave privind monumentele din judeţul Braşov. Plecarea saşilor din localităţile urbane şi rurale ale judeţului a determinat apariţia a numeroase monumente care nu mai beneficiază de întreţinere. Imbătrânirea populaţiei rurale şi exodul tinerilor spre oraş are aceleaşi rezultate;
- schimbarea regimului de proprietate asupra clădirilor, inclusiv a monumentelor, a dus la modificări ale raporturilor între proprietari, locatari şi imobile, cu efecte nu întotdeauna fericite pentru cele din urmă;
- reparaţiile executate cu materiale şi tehnologii noi trebuie făcute cu mult discernamânt, ţinând seama de compatibilitatea acestora cu materialele constitutive ale monumentelor. Vechii sau noii proprietari ai monumentelor trebuie să cunoască regimul acestora şi specificul lor. La lucrările de întreţinere şi reparaţii trebuie să se ţină seama de specificul judeţului Braşov, de toţi factorii care concură la macro şi micro climatul din jurul unui monument. Să nu se uite că în judeţul nostru acţionează sinergic toţi factorii care determină instalarea rapidă a fenomenelor de biodeteriorare.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Lista ilustrațiilor

Biodeteriorări determinate de agenți distructivi de origine vegetală (bacterii, alge, mixomycete, ciuperci (fungi)

1. Rotbav – Turnul Bisericii Evanghelice C.A. – latura nordică, treimea inferioară – igrasie, mucegaiuri, alge verzi şi mixomycete pe tencuială
2. Cetatea Râşnov – halouri în benzi verticale de alge verzi şi licheni
3. Cetatea Râşnov – alge, licheni şi muşchi pe învelitoarea de țiglă şi pe zidărie
4. Cetatea Râşnov – plante autotrofe inferioare pe învelitoarea de țiglă şi ziduri; scocuri degradate cu vegetație ierboasă
5. Cetatea Râşnov – infiltrații de apă şi atac fungic – Peziza sp. – la pardoseală
6. Cetatea Râşnov – infiltrații de apă şi atac fungic de Coniophora sp. la plafon
7. Cetatea Râşnov – atac de macromycete la planşeu; benzi de pudră de lemn rezultată din activitatea insectelor xilofage din plafon

8, 9. Biserica Evanghelică C.A. din Dacia, com. Jibert, jud. Braşov – altar, treimea inferioară – micelii şi corpuri fructifere de Merulius lacrymans

10. Biserica Evanghelică C.A. din Dacia, com. Jibert, jud. Braşov, cor, latura sudică – atac conjugat de Merulius lacrymans şi Coniophora sp. la planşeu şi baza unei strane
11. Biserica Evanghelică C.A. din Dacia, com. Jibert, jud. Braşov – uşa de acces şi scara către turn – corpuri fructifere şi cordoane miceliene de Merulius lacrymans
12. Biserica Evanghelică C.A. din Dacia, com. Jibert, jud. Braşov – amvon, partea inferioară – atac de Merulius lacrymans la limita de contact a primelor trepte cu podeaua şi peretele
13. Biserica Ortodoxă din Poiana Mărului, jud. Braşov – atac de Merulius lacrymans la pardoseală şi strane
14. Biserica ortodoxă din Poiana Mărului, jud. Braşov – atac de Merulius lacrymans la treimea inferioară a iconostasului

Biodeteriorări cu agenți distructivi de origine vegetală – plante superioare ierbacee, arbuşti, arbori

15. Cetatea Râşnov – covor de vegetație pe exteriorul zidurilor
16. Cetatea Râşnov – interiorul zidăriei de incintă – cărămizi dislocate şi burduşeli produse de rădăcinile care au străpuns zidul

17, 18. Cetatea Râşnov – vegetație ierboasă, arbuşti şi arbori pe zidărie

19, 20. Cetatea Râşnov – acoperiş prăbuşit datorită fragilizării prin biodeteriorare a şarpantei

21. Cetatea țărănească cu Biserică Evanghelică C.A. din Rotbav, jud. Braşov – zid de incintă, interior – vegetație abundentă pe zidărie, zid prăbuşit datorită vegetației instalate şi fisurilor provocate de trepidațiile şoselei la trafic greu

Biodegradări cu agenți distructivi de origine animală - insecte xilofage

22. Cetatea Râşnov – grinzi de plafon cu capetele macerate de uzură funcțională şi insecte xilofage

23,24. Cetatea Râşnov – grinzi cu atac conjugat de insecte şi ciuperci xilofage – detalii.

Bibliografie

1. Călinescu R., *Monografia României*, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1967;
2. Colectiv de autori, *Județul Braşov, Monografie*, Editura Sport Turism, Bucureşti, 1981.
3. Colectiv de autori, *Botanica sistematică*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1983.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

4. Ionescu M. A., Lăcătuşu M., *Entomologie*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971.
5. Mihai Elena, *Depresiunea Braşov, studiu climatic*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti 1975.
6. Negulescu E., *Silvicultura*, Editura Ceres, 1973.
7. Pascovici, Leandru V., *Tipuri de pădure din R.S.R.*, Bucureşti 1958.
8. Prodan I., Buia Al., *Flora mică ilustrată a R.P.R.*, Editura Agrosilvică, Bucureşti, 1971.
9. Todor I., *Mic atlas de plante din flora R.S.R.*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1968.
10. Tologea Sebastian, *Probleme privind patologia şi terapeutica construcțiilor*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1976.
11. Vintilă Eugen, *Protecția lemnului şi a materialelor pe bază de lemn*, Editura Tehnică, Bucureşti, 1978.

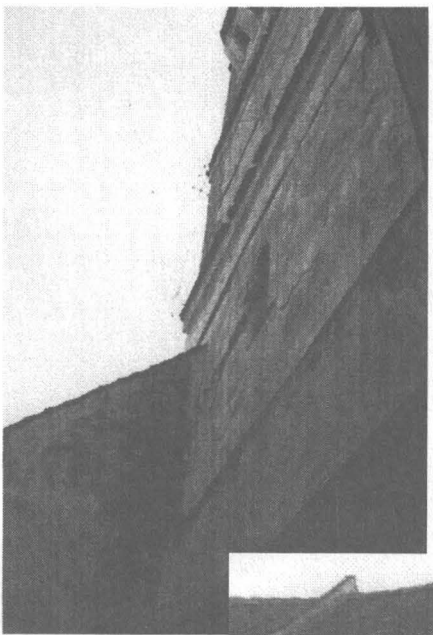

Foto 1

Foto 2

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

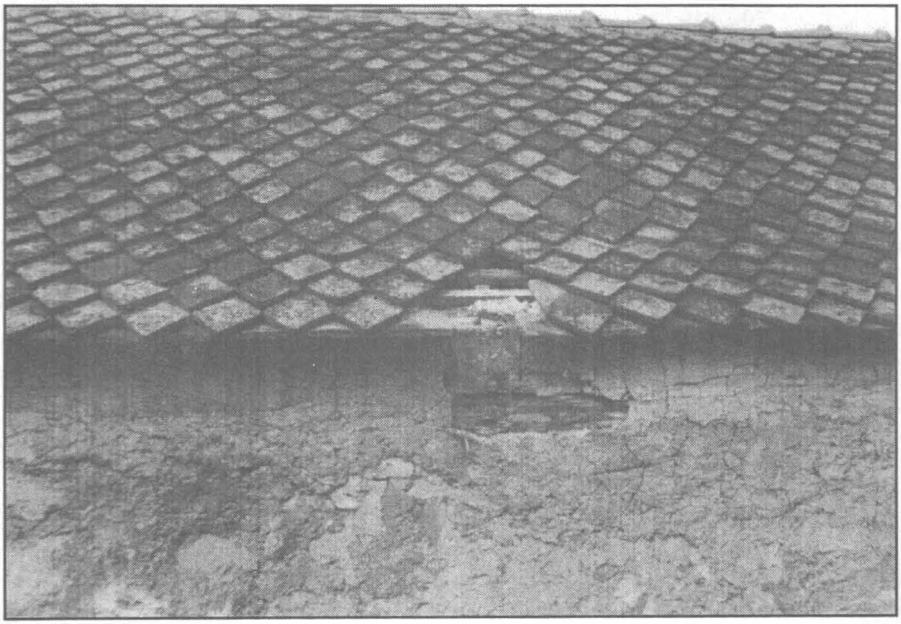

Foto 3

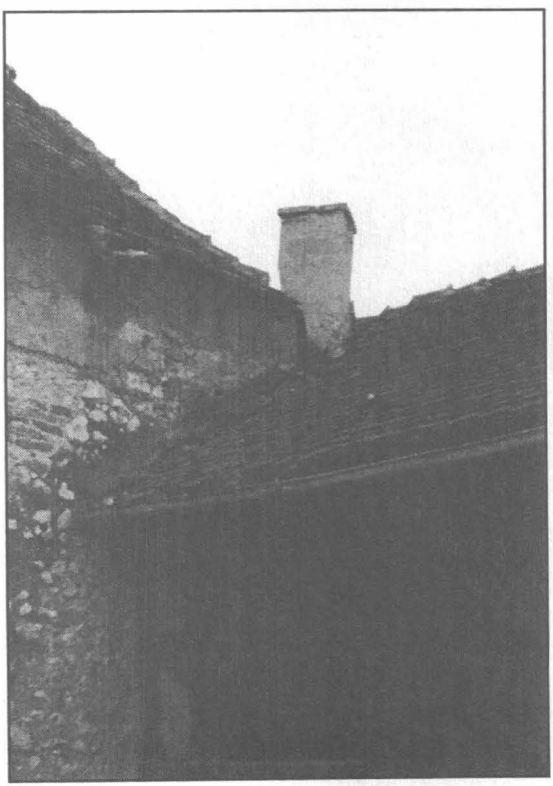

Foto 4

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 5

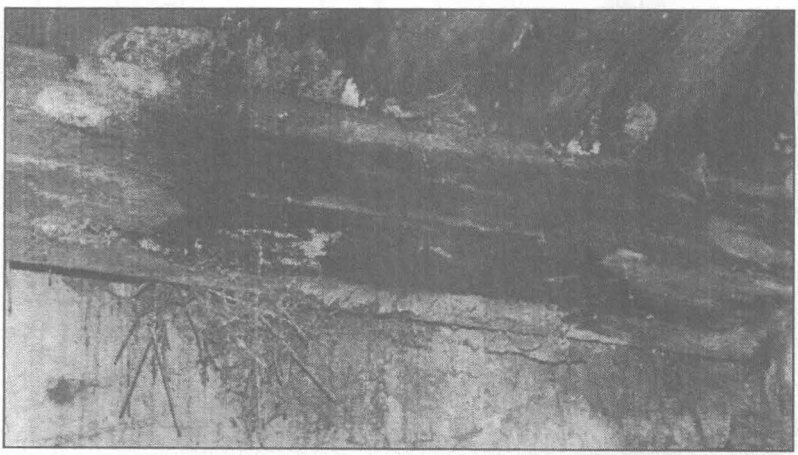

Foto 6

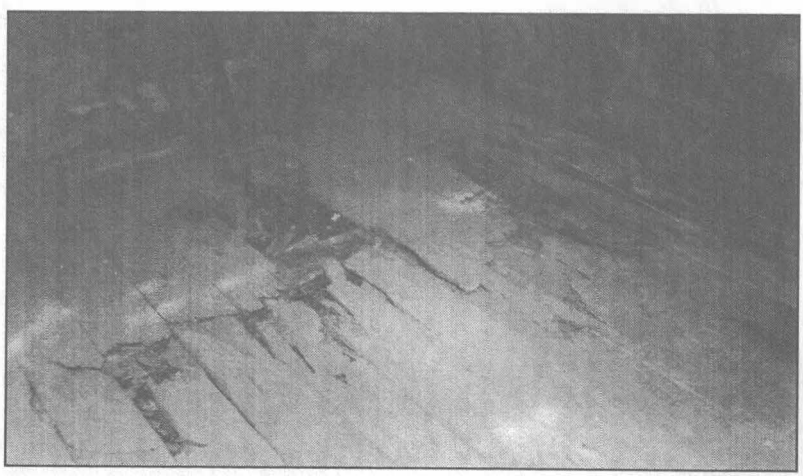

Foto 7

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

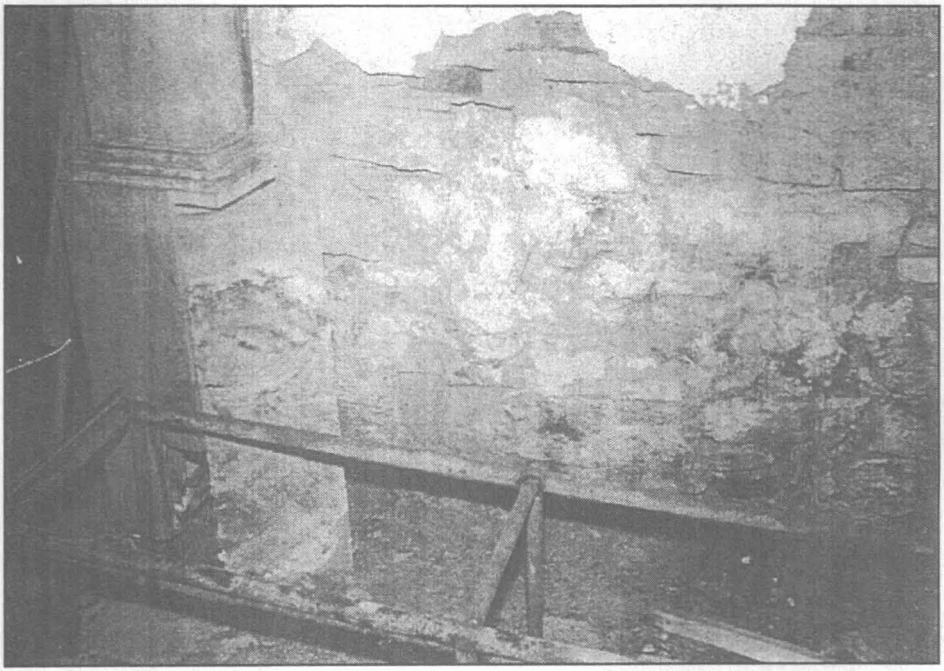

Foto 8

Foto 9

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

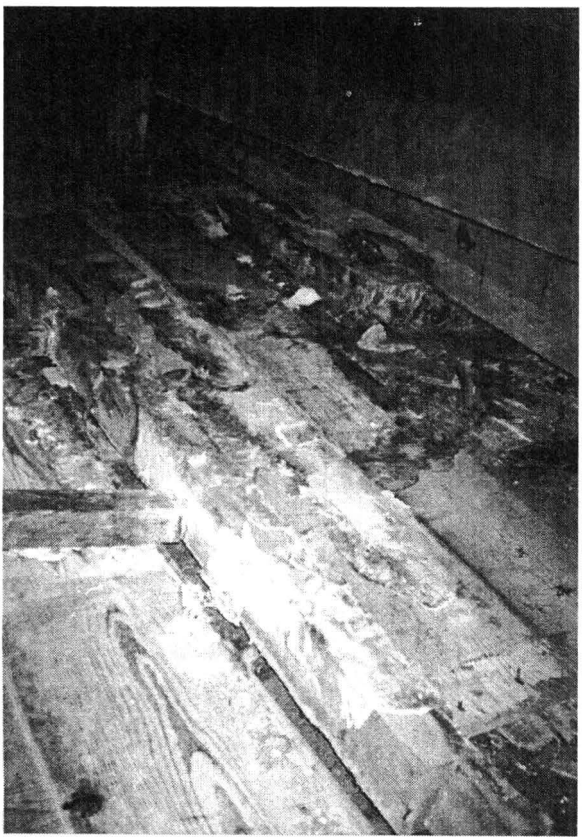

Foto 10

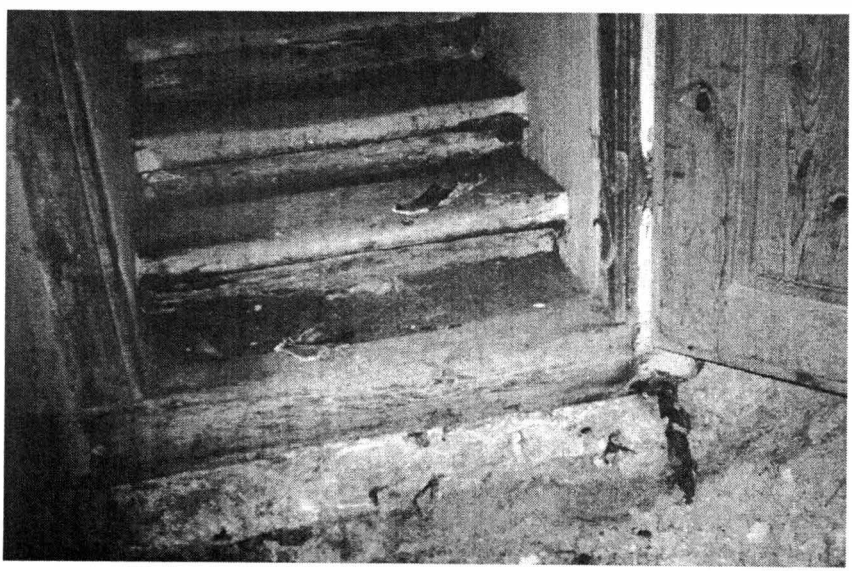

Foto 11

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

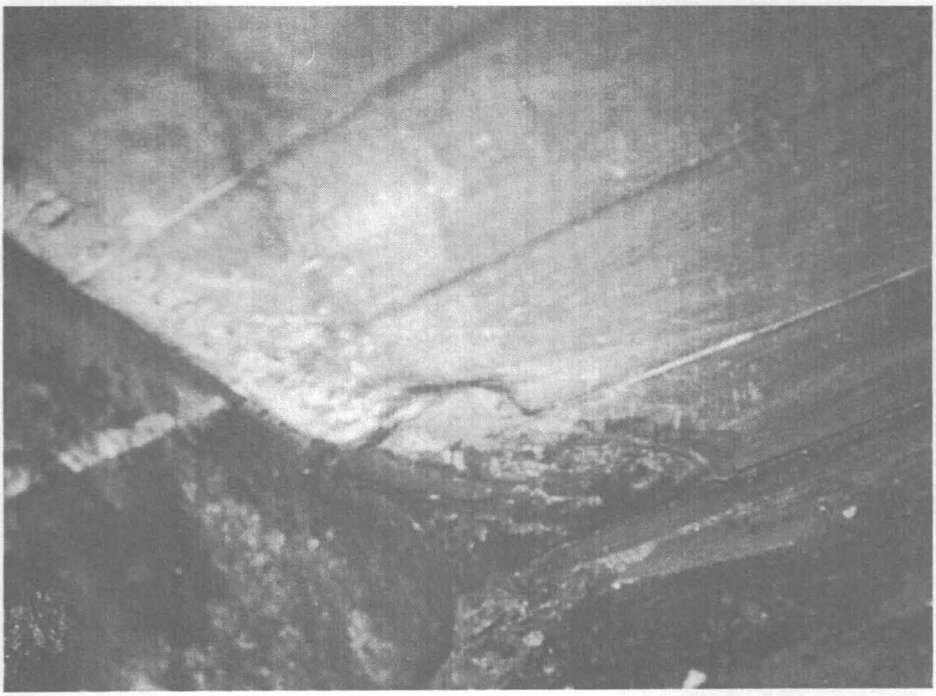

Foto 12

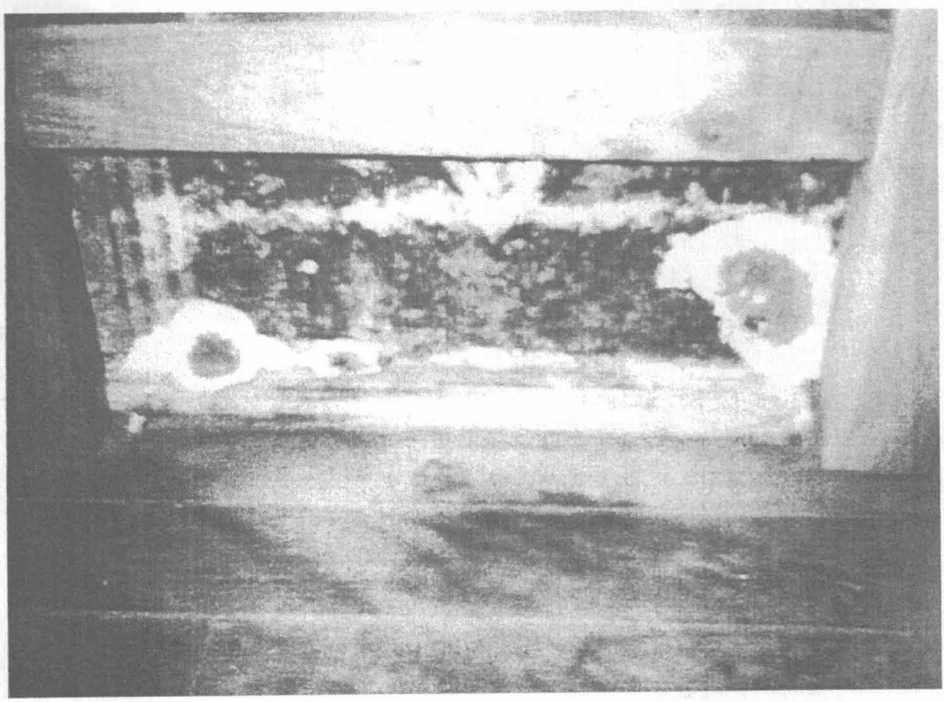

Foto 13

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

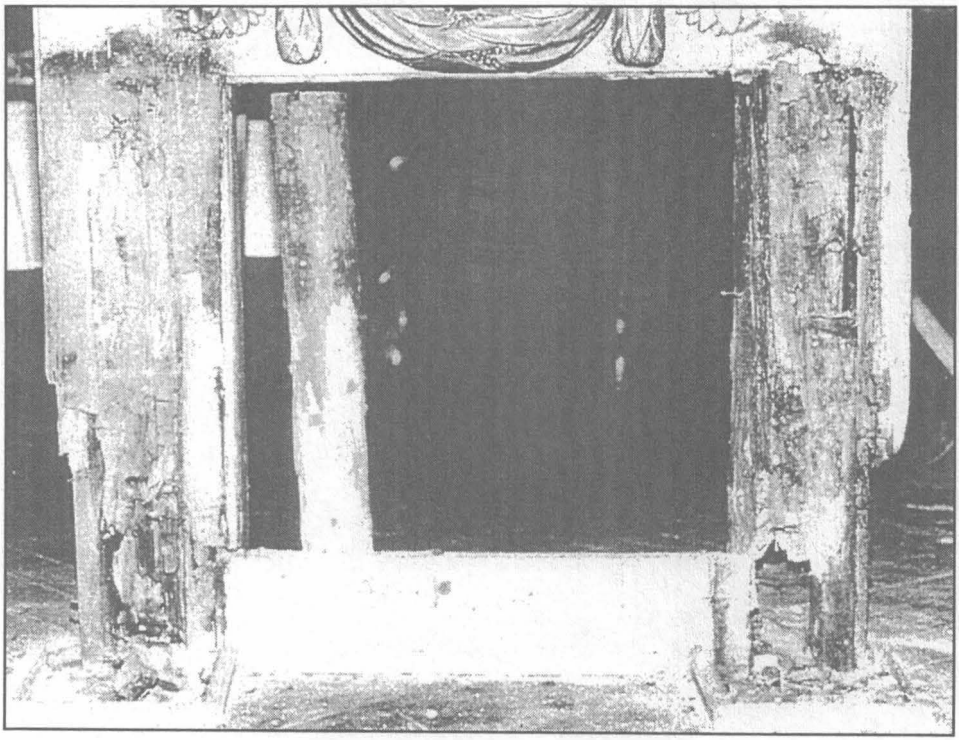

Foto 14

Foto 15

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Foto 16

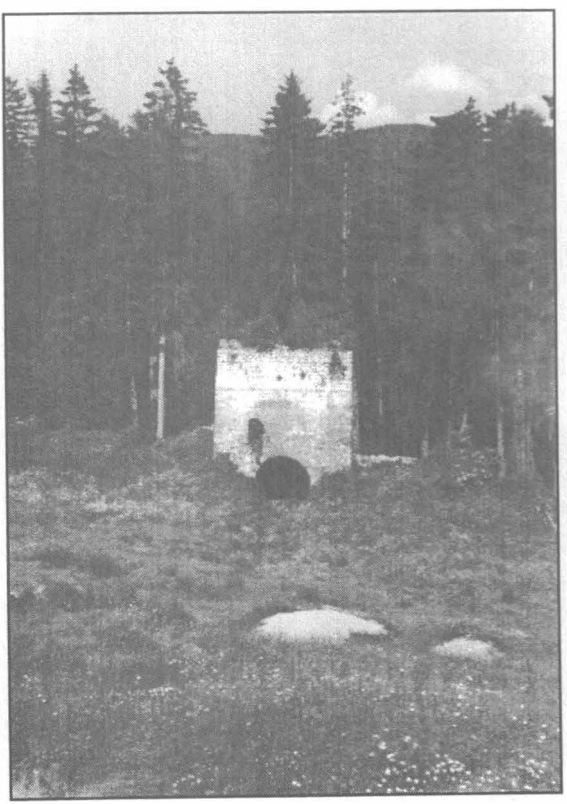

Foto 17

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

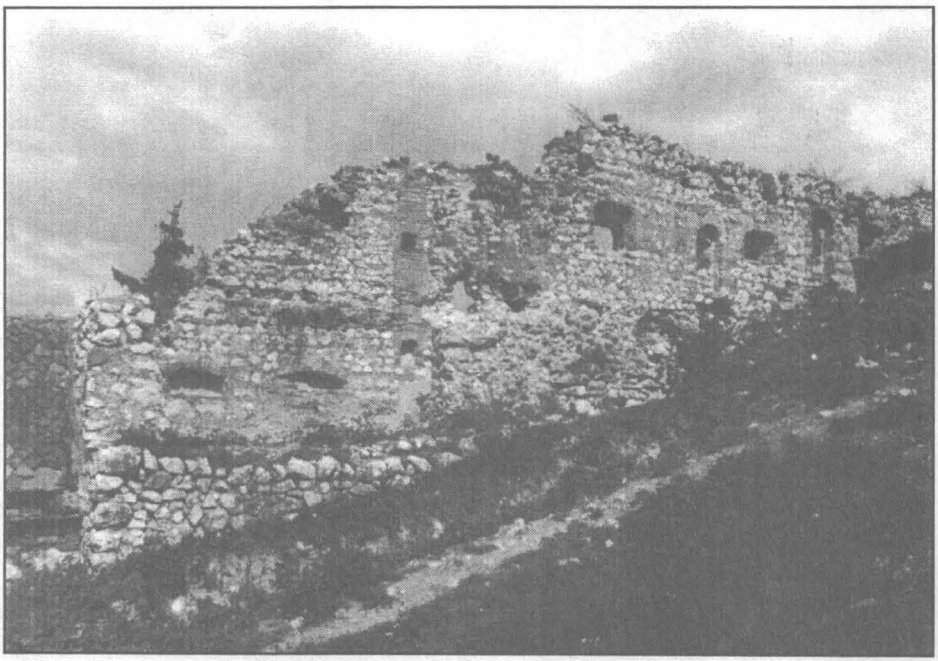

Foto 18

Foto 19

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

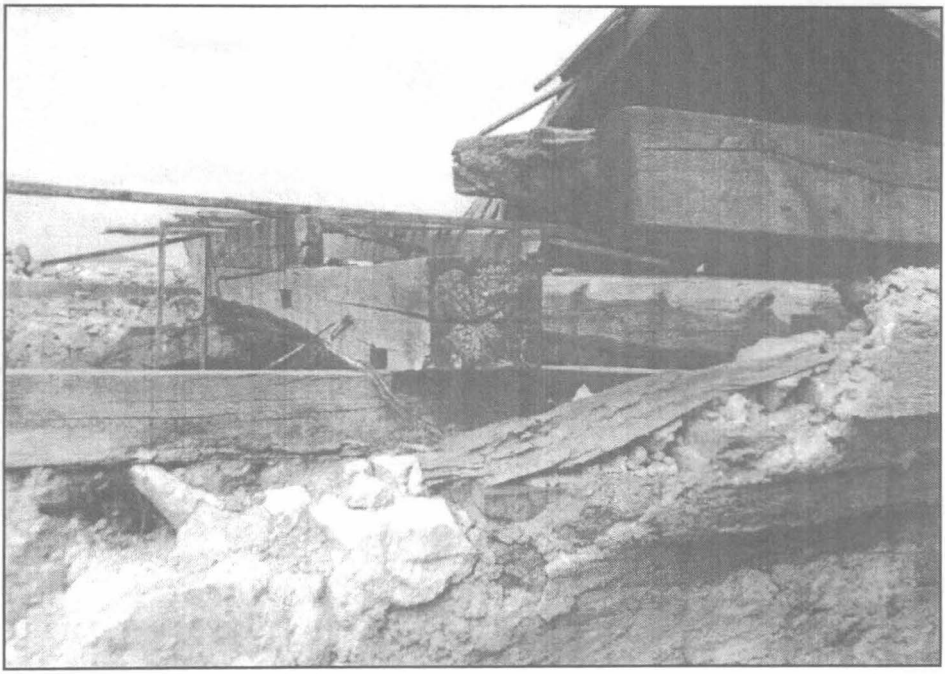

Foto 20

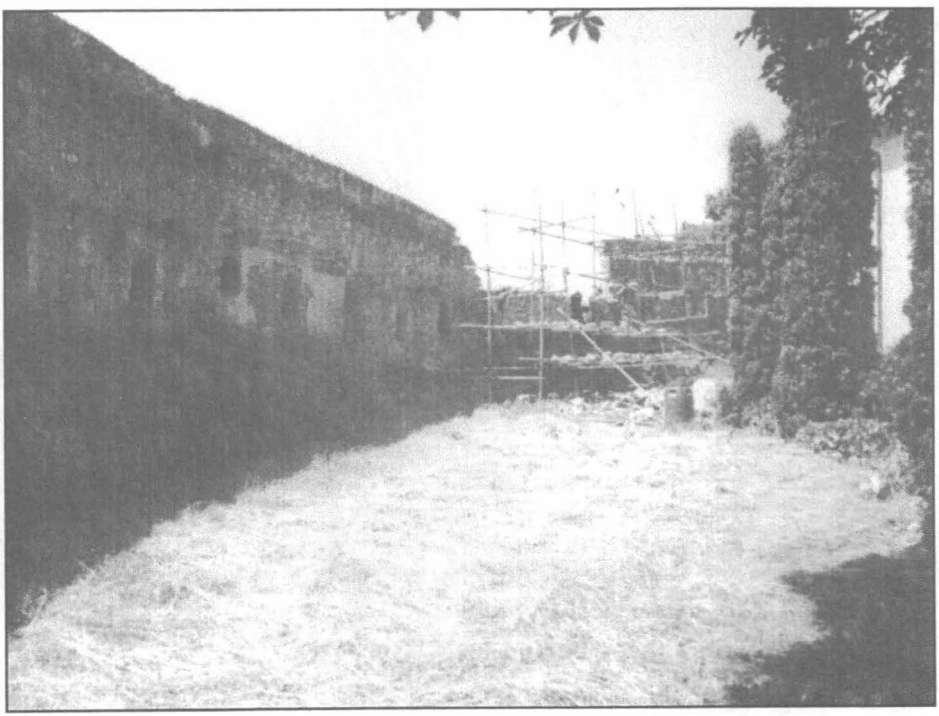

Foto 21

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

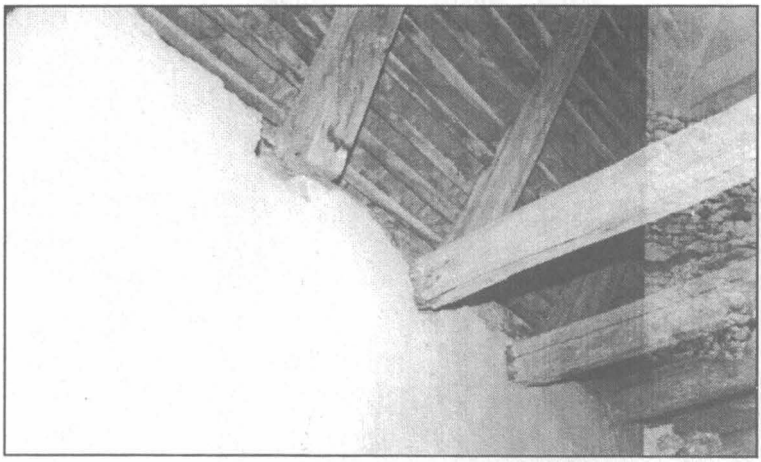

Foto 22

Foto 23

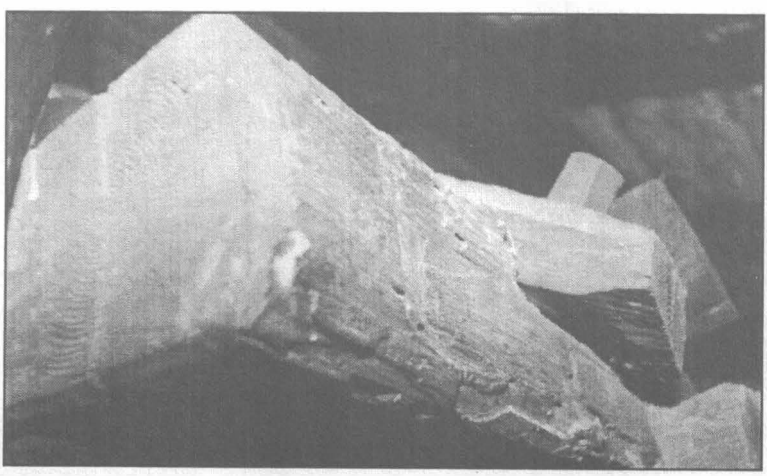

Foto 24

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Mary- Claudia Staicu

Salvarea unei piese ceramice din patrimoniul Muzeului Judeţean de Istorie Braşov: urnă funerară (sec. v-iv î.hr.)

Lucrarea de faţă prezintă restaurarea unei urne funerare dacice – datată de către arheolog în sec.V-IV î. Hr. – care aparţine Muzeului Judetean de Istorie Braşov (nr. inv. 5311)[1].

Potrivit lucrării lui I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică*[2], urna a fost descoperită în Ţara Bârsei, în urma unor săpături întâmplătoare, de către arheologul W. Jekelius, la începutul secolului XX.

Urna este lucrată cu mâna , din pastă fină, ca degresant folosindu-se nisipul. Este acoperită cu un slip puternic lustruit ce conferă impermeabilitate piesei. În interior, slipul are culoarea neagră, iar pe exterior brun-închis, cu nuanţe roşietice. Forma urnei derivă din vasele bitronconice protodacice: buza este uşor evazată spre exterior, gâtul scurt este uşor oblic, iar pe diametrul maxim prezintă patru butoni conici, aplatizaţi. În jumătatea superioară a urnei se găsesc două "virgule" ("cornul abundenţei") diametral opuse; fundul este plat, iar pe exterior prezintă benzi albe, verticale, care pornesc de la buză şi se continuă până la fundul vasului.

Urna a fost propusă pentru a fi restaurată în anul 2001. În lucrarea amintită mai sus, I. H. Crişan specifică faptul că urna se păstrează întreagă în colecţia Muzeului Braşov şi sunt semnalate dimensiunile vasului: I = 0, 30 m, Dg = 0,18 m, Dm = 0,225 m, Df = 0.115 m, Gr = 0,01 m (foto 1, 2)[3].

Totuşi, la data intrării piesei în laboratorul de restaurare (25.04.2001), aceasta se prezenta în stare fragmentară, mai exact 28 de fragmente (foto 3) cu depuneri de sol, praf şi aracet; lipsea un buton şi circa 70% din partea inferioară a urnei, iar benzile albe verticale erau pierdute aproape în totalitate.

În urma operaţiei de înlăturare a depunerilor, care a antrenat şi dezasamblarea fragmentelor, s-a constatat că o parte din fragmente erau asamblate cu clei de acetonă, iar cealaltă cu aracet, ceea ce a demonstrat că această piesă a comportat două intervenţii anterioare, nesemnalate nouă. După dezasamblare şi înlăturarea în totalitate a depunerilor şi urmelor de adezivi folosiţi la intervenţiile anterioare, s-a trecut la neutralizarea fragmentelor şi testul clorurilor. Nesemnalându-se prezenţa clorurilor în ultima baie de spălare s-a făcut următorul pas, şi anume, uscarea liberă, pe hârtie de filtru. S-a continuat cu operaţia de conservare a celor 93 de fragmente rezultate în urma dezasamblării (foto 4), prin imersarea lor într-o soluţie de nitrolac 10%, surplusul de nitrolac

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

înlăturându-se prin tamponări uşoare cu tifon, după care fragmentele au fost lăsate să se usuce liber. Asamblarea fragmentelor a pus serioase probleme datorită lipsei materialului în partea inferioară a urnei. Astfel, asamblarea s-a efectuat începând cu partea superioară (foto 5) folosind aracet fără plastifiant – care asigură o bună rezistență mecanică în timp şi permite, în anumite condiții, desfacerea fragmentelor fără probleme şi fără a risca deteriorarea ceramicii – iar acolo unde lipsea din material au fost aplicate armături din sârmă confecționată din metal neferos. Completarea formei urnei s-a efectuat cu ipsos mojarat cu oxizi, care au avut rol în integrarea cromatică a piesei. Ajunsă în această fază a restaurării, piesa a fost lăsată să se usuce la temperatura mediului ambiant, nu înainte de modelare. Conservarea finală şi uscarea urnei au încheiat procesul de restaurare (foto 6, 7).

În prezent, urna se află expusă în cadrul expoziției de bază a Muzeului Județean de Istorie Braşov.

NOTE:

1 Conform fişei analitice de evidență nr. 28, anexată lucrării.

2 I. H. Crişan, Ceramica daco-getică. Editura Stiințifică, Bucureşti, 1969, p. 69.

3 *Ibidem*, p.298 şi planşele: XVII,3; CXXXIII,2.

LE SAUVETAJE D'UNE PIÉCE CERAMIQUE PROVENANTE DU PATRIMOINE DU MUSÉE D'HISTOIRE BRAŞOV: URNE FUNÉRAIRE (LE V-ÉME – LE IV-ÉME SIÉCLE AV. J.-C.)

RÉSUMÉ

L'article présente la restauration d'une urne funéraire découverte en Țara Bârsei par W. Jekelius au début du XX- éme siécle.

Le dessin et l'image d'urne sont publiée par I. H. Crişan, Ceramica daco-getică, Ed. Ştiințifică, Bucureşti, 1969 (photo 1, 2).

L'urne, impropre conservée (28 fragments) est entrée dans le procés de restauration a 25.04.2001 (photo 3). Apres le desassemblage, netoyage et conservation initiale, ont resulté 93 fragments (photo 4). A cause des lacunes, le collage des fragments et le complétement d'urne ont été realisée commençant avec le bord du vas (photo 5).

Maintenant, l'urne est exposée dans le Musée d'Histoire Braşov (photo 6, 7).

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Cod. 20-2-55 Format A4 12
Arheologie

FIŞA ANALITICĂ DE EVIDENŢA Nr. 28

D.P.C.N. nr. ____ H.C.M. nr. ..... / ..... poziţia .....

1. DENUMIRE	Urnă funerară
2. CULTURA, EPOCA	Dacică, Latène
3. DATARE	Sec. V-IV î. Hr.
4. LOCUL DESCOPERIRII	Judeţul: BV. Oraş/comună: ŢARA Sat: BÂRSEI Loc:
5. MATERIAL	Lut ars
6. TEHNICĂ	Modelat cu mâna
7. DIMENSIUNI	Lungime / Lăţime / Înălţime / Grosime / Diametru / Greutate
8. DESCRIERE	Fund patet, corp bitronconic, gât tronconic, buza simplă, rotunjită
9. DECOR	4 butoni pe diametrul maxim şi o „virgulă" pe corp („cornul abundenţei?).
10. INSCRIPŢII	Nu
11. REFERIRI TIPOLOGICE	Dezmir, Dozun etc.
12. DESCOPERITOR	Calitate: arh. Data:
13. CONDIŢIILE DESCOPERIRII	Săpături salvare
14. FIŞA DE EVIDENŢĂ TOPOGRAFICĂ NR.	
15. FIŞA DE MONUMENT NR.	
16. FOTO, DESEN	
17. CLIŞEU NR.	
18. SCARA	
19. FRECVENŢA	Scăzută
20. BIBLIOGRAFIE	I. H. Crişan, Ceramica, Pl. XVII şi Pl. CXXXIII.

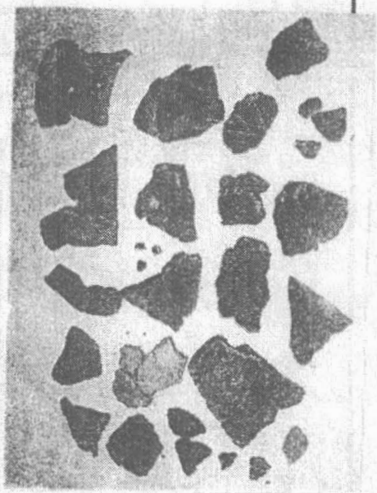

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

21. COORDONATE TOPO-STRATIGRAFICE

Neprecizate

22. DOCUMENTE DE SĂPĂTURĂ — Deținător

Registrul inventar al MTB, la nr. 5311. M.J.I.BV

23. CIRCULAȚIA PIESEI ȘI REGIMUL EI

Data	Deținător	Adresa	Titlul deținerii	Natura și nr. actului	Loc de păstrare	Nr. inv. vechi / nou
						5311

Forme de valorificare	Preț de achiziție	Valoarea nominală
Expoziția de bază.		

24. MENȚIUNI SPECIALE

25. STAREA DE CONSERVARE

Data	Constatări	Fișa nr.

26. RESTAURARE

Data	Operația	Executant	Fișa nr.

27. REFERINȚE

		Nr.	Obiectul consemnării	Deținător
Clișeu	A—N			
	color			
Dia.	A—N			
	color			
Desen				
Relevee				
Reproduceri				

28. COMPLETĂRI

Operator nume, prenume	Funcția	Data	Rubr. nr.

29. ANEXE

30. FIȘĂ ÎNTOCMITĂ DE:

Numele și prenumele	Funcția	Data	Semnătura
Florea Lăfer	Cercet	24.04.2001	[illegible]

31. FIȘĂ VERIFICATĂ DE:

Numele și prenumele	Funcția	Data	Semnătura

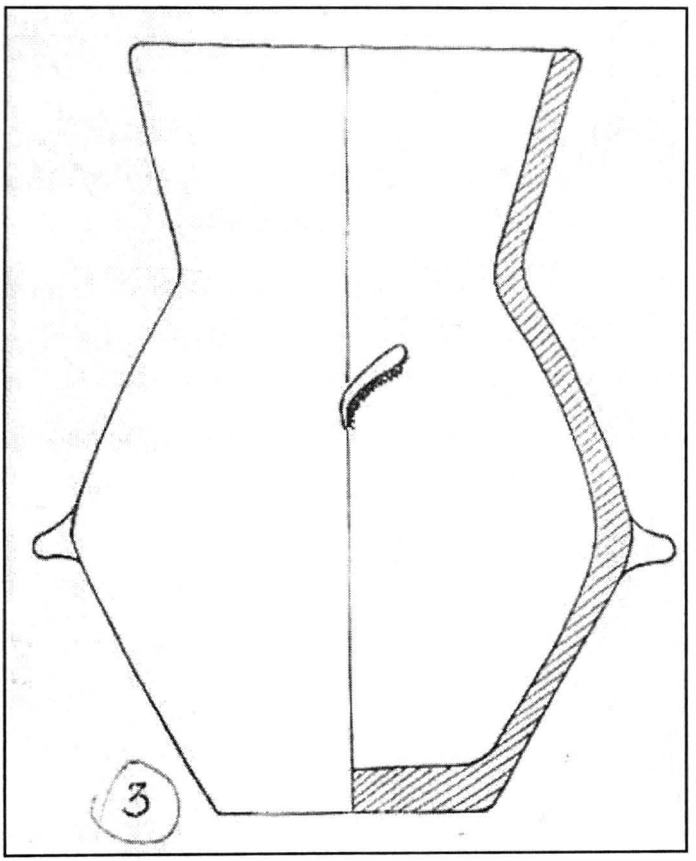

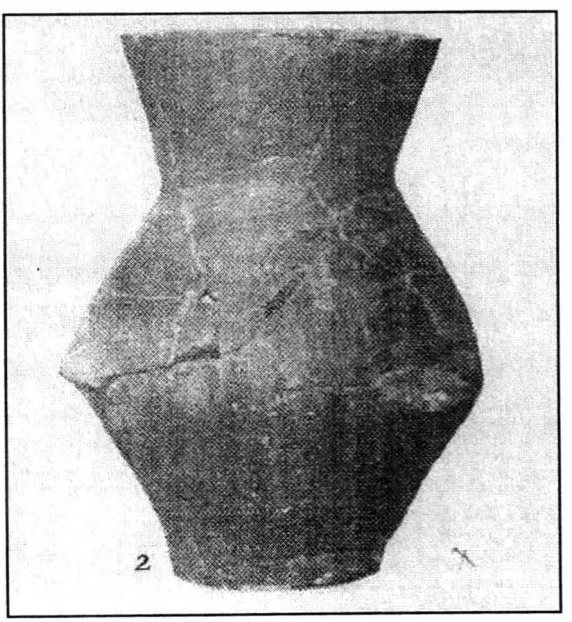

Foto 1, 2. Desenul şi imaginea urnei reproduse în volumul lui I. H. Crişan, *Ceramica daco-getică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, planşele XVII,3 şi CXXXIII,2.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

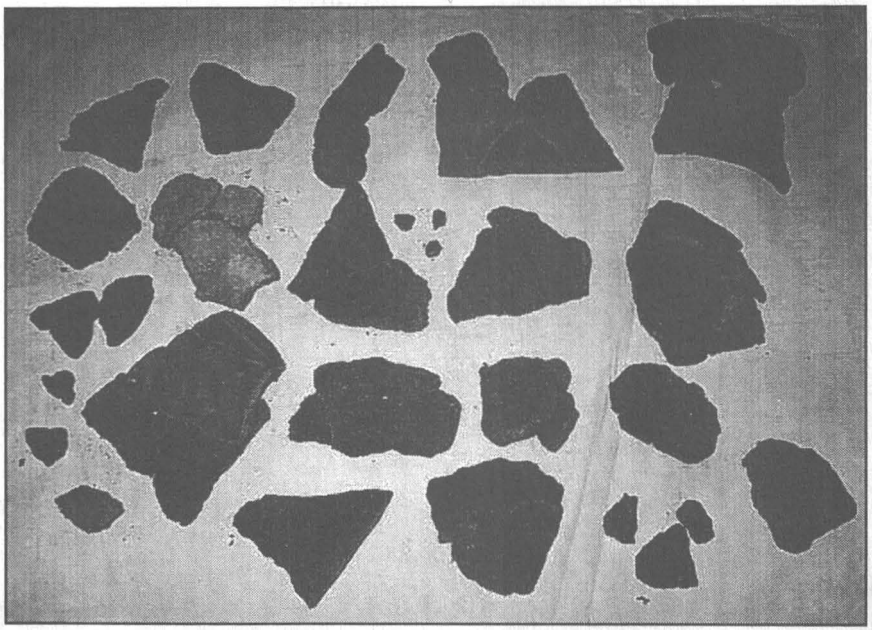

Foto 3. Aspectul piesei la data intrării în laborator.

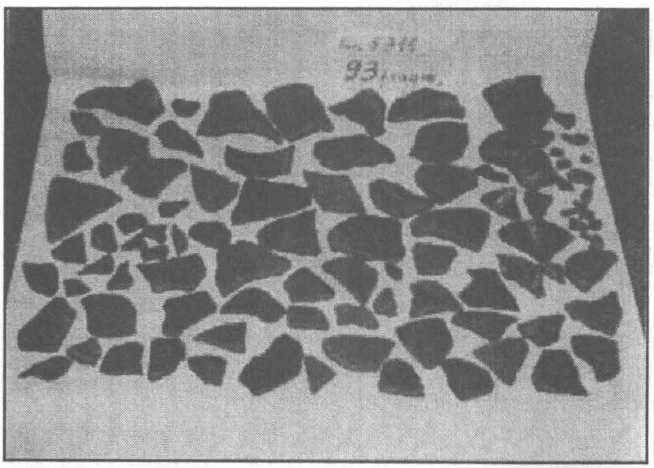

Foto 4. Fragmentele după conservarea inițială.

Foto 5. Imagine din timpul asamblării fragmentelor.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

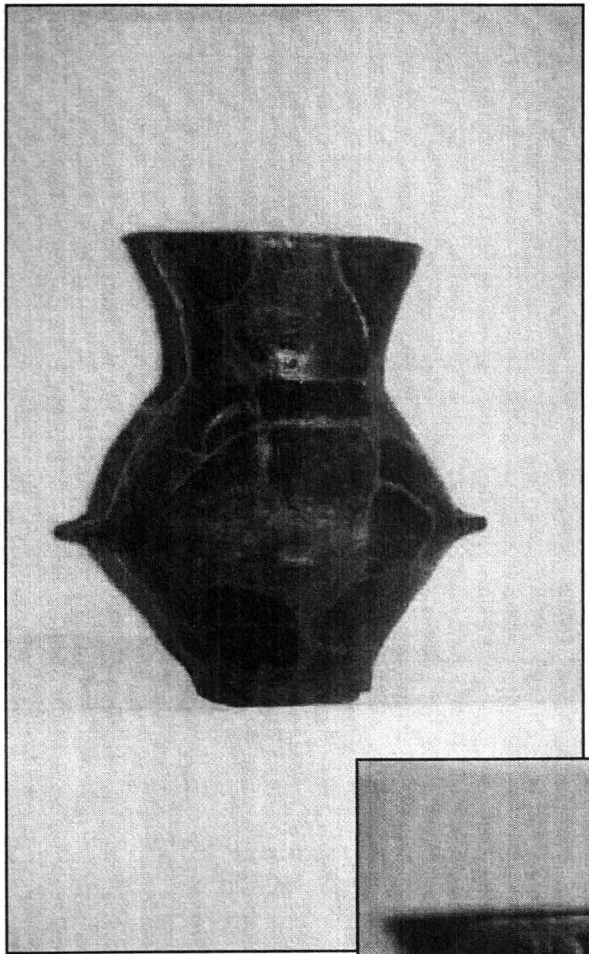

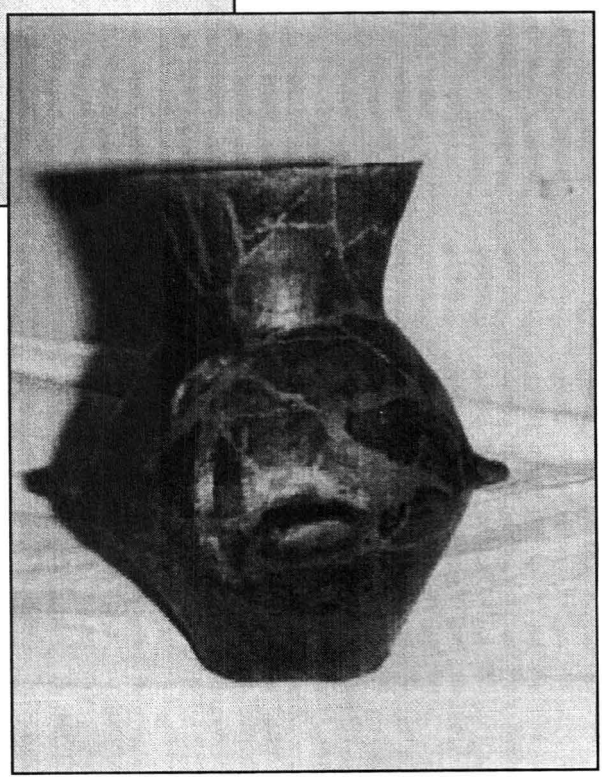

Foto 6, 7.
Urna după restaurare.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Dorina Negulici şi Ionel Bauman

Din activitatea Muzeului Județean de Istorie Braşov (1990 – 2002)

Înființat în anul 1950, ca instituție cu personalitate juridică distinctă, Muzeul Județean de Istorie Braşov este deservit la ora actuală de un număr de 55 de posturi de specialitate şi auxiliare.

De la înființare şi până în prezent, activitatea instituției a fost asigurată de:

I. Sectorul muzeal, prin care s-au pus în practică programele şi activitățile propuse de secția de istorie şi cea de restaurare-conservare.

II. Oficiul de patriminiu, care s-a ocupat de evidența şi urmărirea stării de conservare a bunurilor culturale şi de patrimoniul din teritoriu, expertizarea şi emiterea adeverințelor de export temporar sau definitiv etc.

III. Sectorul funcțional, alcătuit din serviciul contabilitate, secretariat şi administrație (în subordinea directorului)

În ceea ce priveşte secția de istorie a muzeului, aceasta a avut în subordine, de-a lungul timpului, mai multe obiective:

A. Casa Sfatului
B. Casa Mureşenilor (până în 1997)
C. Bastionul Țesătorilor
D. Cetatea Râşnov

A. Casa Sfatului, care la ora actuală este sediul expoziției permanente a Muzeului Județean de Istorie Braşov, a fost supusă – în toată această perioadă – unor operațiuni complexe de restaurare. Astfel, în perioada 1990-1993 clădirea a fost protejată cu centuri antiseismice, având în vedere faptul că ea a fost afectată de cutremurele din 1977 (în mod deosebit), 1986 şi 1990. La aceasta se adaugă şi zugrăvirea interioară şi exterioară a clădirii precum şi repararea parchetului şi a elementelor de tâmplărie ale clădirii. În anul 1993 pereții exteriori ai Casei Sfatului au fost acoperiți cu kennitex, substanță menită să împiedice pătrunderea umidității în zidurile construcției. Costul acestei operațiuni a fost suportat de firma TVROM INTERNAȚIONAL. În acelaşi an, Casa Sfatului a fost dotată cu o modernă instalație antiefracție şi antiincendiu, grație fondurilor puse la dispoziție de Consiliul Județean Braşov. Aceeaşi instituție în subordinea căreia se află Muzeul Județean de Istorie Braşov a finanțat şi celelalte lucrări executate la Casa Sfatului în perioada 1997-2001. În acest context menționăm dotarea clădirii cu instalație de încălzire centrală, modernă, de mare randament, care a dus la asigurarea în interior a unui microclimat optim, indispensabil funcționării în bune condițiuni a expoziției permanente a muzeului. La aceasta se adaugă

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

finanţarea necesară executării şi achiziţionării mobilierului expoziţional – condiţie sine qua non a redeschiderii, pe baze noi, a expoziţiei permanente a muzeului, precum şi a finanţării necesare reparaţiilor capitale făcute în pivniţa Casei Sfatului. În urma executării acestor lucrări complexe, fostul depozit —insalubru – de piese muzeale a devenit un modern spaţiu expoziţional, care adăposteşte astăzi sectorul de istorie veche şi arheologie al expoziţiei permanente.

În perioada 1999-2001 s-au mai executat şi alte lucrări, constând în zugrăvirea interioară şi exterioară a clădirii, beneficiind de acelaşi sprijin generos al Consiliului Judeţean Braşov, respectiv al Comisiei pentru Cultură.

B. Casa Mureşenilor. Deoarece acest obiectiv muzeal a devenit, din 1997, instituţie de sine stătătoare, nu vom aminti, aici, detalii legate de activitatea acestei instituţii.

C. Bastionul Ţesătorilor, care adăposteşte Muzeul fortificaţiior Ţării Bârsei, a fost şi el supus unor operaţiuni de restaurare, pe tot parcursul perioadei la care facem referire. Astfel, în perioadele cuprinse între 1992-1994, 1996-1997 şi 2000-2001 s-au făcut lucrări de reparaţii, interioare şi exterioare, care au conferit o mai bună funcţionalitate acestui obiectiv muzeal. Toate acestea în condiţiile în care în acest spaţiu au avut loc o serie de manifestări culturale care tind să devină tradiţionale. Între acestea amintim organizarea saloanelor de benzi desenate şi a unor concerte, cu participări prestigioase.

Foarte recent, mai precis din 2001, în administrarea Muzeului Judeţean de Istorie Braşov a trecut şi Turnul Negru, care a fost amenajat ca punct muzeal de către specialiştii Muzeului Judeţean de Istorie Braşov.

D. Cetatea Râşnov. Aflată până în anul 2000 în administrarea Muzeului Judeţean de Istorie Braşov, şi acest obiectiv muzeal a fost supus unor operaţiuni de restaurare, în perioada 1997-1998, cu fonduri puse la dispoziţie de către Ministerul Culturii. În incinta acestei cetăţi funcţionează o expoziţie care se referă la istoria ei, pe baza cercetărilor arheologice şi istorice făcute în zonă.

Secţia de restaurare-conservare a Muzeului Judeţean de Istorie Braşov a funcţionat până în 1999 într-o clădire anexă din incinta Bastionului Ţesătorilor, care a fost şi ea supusă unor lucrări de modernizare la interior, în perioada 1996-1997. În 1999, laboratorul de restaurare a fost mutat într-un spaţiu cu mult mai mare şi mai bine amenajat şi dotat, la subsolul sediului administrativ de pe strada Nicolae Bălcescu nr. 67. De menţionat că şi acest spaţiu a trebuit salubrizat şi amenajat, finanţarea fiind asigurată tot de către Consiliul Judeţean Braşov.

Dotarea cu tehnica şi aparatura necesare unei bune desfăşurări a activităţii muzeale a fost sensibil îmbunătăţită în comparaţie cu perioada de până în 1990.

I. În această perioadă Muzeul Judeţean de Istorie Braşov a organizat

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

în fiecare an expoziţii, după cum urmează:

1990

- "Expoziţie de decupaje şi pictură flamandă", în colaborare cu asociaţia "Adoptie Dorpen Roemenie", realizată în luna noiembrie de către Radu Ştefănescu.
- "Cetatea Prejmer", realizată în colaborare cu Consiliul Evanghelic şi Muzeul de Etnografie Braşov, în luna iunie, de către Florea Costea şi Radu Ştefănescu.
- "Braşovul şi primul război mondial", realizată în colaborare cu Muzeul de Artă Braşov, în luna august, de către Măriuca Radu şi Dorina Negulici.
- "Piese de artă medievală braşoveană", organizată în localitatea Asse (Belgia), în luna decembrie de către Radu Ştefănescu.

1991

- "Piese de artă medievală braşoveană", realizată în luna ianuarie, în localitatea Schiedam (Olanda), de către Radu Ştefănescu.

1992

- "Prin suferinţă la înviere", realizată în colaborare cu A.F.D.P.R., filiala Braşov, în luna iunie, de către Margareta Spânu, Ionel Bauman, Radu Ştefănescu, Măriuca Radu.
- "Columb, cinci secole mai târziu", în colaborare cu centrul american de pe lângă Ambasada SUA la Bucureşti, realizată în luna octombrie, de către Măriuca Radu, Dorina Negulici, Stelian Coşuleţ, Ionel Bauman.
- "Din colecţia de carte veche a Muzeului Judeţean de Istorie Braşov", realizată în luna octombrie în colaborare cu biblioteca George Barițiu Braşov, de către Elena Taflan şi Dorina Negulici.

1993

- "Per dictam viam Braylam" (Pe pomenita cale a Brăilei), realizată la Brăila, în luna ianuarie, de: coordonator Dorina Negulici în colaborare cu Gheorghe Mitran, Elena Cernea, Ligia Drăghici, Antoaneta Coţa.
- "Valori din patrimoniul braşovean: colecţia Sigismund Weiss", realizată în colaborare cu colecţionarul, de către Luana Popa (coordonator), împreună cu Ionel Bauman, Dorina Negulici.
- "Artă veche şi inscripţii din China", realizată în luna mai în colaborare cu Ambasada R.P. Chineză la Bucureşti, Artexpo şi Inspectoratul pentru Cultură al judeţului Braşov.
- "Biserici fortificate din zona Rupea", realizată în luna august la Casa de Cultură Rupea, de către Gheorghe Mitran, dr. Florea Costea, Liviu Muntiu.
- "Braşovul şi Marea Unire", în colaborare cu Muzeul Bran, realizată în luna noiembrie, de către Măriuca Radu, Margareta Spânu, Ionel Bauman, Radu Ştefănescu, dr. Florea Costea, iar din partea Muzeului Bran, Ana Maria

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Bauman.

1994

- "Sextil Puşcariu – ilustră personalitate a culturii şi ştiinţei româneşti", în colaborare cu Muzeul Bran, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Bariţiu", Braşov, Arhivele Statului – Filiala Braşov, realizată în luna mai de către dr. Magdalena Vulpe (nepoata marelui cărturar), Stelian Coşuleţ, Măriuca Radu, Radu Ştefănescu, Ionel Bauman.
- "Nicolae Titulescu – Acte şi documente", în colaborare cu Muzeul Olteniei, Craiova, Biblioteca Academiei Române, realizată în luna iunie de către secţia de istorie a muzeului (Margareta Spânu, Măriuca Radu, Radu Ştefănescu, Ionel Bauman).
- "Pieţele Europei", expoziţie realizată în colaborare cu Ministerul Culturii şi Reprezentanţa Consiliului Europei la Bucureşti, iulie.
- "50 de ani de la Actul de la 23 august 1944", expoziţie realizată de Muzeul Naţional de Istorie al României, în luna august la care a colaborat şi Muzeul Judeţean de Istorie Braşov, prin dr. Margareta Spânu şi Ionel Bauman.
- "Decembrie 1989 la Braşov", în colaborare cu Prefectura Braşov, Asociaţia Revoluţionarilor Braşov, Inspectoratul pentru Cultură al judeţului Braşov, realizată în luna decembrie de către Stelian Coşuleţ şi Ionel Bauman.

1995

- "Meşteşuguri în Braşovul medieval", realizată în luna mai, de către Dorina Negulici (coordonator), împreună cu Radu Ştefănescu, Măriuca Radu, Elena Cernea, Ligia Drăghici, Liviu Muntiu, George Iacobeanu, Antoaneta Coţa (colaboratori).
- "Istoria Casei Sfatului", în colaborare cu Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale, realizată de Elisabeta Marin, Gernot Nussbächer.

1996

- "Vlad Ţepeş – 500 de ani de la urcarea în domnie", expoziţie realizată în luna mai, în colaborare cu Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Statului, de către Elisabeta Marin, Gernot Nussbächer şi Dorina Negulici.
- "Julius Teutsch muzeograf", expoziţie realizată la Muzeul de Etnografie Braşov cu colaborarea lui Radu Ştefănescu, Măriuca Radu şi Elena Cernea (mai).
- "520 de ani de la prima menţiune documentară a arhivelor braşovene", organizată de către Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale şi Muzeul Judeţean de Istorie Braşov, realizată de Elisabeta Marin, Gernot Nussbächer şi Dorina Negulici, iulie.
- "80 de ani de la intrarea trupelor române în Braşov", realizată în colaborare cu Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Bariţiu" Braşov în luna august de către Măriuca Radu, dr. Margareta Spânu şi Radu Ştefănescu.
- "Monumente istorice şi de arhitectură din municipiul şi judeţul Braşov",

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

expoziţie vernisată în localitatea Hollstebro şi realizată de către Radu Ştefănescu (octombrie), cu ocazia Zilelor româno-daneze.

- "Sud–estul Transilvaniei în epoca bronzului", expoziţie realizată la Muzeul Carpaţilor Răsăriteni la care a colaborat şi Muzeul Judeţean de Istorie Braşov prin dr. Florea Costea (decembrie).

1997

- "Drumuri europene în Evul Mediu. De la Braşov la Banska – Bistrica", în colaborare cu Muzeul Slovaciei Centrale din Banska Bistrica, realizată de Dorina Negulici, Ionel Bauman, Liviu Muntiu, în luna martie.
- "Braşovul şi Independenţa de Stat a României", în colaborare cu Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale, Muzeul Primei Şcoli Româneşti din Scheii Braşovului, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Barițiu", realizată în luna mai de Stelian Coşuleţ, Măriuca Radu, dr. Margareta Spânu şi Valerica Sârghie.
- "Arme din colecţiile Muzeului Naţional Peleş", în colaborare cu Muzeul Naţional Peleş, Sinaia, expoziţie realizată în luna iunie de Ionel Bauman, Dorina Negulici, Liviu Muntiu şi George Iacobeanu.
- "Trofee cinegetice din colecţiile Muzeului Peleş", în colaborare cu Muzeul Naţional Peleş, realizată în luna iunie de Ionel Bauman, Dorina Negulici, Liviu Muntiu, George Iacobeanu.
- "A V-a ediţie a Salonului de benzi desenate", realizat de către Serviciul Cultural al Ambasadei Franţei la Bucureşti, în incinta Bastionului Ţesătorilor.
- "135 de ani de la înfiinţarea ASTREI", în colaborare cu societatea Astra, filiala Braşov, realizată în septembrie de către dr. Margareta Spânu, Măriuca Radu, Elena Cernea, Stelian Coşuleţ.
- "Salonul Naţional de Restaurare", ediţia a V-a, în colaborare cu Ministerul Culturii şi Muzeul Bran, care a avut loc în luna octombrie, realizat de Elena Cernea, Steian Coşuleţ şi colectivul de restauratori şi conservatori ai Muzeului Judeţean de Istorie Braşov.
- "Hărţi vechi din colecţiile Muzeului Judeţean de Istorie Braşov", expoziţie realizată în luna noiembrie de către Măriuca Radu, Radu Ştefănescu, Stelian Coşuleţ şi Sârghie Valerica.
- "Oradea 1900", în colaborare cu Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea, realizată în luna decembrie de către Elena Cernea şi Rodica Harca.
- "Evoluţia simbolisticii domnitorilor şi a statului ceh", în colaborare cu Ambasada Republicii Cehe la Bucureşti, octombrie, realizată de către Stelian Coşuleţ.

1998

- "Braşovul şi Revoluţia Română de la 1848", în colaborare cu cu Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale, expoziţie realizată în luna aprilie de către Stelian Coşuleţ şi Ionel Bauman.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

- "Braşovul în epoca lui Honterus", în colaborare cu Parohia Evanghelică C.A. Biserica Neagră, cu Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale, Muzeul de Etnografie Braşov, realizată în luna mai de către Elisabeta Marin, Gernot Nussbächer, Măriuca Radu, Radu Ştefănescu, Stelian Coşuleţ, Elena Cernea.
- "Viaţa pe malurile Dunării acum 6500 de ani", în colaborare cu Muzeul Naţional de Istorie al României, realizată în luna iulie de către Stelian Coşuleţ şi Ionel Bauman.
- "Interiorul orăşenesc – interferenţe şi reciprocitate la Braşov în secolul al XIX-lea", în colaborare cu Ministerul Culturii şi Institutul Intercultural Timişoara, realizată în luna iulie de Dorina Negulici, Paul Pavel şi Lucica Szasz.
- "Guillermo Kahro – fotograf de monumente, 1872-1941", în colaborare cu Ambasada Mexicului la Bucureşti, realizată în luna octombrie de Radu Ştefănescu şi Rodolfo Herrera Saldana.
- "Vânătoare în Carpaţi", în colaborare cu Muzeul Agriculturii din România, Consiliul Local Poiana Mărului, realizată în luna noiembrie de Radu Ştefănescu şi Răzvan Ciucă.
- "80 de ani de la Marea Unire. Mărturii despre Marea Unire în colecţiile braşovene", în colaborare cu Muzeul Bran, Muzeul de Etnografie Braşov, cu Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale, Muzeul Primei Şcoli Româneşti din Scheii Braşovului, Cercul Militar Braşov, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Bariţiu", expoziţie realizată în luna noiembrie de Măriuca Radu, dr. Margareta Spânu, Stelian Coşuleţ, Elena Cernea.
- "Evreii din România", în colaborare cu Federaţia Cominităţilor Evreieşti din România, Ministerul Culturii, Comunitatea Evreilor din Braşov, realizată în decembrie de către Dorina Negulici (coordonator) şi cu colaborarea lui Radu Ştefănescu şi Lucica Szasz.
- "Cunoaştere şi prietenie", în colaborare cu Institutul Intercultural Timişoara şi Şcoala Generală nr. 22 Braşov, realizată în luna decembrie de Dorina Negulici.
- "Cultură şi Civilizaţie din Carpaţii Răsăriteni în lumina noilor descoperiri arheologice", expoziţie organizată de Muzeul Carpaţilor Răsăriteni, la care a contribuit şi Muzeul Judeţean de Istorie Braşov, reprezentat de dr. Florea Costea, în luna decembrie.
- Organizarea Muzeului Sătesc "Casa Memorială Aron Pumnul" (Cuciulata, comuna Hoghiz), realizată de dr. Florea Costea, Gheorghe Mitran şi Elena Cernea, în luna noiembrie.

1999

- "Mărturii ale culturilor prehispanice mexicane", septembrie, realizată de Radu Ştefănescu, Rodolfo Herrera Saldana, Adriana Murariu, Hajnalka Arnocz.
- "Imagini din Vera Cruz", în colaborare cu Ambasada Mexicului la

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Bucureşti, realizată în noiembrie de Radu Ştefănescu, Rodolfo Herrera Saldana, Adriana Murariu, Hajnalka Arnocz, Mihaela Ştefănescu, Lucica Szasz.

- "Heinrich Gust" – File din istoria fotografiei braşovene", în colaborare cu Forumul Democratic German, decembrie realizată de Radu Ştefănescu, Adriana Murariu, Hajnalka Arnocz, Mihaela Ştefănescu.

2000

- "Joaquin Santamaria". Privire din legănatul hamacului (Fotografii din oraşul Vera Cruz)", în colaborare cu Ambasada Mexicului la Bucureşti, ianuarie, realizată de de Radu Ştefănescu, Rodolfo Herrera Saldana, Adriana Murariu, Hajnalka Arnocz, Mihaela Ştefănescu, Lucica Szasz.
- "400 de ani de la Dieta Transilvaniei, Casa Sfatului, Braşov, 12-15 martie 1600", în colaborare cu Direcția Județeană Braşov a Arhivelor Naționale, Muzeul Bran, Biblioteca Județeană "Gheorghe Barițiu", Societatea Junilor Braşoveni, realizată în luna martie de către Radu Ştefănescu, Dorina Negulici, Elena Cernea.
- "Monumenta Romaniae Vaticana", în colaborare cu Arhiepiscopia Bucureştilor şi prof. Ion Dumitriu – Snagov, realizată în luna iulie de Radu Ştefănescu, Adriana Murariu, Hajnalka Arnocz, Mihaela Ştefănescu, Lucica Szasz.
- "Marea Unire în colecții braşovene", realizată în colaborare cu Muzeul de Etnografie Braşov, Muzeul de Artă Braşov, Direcția Județeană Braşov a Arhivelor Naționale, Biblioteca Județeană "Gheorghe Barițiu", realizată de Măriuca Radu şi sectorul de conservare al instituției.

2001

- "Istoria Franței văzută prin sigilii", în colaborare cu prof. Marinela Pop-Câmpeanu (Paris), realizată în luna mai de Radu Ştefănescu, Adriana Murariu, Lucica Szasz.
- "480 de ani – Scrisoarea lui Neacşul din Câmpulung către Hans Benkner din Braşov, judele primar al Braşovului", organizată de către Direcția Județeană Braşov a Arhivelor Naționale şi cu contribuția şi Muzeului Județean de Istorie Braşov, iunie 2001.
- "Costume tradiționale mexicane", în colaborare cu Ambasada Mexicului la Bucureşti, realizată în septembrie 2001, de Radu Ştefănescu, Rodolfo Herrera Saldana, Adriana Murariu, Mihaela Ştefănescu, Elena Cernea.
- "Expoziția permanentă a Muzeului Județean de Istorie Braşov", vernisată în noiembrie 2001. Expoziția a fost realizată de: Stelian Coşuleț (epoca paleolitică, perioada romană, postromană şi evul mediu timpuriu), Ionel Bauman (epoca neolitică, epoca bronzului, epoca fierului), dr. Florea Costea (epoca dacică), Dorina Negulici şi Radu Ştefănescu (epoca medievală), Măriuca Radu (Cultura braşoveană secolele XVI-XIX, Dezvoltarea economică a Braşovului şi Țării Bârsei între 1800-1918, Braşovul – centru al mişcării pentru unitate

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

naţională a tuturor românilor, Dezvoltarea edilitară a Braşovului 1800-1918), Aspecte din satele Ţării Bârsei (secolul XIX – începutul secolului XX), Radu Ştefănescu (Teatrul la Braşov, Braşovul muzical, secolele XIX-XX). La realizarea acestei expoziţii au contribuit şi Elena Cernea, Adriana Murariu, Hajnalka Arnocz, precum şi George Iacobeanu, Ligia Drăghici, Valerica Sârghie, Claudia Staicu (restauratori), Mihaela Ştefănescu, Lucica Szasz, Cătălina Dumitrescu (conservatori). Expoziţia s-a realizat şi cu concursul sectorului financiar contabil şi administrativ, coordonat de contabil principal Maria Sburlea. De asemenea în anul 2001 a fost restaurat Bastionul Ţesătorilor şi modernizate sălile care adăpostesc expoziţia. Se mai adaugă amenajarea ca spaţiu expoziţional, în premieră, a Turnului Negru.

II. Sesiuni ştiinţifice şi simpozioane organizate de către Muzeul Judeţean de Istorie Braşov:

1992

Mişcarea Memorandistă – pagina de referinţă a luptei de emancipare naţională a românilor din Transilvania. Contribuţia braşovenilor la realizarea idealului de unitate naţională (iunie 1992, în colaborare cu Inspectoratul pentru Cultură al Judeţului Braşov, Cercul Militar Braşov, Institutul de Istorie şi Teorie Militară).

- Carte veche şi valori bibliofile (octombrie 1992, în colaborare cu Ministerul Culturii, Direcţia Generală a Arhivelor Statului – Filiala Braşov, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Barițiu" Braşov, Muzeul Primei Şcoli Româneşti din Scheii Braşovului. (Titlul exact "Vechi tipărituri şi manuscrise. Bibliofilia azi").

1993

- Al X-lea simpozion naţional de numismatică (mai 1993, în colaborare cu Societatea Numismatică din România şi Inspectoratul pentru Cultură al Judeţului Braşov).

1994

- Colocviile Titulescu, ediţia a III-a, martie 1994, în colaborare cu Biblioteca Academiei Române, Muzeul de Istorie al Olteniei Craiova, Asociaţia "N. Titulescu" Braşov.
- "Cinci ani de la Revoluţia din Decembrie 1989", decembrie 1994, în colaborare cu Prefectura Braşov.

1995

- "Meşteşuguri în Braşovul medieval", mai 1995

1996

- "520 de ani de la prima menţiune documentară a arhivelor braşovene" (septembrie 1996, în colaborare cu , Direcţia Generală a Arhivelor Statului – Filiala Braşov).
- "135 de ani de la înfiinţarea Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (ASTRA)" , noiembrie 1996, în colaborare

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cu Departamentul ASTRA, Filiala Braşov.

1997

- "Lumea dispărută a breslelor" (simpozion internaţional), în colaborare cu Ambasada Slovaciei la Bucureşti, Muzeul Slovaciei Centrale din Banska – Bistrica (martie 1997).
- "Contribuţii braşovene la războiul de independenţă a României, 1877-1878" (mai 1997, în colaborare cu , Direcţia Generală a Arhivelor Statului – Filiala Braşov, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Bariţiu" Braşov, Muzeul Primei Şcoli Româneşti din Scheii Braşovului, Despărţământul ASTRA Braşov.
- "Restaurarea – ştiinţă şi artă" (simpozion naţional), în colaborare cu Ministerul Culturii, Muzeul Bran (octombrie 1997).
- "Istoria cartografiei" (simpozion internaţional), în colaborare cu , Direcţia Generală a Arhivelor Statului – Filiala Braşov, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Bariţiu" Braşov, Muzeul Primei Şcoli Româneşti din Scheii Braşovului (noiembrie 1997).

1998

- "Evreii din România" (simpozion naţional), în colaborare cu Federaţia Comunităţilor Evreeşti din România, Comunitatea evreilor din Braşov, noiembrie 1998.
- Mărturii despre Marea Unire în colecţii braşovene", decembrie 1998.

2000

- "400 de ani de la Dieta Transilvaniei, Casa Sfatului, Braşov, 12-15 martie 1600", martie 2000, în colaborare cu Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale, Muzeul Bran, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Bariţiu", Societatea Junilor Braşoveni.

2001

- "Un secol de muzeografie braşoveană – O jumătate de secol de activitate a Muzeului de Istorie" (sesiune naţională de comunicări ştiinţifice, noiembrie 2001).

III. Cercetarea ştiinţifică

Cercetarea ştiinţifică, cea mai importantă componentă a activităţii unui muzeu şi care stă la baza celorlalte activităţi, a fost o constantă a celor doisprezece ani de activitate ai instituţiei. Ea s-a subsumat necesităţii organizării expoziţiei permanente, în principal prin studierea şi îmbogăţirea colecţiilor muzeale. Mare parte din această activitate s-a desfăşurat pe şantiere arheologice, în arhive, biblioteci şi muzee din ţară şi străinătate. Personalul de specialitate al instituţiei (cercetători ştiinţifici, muzeografi, restauratori şi conservatori) a valorificat propria activitate în studii şi lucrări de specialitate susţinute la sesiuni ştiinţifice, simpozioane şi colocvii şi piblicate în revistele de profil.

Astfel, dr. Florea Costea a participat, neîntrerupt, în perioada 1990-2001, la

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

cercetările arheologice efectuate la Şantierul arheologic de la Racoş, precum şi cele de la Mândra (1990), Rupea (1993), Roadeş(1995).

Stelian Coşuleţ a participat la Şantierul arheologic de la Bran-Castel (1990), Braşov-Piaţa Sfatului 15-16 (1991), Racoş-Castel (1992), Bod (1995).

Ionel Bauman a participat la Şantierul arheologic Racoş (1990-1994), Mândra (1990), Rupea (1993), Bran (1992-1994).

La acestea se adaugă participarea celor menţionaţi mai sus la cercetările arheologice de suprafaţă şi de topo-arheologie din zona Braşovului, zona Făgăraşului şi culuarul Bran-Rucăr.

Perioada evului mediu, cu precădere referitoare la Braşov, a fost cercetată în planul vieţii economice, farmaceutico-medicale şi arhitectonice de Dorina Negulici. În domeniul cultural, pentru această perioadă, cercetările au foet făcute de Măriuca Radu, cu preponderenţă în domeniul cartografiei. La acelaşi capitol al istoriei amintim cercetarea în domeniul producţiei de cositoare şi a argintăriei făcută de Gheorghe Mitran. În domeniul istoriei moderne au fost făcute cercetări de arhivă de către Măriuca Radu şi Anca Maria Zamfir. Aceasta din urmă s-a preocupat de probleme legate de arhitectura urbană a secolului al XIX-lea.

Un alt domeniu important al cercetării ştiinţifice este cel al restaurării-conservării colecţiilor din patrimoniul muzeului. Se remarcă cercetarea de probleme de restaurare hârtie şi carte veche făcută de Ligia Drăghici şi Valerica Sârghie, precum şi cea a problematicii restaurării obiectelor din metal şi a ceramicii, efectuată de George Iacobeanu şi Mary Claudia Staicu. În cadrul laboratorului de conservare, cercetări de biologie asupra patrimoniului cultural, au fost făcute de Elena Cernea. În ultima perioadă, conservatorii instituţiei au avut preocupări ştiinţifice axate pe problemele conservării patrimoniului muzeal.

Participarea personalului de specialitate al instituţiei la manifestări cu caracter ştiinţific, în ţară şi străinătate, a fost consistentă, aşa cum rezultă din cele publicate mai jos.

IV. Activitatea editorială a Muzeului Judeţean de Istorie Braşov

1. Cumidava XV XIX 1990-1994.
2. Cumidava XX 1996.
3. Cumidava XXI 1997.
4. Cumidava XXII-XXIV 1998-2000.
5. Victor Jinga, Probleme fundamentale ale istoriei Transilvaniei, Ediţia a II-a, 1995.
6. Florea Costea, Repertoriul arheologic al judeţului Braşov, două volume, 1995-1996.
7. Dorina Negulici, Meşteşuguri în Braşovul medieval. Catalog de expoziţie, 1995.
8. General Ion Dumitrache, Divizia de cremene – memorii din campania

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

1941-1944, Ediție îngrijită de dr. Margareta Spânu şi Marius Petraşcu, 1997.

9. Florea Costea, Dorina Negulici, Cetatea Țărănească a Râşnovului, 2000.

10. Gh. Păşescu, D. Stratanov, Ioan Virgil Leancu, Jertfă şi recunoştință. Eroi şi monumentele lor din Țara Bârsei, Ținutul Cohalmului şi Țara Făgăraşului, 2001.

11. Gheorghe Mitran, Cositorul transilvănean. Gotic, Renaştere, Baroc, 2002.

12. Florea Costea, Dacii în sud-estul Transilvaniei, 2002.

V. Restaurarea-conservarea patrimoniului muzeal.

O activitate importantă şi cu implicații majore asupra patrimoniului aflată în colecțiile noastre fără de care realizarea expozițiilor permanente şi a celor temporare ar fi fost imposibilă, este reprezentată de restaurarea şi conservarea obiectelor muzeale. După cum este cunoscut, între funcțiile de bază ale unui muzeu figurează şi cea legată de asigurarea longevității obiectelor care fac parte din patrimoniul muzeal. De aceea, în economia organizatorică a instituției, laboratoarele de restaurare şi conservare ocupă un loc bine definit. Organizarea şi reorganizarea laboratoarelor a constituit o preocupare permanentă a managerilor acestei instituții.

În cadrul laboratorolui de restaurare metal-ceramică îşi desfăşoară activitatea doi restauratori atestați: George Iacobeanu şi Mary Claudia Staicu. Acestora li se adaugă şi Liviu Muntiu, care a activat până în 1997. În perioada la care ne referim (1990-2001) au fost restaurate 281 de piese provenind din colecțiile de arheologie, istorie şi numismatică. Dintre acestea 56 sunt piese de ceramică provenind din săpături arheologice, 125 piese din metal, provenind atât din săpături cât şi din perioade mai târziu ale istoriei. La acestea se adaugă piese din sticlă şi porțelan, precum şi 100 de monede din colecția de numismatică. O lucrare de anvergură – macheta cetății Braşovului, datând din anul 1896, al cărui autor este Friederich Hermann, a fost restaurată de către Liviu Muntiu şi George Iacobeanu în anul 1997.

Un alt laborator care funcționează în cadrul secției de restaurare-conservare este cel de restaurare hârtie şi carte veche unde îşi desfăşoară activitatea doi restauratori: Ligia Drăghici şi Valerica Sârghie. În perioada la care ne referim aici au fost restaurate un număr de 147 piese: dintre acestea amintim 10 cărți, 35 hărți, 3 documente pe pergament, restul fiind reprezentat de stampe, litografii şi documente fotografice.

În ceea ce priveşte activitatea de conservare, aceasta s-a desfăşurat până în anul 1999 cu un număr de trei persoane: Denisa Toth, Lucica Szasz şi Mihaela Ştefănescu. Din anul 1999, lor l-i s-au adăugat Adriana Murariu şi Cătălina Dumitrescu. Activitatea de conservare s-a concretizat în mutarea şi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

reorganizarea depozitelor de carte şi carte veche (1993-1994), a celor de istorie medie şi istorie modernă (1991-1992). De asemenea a fost mutată colecţia de arheologie de la Casa Sfatului în actualul depozit, mult mai generos ca spaţiu şi dotări (2000-2001). O activitate susţinută au desfăşurat conservatorii instituţiei noastre la curăţirea, conservarea, ambalarea, transportul şi etalarea pieselor care au intrat în expoziţia permanentă a muzeului (cca. 3200 de piese), în cea de la Bastionul Ţesătorilor, precum şi în cea de la Turnul Negru.

VI. Perfecţionarea şi dinamica personalului.

La începutul anului 2002, la Muzeul Judeţean de Istorie, erau încadrate 54 persoane. Dintre acestea, un număr de nouă angajaţi (reprezentând 20%) sunt în instituţie înainte de 1990, restul de 80% reprezentând numărul personalului angajat după această dată. Raportul dintre personalul cu studii superioare şi cel cu studii medii este de ¼,7, ceea ce reprezintă un raport relativ mulţumitor pentru o instituţie de cultură de dimensiunile şi atribuţiile Muzeului Judeţean de Istorie Braşov.

În conformitate cu reglementările legale în vigoare, în această perioadă, personalul instituţiei a beneficiat de promovări în grade şi gradaţii, care au fost făcute în funcţie de activitate şi prin concurs. Astfel, Dr. Florea Costea a susţinut examenul de ocupare a unui post de cercetător ştiinţific I, iar Dorina Negulici, Măriuca Radu, dr. Margareta Spânu, Radu Ştefănescu, Stelian Coşuleţ, Gheorghe Mitran, Elena Cernea, Anca Zamfir şi Ionel Bauman au susţinut examene pentru ocuparea unor posturi de muzeografi I/A. Tot în această perioadă, Stelian Coşuleţ a obţinut o bursă de studii în Italia, la Biblioteca Naţională din Roma şi Universitatea din Bologna, cu tema "L.F. Marsili despre Ţările Române". Bursa a fost oferită de Institutul italian de cultură Bucureşti şi Ministerul Culturii din România. Dorina Negulici a parcurs cursuri de specializare prin programul finanţat de Consiliul Europei "Măsuri de încredere – coeziune socială şi patrimoniu cultural" (1996-1998). Radu Ştefănescu şi Măriuca Radu au participat, în perioada 1990-1995, la cursul de specializare în paleografie germană, organizat de către Direcţia Judeţeană Braşov a Arhivelor Naţionale, cu stagiul de perfecţionare la Bundesarchiv Coblenz – Germania, curs finalizat prin examen.

În anul 2001 au fost încadraţi, prin concurs, 3 muzeografi: Lucica Scurtu, Florin Moţei şi Dinu Crăciun, care urmează să parcurgă treptele perfecţionării profesionale începând cu anul 2002.

În ceea ce priveşte personalul de specialitate cu studii de scurtă durată şi studii medii au fost angajaţi opt restauratori şi conservatori, care au fost atestaţi în urma cursurilor de perfecţionare şi a examenelor susţinute (Ligia Drăghici, Valerica Sârghie, Anca Sârghie, George Iacobeanu, Mary Claudia Staicu, Denisa Toth, Mihaela Ştefănescu, Lucica Szasz). Au plecat din instituţie prin transfer, Luana Popa, Lucia Şotea, Denisa Toth, Hajnalka Arnocz, Dan Dana,

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Anca Sârghie, iar Vladimir Chirilă în urma desfacerii contractului de muncă.

În intervalul la care ne referim au avut loc şase pensionări: dr. Margareta Spânu, Antoaneta Coţa, Liviu Muntiu, Felicia Pop, Ana Ileş, Gheorghe Corboş.

Tot în această perioadă, doi colegi muzeografi au trecut în lumea umbrelor, lăsând în urma lor o bogată activitate ştiinţifică şi artistică: Mircea Gherman şi Eftimie Modâlcă. Dumnezeu să-i odihnească!

VII. Achiziţii şi donaţii

Politica de achiziţii dusă de instituţia noastră în perioada menţionată s-a axat pe completarea colecţiilor cu piese de epoci şi categorii la care eram deficitari, menite să ilustreze tematica expoziţiei permanente a Muzeului Judeţean de Istorie Braşov.

În acest sens, cu fondurile alocate de Consiliul Judeţean, s-au achiziţionat 722 obiecte din care, 225 monede (antice, medievale şi moderne de aur şi argint), 21 de decoraţii şi medalii, 227 de obiecte de istorie şi artă decorativă, 52 de cărţi (în proporţie de 90% carte veche românească). La acestea se adaugă 197 de documente şi fotografii de epocă contemporană.

Pe lângă achiziţii, patrimoniul s-a îmbogăţit şi cu peste 200 de piese (numismatică, tehnică, artă decorativă, istoria farmaciei) provenind din donaţii ale unor colecţionari sau instituţii specializate.

De asemenea, la noi se mai află în custodie, cu posibilitatea donării, peste 100 de piese şi documente legate de activitatea farmaceutică din Braşov în secolul al XIX-lea.

VIII. Între Muzeul Judeţean de Istorie Braşov şi o serie de instituţii ale statului, fundaţii, asociaţii, culte, a existat o bună colaborare. În acest sens menţionăm: Instituţii şi Asociaţii cu care a colaborat Muzeul Judeţean de Istorie Braşov.

- Academia Română, Arhivele Naţionale – Filiala Braşov, Adopţie Dorpen Roemenie, Ambasada Mexicului la Bucureşti, Ambasada Slovaciei la Bucureşti, Ambasada Republicii Cehe la Bucureşti, Alianţa Franceză Braşov, Asociaţia Foştilor Deţinuţi Politici din România, Asociaţia Veteranilor de război, Asociaţia Revoluţionarilor Braşov, Asociaţia Fii şi prietenii Branului, Biblioteca Naţională – Laboratorul de Restaurare şi Patologie a Cărţii Bucureşti, Biblioteca Judeţeană "Gheorghe Barițiu" Braşov, Biblioteca Naţională a Austriei, Consulatul german de la Sibiu, Centrul Cultural American al SUA în România, Camera de Comerţ şi Industrie Braşov, Centrul Judeţean de Conservare şi Valorificare a Tradiţiei Populare, Cercul Militar Braşov, Complexul Muzeal Iaşi, Complexul Muzeal "Curtea Domnească" Târgovişte, Direcţia pentru Cultură, Culte şi Patrimoniul Cultural Naţional Braşov, Despărţământul Astra, Forumul German, Institutul de Arheologie Bucureşti, Institutul de Tracologie Bucureşti, Institutul Intercultural – Timişoara, Inspectoratul Şcolar Judeţean Braşov, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, Institutul Cultural Francez, Ministerul Culturii şi

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Cultelor (Direcția Muzeelor şi colecțiilor, Centrul de Perfecționare a Personalului din cadrul Ministerului Culturii şi Cultelor), Muzeul Național de Istorie al României, Muzeul Țăranului Român, Muzeul Național Peleş, Muzeul Civilizației Dacice şi Romane – Deva, Muzeul de Istorie al Transilvaniei – Cluj, Muzeul Național Secuiesc – Sf. Gheorghe, Muzeul Carpaților Răsăriteni – Sf. Gheorghe, Muzeul Olteniei – Craiova, Muzeul Țării Crişurilor – Slobozia, Muzeul Țării Făgăraşului, Muzeul Bran, Muzeul Primei Şcoli Româneşti din Scheii Braşovului, Muzeul de Etnografie Braşov, Muzeul de Artă Braşov, Muzeul Memorial "Casa Mureşenilor" Braşov, Muzeul de Istorie al oraşului Budapesta, Muzeul de Istorie din Banska – Bistrica, Muzeul "Duna" Estztergom, Muzeul Național din Budapesta, Muzeul Literaturii Române – Laboratorul de Restaurare Carte Bucureşti, Muzeul Banatului, Muzeul Național German, Parohia Evanghelică C.A. Biserica Neagră Braşov, Societatea Numismatică Română, Societatea de Istorie Retrologie Agrară din România – Filiala Braşov, Teatrul de operă Braşov, Universitatea Transilvania, Universitatea din Oradea.

Colaboratori ai Muzeului Județean de Istorie:

- ing. Radu Bellu, dr. Emil Bologa, prof. dr. ing. Mihai Cernat, Gheorghe Conțu, prof. dr. ing. Ioan Goia, Petre Istrate, dr. Sânziana Migia, Covalia Nandra, Marius Oprea, Marius Petraşcu, prof. Gheorghe Puchianu, Horia Salca, dr. Florin Salvan, Rodolfo Herrera Saldana (Serviciul cultural al Ambasadei Mexicului la Bucureşti), conf. Dr. ing. Adrian Serb, col. dr. Ioan Vlad, Sigismund Weiss.

Sponsori

S.C. Aurora S.A. Braşov,
S.C. Coca Cola S.A. Braşov,
T.V. Rom International,
S.C. Sergiana S.R.L.,
Banca Dacia Felix,
S.C. Rotoioni Tipo S.R.L.,
S.C. Brafor S.A.,
S.C. In vino veritas S.R.L.,
S.C. Memba S.R.L.

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Cuprins

Zsolt Székely
Contribuţii la dezvoltarea culturii Boian în sud-estul Transilvaniei în lumina noilor cercetări arheologice efectuate la Turia şi Brăduţ (jud. Covasna) 3

Mihai Irimia, Marius Belc
O seceră de bronz de la Medgidia şi rezultatul analizelor spectrale efectuate asupra ei 15

V. Ursachi
O nouă descoperire legată de gropile de cult geto-dacice 21

Florea Costea
Construcţiile sacre de la Augustin-Tipia Ormenişului şi câteva din posibilele lor interpretări 26

Valeriu Sîrbu, Aurel Rustoiu
Practici funerare la GETO-dacii din sec. II a. Chr – I d. Chr. * 42

Adriana Ardeu, Angelica Bălos
Cercetări arheologice la Măgura Uroiului (jud. Hunedoara) 67

Mihai Petică
Habitatul roman pe limesul de nord-est al Daciei, sectorul Gurghiu-Călugăreni 82

Florin Moţei
Necropole ale culturii Poieneşti – Vârteşcoiu. Analiză statistică. 87

Petre Munteanu Beşliu
Spitalul din Sibiu în secolul al XIII-lea 97

Stelian D. Coşuleţ
Săpături arheologice de salvare în Braşov: strada Mihail Sadoveanu nr.4 104

Ionel Bauman
Săpăturile arheologice de la Bran – Vamă şi valorificarea lor din punct de vedere muzeistic* 114

Gudrun Liane Ittu
Fonduri epistolare în colecţia de manuscrise a Bibliotecii Brukenthal 129

Bonis Johanna
Din istoria primelor colecţii şi începuturile instituţiei muzeale la Târgu Mureş 135

Valer Rus
Români şi maghiari în Braşovul celei de-a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea. Aspecte sociale 141

Bogdan-Florin Popovici
Evaluarea evoluţiei etnice în satele săcelene (Baciu, Turcheş, Cernatu şi Satulung)1 145

Ovidiu Savu
Fragmente inedite din corespondenţa lui Iacob Mureşianu Jr. (1857-1917) 159

Mariana Daneş
Consideraţiuni cu privire la activitatea femeilor române din Sibiu 164

Ioachim Lazăr
O tânără braşoveancă în concert pe scenele europei: Elisa Circa 176

Măriuca Radu, Gheorghe Conţu
"Sionul românesc" – într-o colecţie particulară din Braşov 182

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

Gabriela Zsigmond
Ediția "Bell" în 109 volume a poeților Marii Britanii de la Chaucer la Churchill 193

Aurelia Geantă
Consilii de Coroanăîn perioada domniei regelui Carol I 198

Alin Ciupală
Francisc Ferdinand la Peleş în 1909. 203

Alexandru Şerban
Două sincope în planificarea Reich-ului milenar 211

Ana – Maria Bauman
Castelul Bran şi Dracula adevăr şi ficțiune 217

George Mitran
Colecția de Artă Decorativă şi Artă Plastică Alfred Rösner 225
Colecția Alfred Rosner 228

George Mitran
Trei căni de cositor descoperite recent în cetatea feudală Râşnov 266

Dorina Negulici
Date noi privind organizarea meşteşugărească în Țara Bârsei şi la Rupea 273

Dorin-Ioan RUS
Steme şi însemne de breaslă aflate în biserica evanghelică
Sf. Margaretha din Mediaş 312

Iulia Mesea
Etape ale formării colecției de pictură transilvăneană a Muzeului Brukenthal 321

Olga Beşliu
„Piața Mare în 1703", repere arhitectonice şi sociale 338

Valentin Mureşan
SAMUEL VON BRUKENTHAL, câteva ipostaze portretistice 343

Titus N. Haşdeu
De la anonimii transilvăneni la Hans Mattis -Teutsch. Secolele XVII - XX 355

Anca Maria Zamfir
Hotel "Krone". Reflexe Jugendstil la Brasov 370

Ioan-George Andron
Caracteristici ale arhitecturii de pe Strada Lungă din Braşov 446

Constantin Popa
Instrumentar agrar din colecțiile Muzeului de Istorie. Evoluție şi tipologie 468

Gabriela Chiru
Complexul de industrie casnică textilă 473

Elena Cernea
Probleme de biodeteriorarea monumentelordin județul Braşov
– cauze şi efecte – 478

Mary- Claudia Staicu
Salvarea unei piese ceramice din patrimoniul Muzeului
Județean de Istorie Braşov: urnă funerară (sec. v-iv î.hr.) 498

Dorina Negulici şi Ionel Bauman
Din activitatea Muzeului Județean de Istorie Braşov (1990 – 2002) 505

http://cimec.ro - http://istoriebv.ro

ISBN 973 8424 - 05 - 0
http://cimec.ro - http://istoriebv.ro